

II 131974

svobodna slovenija

1
9
3
8

ZBORNIK

Z B O R N I K
K O L E D A R
S V O B O D N E S L O V E N I J E

1958

U r e d i l i :
M I L O Š S T A R E
J O Š K O K R O Š E L J
J A N K O H A F N E R
P A V L E R A N T
P A V L E F A J D I G A

Ovitek in notranja oprema posameznih snopičev:

Akademski slikar in kipar France Gorše, Cleveland, Ohio, USA

II 131974

Ž 280/1965

Ž. : M. Kacin, Tjst

Izdala in založila

pa

Ob desetem izdanju

Niso znali povsem jasno izraziti z besedami, kaj prav za prav hočejo, ko so se uredniki lista Svobodna Slovenija sredi leta 1948 dogovorili, da bodo uredili in da bo Svobodna Slovenija izdala ter založila za leto 1949 prvi koledar v izseljenstvu. Zavedali so se le, da nam je potrebna neka redna, vsaj vsakoletna vez v obliki tiskane besede. Ta vez naj bi **združevala** slovenske izseljence iz raznih dežel, kjer so se v begu pred komunističnimi zverstvi v iskanju zavetja in svobode naselili; **spremljala** naj bi njih življenje in delo ob novih življenskih pogojih in v bistveno spremenjenih okolnostih; **posredovala** naj bi jim dela oblikovalcev slovenske besede in pesmi; **beležila** naj bi uspehe slovenskih umetnikov, znanstvenikov in kulturnih delavcev v svetu in pomembne dogodke v izseljenstvu.

Čas in razvoj sta potrdila pravilnost osnov, ki so narekovale izid prvega KOLEDARJA Svobodne Slovenije, ki je preko KOLEDARJA-ZBORNICA zadel sedanjo obliko in vsebino ZBORNICA-KOLEDARJA. Osnove so postale jasnejše in potreba očitnejša.

V teku desetih let je nastala velika družina vztrajnih in požrtvovalnih sodelavcev širom po svetu, kjer biva slovenski izseljenec. S pomočjo teh in številnih prijateljev so založba in uredniki premagovali ogromne težave, ki so se zlasti v finančnem oziru zdele mnogokrat nepremostljive. Iskrena hvala vsem.

Deset izdanj pomeni tudi zmago nad brezbrizneži, stalnimi nezadovoljnimi in tavajočimi, zmago tistih slovenskih izseljencev, ki se zavedajo svojega poslanstva.

Nad 2500 strani vsebuje teh deset izdanj. Kdor jih bo ocenjeval kot celoto, bo moral ugotoviti in priznati:

Četudi odtrgani od narodnega drevesa, so slovenski protikomunistični izseljenci imeli v sebi toliko življenske sile, da niso usahnili in postali suha veja v tuji zemlji. Nasprotno! Narodna zavest živi, kulturno delo je bogato, versko življenje dobro.

Ostali pa so slovenski protikomunistični izseljenci tudi sestavni del slovenskega narodnega občestva: prav tako spremljajo z bratovsko ljubeznijo in skrbjo borbe Slovencev za ohranitev na Koroškem in v Slovenskem Primorju, kakor neprestano in skrbno zasledujejo razvoj v domovini pod komunistično tiranijo.

Odgovornost za bodočnost slovenskih izseljencev pa polagoma že prehaja na drugi rod, mlajši rod. Odgovornost tega rodu postaja vedno večja, kajti od njega zavisi, da bodo slovenski izseljenci tudi v bodoče ostali živa, cvetoča veja na slovenskem narodnem drevesu, katero bodo hranili sokovi močne volje, nezlomljive vztrajnosti ter vere v zmago krščanstva in slovenstva.

Svobodna Slovenija

Plečnikova dela:

Prvo veliko Plečnikovo delo na Dunaju. Njegov načrt za trgovsko hišo "Zacherlhaus" je dobil prvo nagrado.

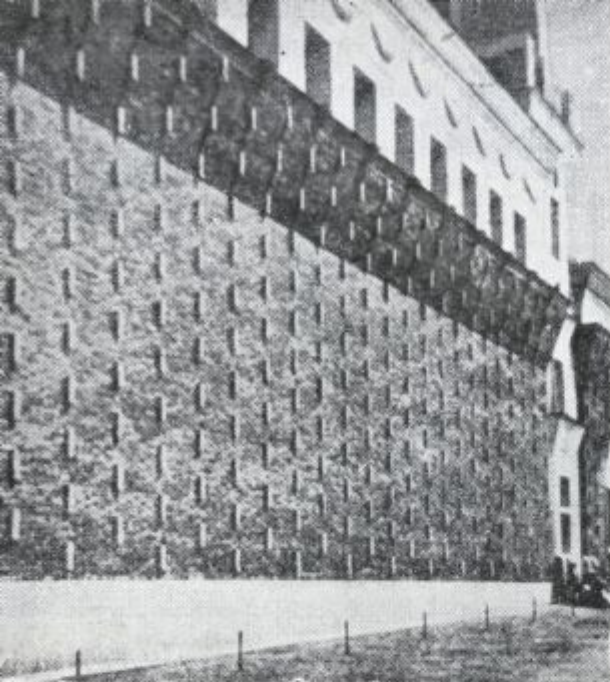

1958

JANUAR

1958

1	S	Novo leto — Obrezovanje Gospodovo
2	Č	Makarij
3	P	Genovefa
4	S	Angela
5	N	Presv. Ime Jezusovo — Ime Jezus. Lk. 2, 21
6	P	Trije modri — Razglašenje Gospodovo
7	T	Valentin
8	S	Severijan
9	Č	Marcelin
10	P	Viljem
11	S	Higin
12	N	1. po razgl. — Sv. Družina — 12 letni Jezus v templju. Lk. 2, 42-52
13	P	Veronika
14	T	Hilarij
15	S	Pavel puščavnik
16	Č	Marcel
17	P	Anton
18	S	Stol sv. Petra v Rimu
19	N	2. po razgl. — Marij in tov. — Ženitnina v Kani Gal. Jan 2, 1-11
20	P	Fabijan in Sebastijan
21	T	Neža
22	S	Vincencij in Anastazij
23	Č	Rajmund
24	P	Timotej
25	S	Spreobrnjenje sv. Pavla
26	N	3. po razgl. — Polikarp — Jezus ozdravi stotnikovega hlapca. [Mt. 8, 1-13]
27	P	Janez Zlatoust
28	T	Peter Nolask
29	S	Frančišek Saleški
30	Č	Martina
31	P	Janez Bcsco

Plečnikova dela:

Cerkev sv. Srca Jezusovega v Pragi je bila zgrajena po Plečnikovem načrtu. Pogled na zunanost cerkve.

1958

FEBRUAR

1958

1	S	Ignacij	
2	N	1. Predpostna — Svečnica — Delavci v vinogradu. Mt. 20, 1-16	
3	P	Blaž	
4	T	Andrej Korsini	
5	S	Agata	
6	Č	Tit	
7	P	Romuald	
8	S	Janez iz Mathe	
9	N	2. Predpostna — Ciril Aleks. — O sejalcu in semenu. Lk. 9, 4-15	
10	P	Sholastika	
11	T	Lurška Mati Božja	
12	S	Evladija, Albin	
13	Č	Katarina	
14	P	Valentin	
15	S	Favstin in Jovita	
16	N	3. Predpostna — Julijana — Jezus ozdravi slepca. Lk. 18, 31-43	
17	P	Donat	
18	T	Simeon	
19	S	Pepelnica	
20	Č	Konrad, Suzana	
21	P	Eleonora	
22	S	Stol sv. Petra v Antiohiji	
23	N	1. Postna — Pepelnična — Peter Damiani — Jezus skušan.	
24	P	Matija	[Mt. 4, 1-11]
25	T	Srečko	
26	S	Matilda — Kv.	
27	Č	Gabrijel ž. M. B.	
28	P	Roman — Kv.	

Plečnikova dela:

Ureditev Napoleonovega trga z Napoleonovim spomenikom v Ljubljani je posrečena urbanistična prenovitev; v ozadju vseučiliška knjižnica.

1958

MAREC

1958

1	S	Albin — Kv.	
2	N	2. Postna — Kvatna — Lucija — Jezus se spremeni na gori.	
3	P	Kunigunda	[Mt. 17, 1-9]
4	T	Kazimir	
5	S	Hadrijan	
6	Č	Perpetua in Felicita	
7	P	Tomaž Akvinski	
8	S	Janez od Boga	
9	N	3. Postna — Brezimna — Frančiška R. — Jezus izžene hudobnega	
10	P	40 mučencev	[duha. Lk. 1, 14-28]
11	T	Heraklij	
12	S	Gregor Veliki	
13	Č	Rozalija	
14	P	Matilda	
15	S	Klemen M. Hofbauer	
16	N	4. Postna — Sredopostna — Hilarij — Jezus nositi 5000 mož.	
17	P	Patrik	[Jan. 6, 1-15]
18	T	Ciril Jeruzalemski	
19	S	Sv. Jožef (Nez. pr. v Argentini)	
20	Č	Feliks, Larg in Dionizij	
21	P	Benedikt	
22	S	Katarina Genovska	
23	N	5. Postna — Tiha — Jožef Oriol — Judje hočejo Jezusa kamenjati.	
24	P	Nadangel Gbrijel	[Jan. 8, 46-59]
25	T	Marijino Oznanjenje (Nez. pr.)	
26	S	Emanuel	
27	Č	Janez Damaščan	
28	P	Janez Kapistran — Marija 7 žalosti	
29	S	Ciril	
30	N	6. Postna — Cvetna — Jcnez Klimak — Jezus jezdi v Jeruzalem.	
31	P	Modest Krški	[Mt. 2, 1-19]

Plečnikova dela:

Pročelje mogočne vseučiliške knjižnice. Tudi njena notranja ureditev dokazuje bogastvo Plečnikovih idej.

1958 APRIL 1958

1	T	Velik torek — Hugo
2	S	Velika sredo — Frančišek
3	Č	Veliki četrtek — Sikst
4	P	Veliki petek — Izidcr
5	S	Velika sobota — Vincencij Ferreri
6	N	Velika noč — Jezus vstane od mrtvih. Mr. 16, 1-7.
7	P	Velikonočni ponedeljek (Nez. pr.)
8	T	Albert
9	S	Marija Kleofova
10	Č	Ezehiel
11	P	Leon Veliki
12	S	Lazar
13	N	Bela nedelja — Hermenegild — Jezus se prikaže. Jan. 20, 19-31.
14	P	Justin
15	T	Anastazija
16	S	Lambert
17	C	Rudolf
18	P	Apolonij
19	S	Leon IX.
20	N	2. Povelik. — Viktor — Jezus dobri pastir. Jan. 10, 11-16.
21	P	Anzelm
22	T	Soter in Gaj
23	S	Vojteh
24	Č	Jurij
25	P	Marko — Prčšnji dan
26	S	Klet in Marcelijan
27	N	3. Povelik. — Peter Kan. — Jezus napove svoj odhod.
28	P	Pavel od Križa [Jcn. 16, 16-22.
29	T	Robert
30	S	Katarina Sienska

Plečnikova dela:

Z domačimi marmorji in lepimi lestenci in svetilkami opremljena veža in stopnišče Zbornice za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani.

1958 MAJNIK 1958

1	Č	Jožef delavec
2	P	Anastazij
3	S	Najdenje sv. Križa
4	N	4. Povelik. — Monika — Jezus odeta sv. Duna. Jan. 5-14.
5	P	Pij V.
6	T	Janez pred Lat. vrati
7	S	Stenislav
8	Č	Prikazen nadangela Mihaela
9	P	Gregor Nacijanski
10	S	Antonin
11	N	5. Povelik. — Filip in Jakob, ap. — O moči molitve. Jan. 16, 30-33.
12	P	Pankracij — Križev teden
13	T	Servacij — Križev teden
14	S	Bonifacij — Križev teden
15	Č	Vnebohod
16	P	Janez Nepomuk
17	S	Pashal
18	N	6. Povelik. — Erik — O pričevanju sv. Duha. Jan. 15, 26-16, 1-4.
19	P	Peter Celestin
20	T	Bernardin
21	S	Andrej Bobola
22	Č	Soter in Kajetan
23	P	Janez Rossi
24	S	Marija Pomoč Kristjanov
25	N	Binkošti — Jezus govori o sv. Duhu. Jan. 14, 23-30.
26	P	Binkoštni ponedeljek (Nez. praz.)
27	T	Beda
28	S	Avguštin — Kv.
29	Č	Maksim
30	P	Ivana Orleans. — Kv.
31	S	Marija Devica Kroliica Sveta — Kv.

Plečnikova dela:

Prenovljena zunanost in okolica
cerkve sv. Jerneja v Šiški.

1958

JUNIJ

1958

1	N 1. Pobink. — Sv. Trojica — Angela — Jezusu je dana vsa oblast.
2	P Erazem [Mt. 28, 18-20.]
3	T Klotilda
4	S Kvirin
5	Č Telovo
6	P Norbert
7	S Robert
8	N 2. Pobink. — Medard — Prilika o veliki večerji. Lk. 14, 16-24.
9	P Primož in Felicijan
10	T Marjeta
11	S Barnaba, ap.
12	Č Janez Fakundski
13	P Presv. Srce Jezusovo — Antcn Padovski
14	S Bazilij Veliki
15	N 3. Pobink. — Vid — Prilika o izgubljeni ovci. Lk. 15, 1-10.
16	P Feliks in Fortunat
17	T Cirijaka
18	S Marko in Marcelijan
19	Č Julijana
20	P Silverij
21	S Alojzij Gonzaga
22	N 4. Pobink. — Ahacij — Čudežni ribji lov. Lk. 8, 1-11.
23	P Agripina
24	T Rojstvo sv. Janeza Krstnika
25	S Viljem
26	Č Janez in Pavel
27	P Ema Krška
28	S Irinej
29	N 5. Pobink. — Peter in Pavel — O grehu v misli in besedi.
30	P Spomin Pavla apostola [Mt. 5, 20-24.]

Plečnikova dela:

Nova cerkev sv. Mihaela na Barju. Svojevrstna po zamisli in notranji opremljeni je nov dokaz Plečnikove ustvarjalne sile.

1958

JULIJ

1958

1	T	Dragocena kri N. G. J. K.
2	S	Obiskovanje bl. D. M.
3	Č	Leon II.
4	P	Urh
5	S	Ciril in Metod
6	N	6. Pobink. — Izaija — Jezus nositi 4000 mož. Mt. 8, 1-9.
7	P	Vilibald
8	T	Elizabeta
9	S	Tomaz Moore
10	Č	Amalija
11	P	Pij I.
12	S	Mohor in Fortunat
13	N	7. Pobink. — Anaklet — Lažnjivi preroki. Mt. 7, 15-21.
14	P	Bonaventura
15	T	Vladimir
16	S	Karmelska M. B.
17	Č	Aleš
18	P	Kamil
19	S	Vincencij P.
20	N	8. Pobink. — Marjeta — Krivični hišnik. Lk. 16, 1-9.
21	P	Daniel
22	T	Marija Magdalena
23	S	Apolinarij
24	Č	Kristina
25	P	Jakop, ap.
26	S	Ana
27	N	9. Pobink. — Pantaleon — Jezus joče nad Jeruzalemom.
28	P	Viktor [Lk. 19, 41-47.]
29	T	Marta
30	S	Abdon in Senen
31	Č	Ignacij Loyola

Plečnikova
dela:
Orlovski
stadion,
zgrajen
v
opuščeni
gramozni
jami.

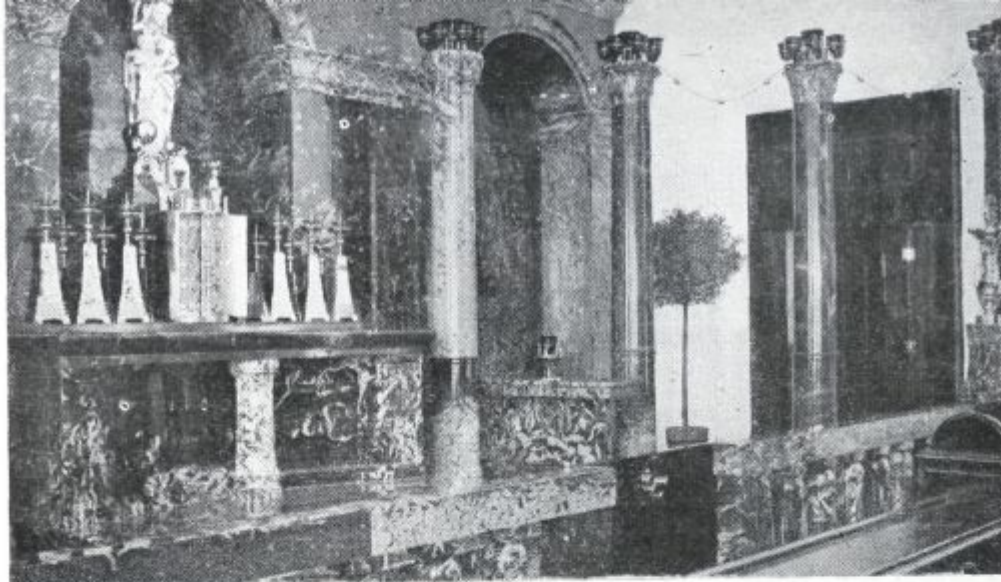
1958

AVGUST

1958

1	P	Vezi sv. Petra	
2	S	Alfonz M. Ligvorij	
3	N	10. Pobink. — Najdenje sv. Štefana — Farizej in cestinar.	
4	P	Dominik	[Lk. 18, 9-14.]
5	T	Marija Snežna	
6	S	Spremenjenje Gospodovo	
7	Č	Kajetan	
8	P	Cirijak, Larg in Smaragd	
9	S	Janez Marija Vianney	
10	N	11. Pobink. — Lavrencij — Jezus ozdravi gluhonemega.	
11	P	Tiburcij	[Mt. 7, 31-37.]
12	T	Klara	
13	S	Hipolit in Kasijan	
14	Č	Evzebij	
15	P	Marijino Vnebovzetje	
16	S	Rok	
17	N	12. Pobink. — Hiacint — Usmiljeni Samarijan. Lk. 10, 23-27.	
18	P	Helena	
19	T	Janez Eudes	
20	S	Bernard	
21	Č	Ivana Frančiška Šantalska	
22	P	Srce Marijino, Timotej	
23	S	Filip	
24	N	13. Pobink. — Jernej — Jezus ozdravi 10 gobavih. Lk. 17, 11-19.	
25	P	Ludovik	
26	T	Ceferin	
27	S	Jožef Kalasancij	
28	Č	Avguštin	
29	P	Obglavljenje Janeza Krstnika	
30	S	Roza Limanska	
31	N	14. Pobink. — Rajmund — O božji previdnosti. Mt. 6, 24-33.	

Plečnikova
dela:
Notranjost
kapele
v
ženski
kaznilnici
v
Begunjab.

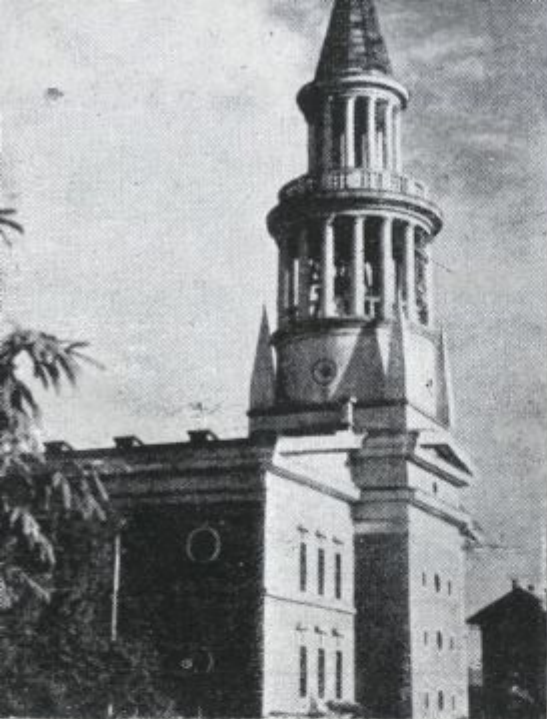

1958

SEPTEMBER

1958

1	P	Egidij	
2	T	Štefan	
3	S	Pij X.	
4	Č	Rozalija	
5	P	Lavrencij Justiniani	
6	S	Caharija	
7	N	15. Pobink. — Anastazij — Jezus obudi mladeniča. Lk. 7, 11-16.	
8	P	Rojstvo D. Marije (Nez. pr.)	
9	T	Peter Klaver	
10	S	Nikolaj Tolentinski	
11	Č	Hiacint	
12	P	Ime Marijino	
13	S	Notburga	
14	N	16. Pobink. — Povišanje sv. Križa — Jezus ozdravi vodeničnega.	
15	P	Sedem žalosti D. M.	[Lk. 14, 1-11.]
16	T	Ciprijan	
17	S	Rane sv. Frančiška Asiškega — Kv.	
18	Č	Irena	
19	P	Januarij — Kv.	
20	S	Evstahij in tovariši — Kv.	
21	N	17. Pobink. — Matej — O največji zapovedi. Mt. 12, 34-36.	
22	P	Tomaž Villanovski	
23	T	Tekla, Lin	
24	S	Marija, rešiteljica jetnikov	
25	Č	Kamila	
26	P	Justina	
27	S	Kozma in Damijon	
28	N	18. Pobink. — Venceslav — Jezus ozdravi mrtvoudnega. Mt. 9, 1-9.	
29	P	Nadangel Mihael	
30	T	Hieronim	

Plečnikova dela:
Franciškanska cerkev
v Šiški

OKTOBER 1958

1	S	Remigij
2	Č	Angeli varuhi
3	P	Terezija D. J.
4	S	Frančišek Asiški

5	N	19. Pobink. — Placid — Kraljeva ženitnina. Mt. 22, 1-14.
6	P	Bruno
7	T	Marija Kraljica rožnega venca
8	S	Brigita
9	Č	Dionizij
10	P	Frančišek Borgia
11	S	Materinstvo bl. D. M.

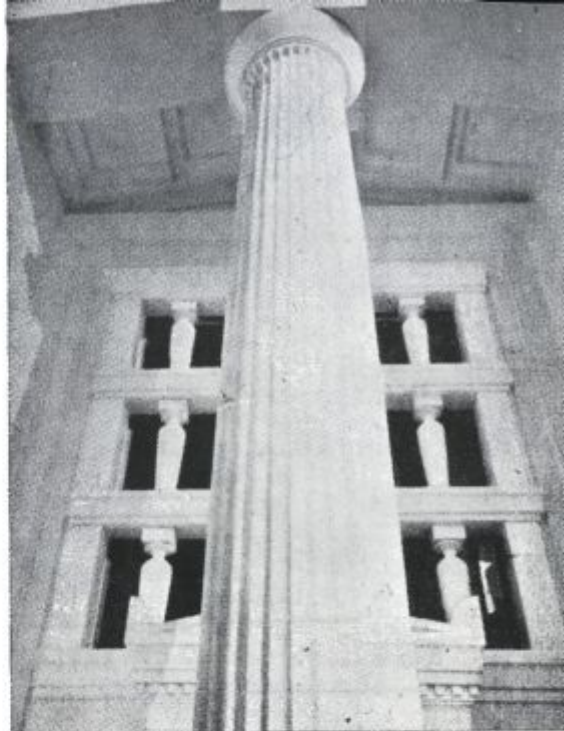
12	N	20. Pobink. — Maksimilijan — Jezus ozdravi kraljevega uradnika.
13	P	Edvard [Jan. 46, 46-53.]
14	T	Kalikt
15	S	Terezija
16	Č	Gal
17	P	Marjeta Marija Alacoque
18	S	Luka, evangelist

19	N	21. Pobink. — Peter Alcant. — O neusmiljenem hlapcu.
20	P	Janez Kancij [Mt. 18, 23-35.]
21	T	Uršula
22	S	Kordula
23	Č	Roman
24	P	Nadangel Rafael
25	S	Krizant in Darija

26	N	22. Pobink. — Kristus Kralj — O božjem kraljestvu. Jan. 18, 33-37.
27	P	Frumencij
28	T	Simon in Juda, ap.
29	S	Narcis
30	Č	Alfred
31	P	Volbenk

Plečnikova dela:

Pročelje molilnice na
žalah pri Sv. Križu

NOVEMBER 1958

1	S	Vsi sveti
2	N	28. Pobink. — Just — Jezus obudi Jairovo hčer.
3	P	Verne duše [Mt. 19, 18-26]
4	T	Karel Boromejski
5	S	Caharija in Elizabeta
6	Č	Lenart
7	P	Engelbert
8	S	Bogomir
9	N	24. Pobink. — Božidar — O pšenici in ljulki. Mt. 13, 24-30.
10	P	Andrej Avellini
11	T	Martin Tourski
12	S	Martin I.
13	Č	Stenislav Kostka
14	P	Jozafat, Bl. Nikolaj Tavelić
15	S	Leopold, Albert Veliki
16	N	25. Pobink. — Jedert — O gorčičnem zrnu. Mt. 13, 30-35.
17	P	Gregor Čudodelnik
18	T	Odon
19	S	Elizabeta
20	Č	Feliks Valois
21	P	Darovanje D. Marije
22	S	Cecilija
23	N	26. Pobink. — Klemen — O razdejanju Jeruzalema in o vesoljni [sodbi. Mt. 24, 15-25.]
24	P	Janez od Križa
25	T	Katorina
26	S	Silvester
27	Č	Virgilij
28	P	Gregor III.
29	S	Saturnin
30	N	1. Adventna — Andrej — O poslednji sodbi. Lk. 21, 25-33.

Plečnikova
dela:
Trimostje
v
Ljubljani.

1958

DECEMBER

1958

1	P	Edmund	
2	T	Bibijana	
3	S	Frančišek Ksaverij	
4	Č	Barbara	
5	P	Saba	
6	S	Nikolaj	
7	N	2. Adventna — Ambrozij	Janez pošlje učenca do Jezusa.
8	P	Brezn. spočetje Marijino	[Mt. 2-20.]
9	T	Peter	
10	S	Melkijad	
11	Č	Damaz I.	
12	P	Aleksander	
13	S	Lucija	
14	N	3. Adventna — Dušan	Janez pričuje o Jezusu. Lk. 1, 19-28.
15	P	Irinej	
16	T	Evzebij	
17	S	Lazar — Kv.	
18	Č	Pričakovanje Marijinega poroda	
19	P	Urban — Kv.	
20	S	Makarij — Kv.	
21	N	4. Adventna — Tomaž	Janez predhodnik Kristusov. Lk. 3, 1-16.
22	P	Demetrij	
23	T	Viktorija	
24	S	Adam in Eva — Sveti večer	
25	Č	Božič — Rojstvo Gospodovo	
26	P	Štefan (Nez. pr.)	
27	S	Janez Evangelist	
28	N	Nedelja v božični osmini — Nedolžni otroci	Mt. 2, 13-18.
29	P	Tomaž Canterburyjski	
30	T	David	
31	S	Silvester	

Prva osnovna, najnujnejša dolžnost

Bog daj vsem bralcem Zbornika Svobodne Slovenije, vsem Slovenkam in Slovencem, da bi preživelijo leto 1958 srečni in zadovoljni in ga zaključili v veselem zadoščenju, da so storili, kar so le mogli v božjo čast in za srečo svojega naroda.

Poleg osebne sreče in sreče v družinah želim, da bi v letu 1958 mogli opazovati nadaljnje uprašanje udarne in prodrorne moči komunističnih sil tako v naši domovini kot drugod po svetu. V minulih dveh letih smo bili priče dogodkov, ki kažejo, da so se za železno zaveso zarodile in že tudi okrepile opozicijske sile tako, da mora komunistična diktatura resno računati z njimi. Tiranija nad duhovnim in tvarnim življenjem in ustvarjanjem človeka je naletela na odpor ne le med množicami, ki so od začetka stalno odporne in uporne proti njej, ampak tudi med komunisti samimi in zlasti med mladino, ki je zrastle in bila vzgojena v komunističnem sistemu.

Madžarski upor so omogočili in deloma celo vodili razočarani komunisti. Ni mogoče sprejeti mnenja, da je dal najvažnejšo pobudo narodnostni nagib, da so se namreč uprli Madžari Rusom, ker ne trpe in nočejo prenašati-tuje nadvlade, zlasti ne nadvlade svojih dednih sovražnikov. Ni bilo to glavno. Revolucionarna koncentracijska vlada komunista Nagy-ja je odklonila tudi titoizem, ki je po pravem ali po krivem med komunisti znon kot od Moskve neodvisen komunistični režim, odklonila je narodnostni madžarski komunizem, vsak partijski totalitarizem v vodstvu državnih in narodnih poslcv.

Poljsko pot v čim večjo neodvisnost od Moskve, čim popolnejšo samostojnost in čim širšo svobodo vsega narodovega življenja utirajo Poljaki z razočaranimi poljskimi komunisti na čelu.

Pri tem ni važno, kakšne trenutne in posebne okoliščine vplivajo v vsakem slučaju. Poudariti hočemo le to, da komunistična zgradba poka v temeljih in zidovih. Viden pojav so komunistični veljaki in člani, ki v dejanju ali z izrecno besedo kažejo, da so se dokopali do spoznanja zla v materialistično komunistični kulturi, družabnem in državnem komunističnem neredu in se pridružujejo tistim, ki iščejo spremembo in zboljšanje. Nastop Milovana Djilasca in njegovo uničujočo obsodbo komunistične partije in njene državne uprave je tem bolj šteti med markantne pojave te vrste, ker je izbruh osebne prepričanja in razpoloženja razočaranca in ga ne spremlja nikaka organizirana skupina, ki bi pod njegovim vodstvom hotela doseči vpliv in oblast, avtor sam pa je izročjen na milost in nemilost jetniškimi stražnikom.

Dasi so pojavi, ki jih razmišljamo, najbolj vidni in najbolj dosegljivi našim ušesom v satelitskih državah, vendar toliko že vemo, da niso samo tam. Tudi v Sovjetski Zvezi sami so. Nemogoča in neznosna napetost med doslej vsemogočno komunistično birokracijo v administraciji države in gospodarstva in narodnimi množicami širom po državi je izsilila decentralizacijo. Policija, javna in tajna, v kolikor je bila politično orodje diktature in rabelj tiranije, je več ali manj izgubila svojo moč. Povsod, kjer še je, jo na splošno znižujejo in zametajo, tako da so komunistične vlade same prisiljene zmanjše-

vati njen delokrog in jo potiskajo v ozadje. Kjerkoli pa so komunistični diktatorji pristali na decentralizacijo, zlasti še v gospodarstvu, so zrastle nova nasprotja kot gobe po dežju. Podjetja se bore proti državni kontroli, proti spodjetjem v državnem gospodarskem načrtu, nastali so spopadi strok v borbi za širša področja in popolnejšo avtonomijo, za večjo gibljivost in lažjo konkurenco v poslovanju.

Narodnostna in pokrajinska nasprotja, zadušena v diktaturi, se uveljavljajo tako v Sovjetski Zvezi kot med sateliti in posebej v Jugoslaviji. Med mladimi izobraženci in učečo se mladino se ponavljajo protesti vse tja do burnih demonstracij, ki jih vsa policija ne more več dušiti in tajiti. Svetovno središče komunizma, Kremelj, izgublja prijem nad sateliti, se skuša prilagoditi in rešuje svojo pozicijo z reformami, ki so nerazumljive, če ne upoštevamo, da so izraz in posledica slabitve in krhanja.

Rdeča armada je še vedno mogočno orodje boljševiškega imperija. Nanjo se naslanja Hruščev v svoji notranji politiki, z njo obvladuje Kremelj satelite, na njenih krilih sede takozvani neodvisni komunistični satrapi in z njeno močjo operirajo komunistični agenti v mednarodnem svojem delovanju še vedno uspešno. Toda tudi oboroženo moč sestavljajo in vodijo ljudje. Le vprašanje časa in razvoja je, koliko dalj bo držala armada kot civilna uprava. Uniforma in vojaška disciplina sta močna činitelja, ali trajno tudi ljudje-vojaki ne bodo stali na mrtvih stražah za sistem, ki ga v civilnem življenju smatrajo za moro.

Težkih in dolgih 12 let je trajal razvoj do teh prvih skromnih znamenj komunistične oslabelosti. Malenkostno je to izboljšanje in v bližnji bodočnosti še ne moremo pričakovati nikakih dozorelih sadov. Na presenečenja je treba misliti, toda ne moremo z njimi računati. Skromna in stvarna je torej naša želja in pričakovanje, da bo v prihodnjem letu človeštvo izklesalo vsaj stopnjo več v to smer, ki pelje v osvobojenje.

Zadnja leta so tudi prejšnji največji optimisti med protikomunističnimi borci prepričani, da nesrečni narodi v sužnosti ne morejo od svobodnega sveta in demokratičnih velesil pričakovati kaj več kot moralno pomoč. Madžarski upor in tudi poljski slučaj sta to prepričanje podpečatila. Velesile se s Sovjetsko Zvezo pogajajo za mirno ohranitev meddržavnega in mednarodnega stanja. Sedaj zasužnjeni narodi se bodo morali sami dokopati do demokratičnih svoboščin, če jih bodo hoteli imeti. Edino, kar bodo demokratične sile skušale doseči v isti namen, je to, da bi ustvarile stanje, ki bi onemogočalo vdor in nastop sovjetske vojske, kakršen se je zgodil na Madžarskem, ko so boljševiki zaprli zakonito koncentracijsko vlado in v krvi zadušili osvobodilno gibanje.

Povsod drugod za železno zaveso v Evropi čuva komunistične režime rdeča boljševiška oborožena sila, le v Albaniji in Jugoslaviji je ni. V teh dveh državah sta vlada in javna uprava sestavljeni iz samih domačih komunistov, policija in vojaštvo sta domača, pod poveljstvom komunistov-domačinov. Tuji vojaški, gospodarski, finančni in diplomatski vplivi, ki so tudi v teh dveh državah pomagali komunistom na konja in jih držali v sedlu, se poslužujejo domačih komunistov, ki so v Jugoslaviji vzdržali kot najbolj stanovita komunistična vlada. Djilas je odpadel, Kidrič je umrl, Hebranga in Jovanoviča so ubili, sicer pa vlada ista nespremenjena klika istega politbiroja od leta 1945 do danes.

Kako je to mogoče? Če brskamo po vzrokih v naših notranjih razmerah, je vedno bolj očito, da so notranji boji in spori med narodi Jugoslavije bistveno pripomogli, če ne sploh omogočili, da je komunistična revolucija uspela. Poboji Srbov in demokratičnih Hrvatov v ustaški državi so nagnali

tisoče v partizanske vrste med vojno. Tam, v predelih, kjer so Srbi in Hrvati meščano naseljeni, tam, kjer so medsebojni boji in morije imele najstrašnejšo žetev, tam se je razvila resna partizanska moč in od tam je širila svoje področje.

Titovo diktaturo smatrajo na zapadu za sicer nesrečno-kruto, pa vendar še najcenejše sredstvo za preprečitev novih nemirov in pokoljev med Srbi in Hrvati, ki bi mogli vznemiriti srednjo in južnovzhodno Evropo ter bi imeli prav lahko dalekosežne posledice za splošni mir v Evropi.

Tu postojmo in se zamislimo v našo sedanjo perečo dolžnost in nalogo. Obračajmo stvari, kakor hočemo, vedno in vedno znova se pokaže, da je predpogoj za vsak možen naš prispevek k osvoboditvi sloga in vzajemen nastop vseh narodov Jugoslavije. Dokler bo diktatura mogla izigravati posamezne narodne prestolnice in težnje druge proti drugi, bo vladala nad vsemi. Ni nobenega dvoma, da je povsod, v vseh delih države ogromna večina ljudi "proti", da je nezadovoljna. Vsi ti in celo velik del komunistov žele, da bi diktatura izginila. Smatrajo jo za vzrok beraškega stanja v državi, za strupen krempelj, ki v kali duši vsak polet in napredek. Izkoristiti pa tega skupnega splošnega nerazpoloženja proti diktaturi ni mogoče, ker opozicija niti za reševalno delo ne najde skupnih tal, skupne osnove. Opozicijska aktivnost proti totalitarni diktaturi je mogoča le tam, kjer prevladujeta popolno zaupanje in skrajna požrtvovalnost nad vsemi drugimi oziri in interesi. Vse za našo skupno rešitev, vsi in vsak za skupno osvobojenje, mora biti geslo, ki prešinja.

Pogled po protikomunistični emigraciji je dovolj, da se prepričamo, da se celih 12 let nismo dokopali do tega osnovnega spoznanja. Krščansko demokratični Slovenci smo edina skupina v emigraciji, ki smo kazali na to nujno prvo rešilne poti. V kolikor so bile doslej kdaj verjetne zunanje pomoči in intervencije, je še bilo mogoče razumeti, da so se pestre skupine v emigraciji bavile z vsem drugim, samo to eno, to prvo in osnovno so zane-marile. Sedaj opravičila ni več. Ali bomo narodi Jugoslavije in njihovi sinovi in hčere v emigraciji stali posamič razprti in raztepeni kot gruče beračev, ki se pretepajo za svojo senco, ali pa bomo resno skušali dati dobrim silam v nas moč združitve in z enotnim nastopanjem doma in v tujini pospešili razpadanje komunistične oblasti in izsilili demokratične svoboščine.

Za novo leto si za te nove, morda še težje razmere kot so bile leta 1917, obudimo vodilo, ki nam ga je povedal Janez Evangelist Krek v oporoki:

Vi vsi, ki ste seme izkrvavelih narodov Jugoslavije, mislite le eno: Kako boste združeni posvetili vse svoje moči delu in borbi za osvobojenje, da bo mo potem mogli graditi naš napredek in blagostanje.

“Za nas ni bodočnosti v domovini”

V poletju 1957 sem obiskoval slovenske izseljence po Zapadni Evropi: Angliji, Franciji, Belgiji, Nizozemski in Nemčiji. Videl sem staroncseljence — rudarje; mnoge je rudarska bolezen, silikoza, prisilila v prezgodnji pokoj. Videl veliko število fantov v cvetu mladosti, ki so tvegali beg iz domovine preko zastražene meje v tujino. Iz taborišč Italije ali Avstrije si skušajo čim prej priboriti izhód zlasti v Francijo in Nemčijo, kjer se delo v rudnikih lahko dobi; večinoma pa imajo željo utreti si pot iz Evrope v Kanado, Avstralijo ali kamorkoli, kakor da jih neka sila žene čim dalje proč od domovine. Iz nekaterih vasi v Primorju so skoro vsi fantje pobegnili, doma so ostali samo bolehní, ki utrudljive poti preko meje ne zmorejo. Celo dekleta skušajo uhajati. Ta beg je katastrofalen za narod, saj bodo po takih izpraznjenih vaseh začele hiše razpadati, kakor smo jih že pred vojno mogli opazovati na Kočevskem, odkoder so se rodbine izselile v Združene države.

Kaj žene to mladino na tuje? Soglasno so mi povsod odgovorili: “Za nas ni nobene bodočnosti v domovini. Ni možnosti si po svoje izbrati dela in zaslužiti toliko, da bi mogel ustanoviti družino in si zgraditi lasten dom. Ako nisi član komunistične partije, ne prideš nikamor; pa še članom stranke ni vedno lahko gospodarsko napredovati.” Fantje se zavedajo, da je začetek v tujini zelo težak, a upajo, da se bodo mogli v svobodi prej ali slej dvigniti na višjo življensko raven, katere pod rdečo diktaturo nikdar ne bi mogli doseči.

Po dvanajstih letih neomejene oblasti komunistične stranke v Sloveniji beži mladina, ki je podjetna, dela voljna in stremi po napredku iz “obljubljenega raja” do dna razočaranja: Ni bodočnosti za njo v domovini! **To je strašna obsodba komunističnega režima!**

Videl sem velik del zapadne Nemčije in sosednih držav, ki so silno trpele med vojno: mesta v ruševinah, industrija uničena, železniške proge razdrte, mostovi razstreljeni. Toda po 12 letih je skoraj že vse pozidano, nova mesta so nastala; skoraj bi dejal, da je bila sreča za nekatere kraje, da je bilo staro porušeno, ker so zdaj zgradili nove, sodobne stavbe, ki bolje služijo ljudem kakor stare. N. pr. Univerza v Münstru ima novih zgradb za cel mestni okraj, tako sodobno in popolno urejene, da je zdaj brez dvoma ena prvih na svetu, ko so bila stara poslopja zbombardirana. Komunistična Jugoslavija pa je dobila toliko milijonov v dar in še več v posojilo ter materiala vseh vrst, da bi mogla biti popolnoma prenovljena in gospodarsko na nesluteni višini, pa ni nikjer nič, da bi mogla mladina upati na uspešen, napredek, za katerega se je vredno truditi.

Komunizmu je uspelo, da je s svojo nazadnjaško materialistično vzgojo v velikem delu slovenske mladine ubil duhovnost, ji pustil duha in srca prazna, ni pa uspel, da bi na edinem polju, ki ga prizna, na materialni plati življenja ustvaril boljše pogoje: višjo plačo za nadurno delo, bolj pri-

merna in udobna stanovanja, boljše oskrbo z vsakdanjimi potrebščinami, solidno in cenejše oblačilno blago v večji izbiri, kot je bilo prej pod krivičnim kapitalizmom. Duhovnega nima ničesar, zato ga dati ne more; v rokah pa ima vse gospodarstvo, vso industrijo, vsa finančna sredstva, vse surovine in vse osnovne predpogoje — pa vendar ni mogel dvigniti materialne plati življenja niti na tisto stopnjo, kakor je bilo v "gnili" Jugoslaviji. Ljudstvu, ki je po trditvi komunizma vendar lastnik vsega, se godi slabše kot kjerkoli drugod v Zapadni Evropi. Dobro se godi samo tistim, ki stojijo dovolj visoko na komunistični lestvi. — Tako trdijo ti fantje — najnovejši begunci.

Primerjajmo pa sebe, begunce, s položajem v domovini. Praznih rok smo prišli v tujino, pa čim so se naši ljudje rešili bede v taboriščih in prišli v dežele, kjer so našli zaposlitev, so se s pridnim in poštenim delom in s pametno varčnostjo dvignili v zavidljivo življenjsko stanje. Večino njih sem videl in se prepričal o njih življenju. Razen v rudniških okrajih, kjer uprava rudnikov skrbi za stanovanja svojim delavcem, imajo zelo mnogi že lastne domove, bodisi kupljene starejše hiše, bodisi povsem nove in moderne. Razmeroma največ lastnih hiš imajo v Angliji, kjer je le okrog šest sto Slovencev, pa lastujejo okrog 150 hiš. Podobno je drugod. Mladi delavci, ki so se pročili, si gradijo domove tako opremljene in udobne, da si slovenski delavec v domovini niti sanjati ne upa o njih. In kulturno delo begunskega izobraženstva je po kvaliteti višje kakor dirigirana umetnost v domovini, pa celo po množini razmeroma ne zaostaja za književnostjo domovine, dasi nima od nikoder doklad.

V tujini imamo skoraj povsod možnost šolanja otrok v šolah, ki si jih starši sami zbero, nihče jih ne sili v državne šole. Zaradi mišljenja in izražanja njih nihče ne zasleduje, ni tajne policije, ne njenih agentov, s polnim zupanjem in brez bojzani se pogovarajajo in izražajo svoje misli. Svoboda mišljenja je neomejena. Kako vse drugače se počuti slovenski človek v tujini v primeri z rojaki v domovini, kjer komunistična stranka dirigira mišljenje. V svobodi more človek razviti vse svoje sile, izrabiti svoje sposobnosti in doseči višjo raven. Te možnosti v zaslužjeni domovini vsaj v tej širini ni. Tudi ta razlika med "begunci" v tujini in med rojaki v "svobodni" socialistični domovini obtožuje komunistični režim.

RAZPRAVE IN DOKUMENTI

VIKTOR ANTOLIN, Kanada — MILAN
KOMAR, Argentina — PAVLE RANT, Ar-
gentina — I. A., USA — J. A., USA —
MARIJAN MAROLT, Argentina — TINE
DEBELJAK, Argentina — IVAN AHCIN,
Argentina — M. K., USA — BOGUMIL
VOŠNJAK, USA

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF MODERN ART
1000 MUSEUM AVENUE
NEW YORK, N.Y. 10028

Progresivni katoličani

Gibanje takozvanih naprednih ali progresivnih katoličanov se je med Slovenci pripravljalo že precej časa pred drugo svetovno vojno. Ob izbruhu komunistične revolucije pa je postalo posebno silovito in še danes ni zamrlo.

To kajpada ni le izrazito slovenski pojav, saj so ga doživeli tudi drugi narodi. Toda redko kje se je pokazal v bolj tipični obliki kot pri nas.

Morda ni brez koristi, če se ozremo na tokove, ki so taka gibanja idejno pripravljali, četudi le posredno, pa razčlenimo nato še vodilne ideje progresivnih katoličanov, ki so v bistvu iste pri vseh narodih, kjer se je pojavil katoliški progresizem.

1. Ideja napredka

Napredek pomeni navadno postopen razvoj od nižjega k višjemu, približevanje k nekemu cilju.

Ko se govori o napredku v družbi ali razvoju človeštva v zgodovini, pomeni tu cilj, h kateremu se družba približuje, ne le neko višjo stopnjo v razvoju ali rasti, kakor v naravnem organizmu, temveč ideal v etičnem smislu, vrednoto, h katere uresničenju človeštvo mora težiti ali celo nujno teži.

2. Vera v napredek in krščanstvo

Dejansko je ideja napredka obsežena že v krščanstvu. Saj pot človeštva k nadzgodovinskemu cilju, ki mu ga je začrtal sam Bog, pomeni napredek v najglobljem smislu besede. Tudi so že nekateri starejši krščanski misleci izrekli idejo o postopnem razvoju in napredku. Vendar jim ta ideja ni služila kot ključ za razumevanje in razlago vse zgodovine.

Moderne teorije o napredku so se pojavile z racionalizmom. Prvi, ki je izdelal tako splošno teorijo zgodovine človeštva kot nepresta-

nega napredka, je bil Condorcet (*Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain*. Paris 1793). Toda pri njem in pri drugih, ki so mu sledili, je pomenil splošni napredek tudi upadanje vere v razodetje, saj so tajili dejstvo in celo možnost razodetja.

Nekateri krščansko usmerjeni misleci osemnajstega in devetnajstega stoletja, ki so razvijali idejo o napredku človeštva, so pripisovali ta razvoj odločitvi božje Previdnosti. Pri racionalistih pa je vera v napredek nadomestila vero v Previdnost (prim. M. Ginsberg, *The Idea of Progress*, London 1953, str. 7). Teorije o napredku, ki so splošno prevladale v devetnajstem stoletju, so bile večinoma sovražne veri in Cerkvi in so ju razglašale za oviro napredka in za nazadnjaški pojav, razkrístanjevanje človeštva pa za napredek.

3. "Napredni" tokovi med katoličani

Bili so tudi med katoličani taki, ki so hoteli korakati vstríc s tem, kar so smatrali za pridobitve novih časov, in so želeli, da bi na to pot stopila tudi Cerkev.

Tako se je že v začetku devetnajstega stoletja pojavil katoliški liberalizem z željami in predlogi, da se sprejmejo nekatere zahteve liberalizma v družbenem in kulturnem življenju, češ da so prikladnejše novemu duhu časa in napredka, ki ga je človeštvo doseglo, kot stara načela, ki se jih je Cerkev včasih držala in so bila takrat tudi dobra in prikladna.

Na kulturnem področju je katoliški liberalizem dopuščal popolno neodvisnost posameznih področij od vere. V družbenem in političnem življenju pa je bila vzporedna zahteva ločitev Cerkve od države in svetovno-nazorna nevtralnost države.

Teh zahtev katoliški liberalci niso izvajali iz načel, ki naj bi veljala vedno in povsod. Saj

to bi bil pač čisti liberalizem. Branili so jih marveč kot nekaj, kar naj bi bilo najprimernejše v novih časih, kar naj bi Cerkev in katoličane dejansko spravilo z modernimi "naprednimi" gibanji.

Od mnogih dokumentov Cerkev, ki je katoliški liberalizem odklonila, navajamo Syllabus (8. dec. 1864) Pija IX, v katerem je obsojen tudi stavek: "Papež se more in mora spraviti in skleniti kompromis z napredkom, z liberalizmom in z moderno kulturo" (Stavek 80., obsojen v Syllabu, Denzinger Enchiridion Symbolorum, 14. — 15. izdaja, št. 1780.).

V dvajsetem stoletju se je pojavil drug "napredni" tok med katoličani — krščanski socializem, ki je hotel združiti krščanstvo z marksizmom.

Krščanski socialisti so odklanjali marksistični materializem, a so sprejeli gospodarski nauk marksizma. Menili so, da pomeni preosnova družbe na tem temelju napredek.

To so bili neposredni predhodniki "progressivnih" katoličanov. Ponekod — tako pri nas na Slovenskem, kjer se je razvoj izvršil posebno naglo in dosledno — so se krščanski socialisti sami razvili v progresivne katoličane, to je, v zaveznike komunizma na socialnem in političnem, pa tudi na svetovnonazornem področju.

Krščanski socializem je jasno in odločno obsodil Pij XI v okrožnici Quadragesimo anno: "Verski socializem, krščanski socializem, so protislovni izrazi: nihče ne more biti obenem dober katoličan in pravi socialist" (V "Encyclicae Sociales", izd. Pontif. Univ. Gregoriana, Rim 1937, št. 120, str. 47.).

Brez dvoma je vplival na nastanek miselnosti, ki je pripravila pot progresivnim katoličanom, tudi modernizem.

Modernizem ni pojmoval vere kot razumski pristanek na resnice, razodete od Boga. Trdil je, da je vera neko osebno doživljanje, temelječe na verskem čutu posameznika. Ni priznaval, da dogme obsegajo resnice, izrecno ali vključno vsebovane v objektivnem božjem razodetju. Učil je, da so to le simboli, formule, ki izražajo splošno čutenje vernikov in da so podvržene spremembam in razvoju. Cerkev za modernizem ni popolna družba z od Boga dano ustavo in oblastjo, temveč le rahla skupnost vernikov, katerih versko doživljanje ima

podobno vsebino in se izraža v istih simbolih. Vero je modernizem odrinil na področje čustva in jo je popolnoma ločil od razuma. Omejil jo je na osebno življenje in notranje doživljanje. Zunanje področje in javno življenje pa je prepustil državi. Modernizem je celo učil, da se resnica sama razvija in spreminja, kakor se razvija in spreminja človek.

Pij X. je obsodil modernizem v okrožnici "Pascendi dominici gregis" (7. sept. 1907.) kot "zbirko vseh herezij" (Denzinger, št. 2105.).

Kljub vsej različnosti omenjenih tokov je vendarle lahko videti, da imajo eno skupno točko. Vero omejujejo zgolj na osebno, zasebno življenje, urejanje družbenega in političnega življenja pa prepuščajo gibanjem, ki jih smatrajo za napredna. Obenem pa menijo, da je dolžnost katoličanov ta gibanja podpreti in aktivno sodelovati z njimi.

To značilnost so podedovali tudi sodobni progresivni katoličani, ki trdijo, da sodelujejo s komunisti za družbeni napredek. Kako pojmujejo ta napredek komunisti?

4. Komunistična teorija napredka

Osnovne ideje marksizma-leninizma (ki je po Stalinovih besedah svetovni nazor komunistične partije) o razvoju in napredku družbe so:

a) Življenje družbe in nje članov določa gospodarska struktura družbe, katere temeljne prvine so proizvodne sile in proizvodni odnosi.

b) Gospodarski ustroj družbe se razvija in prehaja iz nižjih oblik v vedno višje in popolnejše. Vsak nov gospodarski sistem je bistveno različen od prejšnjega.

c) Nosilci različnih gospodarskih sistemov so različni družbeni razredi, ki te sisteme ustvarijo, se jih poslužujejo v svojo korist in propadejo, kadar se ti sistemi prežive.

č) Prehod iz enega gospodarskega sistema v drugega se izvrši v boju med starim in novim sistemom, med reakcionarnim družbenim razredom, ki brani preživel sistem, in med naprednim razredom, ki prinaša nov, napreden sistem.

d) Poslednji gospodarski sistem v družbi bo komunističen, katerega nosilec je proletariat.

Ta razred bo v nasilni revoluciji strl kapitalistični sistem in njega nosilca, meščanski razred, ter uvedel socializem kot prehodno stopnjo v komunizem.

e) V tej prehodni stopnji družbenega razvoja se uvede kot prehodna oblika države diktatura proletariata.

f) V komunizmu ne bo več razredov ne razrednega boja in ljudje se bodo prostovoljno podvrgli pravilom kolektivističnega gospodarstva in družbe. Država bo postala nepotrebna in bo odmrla.

g) V tej družbi ne bo več izkoriščanja, ker ne bo zasebne lastnine, ki je temelj izkoriščanja; ne nasilja, ki izvira odtod, ker si privilegirani razredi hočejo zavarovati svoj položaj s pomočjo državne sile (ali ker se zatirani razredi hočejo rešiti izkoriščanja v nasilni revoluciji). Dovolj bo materialnih dobrin za vse. Vsakdo bo mogel svobodno zadostiti vsem potrebam (svoboda od pomanjkanja...) in bo mogel svobodno razvijati svoje sposobnosti (svoboda od zatiranja in strahu...).

h) Nosilec razvoja v prehodu iz kapitalizma v komunizem je proletariat; v njegovem imenu pa dela in ga vodi komunistična partija — "napredni odred proletariata".

Marxizem-leninizem pojmuje navedene "zakone" zgodovinskega razvoja kot nujne zakone, ki delujejo enako neizprosno kot naravni zakoni in izključujejo človekovo svobodno voljo.

To pojmovanje zgodovine se imenuje po pravici zgodovinski materializem. Saj izhaja iz postavke, da so materialni interesi razredov gibalno družbenega dogajanja, če že ne edino, pa osnovno in dokončno odločujoče. Trdi torej, da so poglavitne sile v življenju človeštva materialne sile.

5. Osnove sodelovanja

Zanikanje svobodne volje in materializem sta v popolnem nasprotju s krščanskim pojmovanjem človeka in z vero v Boga, in sta torej nesprejemljiva za katoličane. Toda progresivni katoličani si pomagajo s tem, da priznavajo zgodovinskemu materializmu vrednost "pragmatičnega nazora" — češ to je, kar izhaja iz opazovanja dejanskega druž-

benega dogajanja. Ko sprejemajo deterministično pojmovanje razvoja družbe v zgodovini, delijo človeško življenje na dve področji. Na področju družbenega življenja vlada po njihovem nujnost, v osebnem duhovnem življenju in v kulturi pa svoboda. (Zdi se, da izhaja to razlikovanje od Kanta. Ta je ločil v človeku naravo, ki je podvržena zakonom fizičnega vesolja in nujnosti, ter osebo, ki je svobodna in živi v moralnem svetu.

Komunisti mislijo, da je počelo vsega razvoja materija. Progresivni katoličani pa vidijo za temi železnimi zakoni zgodovine, ki naj bi vodili v komunizem, odlok božje Previdnosti (Glej E. Kocbek, *Tovarišija*. Ljubljana 1949, str. 202.).

Progresivni katoličani poudarjajo, da imajo svetovni nazor, ki je različen od pragmatičnega nazora marksizma-leninizma. A svetovni nazor po njihovem ne pojasnjuje družbenega dogajanja, temveč ureja človekovo osebno življenje, se razteza na duhovno kulturo in določa razmerje človeka do vesoljstva.

Življenje kristjana ima po Kocbeku dve razsežnosti. V družbi se uresničuje kristjan le posredno kot revolucionar, ki sledi zakonom pragmatičnega nazora, marksizma-leninizma. Za svetost pa si prizadeva na področjih, kamor sega le metafizični svetovni nazor, oziroma krščanstvo, v skladu z njegovimi resnicami in zapovedmi (o. c., str. 97, 430.).

Komunisti sami mislijo o marksizmu-leninizmu drugače. Res ga imajo za čisto znanost, ki odkriva zakone družbenega razvoja. So pa tudi prepričani, da pojasnjuje zadnji smisel življenja — torej, da je svetovni nazor, ki izključuje druge svetovne nazove. Za razliko od progresivnih katoličanov pa vedo, da svetovni nazor obsega in ureja celotno življenje, ne le osebnega ali duhovnega ali samo družbenega. Krščanstvo in "metafizični nazor" jim torej nujno pomeni zmoto. Kljub temu priznavajo tem katoličanom značaj progresivnosti, ker v vsej družbeni in politični dejavnosti sledijo komunistični partiji, ki jo smatrajo komunisti za vodilno silo proletariata in kot tako za počelo napredka. Posebej pa progresivni katoličani služijo komunistom, ker s sklicevanjem na svoje krščanstvo vabijo še druge kristjane, da se pridružijo le tem. Slovenski progresivni katoličani so imeli zato v "Osvobodilni fronti" posebno nalogo, — da

“vodijo slovenske krščanske množice na napredne pozicije”.

Progresivni katoličani torej priznavajo komunistom v družbeni dejavnosti dvojno prvenstvo. Marksizem-leninizem sprejmejo kot pravilno teorijo o družbi. Obenem pa se podvržejo vodilni vlogi komunistične partije v vsem javnem življenju, sklenejo z njo pactum subiectionis. Vendar sklenejo ta pakt v pričakovanju, da bo komunizem dopustil duhovni pluralizem, različnost svetovnih nazorov na duhovnem in kulturnem področju, kjer bi se krščanstvo še naprej lahko uveljavljalo kot osebna resnica in kot kulturni princip.

Nesreča je v tem, da ima komunistična stranka jasno težnjo, ki izhaja iz marksizma-leninizma samega, polastiti se vsega človeka, ne le urejati družbene odnose. Partija zato vidi v slehernem svetovnem nazoru, ki je različen od marksizma-leninizma, le odklon od edino rešilne resnice le-tega. Njene morebitne obljube o duhovni in kulturni svobodi so torej le taktika.

Komunisti poznajo, kljub svojemu materializmu, učinkovanje ideologij in svetovnih nazorov v družbi in ostanejo budni tudi ob tako “poduhovaljenem” in “ponotrjanem” svetovnem nazoru, kot je krščanstvo progresivnih katoličanov. Če mu puščajo neko svobodo in ga celo priznavajo kot “pristo krščanstvo”, delajo to zato, ker jim služi. Pri tem pa izhajajo tudi iz prepričanja, ki jim ga narekuje sam marksizem-leninizem, da gre tu za nujno pogojen pojav, za ostanke iz preteklosti, ki jih ni mogoče zatreti, dokler niso ustvarjeni gospodarski in družbeni pogoji za to, da izginejo.

Upi progresivnih katoličanov o duhovnem pluralizmu v družbi, ki jo vlada komunistična partija, temelje na zmotnem prepričanju, da je marksizem-leninizem le družbeno politična zamisel, pragmatični nazor ali aktualistična praksa, ne pa svetovni nazor, ki se hoče uveljaviti tudi z nasiljem. So tudi progresivni katoličani, ki pričakujejo — Bog ve zakaj — da se bodo komunisti po dosegi svojih družbenih ciljev odrekli materialističnim osnovam in bojevitemu ateizmu svojega nauka.

Te zmote, povezane z drugimi, ne manj usodnimi, pripeljejo progresivne katoličane do nesmiselnega razmerja s komunizmom. Oglejmo si še nekatere najbolj osnovne zmote progresivnega katolicizma.

6. Zgodovinski relativizem proti naravnemu pravu

Marksizem ne priznava stalne, bistveno nespremenljive človeške narave (“podstat kot počelo delovanja”), temveč vidi v človeku plastično bitje, ki se bistveno spreminja od enega gospodarskega sistema do drugega in v istem sistemu, od enega socialnega razreda do drugega. Zato tudi ne more sprejeti ideje, da je nek naravni družbeni red, katerega osnove so enake vedno in povsod, pa naj se še tako izpreminja zgodovinsko in krajevno okolje. Marksizem-leninizem odklanja naravno pravo in splošno, človeško moralo, ter označuje zgodovinski relativizem.

Vsak gospodarski sistem, ki se je v zgodovini pojavil, uči marksizem-leninizem, je imel svojo upravičenost, ko je nastopil kot začasno najnaprednejši. Načela njegove gospodarske, socialne in pravne organizacije so bila takrat koristna in zato tudi moralna. Ko je sistem postal reakcionaren, so postala nemoralna.

Ta socialni, pravni in moralni relativizem je posebno usoden, ker je družbeni razvoj po marksizmu-leninizmu dialektičen — se odvija v nasprotjih. In tako postane v trenutku preloma, ko se je nek gospodarski sistem izživel in postal reakcionaren, gospodarsko in socialno koristno ter s tem tudi moralno dobro prav nasprotno od vsega, kar je bilo koristno in moralno v predhodnem sistemu.

Progresivni katoličani, ki sprejemajo marksizem kot nauk o družbenem razvoju ter kot vodilo družbeno politične dejavnosti, zapadejo s tem tudi v socialen, pravni in moralni relativizem. In če mislijo, da je razvoj, ki ga nakazuje marksizem-leninizem in praksa, ki sledi iz njega, delo božje Previdnosti, dopuščajo vede ali nevede nasprotje v samem Bogu, ki naj bi ljudem izmenoma postavljajl nasprotujoče si moralne norme (prim. članek: Messineo, *Il Provvidenzialismo progressista*, *Civiltà Cattolica* 2. jun. 1956, str. 462.-474.).

Nasproti taki zmešnjavi je treba jasno poudariti prava načela. Bog, ki vlada svet, od večnosti in nujno hoče, da ustvarjena bitja slede zakonu, ki jim ga je dal, da dosežajo cilje, ki jim jih je položil v naravo; to je večni božji zakon. Udeležba razumne narave pri

večnem zakonu je naravni zakon, nespremenljiv, za vse veljaven, katerega osnovna načela so sama po sebi razvidna vsem ljudem. Norme naravnega zakona, ki urejajo osnovne odnose med ljudi — družbene odnose — tvorijo naravno pravo.

Naravno pravo je torej nespremenljivo, obvezno za vse ljudi, je del moralnega reda in izraz božje volje. Njegove norme so temelj slehernega družbenega reda.

Nauk o naravnem pravu ni le teorija krščanske filozofije, ki je sledila v tem Aristotelu in stoikom, marveč je vsebovan tudi v razodetju. Sveti Pavel govori z vso jasnostjo o naravnem zakonu, katerega del je naravno pravo; "Kadar namreč pogani, ki nimajo postave, po naravi delajo, kar veli postava, so oni, ki nima' o postave, sami sebi postava; ti namreč kažejo, da je delo postave zapisano v njih srcih" (Rim. 2, 14-15).

Obveznost naravnega prava ni prenehala, ko je bil človek dvignjen v nadnaravni red. Tudi ni ugasnila po izvirnemu grehu, saj ta ni čisto pokvaril človeške narave, da bi tako ljudje mogli in bili obvezani izpolnjevati le še pozitivne božje zapovedi, ki jih imajo iz razodetja.

Po naravnem pravu so osnovne družbene ustanove družina in zasebna lastnina kot temelj osebnega življenja ter država, popolna družba, ki je varuh pravnega reda in skrbi za skupno blaginjo celotne človeške narave svojih državljanov.

Komunizem ruši prav te ustanove in z njimi temelje sleherne družbe ter s tem krši naravni tek, kakršnega hoče Bog.

Že iz samega naravnega prava torej jasno sledi, da ni dovoljeno sodelovati s komunisti za ustvarjanje družbenega reda, ki ga hočejo ustvariti.

Bolj jasno kot komurkoli drugemu bi moralo biti to katoličanom. Toda progresivnim katoličanom se je ta jasnost zameglila zaradi njihovega preozkega pojmovanja krščanstva.

7. Komunisti, progresisti in krščanstvo

S svojim izpovedovanjem krščanstva se progresivni katoličani pač najbolj razlikujejo od komunistov.

Po Marxu je krščanstvo — kot vsaka vera sploh — ena izmed oblik alienacije človeka. Človek je popolnoma družbeno bitje in more doseči zato razmah svojih sil in srečo le v kolektivistični družbi, v katero se popolnoma vključi, in kjer ni nobene socialne oblasti. V razredni družbi ne more uresničiti svoje človečnosti. In ker ljudje v taki družbi ne morejo doseči sreče in človeškega uresničenja, si ustvarijo sen o srečnem življenju onstran groba, izven zgodovine — v večnosti.

Vzrok duhovne alienacije — odtujitve človeka samemu sebi — je po Marxu gospodarska alienacija. Kjer obstoja zasebna lastnina, si lastniki proizvodnih sredstev prisvoje proizvode dela resničnih in edinih proizvajalcev, ki so delavci. Tako se proizvod letih odtuji od svojih ustvarjalcev in se spreminja v kapital, ki jih stiska in izžema kot tuja sila. Na osnovi gospodarske alienacije nastane politična alienacija. Iz družbe, razklane v razrede, se izloči država kot družbi tuja sila, ki jo obvladuje, ter služi izkoriščajočemu razredu kot orodje zatiranja. Vera je po Marxu le splošna teorija tega sistema, ki ga opravičuje in uspava ljudstvo ("opij za ljudstvo"), da se ne bi dvignilo proti izkoriščevalcem. Je duhovna tuja sila, ki teži nad človeškim duhom in mu ne pusti do spoznanja realnosti in do razmaha.

Ko pa bo proletariat z revolucijo razrušil gospodarski sistem izkoriščanja in bo človeštvo v komunizmu doseglo svoje popolno uresničenje, bo izginila gospodarska in politična alienacija in z njo nujno tudi verska alienacija.

Boj komunistov proti veri je torej najprej indirekten. Ko delajo za komunistični gospodarsko-družbeni red, menijo, da s tem najuspešneje rušijo osnovo veri, da ji izpodrežejo gospodarsko-družbene korenine.

Direktno, z vso odločnostjo in z vsemi sredstvi nasilja totalitarne države pa nastopajo proti temu, kar imenujejo klerikalizem ali zavezništvo krščanstva z reakcionarnimi razredi: proti vsakemu oznanjanju načel naravnega prava, kajti prav ta najbolj zadevajo komunistično družbeno-politično zamisel in politiko.

Prav tako preganjajo sleherni "versko nasilje". Za versko nasilje proglašajo izvrševa-

nje cerkvene oblasti v zadevah, ki spadajo v njeno pristojnost in izvira iz njenega poslanstva: da obveže starše, naj poskrbe za verski pouk svojih otrok, da opozori vernike, da so pod grehom obvezani opravljati svoje verske dolžnosti, da nalaga cerkvene kazni itd. Kajti verska svoboda pomeni komunistom v prvi vrsti — svobodo pred vero, osvoboditev človeka pred to duhovno "tujo silo".

Obenem pa se komunizem bori proti veri tudi s propagando dialektičnega in zgodovinskega materializma, ki naj ki naj bi kot znanstveni svetovni nazor izpodrinil "versko mistiko". Tudi za to propagando se izdatno poslužuje sredstev nasilja, ki jih ima na razpolago diktatura proletariata.

Vendar ima verska svoboda tudi za komuniste nek pozitiven pomen. Diktatura proletariata državljanom ne prepoveduje verovati. Najprej zato, ker je vera notranji pristanek ne versko resnico, ki ga pač ni mogoče učinkovito prepovedati. Nato pa tudi, ker komunisti menijo, da ne smejo prehitovati družbenega razvoja in skušati popolnoma iztrebiti vero že pred prihodom komunistične družbe.

Progresivni katoličani gledajo na te različne izraze razmerja komunistične oblasti do vere različno, a v skladu s svojim pojmovanjem vere.

Ker so prepričani, da je celotno versko življenje omejeno le na človekovo notranjost (razen izrazov skupnega bogočastja) trdijo, da komunizem v bistvu spoštuje svobodo vere.

Vere nimajo za alienacijo, temveč za osnovno potrebo človeka. Zato ne mislijo, da bo v komunizmu, ko naj bi bila odpravljena gospodarska in politična alienacija, izginila tudi vera. Toda so pod močnim vtisom marksistično-leninističnih nazorov o vplivu gospodarskega reda na duhovno življenje. Zato so prepričani, da je kapitalizem omadeževal tudi krščanstvo in da bo z uvedbo pravičnega gospodarskega reda in družbenega reda krščanstvo doživelo očiščenje in prerojenje (Glej: Kocbek, *Tovarišija*, str. 252.). Komunisti mislijo, da progresivni katoličani pomagajo izpodkopavati korenine vere, ko sodelujejo z njimi. Katoliški progresisti pa so obratno prepričani, da komunisti pripravljajo — četudi nevede in nehote — pot do razcvita pristnega krščanstva.

Ker so zavrgli naravno pravo, progresivni katoličani odobravajo in podpirajo boj komunistov proti takozvanemu klerikalizmu, v katerem vidijo tudi oni izrodek vere in nje zlorabo za reakcionarne politične namene.

Ni vedno jasno, kakšno je stališče progresivnih katoličanov do komunističnega boja proti verskemu nasilju, ki ga komunisti očitaajo Cerkvi, kajti tudi progresistično pojmovanje Cerkev in nje pravic ni jasno. (Kocbek na pr. pravi izrecno, da "hierarhija in Vatikan" ne spadata k bistvu krščanstva. O. c., str. 252.). Nekatere ukrepe diktature proletariata progresisti gotovo sprejemaajo kot upravičeno ukinitve danes že zastarelih privilegijev Cerkev. O drugih, ki se jim sami na sebi ne zde upravičeni, menijo, da so kazni za delo katoličanov in Cerkev proti prihodu novega reda. In druge, ki se tudi kot "kazni" ne dajo razložiti ali opravičevati, imajo za preizkušnjo, ki je morala priti nad katoličane, pa bo končno služila prečiščenju krščanstva.

Toda s svojim razlikovanjem med marksizmo-leninizmom kot pragmatičnim naukom in krščanstvom kot svetovnim nazorom si gotovo ne morejo kaj, da ne bi sodili nasilno nadomeščanje krščanskega nauka z dialektičnim materializmom pri vzgoji mladine kot neupravičeno podaljševanje pragmatičnega nauka v svetovni nazor. In ko komunisti odločno odklanjajo duhovni pluralizem, morajo progresivni katoličani pač čutiti, da je ta nestrpnost izraz novega "klerikalizma" — klerikalizma svečnikov brezboštva.

8. Krščanstvo in družbeni red

Progresivni katoličani pojmujejo krščanstvo preozko, ko ga omejujejo le na notranje doživljanje človeka in na njegovo razmerje do veselstva ter še na duhovno kulturo. (Toda pojma kulture ne pojasnjujejo.)

Krščanstvo obsega vse življenje človeka, tudi njegovo družbeno in politično delo. In sicer ne tako, da bi se to delo usmerjalo po nekih nujnih imanentnih zakonih družbenega razvoja, katerim kristjani za ozadje pritaknejo božjo Previdnost in bi jim krščanstvo dalo le višji, nadzemski smisel, ki ga komunisti ne vidijo, čeprav posredno zanj delajo. Temveč tako, da krščanska blagovest, ko oznanja pozitivni božji zakon, predpostavlja, oznanja in

brani v vsej čistosti tudi naravni zakon in naravno pravo, ki je neposredno veljavno vedno in povsod in je temelj vsakega pozitivno-pravnega reda in sleherne družbene ureditve.

Krščanska blagovest oznanja sicer vero v nadnaravni svet in kaže na pota milosti. A razodetje predpostavlja naravni razum in milost ne podira narave, marveč jo izpopolnuje. Kristjani so dolžni spoštovati te osnove, kakor jih je spoštoval Kristus, ki je prevzel človeško naravo, potrdil nje dostojanstvo in norme naravnega prava. "Kristusov prihod med ljudi kaže, da je hotel biti človeštvu vodnik in pomoč tudi v zgodovini in družbi" (Pij XII v bož. nagovoru 1955). Zato kristjani, ki kažejo brezbriznost do družbenega reda in zgodovinskega razvoja, ali pri delu na tem področju slede ideologijam, ki nasprotujejo naravnemu pravu, izdajajo poslanstvo kristjana v svetu.

Vodilni ideolog slovenskih progresivnih katoličanov je pozival kristjane, naj sprejmejo marksizem-leninizem kot napotek za družbenopolitično delo, celo s sklicevanjem na "etični logiko" sv. Pavla, sv. Avgušтина in sv. Tomaža. Taka "etična logika", s katero je poskušal postavljati prav največje krščanske oznanjevalce naravnega zakona v službo komunistične propagande, ima bistveno oznako marksistične dialektike, o kateri je nekoč dejal Jaspers, da je to umetnost, trditi o stvareh, da so prav nasprotno od tega, kar v resnici so.

9. Cerkev in družba

Ozrli smo se na naravno pravo od zgoraj navzdol, kot na skupnost norm, ki jih je dal Bog ljudem za ureditev družbenih odnosov in ki so jih kristjani dolžni izpolnjevati, kakor vsi ljudje, pa še posebej iz motivov, ki jih zajemajo iz krščanstva. Treba ga je pogledati še od spodaj navzgor, kot pot človeka k Bogu.

Z dvigom človeka v nadnaravni red je vsa njegova narava usmerjena k njegovemu nadnaravnemu cilju, k blaženemu gledanju Boga v večnosti. K temu je naravnana tudi družba in tudi naravno pravo. Naravno pravo s tem torej dobi svoj poseben pomen v ekonomiji odrešenja.

S samim izpolnjevanjem naravnega prava sicer ne moremo zaslužiti milosti in opraviče-

nja. Milost je nadnaravni dar, ki ga ne moremo zaslužiti ali pridobiti z naravnimi dobrimi deli. Toda človek, ki živi v milosti, z izpolnjevanjem naravnega prava zasluži povečanje milosti in kršenje naravnega prava v važni stvari vključuje izgubo milosti (Glej o tem: J. Fuchs, *Lex naturae*. Düsseldorf 1956, str. 165 in sl.).

Zato je Cerkev, katere poslanstvo je voditi ljudi k zveličanju, pristojna, da opredeli, razlaga in oznanja naravno pravo, prav tako kot je pristojna za to, da razlaga razodete resnice.

Progresivni katoličani, ki v celoti odklanjajo socialni nauk Cerkve (in ta obsega norme naravnega prava), zapadajo v skrajni socialni, pravni in moralni modernizem, o katerem je Pij XI dejal, da ni manj obsodbe vreden kot dogmatični modernizem (Okrožnica *Ubi arcanum*, 23. dec. 1922, italijanski prevod I. Giordani v "Encicliche sociali dei Papi, Rim 1946., str. 224.).

Toda Cerkev ni le oznanjevalka naravnega prava in socialnega nauka. Njeno poslanstvo je, da oblikuje celega človeka in zato tudi, da sodeluje pri gradnji družbe. "S tega vidika lahko rečemo, da je Cerkev družba onih, ki pod nadnaravnim vplivom milosti, v izpopolnitvi svojega dostojanstva, ki ga imajo kot otroci božji in v skladnem razvoju vseh človeških nagnjenj in sil grade močno ogrodje človeškega sožitja" (Pij XII v govoru novim kardinalom 20. febr. 1946. *Discorsi e Radiomessaggi di S. S. Pio XII*, sv. VII., str. 394.-295.). Cerkev je zato počelo človeške družbe (prav tam). K uveljavljanju tega poslanstva Cerkve so zlasti poklicani laiki.

Ko Cerkev tako deluje kot počelo družbe z oznanjevanjem naravnega prava in z delom svojih članov za njega uveljavljanje, nikakor ne greši s klerikalizmom, si ne lasti neposredne oblasti v svetnih zadevah. Saj naravno pravo po svojem bistvu kaže naravne cilje družbenih ustanov. Z njega izpolnjevanjem se torej uveljavi prav tista avtonomija, ki jim gre, obenem pa se ravno s tem uvrščajo v red, ki ga zahteva skupna blaginja človeštva, in v večni red bitij in ciljev, ki ga določa večni zakon.

Progresivni katoličani so v tragični zmoti, ko menijo, da v sodelovanju s komunisti bra-

nijo avtonomijo družbenega in političnega življenja pred klerikalizmom. V resnici se odvrtaajo od avtonomije, ki jo brani Cerkev, in delajo za podreditev celotnega družbenega življenja — nevede in nehote tudi za podreditev vsega človeka — totalitarnemu komunizmu.

“Red”, ki ga tako pomagajo ustvarjati, je le navidezna, zunanja in zmehanizirana urejenost, ki se ustvarja z nasiljem. Na znotraj, po svojem bistvu, pa je to anarhija, ker nima temeljev v človeški naravi, v moralnem redu in naravnem pravu. Zunanja monolitnost in nasilje, ki ju izvaja komunizem, kjer zavlada, sta le dokaz njegove notranje nemoči. Družba, ki jo grade progresivni katoličani s komunisti, duši človeka in ne vodi k njegovemu uredničenju. Ko ti revolucionarji in revolucionar-

ji-svetniki poskušajo izvesti kolektivizacijo družbe in človeka, delajo za alienacijo človeka v prid zmehanizirani družbi. To ni napredek, marveč povratek v barbarstvo in brezprimer- no povečanje nasilja.

Progresivni katolicizem zožuje področje uveljavljanja krščanstva, okrne osebnost kristjana ter ovira delovanje Cerkve kot življenjskega počela družbe. Idejnih smernic za svoje družbeno-politično delo išče v zgodovinskem materializmu, odrešilno silo človeštva vidi v proletariatu, bolj točno, v komunistični stranki. S komunisti sodeluje za nečloveški družbeni red ter ovira resnični napredek družbe, v katerega vodi le naravno pravo, ki ga vedno brani in oznanja Cerkev, ga osvetljuje z evangelijem in posreduje človeštvu božjo pomoč, da mu sledi.

Država je v nas samih

Politična miselnost današnjega človeka je zelo pod vplivom materialističnih in pozitivističnih idej preteklega stoletja, ki ne upoštevajo človekovega notranjega življenja. Kar se v človeškem srcu godi, je po takem pojmovanju vsem odraz zunanje civilizacije, družbenih in gospodarskih razmer. Naravna in osebnostna vprašanja, menijo, se morejo urediti le s prenovitvijo družabnega, gospodarskega in političnega ustroja. Auguste Comte, oče pozitivistične filozofije in moderne sociologije, ni posvetil v svojih obširnih spisih o ustroju človeške družbe niti bežne pozornosti osebnim vprašanjem človeka, ki je vendar prvina vsake družbe. V marksizmu najdemo slično stališče: človek ni nič, družba je vse. Notranje življenje človekovo je popolnoma odvisno od zunanjih razmer. Zato so komunistični režimi navadno sovražno vsaki globinski psihologiji. Zanje je potrebna v prvi vrsti preureditev ustanov, ne pa preosnova nravi. Tudi kadar marksisti govore o morali, ne mislijo toliko na globoke notranje namene človekove, kolikor na zunanje zadržanje napram družabnim pojavom.

K temu se pridruži še človeška navada, iskati krivdo povsod razen pri sebi. Zato je razumljivo, da se mnogi nematerialistično razpoloženi ljudje, toda naivni, kar se tiče poznanja človekove narave, večkrat ne zavedajo plitvosti raznih učenih razglabljanj o spremembi socialnih in političnih struktur, v katerih resničen človek iz mesa in krvi komaj igra vlogo. Tudi pri navadnih vsakdanjih razgovorih se sliši pogosto, kot da bi sprememba sistema ali zmaga ene garniture nad drugo že sama po sebi, "ex opere operato" mogla urediti vprašanja, ki so izrazito človeškega značaja in katerih korenine segajo daleč v globinsko zmedo človeških src.

Proti takemu skrajnemu in zato enostranskemu pojmovanju je pa na koncu preteklega in ob začetku sedanjega stoletja vstalo drugo, nasprotno, tudi skrajno in zato enostran-

sko motrenje osebe in družbe, ki trdi, da so vsi družabni pojavi v zadnji analizi le neka projekcija notranjih osebnih drž navzven, da torej ves družabni red ali nered izvirata le iz reda ali nerada, ki vladata v človeškem srcu. Med pristaši tega mišljenja moramo šteti globinske psihologe raznih struj od Nietzscheja pa do Freuda ter mnoge moderne eksistencialiste. Nekateri Freudovi učenci n. pr. trde, da je gospodarska revščina le posledica tako imenovanega masohizma, to je, bolesterne težnje kaznovati se. Revež je masohist, ker noče izrabiti ugodne prilike, da bi se gospodarsko opomogel, ker mu njegovo srce velevala, da ni vreden blagostanja, ampak nasprotno pomanjkanja in se zato, če že ne tišči podzavestno naravnost v revščino, vsaj ne zna prikopat iz nje. Revna dežela ni revna, ker ji manjka naravnih bogastev, saj je zgodovina polna zgledov naravno revnih dežel, ki so se gospodarsko dvignile zaradi prizadevnosti prebivalcev, temveč je revna, ker v njej prevladuje masohistično razpoloženje. Reveža je treba ozdraviti v globini in ga osvoboditi podtalnega sovraštva, ki ga goji proti samemu sebi.

Enako, podvrženo ljudstvo, ki se ne zna osamosvoiti, se v bistvu boji samostojnega življenja, ker mu v globini prija podvrženost in neodgovornost nad lastno usodo. V navedeni razlagi je gotovo znaten del resnice. Družbeno, na zunaj vidno stanje ima končno res svoj izvor v človeških srcih. Toda družabni činitelji in gospodarski sestavi, ko so se nekoč ustvarili, postanejo nekako neodvisni od dogajanj človeškega srca in človek se pred njimi znajde kot pred nečim danim, ki globoko posega v njegovo osebno življenje. Iz tega vidimo, da tudi pozitivistično in marksistično stališče skriva v sebi delno resnico.

Delne resnice pa so nevarne zlasti, kadar si laste pravice, ki jo more imeti le celotna resnica. Družabni in politični ustroj vpliva na notranje življenje človeka, toda človek po drugi strani preprečeno tvori družabne in politič-

ne razmere sledeč intimnim težnjam svoje duševnosti. Človek je krvnik in žrtev obenem. Iz vsega tega je jasno, da preosnova ustancov ali sprememba vladajoče skupine prav malo pomeni, če je ne drži pokonci resen prerod nravi.

* * *

Te stvari so več ali manj jasne, kadar je govor n. pr. o socialnem vprašanju. Še tako dobra socialna zakonodaja ne bo mogla ustvariti novega družabnega reda, če je ne bo spremljal prerod nravi, to se pravi, če ne bo čut socialne pravičnosti prežehl duha delavcev in delodajalcev. Brez kritja resnične, v srcih ljudi živeče kreposti besedilo še tako dobrega zakona ostane mrtev paragraf, ki ga človeška iznajdljivost kaj kmalu obide. Ni dvoma, da mora nov družabni red zrasti iz ljudi samih. Nasprotno pa, kadar govorimo o političnem redu in o lastni državnosti, zadeva med nami še daleč ni enako jasna.

Tudi lastna državnost ne obstoja samo v zunanji pravni obliki, ki jo more narodu podeliti mednarodni dogovor, državna pogodba ali proglas suverene skupščine, ampak je nekaj veliko globljega, ki mu je pravna, od drugih narodov priznana oblika, le zunanji izraz in vidno jamstvo. Te misli so bili mnogi novejši in starejši misleci, ki so se bavili z vprašanjem države in med temi zlasti grški filozof Platon (1).

V svojem največjem delu "Država" nas Platon vabi, naj ga spremljamo pri njegovem raziskovanju državnega ustroja in državnega bistva, a ko smo prehodili z njim vso pot, nismo odkrili države, ampak človeka. Državne oblike izvirajo iz značajev tistih, ki državi dajejo smer. Trinoštvo v državi izhaja iz trinoškega značaja človeka, ki je suženj svojih strasti, medtem ko je pravična država plod ljudi, ki so pravico in red najprej ustvarili v svoji duši. Država je v nas samih in državo-tvornost ni zunanje ponašanje, ampak trajno notranje razpoloženje, to se pravi, moralna krepost. Zdravo, politično delovanje je zato neločljivo od temeljite moralne vzgoje in sa-

movzgoje. Politika je "paideia" (2). Ne da bi hoteli pretiravati Platonovo stališče, se nam vendar zdi pereče obrniti vsaj delno pozornost slovenske emigrantske javnosti v to smer.

* * *

Vzgoja obstoja v oblikovanju kreposti, ki ga ne smemo zamenjavati s pridobivanjem znanja, z navduševanjem, z obujanjem čustev ali s površnim prisvajanjem tehnik. Vzgoja je bujenje prave osebnostne rasti, navajanje v zoretev. "Zoreti, zoreti, to je najvažnejše! Človek otrdi na nekaterih mestih, na drugih zgine, a ne dozori," je klical Sainte-Beuve. Zorenje pa ne gre hitro: zorenje in improvizacija se izključujeta. Politična vzgoja obstoja v navajanju v politično zrelost, v politično doslost. Zrelosti pa ni brez pameti, brez umnega praktičnega čuta, ki se ne priučil iz knjig, ampak je sad dolgotrajnih lastnih in umno privzetih tujih izkušenj. Krepost je namreč duhovno razpoloženje, to je, razpoloženje uma in volje, ki se pridobi s ponovitvijo dejanj v istem smislu, ali drugače povedano, s pridobitvijo izkušenj, ki pa morajo biti duhovne, kar se pravi, da se dogode v umu in v volji ter so nekaj popolnoma drugega kot rutina. Kjer prevlada rutina, tam navadno ni duhovnega napredka. Politična krepost je stvar praktičnega uma ali pameti, ki zna odkriti, kar je prav in primerno za dani namen. Čeprav je pri modernem političnem delu večkrat treba poseči po znanstvenih podatkih in čeprav je za izvrševanje določenih političnih opravil potrebna temeljita znanstvena formacija, vendar politika ni znanost, ampak praktična krepost izurjene prave in zdrave pameti, ki je ne smemo nikdar zamenjavati z znanostjo (3).

Ko to trdimo, naletimo na dve veliki oviri. Prva je romantika, ki je še globoko zakoreninjena med nami, druga pa je moderna težnja

(2) "Paideia", pomeni: vzgoja, oblikovanje značaja, kultura duha in kultura sploh. V prvotnem smislu: vzreja otrok. O platoničnem posebej in o grškem pojmovanju politike kot vzgoje nasploh glej klasično delo Werner Jaeger, Paideia. (pred seboj imamo španski prevod, II zvezek, str. 424 in sl.).

(3) Prim. Jacques Maritain, Les degrés du savoir, II, anex 7.

(1) Zlasti Platon, Država, od 571 D naprej.

poznanstveniti vse praktično življenje, zreducirati na znanstvene zakone in na precizne tehnike, kar se znanstveno formulirati ne da in se nikdar ne bo dalo.

Za romantike je značilna prevlada čustva nad umom. "Pomlad narodov" se je izvršila v Evropi vprav po pobudi romantične filozofije in ni nič čudnega, če se je narodnostnega čutenja, ki se je prebudilo v tej dobi, prijelo mnogo romantike. Medtem, ko so se nekateri narodi kot n. pr. Čehi, kar kmalu izkobacali iz romantične navlake ter začeli misliti realistično, je razvoj pri drugih šel veliko bolj počasi in med te moramo šteti Slovence in med Slovenci zlasti obmejne pokrajine kakor Koroško in Primorsko, kjer je tuji pritisk oviiral rast in razvoj.

Evgen Lampe je že pred prvo svetovno vojno izrazil bojazen, da je Koroška za slovenstvo izgubljena, ker koroški politiki premalo realistično mislijo in zanemarjajo zlasti gospodarsko stran narodnoobrambnega dela. Na Goriškem se je dalo med zadnjo vojno videti, da se je narodno čuteče prebivalstvo ohranilo na "Gregorčičevem nivoju", kakor se je izrazil nek partizanski opazovalec, kar pa ni le zaviralo prodiranja marksizma, ampak v znatni meri tudi borbo proti njemu. Izrazit romantičen poudarek pogosto slišimo še danes iz ust mnogih emigrantov, ki so se ohranili narodu zvesti, ne samo starejših, ampak tudi mlajših. Njihovo domoljubje se zdi, kot da se izogiba kritičnemu umovanju, kakor če bi med jasno razboritostjo in globokim čutenjem zeval nepremostljiv prepad. To pa je zmeta.

Bolj kot je ljubezen odkrita in resna, bolj išče resnično dobro ljubljene stvari, bolj se priliči njenemu objektivnemu dejanstvu. Mati, ki res ljubi svojega otroka, išče njegovo blagobit in ne lastno čustveno zadoščenje, ali bolje rečeno, najde svoje čustveno zadoščenje prav v njegovi blagobiti. Zgled za to je znana zgodba o Salomonu in dveh materah, pravi in nepravi. Prava mati je bila pripravljena izgubiti otroka, samo, da mu reši življenje. Prava ljubezen je čuječa, pozorna, ve, kaj je prav in primerno, to se pravi, je pametna. Pamet ne vodi čustev samo od zunaj, ampak globoko prodre vanje in jih presvetli s svojo lučjo in mero. Ko se to zgodi, čustvo dozori, postane res človeško, to je, človeka vredno

in pošteno, Kadar se čustvo kljub dobri volji upira umu, tiči vzrok lahko na obeh straneh: bodisi, da um ni na pravi poti, ker ne meri v stvarnost, v to, kar je resnično prav in prikladno, bodisi, da čustvo ni pristno, ker ne teži v to, kar se na prvi pogled zdi, ampak, da v globini išče nekaj drugega. Samo s pomočjo pameti, to je, praktičnega uma, se čustvenost lahko izmota iz lastnih zmed. Pamet pa s svoje strani, kakor je učil Tomaž Akvinski, ne sme postopati s čustvi kot despot, ampak kot prevdaren in spreten gospodar. Lahko bi rekli: komur je mar zdrava, krepka čustvenost, se ne bo branil svetlobe pravega uma in narobe, kdor hoče živeti po pameti, ne bo zatiral in preziral čustev kar vse vprek, kajti preko njih se mu utegnejo javljati njegove globoke potrebe. Te resnice pa so bile romantičkom tuje, kajti, kot se rado zgodi z uporniki, so v svojem uporu proti razsvetljenskemu razumarstvu šli predaleč in padli v drugo skrajnost.

Zorenje teži v enoto. Um, ko zori, postaja vedno bolj življenjski, vedno bolj gibek ter izgublja rapačno "geometrično" togost. Vedno bolj je celoten človek, ki spoznava in misli preko uma in ne, da se tako izrazimo, um sam zase brez ostalega človeka. Enako čustvenost, ko zori, ne beži več pred redom in jasnostjo, ampak si ju notranje prisvaja.

Zrela, dorasla ljubezen do naroda je torej pametna, razumna in razborita, ker zna razumeti in razbrati, kar je v danih okoliščinah za narod prav in primerno. Iz nje se hrani politična krepost ali državotvornost. Podobno kakor iz fantove zdrave ljubezni do dekleta vznikne zakon in se ustvari celica človeške družbe, ki je družina, in fant prav iz te ljubezni črpa moč za delo, za napredek v poklicu, da si pridobi sredstev za lastni dom, ter bi bilo zgolj romantično čustvo, ki bi ga onesposabljal in odvajalo od teh naravnih realizacij, nezdravo, tako je tudi nezdravo vse zgolj čustveno domoljubje, ki po svojem naravnem naklonu ne teži v pametne, možne, uresničljive realizacije našega narodnega doma. Zdrava ljubezen je tesno povezana z značajsko solidnostjo. Pri družinskih in političnih zadevah značaj velja več kot talent ali izobrazba. Samo iz značajске dozorelosti zakoncev lahko zraste duhovno zdrava družina in tudi narodna država, v kakršnikoli pravni

obliki že, bo zrasla samo iz zrele politične pameti Slovencev, ki se bore zanjo.

Pamet pa ne pomeni plašljivost, opreznost, neodločnost, iskanje varnosti in podobno. Pameten ni samo tisti, ki ne gre čez cesto, ko se bliža avto z veliko hitrostjo, pameten je tudi tisti, ki križa ulico, ker avto ne vozi prehitro in bi bil nespameten, če tega ne bi storil. Pamet sploh ni mogoča brez spremljave poguma. Kdor ni pogumen in borben, sploh ne more živeti pametno in razumno, kakor so poudarjali starejši in poudarjajo tudi novejši moralisti. (4). Po drugi strani pa ni prave borbe

(4) Prim. André Marc S. J. — *Dialectique de l'agir*, Vitte, éditeur, str. 562-563.

in poguma brez kritične pameti. Večkrat je napad izraz strahu in nepotrpežljivosti in so ga nekateri psihologi zato nazorno imenovali "beg naprej".

Stopetdeset let romantike, Fichteja, Hegla, Nietzscheja, Sorela, Marxa, fašizma in nacizma pa je ohromilo evropskemu človeku čut, da je politika stvar zrelosti in pameti, kar je bilo jasno od Stare zaveze in od grške filozofije vse do naših časov.

Rehabilitirati po'em zrele, zdrave in prave pameti v politiki in v domoljubju, gotovo ni lahko delo, a predstavlja bistven korak — *condicio sine qua non* — na potu k politični doraslosti, katere vidni izraz bo lastna država.

S krščansko demokracijo v bodočnost

(1. JULIJ 1956 — 30. JUNIJ 1957)

Obdobje, čigar popis obsega letošnje poročilo o delavnosti krščansko demokratičnih strank, med njimi še posebej emigrantskih, in z njimi tudi delavnosti članov SLS na posameznih svetovnih popriščih, je važno in zgodovinsko pomembno zaradi dveh postavk: Mladina, vključena v vrstah evropskih kršč. demokratičnih strank, ki danes morejo in mora o svojo delavnost omejevati samo na pristaše izven meja rodnih domovin, je postavila zahtevo, da se iz posameznih kontinentalnih združenj kršč. dem. gibanj ustvari mednarodna kršč. demokratična organizacija. Ta naj bi bila merodajna za vsa bodoča udejstvovanja, ta naj bi bila tudi vodilna osnova vsem posameznim strankam, raztresenim od Vietnam preko Bližnjega vzhoda, zahodnoevropskih dežel do latinske Amerike, povezujoč v ta kolo iste idejne usmerjenosti tudi vsa gibanja kršč. dem. zrača a med tistimi narodi, ki danes v emigraciji nadaljujejo poslanstvo doma zastavljenih si nalog. Do uresničenja kršč. dem. internacionale je novembra 1956 prišlo v Parizu.

Druga postavka pa izvira iz dr. Krekovega nastopa na seji glavnega odbora Kršč. dem. zveze Srednje Evrope februarja 1957 v New Yorku. Na tem zasedanju je dr. Krek, kakor je to javila Svobodna Slovenija 14. marca 1957, spričo dogodkov na Madžarskem in razvoja na Poljskem "poudaril potrebo, da unija zasleduje svojo lastno politiko v boju zoper komunizem in naj se ne naslanja prekomerno na politično linijo, ki jo tačas zasleduje n. pr. John Foster Dulles".

Ako je z uresničenjem prve postavke bila dana slehernemu kršč. dem. mislečemu in delujočemu posamezniku možnost, da si kjer koli na svetu najde prostor pod isto streho, je v dr. Krekovih besedah poudarek na čisti kršč. dem. politični idelogiji: to je tre-

ba izvesti, tej je treba biti zvest, pa naj bodo zunanji vetrovi še tako nasprotni, posebno še, ako je pri tem vprašanje odnosa kršč. demokracije do komunizma, naj si bo nacionalnega ali pa takšnega, kakor ga je pričel prakticirati Gomulka. Dr. Krek je s svojim nastopom odločno odklonil kakršno koli koekzistenco, vedoč, da bo oškodovan vedno samo nasprotnik komunizma, nikoli pa ne katera koli komunistična stranka ali njeni sopotniki.

SLS je bila v preteklem letu še nadalje članica CDUCE — Kršč. dem. zveze Srednje Evrope — skupaj s Poljaki, Madžari, Čehi, Slovaki, Litvanci in Latvijci. Preko CDUCE je bila povezana z Evropsko kršč. dem. internacionalo — NEI (Nouvelles Equipes Internationales), v katere širšem odboru je načelnik SLS dr. Krek kot predstavnik Slovenije in Jugoslavije. Pri tem je treba poudariti, da je na vseh zborovanjih kršč. dem. govora o Jugoslaviji le tedaj, kadar so navzoči predstavniki SLS, ki kot člani edine kršč. dem. stranke na vsem jugoslovanskem ozemlju najprej predstavljajo povsod samo Slovenijo in z njo tudi Jugoslavijo.

V častnem predsedstvu CDUCE so v preteklem letu bili: prof. Alceu Amoroso Lima, Brazilija, Robert Bichet, Francija, Georges Bidault, Francija, dr. Rafael Caldera, Venezuela, Amintore Fanfani, Italija, dr. Eugen Gerstenmaier, Zah. Nemčija, A. E. De Schryver, Belgija, don Luigi Sturzo, Italija, Kotaro Tanaka, Japonska, Paul van Zeeland, Belgija. Odbor CDUCE pa je bil sestavljen takole: predsednik glavnega odbora msgr. Joseph Kozí Horvath, Madžarska, podpredsedniki Ivan Avsenek, Zbigniew Ossowski, Poljska, Benedikt Ceverš, Latvija, dr. Feliks Mikula, Češko-Slovaška, dr. Antanas Trimakas, Litva; predsednik izvršnega odbora dr. Adolf Prochazka, Češko-Slovaška, podpredsedniki dr.

Miha Krek, Lajos Hajdu-Nemeth, Madžarska, Kazys Pakštas, Litva, Karel Popiel, Poljska, Donats Murnieks, Latvija, gen. tajnik Konrad Sieniewicz, Poljska, blagajnik Pranas Vainauskas, Litva, člani odbora Peter Horvath, Madžarska, Boleslavs Maikovskis, Latvija, Peter Remec, Ludevit Sebesta, Češko-Slovaška. V odborovi pisarni je poleg drugih dr. Ludvik Puš, ki je šef oddelka za Evropo, medtem ko je med predstavniki v Evropi bil delegat v Rimu Marko Kranjc. Pri mladinski sekciji s sedežem v Parizu je podpredsednik in glavni urednik njenega glasila *Nouvel Horizon* Nace Čretnik.

Ob prelomu leta 1956 je bilo z vodstva NEI razposlano vabilo za udeležbo konference mednarodne demokracije v Italiji naslednjim obstoječim kršč. dem. strankam na vsem svetu odn. njihovim predsednikom:

EVROPA: Avstrija — kancler Julius Raab, Oesterreichische Volkspartei; Belgija — dr. Theo Lefebvre, Parti Social Chrétien; Francija — poslanec Pierre Pflimlin, Mouvement Républicain Populaire; Italija — senator Adone Zoli, Democrazia Cristiana; Luksemburg — poslanec, predsednik parlamenta Emile Reuter, Parti Chrétien Social; Nemčija — kancler dr. Konrad Adenauer, Christliche Demokratische Union; Nizozemska — dr. M. Berghuis, Anti Revolutionnaire Partij, in guverner J. J. Schmal, Christliche Historische Partij, ter dr. K. Van Doorn, Katholiek Volkpartij; Norveška — poslanec Erling Wikborg, Christliche Folkspartij; San Marino — poslanec dr. Luigi B'gi, Democrazia Cristiana; Španija — dr. J. A. de Aguirre, Partido Nacionalista Vasco, Švica — svetnik dr. Jean Burgknecht, Parti Populaire Conservateur;

CDUCE — kršč. dem. zveza Srednje in

Vzhodne Evrope v emigraciji: Češko-Slovaška — prof. Adolf Prochazka, Lidova Strana; Jugoslavija-Slovenija — dr. Miha Krek, Slovenska ljudska stranka; Latvija — škof Joseph Rancans, Latvijas Kristago Zemnieku Partija; Litva — Pranas Vainauskas, Lietuvu Kriksciõnniu Demokratu Sajunga; Madžarska — msgr. Joseph Kozi Horvath, Magyar Kereszteny Nepmozgalom; Poljska — Karol Popiel, Stronnictwo Pracy.

AMERIKA: Argentina — prof. dr. Juan Lewis, Partido Demócrata Cristiano; Bolivia — dr. Benjamino Miguel, Partido Soc. Cristiano; Brazil — zvezni poslanec msgr. Arruda Camara, Partido Democrata Cristao; Costa Rica — poslanec ing. Rafael Paris Steffens, Partido Liberación Nacional; Čile — Pedro Undurraga, Partido Conservador Social Cristiano ter poslanec Rafael Gumucio Vives, Falange Nacional; Honduras — poslanik dr. Ramon Villeda Morales, Partido Liberal Social Cristiano; Mexico — poslanec ing. Alfonso Ituarte Servin, Partido Acción Social; Perú — senator dr. Mario Polar Ugarteche, Partido Demócrata Cristiano; Uruguay — poslanec dr. Terra Arcena, Partido Unión Cívica; Venezuela — dr. Pedro del Corral, Partido Social Cristiano (trenutno v emigraciji.)

AFRIKA — AZIJA: Togo — dr. Herman Fumey, Parti Togolais du Progrès; Indonezija — poslanec A. J. Kasimo, Partai Katholiek in poslanec dr. Leimena, Parkind; Libanon — dr. J. Gemalyel, Falanges Libanaises; Vietnam — predsednik republike Ngo Dinh Diem, Revolutionnaire Populaire.

Kakor v preteklosti tako je tudi v tem poslovnem obdobju teža aktivnosti kršč. demokratov slonela na zborovanjih, do izraza pa prišla v resolucijah.

STRASBOURG

Generalno zborovanje evropske kršč. dem. mladine od 26. do 29. julija 1956.

Za prvo vsesplošno zborovanje mladine je vodstvo njene evropske organizacije Union Internationale des Jeunes Démocrates Chrétiens (UIJDC) izbralo s posebnim namenom in poudarkom zgodovinsko mesto Strasbourg, v katerem vsi gledajo zibelko porajajoče se

novе Evrope. Okrog 300 delegatov iz Nemčije, Avstrije, Francije, Italije, Nizozemske, Luksemburga, Belgije in Švice se je zbralo, da pod predsedstvom Franca Nobili-ja izrazijo svojo vdanost evropski in kršč. dem. ideji. Kakor je že prejšnje leto bila navada, so se

Dr. Miha Krek, predsednik Slovenske ljudske stranke in podpredsednik Krščansko demokratske zveze za Srednjo Evropo, govori na kongresu krščansko demokratskih gibanj v Parizu novembra 1956.

tudi tega zborovanja evropske mladine udeležili mladinski delegati strank, nahajajočih se v izseljenstvu in vključenih v CDUCE — Christian Democratic Union of Central Europe. V tej delegaciji so bili tudi Slovenci, katerih imen pa zaradi razmer v domovini žal ni mogoče objaviti.

Delo zborovanja je bilo razdeljeno na posamezne odseke, ki so se vsi združili v enotnem sklepu, da je združitev Evrope v celoti edina res zdrava rešitev evropskih težav. Sredstva in pota pa, kako to združitev doseči, je obravnaval odsek "Vzhod-Zahod", ki je nato vse svoje zaključke podal glavnemu odboru, da jih ta predloži v obravnavo in odobritev prihodnjemu letnemu kongresu mednarodne organizacije kršč. demokracije. Ta kongres se je potem vršil novembra v Parizu. Pri tem odseku je odlično sodeloval mlad sloven-

ski zastopnik, čigar zasluga je, da je s svojim resnim poseganjem v debato dosegel, da so njegov vidik upoštevali na vsej črti pri sestavi zaključnega poročila. Drugi slovenski predstavnik je sodeloval pri delavsko-socialnem odboru, prav tako so pa tudi pri ostalih odsekih Slovenci pokazali vso svojo razgledanost tako v evropskih problemih kakor pri pravilnem uresničevanju kršč. dem. načel v stvarnosti.

Otvoritveni in zaključni del zborovanja sta bila v dverani strasburške borze, ostala zasedanja pa v prostorih gradu Pourtales v predmestju Robertsau. Pri otvoritvenem zborovanju so bili navzoči številni odličniki iz vrst kršč. dem. politikov v Evropi. Tako je bivši minister in sedanjí predsednik francoskega Mouvement Républicain Populaire (MRP) Pierre Pflimlin poudaril solidarnost zahodno-

evropskih držav s podjarmljenimi narodi srednje Evrope in naznačil, kako naj bi bila evropska združitev, oprta na sodoben socialen in gospodarski načrt, najboljši odgovor komunizmu. Glavni tajnik italijanske Democrazie Cristiane, bivši predsednik vlade Amintore Fanfani pa je izrekel priznanje naporom mladih evropskih kršč. demokratov pri graditvi nove Evrope. Fanfaniju je kot enemu najvidnejših evropskih kršč. dem. politikov poslal ob koncu zborovanju pozdravno brzojavko predsednik Eisenhower, izrekajoč mu čestitke k temeljito opravljenemu delu za napredek Evrope.

Adenauerjeve pozdrave je prinesel nemški minister in poslanec Fürler, predsednik političnega odbora pri visoki upravi Skupnosti za jeklo in premog. On je tudi mladim zborovalcem razložil vso organizacijo te skupnosti, ki zlasti zaradi velikega navora, ki so ga vanjo vložili kršč. dem. politiki, predstavlja temeljno postavko bodoče združene Evrope. Mladino so nadalje pozdravili še predsednik evropske kršč. dem. internacionale Nouvelles Equipes Internationales (NEI) minister De Schryver, za njim Van der Poel, gl. tajnik nizozemske Ljudske stranke, strasburški senator Wach in drugi.

Slovenski delegat je na tem zborovanju ugodoma poudaril, da "si šteje za posebno čast, ko lahko s te slavne strasburške tribune spregovori nekaj besed v imenu slovenskega zastopstva, kot član madinske veje Slovenske ljudske stranke". Zatem je rekel naslednje:

"Titov komunistični režim, ki je prišel za oblast in se na njej drži s pomočjo diktatorskih sredstev, ne dopušča narodom v Jugoslaviji svobodnega političnega življenja. Treba je posebej poudariti, da se navzlic zatrtju vanju Titovega komunističnega vodstva in tudi navzlic optimističnim izjavam nekaterih zahodnih državnikov in opazovalcev položaj v Jugoslaviji ni bistveno spremenil, odkar je komunistična stranka po drugi svetovni vojni ob odločilni pomoči Rdeče Armade zasegla oblast. Doba takoimenovane koeksistence z zahodom, ki jo Jugoslavija sedaj doživlja že šest let, ni prinesla niti najmanjšega napredka na polju človeških pravic.

Svobodni svet in zlasti Združene države Amerike so od leta 1950 pa do danes nudile jug. komunističnemu režimu pomoč v znesku približno ene in pol milijarde dolarjev. Vrata Jugoslavije so bila na široko odprta tisočem

zahodnih funkcionarjev in izletnikov. Vsi ti gospodarski in drugi stiki Jugoslavije z zahodom so resda prinesli nekaj trenutne omilitve v metodah komunističnega režima. A takoj, ko je proces tako imenovane liberalizacije prišel do točke, ko je bil ogrčen monopol politične oblasti vladajoče klike, so proces nemudoma zavrli. Danes, ko se jug. komunistična stranka navzlic vsem obljubam, ki jih je Tito svoječasno dal Ameriki, vrača v sovjetski tabor, vidimo, kako usodno napako je storil zahod s tem, da je brezpogojno podpiral jug. komunistični režim, da se je mogel v najbolj kritični dobi oddržati na oblasti. V Jugoslaviji smo danes priča novemu preganjanju katoliške Cerkve, zatiranju svoboščin na kulturnem polju in novim naporom, da se kolektivizira kmetijstvo."

"Primer Jugoslavije najlepše dokazuje, da je borba zoper komunizem v naprej obsojena na neuspeh, ako se proti komunistični nevarnosti ne borimo s trdo zgrajenim nazorom. Poraz, ki ga je zahod doživel v svoji igri z jugoslovanskimi komunisti, naj bo svarilo za prihodnost, da je sleherni poizkus dosege demokratiziran'a države s pomočjo komunistov in potom njih, že v naprej obsojen na neuspeh."

V svojem govoru je dalje slov. delegat prikazal tudi vlogo SLS v preteklosti ter v času med obema vojnama, potem pa dejal tole: "Demokratsko politično življenje Jugoslovancev je danes možno samo v emigraciji. Zaradi tega je bila tudi SLS prisiljena, da je trenutno omejila svoje delovanje le med Slovenci, živečimi izza državnih meja Jugoslavije, v begunstvu in med izseljenci".

Zaključil pa je govor z besedami: "Mi, mladi slovenski kršč. demokrati v zamejstvu, smatramo za svojo veliko zgodovinsko dolžnost, da na vznotraj strnemo svoje vrste ter visoko dvignemo plamenico vere in upanja v lepšo bodočnost."

Resolucija, sprejeta na mladinske zborovanju v **Strasbourg** 29. julija 1956, se glasi:

Mladi kršč. demokrati Evrope, povsem sveti si svoje moči, poslanstva in odgovornosti, potrjujejo svojo voljo, zgraditi Združene evropske države, kar smatrajo za zgodovinsko nalogo svoje generacije. Sedaj pa zbirajo svoje sile za udejstvitev EURATOM-a in skupnega evropskega tržišča kot novega koraka k politični enotnosti Evrope. Delež svojo odgovornost z vsemi tistimi, ki živijo pod jarmom

katerekoli diktature, izjavljajo, da ni mogoča resnična Evropa vse dotlej, dokler bodo narodi oropani svobode ali nasilno razdeljeni.

Boj za Evropo se danes združuje v boj za nov družabni red, ki bo osnovan na spoštovanju človekove osebe in v katerem bo gospodarstvo usmerjeno tako, da ne bodo imeli od njega dobiček le nekateri izbranci ali pa država, kakor to hočejo kapitalisti in marksisti, marveč da bo gospodarstvo služilo potrebam vseh in vsakogar posebej, da bo lahko kljub svojemu sloju ali rasi dosegal kulturne pridobitve in zavzemal odgovorne položaje.

Spričo propadajočega liberalizma, čigar ne sposobnost je spravila današnjo družbo v stanje nereda in nepravilnosti, spričo marksizma v krizi, ki je ubil svobodo, ni pa bil sposoben vzpostaviti resnično pravico, mladi kršč. dem. Evrope pozivajo vse, ki zavračajo materializem kakršne koli vrste in izjavljajo zvestobo načelom človečnosti, da stopijo v službo pravice in svobode.

Mladi kršč. demokrati Evrope izjavljajo, da krščanska demokracija ni omejena samo na Evropo; zato pozdravljajo kršč. dem. sile Južne Amerike, prav tako pa tudi prajajoča se gibanja istega duha v Aziji in Afriki in proglašajo krščansko demokracijo za svetovno gibanje.

Poslanica mladim kršč. demokratom za železno zaveso pa se glasi: "Pozdravljajoč borce v Poljski in vse one, ki trpijo preganjanje zaradi Svobode in Pravice, mladi kršč. demokrati, zbrani v Strasbourgu, obžalujejo, da

Robert Schuman, bivši predsednik francoske vlade in zunanji minister, se je udeležil zborovanja krščansko-demokratskih strank v Parizu v začetku novembra 1956. Na sliki ga spremlja Nace Čretnik

njihovi zatirani soborci niso med njimi; pošiljajo jim svoja bratska čustva in obljublajo, da jim hočejo pomagati z vsemi razpoložljivimi silami in na vseh področjih, kjer koli je pomoč mogoča."

RIM

Letno zasedanje Mladinske sekcije CDUCE od 18/19. septembra 1956.

Glavni odbor mladinske sekcije Krščansko demokratske zveze Srednje Evrope je letno zasedanje, ki je nekaka bilanca opravljenega dela, hkrati pa sprejem nalog za bodočnost, izvedel v Rimu. Na zasedanju je gl. tajnik Poljak Stanislav Gebhardt podal splošno poročilo o političnem delu sekcije v trenutni situaciji, ki ne sme vlivati niti pretiranega optimizma in tudi ne neupravičenega pesimizma, ki pa zahteva mnogo smisla za trezno pre-

sojo dogodkov in problemov. Urednik mladinskega glasila sekcije *Nouvel Horizon Nace Čretnik* je zatem navzočim prikazal namene in naloge lista, čigar prvenstvena dolžnost je, objektivno informirati zahodno javnost o položaju in problemih naših domovin, vzgajati pristaše in ustvariti program, ki bo privlačen tako za mladino v emigraciji kakor za one za železno zaveso.

Ob tej priliki je posebna delegacija mladine pod vodstvom Poljaka Vrzala, predsednika mladinske sekcije, obiskala ustanovitelja ita-

ljanske kršč. demokracije Luigia Sturza, ves odbor pa je bil 19. septembra sprejet pri Sv. Očetu v Castel Gandolfo.

CASIGLIONCELLO

IX. kongres UIJDC — 20. do 23. septembra 1956.

Strasburško zborovanje mladine je šlo preko okvira običajnih letnih zborovanj Mednarodne zveze mladih kršč. demokratov (UIJDC). Kljub temu zborovanju pa se je mladina zbrala v Castiglioncellu poleg Livorna v Italiji, da na svojem IX. kongresu pretrse pereča vprašanja. Od teh se je kongres prvenstveno pečal s problemom manj razvitih dežel in njih vključenja v gospodarski in socialni napredek sveta. Poročilo o kršč. dem. pogledih na ta vprašanja je podal Celestin Cosijn, čigar izvajanja je dopolnil Jean Claude Pivert. Odgovornost mladine s kršč. dem. miselnostjo pa je prikazal Jean Degimbe. K tem poročilom so podali referate o položaju v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki Ernest Laura, Stanislav Gebhardt in Vittorio Boni. Predsednik nemške kršč. dem. mladine dr. Stoltenberg pa je podal poročilo o polčlaju in perspektivah evropske združitve. Bistvene misli njegovega govora bi bile naslednje: V vprašanju, ki si ga je zastavil nek svetovni časopis — Ali še obstajajo pota k Evropi? — so izražena vsa razočaranja, skrbi in dvomi, ki že od leta 1954 mučijo evropsko javno mnenje. Kršč. dem. mladina nikdar ni odstopila od svoje vere v združeno Evropo. Vera sama pa ne zadostuje: treba je dejanj, treba pa je tudi jasnosti o tem, kaj hočemo. Kljub nekaterim uspehom — podpis dogovora o skupni izrabi atomske energije (Euratom) — je situacija še vedno kritična. Politik Spaak se je nedavno izrazil o težavah evropske ideje z naslednjimi besedami: "Če nas bo doletela nesreča, da propademo na gospodarskem področju, kot smo že propadli na vojaškem in političnem, tedaj ne bomo imeli nobene možnosti več, da bi idejo združene Evrope obdržali pri življenju. Naša usoda pa bo zapечатena."

Dr. Stoltenberg je nadalje poudaril, da mora Evropa prav sedaj, ko se komunizem nahaja v krizi in ko ljudstva vsega sveta iščejo nova pota za bodočnost, zvesta svojim krščan-

skim izročilom, narediti vse, da se bo njen glas slišal. Razbita in razdeljena na male državnice tega ne bo mogla storiti, pač pa samo združena. Največji sovražnik Evrope so stari nacionalizmi, kakršni so bili v modi v 19. stoletju. Tem razum ne dopušča, da bi videli preko ozkih meja svojih domovin; o kakšni enoti, ki bi presegala meje njih domovine, sploh slišati nečejo. Eno pa drži kakor pribito: ako se tem ljudem posreči izpejati svojo zagrizenost do kraja, potem bo jutri sila z Vzhoda zedinila Evropo na svoj način, brez njihovega pristanka in preko nas vseh. Drugi tip sovražnika združene Evrope pa so tisti, ki misel nanjo odklanjajo iz gospodarskih razlogov, češ da oni izhajajo iz ekonomsko bolj razvitih dežel in bi pri združenju z manj razvitimi trpeli edinole škodo. Isti ljudje se zanimajo za manj razvite narode na vseh drugih kontinentih, sosedov pred seboj v Evropi pa nečejo videti. Dr. Stoltenberg je z žalostjo ugotovil, da je nekaj ljudi s takšno miselnostjo tudi v vrstah kršč. dem. politikov in da je naloga mladine prinesiti novega duha. Za konec svojega referata je poudaril: "Rim mora ostati bliže Parizu kot pa Delhi in Kalkuta, Bruselj in Oslo morata biti bliže svobodnemu Berlinu, Pragi in Varšavi kot pa Manila, Tokio ali Peking."

Slovensko delegacijo šestih oseb, v glavnem študentov na zahodnoevropskih univerzah, je vodil Nace Čretnik. On je tudi podal v imenu slov. delegacije poročilo o ideološkem, miselnem in duhovnem stanju med mladino v zasuznjenih deželah, ki sita komunističnega nauka išče novih potov. Te jim mora pokazati krščanska demokracija. Opozoril pa je tudi na žalostne skušnje takšne koeksistence, kakor jo prakticira Tito z zahodcm. Drug član delegacije je v debati o manj razvitih deželah pokazal, da komunizem nikjer ni rešil gospodarskega problema, še posebej pa ne poljedelskega, kar je s statističnimi podatki o Jugo-

slaviji in Kitajski še jasneje poudaril. Posebej je še naglasil, da je zmotna misel tistih, ki zapadajoč kompleksu manjvrednosti, menijo, da so samo komunisti sposobni rešiti še tako težke probleme. Dejstva govore drugače.

Resolucija o evropski politiki, sprejeta v Castiglioncellu 23. septembra, pravi med drugim:

“Nedavni politični in gospodarski dogodki potrjuje o naše prepričanje, da bo samo združena Evropa mogla nuditi našim deželam:

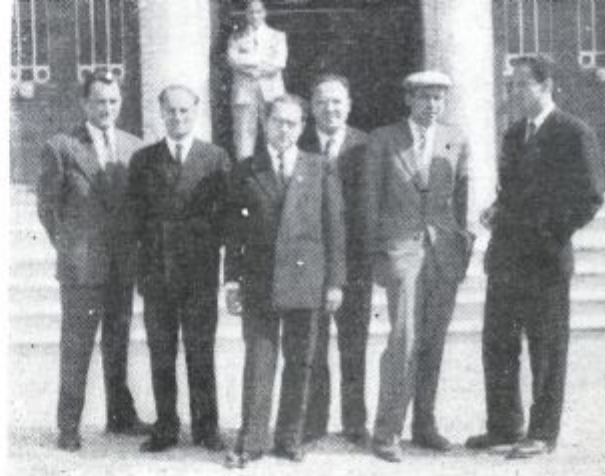
1) dvig življenjskega standarda in obdržanje ravnovesja v gospodarstvu,

2) zagotovitev varnosti, polne zaposlitve in možnosti napredka za vse delovne sloje,

3) obnovitev upanja bratskih ljudstev tistih evropskih dežel, ki danes zaslužnjene gledajo v zahodni Evropi simbol svobode,

4) ustvaritev privlačne sile narodom drugih kontinentov, korakajočih po poti lastnih avtonomij ali popolne neodvisnosti.

Zato kongres zahteva takojšen podpis do-

Slovenska delegacija na IX. kongresu UIJDC, Castiglioncello 20/23. septembra 1956: Marijan Struna - Pariz, dr. Stane Mikolič - Madrid, Zdenko Osana - Louvain, Nace Čretnik - Pariz, Drago Lavrenčič - London, dr. Srečko Pregelj - Madrid

govorov o Evratomu in skupnem tržišču, ki sta samo postaji na poti k Združenim evropskim državam.”

PARIZ

Ustanovitev krščansko demokratske internacionale 8./9. novembra 1956

Pripravljalo delo, ki so ga opravili generalni tajniki posameznih internacional — Coste Floret za NEI, Konrad Sieniewicz za CDUCE in dr. Tomás Reyes Vicuña za Organización Demócrata Cristiana de América (ODCA) je rodilo uspehe na prvem snidenju vseh kršč. dem. strank v Parizu v začetku novembra 1956. Na tem zasedanju so kot pozdravni govorniki nastopili: A. E. De Schryver, predsednik NEI, Pierre Pflimlin, predsednik MRP, Robert Schuman, predsednik Evropskega gibanja, Gaston Tessier, predsednik Mednarodnih kršč.-dem. sindikatov (ICTU), Lola Šolar, predsednica Mednarodne kršč. dem. zveze žena, Franco Nobili, predsednik Mednarodne zveze mladih kršč. demokratov.

Preočila so obsegala naslednje referate: politični pregled — Alfred Coste Floret, Francija, Tomás Reyes Vicuña, Perú, Konrad Sieniewicz, Poljska (CDUCE), gospodarski pregled — prof. Bye, Francija, dr. Manuel V. Or-

doñez, Argentina, prof. Adolf Prochazka, Česko-Slovaška (CDUCE), socialni pregled — August Vanistendael, gen. tajnik ICTU, Nizozemska, prof. Andre Franco Montoro, Brazilija, Jan Kulakowski, Mlad. dem. zveza, Poljska (CDUCE).

Kongres so počastili naslednji odličniki poleg že navedenih; Jean Bourknecht, predsednik ter Martin Rosenberg, tajnik švicarske kršč. dem. stranke, René Simonnet, tajnik MRP, K. van Doorn, predsednik Kat. kršč. dem. stranke Nizozemske in M. Berghius, predsednik Protestantovske kršč. dem. stranke Nizozemske, K. Popiel, predsednik Poljske kršč. dem. stranke, dr. Miha Krek, predsednik SLS, ki je zastopal tudi Jugoslavijo, minister Giuseppe Caroni, Italija, bivši minister C. Meyers, Zah. Nemčija, bivši min. Paul William Segrs, Belgija, dr. Karl Haider, Avstrija. CDUCE je zastopal njen predsednik msgr. Kozi Horvath, mladinsko sekcijo pa J. Vrzaša in Nace Čretnik.

Pflimlin je v pozdravnem nagovoru poudaril, da nove razmere ukazujejo čim tesnejše sodelovanje kršč. dem. strank po vsem svetu; da je dalje potrebno, da ta kršč. dem. gibanja nastopajo po čim bolj enotnem načrtu in z združenimi močmi gradijo svetovno organizacijo m'ru in reda. Tako bodo med vsemi narodi zmagala načela svobode in se uveljavila zakonodaja, ki bo varovala človeka, družino, zasebna združenja, narode, mednarodni mir in red in sploh svobodo vsake delavnosti in stremljenj za napredek in blagostanje človeštva. Proti mednarodni fronti brezčinstva je treba postaviti enotno fronto tistih, ki izpovedujejo načelo enakosti pred Bogom; proti oboževanju države, miselnosti in nosilcev diktatur moramo ustvariti, je dejal Pflimlin, mednarodno fronto borbene demokracije. Pflimlina že še posebej razveselilo veliko število mladih ljudi v vrstah delegatov in navzočih zborovalcev ter je zato še posebej poudaril, da so ti mladi ljudje najboljše jamstvo, da se bodo kršč. dem. načelo in gibanja pomladila in z novim navdušenjem zbirala okrog sebe široke množice za kršč. dem. program.

Robert Schuman je v svojstvu predsednika Evropskega gibanja podal najprej pregled dosedanjega dela za združeno Evropo, popisal vse ustanove, ki v tej smeri delajo, ter orisal njih koristnost in nujnost. Podčrtal je, da so prav kršč. dem. stranke v Evropi vedno ohranjale misel o združenju Evropi in v težkih trenutkih prevzemale levji del naporov in bremen za ustvaritev resnične evropske skupnosti. Nanašajoč se na dogodke na Poljskem in zlasti na Madžarskem — ki so vsemu zasedanju dali še poseben okvir — je Schuman dejal, da prav takšni pripetljivi kažejo, da je edinole v Združenju Evropi možnost rešitve stalnega miru. Evropa bo združena ali pa bo zgubila svoj pomen, kajti razdeljena se ne more rešiti. Vsi pa, ki sodelujemo v ustvaritvah združene zahodne Evrope, je pripomnil Schuman, se zavedamo, da sedaj združujemo samo del tega kontinenta, samo tiste narode, ki so še svobodni. Evropa je presekana z železno zaveso, nujno pa je, da združimo vse ljudi, ki se smatrajo za Evropejce. Zato delavci za Združeno Evropo stalno mislijo, kako bi se našla nova sredstva in pota k osvobojenju zaslužajenih narodov, da bi mogli v svobodi odločati o sodelovanju z zahodno Evropo in o udeležbi v združenju Evropi. Schuman je na kratko povedal vso resnost trenutkov ob do-

godkih na Madžarskem: "Danes spet ugotavljamo, da je Evropa ponovno najvažnejša točka vsega sveta. V Evropi in z njo se vedno pričenjajo vse težave. To pot je sicer malo bolj proti vzhodu, kakor je to bilo v prejšnjih časih, a problem je vedno isti. In ker je isti, samo pomislimo, ako smo si današnje jutro zastavili neizogibno vprašanje: ali smo storili vse, prav vse, kar od nas zavisí, da bi bili pripravljeni, da ne bi bili presenečeni?" Schuman je dalje z vso resnostjo politika svetovnega formata ugotovil: "Trenutni dogodki so uničili sanje vseh tistih, ki so verovali v možnost evolucije komunističnega totalitarnega režima in sprave med krščanstvom in komunizmom," ter: "Evropa je samo eden izmed sektorjev, kjer moramo ustvariti ednost in sodelovanje med svobodnimi narodi."

Čustva, ki so prevevala emigrantske predstavnike kršč. dem. strank, je najlepše prikazal predsednik CDUCE Madžar msgr. Kozi Horvatih, ki je v svojem govoru povedal tole:

"V teku zadnjih desetih dni je ves svet dobil odgovor na dvojno vprašanje, ki si jih je pogosto zastavljaval. Istočasno pa je zadnjih deset dni rodilo novo vprašanje, ki ne bo moglo dolgo časa čakati na odgovor.

Prvo vprašanje je bilo nam, izseljenim krščanskim demokratom, velikokrat postavljeno tako v Zahodni Evropi kakor Združenih državah Amerike: če je res, da so madžarsko ljudstvo in drugi zaslužajeni narodi tako protikomunistični, zakaj se pa potem ne upro? Za tem vprašanjem se je pogosto skrivala miselnost, da so se narodi za železno zaveso vdali svoji usodi, sprejeli novi socialni in gospodarski red in — kar se tiče zlasti mladine — osvojili tudi komunistično ideologijo. Celo po junijskem uporu v Vzhodnem Berlinu in dogodkih v Poznanju je bilo mogoče najti "dobre" kristjane, ki so, obsojajoč sicer te dogodke, vendarle ostali zvesti miselnosti, po kateri je komunizem ena izmed oblik demokracije in socializma, s katerim je pač treba najti način sožitja.

Dvig madžarskega ljudstva v polnosti vsega naroda proti komunistični ideologiji, nje gospodarskemu ustroju in politični diktaturi, je strgal poslednje mrežo z oči zahodnjakov, kar zadeva resnična čustva zaslužajenih narodov napram ljudskim demokracijam. Tisti pa, ki spričo dogodkov zadnjih dni ne vidijo resničnega stanja za železno zaveso, niso niti

kristjani, niki demokrati, niti socialisti, ampak hote ali nehote komunistični agenti.

Drugo vprašanje pa, okrog katerega se je zadnja leta mnogo razpravljalo, se nanaša na problem, koliko je taktike in koliko resnične in odkrite dobre volje v novih oblikah sovjetske notranje in zunanje politike, katere bistveni poudarek je mogoče zajeti v dveh besedah: destalinizacija in miro'jubna koeksistenca. Zapeljivi nasmešek novih kremeljskih mogotcev, prijateljski obiski Bulganina in Hruščeva v Beogradu, New Delhiju in Londonu so dali misliti, da se je z XX. kongresom vse spremenilo in da je Sovjetska zveza stopila na pot demokratizacije in normalnega mednarodnega sodelovanja. Hitrost, s katero so se česnikarji, parlamentarne delegacije zahodnjakov in celo posameznih vlad podali na pot v Moskvo, je hote'a dokazati, se je zdelo, da je pretežna večina zahodnih politikov in ustvarjalcev javnega mnenja bila voljna sprejeti nasmeške in obljube novih kremeljskih gospodarjev kot čisto zlato.

Svet je koncem koncev mogel videti jasen odgovor na to vprašanje. Vse od poljske krize dalje je Moskva dokazovala, da z uporabo vojaških sil in nepričakovanim obiskom sovjetskih šefov ne misli na področju zunanje politike popustiti niti za las, ampak da hoče ostali zvesta načelom stalinizma. Kdor je še količkaj o tem dvomil, mu je madžarski primer lahko na zgovorneje dokazal nasprotno.

Vzporedno z odgovorom na obe zastavljene vprašanji pa smo slišali novo vprašanje, prihajajoče iz za železne zavese. To vprašanje je bilo vsemu svetu zastavljeno s takšno silo in tolikšno mero nepotrpežljivosti, popolnoma razumljive, da z odgovorom ni mogoče čakati. Drugi in tretji dan odpora so se predstavile delegacije upornikov pri zastopnikih Združenih držav Amerike, Anglije in Francije, pri državah torej, ki so skupaj s Sovjetsko zvezo podpisale mirovne pogodbe. In te delegacije so postavile vprašanje: "Zakaj nam ne pomagate?"

Isto vprašanje smo mogli potem slišati vsak dan na vseh radijskih postajah svobodne Madžarske. To vprašanje je postavil vsak borec — junak v boju za svobodo, vsak vojak, ki še danes vztraja v borbi proti mongolskim hordam: Zakaj nam ne pomagate?"

Msgr. Kozi Horvath je zatem pribil:

"1. Zahtevati in spet zahtevati je treba z

Slovenci na zasedanju svetovne konference kršč. dem. gibanj v Parizu, ko je bila 9. novembra 1956 ustanovljena kršč. dem. internacionala. V sredi načelnik SLS, podpredsednik CDUCE in član širšega odbora NEI dr. Miha Krek, na njegovi levisi Marko Kranjc, predstavnik CDUCE v Italiji, na desnici pa Nace Čretnik, podpredsednik Mladinske sekcije CDUCE

vso silo, da Sovjeti dovolijo pošiljke zdravil, hrane in oblačil za bolne in za vse, katerim primanjkuje tako enega kot drugega.

2. Zahtevati je treba od Združenih narodov in od vlad dežel naših sestrskih strank, da ne priznajo quislinške vlade Kadarja.
3. Zahtevati je treba od Združenih narodov, da takoj pošljejo mednarodne policijske čete na Madžarsko, da te preprečijo odvažanje naroda v izganstvo in pchibanje, ki dosega meje masovnih pokol'ev.
4. Zahtevati je treba takojšen umik sovjetskih čet in ob takojšnji vzpostavitvi reda izvedbo svobodnih volitev pod nadzorstvom Združenih narodov."

Msgr. Kozi Horvath je zaključil takole: "Naše sestrške stranke so se združile v naših težnjah z nami brez slehernega pomišljanja in se z vsem srcem postavile ob stran zasužnjenih narodov. V tragični uri, ki jo živimo, prosim iz vsega srca, rotim v imenu madžarskega ljudstva in vseh zasužnjenih narodov vse narode sveta: "Ne zapustite nas!"

Po posameznih govorih in zlasti še poročilih se je drugi dan zasedanja razvila debata. V tej sta nastopila v imenu SLS dr. Miha Krek in Nace Čretnik. Dr. Krek je pri razmetrivanju političnega stanja v svetu govoril o takoimenovanem lokalnem ali nacionalnem komunizmu, ki ga svetovno komunistično vodstvo ponekod s tolikom uspehom rabi

kot posebno orožje za doseg svojih ciljev. Dr. Krek je podal popis dejanskega stanja političnih razmer v Jugoslaviji, kjer od leta 1948 vlada tak tip komunistične organizacije pod imenom titoizem. V notranjosti države je titoizem brez ozira na vse spremembe od leta 1948 naprej ohranil diktaturo edino dovoljene komunistične stranke, po čistem, prvotnem stalinističnem vzorcu. V zunanji politiki je titoizem izrabljaj vse priložnosti, zlasti lahkovernost Zahoda, da se okrepi z njegovo finančno, vojaško in politično pomočjo, obenem pa zbiral sile, ki bi v svobodnih deželah mogle podpreti komunistično svetovno revolucijo. Titoizem je samo en tak primer, je navajal dr. Krek. Nekaj podobnega se javlja v rdeči Kitajski in zadnje čase prihaja do izraza tudi na Poljskem in delno na Madžarskem. "Nikdar ne pozabimo, da so in bodo narodi v resničnem suženjstvu popolne komunistične diktature, dokler bo nad njimi vladal komunizem v tej ali oni obliki. Z ozirom na vplivanje na javno menje svobodnega sveta so pa take podružnice svetovnega komunizma morda še bolj nevarne kot sam Kremelj," je zaključil dr. Krek svoja izvajanja.

V razpravo o načelnih programatično političnih vprašanjih je posegel Nace Čretnik, zastopnik SLS v Parizu. Podčrtal je nujno potrebo, da morajo tudi politična gibanja v svojih programih jasno izraziti duhovne vrednote, ki so nam svete. Opozoril je na to, da v sedanji dobi hitrega napredka v tehniki, gospodarstvu in mednarodni izmenjavi dobrin in pri vseh strašnih modernih boleznih družbe, ne smemo ostati pri zastarelih pojmovanjih, ampak mora vsako krščansko demokrasko gibanje hitro zajeti nove tokove in načelno zavzeti svoje stalšče do njih. Prav v tej dobi je pravilno naglašanje pomena duhovnega življenja in duhovnih vrednot toliko bolj nujno.

Za zaključek prvega interkontinentalnega zasedanja kršč. demokracije je vodstvo vseh internacional predredilo slovesen banket pod predsedstvom De Schryverja, na katerem je poleg predsednika francoske MRP Pflimlina in čilskega senatorja Edvarda Frei Montalva, bodočega kandidata za predsednika Čila, govoril v imenu Kršč. dem. zveze Srednje Evrope predsednik SLS dr. Miha Krek, čigar govor je obsegal naslednje glavne misli:

"Izredno se čutim počaščenega, da Vas po-

zdravljam ta večer v imenu Krščanske Demokratske Zveze Srednje Evrope. V tej Zvezi sodelujejo zastopniki krščansko demokraskih strank Češko-Slovaške, Latvije, Litve, Madžarske, Poljske in Jugoslavije (Slovenije).

Naše stranke so nastale kot ljudska gibanja, ki jih je izzvalo vdiranje krščanskim moralnim načelom sovražnih in škodljivih vplivov materializma, zlasti marksizma, v državno zakonodajo in javno upravo, vedno nujnejša potreba zaščite delavstva ter uveljavljanje splošnih družbenih lastnosti lastništva, zlasti lastništva večjih podjetij, od katerih je odvisno življenje množic industrijskega delavstva.

Pri tem prvem svetovnem kongresu krščanskih demokratov moremo sodelovati s svojimi srečnejšimi kolegi iz Zahodne Evrope in Južne Amerike, žal, le zastopniki-begunci, ki smo preživeli strahovito dobo nasilja, vojnega razdejanja, revolucij in končno smrti političnih in družbenih svoboščin, ki je nad naše narode prišla s fašizmom, nacizmom in komunistično totalitarno diktaturo. Te sile zla so prišle nad nas z ognjem in mečem. Ker so vsi totalitarni sistemi tuji naši naravi in mišljenju, so sovragi morali fizično, dejansko, uničiti nosilce prejšnje naše družbene organizacije, da je mogla diktatura zmagati in ostati v naših domovinah.

Po mandatu, ki smo ga dobili od takrat še svobodnih naših ljudi, v okviru in po programu naših strank, in kot člani svobodnih parlamentov, imamo sveto dolžnost, da z vsemi svojimi močmi skušamo pospešiti osvobodjenje naših narodov.

Z besedo osvobodjenje mislimo na pravico narodove samoodločbe, na vzpostavitev osebnih svoboščin, na svobodo združevanja in javnega dela. Mi krščanski demokratje po svojih osnovnih načelih nismo in ne moremo biti hujšakači na vojno. Prav zato, ker imamo vedno živo pred očmi milijonske žrtve vojne in neizmerno trpljenje naših narodov v revolucijah ter pod policijsko diktaturo, smo in moramo biti krščanski demokratje Srednje Evrope najvnetežji zagovorniki evolucije, ki naj se izogiba vsakih novih, nepotrebnih žrtev. Zahtevati pa moramo odločno evolucijo v smeri k spoštovanju svobodnega človeka, ki bodi vir in nosilec vse družbene in državne oblasti.

Stanje, ki v njem morajo sedaj živeti naši

narodi, ki ga popolnoma v vsej škodljivosti in tragiki morejo oceniti le tisti, ki v njem živijo, pa je stanje mučeniškega hiranja in umiranja v suženjstvu, ki vodi v obup.

Po vsem izgledu bomo v bližnji bodočnosti imeli opravka z novim pojavom, ki ga zelo natančno imenujemo nacionalni komunizem. Namesto monolitne zgradbe komunističnega imperija se napoveduje "kolektivno vodstvo" ali celo "commonwealth of socialist nations". Ob teh pojavih v naši borbi proti komunizmu kot osnovnemu zlu ne smemo izgubiti z vidika dejstva, da so to v komunističnih težnjah in načrtih le nove oblike agresije in nova sredstva za doseg njihovih vedno istih glavnih ciljev, re smemo nikdar pozabiti, da sta subverzivnost v še svobodnem svetu in policijska diktatura v podjarmljenih državah bistveni sredstvi v komunistični praksi in da je podjarmljenje vsega sveta končni cilj.

Naj navedem zgled svoje lastne domovine. Narodi Jugoslavije, Srbi, Hrvati in Slovenci, že osem let trpe pod režimom "nacionalnega" komunizma v Titovi diktaturi. Dejstva in dogodki teh osmih let dokazujejo, da je v mednarodni aktivnosti Tito ostal trojanski konj in agent svetovnih komunističnih interesov in intrig, v notranjosti pa nespremenjen tiran nad svojimi podaniki.

V Jugoslaviji je danes, kot je bila pred osmimi leti, vlada edno dovoljene Titove politične stranke. Vsak poizkus svobodnega združenja konča v ječi; o svobodnem tisku ni sledu. Sodstvo služi le diktaturi. V državni in avtonomni upravi, v stanovskih strokovnih organizacijah, v gospodarstvu in kulturnih ustanovah, povsod je črna roka komunistične stranke, ki je edina dejanska oblast in odločilna sila. Položaj ver in Cerkev še vedno simbolično označujejo verniki in duhovniki po ječah in konfinacijah s kardinalom Stepincem na čelu. Kljub vsem lepim besedam o samoupravi, decentralizaciji in sodelovanju ljudstva, ki jih je polno v titistični zakonodaji, je totalitarni režim izveden v vseh stopnjah in do podrobnosti, kakršne niti Hitler v svoji "Gleichschaltung" ni dosegel.

In v zunanji politiki smo prav zadnje tedne videli Tita z Nasserjem, Hruščevim in zatiralci, krvniki madžarskega ljudstva. Bega iz dežele v deželo, iz prestolnice v prestolnico, kot predhodnik Sovjetov, po Aziji in Afriki. Pri vsaki in sleherni važni priliki ruši posto-

janke svobodnega sveta, zažiga nove nemire in pospešuje svetovno komunistično revolucijo.

Doslej je bil Tito sam in edini nacionalni komunist. Morda je v tem precej vzrčka, da je uspela prevara o njegovi neodvisnosti od Kremlja in prinesla njemu in komunizmu bogatih sadov. V novo dobo, v kateri se pojavljajo vsakovrstni nacionalni komunizmi, stopamo preko grobov deset in desetisočev madžarskih mučenikov. Upajmo, da bodo ti za vse narode in državnike, ki so gojili še kake iluzije, dovolj mččan dokaz, da je sovjetski komunistični imperij zmožen in pripravljen z najbolj vnebovpi očimi zločinstvi zatreti in pokončati resnične napore za neodvisnost in svobodo narodov; da so narodne in druge slične maske, ki si jih bodo natikali kom. režimi po raznih deželah po potrebi, v skupnem interesu komunizma kot svetovnega gibanja in so ti narodni komunizmi svobodi ljudstev in vsega človeštva prav tako škodljivi in nevarni kot Kremelj sam.

Pričakujemo in apeliramo, da bi v tej novi dobi podjarmljeni narodi ne uživali le simpatij, ampak dejansko pomoč vseh svobodnih ljudi, saj so tam barikade, k'er se bo odročila zmaga ali poraz, sreča ali nesreča, življenje ali smrt svobodnega človeštva.

Bodite pa prepričani, da bodo naši narodi v svobodnem demokratičnem redu najgorenejši zagovorniki koristnega in uspešnega sodelovanja vseh, posebej pa še, da bodo navdušeno prispevali svoj delež, da se ustali m'r v Evropi, da se s skupnimi sredstvi izgradi nov napredek in blagostanje tega kontinenta v Združenih Državah Evrope".

Pariško zasedanje svetovne kršč. demokracije se je končalo s tremi resolucijami: ideološko, politično in organizacijsko resolucijo. V ideološki je poudarjeno, da krščanski demokraci, priznavajoč nad seboj Boga in odklanjajoč tako kapitalistični kakor marksistični materializem, postavljajo svojo politično doktrino na naslednjih načelih: "prvenstvenost vrednosti človeške osebe, priznanje njenih pravic, svoboščin, odgovornosti, brez razlikovanja po spolu, rasi ali veri; spoštovanje različnih naravnih združb, zlasti družine, kar vključuje izključno pravico staršev do vzgoje otrok po lastni vesti; politična demokracija, v kateri so že po sistemu samem

zagotovljene vse pravice in svoboščine državljanov; gospodarska demokracija, ki naj vključuje socialno pravičnost napram vsem, hkrati pa priznava delovnemu ljudstvu soudeležbo in soodgovornost v podjetjih, narodnem gospodarstvu in tudi mednarodnem; mednarodna socialna zakonodaja, ki naj obsoja sleherno zatiranje ljudstev, združuje narode v skupnih pogledih proti nacionalnemu egoizmu ter nudi pomoč manj razvitim deželam, vse pa z namenom, da se doseže izboljšanje gospodarskega in duhovnega stanja prebivalstva."

V politični resoluciji udeleženci kongresa zagotavljajo svojo pomoč in zvestobo splošni deklaraciji o človeških pravicah, ki so jo sprejeli Združeni narodi. Resolucija obsoja vse diktature in omejitve, ki narodom preprečujejo močnost svobodnega izbiranja svojega javnega prava; obsoja vsako imperialistično politiko kot ogrožanje miru; obsoja kolonializem in nastopa za mednarodno solidarnost, ki naj združi narode in države, doslej razdeljene, ker je to osnovna postavka za uspešno politiko miru. Resolucija dalje pozdravlja vse na-

pore za združenje Evrope in zahteva, naj se pospeši delo za skupno evropsko ustanovo atomske energije (Euratom), za organizacijo skupnega evropskega tržišča in za skupno nadnarodno evropsko politično oblast. V zvezi z ZSSR in Srednjo Evropo resolucija pravi: "Konferenca ugotavlja, da so nedavni dogodki v Srednji in Vzhodni Evropi obsodili politiko Zahoda napram ZSSR; zato konferenca zahteva revizijo te politike, ki naj se postavi na bolj realne osnove, da bodo v deželah Srednje in Vzhodne Evrope zrastle ob svobodnih volitvah pod mednarodnim nadzorstvom vlade, resnično izhajajoče iz volje ljudstev." Resolucija pa konča takole: "Konferenca slovesno izjavlja, da je najvišji cilj krščanskih demokratov vseh dežel zagotovitev miru, zaščitenje svoboščin in uresničenje popolnega soglasja med vsemi sloji z izgradnjo pravičnejšega družabnega reda; mnenja pa so udeleženci konference, da vseh teh ciljev ne bo mogoče doseči, ako vse posamezne vlade ne bodo priznale vrednot, izraženih v naših krščanstva."

LONDON

Zasedanje glavnega odbora mladinske kršč. demokracije 9./10. febr. 1957.

Mladinska sekcija CDUCE, katere uradni sedež je v Parizu, si je angleško prestolico izbrala za kraj zasedanja svojega glavnega odbora. K zasedanju so se zbrali delegati poljske, letonske, litvanske, češko-slovaške, madžarske in slovenske mladine, okrog 30 po številu. Od Slovencev so bili navzoči: Nace Čretnik, dr. Peter Klopčič, Lavrenčič Drago, Zdenko Osana, Marjan Struna in kot posebej povabljeni gost Franjo Sekolec, predstavnik slovenske ekipe CDUCE v Angliji. Zasedanje ni bilo namenjeno širši publiki pač pa je imelo namen, da ob predložitvi posameznih referatov navzoči delegati podajo svoje mnenje tako o načelnih zadevah krščanske demokracije kakor tudi o posebnih pogledih na način in obliko dela v bodočnosti.

Referate so pripravili: Nace Čretnik, ki je obravnaval ideološki pogled krščanske demokracije na gospodarske in socialne probleme, Marjan Struna, ki je prikazal gospodarske probleme v luči krščanske demokracije, ter

Jan Kulakowski, ki je v svojstvu predstavnika Mednarodnih kršč. sindikatov seznanil navzoče s socialnimi vprašanji in njih rešitvijo v okviru kršč. demokracije.

Jean Degimbe, generalni tajnik Mednarodne zveze mladih kršč. demokratov je o tem zasedanju napisal v *Nouvel Horizon* (marec 1957) med drugim tudi tele besede: "Naravnost presenetljivo je, da je bila prva skrb mladih kršč. demokratov Srednje in Vzhodne Evrope v iskanju temeljev primerne gospodarske in socialne politike. Brez dvoma mora CDUCE rešiti še mnogo drugih problemov. Skorajda nujno bo misliti na kulturne probleme in na mesto človeka v državi; a kljub temu se mi je zdelo sila važno, da ste se najprej letili gospodarskih in socialnih problemov, pa čeprav samo v obliki, kakor ste jo nakazali v času londonskega zasedanja. Ste namreč čisto pravilno dojeli pojem krščanske demokracije: je služba človeku za čim boljše uresničenje njegovega polnega razvoja. In vaše

hotenje je našlo izraza v mislih, da naj bo sta tako gospodarski kakor socialni moment v službi svobode slehernega zemljana. To pa je brez dvoma osnova aktivnosti, ki jo mora krščanska demokracija razviti za uspešen boj z marksizmom."

Celotno zasedanje je bilo še vedno pod vtisom dogodkov na Madžarskem in z njimi nastalih novih problemov. Nouvel Horizon je zato to zasedanje označil takole: "Zdelo se nam je, da nam je odgovornost napram našim domovinom spričo našega obstoja v svobodnem svetu narekovala, naj opustimo končno že samo negativno in takorekoč samo formalno zadržanje, kakršno pogosto označuje aktivnost emigrantskih politikov. Vsa snidenja z mladino naših dežel in njih obup nad uničujočo obliko vođenega gospodarstva v deželah Srednje Evrope sta potrjevala nujnost čim prejšnje postavitve trdnih temeljev trajne gospodarske doktrine, da bo tako res veliko gibanje obnove in preosnove porojeno znotraj samih ljudskih demokracij," to pa tem bolj, nadaljuje Nouvel Horizon, ker "je naša prednost, da moremo soditi tako opravljeno delo krščanskih demokratov v zahodni Evropi kakor različne gospodarske sisteme, trenutno v praksi v svobodnem svetu. Zato je nam bilo ves čas jasno pred očmi, da nikakor ne smemo pozabiti, da je naše delo usmerjeno v dežele Srednje Evrope, ne pa Francije ali Nizozemske. Upoštevati smo potemtakem morali tako izkušnje, prihajajoče onstran železne zaveze, kakor stvarnost številnih dejstev in gospodarskih činilcev, ki jih ni mogoče preko noči zavreči. Pred vsem pa smo morali upoštevati madžarsko revolucijo in izkušnje na Poljskem, kar vse je bilo za nas sila važno."

Zato je Nace Čretnik v svojem uvodnem referatu očitno temeljne ideološke smernice kršč. gledanja na gospodarstvo. Naglasil je tisto temeljno lastnost krščanstva, ki našo vero napravlja izrazito različno od drugih, zlasti azijskih verstev. Čeprav je človekova usoda v bistvu nadnaravna, čeprav je njegova duša neumrljiva, je vendar telesno, tuzemsko življenje tudi pomembno. Duhovno in telesno, večno in minljivo, se zlivata v enoto v največji skrivnosti stvarstva, ki je človek. Bog sam je postal človek in je kot človek umrl na križu. Ali moremo torej misliti bolj jasen dokaz o tem, da je za krščanstvo tudi pozemsko čelovanje važno? Odnos krščanske vere

do tuzemskih človeških prizadevanj je vedno bil zdrav, pozitiven in neposreden. Na dlani je zato, da je krščanstvo, dasi je v končnem oziru usmerjeno k večnemu in nadnaravnemu, vseeno vir resnic, ki so uporabne za vse konkretne pojave in probleme modernega družbenega življenja. Stvar politikov in tehničnih strokovnjakov je, da najdejo odgovor na pereča sodobna vprašanja, krščanska vera pa nam daje temeljne okvire, v katerih naj se ta praktična reševanja odvijajo. Spričo pomembnosti, ki jo krščanska miselnost pripisuje človeku in svobodnemu izpolnjevanju njegove usode na zemlji, je nu no, da ta miselnost odbija tiste "kolektivistične" nazore, ki iz človeka napravljajo zgolj sredstvo za dosego določenih materialnih učinkov. Cerkev ceni zasebno pobudo in prizna ustanovo zasebne lastnine. Slednjo zlasti ceni kot "jamstvo človekovega dostojanstva in osebne svobode," kot je dejal Čretnik. Hkrati jo ceni kot podlago zdravemu družinskemu življenju. Krščanstvo pa tudi odklanja zlorabe zasebnega lastništva in terja omejitve takšnemu pridobitnemu delovanju, ki bi šlo na rovaš skupnosti. Vsako izkoriščanje človeka po človeku je tuje že samemu bistvu krščanske miselnosti. In v tej luči je treba gledati tudi na vse elemente sodobnega gospodarskega ustroja. Sistema nagrajevanja z mezdami krščanstvo na primer ne odklanja, kadar je pravično. Toda obenem v tem sistemu, kot na splošno v drugih ureditvah gospodarske strukture, ne vidi ničesar trajnega, kar bi čas in razvoj ne mogla pustiti za seboj. Prav isto velja seveda tudi za odnos med kapitalom in delovno silo kot temeljnim postulatom sodobnega kapitalističnega gospodarstva.

Čretnikov referat je slonel na tistem načelu, ki ga je Nouvel Horizon zapisal v marčni številki 1957: "Ne pozabimo revolucionarnega in vedno mladega poslanstva krščanske demokracije, ki jo poživljajo večne vrednote," in pa na besedah mladega revolucionarja v Budimpešti: "Borili smo se proti tuji nadvladi, borili proti sistemu, ki že spada v preteklost, v imenu tiste ideje, katere osnove v naši deželi sicer že obstojajo, niso pa še naše ideološke utemeljitve."

Te besede je imel pred očmi tudi Marjan Struna, ki je podal svoje osebne poglede mladega krščanskega demokrata na gospodarske probleme, nastajajoče v zasužnjenih deželah

sedaj, predvsem pa tisti dan, ko bo napočila svoboda. "Dogodki na Poljskem in Ogrskem," je dejal Struna, "so dokaz, da narod hoče vedno povedati svojo besedo, da svobodni duh še ni umrl in da svoboda in demokracija nista nekaka prazna ideala. Naša naloga pa je, izdelati takšne politične osnove, ki bi v kar največji možni meri pomagale razvoju najnovših možnosti, vedno pa upoštevale stvarnosti, kakršne so nastale tako v duhovih kakor dejstvih po desetih letih komunističnega režima."

Struna je nadalje poudaril, da krščanska demokracija zavrača tako kolektivistično gospodarstvo po komunističnem vzorcu kakor tudi različne kapitalistične forme gospodarskega delovanja, naj si bo to preživetega klasičnega liberalizma kakor tudi sodobnega, "prosvetljenega", od države vodenega kapitalizma, kakor ga poznamo v nekaterih državah na zahodu. Struna je opozoril na prevelike nevarnosti, ki jih pretirano osredotočenje državne ekonomske oblasti utegne predstavljati za svobodo posameznika.

Strunov referatov je izhajal predvsem iz postavk, da je v teku desetih let komunistični režim poddržal vso težko industrijo; da je vsa produkcija električne energije v državnih rokah; da je bila zanemarjena produkcija potrošnih produktov; da je vsa produkcija sploh izvirala iz političnih načel, ne pa donosnosti; da je komunistični režim pokazal premalo smisla za samostojno obrtništvo in zatiral sleherne poizkuse zasebne lastnine in nje razvoja; da je trgovina po komunistični miselnosti nedonosna in da je najbolje, ako jo vodi državni aparat, da so bančništvo in vse finance v državnih rokah; da so kmetje b'li prisiljeni živeti v zadrugah in še svobodni bili in so še preveč obdavčeni. Struna je končno poudaril,

da je v komunističnem režimu vse slonelo na pojmu planifikacije, katere priprava in izvedba je bila strogo monopol države.

"Finančni organizmi," je dejal Struna dobesedno, "predstavljajo silno važno postavko v življenju slehernega naroda. Če torej sprejmemo načelo, naj bi bila država lastnica poddržavljenih elektrarn, Narodne banke in drugih važnih sektorjev, bi bilo vse preveč važnih panog združenih v eni sami ustanovi — državi, s čemer bi ta postala premočna napram posamezniku in ta bi bil vse preveč slaboten spričo gigantskega strašila, kar bi država postala." Kar zadeva kmetijski sloj, je Struna poudaril, da je bistvena postavka uspešnega napredka kmetijske politike samo v popolnem lastništvu zemlje v rokah obdelovalca, pri čemer je treba dokončno zavreči miselnost, da kmetijstvo ni donosno, kar ti moderno poljedelstvo je prav tako lahko vir dohodkov kakor katera koli industrija.

Poljak Kulakowski, ki je bil tretji referent na tem zasedanju, je, obravnavajoč socialna vprašanja v luči krščanske demokracije, postavil dvoje ugotovitev: 1) borba za dvig moralne in materialne ravni prebivalstva mora izvirati iz načela "ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe"; 2) mladi kršč. demokrati iz zasužnjenih dežel Evrope pa so s tem zborovanjem dokazali, da niso nikaki reakcionarji, niti oprode nekakih zakulisnih kapitalističnih interesov in tudi ne zagovorniki "vrnitve k staremu". Preje bi jim lahko kdo očital, da zahajajo v drugo skrajnost, ko pripisujejo različnim oblikam družbenega lastništva in skupinskega upravljanja bolj odrešilen pomen, kot ga te oblike morda imajo. Toda iz političnega vidika je takšno gledanje najbrž smotno in tudi aktualno, kar nam je na tipičen način izpričalo zadržanje madžarskih revolucionarnih množic.

NEW YORK

Seja glavnega odbora CDUCE

Redni seji Glavnega odbora CDUCE so februarja prisostvovali v New Yorku naslednji zastopniki SLS: dr. Miha Krek, Ivan Avsenek, dr. Ludovik Puš, dr. Peter Remec, Anton Babnik in dr. Janež Arnež. Seja je bila pomembna

zato, ker so na njej predstavniki kršč. dem. strank Srednje Evrope — Poljske, Češko-Slovaške, Madžarske, Litve in Latvije ter Slovenije — razmotrivali politični položaj z ozirom na dogodke na Madžarskem in Poljskem. Zboroval-

ci so iskali možnosti, kako vskladiti skupne akcije CDUCE kot celote z različnimi razvoji politične situacije v posameznih deželah Srednje Evrope, zaslužnjene po komunistih. Na tem zborovanju je dr. Krek poudaril načelo samostojnega nastopanja, kakor je navedeno v uvodu pričujočega poročila. Da je dr. Krek zavzel odločno stališče, je bilo nujno potrebno sprico dejstva, da so nekateri člani CDUCE, po dogodkih na Poljskem zlasti, sprejeli na vsej črti načelo iskanja političnega sožitja z nastajajočim režimom Gomulkiine garniture, to pa tako, kakor si je podpiranje tega režima zamislilo ameriško zunanje ministrstvo. Takšno sožitje, čigar bistvena misel je bila, da je s prihodom Gomulke že podanih precej garancij za eventualni mirni razvoj v večstrankarski sistem na Poljskem, bi vodilo v tisto koeksistenco, katero so komunisti ves čas zagovarjali, vsa krščansko demokratska zasedanja pa odklanjala kot škodljivo. Različnost gledanja kršč. dem. strank in zun. ministrstva se je pokazala najprej ob nameravanem Titovem obisku v Washingtonu. V tej zvezi je dr. Ludovik Puš napisal v februarški številki Domo ljuba, vestnika SLS, tale: "Programi teh (t. j. kršč. dem.) strank so osnovani na krščansko demokratski ideologiji. Ker se vse te stranke v begunstvu borijo za isti končni cilj — osvoboditev zaslužjenih narodov — je medsebojno sodelovanje tesno in iskreno. Kljub takemu sodelovanju za dosego skupnega smotra je pa vendar treba imeti pred očmi dejstvo, da je politični položaj v deželah Srednje Evrope, zlasti v zadnji dobi, različen in da je zaradi tega treba uporabljati drugačna sredstva za dosego istega namena. Delo CDUCE mora torej biti tako gibčno in ukrojeno na način, ki ga je uspešno mogoče aplicirati na različne politične situacije. V prav posebni meri velja to za Slovence in SLS, ki ima pred seboj nasprotnika, ki se je izmotal iz pretesnega boljševiškega objema in išče zaslonbe v svobodnem svetu, čeprav njegov tip komunizma ni nič manj diktatorski in tiranski kakor kateri koli drugi."

"Ko je nedavno tega šlo za Titov obisk v Združenih ameriških državah," nadaljuje dr. Puš, "se je SLS takemu obisku odločno uprta in storila primerne korake, da se onemogoči Titu uradni prihod v USA. Gledanje na ta problem pa ni bilo povsem isto od strani drugih strank v CDUCE. Vendar je SLS uspela, da

je CDUCE v svojem obveščevalnem biltenu Christian Democratic Information Service Titov obisk odklonila in tudi ravedla razloge za odklonitev. Tako je problem naše stranke postal problem celotne Zveze in protest zoper Titov obisk je dobil mnogo širši in udarnejši značaj. Ne sme se pozabiti, da imajo politične skupine iz n. pr. Poljske, Litve, češko-Slovaške itd. na milijone ameriških državljanov iz svojih dežel v USA. In če so deževala protestna pisma in brzojavke na ameriške kongresnike, senatorje in na Belo hišo v takem nalu, da se mu ni bilo mogoče zoperstaviti, moramo iskati vzroke tudi v zgoraj omenjenem sodelovanju med SLS in temi političnimi skupinami."

Temu prvemu navzkrižju med kršč. dem. v emigraciji in zun. ministrstvom sta se pridružila še dva druga: prvi obstoja v dr. Krekovi peti po Evropi, kjer je v svojstvu podpredsednika CDUCE in člana širšega odbora NEI govoril na zaključnem banketu mednarodne kršč. demokratske internacionale, kar je povzročilo kasneje proteste s Titove strani, drugi dogodek pa je v zadržanju poljske ekipe, ki je pristala na račela ameriške zun. politike o sodelovanju z Gomulkiino vlado in nje podpiranju, to pa v dobri veri, da takšna politika utegne voditi do konkretnjših zaključkov v neposredni bodočnosti.

V takšnem ozračju je zato spomenica, ki jo je glavni odbor CDUCE nas'ovil na svobodni svet, nad vse pomembna. Resolucija zavzema k trenutnemu stanju naslednje misli:

"1. Z ozirom na označeni položaj Glavni odbor ugotavlja: a) moralna in legalna avtoriteta Združenih narodov je v nevarnosti, da izgine, ker narodi, člani te ustanove, ne upoštevajo sklepov glavne skupščine, kakor so bili sprejeti na XI. zasedanju. Na drugi strani poskušajo nekateri člani uporabljati dvojno mero v veljavnosti mednarodne morale;

b) komunistični voditelji bodo brez doma skušali preprečiti nadaljnji razkroj rdečega imperija in bodo storili vse, da se zopet vzpostavi centralizirana država, ki bo neomejeno vladala nad srednje-evropskimi narodi;

c) narodi za železno zaveso nestrpno poskušajo, kako bi se rešili komunističnega terorja in velike mizerije. Pot evolucije, kjer se ta pojavlja, se jim zdi prepočasna. Ta občutek bi jih mogel zavesti v ponovno prelivanje

krvi, kar bi ogrožalo mir v Evropi in imelo neposreden učinek na Atlantsko zvezo;

d) obupni položaj v deželah za železno zaveso zahteva obširno pomoč, ker sta življenjska sila in volja do samoohranitve v nevarnosti ugasnitve.

2. Z ozirom na vse te činitelje je Glavni odbor sklenil, da se mora izdelati praktičen političen načrt, kako bi se reševale obstoječe težave, in vse je treba storiti, da se tak načrt tudi začne izvajati. Vsebuje naj: a) čuvati mir v Evropi, b) vrniti narodom Srednje Evrope demokratične svoboščine, c) graditi Združeno Evropo vseh.

3. Narode, člane Združenih narodov, je treba pozvati, naj ta ustanova uporabi eno samo resolucijo glede gospodarskih sankcij zoper vse narode — člane, ki niso upoštevali tozadevnih resolucij sedanje Glavne skupščine. Na ta način bo prišlo do veljave isto načelo o mednarodni moralni za vse narode.

4. Glavni odbor se zaveda, da so vsi odgovorni za zahodno politiko odločeni izogniti se slehernemu koraku, ki bi utegnil povzročiti novo vojno. Z ozirom na to smatra, da obstojata dve sredstvi za osvoboditev zasužnjenih na-

rodov: neuklonljiva volja teh narodov, da postanejo svobodni, in pa solidarnost svobodnega sveta z njihovo pravdo. Ta dva činitelja bosta končno zlomila okove mednarodnega komunizma, ki uklepajo narode Srednje Evrope. Sam ruski narod pa bo pripomogel k temu razvoju. Glavni odbor priporoča, naj z CDUCE dela s pomočjo svojih mednarodnih zvez na okrepitvi teh dveh činiteljev. Mir in varnost Evrope kot celote, ki nujno vključuje neodvisnost in demokracijo srednjeevropskih dežel, bo mogoče doseči le, ako se umaknejo sovjetske čete iz tega dela Evrope.

5. Srednjeevropske dežele so doživele strahotne stvari med drugo svetovno vojno in toliko krvoločnosti po vojni, da se ne morejo ogrevati za nikak vojaški blisk. Njihovi narodi žele popoln mir. Glavni odbor CDUCE deli njihova čustva, ker ve, da so utrjeni zaradi terorja, izžemanja in siromaštva, kar vse pomnožuje razloge za sedanjo krizo. Vneto se zato Glavni odbor CDUCE zavzema za vzpostavitve svobode in demokracije v vseh deželah Srednje Evrope, kar bo položilo temeljni kamen Združenim Evropi, ki bo sposobna uravnovežiti svojo politiko in svoje gospodarstvo."

AREZZO

XI. Kongres NEI — 24./26. aprila 1957.

V dneh od 24. do 26. aprila je bil v Arezzo XI. kongres Evropske internacionale kršč. dem. strank, katerega so se udeležili tudi na slednji: glavni odbor NEI — Bichet, De Schryver, Coste Floret, Odette Eckert, zastopstvo mlad. kršč. dem. internacionale — Jean Degimbe in Arpad Gebhardt, CDUCE — prof. A. Prochazka, Konrad Sieniewicz, Avstrija — Maleta gl. tajnik Volkspartei, ter razni senatorji in poslanci, Belgija — van Zeeland, bivši preds. vlade in zun. min., ki je pripeljal številno delegacijo, sestavljeno iz poslancev in senatorjev, Francija — Robert Schuman, bivši preds. vlade in zun. min., katerega je poleg šefa kršč. dem. bloka v parlamentu Robert Lecourta spremljala skupina parlamentarcev, Anglija — poslanca Peter Smithers in Emmetova, Nemčija — minister Franz Meyers, poslanka Rehling, pom. gl. tajnik kršč. dem. stranke Zah. Nemčije Konrad Kraske, posla-

nec Majonica, Nizozemska — predsednik kat. soc. stranke van Doorn, predsednik antirevolucionarne stranke Berghuis in vodilni član kršč. socialne stranke De Haan; navzoči so bili še zastopniki Luksemburga, San Marina, Švice, Baski — v emigraciji, katere je zastopal predsednik njih vlade v begunstvu De Aguirre, ter predstavniki kršč. dem. strank, vključenih v CDUCE: Čehi in Slovaki, Poljaki, Madžari, Litvanci ter Slovenci, ki so istočasno zastopali tudi Jugoslavijo. Slovensko delegacijo je vodil Nace Čretnik. Gostiteljico, italijansko kršč. dem. stranko, pa so zastopali poleg predsednika vlade še gl. tajnik Amintore Fanfani, Scelba, Zoli, Piccioni, La Pira, Tupini in mnogi drugi.

Na uvodnem zborovanju so predstavniki vseh narodnih delegacij pozdravili zborovalce. Za Slovensko ljudsko stranko je govoril Nace Čretnik, urednik mladinskega glasila kršč.

dem. Nouvel Horizon. Čretnikov ragovor, katerega so navzoči prejeli istočasno v angleškem, francoskem, nemškem in italijanskem jeziku, se gasi:

“Čast mi je, da pozdravim XI. kongre NEI v imenu SLS. Zbrali smo se v lepi toskanski deželi pod žgčim poletnim soncem, na zemlji, bogati krščanskih, kulturnih in polti-nih tradicij, na zemlji bogatih umetniških zakadov.

Cvetoča pol a so v bujni rasti in kmalu bo toskanski kmet z bogato žetvijo nagrajen za svoje trdo delo.

Želim, da bi vse to bila podoba našega kongresa in našega dela. Krš-an ki demokrati smo prišli semkaj z bogato dediščino idej, borb, uspehov in tudi porazov. Želim, da bi areško sonce bilo podoba jasnosti, brez vsakega dvcumja in kompromisov, jasnosti, ki nam je potrebna v težkih časih, skozi katere gremo. Ko pravim brez dvoumij, mislim na nejasnost, ki dostikrat vlada v svetu o režimu v moji domovini.

Ta jasnost, če jo bomo oplodili s pogumom in neumornim delom, nam bo pomagala sejati setev, iz katere bo pognala bogata žetev, ob katere sadovih bodo živeči ne samo svobod-

ni narodi, temveč vsi narodi, ki nas gledajo z velikim upanjem, z velikim zaupanjem.

Želim, da bi to upanje bilo poplačano z obilno žetvijo, za katero se trudimo in delamo brez prestanka. Naša setev, naše upanje, naša žetev nosi ime pravice in svobode. Če dodamo ime ljubezen, bomo s tem izrekli besedo, ki jo bo razumel vsakdo, pa naj govori ta ali oni jezik, pa naj pripada temu ali onemu narodu. Bog Vas živi!”

Zborovanje je pozdravila tudi avstrijska poslanka Lola Šolar, katere oče je Slovenec, doma iz Mirne na Dolenjskem, mati pa Dunajčarka. Šolarjeva zna slovensko; trenutno je predsednica Mednarodne zvez kršč. dem.-žena.

Kakor vsak dosedanji kongres NEI je tudi letošnji imel vodilno misel, ki se je glasila: Kriza komunizma in kršč. demokracija. O nujnosti razpravljanja o tej temi so si bili posemezni predstavniki strank že dalj časa na jasnem; pomen razpravljanja pa je Il Popolo, glasilo ital. kršč. dem. stranke, poudaril tako le:

“Če je res, da so vsakokratni kongresi Nouvelles Equipes Internationales pomagali odpi-

S kongresa NEI v Arezzu, Od leve proti desni: Amintore Fanfani, gen. tajnik italijanske Democrazie Cristiane, Nace Čretnik, zastopnik SLS, Jean Degimbe, gen. tajnik Mednarodne mladinske zveze krščanskih demokratov, P. Gasser, vodja mladinske delegacije, Van Zeland, biv. belg. min. predsednik, prof. Glaser, dr. Konrad Kraske, pom. gen. tajnika zahodnonem. kršč. dem. stranke in Alfred Caste Floret, gen. tajnik N.E.I.

rati nova obzorja — tako n. pr. sestava odbora evropske skupnosti za jekleno in premogovno produkcijo (tudi izvor pravkar podpisanih dogovorov o skupnem evropskem trgu ter dogovora o Evratomu, je treba iskati v kongresu NEI v Salzburgu leta 1955, septembra) — nam ne preostane drugega kakor trezno in premišljeno zaupati, da bo podobna plodovitost označevala razpravljanja o tej temi, ki zanima vsa ljudstva in vse kontinente.”

Program kongresa je obsegal naslednje: 24.4.: uvodni govor Svetovna politična situacija je imel minister Schryver, 25.4.: predavanja — Deklaracija kriza komunizma in sovjetski sistem, Paul van Zeeland, Belgija, Kriza komunizma v satelitskih državah — poročilo je sestavilo vodstvo CDUCE, Posledice kom. krize v aktivnosti zahodnih kom. strank, K. Kraske, Nemčija, Posledice prodora komunizma v Aziji, B. H. M. Vlekke, Nizozemska, Komunizem na Bližnjem vzhodu, Philippe Farine, Francija, Komunizem v Afriki, Peter Smithers, Anglija; tem referatom je sledilo izčrpno poročilo gl. tajnika Fanfanija o Krizi komunizma in krščanski demokraciji; zatem se je razvila debata, v katero so posegeli van Zeeland, firenški župan La Pira, bivši preds. ital. vlade Pella ter Montini, Togni, Vedovato, Meyers, Smithers, Lola Šolar, za kršč. dem. v izgnanstvu pa Raksany, Glazer, Taraukas; pri popoldanskem nadaljevanju debate so govorili Schuman, Scelba, Sieniewicz, Simonfay, Lecourt, Emmetova, Farine, Rehling, Conci, Bettiol.

Vsa debata se je vrtela okrog odličnega poročila, ki ga je na osnovi zbranih podatkov iz vsega sveta sveta podal Fanfani, ozirajoč se predvsem na zasedanje XX. kongresa sovj. kom. stranke in njega posledic v svetovnem komunizmu. Fanfani je med drugim dejal: “Ne smemo pozabiti, da skromnemu odmevu teh dogodkov ni iskati vzrokov v neobstoju ali pomanjkanju smisla za ocenitev komunistične krize, ampak v dejstvu, da so nasprotniki komunizma bili premalo pripravljeni, da bi to krizo koristno izrabili. In če se končno sprijaznimo s to ugotovitvijo, potem nam, čeprav lahko potočimo kako grenko solzo na račun zamujenega, še vedno ostane upanje, da lahko še mnogo mnogo napravimo. Komunistična kriza, krščansko demokrati prijetelj iz Evrope in vsega sveta, ni za nas nekako povabilo k počivanju, pač pa resen poziv k de-

lavnosti. Ta naša delavnost pa bo tudi veliko novo upanje vsem, ako bo skupek idej dela, pravice, svobode, napredka in miru: vsem pravim, tako narodom, ki se branijo pred komunizmom, kakor narodom, ki ga morajo doživljati na lastni koži. Kristjani v politiki niso hoteli nikdar ustvariti neko karolnško ali vatikansko Evropo. Hoteli pa so, svesti si politične odgovornosti, naložene jim z ljudskim glasovanjem, dati Evropi tisto edinstvo, ki jo tako silno potrebuje. Zahodni svet je sedaj v preizkušnji. Sedaj mora pokazati, ali namerava obvarovati samo svoje materialne koristi ali pa resnično braniti najvišje človeške vrednote, katere oznanja vsemu svetu.” Zaključil pa je Fanfani takole: “Mi, zahodno evropski kršč. demokrati, poskušamo, zbrani v Arezzu, dati evropski krščanski demokraciji položaj pravega prerodnega gibanja, ki bo sposobno prinesiti množicam napredek in blagostanje, istočasno pa tudi igrati vlogo glavnega igralca v uresničevanju velike Združene Evrope.”

V debati je Sieniewicz poudaril, da obstoja prevelika razlika med tehničnim razvojem in sodobnimi idejami o politični in socialni ureditvi družbe. Naloga kršč. demokratov je zato, da ustvarijo mest čez ta veliki prepad, opirajoč se na kršč. dem. program, ki mera postati resnično program širokih množic, tako predvsem delavskega in kmečkega sloja, program, v katerem bodo videli uresničenje in zagotovitev pravice, napredka in varnosti. Kar zadeva osvoboditev zasužnjenih narodov, je Sieniewicz dejal, da ta zavisi od diplomatske akcije zahoča, katere osnovna postavka bi morala biti zahteva o umiku sov. čet, zasidrana na političnem načrtu, katerega morajo izdelati kršč. demokrati. Schuman pa je v uresničenju Združene Evrope videl najboljšo jamstvo za zmanjšanje sov. vpliva v Evropi kakor tudi njega postopen umik na svoje meje. ZSSR se krepko zaveda politične in gospodarske moči Združene Evrope in zato poskuša vse, da bi njeno ustvaritev preprečila. Zato je potrebno storiti vse, da se delo za Evropo nadaljuje. Isto misel je poudaril tudi Pella, navezujoč ustvaritev NATO kot vojaške skupnosti znotraj Evrope na naslednjo nujnost: izgraditve socialne skupnosti dežel, vključenih v NATO, kar vse bo utrjevalo evropsko skupnost. Ta bo tudi dovolj močna, da bo lahko neprenehoma zahtevala izginotje

domačih in tujih diktatorskih sil nad deželami zaslužnjene Srednje in Vzhodne Evrope. Lola Šolarjeva je predlagala, naj bi se v okviru kršč. demokracije osnovali posebni centri, ki bi se bavili s podrobnim študijem razvoja za železno zaveso, prav tako pa tudi posvečali vso pažnjo aktivnosti komunističnih strank v svobodnem svetu. Večina pa je bila mnenja, da je idejo kršč. demokracije treba

nujno razširiti v deželah Afrike in Južne Azije, zlasti še spričo dejstva, da se je ta ideja že uspešno zakoreninila v deželah Južne Amerike.

Areško zborovanje je pomembno tudi zato, ker so zadnji dan zborovanja najvišji predstavniki svetovne kršč. demokracije obiskali Sv. Očeta, ki je navzočim spregovoril naslednje besede:

“Za vodilno misel zborovanja ste izbrali svoje zadržanje spričo komunizma v krizi. Javno mnenje, silno razburjeno zaradi mednarodnih dogodkov zadnjih mesecev, se vedno bolj zaveda, da si resnica za ceno grozних žrtev utira pot. V jasni luči, v kateri ni mesta za kakršen koli dvom, se kažejo napake sistema, ki je svoje pristaše vzgajal k zaničevanju osnovnih zakonov človeške narave, tistih zakonov, ki v nepisani obliki uravnavajo zadržanje posameznika, družin in družb. Na drugi strani pa imate vi doktrino in organizacijo živih sil, sposobnih rešiti najhujše probleme sedanjega časa; na vas je torej, da stopite na plan s svojimi načrti in da pokažete njih resnost, uspešnost in uspehe svojega delovanja.

A vaša naloga je težka, kajti vi morate neizogibno spoštovati vso resnico o človeku, njegovem telesu in duši, kot posamezniku in članu družbe, državljanu te zemlje in poklicancu za vstop v večno kraljestvo Boga. Namesto da bi ljudstva pognali v sovražni razredni boj brez usmiljenja, jih morate združevati v službi dobrega za vse; namesto da bi jih zlorabljali z lažnimi obljubami neomejenega процvita, jih morate voditi po potrpežljivi poti izboljšanja najprej njih samih, njihovih združb in končno vse družbe, v kateri danes žive.

Ker vsakdo v svoji deželi zasledujete iste ideale, naj se vaši napori združijo, da bi čim prej in čim bolj gotovo dosegli postavljene si cilje; naj bi delavci katerega koli stanu in odgovorni na katerem koli položaju napredovali v skupnem dogovoru, močni v slogi, ki jih bo napravila boljše in jim nudila dragoceno zagotovilo uspeha.”

Ob zaključku kongresa so zborovalci sprejeli resolucijo, v kateri je zapisano med drugim: “...II. kongres NEI se klanja spominu vseh mučencev za svobodo, žrtev komunističnega nasilja; obsoja divjaško zatiranje, zlasti na Madžarskem, s katerim so sovjeti obdržali zaslužnjene narode v svoji pesti; ugotavlja, da so takšni dogodki pokazali nespособnost komunizma, zgraditi socialni red, sloveč na pravici, prav tako pa tudi nespособnost zagotoviti ljudem svobodo in blaginjo; trdno veruje, da mir v pravici ne more biti zavarovan brez združenja nemštva v svobodi in tudi ne brez povrnitve resnične neodvisnosti vseh

narcov srednje in vzhodne Evrope. Zato kongres spričo komunizma v krizi, potrjuje neizogibno nalogo krščanskih demokratov, da iščejo vsa sredstva za utešenje teženj vseh ljudi po svobodi, dostojanstvu in blagostanju; zato kongres preglašuje nujnost politike socialnih reform, katerih uresničenje mora biti naloga vseh, zavedajočih se svoje odgovornosti pred Bogom.” Zaključuje pa se spomenica takole: “Spričo komunistične nevarnosti NEI izjavljajo svojo vero v ideale svobode, ki edina more zagotoviti danes zaslužnjem narodom upanje za bodočnost in napredek.”

SLOVENCİ IN SVETOVNA KRŠČANSKA DEMOKRACIJA

Poleg osrednjega glasila SLS, v Clevelandu izhajajoče Slovenije, katerega glavni sodrudniki so: Ivan Avsenek, dr. Janez Arnež, dr. Jože

Basaj, dr. Miha Krek, dr. Ludvik Puš, Rudolf Smersu in drugi, je vodstvo SLS izdajalo tudi kot razmnoženino vestnik za svoje zaupnike

Domoljub. V njem je bilo zapisano februarja letoz tudi tole:

“Ohraniti Slovensko ljudsko stranko v tej zgodovinski preokretnici in na ta način zagotoviti krščansko-demokratskemu gibanju med Slovenci nepretrgano nadaljevanje (kontinuiteto), je velika in važna naloga politične emigracije. Je pa to tudi težka naloga. Mnogi, celo na vidnih mestih strankine organizacije, so mnenja, da se staro ne povrne več. In imajo prav. Med letom 1945, ali bolje, 1941, ko je stranka morala v podzemlje, pa do trenutka, ko bo doma padel komunistični režim, je že in še bo preteklo toliko časa, da bo novi rod, ki raste doma in v izseljenstvu, dokaj drugačen, kakor smo ga poznali in doživljali mi v domovini. Vendar pa nihče ne more reči, da se ta mladi rod ne bo ogledoval po političnih osebah in organizmih, ki so v preteklosti vodili usodo naroda. Tudi ni mogoče reči, da ne bo med mladim rodom mnogo vodilnih osebnosti, ki bodo svoje delo za narodovo bodočnost hotele postaviti na temelje krščanske demokracije, torej na temelje, ki je na njih pred več kot šestdesetimi leti bila zgrajena predhodnica SLS, in ki je na njih SLS pred nekaj leti v begunstvu izdelala in proglasila svoj program. Kdo more reči, da mnoge točke tega modernega programa ne bodo vodilo mlademu rodu v domovini, ko bo treba pričeti z oblikovanjem narodne bodočnosti po strahotnih letih komunističnega razdejavanja?”

V luči gornjih misli je treba gledati tako na marljivo delo, ki ga poverjenišva SLS opravljajo tako v Argentini predvsem kakor v USA in Kanadi ter drugod, v tej luči je treba tudi ceniti dragoceno delo, ki ga slovenski rojaki opravljajo s pisanjem člankov v tujejezične revije kršč. dem. miselnosti. Tako bi v tej vrsti uvodoma omenili članek dr. Kreka o Ljudski fronti v Jugoslaviji, ki je izšel v julijski številki 1956 Review v New Yorku, istočasno pa v slovenščini v Svobodni Sloveniji. Lep razmah je bil v Parizu pri reviji *Nouvel Horizon*, ki jo urejuje Nace Cretnik in katere sodelavci so bili v preteklem letu v znatnem številu iz vrst Slovenske ljudske stranke. Pisali so o naslednjih problemih:

Marjan Struna — Francoski katoličani in problem gospodarskega razmaha — september 1956; Elementi politične formacije — februar

1957; Zahodni ekonomist govori o gospodarstvu v Jugoslaviji — junij 1957. Jakob Pavlin — Nova jugoslovanska politika po osmih letih obstoja — oktober 1956; Jugoslovanski komunisti po madžarski revoluciji — november 1956; Titove skrbi — december 1956. Nace Cretnik — Božična poslanica Pija XII — februar 1957. Rudolf Smersu — Nemoralni pakt — februar 1957.

Spričo raztresenosti slovenskih emigrantov po vsem svetu je važno in pomembno informativno delo, ki ga opravlja Svobodna Slovenija, opirajoč se zlasti v svojih uvodnikih in poročilih na načela krščanske demokracije. Preko tega lista more zvedeti tako slovenstvo v izseljenstvu kakor v domovini, kaj Slovenci v svobodi delajo v okviru SLS in kršč. demokratskega svetovnega gibanja. Med takšno delavnost izven uradnih zborovanj in konferenc spada tudi obisk predstavnikov CDU iz USA v Argentini julija 1956, kjer so se Adolf Prochazka, Antanas Trinakas, Tibor Horanny ter Stanislav Gebhardt sestali s predstavniki SLS Milošem Staretom, Rudolfom Smersujem in Francem Bajlecom.

Semkaj spada tudi obisk predstavnika izvršnega odbora argentinske kršč. dem. stranke dr. Carlosa Juana Llambija na rednem zaupniškem sestanku SLS v Ciudadeli — Buenos Aires — ob proslavi 29. oktobra.

Po tem sestanku je predsedstvo argentinske krščansko-demokratske stranke — Partido Demócrata Cristiano — poslalo predstavniku Poverjenišva SLS v Argentini Milošu Staretu pismo, v katerem se zahvaljuje za povabilo na proslavo slovenskega narodnega praznika.

Po zatrdilu pripadnosti istemu duhu in idejam, predsedstvo argentinske kršč. dem. stranke v pismu poudarja naslednje:

“Sedaj je namreč napočila ura, ko mora ves svet razumeti, da bomo mogli graditi novi socialni red samo tako, ako bomo demokraciji vdihnili evangelskega duha, tak socialni red, v katerem bo res mesto tako za pravico kakor svobodo, kakor ju dostojanstvo sleherne človeške osebe zahteva. Samo tako bo mogel triumfirati Zahod, da se bo znova pokristjanil in obdržal vero v svoja načela. To je naloga, ki pripada našim strankam na političnem polju; in kakor je krščanstvo vesoljno, tudi ne obstojajo meje za krščansko demokracijo. V tem je naša moč: vera v načela krščanstva,

udejstvena v vsakdanjem življenju, in programatična edinstvo, ki nam daje polet na vsem svetu.

Duh vsega dela, ki ga krščansko-demokratsko misleči Slovenci razvijajo v emigraciji, ima svoj izvor v temeljnih pravilih in smernicah krščanstva in demokracije.

V političnem delu za slovensko bodočnost pa jim je osnova program Slovenske ljudske stranke, ki pravi:

1. "Slovenski narod ima po naravnem pravu pravico do svoje države, da sam ureja svoje življenje, da stopa v državne zveze ter sodeluje v družini svobodnih narodov. SLS stremi in dela, da bi slovenski narod uveljavil to svojo pravico in se ves združil v slovenski državi" (Čl. 1.).

2. "SLS smatra, da je svobodna povezanost držav na slovanskem jugu najnaravnejša in najboljša. Narod sam pa odloči s splošnim, enakim in tajnim glasovanjem vprašanje vstopa Slovenije v vsako zvezo držav. Stran-

Dr. Juan T. Lewis, predsednik argentinske krščansko-demokratske stranke. Je potomec irskih kat. priseljencev. Po poklicu je zdravnik in dolgoletni profesor na vseučilišču v Rosario. Po svojem znanstvenem delu je svetovno znan. Omenjali so ga celo kot kandidata za Nobelovo nagrado. V Rosario je dolga leta vodil zasebni zavod za fiziološke raziskave. Skupno z Nobelovim nagrajencem dr. Housay-em je napisal učbenik fiziologije človeka, ki je bil preveden v več jezikov

Dr. Llambi, tajnik za zunanje-politične zadeve v argentinski krščansko-demokratski stranki govori zaupnikom SLS na proslavi 29. oktobra — slovenskega narodnega praznika v Ciudadeli — Buenos Aires. Poleg njega Miloš Stare, ki je vodil zborovanje. Zraven sedita člana predsedstva zborovanja: Na levi biv. nar. poslanec Pavle Masič, na desni pa biv. župan mesta Celje dr. Alojzij Voršič

ka pozdravlja in podpira graditev in organizacijo Združenih držav Evrope." (Čl. 8.)

Glede tega programa je dr. Ivan Ahčin na zaupniškem sestanku SLS v Ciudadeli v Buenos Airesu ob proslavi 40 letnice Majniške deklaracije med drugim izjavil:

"SLS misli, da bi bila svobodna povezanost držav na slovanskem jugu najnaravnejša in najboljša. Današnji program torej ne zapuša politične linije in smeri, katere je začrtala Majniška deklaracija, vendar z bistveno važnim dostavkom, da mora biti to zveza svobodnih držav, torej državna konfederacija, v kateri vsaka narodna država ohrani svojo politično neodvisnost. Pusti pa program SLS Slovincem polno svobodo, da se morebitno odločijo po svobodni volji za neposredno državno vključitev v organizacijo Združenih držav Evrope, ako bo do tedaj že obstojala. Eno in drugo: svobodna zveza držav na slovanskem jugu, kakor Združene države Evrope se ne izključujejo, ampak dopolnjujejo. Seveda pa ni odvisno samo od Slovencev kakšne bodo bodoče politične formacije v Evropi, ampak od celotnega političnega razvoja na evropski celini in v svetu sploh."

Delavska samouprava v Jugoslaviji

Trije vidni znaki naj po mnenju jugoslovanskih komunistov dajejo njihovemu gospodarstvu značaj nekaj posebnega, kar jih deli od ruskega gospodarskega sistema: marksi-

stični trg, decentralizacija javne uprave in pa delavska samouprava. Največ zanimanja po svetu vlada za delavsko samoupravo.

IDEJNO IN POLITIČNO OZADJE DELAVSKE SAMOUPRAVE

Jugoslovanski komunisti so do spora z Moskvo v l. 1948 malo mislili na delavsko samoupravo v podjetjih, ako so sploh kaj mislili na to. Sledili so slepo ruskemu vzorec komunističnega gospodarjenja in ga skušali tupatam celo pretiravati. Učenci so hoteli premodriti učitelje ne samo v gospodarstvu, ampak tudi na vseh drugih poljih. Titova osebna oblastiteljnost in slavohlepnost je kakor nalašč še podpirala bahavost jugoslovanskih komunistov, da so nekaj posebnega v komunističnem svetu.

To jih je moralo končno dovesti do spora z ruskimi komunisti in posebno s Stalinom osebno, ki ni trpel nobenih tekmecev, niti malih ne. Spori so se začeli že takrat, ko je Beograd zasnoval svojo pot v balkansko federacijo, ko je hotel imeti več besede v mešanih družbah, bolj uravnovešene pogoje v medsebojnem trgovanju in več priznanja od ruske strani za beograjski način industrializacije Jugos'avije. Kar je pa posebno jezilo ruske komuniste, so bili razni jugoslovanski podvigi v njihovi zunanji politiki, ki so ruski politiki delali same težave: posebno očitno je to bilo pri reševanju tržaškega vprašanja in pri podpiranju državljanske vojne v Grčiji, kjer se je Beograd včasih malo oziral na svoje ruske varuhe.

Povodov za spor med Moskvo in Beogradom je bilo torej l. 1948 kar dvesti, toda nobeden izmed njih ni bil načelnega značaja. Stalin ni napravil takrat samo napake, da je jugoslovanske komuniste pregnal iz kominforma, morda je napravil še večjo napako s tem, da

ni povedal pravih razlogov za spor, zato mu pa podtaknil ideološke nagibe.

To je jugoslovanke komuniste najbolj zabolelo. Očitka, da niso več pravoverni, niso dolga leta mogli preboleti. Niti razumeti niso mogli v začetku, kako jim more Moskva očitati, da niso več internacionalisti, ampak navadni nacionalisti, da so se odpovedali naukom marksizma-leninizma in zapustili komunistični tabor.

Nekaj mesecev potem, ko je spor prišel v javnost, so jugoslovanski komunisti sklicali peti strankin kongres. Skozi ves kongres se vleče kot rdeča nit Titova tožba, da se Sovjeti strašno motijo, ako mislijo, da so se jugoslovanski komunisti izneverili načelom marksizma-leninizma, in upanje, da bodo svojim ruskim tovarišem to tudi dokazali s svojim delom.

Da so bile izjave jugoslovanskih komunistov na petem kongresu mišljene res odkritosrčno, dokazuje njihova gospodarska politika takoj po kongresu. Zagnali so se z neverjetno vneto v ustvarjanje kolhozov; število kolhozov se je dvignilo samo v l. 1949 od 1.318 na 4.534. V tej hitrici so daleč nadkrilili vse ostale komunistične satelite. Z nič manjšo vneto se niso gnali za izvršitev svoje petletke, das'prav so že l. 1948 videli, da je v marsičem ne bodo mogli izvršiti. Upali so, da bodo s takimi dokazi prepričali Moskvo, da ji hočejo ostati zvesti do zadnjega.

Moskva pa jim je še kar naprej očitala odpadništvo od komunizma. To je bil glavni predmet ruske propagande proti jugoslovan-

skemu komunizmu. O čemer je Moskva manj govorila, jugoslovanski komunisti pa močno občutili, so bila, recimo, neideološka sredstva, ki jih je Moskva uporabljala v boju z Beogradom: gospodarski bojkot, koncentracije čet na jugoslovanski meji, obmejni incidenti i. t. d.

Jugoslovanski komunisti so sprevideli, da svoje javnosti ne morejo več pomiriti s trditvami, da je Moskva napravila samo "veliko napako" in da je zmotna vsaka misel o pomanjkanju njihove pravovernosti. Gospodarstvo in politika sta jih silila, da začnejo s kritiko stalinizma. Vendar so pa do l. 1950 omejili kritiko stalinizma samo na rusko zunanjo politiko, češ, da je nespccrazum z Moskvo samo "notranja zadeva" komunističnega sveta ki svobodnega sveta nič ne briga. Zato so se skrbno izogibali vsaki kritiki ideološke podlage ruskega komunizma.

Šele l. 1950 so začeli Tito, Kardelj, Kidrič in Djilas razvijati svoje ideje o komunizmu. Trdili so na kratko povedano tole: Med kapitalistično in komunistično dobo leži prehodna doba, ki so jo krstili kot "socialistično demokracijo." V tej dobi je kapitalizem sicer pobit, toda še ne popolnoma iztrebljen. Zato mora država biti v rokah proletarske diktature, ki naj potrebi ostanke kapitalizma, istočasno pa pripravi pot komunizmu na ta način, da pusti državo počasi odmirati. To je po jugoslovanski misli pravi marksizem-leninizem.

Tito in tovariši so istočasno trdili, da se je ruski komunizem že oddaljil od te osnovne komunistične resnice: ni napravil ničesar, da bi država odmrila; prav narobe, državno moč nad delovnimi množicami je še povečal in jo izročil birokraciji, ki je uvedla centralizem, odgnala delavce in kmete od soodločevanja in končno še vsrkala celo komunistično stranko v svoje ogrodje. Država in komunistična stranka sta postali takorekoč orodje birokratov, ki so v gospodarstvu uvedli državni kapitalizem, ki je na las podoben svobodnemu kapitalizmu: samo nosilci kapitalizma so različni, v svobodnem kapitalizmu so to privatni podjetniki, v državnem kapitalizmu pa vsemogočna birokracija.

Kdor je dosleden, mora v teh trditvah brati tudi obsodbo ruskega komunizma: izročil je oblast birokraciji, utrdil državno moč in se s tem oddaljil od osnove komunizma. Jugoslovani pa take obsodbe niso upali izreči, ne

hitro, ne odkrito. Na eni strani so še zmeraj upali, da se bodo pomirili z Moskvo, na drugi strani pa so do ga leta pismenali Ruse in s tem tudi njihovo birokracijo, ki se je po priznanju tovariša Djilasa že mogočno razbohotila po vsej Jugoslaviji.

Da se izognejo očitku, da so dolga leta hvallili to, kar sedaj obsojajo, so naši izgovor, da jim je šele praksa pokazala, v čem greši ruski komunizem, in da jo zaradi tega morajo udariti po svoji poti v komunizem, pri čemer se bodo pa raje učili od prakse kot iz Marxovega in Lenjinovega katekizma. Te ideje je razvijal sam Tito poleti l. 1950 v narodni skupščini in povedal, da se morajo jugoslovanski komunisti držati sledečih osnovnih misli na potovanju po svoji poti v komunizem:

Država naj v prehodni dobi počasi odmirana dva načina: na političnem področju naj se decentralizira in prepusti oblast komunam, na gospodarskem področju pa naj prevzamejo vajeti delavske skupnosti.

Ker mora država počasi umirati, birokracija pa čim preje, se spremeni tudi vloga komunistične stranke: komunisti morajo pozabiti na poveljevanje in postati misijonarji za socialistično prevzgojo ljudskih množic.

Država se mora iznebiti tudi lastništva kapitala vseh vrst. Kar je bilo do sedaj državna lastnina, naj postane ljudska lastnina. Ljudsko lastnino pa ne sme upravljati vse ljudstvo, ampak tisti, ki so na njej najboj zainteresirani, torej neposredni proizvajalci, ki se morajo zavedati, da so samo del komunistične skupnosti in da se mora o ravnati po njenih navodilih.

Kot vidimo, je Tito prišel do delavske samcuprave kar po dveh potih: delavska samouprava naj prevzame državno moč v gospodarstvu, delavska samouprava pa je potrebna tudi zato, ker ljudstvo samo ne more upravljati svoje lastnine.

Dve leti pozneje, jeseni l. 1952, je šesti kongres jugoslovanskih komunistov ponovno potrdil jugoslovansko pot v komunizem in v podrobnostih izdelal, kar je bilo l. 1950 poudarjeno samo v splošnih načelih. Kako zelo je imel pri tem v časteh vsakdanjo skušnjo, priča zanimiva okoliščina, da v kongresni resoluciji imena Marx, Lenin, Engels i. t. d. sploh niso več omenjena, pač pa se resolucija klicuje pri vsaki priliki na prakso, skušnjo in dejan-

ski položaj. Jugoslovanski komunisti so postali empiristi in so taki še danes; komunistični katekizem je zanje pri praktičnem udej-

stvovanju samo zbirka navodil. V teoriji se pa še zmeraj pripravajo s svojimi tovariši v komunističnem in socialističnem svetu.

ZGLEDI ZA DELAVSKO SAMOUPRAVO

Ideja o delavski samoupravi ni zrastle na zeljniku jugoslovanskih komunistov. Je celo starejša od očetov "znanstvenega socializma" Marxa, Engelsa, Lenina i. t. d. Nanjo so mislili razni socialisti že v prejšnjih stoletjih, samo nihče si ni mogel jasno zamisljati, kako naj funkcionira v praksi. Kadar so hoteli povedati o njej kaj konkretnega in nazornega, so zabredli v sanje. Zato so jih krstili za "utopične" socialiste. Bilo pa je med njimi tudi par idealistov, ki so poiskovali vpeljati v praksi delavsko samoupravo; poskusi so vsi propadli v kratkem času. Še najbolj se je približal praktičnemu načrtu socialist Proudhon, ki je predlagal, naj podjetja postanejo lastnina zaposlenih delavcev, ki naj jih tudi vodijo in s svojimi izdelki konkurirajo na svobodnem trgu, pri tem pa gledajo, da bodo njihova podjetja tudi nabrala dovolj kapitala za povečanje proizvodnje. Proudhonu ni torej bdela pred očmi nobena "ljudska lastnina", pa tudi ne nobena petletka. Kar je hotel, je samo to, da delavci sami prevzamejo vse delo podjetnikov v svobodnem gospodarstvu.

Marx in Engels sta pa hotela postati očeta "znanstvenega socializma" in sta zato zamejavala vse sanjarije svojih prednikov. Ker pa tudi sama nista mogla dognati po znanstveni poti, kako naj komunizem izgleda v praksi, sta se prerokovanj kolikor mogoče izogibala in omejevala samo na par splošnih pripomb. Marx je na primer predvidel za prehodno dobo, to je za čas, ko bo kapitalizma zmanjkalo, komunizem pa ne bo še rojen, "zadružno produkcijo, ki naj temelji na skupni lastnini proizvodnih sredstev", pri čemer pa naj svobodni trg še zmeraj obstoji. Ko bo pa zavladal komunizem, pa naj po Marxu prevzamejo proizvodnjo "svobodne asociacije producentov,"; kako naj pa prodajajo svoje izdelke, o tem se Marx ni izrazil.

Ko so jugoslovanski komunisti začeli misliti na delavsko samoupravo, so v svojih glavah že obračunali z nauki svojih socialističnih prednikov. Kar so predniki učili, so samo na-

vodila, ne pa komunistične resnice, glavno je praksa. Zato jugoslovanska delavska samouprava ne odgovarja nobenemu socialističnemu nauku; od vsakega je pa povzeto samo to, kar se je zdelo primerno. Proudhon je bil na primer za to, da so delavci lastniki podjetij, jugoslovanski komunisti so proti; Proudhon je za svobodni trg, Tito pa za "marksistični"; po Proudhonu delavci lahko postanejo lastniki kapitala, po Titu morajo ostati vedno samo navadni delavci. Isto se je dogodilo Marxovim naukom. Marx smatra delavsko samoupravo samo za začasno, torej samo za prehodno dobo; Tito pa pravi, da je delavska samouprava nekaj stalnega v njegovem socializmu. Marx je vsaj delno za svobodni trg, Tito o tem nič ni slišati.

Zakaj so se jugoslovanski komunisti tako malo ozirali na navodila svojih socialističnih prednikov, ko so mislili na delavsko samoupravo? Povedali niso tega nikoli; nekaj pa se da sklepati iz položaja, v katerem so bili v letih 1948-1952. Že l. 1948 je bilo jasno, da petletke ne bodo mogli izvršiti in da je centralno planiranje odpovedalo na celi črti. Na drugi strani pa je kominformistični bojkot le še večal jugoslovanske gospodarske težave; poleg vsega tega pa je še politična potreba narekovala kritiko ruskega gospodarskega sistema, ki mu je bilo treba postaviti kot alternativo nekaj novega, kar bo za ljudi privlačno in lepo doneče. Poleg tega jih je pa skušnjava še učila, da v centraliziranem in planiranem gospodarstvu nosijo sami odgovornost za vse neuspehe; treba je torej najti tak gospodarski sistem, v katerem bodo krivdo za ponesrečene poskuse lahko zvalili na ljudi, ki ne vodijo komunizma.

Geslo delavske samouprave je kakor nalašč izpolnjevalo veliko teh nalog: bilo je nekaj novega, različnega od ruskega, dalo je ljudem upanje, da bodo sami odločali pri gospodarskih stvareh; delavska samouprava pa raj bi bila tudi kozel odpuščen, kadar bi šlo kaj narobe. Javnost naj bi zabavljala, ako

je zabavljanje neobhodno potrebno iz političnih razlogov, nad napakami delavske samouprave, ne pa nad napakami, ki jih dela komunistična diktatura.

Jugoslovanska delavska samouprava je torej nastala iz praktične potrebe po spremembi gospodarskega sistema in gospodarskega stanja; ni bila torej izklesana po naukih komunističnih očetov in pismarjev.

Ako so pa jugoslovanski komunisti ustvarjali obliko delavske samouprave po vsako-

kratni potrebi in na podlagi dobljenihkušenj, ni še s tem rečeno, da so vrgli komunistično ideologijo v koš. Ostali so na primer zvesti marksizmu in leninizmu, ko so določali pojem, namen in pomen svojih podjetij, ko so ustvarjali osnovo marksističnega trga in ko so podredili vse gospodarstvo letnim gospodarskim načrtom. Letni gospodarski načrt, naloge gospodarskega podjetja in marksistični trg so tisti okvir, kamor so jugoslovanski komunisti vtaknili delavsko samoupravo.

KAJ SO GOSPODARSKA PODJETJA IN ČIGAVA SO

Namen delavske samouprave je v tem, da upravlja gospodarska podjetja. Gospodarska podjetja so torej predmet delavske samouprave; brez podjetij tudi samouprave ne more biti.

Kaj so gospodarska podjetja, ali kakor jih sedaj imenujejo: gospodarske organizacije, o tem si niti komunisti sami niso ne na jasnem in ne složni. To kar navadno razumejo pod gospodarsko organizacijo, bi se dalo primerjati našim predvojnim "ustanovam."

Naše predvojne ustanove so bila točno določena premoženja, ki so obstojala navadno iz stanovanjskih hiš, posestev, vrednostnih papirjev, naložb i. t. d. in ki so bila pravzaprav same sebi lastnik. Ustanove so imele navadno verske, kulturne, vzgojne in dobredelne namene. Pri nas so bile posebno znane ustanove za dijaške štipendije in za sv. maše. Obstojale so večinoma iz avstrijskih državnih papirjev, ki jim je uničila vso vrednost inflacija po prvi svetovni vojni. Vsaka ustanova je imela svoja pravila, kjer je bilo predvideno, kdo in kako naj upravlja ustanovo in kako naj uporabi dohodke ustanove. Upravo sta imenovali in nadzorovali praviloma cerkvena ali deželna gosposka. Nekaj podobnega, vsaj po obliki, je komunistična gospodarska organizacija; po vsebini se pa od ustanove močno razlikuje.

Nesporno je, da komunistična gospodarska organizacija predstavlja neko točno določeno premoženje, ki obstoja iz osnovnega in obratnega kapitala. Ni pa jasno, čigava lastnina je. Nekateri trdijo, da komunizem pravzaprav ne pozna pojma lastnine; to je kapitalistična iznajdba. Drugi pa pravijo, in ti so v večini, da je gospodarska organizacija sedaj ljudska

lastnina, dočim je bila preje državna last. Če pa je ljudska lastnina, potem more imeti ljudstvo do nje pravice in dolžnosti; mora gospodarsko organizacijo upravljati, zato pa ima pravico do njenega dobička.

Ker pa so jugoslovanski komunisti obsodili državo na odmiranje, država ne more več zastopati ljudstva. Na drugi strani pa je ljudstvo le političen, ne pa praven ali gospodarski pojem in samo po sebi ne more delati ničesar. Treba je torej najti nekoga, ki je odgovoren za ljudsko lastnino, torej tudi za gospodarsko organizacijo, in to naj bi bila po komunistični veri komuna. Komuna je že nekaj bolj jasen pojem kot ljudstvo; pod komuno si vsaj lahko predstavljamo skupino ljudi, ki živi v sosedstvu in samostojno upravlja vse gospodarsko, kulturno, socialno in prosvetno življenje kot nekaj skupnega, na skupen način in pod skupnim vodstvom. Je na grobo povedano, velika, toda složna družina.

Pa tudi komuna ne more podrobno urejati vseh skupnih zadev. Mora izročiti udeleženost na posebnih področjih svojim posebnim organom. Tako naj izroči gospodarske organizacije tistim delavcem in uradnikom, ki v njih delajo, v upravo, ne pa v last.

Tako je komuna zamišljena kot vsemogočen zastopnik ljudstva v upravljanju vsega, kar gospodarsko nekaj pomeni na njenem področju, torej tudi v vodstvu gospodarskih organizacij. Delavska samouprava sicer vodi podjetje, toda samo kot upravitelj, ne kot lastnik; zastopnik lastnika, to je komuna, mora pa imeti pri tem važno besedo v vseh važnih odločkih delavske samouprave.

Ne smemo pa misliti, da je komuna samo plod komunistične domišljije. Jugoslovanski komunisti jo jemljejo zelo resno; saj so celo naredili zakon o komunah. Zakon je sicer še na papirju, vendar pa je začetek komune že tu. Po obsegu krijejo uzakonjene komune bivše okraje, včasih kar po več skupaj. Gorenjska komuna obstoja na primer iz kranjskega in radovljanskega okraja in je med največjimi v Jugoslaviji. Komune delajo tudi svoje letne gospodarske načrte in preko njih močno vplivajo na poslovanje gospodarskih organizacij. Ne varujejo torej samo obstoj gospodarskih organizacij kot predstavnice ljudstva, ampak gledajo tudi na to, kaj in kako dela podjetje, in končno odnesejo tisti del letnega dobička, ki ga jim pusti zvezna vlada.

Ker pa komuna zaradi svoje mladosti in neizkušenosti še ne zna dobro nadzorovati gospodarskih organizacij in jim dajati pravilnih

navodil, imata zvezna in republiška uprava še zmeraj dosti besede pri njih. Gospodarskim organizacijam poveljujeta deloma preko letnih družbenih planov, deloma po zakonodaji sami. Važno pa je, da ne zvezna, ne republiške vlade nimajo več pravice posegati v udeleževanje gospodarskih organizacij z navadnimi upravnimi ukrepi, kar je veljalo za pravilo pred l. 1952. Zvezne in republiških vlad pa ta omejitve njihovih kompetenc ne moti: že znajo poskrbeti, da z zakoni, posebno pa z letnim društvenim planom zvežejo gospodarske organizacije na rokah in nogah. Pravijo, da morajo tako postopati, da varujejo enotnost jugoslovanskega komunističnega gospodarstva pred raznimi "lokal-patriotičnimi" in "separatiističnimi" podvigi lokalnih komun. Hočejo pa tudi, da se gospodarske organizacije zavedajo, da niso last komune, ampak ljudska lastnina vsega jugoslovanskega prebivalstva.

GOSPODARSKE ORGANIZACIJE V KLEŠČAH KOMUNISTIČNEGA GOSPODARSTVA

Roke javnih uprav vseh vrst, komunske, republiške in zvezne, čutijo gospodarske organizacije od svojega rojstva do svoje smrti.

Gospodarsko organizacijo smejo ustanovljati javne uprave, podjetja, zadruga, društva in še celo "skupine državljanov"; toda ustanovna listino mora odobriti pristojni ljudski odbor. Šele potem lahko ustanovitelji organizirajo podjetje. Ko je pa organizirano, postane ljudska lastnina, njeno upravo prevzamejo novoizvoljeni organi delavske samouprave in šele potem se gospodarska organizacija more registrirati pri sodnji. Registracija pa ni vezana na nobene pogoje; zanjo zadostuje ustanovna listina in pa prijava organov delavske samouprave. Pristojni ljudski odbor pa sme vezati svojo odobritev samo na dva pogoja: da ima nameravana gospodarska organizacija dosti denarja in dosti izvežbanih delavcev za svoje poslovanje. V resnici pa ljudski odbor najde lahko zmeraj kako kljuko, kamor obesi prošnjo ustanoviteljev v pozabo.

Gospodarska organizacija pa tudi umreti ne more kar na lahko. Ako je zrela za konkurz ali prisilno poravnavo, potem pride postopek, ki je sličen predvojnemu. Ako se da smrt preprečiti s sanacijo, jo mora izvesti pristojni

ljudski odbor. Ni pa dovoljeno delavski same-upravi, da bi likvidirala zdravo podjetje; v tem slučaju bi namreč delavci lahko poplačali vse dolgove, čisto premoženje pa razdelili med seboj.

Delavska uprava nima torej nobene besede ne pri rojstvu, ne pri smrti gospodarske organizacije. Njena naloga je samo, da upravlja ljudsko imovino, ki je dodeljena gospodarski organizaciji, pa še tu mora računati z naslednjimi okoliščinami:

Gospodarska organizacija mora plačevati ljudski skupnosti, t. j. državi odškodnino za uporabo dodeljene ji ljudske imovine. Tej odškodnini pravijo "obresti na osnovna sredstva." Vrednost osnovnih sredstev (poslopja, zemlja, stroji, i. t. d.) pa določa država, ki določa seveda tudi obrestno mero. Gospodarska organizacija nima nobene pravice, da bi se proti vladni odmeri vrednosti osnovnih sredstev in obrestne mere kam pritožila. Vlada sama se pa pri odmeri malo ozira na interese gospodarske organizacije; o vsem tem odloča z vidika splošnega gospodarstva za celo Jugoslavijo, pa naj bo to gospodarski organizaciji prav ali ne.

Ljudska imovina, ki jo upravlja gospodar-

ska organizacija, se pa s časom tudi obrabi; stroji se pokvarijo, tehnične naprave zastarijo, poslopja propadajo. To nalaga gospodarski organizaciji dvojno dolžnost: kar se pokvari, mora obnoviti na lastne stroške; poleg tega pa mora skrbeti še za amortizacijo, to je: mora vsako leto položiti od vlade določene zneske v posebne amortizacijske fonde v svojem knjigovodstvu, tam nabrani denar pa položiti pri Narodni banki. Tudi pri določanju teh bremen gospodarska organizacija nima nobene besede; vse to določa zvezna vlada, običajno v svojih letnih društvenih planih.

Gospodarska organizacija pa rabi poleg osnovnih sredstev tudi takoimenovana obratna sredstva, t. j. denar za nakup surovin in pomožnih materialov, za delavske plače, za tekočo režijo, za surovine in blago na zalogi, i. t. d. Denar more v glavnem iskati samo pri Narodni banki, ki ima skoraj popoln monopol v dodeljevanju posojil. Ta diktira gospodarski organizaciji kakršnekoli pogoje hoče. Ti pogoji so pa po navodilih zvezne banke zelo strogi, kajti komunisti smatrajo politiko,

kako, komu in po kakšnih pogojih se dajejo posojila, za eno izmed glavnih sredstev za uveljavljanje načrtnega gospodarstva. Jasno je torej, da gospodarska organizacija ne more ugovarjati bančnim pogojem za posojilo, ker je kar srečna, ako ga sploh dobi; tako veliko je namreč pomanjkanje kapitala v Jugoslaviji, da ni denarja niti za najpotrebnejša posojila.

Ker ima Narodna banka nalogo od vlade, da gleda gospodarskim organizacijam zelo na prste, je sitna kot uš in se meša v poslovanje gospodarskih organizacij veliko podrobneje, kot je na primer navada pri bankah v kapitalističnem svetu. Ni čudno, da se gospodarske organizacije bojijo banke bolj kot vsakega drugega organa javne uprave. Ker so vse gospodarske organizacije obvezane, da vodijo knjigovodstvo samo po uradno določenem sistemu, banki ni težko, da hitro pregleda čreva in čisti vsaki gospodarski organizaciji. Zato se neredko dogodi, da ima banka boljši vpogled v finančno stanje gospodarske organizacije kot organizacija sama.

GOSPODARSKA ORGANIZACIJA IN MARKSISTIČNI TRG

Kako je pa s poslovanjem gospodarske organizacije? Marksistični trg ji dovoljuje poslovno svobodo, toda še dolgo ne tako popolno, kot je to navada v svobodnem svetu.

Jugoslovanski komunisti se vkljub vsem razočaranjem, ki so jih doživeli s prvo petletko (1947-1952), še zmeraj drže nauka, da mora biti socialistično gospodarstvo planirano. Ne delajo več gospodarskih planov na dolgo dobo, ampak letne društvene plane, ki predvidevajo v grobih obrisih, kaj mora vse delati gospodarska organizacija v teku poslovnega leta, ki se krije s koledarskim. V Jugoslaviji pa nimajo samo zveznega plana, ampak tudi republiške, okrajne in občinske. Najgloblje posegajo v poslovanje plani okrajnih in občinskih odborov. Gospodarska organizacija pa mora imeti tudi svoj plan, ki ga pa mora prilagoditi vsem ostalim planom, posebno občinskemu in okrajnemu. Njena samostojnost v planiranju je torej zelo omejena. Naj navedemo nekaj zgledov:

Gospodarske organizacije, ki rabijo stroje ali surovine iz tujine, mora imeti tudi za to

potrebna tuja plačilna sredstva, teh pa manjka. Gospodari pa nad njimi Narodna banka, ki se ravna po navodilih zvezne vlade. Na boljšem so podjetja, ki dobijo doma vse, kar rabijo; velikokrat pa tega ni dosti, nastopi pomanjkanje in zopet je javna uprava tu, da deli, česar ni zadosti.

Od zvezne vlade je nadzorovano tudi prodajanje blaga, ne naravnost, ampak po ovinilih. Vlada na primer po načrtu skrbi za to, da delavci nimajo previsokih mezd, da kmetom ni mogoče bogateti, kajti, tako pravijo, cene bi takoj poskočile, ako bi imeli delavci in kmetje več denarja, kot ga je potrebno, da se pokupi blago, ki je na razpolago.

Gospodarske organizacije imajo torej omejeno svobodo: smejo si izbrati svoje kupce in prodalce. Toda tudi tu ni svoboda popolna: gospodarske organizacije ne smejo brez posebnega dovoljenja nikomur ničesar kreditirati, medsebojno kupovanje in prodajanje na kredit je prepovedano. Kakšna ovira za poslovanje je taka postava v siromašni državi,

kot je Jugoslavija, si lahko vsakdo živo predstavlja.

V poslovanje gospodarskih organizacij pa se ne mešajo samo organi javne uprave; vsaka organizacija mora pristopiti k strokovnim zvezam in zbornicam, ki so po zakonu upravičene, da posegajo v poslovanje svojih članov.

Kako neznatna je gospodarska samostojnost podjetij, se vidi najboljše iz predpisov, kaj vse mora gospodarska organizacija napraviti s svojim letnim dobičkom. Da v tem pogledu ne bo nobenega s'epomišljenja od strani gospodarskih organizacij, jim zakon natančno predpisuje, kako morajo voditi knjigovodstvo. Knjigovodstvo pa je prirejeno tako, da se iz njega lahko razvidi samo letni dobiček, ne pa gospodarsko in finančno stanje podjetja.

Za pravilno knjigovodstvo je odgovoren glavni knjigovodja, ki je neke vrste javen uradnik in kot tak tudi zaprisežen. Za svoje delo ne dobiva navodil samo od podjetja, ampak tudi od neštevilnih od'okov javne uprave, ki niso samo težko razumljivi, temveč si pogosto tudi nasprotujejo. Glavna skrb, ki muči vsakega vestnega glavnega knjigovodjo, je pa v tem, kako spraviti v sklad zakonite predpise in želje, pa tudi koristi gospodarske organizacije. Je zmeraj v nevarnosti, da bo imel opravka s sodnijo. Zato tako mnogo vestnih knjigovodij konča svojo kariero v — norišnicah. Živci jim odpovedo.

Ko je narejena letna bilanca, ako smemo dati to ime komunističnemu letnemu obračunu, in ugotovljen letni dobiček, potem stopijo v veljavo predpisi o delitvi dobička, ki so natančno razloženi v letnih planih. Predpisi so taki, da mora gospodarska organizacija odšteti do 90% za davke, fondne, udeležbo okrajnega ali občinskega odbora na dobičku, anuitete i. t. d. Kar pa potem ostane, se še zmeraj ne more svobodno uporabiti. Iz ostanka se morajo kriti razni prispevki, ki jih podjetju vsi-

li stranka ali lokalna javna uprava. Za delavce ostane bore malo ali pa nič.

Vlada pa poskrbi tudi za to, da bo gospodarska organizacija res napravila dobiček. Gospodarska organizacija nima namreč tiste osnovne pravice, ki jo ima vsako podjetje v svobodnem gospodarstvu, da nam samo izračuna proizvodne cene. Način, kako mora gospodarska organizacija izračunati cene, je natančno predpisan in gre v velike podrobnosti. Njena sreča je, ako trg prenese višje cene; v tem pogledu je svobodna in dvigne lahko cene do tržnega poprečja brez vsake kontrole.

Izredno strogi in podrobni predpisi, kako morajo gospodarske organizacije kalkulirati cene in izračunavati letne dobičke, izvirajo iz komunistične vere same in ne morda iz birokratskih kapric.

Komunistična vera trdi dve stvari: gospodarska organizacija je ljudska lastnina, zato morajo vsi dohodki iz njenega poslovanja iti v korist "ljudski skupnosti" in ne morda organizaciji kot taki. Ona naj ostane, rekli bi, premoženjska masa, enaka ob začetku in koncu leta, ako je delavstvo že noče povečati na račun svojih mezd. Drugi nauk komunistične vere je pa ta-le: takoimenovana "navdrednost dela" (to je, kar delavec dobi premalo za svoje delo) pripada skupnosti, kot pripada v kapitalističnem družabnem redu kapitalistu. Delavec tudi v komunističnem družabnem redu nima do nje pravice. Iz gospodarske organizacije kot take ne sme vleči dohodkov. Ako hoče več zaslužiti, more to doseči samo z večjim napevanjem pri delu, kar komunisti imenujejo "večja delovna storilnost."

Gospodarska organizacija je torej molzna krava, privezana na komunistični gospodarski ustroj, ki jo molze samo "skupnost"; delavcu pa ne pripada za njegovo delo ničesar drugega kot odškodnina za opravljeno delo. Ostati mora proletarec. Tak je položaj gospodarske organizacije in njenega delavstva v Jugoslaviji.

USTROJ DELAVSKE SAMOUPRAVE

Poleti l. 1950 je Narodna skupščina uzakonila delavsko samoupravo. Zakon je bil pozneje nekaj predelan, nekaj določb je bilo tudi dodanih, toda v temeljih velja še danes. Zakon

nalaga delavstvu dolžnost, da prevzame upravo gospodarskih organizacij, ki jim dajejo kruh, z vsemi pravicami in dolžnostmi, ki jih imajo. Dolžnosti so pa, kot smo videli tako

velike, da od gospodarske samostojnosti podjetij ostane bore malo.

Zakon predvideva sledečo obliko delavske samouprave:

Vsi delavci, zaposleni v gospodarski organizaciji in ki jih navadno imenujejo **delovni kolektiv**, so volivno telo, ki mora izbrati delavski svet. Delovni kolektiv nima po zakonu Bog ve kakih drugih pravic, kot voliti delavski svet, klicati na odgovornost člane delavskega sveta in jih tudi odstavljati in obravnovati poročila delavskega sveta, kajti delavski svet je kot neke vrste parlament gospodarske organizacije odgovoren svojim volivcem za poslovanje. V praksi pa si je delovni kolektiv priboril veliko pravico, ki mu jo zakon ne daje izrečno. Ima neke vrste pravico referendumu in tako lahko prekucne sklepe delavskega in upravnega odbora.

Pravice delovnih kolektivov so se razrastle po sili razmer. Komunisti so sicer vpeljali delavsko samoupravo, toda hoteli so obdržati v vseh njenih organih kontrolo. Hočejo imeti torej odločilno besedo v delovnih kolektivih, delavskih svetih in upravnih odborih, akoravno so v ogromni večini gospodarskih organizacij v veliki manjšini. Člani odborov in svetov dobro vedo, kdo je "tovariš" v kolektivu, delavskem svetu in upravnem odboru, in so navadno nasprotni temu, kar hočejo "tovariši." Nimajo zmeraj dosti poguma, da bi jim ugovarjali. Čim manjše je število navzočih, tem težje je ugovarjati, kajti "tovariši" so mogočni gospodje in se lahko maščujejo. Zato si delavci, ki sedijo v upravnih odborih in delavskih svetih, navadno ne upajo ostro kritizirati komunističnih predlogov. V delovnem kolektivu je pa stvar drugačna; tam je navzočih veliko delavcev, ki tvorijo del javnega mnenja v okviru gospodarske organizacije in izven nje; treba je najti samo par nergačev in poskrbeti, da večina potegne z njimi, pa tovariši podležejo pritisku, in se umaknejo v obrambo. De-

lavnemu kolektivu potem ni težko, da sklene to, kar koristi vsemu delavstvu, pa ne gre v račun "tovarišem".

Vladi tak razvoj delavske samouprave ni všeč, pa ne more ničesar ukreniti proti temu. Pravic delovnega kolektiva pa z zakonom verjetno ne bo nikoli razširila, akoravno se dneвно baha, da hoče pritegniti k upravi gospodarskih organizacij čim več delavnih ljudi.

Toliko hvaljeni **delavski sveti**, ki jih izvolijo delovni kolektivi, so v bistvu neke vrste upravni sveti in odbori iz predvojnih časov, ki pa imajo komunističnemu gospodarstvu prikrojene pravice: volijo izvršni odbor, rešujejo delavske pritožbe, odobravajo letne plane in sklepne račune lastne organizacije, odobravajo poročila izvršnih odborov, se brigajo za obratne pravilnike, nadzrujejo poslovanje, i. t. d. Nimajo pa pravice poseganja v dnevno poslovanje gospodarske organizacije. To dolžnost imajo upravni odbori.

Upravni odbori so predvojni izvršni sveti. Morajo se brigati za izvrševanje letnih planov za produkcijo, nadzirajo administracijo podjetja, pripravljajo predloge za delavske svete, nastavljajo ljudi, skrbijo za disciplino in gledajo, da ni zastanka v poslovanju podjetja. Morda bi bilo pravilneje, da jih primerjamo s predvojnimi obratnimi sveti, kajti gospodarske organizacije so tako vklenjene v predpise, da upravni odbori morejo izvrševati le malo funkcij, ki so jih imeli predvojni izvršni odbori.

To so torej trije organi delavske samouprave. Človek bi mislil, da so svobodni in samostojni vsaj v ozkih mejah gospodarske samostojnosti, ki jih daje komunistični družabni red gospodarskim organizacijam. Pa temu ni tako. Delavska samouprava ima še enega nadzornika, policaja, ali kakor hočete, ki gleda, da ne napravi nobenega napačnega koraka, to je direktorja gospodarske organizacije.

DIREKTOR GOSPODARSKE ORGANIZACIJE

Direktorje gospodarskih organizacij je preje imenovala vlada in jim dala toliko pravic, da jih lahko smatramo za vladne zaupnike v podjetjih. So člani delovnega kolektiva in po dolžnosti tudi člani ostalih organov delavske

samouprave s pravico veta proti sklepom odborov in svetov. Direktor je odgovoren na dve strani: na viden delavski samoupravi, dejansko pa vladi. Skrbeti mora predvsem za pravilno tehnično in gospodarsko poslovanje

podjetja in se v njegov delokrog ne more vmešavati noben organ samouprave. Zadnja leta nastavljajo direktorje komisije lokalne javne uprave skupaj z delavskimi samoupravami, toda to na položaju direktorja malo menja. Zanj je važno tudi to, da je običajno član komunistične partije in da najde tam zaslombo, kadar bi mu organi samouprave ali pa sindikati hoteli kaj nagajati. Ako je količkaj spreten, dobi kmalu gospodarsko organizacijo čisto pod svojo kontrolo, ki jo krije

na ta način, da se "posvetuje" s predsednikom upravnega odbora, predsednikom delavskega sveta, predstavnikom sindikata in zapornikom partije. Ta petorka stvarno odloča v vseh važnih zadevah, organi samouprave so o sklepih obveščeni naknadno, imajo možnost, da jih kritizirajo in včasih tudi spremenijo, kar se pa zgodi samo ob izrednih prilikah, kadar je na primer treba deliti ostanek čistega dobička ali kaj sličnega.

DRUŠTVENA KONTROLA GOSPODARSKIH ORGANIZACIJ

Društvenih kontrol imajo jugoslovanske gospodarske organizacije nič koliko, saj so del ljudske imovine in ima ljudstvo vso pravico, da pazi, da organizacije izpolnjujejo vse obveze, ki jim jih skupnost naklada.

Kontrolo nad gospodarskimi organizacijami izvršujejo zvezna in republiške vlade, posebno pa občinske in okrajne uprave kot predstavniki komun. Kontrole se raztezajo na celotno poslovanje gospodarske organizacije, kajti pri vsaki stopnji poslovanja gospodarske organizacije ima besedo ta ali oni organ kontrolne oblasti.

Najvažnejše so kontrole zvezne uprave, ki jih izvršujejo tri posebne inspekcije: finančna, tržna in devizna. Njim je treba dodati še kon-

trola Narodne banke, ki sega veliko bolj v podrobnosti kot je to v navadi pri bankah v svobodnem gospodarstvu. Pogoste in natančne so tudi inspekcije, ki jih izvajajo organi socialne zakonodaje in ki imajo za namen, da silijo podjetja, da točno izvršujejo vse obveze napram delavstvu. Končno so pa tu še okrajni in občinski ljudski odbori, ki odobravajo letne obračune podjetij in v ta namen lahko celo leto vrtajo po poslovnih zadevah gospodarske organizacije.

Na nekem zborovanju tovarniških direktorjev je zastopnik velikega podjetja tožil, da ima na glavi kar 17 različnih kontrol in inspekcij. Tovariši so mu v polnem razumevanju pritrjevali, toda predloga za kako poenostavljenje kontrol pa ta pritožba ni rodila.

DELAVCI IN SAMOUPRAVE

Delavci so kmalu izgubili prvotno zanimanje in navdušenje za delavsko samoupravo, spoznali so, da niso ne lastniki, ne gospodarji v podjetjih. Zato se njihovo zanimanje za samoupravo pokaže samo ob redkih prilikah.

Taka prilika je na primer volitev organov delavske samouprave. Res je sicer, da so mesta v organih delavske samouprave častna in ne nudijo nobenih gmotnih ugodnosti, toda tuptam pa vendarle nekaj kane. Zato se najdejo zmeraj častihlepni kandidati, ki bi se radi vrinili v svete in odbore. Na drugi strani pa gleda komunistična stranka, da zri- ne v svete in odbore take delavce, ki niso

morda komunisti, ampak vendar ubogajo partijo. Delavstvu pogosto ne ugajajo ne eni ne drugi kandidati in takrat je dosti govorjenja in preprirov, kdo bo končno kandidiral. Ne zmagajo pa zmeraj tisti, ki jih predlaga komunistična partija.

Druga priložnost za zanimanje delavskega kolektiva so pa spori med organi delavske samouprave. Teh ne manjka, akoravno predpisi precej točno opisujejo delokroge posameznih organov. Spori se pa redkokdaj tičejo takih zadev, ki so res važne za gospodarsko organizacijo, navadno so malenkosti, ki bi resnih upravnikov podjetja sploh ne zanimale

in se nanašajo na organizacijo proizvodnje, delavske pritožbe i. t. d.

Zanimanje delavstva pa je veliko za vse tiste seje delavske samouprave, ki na njih sklepajo, "kaj se bo delilo." Sklepanje se na-

vadno privali do plenuma delovnega kolektiva. Sklepi so pogosto zelo neprijetni komunističnemu planiranju; zato so pa sprejeti z velikimi večinami, na primer delitev ostanka dobička.

SKUŠNJE Z DELAVSKO SAMOUPRAVO

De'avska samouprava ni noben komunistični izum; ima prijatelje in zagovornike tudi izven komunističnih vrst in so jo nekatere države že hotele vsaj deloma uvesti v tej ali oni obliki. Zmeraj pa se je pokazalo, da na pravo obliko še ni zadel nihče.

Glavni razlog leži v dejstvu, da imata podjetje in delavstvo različne cilje in različne interese. Vsako zdravo podjetje ima že vrojeno stremljenje, da se veča, zboljšuje in množi. V letnem dobičku vidi tisto osnovo, ki mu omogoča, da zasleduje svoje cilje. Dobiček je zanj glavna stvar, vse ostale številke v njegovem knjigovodstvu so manjšega pomena in zanj važne samo v toliko, kolikor večajo ali zmanjšujejo dobiček. Medn'e spadajo tudi de'avske mezde in uradniške plače.

Tako nalogo ima podjetje tudi v komunističnem družabnem redu. Letni društveni plani mu diktirajo rast, družba pa zahteva od njega dobiček v kritje družbenih potreb. Komunistična podjetja se torej na svoj način ravno tako ženejo za dobičkom kot zasebno-kapitalistična. Razlika je samo v tem, da v komunizmu pobere kolikor mogoče veliko dobička ljudska skupnost, pri čemer se pogosto sploh ne ozira na interese podjetja, med tem ko v kapitalizmu pobere dobiček kapitalist, pri čemer porabi primeroma malo za udobno življenje sebi in svoji družini, veliko več pa vtakne v svoje ali kako drugo podjetje.

Na drugi strani pa delavec ostane delavec v enem ali drugem družabnem redu. Ve, da ni in ne bo lastnik podjetja; ve, da mu bo podjetje samo takrat plačalo večjo mezdo, kadar jo bo od podjetja izsilil ali pa več delal; ve, da ne more pričakovati večjih mezd samo od povečavanja in zboljšavanja podjetja. Delavstvo s tako miselnostjo ne more biti dober upravitelj podjetja. Morda je na to mislil sam Marx, ko je govoril o "svobodnih asociacijah neposrednih proizvajateljev"; besede delavec ni hotel rabiti.

Skratka: podjetje misli na dobiček, delavec na večje mezde; nimamo še formule, ki bi združila obe stališči.

Poslovanje jugoslovanske delavske samouprave je pokazalo v vsej goloti, kako neizprosne so te razlike med podjetjem in delavstvom.

Jugoslovanski komunisti niso nikoli prezrli važnosti, ki jo ima podjetnik v podjetju. A Marx sam je nanjo dal zelo malo. Do l. 1950 so dali vso oblast v podjetju direktorju, ki je moral skrbeti zato, da je njegovo podjetje izpolnjevalo naloge društvenega plana, pa četudi na račun delavskih mezd.

Po l. 1950 so važnost direktorja podčrtali na dva načina: direktorju so dali v sklopu delavske samouprave izreden položaj, ki ga ima še danes, akoravno ima pri njegovi nastavitvi besedo tudi delavska samouprava. Ker ima direktor podjetja v svojih rokah vse niti administracije, mu ni težko se uveljaviti, ne samo s pravicami, ki mu jih daje zakon, ampak tudi z zvezami, ki jih ustvari z vodilnim uradništvom v podjetju in s predstavniki delavske samouprave. Stopi tako na čelo neke vrste tihe "zarote" proti delavstvu: pove mu, kar in kadar hoče, tolmači mu položaj, kakor gre njemu v račun, stavi predloge, ki po njegovem koristijo podjetju. Ne smemo pa pri tem misliti, da dela vse to zmeraj samo za osebno korist. On se pogosto čuti podjetnika, gleda na interese podjetja, rad bi nekaj napravil iz podjetja, ve pa tudi, da delavstvo za njegovo stališče in interese podjetja nima dosti smisla ali pa sploh nobenega.

Zanimivo je, da so komunisti sami pomagali ravnatelju do tega dominantnega položaja, akoravno so ga hoteli nakloniti delavski samoupravi.

Komunisti so se dobro zavedali in se še, da na čelo podjetij spadajo ljudje, ki nekaj znajo in ki imajo tudi nekaj skušnje v upravi podjetij. Na ta mesta ne spadajo ljudje, ki

so samo najboljši delavci, to je moral priznati v nekem govoru tudi Tito. Ako naj delavska samouprava kontrolira in daje navodila voditelju podjetja, potem morajo tudi delavci imeti znanje in skušnje s tehniko upravljanja podjetij. Takih delavcev pa je malo, posebno v Jugoslaviji, kjer manjka ne samo splošna izobrazba, ampak tudi delavska tradicija. Zato so jugoslovanski komunisti smatrali geslo "delavcem tovarne" za navadno propagando. Dali so delavskim kolektivom z zakonom edinole možnost, da volijo delavske svete in preko teh upravne odbore. Iz "masovne gospodarske demokracije," kjer vladajo vsi delavci, so morali preiti na "delegirano gospodarsko demokracijo", kjer ima primeroma mal odstotek delavstva vpogled in vpliv na podjetje. Prisililo jih je do tega dejstvo, da imajo med delavstvom tako malo sposobnih ljudi za delavsko samoupravo, da ne morejo zasesti niti mest v njenih višjih organih.

Kljub temu pa je doktrinarnost tako zamaglila komuniste, da so hoteli spraviti v delavske svete in upravne odbore ne morda vse take delavce, ki kažejo nekaj volje, zanimanja in sposobnosti za delo v organih delavske samouprave, ampak samo take izmed njih, ki so "socialistično zgrajeni," ako že niso pravi komunisti. Takih delavcev pa v Jugoslaviji ni niti en odstotek, medtem ko je gospodarskih organizacij z delavsko samoupravo nad 11.000.

Položaj v organih delavske samouprave bi bil dalje precej boljši, ako bi delovni kolektivi imeli prosto roko pri izbiri kandidatov. Pa je nimajo. Po zakonu mora biti 75% odborikov direktnih delavcev, uradnikov pa kvečjemu 25%, dasiravno je verjetno med uradniki več sposobnih ljudi kot med delavci.

Zato ni čudno, da v delavskih svetih in upravnih odborih sedijo večinoma kimovci, ki škilijo, kaj bo rekel zaupnik komunistične stranke in potem iz čistega oportunitizma pri-

lagodijo svoje mnenje njegovemu stališču. Da taki organi delavske samouprave ne morejo imeti dosti ugleda med delovnimi kolektivi, je več kot razumljivo. Zato kolektivi kar z veseljem pograbi'jo za vsako priliko, da pokažejo, kaj mislijo o samoupravnih organih, in da prekucujejo njihove sklepe.

Tako je, vsaj do sedaj, delavska samouprava v Jugoslaviji ustvarila dva tečaja, okoli katerih se suče debata o upravi podjetja: na eni strani je delavski kolektiv, ki zastopa tipične interese delavstva po večjih plačah in ugodnostih pri zaposlitvi, na drugi strani pa je direktor podjetja, ki zastopa interese podjetja kot takega in ki ga podpisujejo vodilni uradniki, zastopniki javne uprave in navadno tudi predsedniki upravnih odborov, delavskih svetov in končno zaupniki stranke in sindikatov. Da je direktor močnejši od delavskih kolektivov v vseh zadevah, ki se ne tičejo mezd in delovnih pogojev, je več kot očitno.

Med obema tečajema so delavski sveti in od njih izvoljeni upravni odbori, ki še daleč nimajo ne tistega pomena in tistega vpliva na poslovanje podjetja, ki ga jim dajeta zakon in titovska propaganda. S komer od obeh se oba organa delavske samouprave spustita v boj, z direktorjem ali z delovnim kolektivom, podležeta v obeh smereh.

V jugoslovanski javnosti se malo sliši o tem in takem dejanskem položaju delavske samouprave. Delavski sveti so še zmeraj privlačno sredstvo za propagando, posebno v tujini; ne kaže torej prati umazanega perila pred domačo javnostjo. Vse to pa dobro vedo komunisti v kominformskih državah. Zato, in ne morda samo zaradi pritiska iz Moskve, so tako skeptični napram jugoslovanski obliki delavske samouprave. Pol'ski komunisti so na primer za "delavske svete", toda isti hip pristavljajo, da jih nočejo vpeļjati po jugoslovanskem vzorcu.

BODOČNOST DELAVSKE SAMOUPRAVE V JUGOSLAVIJI

Rekli smo že, da jugoslovanski komunisti niso znali premostiti s svojo delavsko samoupravo razlike med interesi in namenom gospodarskih organizacij in interesi ter nameni delovnih kolektivov. Med obema vrstama in-

teresov in namenov traja stalna napetost. Ali bo ta napetost med obema popuščala? Katera od obeh bo močnejša?

Predno odgovorimo na ta vprašanja, moramo misliti še na tole:

Usoda delavske samouprave je odvisna tudi od konkretne gospodarske politike in ne samo od ustroja jugoslovanskega gospodarstva, kot so ga ustvarili komunisti, ki so v njem dali podrejeno in omejeno vlogo tako gospodarskim organizacijam kot delavski samoupravi.

Tisti gospodarski pojav, ki se vleče kot rdeča nit skozi jugoslovansko povojno gospodarstvo že od zadnje svetovne vojne naprej, je inflacija. Ta sedaj bolj, sedaj manj hitro žene cene navzgor in draži življenje. Komunisti so te nevarnosti sprevideli že l. 1953 in od takrat naprej iščejo stalno pota, kako bi jo zavrlji. Zato že nekaj let pridigujejo "stabilizacijo trga" in povišanje življenjskega standarda delovnih množic.

Stabilizacija trga je dosežena takrat, ko sta ponudba in povpraševanje v približnem ravnovesju. Takemu stanju se želi približati komunistična gospodarska politika in skuša temu primerno, recimo, regulirati povpraševanje in ponudbo.

Povpraševanje hočejo komunisti regulirati na ta način, da škarjajo dohodke konsumentom, pa ne morda vsem enako. Kmete privijaajo z davki, število delavcev pa hočejo zmanjšati. Pomagati si hočejo torej tudi z načrtno brezposelnostjo. Kar pa delavec ostane na delu, jim hočejo zboljšati dohodke. Tako hoče vladna politika zmanjšati povpraševanje po blagu, prodajalci blaga pa naj kar sami gledajo, kako velik delež si bo vsak priboril od zmanjšane povpraševanja.

To politiko vodi vlada že nekaj let in napoveduje, da je ne misli spremeniti, dokler bo obstojala nevarnost inflacije. Ta bo pa obstojala še dolgo.

Gospodarske organizacije so se znašle zaradi take vladne politike v precej neprijetnem položaju. Dosedaj je vsaka gospodarska organizacija od časa do časa mogla izkoristiti inflacijo. Cene so rastle, kupci niso gledali ne na cene ne na kakovost, lahek zaslužek je omogočal podjetjem plačevanje javnih dajatev, plač in mezd, pa tudi na režijske stroške ni bilo treba paziti, saj so se dali brez nevarnosti vkalkulirati v cene. Gospodarske organizacije so imele zlate čase, ki so jim dale možnost, da zakrijejo vse zanikrnosti, nerednosti, nesposobnosti in napake v administraciji, pa tudi vso zaostalost v tehniki proizvodnje in

razsipnosti z delavsko silo. V to dobo spada začetek udejstvovanja delavske samouprave. Organi samouprave niso imeli skrbi, da bi primanjkovalo dela, zaslužka in dobička. Delavcem je bilo delo zasigurano, mezde in plače so bile sicer borne, toda tupatam je tudi kaj prišlo iz tistega dela dobička, ki je samouprava lahko z njim svobodno razpolagala. Zato so organi samouprave lahko izgubljali čas z debatiranjem in kritiziranjem drugovrstnih napak in z reševanjem delavskih želja in pritožb.

Nova gospodarska politika, ki stremi za stabilizacijo trga, pa postavlja gospodarskim organizacijam celo vrsto vprašanj, ki nanje ni tako lahko odgovoriti, pri čemer pa je čisto gotovo, da odgovori ne bodo prijetni.

Gospodarske organizacije stojijo namreč pred dejstvom, da bo vlada načrtno zmanjševala povpraševanje po blagu, kadarkoli bodo cene silile kvišku. Ne morejo torej več računati s tem, da bo kupcev na izbiro in da bodo zadovoljni z vsako ceno in vsako vrsto blaga. Morajo računati, da se bo za kupce potegovala tudi njihova konkurenca. Začel se bo boj za obstanek, ki bo zahteval žrtve na vseh plateh. Treba bo varčevati pri vsaki postavki, ki vpliva na kalkulacijo cen, treba bo gledati, da bo blago boljše kakovosti kot je konkurenčno. To pa niso mačje solze.

Med drugim bodo gospodarske organizacije prisiljene, da zahtevajo več vestnosti in strokovnega znanja od vsega delavstva, da omenijo število delavstva na dejanske potrebe, da torej izginejo iz podjetij takoimenovane mrtve brigade, ki jih je čezinčez dosti. Ne bodo mogle trpeti postopanja tekom delavnega časa, potruditi se bodo morale, da delavci smatrajo za resno tisto vladno zahtevo, da se mora dvigniti delovna storilnost. Povečanje delovne storilnosti pa bo pomenilo večje telesne napore pri delu, kajti mehanizacija jugoslovanskega gospodarstva je z nekaj izjemami še zmeraj na neverjetno nizki stopnji. Stroji ne bodo torej mogli podpreti večje delovne storilnosti, kot je to običajno v kapitalističnih državah. Tako bo politika stabilizacije trga dosledno dovedla do večjega garanja vseh zaposlenih delavcev, ki pa pri tem ne bodo mogli dosti odkrito godrnjati, kajti nova vladna politika bo ustvarila tudi večjo brezposelnost: delo torej ne bo več tako sigurno kot je bilo do zadnjih let.

Gospodarske organizacije bodo torej postavljene pred težke naloge. Še v svobodnih državah se podjetniki češajo za ušesi, kadar jih morajo izvajati. Kdo pa naj jih izvaja v jugoslovanskih gospodarskih organizacijah?

Teoretično vzeto, sta za to nalogo poklicana direktor in delavska samouprava.

Direktor bo potrebo po neprijetnih ukrepih hitro uvidel, ako ima kaj običajnega podjetniškega duha. Bo hitro razumel, da brez njih podjetje ne bo moglo cveteti. Na drugi strani pa si ne bo hotel nakopati na glavo več skrbi in odgovornosti, kot je neobhodno potrebno; saj se bo že itak osovražil pri delavcih in pri marsikaterem organu javne uprave. Zato bo hotel odgovornost zvaliti na organe delavske samouprave, ki pa tudi ne bodo imeli nobenega veselja, da sklepajo ravno take stvari, ki so delavstvu neprijetne, kot na primer odpust nepotrebnih delavcev, večjo disciplino pri delu, več strokovnega znanja, več smisla za red, točnost in čistost i. t. d. Upravni odbori bodo skušali prevaliti odgovornost na delavske svete, ti se bodo pa bali neprijetnih sklepov. Ako jih bodo napravili, bo o tem govorjenja na sestankih celotnih delovnih kolektivov, kjer ne bodo gladili z rokavicami tistih svojih tovarišev, ki sedijo v upravnih odborih in delavskih svetih.

Tako se bo razvil dvoboj med delovnim kolektivom in direktorjem podjetja do še ostrejših oblike, pri čemer bosta upravni odbor in delavski svet samo izgubljala ugled, delovni kolek-

tiv pa pomen. Delavcev bo sicer veliko število, direktor bo pa na drugi strani sam, toda za njim bo stala vsa vladna gospodarska politika pod geslom stabilizacije trga in večje delovne storilnosti. Zato bo v vsakem konkretnem sporu zmagal on in ne delavska samouprava.

Nova gospodarska politika stabilizacije trga utegne torej prej zmanjšati kot povečati praktično vrednost delavske samouprave. Pri iskanju vzroka za tak razvoj delavske samouprave ni treba iti daleč. Jugoslovanski delavec je ostal to, kar je zmeraj bil: delavec in noben "direktni proizvajalec." Gleda samo na svojo mezdo in na postranske dohodke, za namen in cilje gospodarske organizacije se pa briga šele v drugi vrsti. Ni se nalezal niti rdečega podjetniškega duha, čeprav mu ga komunisti vcepljajo že od l. 1945. Brez podjetniškega duha pa ne more vršiti svojih nalog nobena delavska samouprava, ne v svobodnem, ne v komunističnem svetu. Komunisti pa do tega spoznanja ne morejo priti, to jim prepoveduje njihova vera. Zato so zagrabili za otročjo misel, naj se vodstvo gospodarskih organizacij deli v dva dela, ki bosta sodelovala v vzajemni slogi: direktor bo vodil poslovanje podjetja, delavska samouprava pa gospodarsko politiko podjetja. Ta misel bi bila izvedljiva samo takrat, kadar bi delavska samouprava imela vse podjetniške lastnosti. Teh pa nima in jih še dolgo ne bo imela.

Zato bo politika stabilizacije trga mogla samo zmanjšati praktično vrednost delavske samouprave v Jugoslaviji.

Kmetijstvo v LR Sloveniji

v letih 1945 - 1955

Uvod

Namen članka je pokazati značilne elemente kmetijske politike komunistične oblasti in kolikostne ter kakovostne posledice, ki so sledile oziroma spremljale takšno politiko v kmetijski proizvodnji. Članek ne bo niti točen zgodovinski popis upravno-političnih in zakonskih odlokov niti ne davčnih in gospodarskih oprijemov, s katerimi je oblast poskušala obvladati kmetijsko proizvodnjo in razdelitev kmetijskih proizvodov. Kot nekaj pregled čez desetletje mora podati vsaj malo analitičnih dejstev, predno more zaključiti s sintetičnimi ugotovitvami.

Gradivo, uporabljeno pri sestavljenju tega članka, je v celoti jugoslovanskega izvora; podatki so torej več ali manj uradnega izvora ali pa so izračunani na podlagi uradnih statistik. Vrednost statističnih podatkov je seveda poseben problem vrednotenja in kritične presoje. Tega pa ob tej priložnosti ni mogoče načeti. Kljub številnim statističnim oddelkom in inštitutom po vsej državi in posebno pri osrednji vladi je statistična služba še vedno precej daleč od izpolnitve tistih nalog, ki jih ji je naložila oblast. Tako so često izjavljali uradni predstavniki države iz vrhovnih ministerstev in krožkov. Posebno pa zavračajo vrednost statističnih podatkov, s katerimi so označevali ekonomsko rast Jugoslavije do gospodarskih reform 1950-1951. Zato n. pr. Kardelj pravi v uvodu k zbirki svojih govorov in člankov (Problemi naše socialistične graditve), da je izpustil podrobnejšo dokumentacijo in razne podatke, "ki niso več aktualni in danes nimajo niti praktičnega niti teoretičnega pomena" (Problemi... Knjiga I, Uvod: Bralcu). Ko sta V. Fedorov in A. Feoktistov analizirala uspehe oz. rezultate 'novega' izrazito jugoslovanskega socializma, sta se seveda posluž-

vala jugoslovanskih statistik za dokaz, da je jugoslovansko gospodarstvo prišlo v veliko krizo, odkar je zapustilo sovjetski tip gospodarske politike (Ekonomika Federativnoi Narodnoi Respubliki Jugoslavii. Voprosy ekonomiki 1955, št. 10, str. 92-107). Jugoslovanska obramba je bila slabotna in se je morala zateči k težkemu priznanju, da so statistični podatki, na katere sta se oba sovjetska avtorja sklicevala, slabi, pomanjkljivi in netočni, čeprav so bili jugoslovanskega izvora.

Agrarna reforma

Predsedstvo Slovenskega Narodnega Osvobodilnega Sveta je sprejelo 17. decembra 1945. leta zakon o agrarni reformi in kolonizaciji v Sloveniji. Istočasno je sprejelo tudi zakon o razlastitvi posestev, ki jih obdelujejo koloni in viničarji. V celoti je zakon le slovenska kopija zveznega zakona o agrarni reformi in kolonizaciji, ki je bil sprejet 23. avgusta 1945 v Beogradu (potrjen in dopolnjen 18. marca 1946).

Zakon je določil razlastitev:

- 1) Veleposestev, to je posestev, ki jih lastniki sami ne obdelujejo, če imajo več kot 45 ha skupne površine ali več kot 25-35 ha obdelovalne površine. Razlastitev ne predvideva nobene odškodnine.
- 2) Zemljiških posestev bank, podjetij in delniških družb.
- 3) Presežka zemljiških posestev cerkva, samostanov in verskih ustanov. Dovoljeno je tem ustanovam obdržati le 10 ha njiv, vrtov, sadovnjakov, vinogradov, travnikov, ledin in gozdov. Verskim ustanovam in samostanom večjega pomena (predvsem zgodovinskega) se

pusti do 30 ha zemlje in do 30 ha gozdov. Ostalo se odvzame brez odškodnine.

4) Zemljiških posestev, ki so v teku vojne iz kateregakoli razloga ostala brez lastnika in brez pravnega naslednika.

5) Zemljišč nekmetov, ki presegajo 3-5 ha obdelovalne zemlje z gozdom oz. 10 ha gozdov brez obdelovalne zemlje. Za previšek, ki zapade razlastitvi, oblast plača odškodnino.

6) Presežka kmečkih posestev z nad 20-35 ha obdelovalne zemlje in 15-25 ha gozda. Poneže so obdelovalni maksimum še znižali za polovico.

Zaplenjena kmetijska površina ra podlagi določb v točkah 1 do 6 je prišla v novo ustanovljeni agrarni sklad. V celoti je prva agrarna reforma spravila v agrarni sklad ca 75.000 ha obdelovalne zemlje (to je 9,4% vse obdelovalne zemlje v LR Sloveniji) ca 29.000 ha pašnikov (ali 13% vseh pašniških površin v LRS) in ca 50.000 ha planin (kar je 6% planin v LRS).

'Agrarni interesenti', torej tisti prebivalci v LRS, ki jih je oblast priznala za upravičene, da dobijo del iz agrarnega sklada, so bili zelo številni, saj so jih imeli v evidenci preko 27.000. Dobili so pa seveda majhen delček ce-

lotne pogače, ker je večji del pripadel socialističnemu sektorju. Neodvisni kmetje so torej dobili le 36% obdelovalne zemlje in 3% pašnikov, medtem ko so vse ostale površine iz agrarnega sklada dodelili državnim posestvom, ekonomijam, kmetijsko-obdelovalnim zadrugam in ostalim organizacijskim oblikam socialističnega gospodarstva. (1)

Kljub tem disproporcem v razdelitvi komunisti poudarjajo, da so izvedli agrarno reformo po načelu: "Zemljo tistemu, ki jo obdeluje" (2). Ta kriterij je torej osnovni pri izvrševanju socialnih reform na deželi. "Že med narodnoosvobodilno vojno so bili na osvobodjenem ozemlju ustvarjeni pogoji za uresničevanje gesla 'Zemljo tistemu, ki jo obdeluje!'" (3).

Agrarna reforma je zajela tudi precej gozdov in sicer 25% vseh gozdnih površin. Vse te je vzela država, ki je imela pred zadnjo vojno le 3% gozdov v Sloveniji; do agrarne reforme so gozdovi pomenili "ekonomsko moč veleposestev in ostankov fevdalizma na Slovenskem" (4), vsaj z vidika dialektičnega tolmačenja ekonomske zgodovine. Po vojni pa je država pobrala najbolj negovane gozdove in tako postala lastnik 34% lesne mase v LR Sloveniji.

(1) Statistični podatki glede obsega agrarne reforme so precej različni. Sledeča tabela je sestavljena za primerjavo dveh virov informacij.

	(a) J. Ingolič	(b) V. Stipetič
1)	59.297 ha	42.321 ha
2)	19.584	18.024
3)	51.724	48.657
4)	—	293
5)	13.696	13.836
6)	4.974	4.108
7)	137.735	114.993
državna zemlja		19.124
pustili kolonisti		4.661
posestva vinogr.	1.394	461
8)	14.598	
	303.003 ha	266.478 ha

1—6 pomenijo točke razlastitve na podlagi zakona o agrarni reformi in kakor jih navajamo na začetku tega spisa.

7 pomeni pod (a) zemljo "ljudskih sovražnikov" in "kolaboracionistov", ki jo je ljudska oblast v Sloveniji zaplenila z odlokom AVNOJ-a; pod (b) pa pomeni zaplenitev nemških posestev in zemljo, ki so jo zaplenila ljudska sodišča.

8: zemlja, razlaščena na podlagi zakona o kolonizacijskih odnosih.

a) Jože Ingolič (O graditvi kmetijskega združništva. Delo 1953, št. 2-3, (str. 27/28) nava, ja, da je bilo v celoti razlaščeno na podlagi izvajanja zakona o agrarni reformi in kolonizaciji do 1. aprila 1949 303.003 ha površin. Pri razdeljevanju so upoštevali 21.168 agrarnih interesentov.

(b) Vladimir Stipetič (Agrarna reforma i kolonizacija u FNRJ godine 1945-1948. Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umetnosti. Rada 300 (Odjel za fil. i dr. nauke. Knjiga 5, str. 439) pravi, da je prišlo v zemljiški fond 97.233 ha obdelovalne zemlje in 169.245 ha gozdov, ki jih je vzela država. To da skupaj 266.478 ha. Od zemlje, ki je prišla v zemljiški fond, so agrarni interesenti in kolonisti dobili 29.296 ha obdelovalne zemlje, 6.579 ha pa so dobile kmečke delovne zadruge, 36 po številu. Država je vzela 27.055 ha obdelovalne zemlje poleg gozdov in 34.303 ha "zemlje, ki zaradi razcepljenosti ni bila razdeljena" (Ib. str. 451).

(2) I. Maček: II. kongres KPS. cfr. ponatis v: O graditvi socialističnega gospodarstva v Federativni Ljudski Republiki Jugoslaviji. Ljubljana, 1950, str. 191.

(3) Deset let socialistične graditve v Sloveniji, str. 47.

(4) I. Maček, o. c., str. 191.

Kljub temu, da agrarna reforma ni povzročila kakih prav revolucionarnih sprememb v kmetijski posesti, "so bili kapitalistični elementi na slovenski vasi z agrarno reformo in nacionalizacijo celo frontalno napadeni. Seveda pa iz tega ne izhaja, da bi v Sloveniji ne

imeli več kulaštva ali da je izključena možnost porajanja novih kapitalističnih elementov na vasi sami" (5).

Po vseh reformah je bila zemljiška površina razdeljena (stanje 10. junija 1952) tako-le:

Sektorji:	državni	zadružni	zasebni
kmetijska površina (v ha)	105.757	59.937	801.375
gozdna površina "	306.266	26.842	560.849
nerodovitna površina "	82.628	4.674	50.898
Skupna površina	494.651	91.453	1.413.122 (6)

V omenjenih statističnih podatkih seveda še ni vštet okraj Koper, ki je šele oktobra 1954. prišel pod direktno upravo LR Slovenije.

Kmečke delovne zadruge

Ko so razdeljevali zemljo iz agrarnega sklada 1946, so dali del kmetijskih površin kmečkim delovnim zadrugam, ki so jih tedaj začeli ustanovljati. Poleg državnih posestev so bile kmečke delovne zadruge del socialističnega sektorja v kmetijstvu. Borba za "socialistično preobrazbo vasi" je imela za cilj vključiti počasi vse samostojne kmete v kmečke obdelovalne zadruge, kjer bi postali navadni poljedelski delavci. Zadruge bi vodili partijci in torej bi oblast kontrolirala kmetijsko proizvodnjo prav kakor vodi in nadzoruje proizvodnjo v tovarnah.

Sljedeča tabela kaže, koliko novih kmečkih delovnih zadrug so v teku povojnih let ustanovili

1946	32
1947	9
1948	27
1949	275
1950	27
1951	10

Tako je bilo 1951 v celoti 380 kmečkih delovnih zadrug v LR Sloveniji. (7)

Ustanavljanje teh zadrug je šlo kljub partijskim pozivom na delo aktivistov v smeri širjenja socialističnega sektorja na deželi zelo počasi in mnogo počasneje kot pa v vseh ostalih delih Jugoslavije (8). Zato je partija sredi 1949 pojačila pritisk na samostojne kmete in jih z najrazličnejšimi sredstvi prisilila, da so vstopali v zadruge. Največje število zadrug (kmečkih obdelovalnih) je bilo enkrat v letu 1951, ko jih je bilo 386. (9)

Kmetje so lahko obdržali nekaj ohišnice, to

je vrt in nekaj travnika za živino, ki so jo lahko obdržali v svoji lasti. Ostalo površino in živino pa so morali dati zadrugi; prav tako tudi orodje in strojne naprave, potrebne za obdelavo polj.

Zadruge so dobile veliko prednosti v nakupovanju in prodajanju. Imele so malo ali nič davčnih obveznosti, dobile so kredite in denarna darila od oblasti. 1946-1950 so kmečke obdelovalne zadruge prejele nad pol milijarde dolgoročnih kreditov. Do konca 1951 jim je država črtala preko 240 milijonov dolga kot finančno pomoč ojačenju zadružništva.

V letu 1951 so kmečke delovne zadruge dosegle narodni dohodek, ki je bil 6.5% narodnega dohodka, ki so ga ustvarili neodvisni metje. Stroški proizvodnje in uprave v kmečkih delovnih zadrugah pa so bili v istem letu 11% stroškov proizvodnje privatnega sektorja (10). Stroški so bili torej veliko višji kot pri samostojnih kmetih, čeprav je država povsod favorizirala zadruge. Tudi strojne postaje,

(5) I. Maček, o. c., str. 192.

(6) Statistični letopis LR Slovenije 1953, str. 76 in 77.

(7) Jože Ingolič o. c., str. 33.

(8) I. Bratko: K procesu naše ljudske revolucije na podeželju. Delo, 1949, št. 3-4, str. 21.

(9) Deset let socialistične graditve v Sloveniji, str. 55. V tej publikaciji so številke o rasti kmečkih delovnih zadrug nekoliko drugačne (a) kakor tudi tiste, ki jih je objavil Vlado Krivic (O gospodarskopoličnih in organizacijskih nalogah na vasi) v Delu, 1950, št. 3-4, str. 49 (b). Njegovi podatki predstavljajo stanje zadnjega decembra vsakega leta, razen v 1950, ko so številke vzete po stanju zadnjega julija tega leta.

	(a)	(b)
1947		46
1948	67	67
1949		353
1950	386	381

(10) Jože Ingolič, o. c., str. 35.

USTROJ so veliko ceneje orale zadrugam kot pa privatnikom (11).

Kljub "dialektični pravilnosti" hitre socialistične preobrazbe vasi, so bili praktični rezultati take politike zelo porazni. V začetku so komunisti hoteli predvsem socialno-politično spremembo na vasi, pozneje pa so videli, da je gospodarska plat kmečkega vprašanja tudi važna in sicer ne samo za kmeta samega, temveč za vso državo. Pa naj potem iščejo vzroke nizki proizvodnji kmečkih pridelkov kjerkoli hočejo, "v sušah", v "objektivnih težavah", v "gospodarskih blokadah", v "ostankih predvojne zaostalosti proizvodnega procesa" itd., toda krivi so sami. Sami so se odločili za politiko nasilnega združništva: "Ni torej, tovariši, osnovno vprašanje povečanje pridelka, temveč je osnovno, da, najosnovnejše vprašanje, v kakšnih proizvodnih odnosih se pridelok poveča, ali v kapitalističnih ali pa v socialističnih, združnih. Od tega vprašanja je namreč odvisno vprašanje, kdo bo višek pridelka oz. povišani pridelok dobil v roke, ali ga bo dobil kapitalistični špekulant na vasi ali pa ga bo dobil socialistični sektor našega gospodarstva, ki ga bo zares uporabil za boljšo in cenejšo prehrano mestnega in industrijskega prebivalstva.

Iz tega pa izhaja, da mi komunisti — graditelji socializma ne moremo in ne smemo tehnične rekonstrukcije našega kmetijstva odvajati od njegove socialistične rekonstrukcije" (12).

Ko so pa morali začeti prositi za pomoč v hrani na zapadu, iskati kredite na zapadu, tehnično pomoč na zapadu... so morali tudi priznati, da je dotedanja politika na vasi tudi imela slabe in zmotne poteze. Kmečke delovne zadruge so imele slabosti: nizka proizvodnost, nezainteresiranost članov za uspeh zadruge in zelo slaba proizvodnja v intenzivnih kulturah, kjer je potrebna posebna skrb in iniciativnost (13).

Slabosti in napake socializacije kmetijstva, kakršnega je partija zagovarjala do konca 1949, je priznal Kardelj že 23. januarja 1950

na seji Izvršnega odbora Ljudske Fronte Jugoslavije: "Tendenco kmetijskega združništva, da bi se ustanovljale le obdelovalne zadruge, je po mojem mnenju napačna. Ta tendenca nas lahko spravi v precejšnje težave in nas tudi že spravi v položaj, da imamo v razvoju kmečkih obdelovalnih zadrug več težav, kakor bi bilo potrebno" (14).

Že leta 1952 se je število zadrug (kmečkih delovnih zadrug) zmanjšalo na 166. Ko je država dala še dodatne uredbe in vpeljala neko "svobodo" vstopa v zadruge, se je število zadrug še zmanjšalo. Ob začetku leta 1954 jih je bilo 68, na koncu pa le še 15. Za leto 1954 (verjetno sredi leta) navaja tudi SGJ (15), da je bilo 31 zadrug, ki so imele 3.130 ha zemlje (od tega 789 ha živ in vrtov ter 966 ha travnikov). Tri leta prej, 1951 (16), pa so imele kmečke delovne zadruge v LR Sloveniji 41.387 ha obdelovalne zemlje ali 76.796 ha vse zemlje. Nekaj zadrug so reorganizirali v kmetijska posestva; ustanovitelji so bile okrajne združne zveze, deloma pa OLO.

In kot so šle zadruge najteže v življenje ravno v Sloveniji, tako so tam tudi najhitreje propadle, v kolikor so sploh živele. Končno priznanje je bilo, da "samo ravno v Sloveniji imeli najmanjše uspehe pri razvijanju kmečkih delovnih zadrug..." (17), kot je poročal CK Zveze komunistov Slovenije na III. kongresu ZKS.

Splošne kmetijske zadruge

Potem so razmišljali, na kakšen način naj bi združništvo nadaljevalo poslanstvo, ki so mu ga dali, kljub neuspehu kmečkih obdelovalnih zadrug. V tej smeri je Kardelj postavil nove teze in oprl bodočnost socialistične preobrazbe vasi na delo partijskih celic v okviru splošnih kmečkih zadrug. Ker so kljub ponovnim opozorilom krajevne edinice pokazale premalo uspešnega dela v tej smeri, so na zadnjem Plenumu Glavne združne zveze FLRJ, 23. aprila 1956 čutili potrebo, da se podrobne-

(11) I. Bratko: K procesu naše ljudske revolucije na podeželju. Delo, 1949, št. 3-4, str. 25.

(12) Boris Kidrič na II. kongresu KPS. Cfr. O graditvi socialističnega gospodarstva v FLR Jugoslaviji, str. 370.

(13) Vlado Krivic, o. c., str. 51.

(14) Edvard Kardelj: Problemi naše socialistične graditve, II, str. 12.

(15) Statistički Godišnjak FNRJ 1956, str. 123.

(16) Jože Ingolič, o. c., str. 29.

(17) Tretji kongres Zveze komunistov Slovenije, str. 85.

je bavijo s problemi, ki so vezani na poživitev delovanja splošnih kmetijskih zadrug.

Da bi kmetijske zadruge laže izvrševale svoje socialistične naloge, so vključili v splošne kmetijske zadruge tudi nekmete, da bi izvrševali pritisk na svobodnega kmeta in ga kontrolirali preko nekake "ljudske kontrole". Po podatkih je bilo v začetku 1954 v LR Sloveniji 839 splošnih kmetijskih zadrug, povezanih v 20 okrajnih združenih zvez. Vključevala so 91.072 kmečkih gospodarstev (kar znaša po istih podatkih 60,5% vseh gospodarstev v Sloveniji). Najmanj gospodarstev se je vključilo v te zadruge v okraju Ljutomer, in sicer le 30,7% gospodarstev. Od celotnega števila 138.666 članov je bilo 40.000 nekmetov. Naslednje leto se je število članstva, predvsem kmečkega, ponovno zmanjšalo, in sicer na 133 tisoč članov, toda nekmečki člani so ostali pri številu 40.000.

Medtem ko je članstvo padlo od 1951 do 1955 za 20% ali ca 33.000 v absolutnem številu, je pa gospodarska narava teh zadrug vsaj formalno dobila večji poudarek. Povečale so število zaposlenih v svojih trgovskih in proizvodnih podjetjih za kakih 40% ali 3.000. Imajo baje okoli 1200 raznih proizvodnih in uslužnostnih podjetij⁽¹⁸⁾. Namen teh zadrug naj bi bil, ne gospodarska pomoč kmetu-proizvajalcu, temveč ojačitev socializma na vasi in oslabiljenje že itak finančno šibkega kmeta. Splošne kmetijske zadruge imajo nalogo, da "preko poslovnih razmerij s kmetijskimi zadrugami skrbe za pospeševanje in socialistično preusmeritev kmetijstva"^(18a).

Zadruge so imele največje dobičke pri trgovanju s kmetijskimi pridelki. Odkupovale so pridelke od kmetov, potem pa jih prodajale trgovini na drobno. Na tem polju, pri odkupovanju kmetijskih pridelkov, pa je šel boj med zadrugami in pa trgovskimi podjetji, ki so hotela kupčevati in prodajati v tujino v vidiku pridobitve deviz.

Naslednji podatki predstavljajo denarno vrednost odkupa kmetijskih pridelkov v LR

Sloveniji (a) v milijonih din. in pa procentualni delež združenih trgovskih podjetij pri tem odkupu (b).

	(a)	(b)
1951	4.034	48,4%
1952	9.160	76,5%
1953	12.660	86,4%
1954	16.733	69,9%

Državna oblast se je postavila na stališče, da bi morale imeti združne organizacije izključno pravico odkupovati kmetijske pridelke. Tako bi lahko prisilile kmete za posebno nizko ceno in obenem spravile ves dobiček v korist jačenja socialističnega sektorja. Ti trgovski posli so jim dali največ dobička, saj so dobile okoli 1.100 milijonov čistega dobička iz te preprodaje⁽¹⁹⁾.

Še leta 1954 so bile zadruge oproščene plačila zveznega davka na dobiček od tistega dela dobička, ki so ga združniki dodelili v investicijski sklad za pospeševanje kmetijstva. V naslednjem letu, 1955, pa so bile oproščene le 50% tega davka⁽²⁰⁾. To so napravili verjetno zato, ker se je premoženje zadrug precej hitro večalo. Konec 1952 so imele zadruge 1.600 milijonov osnovnih sredstev, 1954 pa 5.100 milijonov. Povečanje je nastalo v višini ene milijarde zaradi ponovne cenitve osnovnih sredstev, 2,5 milijarde dinarjev pa zaradi dejanskega povečanja osnovnih sredstev.

Seveda bi bila preveč optimistična slika polčaja zadrug, če bi gledali njih uspešnost samo po celotnem dobičku. Njihov dolg je bil še veliko večji. Leta 1954 so cenili združne dolgove na malo manj kot 6 milijard dinarjev, torej precej več kot pa je znašala vrednost združenih skladov. Ker je bil položaj kljub vsem hvalam in podporam vedno slabši, so vedno manjši odstotek letnega dobička razdeljevale v obliki "risturna" članom zadrug. Delež zadrugarjev v tej obliki je padel od 103 milijone dinarjev leta 1952 na 3,8 milijone dinarjev 1954.

Slovenske združne organizacije so tudi izvažale kmetijske pridelke, ki so jih nakupile

(18) Cfr. Ing. Angela Vadnal: Razvoj splošnih kmet. zadrug po osvoboditvi. Prikazi in študije 1/2 (Julij 1955) str. 4-18. in

Ing. Angela Vadnal: Važnejši finančni podatki o splošnih kmetijskih zadrugah za l. 1954. Prikozi in študije II/12 (Dec. 1956) str. 10-15.

(18a) Cfr. E. Kardelj: O nalogah naše združne politike. (Politična knjižnica, 19, str. 5-39).

(19) Ing. Angela Vadnal: Važnejši finančni podatki o splošnih kmetijskih zadrugah. Prikazi in študije II/12 (December 1956), str. 13. Avtorica ne pove, katerega leta so zadruge dosegle ta dobiček (verjetno 1953 ali 1954).

(20) Franc Jecelj: Kmetijske zadruge se vedno bolj uveljavljajo v pospeševanju kmetijstva. Gospodarski koledar 1956, str. 159-163.

od kmetov in uvažale nekatere stroje za poljedelstvo. Da so državi preskrbele devizna sredstva, so seveda smele le deloma uporabljati devize za nakup predmetov, ki bi jih kmetijstvo potrebovalo. In še iz tega omejenega uvoza ni šlo vse za potrebe slovenskega kmetijstva, ampak tudi za druge republike (kot pravi poročilo, so zadruga uvozile večje število traktorjev za druge republike). Naslednji podatki označujejo zunanje trgovinske posle, ki so šli preko združnih organizacij LR Slovenije (podatki so v milijonih din. po uradnem tečaju):

Izvoz	2.068	1.431	1.826	5.685
Uvoz	485	430	317	1.371 (21)

Davki

Tja do 1951 je bilo največje breme za kmeta poleg političnega pritiska za vstop v kmečke obdelovalne zadruga, obvezna oddaja dela pridelkov in pa administrativno razdeljevanje dobrin. Kmet je moral oddati količino kmetijskih pridelkov, kakršno so določile lokalne komisije, ki so odločale s političnega vidika. Pri tem pa kmet, ki ni imel v svoji karakteristiki, da je režimski, ni izgubil le tržnega viška, ampak je moral oddati del svoje prehrane.

Za denarni izkupiček, ki ga je prejel za obvezno oddane pridelke, pa ni dobil dobrin, ki bi jih potreboval za osebno potrošnjo ob najenostavnejšem načinu življenja, niti ne za obnavljanje, kaj šele za izboljšanje poljedelske proizvodnje. Dobrine so razdeljevali preko administrativnega aparata. Funkcija denarja je bila skoraj popolnoma izključena. Seveda je bil to najhujši davek, čeprav ne spada formalno v kategorijo in v okvir davčne politike.

Glavni denarni davek, ki so ga morali in ki ga morajo kmetje plačevati, je tako imenovana dohodnina. Računajo dohodek kmeta, to je dohodek v denarju in v naravnih. Tudi tisti del pridelka, ki ga kmet porabi za svoje preživljanje, spada med njegove dohodke. Davek so potem določili z ozirom na ta celotni dohodek po posebni davčni postopici. Zaokrožena plačana dohodnina v povojnih letih je sledeča:

1948	1.255	milijonov	dinarjev
1949	1.322	"	"
1950	1.226	"	"
1951	1.827	"	"
1952	2.825	"	"
1953	3.506	"	"
1954	2.674	"	"
1955	2.854	"	"
1956	2.820	"	" (22)

Zgoraj navedene vsote predstavljajo le dohodnino, ki jo je kmet plačal zvezni vladi. Poleg te je moral plačati še posebno dohodnino lokalnim in republiškim oblastem. In ta dohodnina je ponavadi daleč presegala planirano vsoto. Tako je na celem ozemlju FLR Jugoslavije, po statističnih podatkih za leto 1956, v tem letu kmet plačal 20 milijard davkov več, kot pa naj bi jih z ozirom na postavljene plane.

Kot rečeno, poleg dohodnine je treba upoštevati še občinske doklade (23), davek na dediščine (24), taksne marke, živinske potne liste, prispevek v gozdni fond in prometni davek; vse to so še posebne davščine poleg dohodnine in ki težijo neodvisna kmečka gospodarstva.

Za leto 1954 so planirali, da bodo dohodki kmeta (v denarju in v denarni vrednosti izraženi naravnimi dohodki-pridelki) dosegli 22.540 milijonov dinarjev. Oni to imenujejo 'fond plač vseh sektorjev kmetijstva z vključenim naravnim dohodkom'. Preračunali so, da bo imel kmet ob takem dohodku 2.760 milijonov dinarjev dobička (25). Gledali so potem, da je že dohodnina pobrala ves naračunan dobiček.

Če upoštevamo le dohodnino, ki jo je moral

(22) Podatki za leta 1948-1952 so vzeti iz Statističnega Letopisa LR Slovenije, 1955; za leta 1953-1956 pa iz Mes. Stat. Biltena Narodne Banke FNRJ. V vsoti za leto 1953 je zajeta dohodnina okraja Koper, ki obsega elemente vplačil od 1948 dalje.

(23) Za leto 1956 so predvidevali skoraj milijardo dinarjev občinskih doklad. Dohodnina zvezni vladi pa je bila planirana za leto 1957 na 3.425 milijonov dinarjev. Cfr. Gospodarski vestnik 1957, št. 11.

(24) Davek na dediščine je znašal leta 1948 okoli 40 milijonov din, leta 1954 pa okoli 133 milijonov dinarjev.

(25) Dr. J. Lavrič v Prikazi in študije, III/3, str. 9.

(21) Deset let socialistične graditve v Sloveniji, str. 56.

slovenski kmet plačati zvezni vladi, vidimo, da je breme Slovenije izredno veliko. LR Slovenija ima okoli 3.7% njivske in vrtno površine FLRJ ali okoli 5.6% obdelovalne zemlje. Plačevati pa je morala 10-15% vse državne dohodnine. Povprečna davčna zadolžitev enega davčnega obveznika po republikah v letu 1956 je bila:

LR Slovenija	16.600	dinarjev
Srbija	15.200	"
Makedonija	12.300	"
Hrvatska	11.100	"
B. in H.	7.600	"
Črna gora	5.300	" (26)

Davčna politika je imela dva glavna cilja: uničiti kapitalistične elemente na vasi in uravnovesiti blagovne ter kupne fonde (27). Če bi to preprosto povedali, bi dejali, da so hoteli onemogočiti obstoj svobodnih kmetij ter prisiliti kmete v kmečke obdelovalne zadrage. V drugi vrsti pa so hoteli, da nove tovarne, državno administracijo in partijske ter vojaške oddelke plačuje kmet. Naj si stisne pas in naj krepkeje udari z motiko, da bo kaj več zrastle in da se bo prodalo; potem bo morda tudi on dobil še en dodatni kos kruha.

Davek so določili z ozirom na — kot se sami izražajo — stvarni dohodek kmeta. In ta dohodek so ugotavljale ljudske komisije in pa lokalni partiji. Postavili so zelo progresivno lestvico: minimum in 75% maksimum (28). Tako se je zgodilo v veliko primerih, da je kmet, ki je več pridelal kot pa сосед, imel manj dohodkov kot pa сосед z manjšim pridelkom: Zato je kmet skušal manj pridelati, v upanju, da bo plačal davek po veliko manjši postopici in popreje tudi, da bo imel manjšo količino obveznih davčatev. Vl. Bakarić, predsednik vlade LR Hrvatske, je dejal, da je prejel preko 12.000 prošenj hrvatskih kmetov, da so pripravljene odstopiti oblasti določen del svoje obdelovalne površine. Priznal je, da so to kmetje hoteli storiti z namenom, da se izognejo pretirani postopici (29).

(26) Ljubomir Veljković: Naša poreska politika i poljoprivreda. 1956, str. 61.

(27) Ljubomir Veljković, o. c., str. 15-17.

(28) Ibidem, str. 16.

(29) To je izjavil Vl. Bakarić na II. kongresu KPH. Cfr. Borba 1948, str. 284.

Ko so vpeljali 1953 zopet katastrski način določanja davkov, so predvojne katastrske podatke prilagodili na cene iz leta 1952. Mislijo pa, da bodo v letu 1957 ponovno popravili katastrske dohodke in jih spravili v sklad s cenami 1955. Seveda potem še sami izračunajo dohodke, ki jih kmet na določenem ozemlju more po njihovem mnenju imeti.

Kmetje morajo plačati davek tudi od vsakovrstnega orodja, samokolnic, voz itd, ki jih imajo v rabi, oz. jih držijo na svojem posestvu. Za traktor v jakosti do 30 KS mora kmet plačati (državno poprečje) 10.000 din; če pa ima traktor nad 30 KS pa okoli 15.000 din, vsako leto. Dohodke izven poljedelstva še posebej obdavčijo na podlagi presoje dohodka (lokalne in državne oblasti). Davek na dohodek iz prevoznitva baje računajo tako, da odračunajo 20-25% bruto dohodka, ki ga je kmet imel, za davke (30).

Zadrage so plačevale davke le simbolično. Vsote, ki so jih dejansko plačale v obliki davkov državi, so dobile večkrat povrnjene v obliki najrazličnejših podpor in ugodnosti. Plačale so davkov (v milijonih din):

1948:	5	milijonov	dinarjev
1952:	39	"	"
1954:	11	"	"

V celoti vzeto, obzirni Uratnik računa, da zemljiški davki pod socialistično ureditvijo za 50 krat presegajo predvojne. (31). O vprašanju indeksa cen, prodajnih in kupnih, je govor v posebnem poglavju. Tukaj lahko le toliko omenimo, da je torej davek nad indeksom 5.000, medtem ko so cene okoli indeksa 2.000. Ta pomeni, da so davki, ki so naperjeni le proti svobodnemu kmetu, posebna ost, ki jo nanj naperja komunistični režim.

Tehnična oprema

Po koncu vojne so takoj začeli zbirati in koncentrirati kmetijsko-obdelovalne stroje. Glavna uprava kmetijskih strojnih postaj je ustanovila strojno-traktorske postaje USTROJ v Ljubljani, Celju, Mariboru, Murski Soboti,

(30) Ljubomir Veljković, o. c., str. 57.

(31) Filip Uratnik: Nekaj statističnih ilustracij k problematiki žitnega tržišča v predvojni in povojni Jugoslaviji. Ekonomska revija, 1954, str. 347.

Brežicah, Novem mestu in v Ajdovščini. Te postaje so posojale kmetijske stroje in traktorje ter skrbele za popravila. Imele so 24 strojno-traktorskih brigad.

Ves ta strojni park (okoli 300 traktorjev, plugov in ostalih kmetijskih strojev) so nabrali deloma iz zaplenjenega premoženja, deloma pa iz UNRRA dobav. V celoti računajo, da je UNRRA dobavila Jugoslaviji okoli 5.000 traktorjev, plugov in drugih kmetijskih strojev.

Leta 1952 so uknili USTROJ in strojno-traktorske brigade. Ves strojni park oz. "mehanizacijo", kot to strokovno imenujejo, so dodelili kmetijskim zadrugam in državnim posestvom: Zadruga zveza je organizirala Agroservis, ki ima 10 obratov v Sloveniji, ki skrbi za popravila in za nadomestna dela kmetijskih strojev; v Kopru je pa "Zadružni servis".

Odkar so začeli spoznavati, da zadružništvo v obliki obdelovalnih zadrug nima bodočnosti in ko so začeli moledovati Zapad za tehnično pomoč in pomoč v hrani, so uspeli vsaj v tem, da so število traktorjev nekaj povečali. V LR Sloveniji je število traktorjev naraslo od 259 v letu 1951 na 781 v letu 1956⁽³²⁾. Od tega števila jih je bilo 1956 morda kakih 100 v privatni lasti. Na področju Ljudskega odbora Murska Sobota so imeli 1956 privatniki 89 traktorjev in 130 mlatilnic. Poročevalec pravi, da so si te stroje slovenski kmetje večinoma nabavili izven LR Slovenije; kupili so traktorje in kmetijske stroje, ki so jih zadruga in državna posestva zavrgla kot neuporabne ali edvišne. Oblast je bila zelo nejevoljna, ker so privatniki pokazali takšno podjetnost in predrznost, da so si omislili traktorje in druge kmetijske stroje. Slavko Komar, sedaj šef kmetijstva v FLRJ in mnogi za njim so javno opozarjali partijske organizacije, naj pazijo na ponovno širjenje kapitalizma v vaseh.

V teku leta 1956 je bilo 273 generalnih, 534 večjih in 1410 manjših popravil na traktorjih. To pomeni, da je bil poprečno vsak traktor 3 krat v popravilu v teku enega leta. Iz tega sledi, ali da so traktorji že zelo izrabljeni in večji del za staro železo, ali pa šte-

vilke o popravljenih dokazujejo, da s socialistično imovino ne ravnaajo ravno najlepše. Rezervni deli za traktorje in za kmetijske stroje so stali Slovenijo 1956 okoli 94.000.000 dinarjev ali okoli 310.0000 dolarjev, ker so jih pač morali v večini primerov uvoziti.

Potrošnja umetnih gnojil se je povečala, toda to povečanje je služilo le socialističnemu sektorju kmetijstva. Potrošnja umetnih gnojil v kg na 1 ha obdelovalne zemlje je bila sledeča:

1948	19 kg
1949	20 „
1950	26 „
1951	34 „
1952	40 „
1953	80 „
1954	109 „
1955	150 „ (33)

V denarni vrednosti izražena potrošnja umetnih gnojil je bila 1949 okoli 144 mili onov dinarjev. Če bi bila potrošnja v celoti tolikšna kot je bila na državnih posestvih, potem bi nanesla 1.230 milijonov din; če pa takšna, kot je bila na zadružnih posestvih LRS, pa 615 milijonov din. Če bi pa hoteli, da bi količina uporabljenih umetnih gnojil v LRS odgovarjala priporočilom ki jih je dala komisija za agrotehnične ukrepe, bi umetna gnojila stala letno 4.600 milijonov dinarjev⁽³⁴⁾.

Dežela je bila gotovo najbolj prizadeta v vojnem uničevanju. Vendar je država skrbela za državne ustanove ter za zadruga, zelo malo pa za samostojna kmečka posestva. Dobili so le nekaj kredita, ker niso imeli denarja, da bi si nabavili opeko in cement. Največ je obnova na deželi sloneła na udarniškem delu. "V letu 1946 smo mnogo nalog rešili s prostovoljnimi in udarniškim delom. Iz obnovitvenih kreditov za naše podeželje v višini 117 milijonov smo ustvarili vrednost 493 milijonov,

(33) Jože Stvarnik v Gospodarskem koledarju 1957, str. 129. Isti avtor navaaja, da je bila potrošnja umetnih gnojil, 1939 14 kg na ha, medtem ko knjiga Deset let socialistične graditve v Sloveniji (str. 48) računa potrošnjo na 22 kg l. 1939.

(34) Filip Uratnik: Poljedelska proizvodnja in potrošnja živil v luči primerjalne statistike, Ekonomska revija 1952, št. 3-4, str. 240.

(32) Statistical pocket-book of Yugoslavia. 1957, str. 59.

tako da odpade na prostovoljno delo 70% (35). In če so bili to vsi krediti, ki jih je podeželje prejelo v letu 1946, in če upoštevamo, da so zadružniki prejeli od začetka leta do konca avgusta 1946 (odobreni krediti, torej ne nujno izrabljeni) 108,7 milijonov dinarjev (36), potem praktično za privatne oz. neodvisne kmete ni nič ostalo.

V Ljudski Republiki Sloveniji je bilo kmetijstvo deležno le okoli 1-4% celotnih investicij v gospodarstvu. Ta odstotek velja za leta 1947-1954. Z ozirom na celo Jugoslavijo so znašale investicije v kmetijstvo okoli 122 milijard v letih 1947-1952 (cene 1952). Razdelili so jih tako, da je zadružništvo prejelo 49%, državna posestva 42% in 9% so žrtvovali za melioracije (37). Slovenija je bila morda deležna 5-6% celotnih investicij v kmetijstvo. V glavnem so gradili gospodarska poslopja in zadružne domove; tako so poslopja vzela 78% vseh investicij. V gospodarskem l. 1954-55 so ustanovili poseben zvezni sklad za pospeševanje kmetijstva v znesku 2 milijard dinarjev. Od tega zneska je pripadlo LR Sloveniji nekaj nad 6%.

Kako naj bi potem izvrševal investicije samostojen kmet, ki je imel na večji del kmetijske površine Slovenije, ko pa ni imel denarja niti za svoje potrebe po osebnih potrošnih dobrinah? Oblast je hotela in hoče, da si kmet ne ustvari premoženja in da si tako ne more urediti naprednega kmetijskega obrata, ki bi z lahkoto prekosil državna in zadružna posestva.

Pri določevanju davkov oblast sama odmeri odstotek dohodka, ki naj gre za amortizacijo. "Za kmetijski sektor se dopušča za amortizacijo le 3% od vrednosti proizvodnje po odbitku materialnih stroškov, to je od vrednosti družbene proizvodnje" (38). Seveda tak

(35) Ekspoze finančnega ministra Zorana Polčca. Slovenski Poročevalec VIII/89, 16. aprila 1947.

(36) Džuro Šmicberger v Koledarju Osvoobodilne Fronte Slovenije 1947, str. 161.

(37) V celoti so investirali od 1947-1954 v FLR Jugoslaviji 15.176 milijonov din. v melioracije. Od te vsote je odpadlo na Slovenijo 4,9%. Cfr. Ing. Sretan Popović: Poljoprivredne melioracije. Razvoj tehnike i privrede u Jugoslaviji, str. 69.

(38) Cfr. Dr. J. Lavrič: Prikazi in študije, III/3, str. 10.

majhen odstotek ne more niti ohranjevati tehnične opreme na deželi, kaj šele, da bi jo omogočil izboljšati. Vsako tehnično izboljšanje obdelave zemlje bi seveda zahtevalo povečanje amortizacije. V Zapadni Evropi znaša dejanska amortizacija (dejanska v nasprotju z izračunano v Jugoslaviji, kajti dejanska je še manjša) od 5 do 20%, po podatkih dr. Lavriča. Za vse kmetijske obrate v LR Sloveniji so izračunali amortizacijo za leto 1954 na 975,5 milijonov dinarjev in od te vsote odpade na družbeni ali državni sektor 232,6 milijonov dinarjev (39). Državni sektor, ki je imel tedaj 3,5% orne zemlje, je imel pravico na 23,8% vse denarne akumulacije.

Proizvodnja in potrošnja

Seveda je tudi proizvodnja padala in kljub poizkusom javnih oblasti, da bi kmete prisilili k večji proizvodnji, je danes proizvodnja žit v LR Sloveniji v povprečju na višini 80-90% predvojnih količin. Vsako leto morajo uvoziti, kakor je bilo treba že pred vojno, precejšnjo količino žit. Razlika pa je seveda, ta da je imel pred vojno kmet vsaj voljo in interes, da več pridelal in več prinese na trg; sedaj ga pa oblast sili ravno v nasprotno smer. Seveda uvožene količine skupno z domačo proizvodnjo ne predstavljajo količine, ki bi jih potrošniki želeli imeti. Potrošniki v Jugoslaviji nimajo glavne besede pri ponudbi, pač pa država. In uvoz žit je zavisel od vsote deviz, ki jih je država pristala dati za prehranbene proizvode in pa od raznih mednarodnih pogajanj za gospodarsko pomoč Jugoslaviji.

Po podatkih Žitofonda so uvozili v LS Slovenijo:

1949	14.611 vagonov	žita
1950	11.939	" "
1951	18.806	" "
1952	16.183	" "
1953	9.638	" "
1954	10.228	" " (40)

Uratnik ceni povprečno povečanje potrošnje žita v LR Sloveniji vsakih pet let 1.500 vagonov. Računal je, da ob upoštevanju potrošnih

(39) Ibidem.

(40) Ing. Angela Vadnal: Hektarski pridelki važnejših posevkov. Prikazi in študije II/4 (April 1956).

kvot iz leta 1949 — ki so bile zelo skromne —, to je 130 kg moke na csebo (FLRJ je imela povprečje 155 kg) bo potrebovala LR Slovenija 1956 19.125 vagonov moke in 22.500 vagonov žita (to je pisal 1952). Predpostavil je, da bo šlo kot 1949 — 50% žita za seme in za krmo ter 50% za človeško direktno potrošnjo (41).

Isti avtor ugotavlja, da je bilo 1949 ca 233.000 potrošnikov z gospodarstvi z orno zemljo v zagotovljeni preskrbi (42). V celoti naj bi bilo po podatkih, ki jih je zbral iz uradnih statistik F. Uratnik, v LR Sloveniji 33.000 čisto kmečkih žitno — pasivnih gospodarstev s ca 155.000 rodbinskimi člani (43). Skupno ceni, da je v LR Sloveniji ca 35% popolnoma kmečkih in 65% nekmečkih ter mešanih gospodarstev, ki so pasivna na žitih (44).

Z naraščanjem prebivalstva in z zmanjšanjem kmetijske proizvodnje se bo seveda pasivnost še večala. Potrebe rastejo s prebivalstvom in v naslednjih statističnih podatkih so te potrebe (pretekla potrošnja v letu 1949) povečane zgolj za število prebivalstva, ne da bi seveda vzeli v obzir kakršnokoli izboljšanje prehrane. Količine, ki jih navajamo, predstavljajo naraščanje potreb za neposredno potrošnjo nad ravno potrošnjo v letu 1931 na ozemlju LR Slovenije. Količine so navedene v 10 tonskih vagonih.

	1948	1953	1960	1965
žito	1.200	2.200	4.200	5.600
krompir	650	1.200	2.300	2.750 (45)

Podoben je položaj glede živalskih proizvodov. Potrošnja mesa, jaje, maščob ter mleka per caput je zelo nizka; v tem so Slovenci prav med zadnjimi v Evropi (46). Živinoreja

(41) Filip Uratnik, o. c., str. 235-6.

(42) Filip Uratnik: Kako se oskrbujejo v Sloveniji mala gospodarstva z žitom? *Ekonomski revija* 1951, št. 1-2, str. 119.

(43) Filip Uratnik, o. c. (E. r. 1951/1-2), str. 122.

(44) Ibidem, str. 118.

(45) Filip Uratnik: Naraščanje prebivalstva Jugoslavije in Slovenije v desetletju 1955-1965 in njegove posledice za razvoj kmetijstva. *Ekonomski revija* 1956, št. 2, str. 175.

(46) Struktura kaloričnih vrednosti dnevne uporabe živil na eno prehranjalno enoto nam pokaže, da je v prvi polovici 1954 povprečno bilo kalorij iz moke in krompirja 61,75% (59,4% v prvi polovici 1955) in le 26,24% (1955: 26,35%) kalorij je prišlo iz mesa, masti in olja. Cfr. Anketa med 322 kmečkimi gospodarstvi. Prikazi in študije I/6 (Nov. 1955), str. 5.

je zelo zanemarjena. Slovenija ima velik primanjkljaj v krmi, letno preko milijon stotov škrcbne vrednosti. Živina je nezadostno hranjena. Mesnost je majhna, mlečnost nizka. Potrebe pa rastejo. Po Uratnikovih računih bi bilo treba 1956 zaklati najmanj 428.000 prašičev, če naj prebivalci obdržijo potrošne kvote maščob iz leta 1949. Cela Slovenija pa ima le okoli 480.000 prašičev.

Cene

Zelo važno je vprašanje cen, predvsem razmerje med cenami kmetijskih pridelkov, katere je kmet prodajal, in cenami industrijskih izdelkov, ki jih je kmet kupoval.

Kmetje so morali večino svojih pridelkov oddati državi. Te oddaje so vodile posebne komisije, ki so skrbele, da je država dobila količine, določene v planu in da je bila v polni upoštevana komunistična diskriminacija. Danes priznavajo tudi komunisti, da je prisilna oddaja pridelkov zavrta, oziroma zmanjšala kmetijsko proizvodnjo; vplivala je "destimulativno" na proizvodnjo, če uporabimo strokovni izraz komunističnih gospodarstvenikov. Za pridelke, ki so jih kmetje morali oddati državi, so dobili najnižje cene; to je bil najnižji nivo cen. Država je potem te pridelke prodajala potrošnikom po nižjih enotnih cenah v zagotovljeni preskrbi. Kmetje so dobili tudi nekaj kart za nakup industrijskega blaga po nižjih enotnih cenah; toda ta protivrednost ni odgovarjala niti po količini niti po kakovosti dejanskemu povpraševanju in na osnovnejšim potrebam.

V letu 1948 so vpeljali še en nov sistem odkupovanja; to je bil sistem vezane trgovine. Nekatere pridelke so smeli kmetje prodajati po nekoliko višjih cenah kot pa so bile cene za obvezni odkup; dobili so pa poleg denarja tudi nakaznice, ki so kmetom dajale pravico nakupa industrijskega blaga v določenih količinah. Proti koncu 1950 in 1951 pa so kmetom dajali bone za nakup blaga s popustom 65%, ker so tedaj cene industrijskemu blagu zvišali na nivo cen na svobodnem trgu.

Vso to dobo pa je bila preskrba najosnovnejših živil in manufakturnega blaga daleč pod dejanskim povpraševanjem potrošnikov. Zato se je stalno razvijal takoimenovani svobodni trg, čeprav je bil formalno ilegalen. Ta trg je poleg denarja uporabljal tudi zamenja-

vo dobrin. Kmetje so težili povečati proizvodnjo pridelkov, ki niso bili vključeni v obvezni odkup, predvsem pa povečati prodajo najosnovnejših pridelkov za prehrano na svobodnem trgu. Razlike med cenami na svobodnem trgu in pa med tistimi, ki jih je država postavila za odkup, so bile zelo velike. Tako je bila cena žita v prosti prodaji 88 din za kg, medtem ko je po obvezni oddaji veljalo le 4,12 din.⁽⁴⁷⁾

V tej prvi povojni dobi je bil položaj kmeta slab predvsem zaradi nezadostnega odškodovanja kmetov za oddajo kmetijskih pridelkov. Kmet ni dobil poštenega deleža pri razdelitvi narodnega dohodka. Ni dobil ne potrošnih dobrin, niti ne investicijske opreme za povečanje in izboljšanje proizvodnje. Cene so igrale manjšo vlogo, kajti glavna razdelitev dobrin je bila določena z ozirom na količine, ki jih je država namenila potrošnji. Ko je bila razdelitev potrošnih dobrin podrejena posebnim vidikom, je bilo razmerje med cenami malo pomembno pri opredeljevanju življenjskega nivoja, ki ga je kmet tedaj užival. V socialistični trgovini ni odločalo dejansko povpraševanje kupcev po določenem blagu, temveč pravica določenih kupcev do določenih dobrin. Kmet si je mogel nekaj kupiti na črni borzi, če je imel denar. Zato je naravno stremel za tem, da bi čim več svojih pridelkov prodal na tem svobodnem trgu⁽⁴⁸⁾.

Ko pa je država privolila v osvoboditev cen in vpeljavo enotnega trga, so pa cene dobile novo in večjo veljavo. Pojavila se je roba, toda zmanjkoval je denar. Cene so posebno narastle v letu 1951, ko je država končno pristala na ukinjenje vezanih in dirigiranih cen. Indeks, ki ga tu objavljamo predstavlja nivo cen z ozirom na leto 1938 (—100) brez ozira na eventualno razliko v kakovosti dobrin.

⁽⁴⁷⁾ Jože Žižek: Od diktiranih do ekonomskih cen kmetijskih pridelkov. Ljudska Pravica, 1. septembra 1951, str. 8.

⁽⁴⁸⁾ Tako je n. pr. država prodajala mleko v okviru "zagotovljene prehrane" po 6 din liter (1946) in po 7 din leta 1950, medtem ko je mleko na svobodnem trgu stalo 1950 okoli 29 dinarjev liter. Od države je dobil kmet za liter mleka (obvezna oddaja) 3 din, a na črni borzi oz. svobodnem trgu ga je lahko prodajal po 29 din. Isto je veljalo za surovo maslo in ostale pridelke, ki so bili vključeni v obvezno oddajo državi.

	1951	1952	1953	1954	1955
bombažne tka					
nine	5433	4320	3536	2872	3287
volnene tkanine	3043	2331	2258	2010	2165
obutev	1532	1341	1385	1388	1476
posoda	2703	2317	2204	2173	2125

Cene krompirja v prosti prodaji so narasle od 6.3 din za kg v letu 1946 na 18.3 din za kg v letu 1955, fižol od 18 din na 83 din v istem razdobju. Odkupne cene jaje so narasle od 2.50 za kos v 1948 na 11.6 din kos leta 1955⁽⁴⁹⁾. Morda so najviše poskočile cene žita in moke, ker je bil kruh in drugi močni izdelki glavna prehrana prebivalstva.

Po ukinitvi obvezne oddaje kmetijskih pridelkov, so odkupovala pridelke trgovska, izvozna in zadružna podjetja. Država pa hoče, da bi edinole zadružna podjetja bila pripuščena v ta posel. Tako bi omogočili ojačitev socialističnega sektorja na vasi. Seveda imajo zadružna podjetja odločilen vpliv na cene, ki jih plačajo kmetom. Na splošno so kmetje dobili največ polovico maloprodajne cene pridelkov.

Tako je položaj kmeta kljub temu, da je država ukinila obvezno oddajo in maksimirane cene ter administrativno razdeljevanje industrijskih potrošnih dobrin, vedno še na skrajnem robu živetarjenja. Ne more investirati za izboljšanje proizvodnje, še manj pa izboljšati svojo življenjsko raven. Samo en primer nam to lahko ponazori. Inž. Viktor Repanšek pravi, da bi stroški boljše obdelave zemlje pri sajenju in negovanju krompirja narasli na 135.000 din za ha, a donos bi se dvignil na 150 stotov per ha. Vendar ob sedanjih odkupnih cenah to ne bi bilo gospodarsko možno za kmeta. Če bi pridelal 75% jedilnega krompirja (112,5 stotov) in ga prodal po 10 din kg, bi dobil 112.500 dinarjev in 25% krmnega krompirja po 5 din kg bi nanese 18.750 dinarjev; vrednost celotnega pridelka bi bila 131.250 dinarjev, medtem ko bi bili stroški na manj 135.000 za teh 150 stotov na 1 ha⁽⁵⁰⁾.

V letu 1953 so začeli delati posebne ankete o življenju in gospodarskem položaju 322 kmečkih gospodarstev. Ta anketa je odkrila,

⁽⁴⁹⁾ Boža Gorišek: Sezonske variacije pri cenah glavnih kmetijskih pridelkov v LR Sloveniji v letih 1945-1955. Prikazi in študije II/3 (Marec 1956).

⁽⁵⁰⁾ Inž. Viktor Repanšek: Problemi pridelovanja in uporabe krompirja v FLR Jugoslaviji. Nova proizvodnja 1956, št. 2, str. 111-114.

da so imela posestva, oz. gospodarstva z do 3 ha zemlje v povprečju 16.161 dinarjev presežka dohodkov nad izdatki, posestva s 3-8 ha zemlje presežka 1.939 din na leto in velika posestva z nad 8 ha zemlje 8.282 din presežka, oziroma čistega dobička. Mala gospodarstva so imela večino denarnega dohodka iz delavnosti izven kmetijstva.

Za nakup živine so največ izdala velika posestva. Toda to, relativno največje, povprečje nanese le 30.053 dinarjev. Velika posestva dajejo na leto le 10.799 din za obutev in to seveda za vse člane družine; za obleko so povprečni izdatki tolikšni kot za davke ⁽⁵¹⁾. V teh anketah, bolj rečeno v teh zaključnih podatkih, so precejšnje anomalije. Največja posestva — kot rečeno — izdajo letno za nakup živine ca 30 tisoč dinarjev, toda anketa v letu 1955 je ugotovila, da je kmet moral plačati (v povprečju) za kupljeno živino 43.107 din za glavo. Poleg tega je zanimiva ugotovitev nekega avtorja: "Primerjava izdatkov in dohodkov kaže, da ima kmet v tem primeru, če pita žival pri sedanjih odkupnih cenah, okrog 13.000 din izgube, in sicer brez dela ter drugih osebnih stroškov" ⁽⁵²⁾.

Problem cen so v glavnem obravnavali v okviru tako imenovane analize "škarij". Škarje so lahko odprte ali pa zaprte in ta razpon določujeta dva indeksa: indeks cen kmetijskih pridelkov in indeks cen industrijskih proizvodov za potrošnje na deželi. Teh indeksov je bilo veliko in avtorji so se ponajveč prizadevali, da bi s pomočjo ad hoc pripravljenih indeksov dokazali, da se kmetu godi vedno bolje. Zato so izbirali najugodnejše cene industrijskih proizvodov brez ozira na pogoje, ki so bil vezani na nakup teh proizvodov, ponderirali so tako, da so nižje cene imele relativno večji pomen; glavno pa je, da so upoštevali cene na drobno za kmetijske in industrijske dobrine. Jasno je, da bi morali upoštevati le odkupne cene kmetijskih proizvodov in cene na drobno industrijskih proizvodov.

Indekse cen blaga, ki ga kmet prodaja in tištega, ki ga kupuje, zelo samovoljno prilagajajo potrebam, za dokazovanje svojih aprior-

⁽⁵¹⁾ In sicer 23.000 dinarjev. Cfr. Vojin Goršič: Denarni dohodki in izdatki kmečkih gospodarstev v gospodarskem letu 1953-54. Prikazi in študije I/2, Julij 1955.

⁽⁵²⁾ Štefan Kuhar: Nekaj misli v zvezi s cenami goveje živine in mesa. Gospodarski vestnik 1957, št. 11.

nihi trditve. Srbski avtor N. Čobeljić recimo navaja, da je indeks industrijskega blaga brez tobaka 1.639, s tobakom pa 1.267. Pri tem je jasno vidna razlika v indeksu, ki jo napravi samo upoštevanje tobaka, ki je bil relativno poceni. Toda jasno je tudi, da je potreba po tobaku veliko manjša in da to pomeni veliko manjši element v proračunu kmetijskega gospodarstva v Sloveniji. Isti avtor računa cene kmetijskih pridelkov tako, da so bile na indeksu 1.356 v primeri z letom 1938 (100) ⁽⁵³⁾.

Za Slovenijo kaže dobrobit sedanjega položaja za kmetijstvo nekaj tako izdelanih indeksov, ki jih objavlja publikacija, namenjena obrambi režima ⁽⁵⁴⁾. Cene raznih dobrin so bile leta 1954 (1938=100):

indeks cen kmetijskih proizvodov	1604
" " industrijskih "	1754
" " ind. proizv. za osebno potrošnje	1850
" " " " za kmetijsko "	1399
" " " " za vas, usluge	1456

Takih indeksov bi lahko navedli še veliko več. Posebno veliko so jih navajali pred 1951, ko je veljal še administrativni način upravljanja gospodarstva. V tej stvari je bil gotovo vodilen Boris Kidrič. Pozneje so nekateri avtorji s primerjanjem veljavnih cen kmetijskih in industrijskih proizvodov prišli do nasprotne trditve, da se položaj kmeta po vojni ni izboljšal, ampak da je moral doprinesti svoj delež pri obnovi in industrializaciji dežele.

Posledice so, da kmet ne obnavlja sadovnjakov, vnoogradov, ne more si preskrbeti dobre plemenske živine, ne more kupiti dovolj umetnih gnojil, ne more kupiti kmetijskih strojev in drugih naprav. Preko 70 % sadnega drevja je preseglo naravno življenjsko dobo. Pridelek se manjša: 1939 je znašal pridelek 85.400 ton sadja, leta 1954 pa pa le 42.170 ton. Vina so pridelali 556.000 hl. v 1939, toda le 408.000 hl

⁽⁵³⁾ Filip Uratnik: Nekaj statističnih ilustracij k problematiki žitnega tržišča v predvojni in povojni Jugoslaviji. Ekonomska revija 1954, št. 4, str. 346.

Alenka Benko (Bilanca kupnih in blagovnih fondov v zvezi z novimi ukrepi v trgovini. Ekonomska revija 1951, števil. 1-2, str. 108) pravi: Če je kmet kupoval in prodal iste količine kot leta 1939, potem so bile v blagovni menjavi v LR Sloveniji škarje zanj zaprte v vezani trgovini za 15 %, v prosti prodaji 33 %, v celoti torej 23 %.

⁽⁵⁴⁾ Deset let socialistične graditve Slovenije, str. 59.

1954. Letno bi morali obnoviti 2000 ha vinogradov ⁽⁵⁵⁾, toda obnova enega ha stane najmanj milijon dinarjev; tega pa kmet ne zmore sam. Tudi oljčni nasadi v Slovenskem Primorju so skrčeni na 40% tistega obsega, ki so ga imeli pred tridesetimi leti. Površina vinogradov se je skrčila od 30.000 l. 1940 na 17.000 v letu 1953 ⁽⁵⁶⁾. Ker gre povprečno 20% vinskega pridelka v izvoz, je to pomembna izguba, ki se bo seveda v prihodnjih letih še večala, ker bo rodnost vinogradov še dalje padala, če ne bodo resno podvzeli obnove vinogradov.

Visok davek, nizke odkupne cene kmetijskih proizvodov in visoke cene industrijskih proizvodov ter pomanjkanje ugodnih kreditov so bistveni faktorji, ki sedaj preprečujejo povečanje in izboljšanje kmetijske proizvodnje. Kmet živi v revščini in ker nima nobenega plačila za povečano delo, mu gre predvsem za to, da pridelava v glavnem tisto, kar sam potrebuje za preživljanje. Negotovost in nezaupanje oblasti, ki stalno išče novih prijemov, kako bi uničila privatno lastnino na vasi, sta gotovo tudi dve važni okoliščini, ki kmeta odvrata od povečanega napora za izboljšanje kmetijskih panog.

Narodni dohodek

Dr. J. Lavrič ceni narodni dohodek Dravske banovine samo na 5,5 milijard dinarjev ali nekako 12-13% narodnega dohodka predvojne Jugoslavije. Zdi se, da je ocenitev prenizka in sicer odstotek, ki naj bi pripadel Dravski banovini v celotnem narodnem dohodku Jugoslavije. Ko je l. 1939 prebivalstvo Dravske banovine predstavljalo le nekaj nad 8% prebivalstva Jugoslavije, je vrednost proizvodnje Dravske banovine pomenila 28,3% vrednosti celotne industrijske proizvodnje Jugoslavije.

Ivan Maček poroča, da je bil narodni dohodek Jugoslavije v letu 1938 okoli 46,8 milijard dinarjev. Če delež Slovenije oz. Dravske bano-

vine računamo na okoli 17-18%, potem to nanesemo 8 do 8,4 milijard dinarjev ⁽⁵⁷⁾.

Leta 1938 je bil delež kmetijstva v narodnem dohodku Dravske banovine ca 30% celotnega narodnega dohodka. V povojnih letih pa je ta odstotek padel pod 14% narodnega dohodka LR Slovenije. Spodnji podatki predstavljajo narodni dohodek LR Slovenije brez 1954 priključenih krajev STO (x), narodni dohodek celotnega ozemlja, torej tudi s koprskim okrožjem (y) in delež kmetijstva v celotnem narodnem dohodku LR Slovenije (z).

	x	y	z
1951	99.1		14.4%
1952	148.4	150.9	14.4%
1953	162.4	165.3	21.1%
1954	186.3	190.6	13.6%
1955		229.7	13.9%

Kar se tiče povojnega računanja narodnega dohodka, je treba upoštevati več faktorjev, ki vplivajo na njegovo absolutno višino in na proporcionalno sestavo narodnega dohodka z ozirom na razne proizvodne panoge. Narodni dohodek, ustvarjen v industrijski proizvodnji in v gradbeništvu, je precej napihnen. V tem delu narodnega dohodka je vključena vrednost mnogih del, ki so bila dovršena, toda so nedonosna ali pa so manj donosna, kot pa je predvideval načrt. Vidimo lahko ogromne investicije (preko 20 milijard dinarjev) v Strnišče, toda obrat proizvaja relativno majhno količino proizvodov zaradi tehničnih pomanjkljivosti, ki jih v dvanajstih letih niso odpravili. Poleg tega je treba imeti pred očmi, da so začeli graditi mnogo stavb, ki so jih pozneje podrlji ali pustili nedograjene.

Na splošno so cene industrijskih proizvodov znatno nad svetovnimi cenami, medtem ko so cene kmetijskih proizvodov pod svetovnim povprečjem. V tem je prav gotovo glavni razlog, da jugoslovanske statistike kažejo na si-

⁽⁵⁷⁾ Cfr. Graditev socializma v LR Sloveniji, str. 94-96.

Po podatkih Mihe Marinka (Politično poročilo na II. kongresu KPS. Ljubljana 1949, str. 94) so privatniki investirali pred vojno letno ca 1,3 milijarde din, država pa 400 milijonov dinarjev, torej skupno okoli 1,7 milijard dinarjev na ozemlju Dravske banovine. Investicije lahko cenimo, da niso predstavljale več kot 12-13% narodnega dohodka. V tem primeru bi bil narodni dohodek Dravske banovine 20-22 milijard din, kar je seveda neverjetno visoka številka.

⁽⁵⁵⁾ Deset let socialistične graditve v Sloveniji, str. 53.

⁽⁵⁶⁾ Franc Jecelj: Kmetijske zadruge se vedno bolj uveljavljajo v pospeševanju kmetijstva. Gospodarski koledar 1956, str. 159-163.

len dvig narodnega dohodka. Če stane 3 tonski tovorni avto TAM-a 3.500.000 dinarjev in če je po jugoslovanskih podatkih proizvodnja ladij v Jugoslaviji preko 70% dražja kot pa v tujini, potem si lahko predstavljamo, v kakšni meri je dinarska vrednost narodnega dohodka industrije napihnjena. Ker je kmetijska proizvodnja v celem manjša, kot pa je bila pred vojno in ker je vladna politika do kmeta taka, da onemogoča napredek na tem sektorju proizvodnje, potem je gotovo, da je relativna vrednost narodnega dohodka iz kmetijstva v primeru s predvojnimi razmerjem manjša. Vendar ne toliko, kot bi jo jugoslovanske statistike hotele prikazati v želji, da dokažejo uspeh pospešene industrializacije.

Zaključek

Veliko vidikov, ki bi še nadalje ponazarjali položaj slovenskega kmetijstva, je ostalo neobdelanih, ker bi sicer obseg spisa preveč narasel. Saj to niti ni bil namen tega pregleda, da bi podal celotno analizo kmetijstva, ne v razvoju zadnjih desetih let in ne v sedanjosti. Bralec bo našel le nekaj podatkov, ki ponazarjajo vladno kmetijsko politiko in pa rezultate, do katerih je ta politika pripeljala. Zato je morda čutiti več statističnih podatkov kot pa besedne analize; vsakdo si potem lahko sam napravi zaključke na podlagi danih informacij.

V vsej povojni literaturi, ki je izšla v Sloveniji ali pa celo v Jugoslaviji, je večji del posvečen le socialistični preobrazbi vasi, malo pa je resnih poizkusov, kako dvigniti in izboljšati kmetijsko proizvodnjo. Komunistom je še vedno glavna naloga sedanjega režima uničiti svobodnega kmeta brez ozira na posledice, ki bi te imele na obseg in kakovost kmetijske proizvodnje.

V zadnjem času se s problemom dviga kmetijske proizvodnje ukvarjajo tudi nekateri nekomunisti. Kljub pridnemu zbiranju statističnega materiala, ne morejo priti do neke širše analize položaja in do svobodnega iskanja rešitev brez ozira na ideološki okvir sedanjega režima. Problem kmetijstva obravnavajo v okviru želje ali vsaj tendence k neki avtarkiji. Veliko se ukvarjajo z računanjem, kako kriti potrebe v količinah hrane in kako pridelovati čim večjo količino potrebnih beljakovin, kalorij, vitaminov itd. Toda tak način

gospodarjenja je razumljiv in potreben le v sistemu zaprtega gospodarstva, ki je ponavadi neizogibno v vojnem času. To so pa izredne razmere. Ko pa je mednarodna trgovina možna, tedaj je pametno izkoristiti prednosti zamenjave proizvodov ter na ta način priti do povečane celotne proizvodnje, razpoložljive za investicije in osebno potrošnjo. Preko mednarodne zamenjave dobrin se države okoristijo z relativnimi in absolutnimi prednostmi, ki jih imajo pri proizvodnji posameznih dobrin. V tem primeru ni edino vprašanje, za koliko ceneje dobimo enako količino polnovrednih beljakovin iz rastlin kot pa iz živalskih proizvodov; treba je predvsem prerčunati, kakšen način proizvodnje (z ozirom na vrsto pridelka in na način proizvodnje) nam zagotovi največji vrednostni učinek ter nam omogoči največjo možno količino dobrin (preko direktne in indirektno proizvodnje). Rastlinske beljakovine bi bile verjetno še cenejše, če bi povečali živinorejo, povečali izvoz živine in živalskih proizvodov ter potem uvažali rastlinske proizvode. Seveda vse te in podobne variante zahtevajo podrobni ekonomski računi, poznavanje mednarodnega trga in pa gospodarsko najugodnejšo kombinacijo domačih proizvodnih faktorjev.

Poleg tega se nihče ne upa odločiti za sistematično analizo položaja kmeta v okviru sedanje politike cen, investicij in kredita. Država še vedno daje kredite, devizna sredstva in pa investicije le za državna veleposestva in deloma še za kmečke obdelovalne zadruge. Večina zemlje, gozdov, živine in večina kmetijskega prebivalstva pa živi na privatnih posestvih, ki ne dobivajo od države drugega kot izrazito nasprotovanje. Cene kmetijskih pridelkov so padale vse od začetka velike krize v začetku tridesetih let in so bile pred zadnjo svetovno vojno precej pod nivojem, ki so ga imele pred začetkom krize. Po tej vojni, ki je prinesla veliko škodo kmetijstvu) je oblast cene namenoma še znižala v primeru s predvojnimi nivojem in tako postavila kmetijstvo v mnogo slabši položaj, kot pa je bil položaj kmeta, ko je moral prenašati breme silne zadolžitve.

Veliko je škodila kmetijstvu tudi "kampa'n'a", ki je hotela diskreditirati kmetijstvo kot znak zaostalosti in povzročila beg v mesta. Ko je gospodarska reforma po 1950 povzročila delno nezaposlenost v tovarnah, pisarnah itd., so se morali ti begunci z dežele zopet vra-

čati na deželo, kjer pa so pomenili bolj novo breme kot pa dodatno pomoč.

Komunistični režim skuša z najrazličnejšimi statistikami pokazati, da je razbremenil deželo in da je večji del zaposlenih sedaj v nekmetijskih panogah. Ne da bi šli v podrobnejšo analizo tega vprašanja na podlagi razpoložljivih statističnih podatkov, naj poudarimo le dve okoliščini, ki že načelno postavita v dvom uradne trditve. Prvič je treba vedeti, da je da-

nes veliko "dvoživk", ki žive deloma od kmetijstva, deloma pa delajo v tovarnah, obrti itd, živijo pa še vedno na deželi. Drugič je pa dejstvo, da so tisoči, ki so zapustili deželo, pomnožili vrste neproduktivnih birokratov, ki seveda živijo na račun kmetijstva. Kmet jih mora vzdrževati z davki, z izročanjem državi svojih pridelkov pod ceno in s tem, da je prikraššan za dobrine, ki bi mu pripadale ob pravični delitvi družbenega proizvoda.

Arhitekt Plečnik

V preteklem letu 1957., 7. januarja je umrl v Ljubljani arhitekt Jože Plečnik. Čez dva tedna bi bil dočakal starost 85 let. Ker je že v 15 letu kazal izredne sposobnosti, lahko trdimo, da je umetniško ustvarjal 70 let.

1.

Rojen je bil 23. januarja 1872 v Ljubljani in je najprej delal v očetovi mizarški delavnici, odkoder mu je podpora kranjskega deželnega odbora pomagala, da je prišel na obrtno šolo v Gradcu. V Gradcu že je vzbujal pozornost in sicer morda bolj kot spreten tehnični risar kakor pa kot ustvarjalec novih oblik, saj Gradec takrat v umetnostni kulturi Ljubljane ni bogve kaj presegal, razen v tem, da je imel bolj urejeno obrtno šolstvo. Tako ga je neki profesor, ki je bil najbrž stavbenik, zaposlil pri sebi za arhitektonskega risarja in iz te delavnice ga je pritegnil v svoje podjetje dunajski tovarnar pohištva, naj mu bi delal načrte za opremo stanovanj. Škoda je, da iz teh začetnih let Plečnikovega snovanja nimamo objavljenih nobenih del. Če pa je mladenič že pred svojim dvajsetim letom na tujem, v nemško govorečih deželah, kot Slovenec — vindišer in še kot Kranjec povrh, kar sta bili bolj psovki kot označbi za sosednji narod in cesarsko kronovino, tako uspel, je moral pokazati že poseben talent.

Na Dunaju je videl Plečnik dela Otona Wagnerja. Dunaj prej ni bil nikoli posebno pomembno središče upodabljačih umetnosti, postal pa je to prav z arhitektom Wagnerjem, ki je bil profesor na umetnostni akademiji. Z ljubljansko ljudsko in graško mizarško obrtno šolo ni bilo lahko priti na visoko umetniško šolo. Plečnik, ki se je v Wagnerjeva dela zagledal, je stopil naravnost k mojstru, da bi postal njegov učenec in sodelavec. Wagner je posredoval Plečnikov sprejem na akademijo, pač ko je temeljito preiskusil Ljub-

ljančanove sposobnosti. Nekaj malo časa je moral obiskovati naš rojak splošni oddelek, bolj zaradi pridobitve zgolj tehničnega znanja, toda prav kmalu je pritegnil mojster učenca v svoj oddelek, kjer so praktično izvajali velike načrte za modernizacijo dunajskega mesta. Potem mu je začel odstopati svoja naročila. Plečnik nam je dosegal pri javnih razpisih prve nagrade in je zaslovel. Ko je končal specialno šolo pri Wagnerju, je dobil rimsko na-

Arhitekt Jože Plečnik

grado za potovanje v Italijo, izrabil pa jo je tudi za ogled Pariza in se nato za dve leti vrnil k Wagnerju, nakar je začel na svoje. Njegov sloves je stalno naraščal. V tem času je sodeloval z beuronskimi benediktinci, ki so reformirali katoliško cerkveno umetnost in postavili nova lepotna pravila, kanone. Pravijo njegovi učenci, da je sledil takim pravilom vse do zadnjega, čeprav jih je sam do polnjeval. To so pravila o širinskih, visočinskih in prostornih razmerjih, nekaka kompozicijska osnova, dobro premišljen in preiskuščen red, ki ga je med izvedbo po svoji umetniški silnosti izpopolnjeval od čela do čela.

Dobra tri leta pred izbruhom prve svetovne vojske ga je izbrala umetno obrtna šola v Pragi za profesorja dekorativne arhitekture. Že naslednje leto ga je izvolil profesorski zbor durajske umetnostne akademije za profesorja arhitekture na Wagnerjevo mesto. Bilo je to pač najvišje učiteljsko mesto za arhitekturo v nekdanji Avstriji že zaradi slovesa, ki ga je dal tej katedri veliki Wagner. Avstrijska vlada pa izvolitve ni hotela potrditi, ker je bil Plečnik Slovenec. Profesorji so izvolili Plečnika še dvakrat, vlada je izvolitev spet odklonila. Dijaki so uprizorili zaradi vladinega nasprotovanja protestni štrajk, ker je bil tridesetletni Slovenec že takrat spoznan za največjega mojstra arhitekture v Avstriji, pa tudi to velenemško usmerjene vlade ni prepričalo in omajalo. Ostal je torej do konca vojske na svojem mestu v Pragi in vzgojil lepo število čeških arhitektov. L. 1920 so ga izbrali profesorji praške umetnostne akademije za profesorja — mesto, ki je vsaj po zunanem ugledu še presegalo profesuro na umetno obrtni šoli —, pa je Plečnik izvolitev odklonil in sprejel rajši profesuro za arhitekturo na novi tehnični fakulteti ljubljanske univerze. To je bilo tudi prvo, pa najbolj odlično mesto, ki mu ga je mogla ponuditi domovina. A tudi iz Ljubljane ven je ostal naš mojster čehom zvest za njihovo gostoljubnost in jim je ustvaril še velika nesmrtna dela.

Na ljubljanski arhitekturni šoli je ostal Plečnik učitelj do svoje smrti. Čeprav imajo tudi univerzitetni profesorji svoja leta, ko morajo iti v pokoj, Plečniku pokoja niso dovolili, saj je do zadnjih svojih življenjskih dni v umetnosti stalno rasel. Gotovo je, da so bili njegovi učiteljski uspehi veliki in je današnja slovenska arhitektura v primerjavi z na-

šo arhitekturo pred Plečnikovim prihodom v Ljubljano kot dan proti noči. Gotovo je pa tudi, da nobeden izmed učencev mojstra vsaj približno ni dosegel, ker se taki izredni talenti ne rodevajo vsako stoljetje.

Plečnik je doživel mnogo počaščenj. Bil je častni doktor ljubljanske univerze in dunajske tehnične visoke šole, redni član slovenske in češke akademije znanosti in umetnosti, imel je še več podobnih domačih in tujih odlikovanj. Lahko rečemo, da doslej noben Slovenec s svojim živim delom ni tako prodrl čez slovenske meje. Po nastopu ljubljanske profesure je imel še več vpoklicev na tuje, pa je vse odklonil. Odklanjal je pa tudi honorarje, češ da mu samcu zadostuje profesorska plača. Če mu je kdo le kaj vsilil, je tisto poklonil v bogoslužne in dobrodelne namene. Zaradi tega je slišal od drugih arhitektov in inženirjev marsikateri očitek. Inženirska zbornica je javno protestirala proti Plečnikovemu zastojkarstvu. (Prav takrat sem podpisani pisec tega sestavka na prošnjo framskega župnika Frana Rakuna pisal Plečniku, naj bi reguliral okolico framske cerkve in dal arhitekturno slabi cerkvi dostojno lice. Plečnik mi je odpisal, da si ne upa zaradi zborničine gonje za nekaj časa prevzeti nobene podobne naloge. Pokazal sem pismo Izidorju Cankarju, ki mi je zabičeval, naj ga dobro spravim. To sem storil, toda partizani so v maju 1945 tudi to pismo z ostalimi kulturnimi dokumenti in umetninami vred neznano kam odnesli.)

2.

Plečnikova veličina ni samo v tem, da je bil velik mojster in velik umetnik, ampak še bolj v tem, da je bil to oboje prav v času, ko je stara arhitektura zamirala v svoji umetniški nemoči in je bilo potrebno ustvariti novo arhitekturno umetnost. Ni bil v teh stremljenjih prvi, a bil je med prvimi, ki so v teh stremljenjih dosegli res visoko umetniško vrednoto. Dela njegovega učitelja Wagnerja, kakor so bila za tiste čase revolucionarna in naravnost preroška, so nam dandanes vendar nekoliko mrzla videti; ne ogrevajo kot mora velika umetnina ogreti. (Tako se nam današnjikom godi, če gledamo slike zgodnje renesance, najsi kakšnega nežnega Fra Angelica.) Pri tem bi rad nakazal problem, ki ga bo mogoče po skrbni preučavi dušeslovnih komplek-

sov некоč nekdo rešil: Plečnik je bil človek brez spolnih in brez drugih, recimo živčnih izbruho. Takšen je moral biti tudi Fra Angelico, pa je ostal hladen. Plečnik je zelo tope, včasih kar vroč. Bil je kot goreč duhovnik, ki živi v celibatu, da lahko posveti ves čas svojemu vzvišenemu poklicu.

Plečnik je vedel, da se mora preživljati s poklicnim delom. Ni pa nikoli smatral svojih izrednih poklicnih sposobnosti za vir lastnega obogatjenja. Če bi kdaj doslej slovenski umetnik lahko postal bogataš, bi to brez dvoma lahko uspelo njemu. Toda svoj vzvišeni poklic je pojmoval drugače: služiti bližnjemu, služiti splošnosti, javnosti in zlasti služiti Bogu. Zato je skoraj vse svoje delovanje usmeril v lepctno ugodje širšim socialnim skupinam in njihovim potrebam kot so zadruga, zbor zavaroancev, mladinske organizacije, koristna društva, mestne komunikacije, naselja skromnih meščanov, ohranitev spomenikov narodove kulture, ustvarjanje novih kulturnih ognjišč, spomeniki narodovih žrtev, rezidence domačih in tujih državnih poglavarjev, zbirališča državljanov in njihovih zastopnikov, sprehajališča in prostori za zaslužen odih, prostori za pietetno izpostavitve umrlih počaščenju in molitvi svojcev, znancev in častilcev, pa zadnja počivališča rajnih, zlasti pa ljubezen do lepote hiše Božje, ki je njegovo misijonsko in bogoslužno prizadevanje laika — umetnika. Če omenimo v zvezi s to zadnjo, najbogatešo delavnostjo našega mojstra še prav posebno gorečnost pri oblikovanju oltarjev in evharističnih posod, se nam zazdi Plečnik že kot neposvečen, pa vendar velik duhovnik: posredovalec med vernikom in Bogom. Seveda pa umetnik tudi posameznikom ni odrekal pomoči in je tudi njim — po njihovem zasluženju pač — nudil načrte in izdelke svoje umetnosti.

Samo za slabe namene ga nikoli nihče pridobiti ni mogel. (Se bodo vprašali nekateri, zakaj je delal načrte za spomenike NOB. Med padlimi je bilo v NOB dosti nedolžnih, še več zapeljanih. Med napismi je skritih dosti pravičnih očitkov. P. je delal spomenike padlim, ni pa nikoli napravil spomenika komunistični zmagi. In zakaj je delal načrte za slovenski parlament? Stavba bo, če so jo ali jo bodo postavili, preživela režim. Ideja slovenskega parlamenta v Plečnikovi zasnovi ostane.)

3.

Število Plečnikovih umetnin gre v stotine in tisoče. Mnoge so izvršene; še več najbrž jih je ostalo v načrtih in bodo morda kdaj pozneje izvršene; pa tudi neizvršen načrt ostane umetnina. Da, v tisoče gre število njegovih umetnin. Saj ni umetnina samo celotna zamisel ali celotna izvršitev. V celoti je še vse polno detaljev, ki so vsak še umetnina zase. Kdo bi mogel danes vse to naštet, kaj šele opisati ali celo oceniti, vsaj komentirati?

Tukaj o mojstrovih umetniških začetkih še nič ne vemo, pa jih bo morda velika razstava Wagnerjevih, Loosovih in Plečnikovih del, ki jo pripravlja dunajska akademija znanosti in umetnosti, kaj odkrila. Naša domovina se je vsaj nekoliko zanimala za svoje sinove — slikarje in kiparje, ki so študirali, delovali in tudi uspehe želi na tujih tleh; ni pa skoraj vedela, da zadobiva njen sin — arhitekt že mednarodno pozornost, slavo skoraj že. Ta čas so šušmarili v slovenskih mestih stilno preživeli graški pa dunajski arhitekti druge, tretje ali še n'žje vrste. Slovenec je pa na Dunaju ustvarjal velike umetnine, ustvarjal umetnine, ki so odpirale obzorje v bodočnost in vsa mladina arhitektov ga je občudovala. Pa tudi razumevajoči naročniki so se obračali nanj.

Še konec prejšnjega stoletja je cpremil rotundo na dunajski jubilejni razstavi in dobil prvo nagrado za Gutenbergov spomenik; v začetku novega stoletja so pomembni salon na mednarodni razstavi v St. Louisu (USA), pohišstvo na razstavi dunajske secesije, načrti za cerkvene opreme, spet na razstavi secesije, velika Zacherlova trgovska hiša in cerkev sv. Duha na Dunaju, da omenimo samo najvažnejša dela. Marsikatero Plečnikovo stvaritev bo moral bodoči mojstrov zgodovinar šele odkriti.

Prav tako nam bo moral zgodovinar z reprodukcijami in opisi šele posredovati njegova praška dela: hiše, vile, načrte za cerkve, zlasti pa cerkvene predmete, ki so bili v praških letih (1911-20) prav posebno dragi v njegovem ustvarjanju. Najbolj znan je iz praške dobe načrt za Žižkov spomenik (1913).

Če zdaj prav na kratko povzamemo arhitektovo delo do malo manj kot do njegove petdesetletnice, bi mogli reči: S svojimi naravnimi, od slovenskega doma prinešenimi talenti se je vključil v krog dunajske secesije: pokreta za novo, bolj čustveno arhitekturo, ki je hotela

zavestno prekiniti z golim poznezanjem starih historičnih slogov. Oddalžil se je pa kmalu od nekoliko igrive Wagnerjeve dekorativnosti ter začel graditi pa oblikovati bolj monumentalne ter kompozicijsko in tektonsko jasne stvari, ki jim pa vendar ne moremo odrekati tudi slikovitih, razpoloženskih vrednot. Toda tektonska monumentalnost prevladuje.

4.

Prav v času, ko se je imel Plečnik odločiti, ali naj zapusti Prago in se je odločil za preselitev v domovino, ga je predsednik češkoslovaške republike Masaryk naprosil, naj mu preuredi praški grad Hradčane v dostojno državno rezidenco, prav tako pa tudi predsednikovo letno bivališče Lany v primerno reprezentativno sprejemališče državnih gostov. Naš arhitekt je svoje učiteljsko mesto v Pragi zapustil, iz Ljubljane ven pa je vodil obnovitvena dela v obeh čeških rezidencah in je svoj prosti čas prebil nekaj let za po vrstjo gori v Pragi. S tem delom se mu je odprlo novo delovno polje, ne toliko z ureditvijo notranjih prostornin, ki jih je seveda tudi mojstrsko rešil, kot z regulacijo vrtov in bregov. Ustvaril je prijazne in veličastne vrtno arhitekture in zvezal na Hradčanih vladarsko palačo s stolnim mestom v sijajno umetniško soglasnost. Komaj so se začeli njegovi načrti v Pragi dobro uresničevati, so se pa odgovorni ljudje v slovenski metropoli zavedli — in vsa čast jim za to —, da je tudi Ljubljana potrebna arhitektonske regulacije.

Problem je bil v tem: Ljubljana ima svoje staro mesto, še gotskega, srednjeveškega izvora, katero je baročna doba prilagodila svojemu okusu. Precej vstran od mestnih obzidij so živela nekoč kmetijska naselja, ki so bila dobavitelji povrtin in poljskih pridelkov za deželno stolno mesto. Že v baroku so nastale vmesne naselbine, včasih bolj meščanske, drugič bolj vrtnarske, a čimdalje bolj predmestne, dokler niso vloge predmestij prevzele nekdanje okoliške "vasi". Nekatere teh vasi so se v polpreteklosti razvile v vilne četrti. Najbolj arhitektonsko žalostni so bili prav predeli med starim mestnim jedrom in med novimi predmestji (najsi upravno vključenimi v mestno občino). In prav te vmesne predele je Plečnik lepотно reguliral. Karkoli je tu našel ar-

hitekturno lepega, je poudaril; kar je našel estetsko slabega, je zastrl z nasadi. Danes so ti vmesni predeli: Šentjakovski trg, Zoiscova cesta, Emonska cesta, obrežje Gradašnice, Vegova ulica, Kongresni trg, vsaj deloma Marijin trg in ceste proti Tivoliju, najlepši deli Ljubljane. Poleg intimnih koticov je ustvaril Plečnik široke in daljne perspektive in s tem doprinesel arhitekturni delež k slikovitemu slovenskemu — impresionizmu. Za bodoča naselja na severu Ljubljane je pa napravil nov regulacijski načrt, ki naj bi v bodoče preprečil podobno zmedo, kot jo je našel arhitekt med starim mestom in predmestji.

Poleg teh velikih regulacijskih del, katerim bi morali priključiti še manjša in zlasti številne mostove v Ljubljani in drugod, ki so umetniške vezi med bregovi, včasih zelo raznolikim, je pa zgradil in zasnoval Plečnik v svojih ljubljanskih letih, torej nekako po svoji življenjski petdesetletnici, še toliko umetnin, da bi že golo naštevanje zavzelo več strani našega zbornika. Človek se lahko čudi ogromni delavnosti, še bolj se pa mora čuditi kakovosti tako številne delavnosti. Če pravijo, da Mozart ni napisal nikoli slabe note in Balantič nikoli slabega verza, smemo reči za Plečnika, da ima vsaka njegova umetnina in vsak njen detajl trajno umetniško vrednost.

Samo najpomembnejše stvari naj naštejemo, kot sem to storil tudi že iz prve polovice njegovih delovnih dni.

Javne in zasebne stavbe: orlovski stadion, dom duhovnih vaj pri oo. jezuitih, preureditev palače za trgovsko, obrtno in industrijsko zbornico, vse troje v Ljubljani. Ljudska posojilnica v Celju; Vzajemna zavarovalnica, preureditev hiš Glasbene matice, univerzitetna knjižnica, vse troje v Ljubljani; kraljeva lovska kočja v Kamniški Bistrici in načrt za kraljevi dvor na Bledu; načrt za ljubljanski magistrat; uršulinska gimnazija v Ljubljani; načrti za prezidavo gradu, palačo slovenske Akademije znanosti in umetnosti, stanovanjske hiše pod "občinsko streho", Odeon, nova Glasbena matica, glasbena akademija in slovenski parlament, vse v Ljubljani; načrti za vojno ministrstvo v Beogradu.

Cerkve: Bogojina, Šiška, Srce Jezusovo v Pragi, sv. Mihael na Barju, frančiškanska v Beogradu, sv. Kristof v Ljubljani, ureditev okolice sv. Florijana v Ljubljani in sv. Jerneja v Šiški, luška cerkev v Zagrebu, Obrenovac,

ljubljske žale, Osijek, sv. Marija Angelska in sv. Jožef za Sarajevo, načrti za Marijo Bistričko, za Bosno, še enkrat za Osijek, za Moste in še enkrat, če ne dvakrat toliko drugih.

Cerkvene opreme: Martijanci v Prekmurju, beograjski frančiškani, Srce Jezusovo v Pragi, ljubljanski jezuiti, ženska kaznilnica v Begunjah, zagrebški frančiškani, Stranje, potem pa še nepregledna vrsta evharističnih posod, svetilk in drugih stvari.

V zamenjavo nekdanj proslavljenih dvo — in trobojnih zastav je zamislil naš arhitekt prave prapore, ki so je jih oklenili zlasti Orli. Njihovim naslednikom je podaril kroje in še lepše Orlicam, slovenskim dekletom.

Plečnik je ustvaril posebno slovensko spomeniško kulturo. Spomenike tam v zemlji počivajočim in spomenike v daljnji vojski padlim občanom. (V juliju lanskega leta je bil tu v Argentini na obisku slaven pariški založnik knjig slovenskega porekla in velik mecen slovenskih kulturnih prizadevanj. Pripovedoval nam je, da daje prav Plečnikovo pietetno pojmovanje posmrtnih spomenikov Sloveniji neko prednost pred Francijo, ki je vse ostalo slovensko prizadevanje za napredkom nikjer drugod doseči ne more.)

Nazadnje naj omenimo še to, da se je Plečnik z veliko ljubeznijo, nič manjšo kot za zgraditev monumentalne palače, lotil opreme slovenske knjige in tiskovine.

V tej ogromni dejavnosti druge polovice svojega življenja se je arhitekt vedno bolj bogatil s slikovitimi slovenskimi impresijami ob vrtnih in mestnih regulacijah. Vedno globlje in po številnosti prošelj vedno znova je pronical v misterij hiše Božje. Bilo bi skoraj nenaravno, če bi ga ne zavzemali idealistični vplivi, ki jim je Plečnik dosti bolj dostopen, kot pa graditelji cerkva drugod, kjer je bila

slučajna cerkvena stavba samo eno izmed naročil. Imamo v zapadni Evropi zelo ekstremne, pa gotovo tudi na dušo in intelekt ugodno, poživljajoče delu oče cerkvene stavbe, v katoliškem in protestantovskem sektorju. Njihova vsebina je vendar dostikrat zelo problematična, ker je samo tektonska in ne tudi idejna. Plečnik pa gradi cerkev ne samo kot arhitekt, ampak tudi kot vernik, molivec in poznavalec svojih sovornikov, pa somislilcev, najprej pa kot umetnik — človek, ki je sposoben dati Bogu dostojno čast in hvalo.

Tako poleg slikovitih vtisov tudi idealistični vsebinski in formalni elementi vedno bolj prepletajo snovanje zrelega in starega Plečnika. Mož, ki je bil nekdanj pobornik nove arhitekture in je drvela za njim kot za prerokom mladina, se ni ustavljal tam, kjer so njegove revolucionarne umetniške ideje dospele do nove stvarnosti. Ta nova stvarnost je postala nazadnje že stil, ki so ga poenostavili tuje in je lahkoten oprijem tudi za srednje in slabše Plečnikove učence.

Mojster je šel naprej. Ne samo v leptno slikovitost, ampak tudi v globino idealizma.

Na tej poti ga je marsikdo zapustil. Hoja za mojstrom mu je postala pretežka. Za to hojo nista potrebni samo šola in znanje, za to hojo je potreben velik talent, potrebna je globina umetniške duše in potrebna je iskrena vera v večnostno Lepoto.

Vsaj do neke mere se je Plečniku posrečilo — poleg njega v zadnjem času nikomur drugemu — spet iz cerkvene arhitekture ven ploditi posvetno stavbarstvo. Tako se je to vršilo v srednjem veku, pa vsaj deloma v novem do konca baroka. Potem je že dvorec postal vzorec za cerkev. Nazadnje je postala vzorec — tovarna, galpon.

Plečnik nam kaže pot v večnostno lepoto. Precej osamljen je še, toda to je slovenski delež pri ustvarjanju toodobne arhitekture.

Beseda o Cankarjevi smrti in njegovem "marksizmu"

† 11. XII. 1918

Dne 11. dec. 1918, dober mesec po osvobojenju izpod 600-letnega avstrijskega jarma in dober teden po zedinjenju z južnimi Slovani, kateremu je tudi on pripravljaval svojo pot — je umrl IVAN CANKAR, še ne 43 let star, naš največji pisatelj. Tik pred prvo svetovno vojno — 1. 1913 — je govoril kot eden prvih in najodločnejših v Trstu o rešitvi slovenskega narodnega problema izven avstrogrskega državnega okvirja, zato je takoj ob začetku vojne bil interniran na ljubljanskem gradu in še vtaknili so ga v vojaško suktnjo, kjer se je pripravljaval za na fronto v Judenburgu. Toda po zaslugi zdravnika, Ločana dr. Jamarja, se je rešil vojaščine in prišel nazaj v Ljubljano, najprej v Škofjo ulico št. 9 k gospe Arkovi stancvat skupno z dr. Puntarjem in dr. Ježem, v takomenovano "Jamo razbojnikov". Dr. Jež je bil tedaj urednik Jugoslovana, glasila "Krekovih mladinov", kateremu je bil Cankar glavni pisec podlistkov. Vanj in v Dom in svet je pisal med vso vo'no Podobe iz sanj, ki mu jih je izdala nato kot prvo svojo knjigo pod predsedstvom ravnatelja Brumila Remca ustanovljena NOVA ZALOŽBA, knjigarna "mladinov" proti Katoliški bukvarni, ki je bila v lasti "Šuš'eršičevih starinov". Po preselitvi dr. Puntarja v Trst, se je septembra meseca 1918 preselil tudi Cankar na novo stanovanje Kongresni trg št. 5 ("Pri lectorjarju"), ki je po usodi postalo njegovo zadnje stanovanje in vzrok njegove smrti pred štiridesetimi leti.

Morda ne bo nezanimivo, če ob tem spomenu natančneje opišemo njegovo smrt, zlasti še, ker bi obenem želeli popraviti nekaj podatkov o sobi, v kateri je umrl. Pred petnajstimi leti sem namreč podrobneje raziskoval podatke o njegovi smrti in o tem pisal v bibliofilski knjigi Šček Cankarjevih pisem, ki je že doma

bila izredno redka knjiga (Izšla je v 500 izvodih).

Oktober meseca 1918 je Cankar že stanoval na Kongresnem trgu št. 5. Neko noč, proti koncu meseca, se je vračal kot navadno iz gostilne "Pri Štruklju" domov. Ker pa ni poznal še dobro veže, je padel po stopnicah, ki vodijo iz veže v klet, tako nesrečno, da se je pobil po zatilju. Nekaj dni je tako ranjen taval še okrog, dokler ni obležal. Gdč. Milena Rohrmanova, ki je tedaj veljala za njegovo nevesto in zaradi katere je predvsem zapustil Rožnik, ga je sprejela na stanovanje staršev, sv. Petra c. 28. Tu ga je obiskal zdravnik in pisatelj dr. Lojze Kraigher (kakor opisuje v Koledarju Cankarjeve družbe za l. 1939), prav na sam zgodovinski večer, od 28. do 29. oktobra 1918, ko se je dopolnilo slovensko osvobojenje in je vsa Ljubljana vriskala zmago-slavlja. Cankarja pa je tresla mrzlica in napadala skoraj vsakih 15. minut božjast. Zjutraj so ga prepeljali na kirurški oddelek primarija dr. Stojca. Ta ga je sprejel in ugotovil "vnetje možganske mreže s krvavenjem, povzročene po padcu na zatilje (pachymeningitis haemorrhagica traumatica)." Dne 18. nov. se je že vrnil k Rohrmanovim. Vemo pa iz Zbranih spisov (XX, str. XIV), da se je 25. nov. že spet moral vrniti nazaj v bolnišnico, toda tokrat na interni oddelek k dr. Jenku. Ta je ugotovil "jetiko in gnitje pljuč". Kraigher pa, ki je dobro poznal telesni ustroj Cankarja, je mnenja, da je pri njem jetika popolnoma izključena. On drugače razlaga Cankarjevo oslabeost in jo po dvajsetih letih takole opisuje: "Telesna slabost, živčna izčrpanost in propadanje srca. Gnitje pljuč (gangraena pulmonum) pa je povzročilo vdihavanje nesnažne sline ali celo živilskih drobcev ob času njegove nezavesti, ko so ga meta'i božjastni krči. Drobci so mu oble-

žali v pljučih in počasi gnili. Gnitje mu je prišlo na pljuča sama in proti koncu meseca novembra je izbruhnila akutna broncho pneumonia (nagla pljučnica ob zrakovodih) z gangraeno pulmonum (splošnim vnetjem pljuč)."

To je dr. Kraigherjeva diagnoza Cankarjeve smrtne bolezni. Torej Cankar ni umrl za "špansko", kakor pravi Slovenski biografski leksikon (68), temveč za posledicami onega usodnega padca v novem stanovanju, in njegove bohemske narave, pa morda tudi prav tedaj tako zgodovinsko usodno razgibanega časa na prelomu, ki Cankarjevemu političnemu pričakovanju ni dal mirno počivati.

Kako pa je bil duhovno pripravljen na smrt?

Župnik in pisatelj F. S. Finžgar ga je obiskal ob smrtni postelji in (v DS 1920, 31), poroča o tem. Ko je Cankarju omenil smrt, je odgovoril: "Jaz se ne bojim umreti. Vedi, da bo laži moj opravek z Bogom tedaj kot mnogim — morda laži kot tebi." Finžgar ga je spovedal in po spovedi — "je ves presunjen taval po stopnicah".

Ob smrti je Cankarju stal ob strani tudi brat Karel, kanonik v Sarajevu. V osmrtnico mu je napisal stavek: "Okrepčan s tolažili sv. vere se je preselil v večnost uživat Resnico, Lepoto in Dobroto, ki ji je skušal služiti s svojim delom." (Slovenec, 11. dec. 1918.)

V mrtvaški knjigi je zabeleženo, da je prejel sv. poslednje olje.

Malo več podrobnosti o "poslednjih dnevih I. Cankarja v ljubljanski bolnišnici" podaja nepodpisan poročevalec v Slovenskem domu 8.4. 1939 (Fr. Dolenc). Tudi navaja podatke neimenovane bolniške sestre (— S. Doroteje iz Radeč), ki je tedaj stregla Cankarju. "Bil je potrpežljiv bolnik, zelo hvaležen, celo šaljiv. Tudi kakšno je zapel, nekoč je hotel že uiti domov. — Njegovo umiranje in zadnje ure so bile tako lepe, kakor so lepe in vzpodbudne le pri malokaterem umirajočem." To so njene besede.

Članku je priložena tudi fotografija "sobe, v kateri je Cankar umrl: soba št. 26 na kirurškem oddelku, II nadstropje, šentpeterske bolnišnice." Sliko je po Dolenčevih navodilih posnel Janko Hafner.

Tu je že zagonetka: na kirurškem oddelku? Nazadnje je bil na internem, kakor trdi dr.

Kraigher. Oglasil sem se tudi jaz osebno v bolnišnici. Resnično: mrtvaška knjiga ima označeno: "I. oddelek, II. nadstropje," t. j. kirurški oddelek. Toda v bolnišnici sami je še tradicija, kakor jo potrjuje s. Budislava, da je umrl na internem oddelku, pa tudi kurat č. g. Ponikvar mi je pričal, da ga je obiskaval v I nadstropju v oddelku za tifusne... Cankar je bil sam v svoji sobi in je tam tudi umrl.

Pozneje sem še govoril s kuratom Ponikvarjem, ki mi je iz kletnega arhiva prinesel tudi uradni zapisnik o Cankarjevi smrti, obenem pa mi je odkril novo tradicijo o sobi Cankarjeve smrti v bolnišnici: **umrl je v tisti sobi na internem oddelku, ki so jo imeli določeno za umirajoče.** Malo pred smrtjo so ga namreč iz njegove sobe prenesli umret v to izolirano — "smrtno sobo". Če bi hoteli zdaj ugotoviti, katera soba v bolnici naj nosi ime "Cankarjeva soba", bi se kazalo ozirati tudi na to tradicijo, ki se mi zdi najverjetnejša. Pripravljaj sem gradivo o tem za Slovenčev Koledar, pa me je prehitela Ponikvarjeva smrt in razmere časa... Ne spominjam se dobro, če sem pred Ponikvarjevo smrtjo še vrnil njemu original bolniškega lista iz arhiva, gotovo pa je, da je moj **p r e p i s** ostal v moji knjižnici na vidnem mestu in mora biti tam, kjer je druga moja "zapuščina"...

Še besedo o Cankarjevem pogrebu.

Bil je 13. decembra 1918 ob treh popoldan. Do tedaj je ležal na mrtvaškem odru v Narodnem domu ob stalni častni straži. Slovenska narodna vlada ga je dala kot prvega Slovenca in kot prvega v novi državi pokopati na državne stroške. Pogreb so vodili Cankarjevi prijatelji: prelat Andrej Kalan, pisatelj Finžgar in pesnik Silvin Sardenko, njegovo krsto pa so vozili vranci "v gala-vozu", v zraku nad njim pa je — brnel slovenski avion in vrigel venec na njegov odprti grob. Tam se je kot glavni govornik poslovil od njega pesnik Oton Župančič. Glasbena matica mu je zapela zadnje pesmi v slovo, ko so ga polagali v začasni grob, v grobnico družine Rohrmannove. Mladina, ki je nosila vence z napisi njegovih knjižnih del, mu je grob zasula — z belimi krizantemami...

Njegove ostanke so prenesli pozneje v skupni grob "Slovenske Moderne", kjer zdaj čakajo vstajenja, družno Kette — Murn — Cankar in Župančič.

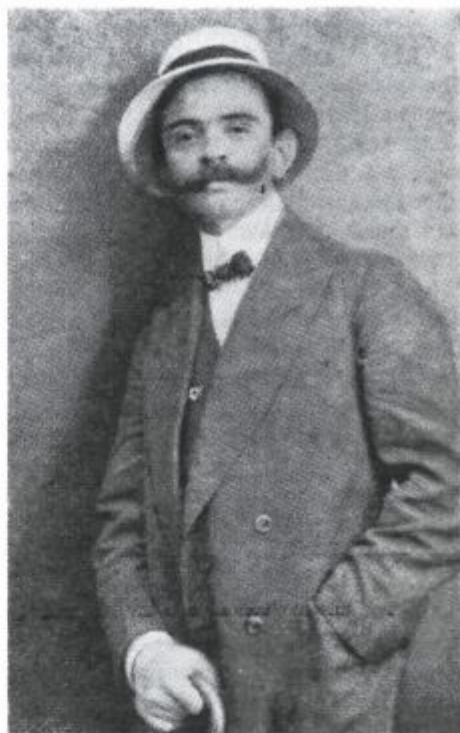
Tako je Cankar, po bohemskih dunajskih letih "brezdomovinstva" našel svoj grob v slovenski s v o b o d n i zemlji (*).

* * *

(*) Morda ob spominu na njegov pogreb še ta, osebni spomin na tisti čas.

Cankarja nisem poznal. Živela pa je naša mladina tedaj vsa in edino od njega. Četrtošolec sem bil, ko smo hodili njegove spise brat v počitnicah — na Blegaš. Morda je to zanimivo: na Jelovem brdu je živela učiteljica Anica Pintarjeva (dr. Justinova), pri njej je bila Dora Peganova iz Škofje Loke; Maks Miklavčič, doma tik pod Blegašom, je povabil Toneta Vodnika, Plestenjaka in mene k sebi na skupen izlet na vrh Blegaša gledat — topovske ognje soške ofenzive, ki so se z vrha dobro videli. In na ta izlet smo vzeli s seboj Cankarja in Župančiča in ju brali na vrhu, zroč na soško ognjeno stran... V škofovem zavodu je prof. Breznik slednjo novo Cankarjevo Podobo iz sanj dal prebrati v razredu in smo jo razlagali in razumevali z njegovo pomočjo. Razumljivo, da sem že kot četrtošolec, ko smo v prozi vsi posnemali Cankarjev stil, (najbolj mojster v njem je bil Plestenjak), hotel poznati osebno tudi pesnika samega. Vedeli smo o njem samo, da je vedno "v unionski kleti", od zjutraj do večera. In švil sem se — v Ljubljano k zobozdravniku, zavil pa — v unionsko klet, kjer sem čakal do petih popoldne, ko sem se zopet moral javiti prefektu nekje pri "Figovcu." Cankarja ni bilo v gostilno. Razočaran sem plačal svojo resnično "četrtrinko" (kaj naj bi več pil četrtošolec), pri kateri sem sedel skoraj dve uri, in šel po stopnicah navzgor... Tam pa na peti v klet — moj profesor dr. Samsa: "Kaj pa ti tu-u-kaj?" "Cankarja sem prišel gledat". "Ti bom dal Cankarja... marš! in me jecliajoč pognal. Tako nisem videl Cankarja v življenju.

Ob njegovi smrti pa sem bil v začetku nete šole. Višješolci smo Cankarjevo smrt občutili kot neizmerno izgubo. Vsaj višješolci bi radi šli na pogreb. V tem smislu smo prosili vodstvo zavoda. To je oklevalo. Potem smo poslali "pesniki" in "umetniki" in "glasbeniki" Matija Tomc, Tone Kralj, Tone Vodnik, Aljoša Tomažin, itd. (kot repek jaz petošolec) deputacijo k vodstvu, naj "vsaj nas" pusti. Pa tu ni bilo govora o kakšnih prednostih; vsi, ali nobeđen. Morda samo osmošolci. Toda končno niso pustili nikogar. Celu proste ure nismo imeli v času njegovega pogreba. To sem občutil tedaj kot veliko krivico. Od treh do štirih, tedaj ko je bil Cankarjev pogreb v Ljubljani, smo pisali grško šolsko nalogo pri samem rektorju dr. Gnidovcu. Mislim sem intenzivno na Cankarja in iz protesta nisem napisal niti érke in oddal prazen zvezek. In tudi povedal sem, zakaj. Ravnatelj dr. Gnidovec je bil uvideven: rekel ni niti besede, ničesar izvajal iz upora, samo na prazno stran je napisal — "nezadostno". Jaz pa sem se le po svoje udeležil Cankarjevega pogreba.

*Josephine
Anici Franzotovi*

*Na Rojniku
12. okt. 1912*

Ivan Cankar

Fotografijo, po kateri je priobčena gornja reprodukcija, je Ivan Cankar podaril gđc. Anici Franzotovi z besedami: "Po moji smrti boste videli, kdo in kaj je bil Ivan Cankar."

* * *

Danes, ko vidimo, kako je Cankar pred štiridesetimi leti katoliško umrl, naj se še rahlo dotaknemo vprašanja: "Ali je bil Cankar m a r k s i s t ?"

Po vsem tem, kakršno mesto zavzema Cankar v današnji uradni propagandi v domovini, kako je v njegovem imenu šla v boj z internacionalnimi brigadami v španski vojski, kako je divjala doma z njegovim imenom na praporu med našim ljudstvom, je gotovo, da si ga revolucija prilašča stoprocentno za svojega "idejnega utemeljitelja". Prof. Prijatelj je v Cankarjevem zborniku poudaril, da je "Hlapec Jernej literarno upodobljeni Komunistični ma-

nifest... s simbolno revolucijo" v zaključnem poglavju. In Petre je l. 1949 v svoji razpravi "Ivan Cankar, rudarski kandidat" (Novi svet, IV/2) zapisal: "Če bi delavski razred uporabljal revolucionarno taktiko, bi se ji C. ne upiral" (str. 1151).

Da je bil Cankar član socialdemokratske stranke, je gotovo, sicer ne bi mogel kandidirati kot socialdemokratski kandidat za poslanca l. 1907. Sicer kljub iskanju še niso ugotovili, kje je bil vpisan. V Jugoslovansko socialno demokratsko stranko, katere kandidat je bil, ni bil vpisan, kajti kandidirali so ga na trditev Etbina Kristana, da je vpisan nekje med dunajskimi socialisti. Od vsega početka svojega bivanja na Dunaju v najbolj proletarskem predmestju je simpatiziral z njimi in bil celo korektor njihovega nemškega lista. Tudi je pisal že tedaj v tržaški Rdeči prapor. Ko je l. 1907. začel s svojimi volilnimi shodi v okraju Litija — Radeče, pred vsem v Zagorju, k'jer je bilo njegovo volilno središče, je poudarjal svoje socialdemokratstvo, in v Trstu na svojem predavanju je še podčrtal: "mi slovenski socialisti". Po vsem tem ni dvoma, da je bil socialist.

Ali pa je bil marksist? To se pravi pristaš materialističnega svetovnega nazora, ali celo komunist, pristaš komunističnega manifesta z vso taktiko nasilnosti in krvave revolucije?

Iz njegovih volilnih shodov, katerih nekaj popisuje prof. Petre v omenjeni razpravi, iz odmevov v pisnih nevesti štefki na Dunaj in iz drugih virov vemo, da je bila glavna vsebina teh volilnih udarnih govorov prav to, da socialisti niso nasprotni veri! Vemo, da je prekinil govor ob dvanajstih, da je s poslušalci zmolil angelovo češčenje, in znano je, da se je z rožnim vencem prikazal na govorniškem odru. Verjetno je bila to "radičevska" demagoška gesta, ko je imel proti sebi "edinega poštenega" klerikalnega kandidata Povšeta, toda gotovo pa je tudi, da svojega brezverstva ne bi tako hinavsko "šentflorjansko" odeval v vero, ampak je iskreno veroval v Boga, v krščanskega Boga. Te vere nikoli niti ni skrival. Tudi ne v spisih. Če bi bil Cankar marksist, bi moral graditi svoj uspeh (tudi literarni) na sovražstvu. Toda iz vse analize njegovega dela izhaja, da je bilo njegovo delo "knjiga ljubezni", kot pravi sam in kot je v Ljubljanskem Zvonu

(1927, 325) ugotovil v psihološki analizi njegovih duhovnih osnov dr. Čibej, trdeč, da je vsa njegova umetnost potekala iz pradživetja neke erotičnosti, ki ni seksus, ampak ljubezen. Gledati je treba njegovo umetnost, pa se nam Cankar pokaže kot izrazit duhovni človek. Nekaj marksističnega ima njegova stroga delitev sveta v temo in luč, dva "razreda": v buržujsko hinavščino, neiskrenost, izkoriščanje, pa v svet proletarske lepote, trpljenja, bede in žrtev. Toda, ta razdelitev nima marksistično razrednega materializma v osnovi, ampak — etično-duhovno problematiko. Gre za dobrega človeka, za greh v duši, za lepoto vesti. Tudi za Lepoto, pisano z veliko. Tako je poseebil ta svoj svet z Jacinto. Z brezgrešnostjo umetnostnega doživljanja sveta. Le pa Vida, Nina, Milan in Milena. Hrepenenje. To je metafizično pojmovanje življenja. Rahel panteizem. Vsekakor pa nekaj, kar človeka osvobaja od materializma in ga dviga — v Skrivnost. V strogi proletarski dunajski dobi je — gledal svet v tem dualizmu: vulgarnešt in Umetnost! V to etično nasprotje se mu je kot romantiku in simbolistu sprevrgel marksistični materialistični dualizem teze in antiteze. Pesimizem njegovih idealistov — Kačurjev — je prav tako pasiven, tragičen, zato umetniško in človeško lep, v marksističnem smislu pa "izdajalski". Celo v Hlapcih, ki jih je pisal v času politične borbe, se Jerman prelomi ob etičnem problemu v mislih na mater in njen duhovni svet. Pal je iz "linije". Cankar ni mogel iz tradicionalnega duhovnega sveta. Pač pa je političnega odklanjal in gradil novo družbo na ljubezni in pravici. In še hlapec Jernej, ki ga je pisal kot propagandno brošuro, ni marksističen kljub prijateljevi oznaki. Prijatelj sam je bil dekadentski individualistični romantik in je kot tak gledal v njem simbol revolucije. Toda prav imarksiisti gledajo nanj drugače. Črnogorski marksist Žarko Plamenac je v sarajevski Pregled (1937) še pred vojno o Hlapcu Jerneju napisal: "Čudna oseba... ni tip, je izjemna... C. ne daje v njem slike trpljenja in borbe celega razreda, temveč samo sanje in dušo enega izjemnega človeka. Ne, tolikšna naivnost (kot jo kaže Jernej) se ne da z ničemer opravičiti, samo s tendenco krščanske morale... z mistiko in psihološko li-

ričnostjo ali artizmom... On se bori za sebe... ne za razred... V tej svoji borbi se nanaša samo na krščansko moralno, na božjo pravico in prirodno pravo. Vera v Boga je edino njegovo zaupanje in njegova nada. Borbe ne začnjenja, pa zakaj? On zametuje križ... toda brez križa vodi narod na breg v bužje kraljestvo... C. se noče boriti, on hoče samo svoj duševni mir. Ta mir pa mu daje mistika, daje mu Bog... To je mistika, krščanska etika, Adlerjeva individualna psihologija in to v službi močnejših..." Tako Plamenac ob Hlapcu Jerneju, ki je še posebej pribil: Ta "narobe, nečlovečanska krščanska etika, ki pristoji kristjanu na grmadi, nikakor ne pristoji poslanskemu kandidatu socialno demokratske stranke!" O celotnem Cankarju kot marksistu ima še stokrat slabše mnenje. Sprašuje se, ali ima Cankar sploh kaj, kar je bistveno za marksističnega umetnika? Na pr.: "vedro razpoloženje, vero v končno zmago, optimizem, neokrnjeno borbena moč in voljo ter kolektivno zavest?" Odgovarja: "Ne, on je individualist, estetski vizionar, mistik, kristjan." Še enkrat se vpraša: "Cankar — marksist? Možgani se nam upro, ne moremo verjeti". Nasprotno pa postavi trditev: "Da! Cankar je kristjan. Kristjan, ki kaže na nebo, ki nam bo poslal uteho na način prvih kristjanov, na način anabaptistov, ki so bili sami svoji svečeniški, so stali v direktni zvezi z Bogom in direktno črpali tolažbo iz prve roke izvira."

To je rezultat marksistične razprave o Cankarju marksistu iz časa, ko še ni postal "idejni utemeljitelj "komunistične politike po drugi vojni.

Pa tudi vsi slovenski "komunisti" ne mislijo na enak način o Cankarju — marksistu. Vemo, da je Cankar po političnem porazu šel k svojemu bratu kanoniku v Sarajevo in tam bil gost škofa Stadlerja. Dobro se je počutil v tem duhovnem okolju, čeprav je na izletu na bližnje gore zabavljajl čez "farje" (kar je večkrat, zlasti v pismih, rad storil). Vemo, da je tedaj šel tudi k spovedi in prejel sv. obhajilo. In tedaj je napisal tudi tri lepe religiozne sonete kot epilog Kurentu:

Luč je in Bog je, radost in življenje!

— — —
V nečisto noč, v sramoto in ihtenje
zapel je glas od angelskih poljan;
svetlobe večno slavno oznanjenje.

Vi vsi, skoz mrak pod križem vzdihujoči,

zablisnilo se je odvrh neba,
vstanite vriskajoči in pojoči:
Pozdravljena, nebeška glorijs!

Nihče drugi kakor Juš Kozak je napisal podsedanjim režimom v Blodnjah (1946 115) stavek: "Tisto leto, ko se je največ izpraševal o smislu svojega dela in hrepenenja, je v sarajevskem verskem ozračju izpovedal vero v metafizični vir Lepote. 'Lepota je kakor Bog. Povsod je in nikjer je ni... Srce siromaka jo sluti in jo išče, slutilo in iskalo jo bo vekomaj!.. Paradiž je bil in je. V tem svojem zaupanju in hrepenenju je človek izpregovoril, zapel, je ustvaril prvo podobo, prvi kip...' S pobožnim žarom v tabernakelj zamaknjene, pravkar preoblečenega meniha vzklika, da je umetnosti: 'Tisočletna - legijon besed, zvokov in oblik za čaščenje enega samega nevidnega Boga'. Ljubezen do poetične lepote — življenja ga je privedla v vrsto spoznavalcev Franciška Asiškega, da je z vdanim patosom posvetil Bogu človeško umetnost in njen namen, ne da bi zatajil vero v nujnost politične preobrazbe sveta, da bi se tudi siromaku odprla pot v paradiž". — To so besede — Juša Kozaka.

Bil je torej Cankar v času, ko je nastopal kot socialdemokratski poslanec, **metafizični idealist**, milje oddaljen od materializma, da, bil bi celo neke vrste konvertit, da je sploh kdaj prenehal verovati v Boga; pa ni. Spremenil se mu je le v prvi dobi v simbolistično hrepenenje, v Jacinto in Lepo Vido, toda po sarajevski dobi se je iz tega panteističnega simbolizma pokazal čisto jasni krščanski Bog sv. Franciška Asiškega, brata vsem stvarim in ljudem. To ne nasprotuje, da Cankar ne bi ostal še nadalje revolucionarni borec za odrešenje proletariata izpod buržujskega kapitalističnega nasilja in ustvarjalec nove proletarske kulture in pravičnejše družbe. Le postavil jo ni na razredno sovraštvo in materializem, temveč je vstopil v procesijo — za križem...

Cankarjevo tovarištvo koncem vojne s "krekovci", njegovo sodelovanje z dominsvetovci, njegove Podobe iz sanj, ki so jasno in zatrdno dokončno izpovedale njegove vero: "Matj — Dcmovina — Bog!", njegova zasnova ženitve v Kani, na motiv slovenskih vaških podobarjev obpotnih razpel in kapelic: vse to opravičuje prvo poveljno ekspresionistično generacijo, da je zavestno poudarjala svoj izvor iz Can-

karjevega idealizma, ga smatrala kot predhodnika slovenskega religioznega ekspresionizma ter je ime glasila Križ na gori zavestno vzela iz Cankarja. Bil sem zraven, ko smo izbirali ime, zato lahko trdim, da pomeni povezavo na to metafizično Cankarjevo tradicijo. Kosovelova "Mladina" pa je navezala na Cankarjevo socialno nemarksistično, proletarsko tradicijo. Toda šele po desetletju je nov rod na njem zgradil marksistično "novo stvarnost", ki je Cankarjevo ljubezen spremenila v sovražstvo, in C. Jacinto vrgla nazaj v naturalistično materialistično vulgarnost. Kdo se je torej odmaknil bolj od Cankarja?

* * *

Držalo bo, da Cankar ni bil marksist v Marxovem smislu, kajti Marx jasno oznanja v Komunističnem manifestu, "da je religija le meščanski predsodek..., da večnih resnic ni, ne morale, tudi ne religioznih idej z večnostnim temeljem..., da komunizem prihaja, da razruši vse te večne ideje in jih nadomesti z novimi..." Ta nova vrednota pa naj bi bila "kolektivna zavest" (razredna borba!). Vse to so citati iz Manifesta, katerim dodajam še tegale iz Marxove Kritike hegeljanske filozofije prava: "Religija je vedno zavest in čustvo "jaz a" v človeku, ki še ni našel samega sebe, če pa ga je našel, ga je zopet izgubil... Zato pa je boj proti veri direkten boj proti svetu, ki mu je vera duhovni vonj. Vera je vzdihovanje zatiranih, sree tistih, ki so izgubili pogum, duh pobitih. Vera je opij za ljudstvo... Končati z vero, prividno srečo ljudstva, se pravi, iti korak naprej k osvojitvi prave sreče..." (Biografija del Manifesto comunista, Mexico 1949, 251).

Cankar pa je povezoval vero s protiburžujškim bojem, bil je individualist, etičen borec, priznavajoč nenapisano večno moralno idejo: V e s t; niti Hlapec Jernej, kot socialdemokratska propaganda, nima kolektivne zavesti razreda, pač pa vero v b o ž j o p r a v i c o. Je pesimističen glasnik zatiranih, odstavljenih, onih, ki so izgubili pogum v borbi s svetom, razočaranih idealistov, kot je bil sam, še vedno bolj Dostojevski in Čehov, kot pa Gorkij... Še bolj bogoiskalec, satirični pokopovalec liberalnega društva, ne pa še marksistični borec, pač pa pesnik njih tragičnosti.

Držalo bo, da Cankar ni bil marksist v Leninovem smislu, ki je pisal: "Naša filozofija temelji na znanstveni materialistični fi-

lozofiji... zato naš program vsebuje nujno a t e i z e m (Novaja žizn 1905, šte. 23 (*))

Lenin sam je napisal tudi stavek: "Borba proti veri je ABC materializma in m a r k s i z m a" (Lenin o religii, Moskva 1954, stran 20). Komunizem je prevzel za samosvoje izhodišče marksistični ateizem, prav tako kot je Marx sam napisal: "Komunizem začinja tam, kjer končuje ateizem" (Oekonomisch-Historisches Manuskript, 115). To borbo proti veri pa je pri Leninu prevzela že organizacija: komunistična stranka. "Mi smo ustanovili svojo stranko KP (b) med drugim tudi za borbo proti vsakemu religioznemu poneumljenju delavstva" (Lenin o religii, str. 8). Cankar torej tudi ni marksist v smislu leninizma. Ne bi bil iskren in ne zanesljiv, če bi zašel v komunistično partijo spričo svoje izpovedane vere v Boga in v Kristusa: "Ker sem Slovenec, sem k a t o l i č a n". Tudi ni rekel: "Če bi bil Rus, bi bil brezverec", temveč "bi bil pravoslaven". Zanj ni bil problem: vera in nevera, ateizem, temveč možnost več oblik religioznega izživljanja narodov.

Cankar zato tudi ne bi mogel biti marksist v smislu stalinizma, ki je tudi vse kulturno življenje dal pod totalno cenzuro partije, kar je dobilo najvidnejši izraz v "ždanovščini" iz leta 1946. To ždanovo obsojbo dekadentnih romantikov Zoščenka in Ahmatove je sprejela KP(b) za svoje načelo in pisatelj Fadejev kot generalni tajnik Zveze pisateljev je ta načela sprejel za vse pisatelje komuniste Stalinove dobe. Fadejev se v svojem referatu zavzema za oficialni "socialistični realizem" in postavlja teze: "Dolžnost književnosti je stati na barikadah partije! Proč z brezpartijnimi književniki!" — "Uničiti slabe ostanke preteklosti, ki ovirajo ljudi na njihovi napredni poti" (Med te spada brez dvoma vera). "Doba reakcionarnih romantikov... fizioloških naturalistov... doba dekadence so dobe literarnih izrodov." Posebej se obrača proti "individualističnemu simbolizmu z vso njegovo mistiko in slabo erotiko in... skrbjo za formo..." Tudi proti religiozni erotiki: "Potrebno je, da se osvobodimo tudi skritih zvez z dekadenco..." "Treba je tudi razgaliti nacionalistične predsodke ter vplive buržujnega pojmovanja narodnostnih vprašanj"

(*) Citat navaja Sheen: El comunismo y la conciencia occidental.

...predvsem pa "pobijati idejne nasprotnike ter biti svoboden na liniji partije!" To je povzetek predavanja, ki ga je pesnik Fatur poslovenil za Slovenski knjižni zavod v Ljubljani kot kažipot slovenskim kritikom (Mala knjižnica 1947, zv. 5-6). Ali je bil Cankar v tem smislu stalinistični marksist? Saj je vse to kot napisano — proti njemu! Ta naturalist iz Erotike, simbolist iz vsega svojega poznejšega dela, predstavnik dekadentne dobe v naši književnosti, s slabo otroško erotiko in celo z mistiko hrepenjenja, pozneje celo religiozno, ta borec proti vsem partijam, celo socialdemokratični, v kateri je kandidiral, ne priznavajoč njenih osnovnih Marksovih načel, naj bi postal brezpogojni partijski pisatelj?! Pa je vendar Fatur v uvodu v to predavanje napravil Cankarja tudi za nekakega slovenskega predhodnika teh idealov, v znamenju katerih da je "vihtel orožje Ivan Cankar!" Prijatelj: "Glej, Umetnik!" naj bi zdaj dobil prilastek: "Glej, dvorni partijski pisatelj!"

Če so danes v domovini prenehali s stalinizmom v literaturi v obliki ždanovščine (ki so jo tedaj oficialni kritiki prevzeli v svoj kritični nazor), sta ostala še vedno leninizem in marksizem svetovni nazor vsega javnega in kulturnega življenja v Sloveniji, tudi — "izgraditve svojstvenega jugoslovanskega socializma". Cankar po vsem tem načelno ne stoji na tej poti.

Če je prof. Petré izrazil mnenje, da bi se Cankar priključil "revolucijski taktiki", bi si jaz upal izraziti drugo, namreč, da bi se morda utegnil pridružiti, dokler je bilo to revolucionarno gibanje "ideal", nekako na način, kakor je Blok dal patroljo dvanaajstih boljševikov voditi Kristusu. Toda kakor je tudi Blok po nekaj letih klical Marijo, naj "izžene te hudiče" (Po citatu kakor ga je prof. Spektorski posredoval), tako bi se verjetno tudi Cankar znašel v nasprotju z novim materializmom. Opiram se pri tej hipotezi na Berdjajeva, ki je napisal: "Pozitivni ideali tako socialistov, kakor komunistov so eminentno meščanski: ideali žalostnega paradiža, tovarn, sile in zemeljskega blagostanja. Meščanski duh evropske družbe 19. in 20. stoletja je razvijal izključno orientacijo proti svetu vidnih stvari in negacijo proti svetu nevidnih: predstavlja prav tisti ekonomizem, ki ga je tako dobro prisvojil Marks in ga pripeljal do absolutnosti. Ekonomizem se nam jav-

lja kot protimeščanski v toliko, v kolikor je še nekaj nevidnega in ki zato zahteva vere, žrtv in navdušenja. Kakor hitro pa postane viden in se realizira, se pokaže prav tako meščanski kakor kapitalizem. (Citat v knjigi El comunismo ateo, Bs. As. 1938, str. 104).

Kaj je bilo bistvo Cankarjevega pisateljvanja? Njegova najbolj "marksistična" poteza? Nasprotje: buržujski materialistični svet in idealistični proletarski, predstavnik lepote in dobrega, trpljenja in poveličanja. Vso ost peresa je Cankar naperil proti meščanskemu izkoriščanju, koristoljublju, demagoštvu, amoralu, proti ločini, proti nasilju slednjega "kraljevanja". Kaj bi videl v realiziranem socializmu pri nas, postavljenem na temelj materializma? Novo meščanstvo! Namesto "kralja na Betajnovi" paševanje političnega komisarja! Ali ne bi morda zavihtel biča proti takim nadljudem v kolektivistični družbi? Kako ne bi "iz sovraštva" in zločinov težil po družbi na "ljubeznivi", ko je vendar njegovo pradoživetje, njegov ustvarjajoči navdih — kot je ugotovil Čibej in kot se je izrazil Cankar sam — ljubezen sama. Ali ne bi — kot velik častilec Dostojevskega — spoznal tudi on, da "se je v praznoto, ko so iz prostora izgnali Boga, naselil hudič"?

Ali ne bi spoznal tega, kar je Dostojevski izrazil v svojem slavnem govoru o Puškinu: "Socializem (ruskega) naroda ni v komunizmu in mehaničnih formulah... temveč koncev konca samo v vesoljnem zedinjenju v imenu Kristusovem!" Sedim tako, ker je Cankar sam izjavil v črtici Dobrodošli to misel, kot jo citira Plamenac, ogorčen nad krščanstvom "marksista" Cankarja:

"Živ je le Kristusov evangelij in slavno se bo dopolnil!"

Ali ne dokazuje Djilas v svoji zadnji knjigi "Novi razred" (1957) prav to: pojavlja se nov komunistični kapitalizem, novo privilegirano meščanstvo? In bi Cankar molčal? Če bi mu le dali govoriti!

Zato verjamem socialistu Hermannu Wendelu, ki je zapisal, da je bil Cankar "bolj socialist iz Krista kakor iz Marksa". In zato sem mnenja, da je Cankar pred štiridesetimi leti umrl — ne kot marksist in ne kot konvertit, temveč kot — idealistični v Kristusa, Boga verujoči socialist.

Hudodelstva in sodobna mladina

Zločinci in zločinstva, posebno med mladino, pomenjajo za svobodno družbo zelo pereče vprašanje. Čeprav so statistični podatki o hudodelstvih, kakor je splošno znano, zelo nepopolni in pomanjkljivi, smemo brez pretiravanja reči, da je zločinstvo posebno med mladino za nekatere države postalo sploh vodilno vprašanje. Za Združene Države Severne Amerike je znano, da so samo za vzgojo državni izdatki še večji, kakor pa troši država iz svojega letnega proračuna za stvari in ustanove, ki so v zvezi z zločinstvom. Pa tudi neposredni stroški zasebnikov gredo v visoke milijone. Samo v enem letu so n. pr. v Chicagu trgovci, zlatarji in razni poslovni ljudje plačali zločinskim izsiljevalcem 136 milijonov dolarjev, zato, da bi nje same, njihove družine in njihova podjetja pustili na miru (leta 1945). A kje je ocenjena škoda, ki jo povzročijo zločinci na življenju in zdravju nedolžnih žrtev!

Vsaj do zadnjih časov so Združene Sev. Ameriške Države bile v svetu vodilne, kakor je splošno znano, po velikem številu posebno mladoletnih zločincev. Mesto New York, ki je res nekaj večje kakor London, ima letno šestkrat toliko umorov in ubojev kakor London, celo, komaj kaj manj kakor vsa Anglija s svojimi 50 milijoni prebivalcev. Po podatkih, s katerimi razpolaga newyorška policija, "deluje" v mestu okrog 500 roparskih tolp, ki jih sestavljajo mladoletniki, z nad 8000 člani. Na vsak roparski napad ali poizkus roparskega napada v Londonu pride 17 ropov v Clevelandu. In se ne more reči, da bi se število hudodelstev postopoma zmanjševalo, ampak rajši celo narašča iz leta v leto. (Podrobnejše podatke za Sev. Ameriko navaja John Lewis Gillin, *Criminology and Penology*, 3. iz. New York 1945, v 3 pogl. "Obseg in stroški zaradi zločinov").

Ne vemo, če bodo Severnim Amerikancem kaj v tolažbo poročila, ki prihajajo iz za železne zavese. Šele zadnje mesece je po komunistih nadzirano časopisje moglo javno pri-

znati hitro naraščanje zločinstva med mladino v vseh satelitskih deželah. Seveda se še vedno večji del "zločinov", o katerih poročajo iz Madžarske, Poljske, Češkoslovaške, Romunije, Bolgarije in Jugoslavije, nanaša na prestopke zoper linijo komunistične stranke. A kar resnično vzbuja vznemirjenje, je naglo naraščanje prostitucije med žensko mladino, med moško pa banditstvo in pijančevanje. Nek delavski list iz Budimpešte je nedavno pisal: "Trebaja, da se lotimo vprašanja, o katerem smo morali molčati 14 let, ko smo le z naslado polnili naše časopisje s poročili o zločinih mladoletnikov v zapadnem svetu". Ni treba daleč iskati vzrokov za pojav, ki pričinja vznemirjati komuniste. V sistemu, ki že leta zavedno in načrtno hujska otroke proti "staromodnim" in "reakcionarnim" roditeljem, sta avtoriteta in moralni vpliv staršev polagoma izpuhtela. Družabni red, ki ne priznava vesti, marveč le razredno zavest kot moralno podlago za dobroga državljana, se ne more boriti proti zločinstvu drugače kakor s kaznovanjem. S tem pa hudodelstva ne bodo zadeli v korenini. A kaj naj zapišemo o Buenos Airesu, kjer nas dan za dnem presenečajo poročila časopisja o velikopoteznih roparskih napadih, ki so večkrat združeni celo z umori; o vlomih v banke, zlatarne in menjalnice; o zločinsko rafiniranostjo izpeljanih prevarah in goljufijah; o silni organiziranosti tolovajske drhali in o do potankosti izdelanih napadalnih načrtih, ki zločincem skoraj vedno omogočijo pobeg, ne da bi jih izsledila policija... A splošno vlada prepričanje, da časopisje poroča komaj o desetini zločinov, ki se v mestu dogajajo. Toda že na podlagi tega, kar javnost zve, bi se opravičeno dalo sklepati, da se argentinska prestolnica jadrno približuje nivoju, po katerem so nekoč postala zloglasna mesta kakor so Chicago, New York, Calcutta ali Šangaj.

Marsikdo naših ljudi se opravičeno vprašuje, kakšen vpliv bo to ozračje "divjega zapa-

da" imelo na našo doraščajočo mladino, ki živi pod neprestanim dojmom hudodelstva, ko res ni skoraj dneva, da ne bi časopisje napolnilo svojih stolpcev s poročili o drznih, navadno posrečenih zločinskih podvigih oboroženih maskiranih mladih banditov. Tudi tega vprašanja se hočemo v naslednjem na kratko dotakniti. A najprej je treba, da pojasnimo pojme in izraze, ki se v pričujočem sestavku ponavljajo.

Pojmi

Zločin je opustitev ali storitev nekega dejanja, ki ga zakon pod kaznijo zapoveduje ali prepoveduje. Zločinec pa je za svoje dejanje polno odgovorna oseba, ki premišljeno izvrši kako krivično dejanje in ga oblast prime ter obsodi za njegov prestop. Zato tistih zlikovcev, ki se s prebrisano zvižajnostjo ali na kak drug način znajo odtegniti zakonitim posledicam svojega hudodelstva, govornjeno natančno, ne moremo imenovati zločincev, čeprav dejansko so zločinci in se njihovo zadržanje in vedenje od le-teh nič ne razlikuje.

Veda, ki se peča s preučevanjem zločinov pa se imenuje kriminologija, ki je v naši dobi že več ali manj samostojna znanost, katera se je le počasi in trudoma mogla izločiti iz kazenskega prava. Kazensko pravo kot veda namreč nima za svoj predmet zločina; ono le preučuje pravne določbe. Kriminologija pa hoče izvedeti vse, kar je v zvezi z zločinom. Njen študijski predmet je zločin kot takšen, ni sicer vzet vsestransko, pod vsemi le mogočimi vidiki.

Takoj pa je treba opozoriti, da je pojem zločina mogoče motriti iz različnih zrelšč. Nekateri zločini pomenjajo kršitev splošnih in individualno priznanih naravnih norm. Druge je treba ocenjevati prvenstveno kot hude prestopke zopet obstoječi družbeni red. V mnogih primerih so eno in drugo. Tudi je treba upoštevati subjektivno in objektivno presojo zločinskega dejanja. Sociološko utemeljena kriminologija se kajpada prizadeva v prvi vrsti za objektivno presojo, v kolikor so namreč kaka dejanja družbeno škodljiva.

Eno največjih težkoč pri statistiki zločinov povzročča način, kako naj se hudodelstva opredelje. Splošno poznana razdelitev: zločini proti državi, proti osebam in proti lastnini, ima to

pomanjkljivost, da spravi v vsako teh skupin povsem raznovrstne zločine. Zato je vsekakor boljša razdelitev, ki upošteva nagibe, ki so dovedli do zločina: 1.) gospodarska kriminaliteta (z gospodarskimi nagibi, n. pr. tatvina); 2.) seksualna kriminaliteta (n. pr. zločini proti npravnosti); 3.) agresivna kriminaliteta (n. pr. grdo ravnanje s kako osebo) in 4.) politična kriminaliteta.

Ako je stalno ponavljanje raznih zločinov zadosti ugotovljeno, se samo po sebi vsiljuje vprašanje po vzroku takih pojavov. To vprašanje pa je tako široko in daljnosežno, da se ga mnogo čez okvir kriminološke problematike. V teku dob so se pojavile različne psihološke in antropološke teorije, (kakor jih v kratkem zgodovinskem pregledu v naslednjem navajamo) ki na različne načine rešujejo vprašanje vzrokov za zločinsko ravnanje. Bodi pa takoj omenjeno, da so nekatere teh teorij dosti dvomljive vrednosti, kakor teorije o rojenem zločincu (Lombroso in drugi), ali ki ima zločin za pojav degeneracije (E. Ferri in drugi), teorija o psihopatičnih oblikah zločina (Prichar in drugi) i. t. d.

Zgodovinski pregled

Ako iščemo osnov za današnje kazensko pravo in za današnjo kriminologijo, potem moramo iti v zgodnji srednji vek, ko se v zapadni Evropi prične uveljavljati krščanska kultura. Tudi že tedaj so krščanski verniki priznavali ista bogoslovna in filozofska načela, kakor jih priznavamo danes. Čeprav je od časa do časa mogoče opazovati nekoliko drugačno umevanje in pa uporabo enih in istih načel. Med takšnimi osnovnimi načeli je bilo tudi že tedaj splošno prepričanje, da je človek, drugače kakor žival, odgovoren za svoja dejanja, dasi je v posameznih primerih treba upoštevati olajševalne okoliščine, ki zmanjšujejo njegovo odgovornost.

1.) V zgodnjem srednjem veku, ko je bilo krščanstvo šele nekaj novega za prebivalce zapadne in severne Evrope, je uporaba omenjenih nazorov na kazenskem področju bila že močno pomešana s kulturnimi ostanki prejšnje poganske vere in filozofije. Večkrat so se krščanski misijonarji kljub svojemu boljšemu prepričanju zaradi okoliščin morali ukloniti paganski tradiciji, katero je bilo mo-

goče šele polagoma, večkrat s potrpežljivo, stoletja trajajočo prevzgojo predrugačiti. Krščanski sodniki so tedaj kot še danes, bili večkrat prisiljeni, da se uklonijo pred maščevalnim krikom divje množice.

Nekateri, posebno protestantski pisatelji, ki popisujejo srednjeveško zadržanje do zločinstva, trdijo, da so tudi živali bile sojene in kaznovane od sodišč zaradi "zločinov", to pa z vednostjo cerkvenih oblasti. V resnici pa stvarne osnove za take trditve ne najdemo ne v bogoslovnih, ne v filozofskih naukih tedanjega časa, niti jih ne omenja noben katoliški zgodovinar. Zdi se, da je tudi ta, kakor mnoge drugih trditve, le gola izmišljotina nekaterih Cerkvi posebno sovražnih piscev.

Zgodovinska resnica pa je, da so sodišča proti živalim res obstojala v predkrščanski dobi, proti katerim pa se je cerkvena oblast borila, kjer je nanje naletela, in jih celo kaznovala. Tudi je res, da je še napol pogansko ljudstvo takšna sodišča večkrat zahtevalo, a so jih cerkveni pisatelji smešili, duhovščina pa odklanjala.

Nekateri ta zgodnji srednjeveški pojav tudi drugače razlagajo. Namreč, da sploh ni šlo za kaka resna sodišča nad živalmi, marveč le za grobe burke, kakršne pozna tudi kasnejša doba in jih najdemo še danes popisane pri tem ali onem šaljivem pisatelju različnih narodov. Povsod pozna ljudsko izročilo kake Butalce, ki so svečano obsojali živali na razne smešne kazni zaradi "zločinov" in prestopkov bodisi proti živalim, bodisi proti ljudem. Tudi dandanes ljudje marsikaj človeškega radi simbolično prenesejo na živali —, podobno, kakor nam pričajo že Ezopove živalske basni —, zlasti še v političnih bojih, kadar ni svobode neposrednega izražanja in pisanja.

2.) Današnji pravni zgodovinarji, ki popisujejo sodni postopek zgodnjega srednjega veka, tudi navajajo, da sodišča niso zadosti upoštevala okoliščin, nagibov in drugih neposrednih vplivov, ki so storilca dovedli do zločina, marveč, da so kratko in malo sklepala, da je hudodelstvo bilo vedno storjeno zaradi prirojene pokvarjenosti in na prišepetavanje hudobnega duha.

Tudi takšne splošne sodbe niso točne. Res je zgodnji srednji vek pripisoval hudemu duhu veliko oblast nad človekom in so obsejnost v globoko religioznem srednjem veku

pogosto navajali za vzrok zločinskih dejanj. Da je obsedenost mogoča, vemo iz Zgodb sv. pisma in cerkvene zakramentalne prakse. Po drugi strani pa se tedanje poznanje dušeslovja in duševnih bolezni seveda ne more primerjati z današnjo vednostjo. Vendar pa iz moralnih in bogoslovnih spisov srednjega veka ni razvidno, da bi vzrok za hudodelstvo enostavno naprtili hudičevim skušnjavam in oproščali hudodelca sleherne osebne odgovornosti. Saj že pri sv. Tomažu (1224-1274), ko govori o svobodni volji, najdemo zapisano, da "hudič ni neposredni in zadostni vzrok zlega dejanja, ampak da vpliva le s prigovarjanjem, le s tem, da človeku prikazuje kak predmet kot poželenja vreden".

Osebna odgovornost se je torej hudodelcu še vedno pripisovala, čeprav je tedanja sodna praksa olajševalne okoliščine, ki jih je upoštevala, drugače motivirala, kakor pa je to danes v navadi.

3.) Spočetka so v zgodnjem srednjem veku kazenskim sodiščem predsedovali redovniki, ki so postopali po predpisih starega Rimskega prava. Kasneje so jih nadomestili laiki, ki so obdržali stari pravni postopek. Ena izmed značilnosti starega Rimskega prava je v tem, da glede kaznovanja pusti sodniku široko oblast, da je po svojem lastnem presodku strog ali pa milostljiv z obsojencem. To značilnost Rimskega prava je obdržala še tudi današnja justica, kadar gre za presojo kaznivega dejanja mladoletnih storilcev. V kasnejši dobi pa že beremo o pritožbah proti sodnikom, ki so zlorabljali široke možnosti, katere jim je dajal zakon, češ, da niso postopali nepristransko.

4.) Sredi 18. stoletja se prične novo socialno in politično gibanje pod geslom: **Enakost vseh pred zakonom!** Montesquieu, Voltaire, Rousseau so bili glasniki novega duha, a znani italijanski kriminolog **Cesare Beccaria** je 1764 prav isto zahteval za one, ki imajo opraviti s sodno oblastjo zaradi prestopkov družbenega ali pravnega reda. Pod vplivom novih duhovnih tokov je bilo treba spremeniti zakone in vzeti sodniku njegovo veliko moč in svobodo, katero je do tedaj užival. Nova zakonodaja je vnaprej za vsako kaznivo dejanje določila posebno kazen, kateri je zapadel vsakdo, ki se je zoper določeno postavo pregrešil. Na ta način je "klasična kriminološka šola" motrila bolj zločin kakor zločinca. Poč

vplivom naturalističnega prosvetljenstva je bila namreč vera v človeški razum tako velika, da so pričakovali, da se bo morebitni zločinec, čim bo pretehtal kazen, ki ga utegne zadeti za njegov zločin, in pa korist, ki bi jo imel od svojega hudodelstva, raje odločil za pošteno življenje. Tedaj zelo razširjena hedonistična psihologija Jeremije Beuthama (1748-1832) je to miselnost posebno podpirala. Tako so pričeli na splošno misliti, da je civilizirama družba končno vendarle le odkrila pravi način, na podlagi katerega bo zločinstvo kmalu izginilo iz družbe.

V naslednjih 25 letih pa je sodna praksa le nekaj odstopila od prvotnega strogega stališča, ki je zahtevalo enako kazen za vse. Postalo je jasno, da so izjeme potrebne, vsaj ko gre za duševno bolne in otroke, a da je tudi sicer potrebno, da sodnik upošteva morebitne olajševalne okoliščine. S tem je prvotna strogost postala milejša. Za otroke in mladoletne je bil določen posebni sodni postopek in tudi milejši način kaznovanja, drugič so pa za večji del prestopkov določili najvišjo in najnižjo kazen, mesto prejšnje, že vnaprej stalno določene kazni za vse prestopke iste vrste.

V teh okvirnih smernicah, ki imajo svoje osnove v srednjeveškem naziranju o osebni človekovi odgovornosti in pa v novoklasični pravni miselnosti, se giblje tudi novodobna kazenska zakonodaja. Samo v okviru najvišje in najnižje kazni, ki jo zakon določa za nek zločin, je dana sodniku možnost za njegov sodni postopek.

5. Leta 1871 je v kriminologiji vzbudila veliko pozornost knjiga "Il Uomo delinquente", ki jo je napisal Italijan **Cesare Lombroso**. V tej knjigi pisatelj postavi trditev, da je tretjina vseh krivcev "rojnih hudodelcev", ali bi vsaj gotovo zašli v velike zločine, ako bi jih okoliščine ne postavile v posebno ugodno okolje. Pisatelj razlaga, da je te "rojene hudodelce", ki nimajo svobodne volje, da bi drugače delali, kakor delajo, mogoče spoznati že po posebnih telesnih znakih. To je dalo povod, da nekaj desetletij v kriminologiji niso drugega delali, kakor iskali "kriminalnih tipov". Šele angleški kriminalist dr. Charles Goringo je 1913 dokazal, da kaj podobnega, kakor naj bi bili kriminalni tipi, spoznatni že po zunanjih telesnih znakih, ne obstoja. Vendar pa so Lombrosovi nauki rodili nekaj dobrega. Poslej namreč niso več posvečali glavne po-

zornosti zločinu, ampak naravi zločinca, kar je za znanstveno obravnavanje tega področja socialnega vprašanja imelo ugodne posledice.

6.) Moramo omeniti tudi velik vpliv, ki ga je imel **pozitivizem** na moderno kriminologijo. Pozitivizem je filozofska struja, ki za pravstveno področje trdi, da človek ni svoboden v svojih odločitvah, ampak so okoliščine, ki narekujejo njegovo ravnanje. Kakor smo videli, je treba tudi C. Lombrosa prišteti med pozitiviste, ker iz bioloških razlogov odreka človeku svobodno voljo. Moderni pozitivisti pa uče, da je človek **suženj okolja**, družbe, v kateri živi. Zato družba nima pravice, da bi ga kaznovala, ker je le ona odgovorna za okolje, v katerem posameznik živi. Na ta način so pričeli pozitivisti učiti, da človek v pravem pogledu sploh ni svobodno bitje, ampak so vsa njegova dejanja posledica velikega števila bodisi podedovanih, bodisi kulturnih vplivov, ki njegovo ravnanje prav tako določajo, kakor vsak drug naravni pojav.

Čeprav je vpliv pozitivizma, tudi v kolikor se odraža v psihologiji in v sociologiji, velik, bi vseeno ne mogli istovetiti moderne kriminologije z determinizmom, to se pravi: ni mogoče reči, da bi se sodišča pri obravnavi zločinov postavila na stališče, da človek nima svobodne volje in da torej ni odgovoren za svoja dejanja. Po drugi strani pa je treba prav tako vedeti, da moderni kriminalisti ne pojmujejo svobodne človekove volje vedno v takem smislu kakor katoliški moralisti. Med sodobnimi kriminalisti najdemo zastopnike monogetičnih teorij, ki zločinsko ravnanje pripisujejo podedovanim nagnjenjem, ali neurejenemu delovanju nekaterih žlez, drugi so zopet mnenja, da so družbeni vplivi **izključno merodajni** za krivo dejanje.

Na splošno pa obravnavajo moderni pisatelji hudodelce in hudelstvo kot zelo zamotano vprašanje, katerega je treba preučevati z veliko potrpežljivostjo in znanjem. Zlasti je koristno in potrebno poznanje sociologije, psihologije, psihiatrije, biologije in tudi ekonomije. Ni mogoče po pameti delati za ozdravljenje zločinskih pojavov v družbi, ako ne poznamo njihovih vzrokov. Ni se mogoče postaviti na stališče, ki ga še vedno vzdržujejo nekateri malomiselnih ljudi, da je "mogoče spoznati zločinca na prvi pogled", ali kakor sodijo drugi, da se zločinstvo da iztrebiti le, a-

ko družba s storilci "primerno trdo postopa". Kriminologija je dandanes resna veda z mnogimi važnimi nalagami.

Naloga moderne kriminologije

Moderna kriminologija kot del splošne družbene vede, motri hudodelce in hudodelstva pred vsem kot družbeni pojav. V zločinih gleda protisocialno dejanje, katero družba kot takšno občuti in katero družbena oblast kaznuje. Zato si moderna kriminologija stavi pred vsem naslednje naloge:

1. Ugotoviti socialne vzroke zločinstva.
2. Preiskati, kakšen vpliv ima hudodelstvo na družbeno življenje.
3. Končno raziskovati socialne okoliščine, ki morebitno vplivajo na to, da nekateri ljudje svoje npravno pojmovanje o zločinu in sploh o prestopanju postave spreminjajo.

Sicer je prva naloga sociološke kriminologije najvažnejša, vendar je tudi ostalima vprašanjima treba posvečati pozornost.

Socialni vzroki zločinstva

Kar samo po sebi je umevno, da je za ugotovitev socialnih vzrokov statistika zločinov neobhodno potrebno sredstvo. A prav številni podatki so tisto pomagalo v sociologiji in na splošno tudi v kriminalistiki, katero je treba z veliko previdnostjo uporabljati. Za pravilno umevanje statističnih podatkov je treba veliko znanja iz področja, na katerega se nanašajo, potem pa tudi veliko previdnosti in nepremišljenih zaključkov. Ako vzamemo n. pr. dve statistiki: ena, ki nam kaže število tistih, ki obiskujejo službo božjo — in drugo, ki izkazuje število tistih, ki se za versko življenje ne brigajo; — pa nam vendar druga statistika med obiskovalci cerkva pokaže več zločinov, recimo zoper imetje bližnjega kakor pa med onimi, ki ne hodijo v cerkev, — bi postopali zelo napačno, ko bi iz takšnih statističnih podatkov hoteli sklepati na neposredno vzročno zvezo med nizkim številom zločinov in nevero. Saj je splošno znano, da so se v mnogih deželah cerkvenemu življenju naj-

bolj odtujili imovitejši sloji, izobraženstvo in organizirani, dobro situirani delavci. V takšni socialni plati so brez dvoma tatvine redkejši pojav kakor pa med prebivalstvom, ki živi v popolnoma drugačnih gospodarskih razmerah.

Posebno so svoj čas protestanti v Sev. Ameriki na podlagi statistike katoličanom očitali, da je odstotek hudodelstev med katoliškim prebivalstvom večji kakor med protestanti. Kaj naj bi se na tej podlagi dalo sklepati? Morda, da je protestant po svoji volji bolj odporen proti zlodejstvom kakor katoličan? Morda je kdo hotel prav to iz omenjene statistike dokazati. V resnici pa gre za nekaj povsem drugega. Dotok priseljencev je v onih letih, kakor še danes, prihajal v prvi vrsti iz revnejših, katoliških evropskih dežel: Iz Irske, Poljske, iz Hrvatske in Slovenije, deloma iz Nemčije, a najbolj iz Italije. Po mnogoletnih izkušnjah ameriške varnostne službe pa je zaznamovati največ zločincev med tistimi sinovi zadnjih priseljencev, ki so že v Ameriki rojeni. Psihološko ta čuden pojav takole razlagajo: Izseljenci se zaradi bednih razmer navadno zgnetejo na obrobju velikih industrijskih mest v nezdravih predmestnih predelih, ki zaradi socialnih in stanovanjskih razmer največkrat kvarno vplivajo na mladino. Starši se zaradi dela v tovarnah navadno ne utegnejo veliko ukvarjati z vzgojo svojih. Otroci, rojeni že na tujem, se hitro priučijo jezika nove domovine in se čutijo vzvišene nad starši, ki novega jezika sploh niso večji ali zelo pomanjkljivo. Za take otroke roditelji niso potrebna avtoriteta. Hitro se vžive v okolje, poiščejo si družino večkrat dvomljive vrednosti in ker ni nikogar, ki bi jih nadziral, jih prične "vzga-jati" ulica. Kakor so prvi naseljenci nekoč odkrivali "divji zapad", gnani od želje po zlatu in pustolovščinah, tako prične tak mladič odkrivati novi svet in družbo, na katero ga ne veže nobena tradicija in nobeno socialno čustvo. Ob slabih zgledih in pod vplivom pokvarjenih tovarišev se prične njegova pot nizdol v družbene močvare in nazadnje v zločin.

Zaradi tega sociološko utemeljena kriminologija vzroke zločinstva prvenstveno išče na družbenem področju, ne da bi botela zanikati, da morejo obstajati tudi psihološke in fizične dispozicije za hudodelstvo. A ker je končno vsak zločin mogoče "pojasniti" iz naravnega nagnjenja in okolja, v katerem se je storilec

gibal, je brez dvoma opravičeno vprašanje, če ni že splošno okolje tisto, ki koga privede do hudodelstva. Velika večina sociološko izšolanih kriminologov nam na to vprašanje odgovarja pritrdilno.

O socialnih vzrokih kriminalitete je bilo že veliko napisanega. Mnogo je zadevnega gradiva, tako, da je mogoče najvažnejše vzroke vsestransko preučiti. Med glavne vzroke štejejo: otroci brez vzgoje, skrbstva in varstva; revščina, spolna pokvarjenost, alkoholizem, nevednost in splošno pomanjkanje izobrazbe; končno pokvarjenost in podivjanost zaradi vojska.

Ako omenjene vzroke navedemo na prejšnjo razdelitev po nagibih, potem bi gospodarsko kriminaliteto bilo treba pripisati predvsem revščini in želji po tujem blagu. Seksualna kriminaliteta ima svoje vzroke v zapuščenosti otrok, v alkoholizmu in raznovrstni pokvarjenosti. Agresivna kriminaliteta ima izvor v revščini, alkoholizmu in surovosti, ki je večkrat posledica pomanjkanja sleherne kulture. Politična kriminaliteta je kompliciran pojav, — katere z izjemo revolucionarnih podvigov zaradi bede in revščine, — ni tako lahko spraviti v zvezo z določenimi socialnimi vzroki.

S statističnimi podatki ni težko ugotoviti odnosov med raznimi vrstami kriminalitete, urejene po nagibih in pa imenovanimi socialnimi vzroki, ki so nekakšna socialna predispozicija za zlo dejanje. Na počestnih otrocih, ki jih javna oblast spravi v vzgojne zavode in popoljševalnice, more statistika brez težave ugotoviti posledice, ki jih ima npravstveno nezdravo okolje na doraščajočo mladino. Druge statistike nam zgovorno pričajo, da je le malo mladostnih zločincev, ki bi poznali urejeno, normalno družinsko življenje.

Zločini, ki imajo za nagib lakomnost, željo po veseljačenju in uživanju, največkrat so to tatvine, goljufije in prevare, imajo svoje vzroke tudi velikokrat v socialnih okoliščinah. Dokazano je, da so posebno velika mesta s svojim bogastvom in razkošjem, pa tudi npravno razbrzdanostjo, močno netivo za zločine te vrste. Mnogi opazovalci prihajajo do zaključka, da z naraščanjem velikih mest sorazmerno narašča tudi kriminaliteta. Vzroki tega pojava so precej poznani. Nestalno in neurejeno družinsko življenje, zelo pomešano prebivalstvo, ki ni povezano z vezmi tradicije, sosesčine, dobrih

navad in zakoreninjenih običajev, kakor družijo stanovalce na vasi ali v manjših mestih; zaradi naraščajoče gostote prebivalstva vedno večje možnosti za medsebojne spore in prepire med ljudmi, ki so si tuji in ali se komaj poznajo, a se ne spoštujejo in ne ljubijo; kopičenje duševno malo razvitega prebivalstva v zanemarjenih mestnih predelih; množica zakotnih pivnic, barov, zloglasnih lokalov, ki so prava kotišča nemorale in zločina: nevera in zavestno preziranje vsakih družabnih form. Na splošno pa je vzrok sebični individualizem, nedostopen za srčno dobroto in kulturo srca, ki nasproti vsemu in vsakomur zavzema tuje ali celo sovražno stališče.

Tudi za vzrok seksualne kriminalitete je poleg žalostnih stanovanjskih razmer treba v prvi vrsti navajati slab zgled, ki ga nudi velikomestno življenje, npravstveno oporečne gledališke in kinematografske predstave; pornografično čtivo, ki se za mal denar ponuja na vseh voglih; množica opolzkih slikanic in revij; brezstidna reklama, ki vpliva dražljivo posebno na domišljijo mladih ljudi; spodtakljivo vedenje na ulicah, v parkih, v javnih lokalih itd.

Posebno zgovorne so številke glede odnosa med alkoholizmom in zločinstvom, ki nam povedo, da je skoraj polovico vseh nasilstev in agresivnih deliktov izvršenih v pijanem stanju.

Dosti težje pa je statistično ugotoviti, v koliko je pomanjkanje izobrazbe vzrok za zla dejanja. Namerne poškodbe na blagu in imetju bližnjega ali zlobne poškodbe javnih naprav in ustanov (vandalizem) so deloma vsaj s tem v vzročni zvezi, vendar pa utegnejo vplivati tudi drugi nagibi, tako, da je z dokončno sodbo treba biti previden.

Mnogo očitnejši je razkrajajoči vpliv vojske na prebivalstvo. Zanimivo pa je, da se med vojno kriminaliteta navadno zmanjša. Ta pojav se da tako razložiti, da so med vojsko mnogi morebitni zločinci pri četah na bojišču, kjer se jim nudi priložnost, da svojim "zločinskim" nagnjenjem zadoste na drugačen način: z drznimi vojaškimi podvigii in tveganimi junaštvi!

Toda po vojnah, posebno izgubljenih, pa kriminaliteta tem bolj naraste. Po obeh svetovnih vojnah se je v prvih letih v Evropi podvojila, v nekaterih deželah celo potrojila.

Čeprav se da tolikšen porast zločinstva deloma pripisati tudi drugim vzrokom, pa ima vendarle svoj najgloblji vzrok v duhovni in duševni razrvanosti štirih vojnih let. Ista opazovanja veljajo tudi za državljanske vojske in revolucije.

V prestopkih zoper lastnino bližnjega, ki v mrzlih zimskih mesecih zaznamujejo porast in se zmanjšajo v toplih poletnih mesecih, se zdi, da je mogoče ugotoviti nek vpliv gospodarskih činiteljev na zločinstvo. Mnogi sociologi so na podlagi podrobnega preučevanja prepričani, da obstoja med gospodarskimi pogoji in pa med zločinom neka zveza. Zlasti, ako gre za prestopke zoper lastnino. Priznamo brez nadaljnega ta medsebojni odnos, katerega pa ne smemo pretravati. Kajti mnogi raziskovalci so po drugi strani dokazali, da ni mogoče dokazati izključni vpliv gospodarskih razmer niti na zločine proti lastnini, in seveda še mnogo manj na hudodelstva na splošno. 1.) Temeljito preučevanje zločinstva v raznih časovnih dobah in posebej v časih socialnih in gospodarskih prevratov nam pove, da je izreden porast kriminalitete, ki se od časa do časa pojavi, treba pripisati drugim vzrokom in ne le gospodarskim. 2.) Niso vedno in ne povsod reveži, na katere bi odpadel najvišji odstotek zločinov. 3.) V mnogih revnih deželah izkazujejo statistike veliko manj zločinov, kakor v bogatih deželah. 4.) Izboljšanje gospodarskih razmer v zapadnih deželah v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja ni sledilo tudi zmanjšanje zločinov. 5.) Izkušnja nam kaže, da je med tatovi in roparji, ki jih oblast prime, vedno tudi nekaj dobro stoječih oseb, večkrat so celo sinovi premožnih staršev, ki jih ni beda silila k zločinu. Po drugi strani pa je veliko zelo revnih, naravnost siromašnih ljudi, ki se nikdar niso pregrešili niti z najmanjšo tatvino. 6.) Z gotovostjo je mogoče ugotoviti le zelo majhen, naravnost neznamen, odstotek zločinov, ki bi bili v neposredni zvezi z neugodnimi gospodarskimi pogoji.

Posebno Slovence, ki žive v Argentini, bi bilo težko prepričati o tem, da je gospodarska beda tisto, kar ljudi navaja h kraji in ropanju. Zadnje desetletje je industrijski razvoj te južnoameriške dežele tolikšen in povpraševanje po delovnih močeh tako veliko, da more vsakdo, ki hoče delati, dobiti zaposlitev in služek. Tudi mladoletnim se v mnogih gospo-

darskih sektorjih nudi priložnost dela in služka.

Pojav mladoletnih delinkventov v Argentini ni toliko posledica gospodarskih razmer, kakor priznavajo vsi merodajni krogi, ampak je treba iskati vzrokov duhovnega in нравstvenega značaja. V uporabi proti družbi in njenemu redu, so prav tisti, ki so od družbe največ prejeli, pa nič prispevali k njenemu blagostanju. Na zločinsko pot se navadno ne podajajo tisti, ki so brez sredstev, temveč oni, ki so dobivali nezasluzeno preveč javnih podpor in denarja. Marsikje so krivi tudi starši, ki razvadijo otroke s prevelikimi denarnimi darili, hoteč ustreči vsem njihovim muham. Želja dobiti še več denarja na lahek, brezdelen način, teženje po mehkužju in postopaštvu je tisto, kar vodi mlade ljudi na tatinsko pot. K temu je treba prišteti še razkrojevalni vpliv kina, ki vzbuja v mladini nemir in strasti; vpliv pornografije, ki pronica med mladino po časopisju in revijah. Živi zgledi, kako živeti "svoje življenje" brez nadzorstva, brez reda, brez priznanja kake odgovornosti do Boga in do družbe.

Vsa ta dejstva nas pa opominjajo, da moramo biti, kakor že omenjeno pri analizi statističnih podatkov zelo oprezni. Družbeno življenje je zelo mnogostransko in komplicirano, polno je vzrokov, ki se medsebojno jačijo, se križajo in tudi uničujejo, tako, da ni lahko le enemu vzroku pripisati končnega zlega učinka. Pravkar je bilo rečeno, da se more splošno gospodarsko stanje med prebivalstvom dvigniti, pa bo kljub temu število zločinov proti lastnini poraslo. Zgodí se, da se nadzorstvo nad otroci izboljša in število vzgojnih zavedov poveča, a razposajenosti in divjaštva med mladino ne bo konec.

S kulturno socialnega vidika bi bilo zanimivo vprašanje — posebej še za izseljence — kakšen vpliv na нравstvenost in posebej na mladino ima propad mnogih starih družabnih vezi, ustanov in navad in nastanek novih družbenih oblik in organizacij. Na splošno smo hitro pripravljani, da na tem, kar je novega, opazimo le slabe strani, ne odkrijemo pa pozitivnih vrednot, ki bi jih z nekoliko dobre volje mogli s pridom porabiti za svoj duhovni napredek. Tudi drugačen način življenja, kakor smo ga bili vajeni nekoč v domovini, tudi nove družabne oblike in spremenjeno okolje u-tegne vsebovati marsikaj dobrega, na kar je

treba opozarjati in navajati zlasti mladino, da se ne bo brezvoljno prepuščala kvarnim tokovom velikomestnega življenja.

Vpliv zločinstva na družbeno življenje

Nič manj važno kakor je preučevanje socialnih vzrokov, ki vodijo do zločina, je vprašanje vpiva, ki ga zločinstvo izvaja na družbo. Pod tem vidikom moramo zločinstvo smatrati za družbeno bolezenski pojav, za katerim trpi celotna družba.

Tudi ako slišimo govoriti in tudi sami kdaj govorimo o "pokvarjeni družbi", je vendarle resnica, da ostaja zločinstvo na splošno omejeno le na ozek krog, da obstoja le obrobni družbeni pojav. Vendar pa se more primeriti, da se hudodelstvo v družbi tako okrepi, da prične dobivati družbeno razkrojevalne oblike. Tako imenovana "množična kriminalnost", v zgodovini ni nepoznan pojav, kakor jo poznamo n. pr. v Nemčiji po tridesetletni vojni, ali v Franciji po letu 1793, ko so slovesno odpravili religijo, oklicali kult razuma in na oltarju cerkve Notre Dame v Parizu slovesno ustoličili javno žensko. Vendar je trajala ta doba le do 1795, ko je oblast prevzel direktorij. O masovni kriminalnosti bi mogli govoriti tudi v Mehiki v 19. in na Kitajskem v 20. stoletju. Prav tako ob izbruhu revolucij, ko ljudske množice v slepem besu uničujejo, požigajo in more vsevprek, nahujskane, ali iz dolgo zadržanega maščevanja, kakor je bil n. pr. pogrom Turkov proti Grkom v Carigradu 1956. leta.

V Severnih Združenih Ameriških Državah je v dobi prohibicije (prepoved alkoholnih pijač), grozilo zločinstvo, da postane obče razkrojevalni činitelj. Družabni red se je dejansko pričel že majati. Kriminalnost v Ameriki je pričela dobivati čisto drugačno podobo, kakor v drugih deželah, kjer smo jo vajeni opazovati le na družabnem dnu ali le na "robu družbe".

Posebno je zločinstvo v Ameriki tedaj preseñetilo s svojo silno, neverjetno razpredeno organizacijo in disciplino. Evropska merila za hudodelstvo so popolnoma odpovedala. Smotrno, do najmanjših podrobnosti organizirane mogočne zločinske tolpe so zajele tolikšen obseg, da so strahovale upravo in policijo ter že

tako močno podkopale družabni red, da se je po nekaterih zveznih državah upravičeno začelo govoriti o "diktaturi zločincev". To ni bilo več zločinstvo posameznikov, ampak je gangsterstvo s svojim revolucionarno anarhističnim početjem pričelo dobivati že javen značaj. Le z odpravo prohibicije in zelo strogimi političnimi in socialnimi reformami je bilo mogoče zajeziti zločinsko strahovlado.

Zadržanje družbe do zločinstva

Kako reagira družba na zločinstvo, posebno kadar se prične javljati v večjem obsegu? Slovenski izseljenci v Velikem Buenos Airesu imajo zadnje čase priložnost, da opazujejo zadržanje množice spričo dnevnih roparskih napadov na banke, trgovine, zlatarne, pošte, ustanove, kjer se zbira javni denar, da ne govorimo o "običajnih" tatvinah, s katerimi je oškodovana družinska ali zasebna lastnina.

Jasno je, da teh zločinov proti lastnini ne presojuje vsi ljudje enako, ampak je sodba precej odvisna od tega, kateri družabni plasti kdo pripada. Naravno, da večina odklanja in obsoja zločinsko početje. Kdor kaj ima, se pričinja bati za to, kar si je pošteno ali nepošteno pridobil. Mnogi pa ne opazujejo le iz razlogov javne varnosti in reda z vznemirjenjem porast razbojništev v družbi. Vsak dan je mogoče ugotoviti, da obstojajo organizirane roparske tolpe mladoletnikov. Velikokrat najmlajši nima niti petnajst, a najstarejši komaj 18 let. Očitno gre za zelo boleče in konkretno dejstvo pri teh pojavih, ki se tiče celotne družbe. Kajti kaj naj pričakujemo v bodočnosti od mladine, ki se je že v teh letih podala na zločinsko pot. Hladnokrvnost, s katero se ta mladež svojih zločinskih poslov loteva, in nesramni cinizem, ki ga fantiči kažejo, ako pridejo policiji v roke, razodeva globoko pokvarjenost teh mladičev in njih nevarnost za red v družbi.

A kljub temu so mnogi brezbrizni za navedene pojave. Še več, ni jih malo, ki kažejo neprikrito občudovanje za držnost zločinskih fantičev. Nekaj je gotovo kriv tudi način poročanja v časopisih, kjer pogosto beremo le o "držnem", "hladnokrvnem", "dobro premišljenem", "širokopoteznem" roparskem napadu, iz katerih poročil odseva bolj občudovanje, ka-

kor obsodba zločina. Na ta način se dogaja, kar smo že tudi pri nas doma doživeli, da postajajo nekateri posebno drzni vlomilci in roparji nekakšni "junaki" ulice in predmet občudovanja, in celo toplih simpatij, zlasti med določeno plastjo ženskega spola. V nekaterih družbenih plasteh očitno izgublajo tatvine, vlomi, ropi značaj zločina, pač pa dobivajo prizvok pogumnih, drznih, kar junaških podvigov.

Religija in vprašanje zločinstva

Katoličani so že od nekdaj vprašanje zločinstva motrili v najtesnejši zvezi z vero in moralo. In tudi danes ni katoliško stališče drugačno. Kajti izkušnja kaže, da se zločinstvo posebno na široko tamkaj razpase, kjer opeša vpliv obeh najvažnejših učnih in vzgojnih ustanov, to je družine in Cerkve. Poročila iz sodnijskih obravnav proti zločincem pripovedujejo, da velika večina storilcev ni poznala nobenega verskega življenja ali ga vsaj ni prakticirala.

To pa je zopet nov dokaz, da zgolj civilna državljanska vzgoja mladine ne zadostuje. Laična vzgoja, ki mlademu človeku zabičuje, da naj mu čut za solidno odgovornost in zavest o potrebi socialnega reda vedno in povsod narekujejo pošteno ravnanje, je vsekakor premalo za oblikovanje trdnega značaja. Severni Amerikanci se zato upravičeno večkrat norčujejo iz samih sebe, češ, da so najboljše vzgojen narcod na svetu, toda približno 700.000 mladih dečakov, še predno postanejo godni za volilno pravico, je že vpisanih v policijskih seznamih kot mladoletni zločinci. V vzgojne programe je treba vnesti že docela pozabljen pojem **moralne odgovornosti**. Mladino je treba tako vzgajati, da se bo zavedala, da je sleherni državljan dolžan v vesti spoštovati in iz-

poinjevati zakone, ki jih je postavila legitimna oblast. Opozarjanje na socialno odgovornost je odlično vzgojno pomagalo, toda je pomanjkljivo. Mnogo bolj je verjetno, da se bo mladi človek v kasnejšem življenju držal zakonitega reda, ako se bo vsak čas zavedal, da je za njega izpolnjevanje postavljena neprimerno višja, brezpogojnejša in svetejša sankcija, kakor pa je družbeno javno mnenje.

Zato je naziranje katoliških sociologov in kriminologov, da je vzgojo k državljskemu ponosu in socialni odgovornosti brezpogojno treba izpopolniti z versko vzgojo, ki edina more dati otroku zadovoljivo **moralno oporo**, da bo mogel zaživeti visokim idealom.

Na srečo se v današnji, močno razkristjanjeni družbi, še vedno najdejo nekako podedovani ostanki religije, celo pri tistih, ki so formalno postali brezverci. Hote ali nehotе nosijo v svojem mišljenju še vedno sledove tisočletne krščanske kulture. V **tragičnem** življenju zločincev pa vidimo, kaj se zgodi, ako vera popolnoma izgine. S tem nočemo reči, da religija avtomatično rodi že tudi vse ustrezajoče kreposti. Tudi sredi idealnega verskega okolja se pri slabosti človeške narave more zgoditi in se dejansko dogaja, da ta in oni pade in zabrede na kriva pota. Vendar pa ni mogoče zanikati, da je v družbi, katero označuje živa verska zavest in praktično življenje po veri, zločinstvo osamljen pojav in vrnitev nazaj na pravo pot lažja kakor v razkristjanjeni, odtujeni družbi.

Čeprav pa katoličani motrimo zločin kot prvenstveno versko in moralno vprašanje, vseeno ne smemo prezreti, da more okolje, v katerem se kdo giblje in živi, večkrat zelo bistveno ovirati urejeno versko in нравno življenje. Prav to pa je bil namen pričujočega članka, da pokaže odločilen pomen okolja, zlasti družine za ves duhovni in duševni razvoj ter нравno oblikovanje posebno doraščajoče mladine.

Pogodba med Anglijo in Titom o vračanju beguncev

Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije priobčuje dokumente, ki so oblikovali našo zgodovino ali vplivali nanjo. Upam, da bi bilo vsaj v neki manjši meri primerno, da bi imeli tu ohranjeno besedilo nesrečne pogodbe, ki sta jo sklenili vladi Velike Britanije in Jugoslavije glede beguncev v Avstriji in Nemčiji v letu 1947.

Ta pogodba je povzročila paniko med begunci iz Jugoslavije, posebno med Slovenci. V njej je kodificirana žalostna dejanska okolnost tistega časa, da so bili politični begunci brez pravic — blago na diplomatskem trgu — ostanki ruševin, ki jih je pustila revolucija. Tisti ostanki, ki so padli čez mejo v sosedna dvorišča, ki jih je bilo treba nekako očediti in pomesti.

To je gotovo namen te pogodbe: likvidirati begunsko vprašanje tako, da ne bodo kamen spodtike v odnosih med Veliko Britanijo in Titovino. In Britanci so teoretično pristali na nova izročanja, dasi so imeli poprej grozno izkušnjo z domobranci in civilisti, ki so jih izročili v letu 1945. Ta izkušnja jih je izmodrila le v toliko, da se niso enostavno zadovoljili z zahtevami titovcev, ampak so zahtevali obrazložitev in dokazila za vsak slučaj posebej.

Pogodba je povzročila, da so britanske okupacijske oblasti aretirale in zaprle precej naših ljudi s predsednikom Narodnega odbora Dr. Basajem na čelu in da so morali številni drugi bežati iz slovenskega taborišča v špitalu na Dravi kamor so mogli, kakor n. pr. skupina z ravnateljem Markom Bajukom, ki je poprej dobil številna priznanja za vzorno vodstvo slovenskega begunskega šolstva.

Hvala Bogu, končno, po vsem trpljenju in razburjenju, vendarle ni bilo veliko ljudi po tej pogodbi nasilno izročeni.

Naslednje je slovenski prevod angleškega besedila:

Sporazum med vladama Združenega Kraljestva in Jugoslavije glede jugoslovanskih razseljenih oseb. Bled, 8. septembra 1947.

Po odredbi kralja je državni tajnik za zunanje zadeve predložil ta dokument v odobritev parlamentu. Cmd. 7232.

Vlada Združenega Kraljestva Velike Britanije in Severne Irske in Vlada Federativne Ljudske Republike Jugoslavije sta se sporazumeli v naslednjem:

Člen 1.

Vlada Združenega Kraljestva in vlada Jugoslavije soglašata, naj njuni zadevni vladi in

oblastva napravijo skupen, močnejši napor, da bi končno uredili celo vprašanje jugoslovanskih oseb in kolaboracionistov, ki so sedaj pod britanskim nadzorstvom.

Člen 2.

Da bi se doseglo najtesnejše splošno sodelovanje, bo jugoslovanska vlada dodelila Posebni komisiji za begunce posebno svojo misijo visokih uradnikov. Ta misija bo v glavnem skrbela za splošno sodelovanje, zraven pa izvajala dolžnosti in uživala različne pravice, ki so popisane v tem spisu. Vsa vprašanja gle-

de izvajanja tega sporazuma bosta obe misiji razpravljali med seboj.

Člen 3.

a) Posebna Komisija za begunce bo dobavila jugoslovanski misiji uradno poročilo o preiskavi in zaslišanju vsakega jugoslovanskega državljana, ki bi bil verjetno tista oseba, ki jo je zahtevala jugoslovanska vlada. Člani jugoslovanske misije ne bodo sodelovali pri zaslišanju in preiskavanju, toda kadar bo šlo za jugoslovanskega državljana, ki so ga britanske oblasti že aretirale in bo zaslišan zaradi suma kolaboracije s silami osi med vojno, bo jugoslovanska misija imela pravico sodelovanja pri takem zaslišanju.

b) Jugoslovanska misija bo s svoje strani dobavila Posebni komisiji za begunce vse informativno gradivo, ki bi bilo potrebno za učinkovito zaslihanje in preiskavo jugoslovanskih državljanov v britanskih conah v Avstriji in v Nemčiji.

Člen 4.

Jugoslovanska vlada bo na način, ki je določen v čl. 3 (b) zgoraj oskrbela vse informacije o organizacijah Jugoslovancev, ki bi bile sovražne interesom Združenih Narodov in vračanju beguncev ter bi delovale v britanskih conah Nemčije in Avstrije. Po prejemu takih informacij bodo britanske oblasti odredile vse, kar bodo dejansko mogle, da bi razpustile vsako tako organizacijo, če se bodo prepričale, da je res vpletena v take delavnosti.

Vlada Združenega Kraljestva bo skupno z jugoslovansko vlado vložila predstavitve pri pristojnih mestih, da bi se razpustile podobne organizacije, ki se bodo pojavile med begunci v Italiji, glede katerih je britanska vlada samo deloma vzajemno odgovorna.

Člen 5.

Posebna komisija za begunce bo najprej in pred vsemi drugimi izvedla preiskavo jugoslovanskih državljanov v britanski coni Avstrije. Poleg preiskav v vseh zadevnih taboriščih bo z vso vnemo skušala preiskati tudi Jugoslovance, ki živijo izven taborišč.

Takoj ko bo preiskava zaključena in izsledeni vsi tisti Jugoslovanci, ki jih je zahtevala jugoslovanska vlada in glede katerih britanska vlada izročitve ni dokončno odklonila, bodo prizadeti aretirani. Tisti, glede katerih je bila izročitev odbita iz kakršnegakoli razloga,

bodo takoj odpelani v britansko cono Nemčije.

Britanska vlada bo poleg tega v najkrajšem možnem času premestila iz britanske cone v Avstriji v britansko cono v Nemčiji vse Jugoslovane v taboriščih, ki

- a) so osumljeni, da so aktivno pomagali sovražniku med vojno;
- b) so osumljeni, da so člani kake organizacije, ki hoče z oboroženimi silami zrušiti vlado svoje matične države;
- c) delajo in si prizadevajo odvrniti svoje sonarodnjake od vrnitve v njih rojstno domovino.

Kot je določeno v čl. 6 spodaj, bo jugoslovanska misija dobila vse prilike in ugodnosti, da bo mogla ostalim Jugoslovancem razločiti ugodnosti, če se vrnejo v svojo deželo in vsi tisti, ki se bodo prostovoljno javili za vrnitev, bodo dobili vse ugodnosti potovanja v Jugoslavijo.

Vlada Združenega Kraljestva se bo z vsemi močmi prizadevala, da bo čim prej odstranila iz britanske cone Avstrije vse tiste Jugoslovane, ki se ne bi prostovoljno vrnil in jih bo naselila drugje. Britanske oblasti bodo posebej uredile potem IRO in neposredno z drugimi vladaми.

Člen 6.

Vlada Združenega Kraljestva bo v taboriščih pod njenim nadzorstvom uveljavila načela, ki jih je sprejel Svet zunanjih ministrov v Moskvi, da je namreč prepovedana vsa propaganda proti interesom Združenih narodov in proti repatriaciji v vseh taboriščih za razseljene osebe. Kolikerkoli bo le dejansko mogoče, bo vlada Združenega Kraljestva poiskala in odbrala tiste Jugoslovane, ki bi bili vpleteni v propagando proti repatriaciji. Razume se, da sam izbor takih oseb še nikakor ne bo vplival na to, kaj se bo kasneje zgodilo z njimi.

Člen 7.

Vlada Združenega Kraljestva v načelu pristane na to, da bo Jugoslovancem dovolila vstop v taborišča pod njenim nadzorstvom, pa naj gre za vstop jugoslovanskih uradnikov za repatriacijo ali, — v določenih okoliščinah — kadar bi se posebej dogovorili, tudi vstop kakkega drugega Jugoslovana, ki bi ga jugoslovanska vlada priporočila vladi Združenega Kraljestva. Vsekakor pa si z ozirom na to, da nosijo največji del odgovornosti za osebno var-

nost obiskovalcev, britanske oblasti pridržujejo pravico, da bodo v vseh slučajih napravila končno odločitev glede vsakega obiska posebej, potem ko se bodo posvetovali z jugoslovansko zvezno misijo.

Člen 8.

Vlada Združenega Kraljestva je v načelu pripravljena, da bo v taboriščih pod njenim nadzorstvom olajševala preskrbo gradiva, ki ga bo dobavila jugoslovanska vlada za pospeševanje repatriacije. Britanske oblasti sicer ne morejo odstopiti od svoje pravice, da bodo vse tako gradivo cenzurirale, vendar se razume, da se bo delo opravilo na osnovi največjega možnega sodelovanja med britanskimi oblastmi in jugoslovansko zvezno misijo.

Člen 9.

Vlada Združenega Kraljestva bo oskrbevala tehnične ugodnosti za repatriacijo, zlasti prevoz, kolikor bo to praktično mogoče.

Člen 10.

Vlada Združenega Kraljestva pristane, da se bodo določila čl. 6, 7, 8 in 9 izvajala v enakih meri napram Jugoslovanom v britanskih vojaških taboriščih in v ustanovah, kjer služijo kot člani Civilnih mešanih stražnih služb.

Člen 11.

Da bi bolj pospešila repatriacijo, bo jugoslovanska vlada objavila deklaracijo in ponudila prosto in svobodno vrnitev naslednjim vrstam beguncev: članom slovenskih in hrvatskih demobrancev, četnikom, Nedičevim, muslimanskim in skiptarskim edinicam in tistim, ki so bili vpoklicani v ustaške oborožene sile ali v ruske in srbske zборе prostovoljcev. Svobodno vrnitev je razumeti pod določili amnestijskih zakonov. Izvzete so osebe, ki so krive določenih posebnih kriminalnih prestopkov.

Člen 12.

Vlada Združenega Kraljestva je pripravljena napraviti vse možne korake, da bi aretirala vse Jugoslovane, katere je jugoslovanska vlada zahtevala, da se ji izroče kot kolaboracionisti s silami osi. Izvzeti so tisti, glede katerih je britanska vlada izročitev končno odklonila. Jugoslovanske oblasti bodo pri tem sodelovale tako, da bodo preko svoje zvezne misije dostavljale informacije.

Člen 13.

a) Vlada Združenega Kraljestva bo izročila vse Jugoslovane, ki jih ima v oblasti, proti katerim bo jugoslovanska vlada predložila izdelan in ugotovljen slučaj aktivnega in namernega sodelovanja s silami osi tako, da je dejanje očitvidno na prvi pogled (prima facie case).

b) Osebe, ki so sedaj v zaporih pod britansko oblastjo, ker so osumljeni kot kolaboracionisti in druge take osebe, ki bodo še naknadno aretirane na zahtevo jugoslovanskih oblasti, bodo izpuščene na svobodo, če vlada Združenega Kraljestva ne bo mogla sprejeti mnenja, da njihov slučaj dovolj močno opravičuje izročitev jugoslovanskim oblastem, razen, če bodo jugoslovanske oblasti predložile informacije glede takega slučaja v dveh mesecih od dne, ko bodo britanske oblasti za to zaprosile. Če pa bo vlada Združenega Kraljestva po prejemu teh novih informacij vztrajala v mnenju, da ni na prvi pogled očitvidnega dokaza (no prima facie case) o krivdi, bo taka oseba izpuščena.

Člen 14.

Vlada Združenega Kraljestva in vlada F.L.R. Jugoslavije sta sporazumni, da ne želita prisilne izročitve nobenih drugih oseb, kot le tistih, glede katerih je posebna poimenska zahteva. Dasi se vlada F.L.R. Jugoslavije pridržuje pravico, da predloži vladi Združenega Kraljestva te naknadne poimenske zahteve za izročitev potem, ko bo dobila nove informacije, obe vladi soglašata, da po preteku dveh mesecev po podpisu tega sporazuma ne bo več nikakih novih zahtev. Dodatne informacije v podkrepitev zahtev, ki so bile že doslej vložene, naj dostavi jugoslovanska zvezna misija neposredno Posebni komisiji za begunce, nove zahteve za izročitev pa bo dostavil jugoslovanski veleposlanik v Londonu.

Člen 15.

Vlada Združenega Kraljestva in vlada F.L.R. Jugoslavije smatrata za zelo važno, naj se podvzajemo vse možne odredbe v preprečenje vsakega gibanja Jugoslovanov, ki bi moglo ovirati izvedbo tega sporazuma.

Člen 16.

Vlada Združenega Kraljestva in vlada F.L.R. Jugoslavije soglašata, da bosta vneto skušali dobiti soglasje ali sodelovanje tretjih strank, kjer bi to bilo potrebno za izvedbo tega sporazuma.

Člen 17.

Ta sporazum stopi v veljavo na dan podpisa.

Člen 18.

Ta sporazum ostane v veljavi za dobo 12 mesecev potem, ko stopi v veljavo. Ostal bo v veljavi še kasneje, vsaka pogodbeni stranka pa bo imela pravico, da ga ukine in konča s

Za vlado Združenega Kraljestva Velike Britanije in Severne Irske

Charles Peake

J. S. Steele, Lieut. Gen.

P. R.

Razumljivo je, da je podpis pogodbe povzročil precej strahu med rojaki v taboriščih, prav tako pa tudi tistimi, ki so živeli izven taborišč, zlasti na področjih tik ob mejah s Slovenijo.

V Rimu, kjer je po odhodu predsednika Slov. socialnega odbora dr. Miha Kreka v USA, vodil vse posle g. Janez Dolšina ob stalnem sodelovanju pok. p. dr. Hugona Brena in odvetnika dr. Lojzeta Vogriča, se je takoj pokazala potreba ukreniti vse potrebno, da do izvedbe dogovora ne bi prišlo. Na podlagi poročil, ki jih je iz Koroške prinesel prof. Janez Grum, ter na podlagi informacij, ki jih je bilo mogoče zbrati v Rimu, se je tajnik SSO Dolšina obrnil telefonično na predsednika SSO dr. Kreka, ki je takoj osebno dal vsa navodila za skupno akcijo, obenem pa tudi svetoval vse korake, katere je treba nemudoma podvzeti.

Po njegovem nasvetu je zato SSO v Rimu poslal posebne spomenice med drugim tudi londonskemu kardinalu in nadškofu B. Griffinu, msgr. Andrew Landiju, šefu War Relief Service v Rimu, admiralu Francisu Mentzu, takratnemu predsedniku IRO v Italiji, prav tako pa tudi posameznim veleposlaništvom pri Sv. Stolicy. Od teh je odgovorila Britanska legacija pri Sv. Stolicy s posebnim pismom z dne 31. decembra 1947, katerega prinašamo v originalnem prepisu in prevodu:

Gentlemen,

with reference to your letter of October 11th regarding Slovenian refugees living in the British occupation zone in Austria, I am directed by His Majesty's Minister to inform you that the Anglo-Yugoslav Agreement signed at Bled on September 8th in no way changes His Britannic Majesty's Government's policy with regard to the extradition of War Criminals and quislings from Austria. It re-

tem, da o tej svoji nameri dva meseca vnaprej obvesti drugo pogodbeno vlado.

V potrditev so podpisani, pravilno pooblašteni po svojih vladah, podpisali ta sporazum in pritisnili nanj svoje pečate.

Izdelano v dveh izvodih dne 8. septembra 1947 na Bledu v angleščini in v srbsko-hrvatskem jeziku. Obe besedili sta enako avtentični.

Za vlado F.L.R. Jugoslavije

Vladimir Velebit

Gen. Lajt. D. Lekić

EPILOG

mains the policy of His Majesty's Government only to hand back such people after a prima facie case had been brought against them by the Government concerned. Such cases are considered by British legal authorities and British justice. It is, furthermore, completely untrue that 11.000 Slovenians were forcibly repatriated to Yugoslavia by the British authorities. The fact that the Yugoslav Government has recently denounced the Agreement of September 8th is proof that His Majesty's Government were handling Yugoslav refugee questions according to their idea of justice, and not those of the Yugoslav Government.

V prevodu se pismo glasi takole:

Gospodje,

z ozirom na vaše pismo z dne 11. oktobra, zadevajoče slovenske begunce, živeče v britanski okupacijski zoni Avstrije, vam po navdilih Ministra Njegovega Veličanstva sporočam, da angleško-jugoslovanski dogovor, podpisan 8. septembra na Bledu, v nobeni obliki ne spreminja politike vlade Nj. Britanskega Veličanstva, kar zadeva izročanje vojnih zločincev in quislingov iz Avstrije. Politika vlade Nj. Veličanstva je, da izroča samo takšne ljudi, proti katerim je prizadeta vlada doprinesla prima facie dokaz. Takšne primere jemljejo v poštev britanske sodne oblasti in jih obravnavajo v smislu načel britanskega prava. Dalje je popolnoma neresnično, da je bilo 11.000 Slovencev nasilno vrnjenih v Jugoslavijo s strani britanskih oblasti. Dejstvo, da je jugoslovanska vlada pred nedavnim odpovedala dogovor z dne 8. septembra, je dokaz, da je vlada Njegovega Veličanstva obravnavala vprašanja jugoslovanskih beguncev v duhu svoje, ne pa jugoslovanske ideje o justici.

Jugoslovanski odbor v Londonu (1915-18) in Krfska deklaracija - 20. julija 1917.

Dr. Bogumil Vošnjak je štajerski rojak. Je sin Mihaela Vošnjaka, biv. poslanca v dunajskem parlamentu in enega prvih pobornikov združnega gibanja na Slovenskem. Lani je slavil 70. letnico v Severni Ameriki. Je tudi podpredsednik NO za Slovenijo. Univerzo študiral od leta 1902-1906 v Pragi, Gradcu in na Du-

naju, kjer je postal doktor prava in političnih ved. Ustavno pravo študiral dalje v Heidelbergu, politične vede pa v Parizu. L. 1908 bil jugoslov. delegat na vseslovenskem kongresu v Pragi. L. 1910 ustanovil v Gorici revijo za politična vprašanja "Veda" ter "Socialno matico". L. 1912 bil docent na zagrebški univ. za politične vede in ustavno pravo. Leta 1915-1918 prebil v emigraciji. Bil član Jug. odbora. L. 1917 sodeloval pri sestavi Krfske deklaracije. L. 1919 bil glavni tajnik jug. delegacije na mirovni konferenci. Istega leta bil imenovan za prof. na ljb. univ. Naslednjega leta bil med ustanovitelji Slovenske kmetijske stranke L. 1921. član ustavodajne skupščine, nato bil imenovan za izrednega poslanika in opolnomočenega min. v Pragi. Od 1925-28 bil načelnik oddelka za trg. pogodbe v zun. min. V Bgdu ustanovil "Matico rada" in izdajal istoimensko revijo. V medvojnih letih deloval proti okupatorju na strani gen. Mihajlovića. Po begunskih letih se naselil v Washingtonu v USA. Od l. 1902 dalje napisal celo vrsto razprav in knjig. Nava amo samo glavne: Zapiški mladega potnika, Na nazsvitu. Ustava in uprava ilirskih dežel v slovenščini in češčini. Študije k problemu jug. narodnega jedinstva. La cuestión de Trieste (1915). Political and social conditions in sloven lands (London 1916). A bulwark against Germany (London-New York 1918). Les pays de Goritsa et de Gradisca et la ville de Goritsa (Paris 1919). Poglavje o stari slovenski demokraciji. Kriza suvereniteta i državna vlast u savremenoj državi. V borbi za zedinjeno narodno državo (Ljubljana-Zagreb-Beograd). Pobjeda Jugoslavije. Kovil'. Ob stoletnici Mihe Vošnjaka. Tri Jugoslavije, Dr. Trinajstić, Jugoslovanski odbor.

Na vprašanje, kaj je Krfska deklaracija, moremo prav odgovoriti samo, če prej pojasnimo bistvo Jugoslovanskega odbora v Londonu in njegovo delo za osvoboditev Slovencev, Hrvatov in Srbov izpod habsburške monarhije. Sredi današnjih emigrantskih dvomov in težav, se ga spominjamo kot svetle pojave politične stvarnosti med prvo svetovno vojno.

Bistvo Jugoslovanskega odbora bomo najbolje označili z navedbo glavnih političnih problemov, s katerimi se je bavil.

Londonska pogodba

Spomladi leta 1915 je bil položaj na evropskih bojiščih naslednji: Avstrija in Nemčija sta metali vedno nove moči na razne fronte. Boj je bil krvav v Srbiji, na ruskem bojišču ter proti Francozom in Angležem. Italija, ki je bila pogodbeno vezana z Avstro-Ogrsko in Nemčijo, je bila še nevtralna. Države Velike antante so si močno prizadevale, da bi jo pridobile na svojo stran. Ali bo Italija vstopila v vojno ali ne, in to na strani zahodnih zaveznikov, je bilo to leto v mednarodni politiki eno najvažnejših vprašanj. To vprašanje ni bilo tedaj le izrednega mednarodnega pomena, ampak je bila z njim tudi tesno povezana usoda Slovencev in Hrvatov. Italija je namreč za vstop v vojno na strani zahodnih zaveznikov zahtevala kot plačilo velik kos slovenske in hrvatske zemlje, da bi se ji tako izpolnila njena vroča želja, da bi postala absolutna gospodarica Jadranskega morja. Tedanji italijanski zunanji minister Sonnino je namreč zunanjo politiko svoje dežele cinično označil kot "sacro egoismo".

Diplomaciji zahodnih velesil se je končno posrečilo pridobiti Italijo na svojo stran. Dne 15. aprila 1915. so veleposlaniki Anglije, Francije, carske Rusije in Italije podpisali proslulo Londonsko pogodbo. N'eno vsebino so smatrali za največjo tajnost. Po tej pogodbi

so zahodni zavezniki s carsko Rusijo vred izročili slovensko Primorje Italiji ter dali Italiji tudi možnost, da se je vsidrala še v Hrvatskem Primorju in v Dalmaciji. Z Londonško pogodbo pa je Italija dalje imela tudi namen onemogočiti zedinjenje Slovencev, Hrvatov in Srbov v skupno državo. Za vsako ceno je Italija hotela preprečiti, da bi Slovenci in Hrvatje obstajali kot činitelji v političnem življenju.

Zato je Londonska pogodba bila tesno povezana tudi z drugim velikim vprašanjem: Kakšna bo usoda Slovencev, Hrvatov in Srbov, če bo v borbi z Avstro-Ogrsko in Nemčijo zmagala Velika antanta?

Obe vprašanji sta bili za bodočo usodo južnoslovanskih narodov v Avstro-Ogrski tako važni, da so jim slovenski rodoljubi posvečali vso pozornost in važnost. Med tem, ko so slovenski hrvatski in srbski politični veljaki bili boj za pravice slovenskega, hrvatskega in srbskega naroda pred vedno bolj surovim zatiranjem nemških in madžarskih šovinistov in njihove soldateske v domovini, so stopili v akcijo tudi emigranti iz južnoslovanskih avstro-ogrskih dežel v svobodnem svetu. Hrvati so poslali Dubrovčana Franjo Supilo v Rusijo z nalogo, da zve za vsebino Londonske pogodbe. To se mu je posrečilo. V Srbiji je bil Slovenec dr. Niko Županić. Pri srbski vladi in srbskem parlamentu v Nišu je dosegel, da je srbska vlada v svoji deklaraciji objavila svetu, da se odslej bije boj za osvoboditev vseh južnih Slovanov, t. j. tudi Slovencev. V Italiji se je mudil drugi Hrvat dr. Josip Mandić. 6. II. 1915 sem se z njim sestal v Benetkah. Povedal mi je, da je bila januarja meseca t. l. ustanovljena v Rimu "Jadranska legija". Njena naloga naj bi bila zbirati prostovoljce za boj proti Avstriji in Nemčiji. Prav tako v Rimu je bil ustanovljen tudi Hrvatski odbor z izrazito političnim ciljem. V svojem proglasu je objavil: "Sedanja vojska je madžarska in avstrijska vojska, nikakor pa ne hrvatska in slovenska". Dr. Mandić mi je tudi poročal o slovensko-hrvatskem sestanku v Trstu. Na njem so slovenske in hrvatske politične osebnosti poudarjale nujnost politične akcije v državah Velike antante, sklep, ki je pomenjal prelom z Avstro-Ogrsko. V Trstu je bilo nadalje sklenjeno naj dr. Gustav Gregorin, priznani voditelj tržaških Slovencev, in dr. Dinke Trinajstić, poslanec istrskega deželnega zbora in župan mesta Pazin, odideta v Švico.

To sta tudi storila. Obiskala sta me v Gliconu sur Territet ob Ženevskem jezeru. Podrobno sta me obvestila o tržaških slovensko-hrvatskih razgovorih. Tako, da so slovenskim in hrvatskim predstavnikom na strani zahodnih zaveznikov dali pooblastilo za zastopanje pravic naroda v inozemstvu. So pa bili tedanji slovenski in hrvatski možje v Trstu čisto napačnega mnenja, da bo italijanska vojska z lahkoto prodrla v slovenske in hrvatske kraje. Na sestanku so sklenili, naj se slovenski in hrvatski župani ne protivijo italijanski okupaciji, protestirajo naj pa proti italijanski aneksiji. Za slovensko in hrvatsko ljudstvo na Primorskem in v Istri so celo izdelali zadevni proglas. Delali so pač račune brez krčmarja. Italijani so namreč mogli priti v Trst šele leta 1918.

Ustanovitev in sestava Jugoslovanskega odbora

V inozemstvu je pa bilo na delu še več slovenskih in hrvatskih političnih osebnosti. Pa tudi srbskih. Poleg že omenjenega Franja Supila in dr. Josipa Mandića, je bil najuglednejši hrvatski politični delavec dr. Ante Trumbić. Z njim sem se sestal v Rimu. Povedal mi je, da se bo delo za osvoboditev južnoslovanskih narodov koordiniralo, da bo tako imelo večji uspeh. Omenil je, da bo v ta namen ustanovljen v Parizu Jugoslovanski odbor, sedeža pa ne bo imel v francoski prestolnici, ampak v Londonu. Povabil me je, naj v ta odbor vstopim, kar sem seveda storil. Moje poročilo o slovensko-hrvatskem sestanku v Trstu je z zanimanjem poslušal. Pri tem sestanku pa še ni verjel v podpis Londonske pogodbe. Zanimivo je bilo njegovo mnenje, da je politična katastrofa prišla prehitro. Po njegovem mnenju bi bilo potrebnih dvajset let, da bi se med nami učvrstila misel jugoslovanskega narodnega edinstva.

Ustanovitev Jugoslovanskega narodnega odbora je bila v Parizu prve dni meseca maja 1915. Njegovi člani so zasedali v hotelu Madison v bližini Avenue de l'Opera. Od vsega začetka mu je predsedoval dr. Ante Trumbić. Podpredsednikov in glavnega tajnika ni bilo. Predsednik sam je za posamezne naloge določeval najprimernejše osebnosti. Zaradi neorganiziranosti odbora je večkrat prišlo do kritik, vendar je odbor kljub temu še kar uspešno deloval.

Jugoslovanski odbor je bil sestavljen takole: Velik del članov so dale politične osebnosti iz Dalmacije. Med njimi je bil sam predsednik dr. Ante Trumbić, dalje dr. Ante Bianchini, predsednik Jugoslovanskega narodnega sveta v Washingtonu, dr. Julij Gazzari, dr. Mice Mičić iz Dubrovnika, Lujo Mero iz Čila, Franjo Supilo iz Dubrovnika, Paško Baburica iz Čila, De Djuli iz Dubrovnika, Don Niko Gršković, Dalmatinec, predsednik Hrvatske lige v Clevelandu v USA. Istro so zastopali publicist Milan Marjanović, dr. Ante Mandić in dr. Dinko Trinajstić. Iz ožje Hrvatske so bili: Dr. Hinko Hinković, Jovan Banjanin, dr. Fran Barac in dr. Franko Potočnjak. Iz Bosne: Dr. Nikola Stojanović, Dušan Vasiljević, pozneje še dr. Milan Srškić, iz Vojvodine pa Veljko Petrović. Iz slovenskih krajev smo bili: Dr. Niko Županič, dr. Gustav Gregorin in pisec teh vrstic. Prav tako je bil član odbora slovenski arhitekt v Mineapolisu v USA Ivan Jager. V veliko korist sta bila odboru zaradi svojega svetovnega slovesa hrvatski kipar Ivan Meštrović in sloviti profesor na univerzi Columbia Mihajlo Pupin.

Veliko število Hrvatov iz Južne Amerike v Jugoslovanskem odboru je imelo poseben namen. Jugoslovanski odbor za svoje delo ni prejel ne od držav Velike antante in tudi ne od srbske vlade ni enega centava, potrebni so pa bili milijoni. In ta ogromna denarna sredstva so za narodno stvar prispevali ugledni in premožni Hrvatje v Argentini in Čilu. Pisec teh vrst je bil tudi sam finančno neodvisen ter je tudi on J. O. lahko gmotno podpiral.

Naloge Jugoslovanskega odbora

V dneh, v katerih so sile Velike Antante hotele z Londonsko pogodbo vzeti Jugoslovanom skoro vso Jadransko obalo, Trst, Goriško in Istro kot plačilo Italiji za njen vstop v vojno na zavezniški strani, je bila glavna naloga Jugoslovanskega odbora, da je v zahodni demokratični javnosti dvigal svoj glas v obrambo slovenskih, hrvatskih in srbskih narodnih pravic. Da bo v tej neenaki borbi končno J. O. s pomočjo tedanjega ameriškega predsednika Woodrowa Wilsona zmagoval, tega v onih pomladanskih dneh leta 1915 pač nismo mogli pričakovati. Toda čeprav je Londonska pogodba leta 1919 ravno zaradi odločnega stališča Woodrowa Wilsona izgubila svojo dejansko veljavo, je Italija kot močen mednarodni

činitelj končno le dosegla, da se je vsebna Londonske pogodbe uresničila na naših najzahodnejših mejah.

Naloga J. O. pa ni bila samo braniti našo zemljo, po kateri je segala Italija z namenom, da bi si je čim več prigrabila, ampak tudi ta, da je sestavil svoj državni program z 15. maja 1915, v katerem je bilo jasno izraženo, da se morajo Jugoslovani zediniti v eni državi. Program pravi: "Samo eno sredstvo more ustvariti trajni mir v vsej jugovzhodni Evropi in posebno na Jadranu ter Balkanu. To je zedinjenje vsega prebivalstva in vsega jugoslovanskega področja v eno neodvisno državo". Osnovna misel programa je dokazati Veliki antanti in vsemu svetu, da je ustanovitev jugoslovanske države zgodovinska zahteva Srbov, Hrvatov in Slovencev.

J. O. se v programu postavlja na stališče popolne enakosti Slovencev, Hrvatov in Srbov. Torej ne priznava najmočnejšemu od treh bratov nobenega prvenstva.

Ni dvoma, da je graditeljem nove jugoslovanske države lebdel pred očmi italijanski in nemški primer zedinjenja. Primer italijanskega zedinjenja je prav poučen. Akcijo za združeno Italijo je vodil Piemont. Toda čim bolj je Piemont zmagoval, tembolj se je krčila njegova politična vloga. Na njegovo mesto je stopala združena Italija. Središče nove države ni postal Turin, temveč se je središče države pomikalo vedno bolj proti jugu, dokler ni postala prestolnica združene Italije Rim. V Italiji je bil razvoj zedinjenja bolj zdrav in naraven kot n. pr. v Nemčiji, kjer si je osovražena in naduta Prusija enostavno prilastila vodstvo.

Ni slučajno, da se beseda narodno in državno edinstvo tolikokrat čuje in omenja v političnih dokumentih te dobe. Tudi med Hrvati, člani J. O., ni bilo nobenega federalista. Pa četudi bi bili, bi jim bilo dovoljeno govoriti tudi v slučaju federacije o državnem edinstvu. Vsaka federacija je unija, edinstvo. Zedinjene Države Amerike, pravi vzor federalne države, so unija, edinstvo. Pa seve, edinstvo v vseh federalnih zadevah. Pri nas nesreča ni bila v tem, da je prevladovala misel državnega edinstva, ampak v splošni duhovni nepripravljenosti za reševanje državnih problemov bodoče države.

Da je bilo tolikokrat govora o državnem in narodnem edinstvu je razlog tudi ta, ker je bila razbitost tista sila, ki je bila pred prvo svetovno vojno glavna ovira vsakemu političnemu napredku. Prva svetovna vojna je delo-

vala kot rušilec zgodovinskih enot. Zato se ne smemo čuditi, da so imeli ustvaritelji novega stanja tako malo smisla za zgodovinske tradicije. J. O. je nastopil kot odločni rušilec zgodovinskih tradicij, ki so imele v Habsburžanih svoje izrazite zastopnike starih časov, v katerih so bili Slovani prava raja. Novi čas je potreboval nove oblike državnega življenja. Kakor vsaka revolucija, je šla tudi revolucija leta 1918 predaleč, ko je hotela izbrisati vse zgodovinske meje, ki so obstojale skozi dolga stoletja.

Delovanje Jugoslovanskega odbora

Delovanje J. O. se je raztegal na vse države. V silnem naponu svojih sil je stopil pred svetovno javnost in v znaku bratstva Slovencev, Hrvatov in Srbov zahteval zanje to, kar jim po božji in naravni postavi pripada: pravične bodoče meje in neodvisno državno življenje v duhu parlamentarnih svoboščin.

Svoja propagandna središča je imel v Evropi v Petrogradu, Londonu, Parizu in Ženevi. Od nevtralnih držav je deloval samo v Švici. Ženeva, kot mednarodno središče, je bila važna, ker so se v njej zbirala poročila iz vseh bojujočih se držav. V Ženevo so stalno prihajala poročila tudi iz južnoslovanskih dežel Avstro-Ogrske. Zato je bilo naravno, da je bil poleg pisarne J. O. v Ženevi tudi sedež tiskovnega urada srbske vlade. Pariško pisarno J. O. je vodil delavni de Djuli, bivši dubrovniški župan. Njegov namestnik je bil idealni Slovenec, goriški rojak Tomo Šorli, poznejši notar v Pazinu. De'lo v Rusiji je bilo povezano z imenom dr. Ante Mandiča iz Opatije. V Petrogradu je razvijal svojo delavnost v zvezi s srbskim poslaništvom, ki ga je vodil Miroslav Spalajković, ki pa za jugoslovansko vprašanje ni kazal prevelikega razumevanja. Mandičev pomočnik za vprašanja vojnih prostovoljcev je bil dr. Jambrišćak iz Zagreba.

Naravnost vzorno je bilo delovanje J. O. v državah Južne Amerike. Ker so bili člani J. O. tako ugledne osebe kot Paško Baburica, Lujo Mitrović in Lujo Moro, so premožnejši hrvaški rodoljubi povsod stopili na plan ter odprli J. O. svoje bančne račune. Milijni pesov so prihajali iz Čila, Argentine in drugih južnoameriških držav.

Odlično je bilo delo tudi v dominionih britanskega imperija, v Kanadi, Avstraliji, Novi Zelandiji in Južni Afriki.

V Združenih Državah Amerike so se organizirali Slovenci, Hrvati in Srbi. V srbskem poslaništvu v Washingtonu je potem, ko je bil imenovan za srbskega poslanika odločno jugoslovansko usmerjeni diplomat Ljubomir Mihajlović, zavel nov duh. Srbi so bili organizirani v Srbski narodni odbrani pod vodstvom slavnega izumitelja in profesorja na kolumbijski univerzi Mihajlo Pupina. Hrvati so imeli svoj Hrvatski narodni svet pod vodstvom dr. V. Bianchinija, zdravnika v Chicagu. Tu moram izjaviti, da je popolnoma iz trte izvirno, kakor hočejo prikazati danes nekateri prenapeti srbski elementi, da je poziv J. O. naj stopijo Hrvatje, Slovenci in prečanski Srbi na stran zaveznikov ter začno borbo proti Avstro-Ogrski in Nemčiji naletel na malenkosten odziv. Nasprotno je res, da so se ameriški Slovenci in Hrvati udeležili borbe za osvoboditev. Med Hrvati je stal v prvih bojnih vrstah Don Niško Gršković, katoliški duhovnik v Clevelandu. Sploh je slovenska in hrvaška katoliška duhovščina zavzemala častno mesto v borbi proti avstrofilskim elementom. Da je prišlo do skupnega dela katoliške in pravoslavne duhovščine za uresničenje jugoslovanskega državnega programa ima velike zasluge o. Nikolaj Velimirović. Zato je skrajno nepravilno, ako taki "junaki" nočejo priznati, kako so Slovenci, in to v prvi vrsti katoliški Slovenci, v tej usodni zgodovinski uri stali v prvih vrstah. Njihova organizacija je tedaj bila Slovenska narodna zveza v Ameriki — The Slovenian National Alliance of America. Pravila zanjo so bila sprejeta na konvenciji, ki jo je sklical podjetni, požrtvovalni in odločni slovenski bančnik Pavel Schneller. Njegovi sodelavci so bili dr. M. Seliskar, Frank Hudovernik, Anton Grdina, dr. Frank Kern, Anton Kaušek-Kalis, Frank Drasler, komponist Ivan Zorman, Rev. I. Černež, Rev. Kazimir Zakrajšek, Josip Zalokar, gospa Neža Zalokar in mnogi drugi. Duša vsega gibanja je bil nadarjeni slovenski novinar Louis Pirc, ki je igral vidno vlogo tudi v demokratski stranki v Clevelandu.

Slovenska narodna zveza v Ameriki je imela nalogo "delovati v korist slovenskega naroda v Ameriki in v korist Združenih držav", za osvoboditev in zedinjenje Slovencev, Hrvatov in Srbov v eno državo na osnovi najširših demokratskih načel. Postavila si je tudi nalogo, da bi zbirala prostovoljce za jugoslovansko armado. Med svetovno vojno sprejema

program J. O. v Londonu ter deluje tesno s Hrvatskim savezom, Srbsko narodno odbrano in Črnogorskim narodnim odborom za narodno ujedinjenje. Vse te organizacije so bile združene v Jugoslovanskem narodnem svetu s sedežem v Washingtonu.

Jugoslovanski odbor in srbska vlada

Odnose med J. O. in srbsko vlado bom opisal samo v glavnih obrisih. Težko si je predstavljati težave, ki so nastale, ko je bila politika osvobojenja takorekoč v rokah dveh neodvisnih činiteljev. Politični zastopniki avstro-ogrskih Jugoslovancev niso imeli svoje vlade, ampak samo svoj odbor. V njem so res bile ugledne politične osebnosti, toda vlada to ni bila, ampak samo odbor. Na drugi strani je bila Srbija zaveznica Velike antante. Imela je svojo dinastijo, svojo vlado, svoje diplomatske predstavnike po svetu ter svojo vojsko, o kateri je bilo polno hvalospesov. Nobenega naroda ni bilo, ki bi bil stal pred tako težkimi političnimi problemi kot naš. Čehoslovaki so imeli svoj Češko-Slovaški narodni svet pod vodstvom Masaryka in Beneša, Poljaki svoj Poljski narodni odbor pod vodstvom Paderewskega in Dvornskega. Samo položaj Rumunov je bil podoben jugoslovanskemu, toda ni bil tako težak kakor naš. Če danes gledamo na vse te probleme, ki so bili med J. O. in srbsko vlado, se moramo čuditi, kako gladko se je vendar vse razvijalo, četudi so neprestano nastajale krize. Temu se pač ni čuditi spričo splošne duhovne nepripravljenosti vodilnih mož in javnega mnenja beguncev.

J. O. je pri srbski vladi imel svojega stalnega zastopnika v osebnih dr. Dinka Trinajstića, na drugi strani pa je tudi srbska vlada imela svoja stalna delegata pri J. O. Bila sta to Stojan Protić in profesor Pavle Popović, osebnosti, ki sta povezovali J. O. s srbsko vlado na Krfu. Moram poudariti, da je bila po osvoboditvi in je še danes taka smer, ki težave, ki so bile v razmerju med srbsko vlado in J. O. umetno in nezgodovinsko povečuje v svrhu dosege kratkotrajnih političnih ciljev. Toda, če pomislimo, kako težak je bil samo politični problem obstoja dveh tako vplivnih političnih teles, se moramo čuditi politični zrelosti in pameti, ki je znala prebroditi vse težave.

Stari Nikola Pašić s svojo misteriozno ta-

jinjstvenostjo je res pogosto ustvarjal ovire, ki jih je bilo treba premostiti. V takih slučajih je nastopal modri Stojan Protić kot nekak poslanik srbske vlade pri J. O. ter je vplival na Pašića v pomirljivem smislu. Pa tudi Pavle Popović je bil miren kulturni delavec in visoko izobražen mož.

Manifest Jugoslovanskega odbora

Smrt avstrijskega cesarja Franca Jožefa I. dne 21. novembra 1916 je zelo olajšala delo J. O. proti Avstro-Ogrski, ki je izgubila starega in vplivnega ter uglednega vladarja, saj je dvojno monarhijo vladal od leta 1848. Njegov naslednik je bil cesar Karel, mlad mož, brez vsake politične izkušnje.

Kronanje cesarja Karla na Dunaju in v Budim Pešti je dalo J. O. priložnost, da je stopil pred Jugoslovane v Avstro-Ogrski in pred svetovno javnost z odločnim manifestom. Besedilo zanj je končno sestavil dr. Trumbić.

V manifestu je J. O. naglasil, da sedem milijonov avstro-ogrskih Jugoslovancev ne more izraziti svojih resničnih teženj in da J. O. kot njihov edini opolnomočenec nima samo pravice, temveč tudi dolžnost proglasiti v tem važnem trenutku narodno neodvisnost vseh Jugoslovancev. J. O. ne priznava cesarja Karla I. kot zakonitega vladarja, temveč kot nadaljevalca nasilniškega izrabljanja podjarmljenih narodov.

“V uri, ko polagajo naši zatiralci Karlu cesarsko in kraljevsko krono na glavo”, izjavlja dalje J. O. “slovesno izpovedujemo pred vsemi našimi žrtvami-junaki, da je naš narod odvezan vse pokorščine in dolžnosti, da so pretrgane vse vezi s Habsburžani in protestira proti vsem poskusom, da bi nas še nadalje zadrževal v kakorkoli oblikovani monarhiji”.

Besedilo manifesta sem zanesel en dan pred kronanjem v uredništvo “Timesa” v Londonu. Ta list ga je tudi prvi objavil in sicer 18. decembra 1916.

Zgodovinsko leto 1917.

Spomlad leta 1917 je pomenila začetek dobe, ki je nosila v svojih nedrih najgrandioznejše politične, socialne in vojaške spremembe. Mala Srbija, zmagoslavna v balkanskih vojnah, se ni mogla ubraniti nemške sile, ki je navalila nanjo. Beograd in vsa Srbija je bila v

rokah Nemcev in Avstrijcev. Srbska vlada, z njo uradništvo ter srbska inteligenca, so morali bežati sredi najhujše zime leta 1916 čez albanske gore na otok Krf. Po krajšem počitku so zavezniki na tem otoku srbsko vojsko obnovili ter jo usposobili za nove boje na solunskem bojišču.

V Rusiji so se odigravali važni dogodki. Padel je carski režim in na oblast je prišel boljševizem. Na bojiščih so bili hudi boji. Uspeh gigantske borbe proti Nemčiji in njenim zaveznikom je bil še vedno dvomljiv, zlasti še potem, ko je Rusijo zagrabil vrtnec notranje revolucije ter jo povsem onemogočil za nadaljevanje vojske na strani zaveznikov.

Ob istem času je prišlo do drugega dogodka svetovnega pomena. 2. aprila 1917 leta je Severna Amerika vstopila v vojno pod vodstvom enega največjih Amrikancev vseh časov predsednika Zedinjenih Držav Woodrowa Wilsona, biv. profesorja državnih ved na univerzi v Princetону. Amerika ni vstopila v vojno samo z vsemi svojimi materialnimi silami, temveč še z drugim veličastnim orožjem, s svojimi demokratskimi političnimi idejami.

Srbska vlada na Krfu s starim Nikolom Pašićem, ki je vodil svoj narod k zmagi v balkanski vojski, se ni mogla več zanašati na pomoč ruskega carja samodržca in pravoslavne Rusije ter njene zunanje politike. Za Srbijo je slovanska Rusija pred svetovno vojno na vsak način imela velike zasluge. Carska Rusija je Srbiji tudi prišla na pomoč, ko jo je leta 1914 napadla Avstro-Ogrska. Med svetovno vojno je pa bilo rusko zadržanje napram jugoslovanskemu problemu star anahronizem. Vsi politični načrti o takozvani "parcelaciji" Slavonije na pravoslavni in katoliški del, so imeli svoj začetek v možganih petrograjskih diplomatskih birokratov. Še so bile žive predstave, da je Rusija zaščitnica pravoslavnega sveta, da je zaščitnica pravoslavnega Balkana ter da v imenu svojega političnega egoizma ne sme dopustiti, da bi se izpolnil stoletni sen Jugoslovanov, njihova združitev. Carska Rusija je računala, da se bo laže pogajala s kako pravoslavno Srbijo, povečano z ozemljem Bosne in Hercegovine, kakor pa z močno Jugoslavijo. Toda pravi duhovni interesi srbske pravoslavne cerkve se niso ujemali z interesi carske zunanje politike. Stara Rusija je v svojem zanikanju narodnega načela kot podlage ustanavljanja novih držav, mirno podala roko Italiji in podpirala poli-

tiko njenega zunanjega ministra Sonnina. Vszak opazovalec mednarodnih razmer v prvih letih svetovne politike je mogel videti, kako izvrstno sta se razumela carska Rusija in Italija, ki je dosegla, da je tudi Rusija podpisala Londonsko pogodbo.

Revolucija v Rusiji je prinesla popoln preobrat v njeni politični orientaciji napram jugoslovanskemu vprašanju. Kakor hitro je padlo carstvo, so novi oblastniki priznali neobhodno potrebo zedinjenja Srbov, Hrvatov in Slovencev v skupno državo. Ta nova smer ruske zunanje politike se je ujemala z novo smerjo ameriške zunanje politike, ki je stala v znaku Wilsonovega načela o samoopredelitvi narodov. Diplomacija, ki se je prej skrivala v senci svojih kabinetov, je stopila iz poltme teh kabinetov ra svetlobo javnega življenja. Zedinjene Države so vstopile v svetovno vojno s svojo demokratsko ideologijo, ki je bila v ostrem konfliktu s pogledi evropskih vesil na velika vprašanja bodočega miru.

Nujnost sestanka članov J. O. in srbske vlade

Spričo takega stanja spomladi leta 1917 je nastala nujna potreba, da so se sestali člani J. O. in srbske vlade, da bi premotrili vsa sporna politična vprašanja. To je bil prvi pomen Krfске konference. Misel deklaracije je prišla šele pozneje. Stojan Protić je bil tisti mož, ki je pri starem Pašiću ustvaril razpoloženje, da je potrebno povabiti delegacijo J. O. na Krf. To je storil Pašić v začetku maja leta 1917.

J. O. je vabilo sprejel ter določil svojo delegacijo za potovanje na otok Krf. Njeni člani so bili: Predsednik J. O. dr. Ante Trumbić, Hinko Hinković kot zastopnik Hrvatov, dr. Bogumil Vošnjak kot predstavnik Slovencev, kot zastopnik Srbov pa Dušan Vasiljević, član bosansko-hercegovskega sabora.

Dne 1. junija 1917. leta se je delegacija J. O. preko Pariza in Rima podala na pot. Pred odhodom sem stalno opozarjal na potrebo, da se mora J. O. na konferenco pripraviti in proučiti vprašanja notranje ureditve bodoče Jugoslavije. Dr. Trumbić pa je to razpravo izbegaval. Moji tovariši v odboru so imeli več zanimanja za aktualna politična vprašanja, kakor pa za vprašanja bodoče državne ureditve. V Parizu je bila sicer seja članov J. O.

Na njej je bil tudi razgovor o Krfski konferenci, toda razprava je bila tako nemetodična in brez pravega programa, da me je prevzemal strah. O glavnih problemih ni bilo nobene prave jasnosti.

Krfska deklaracija

V Krfskem pristanišču so člane delegacije J. O. sprejeli Ljuba Nešić, tedanji tajnik, dodeljen pisarni J. O. na Krfu, poznejši opolnomočeni minister Milutin Jovanović in dr. Dinko Trinajstić. Prvi sestanek Krfske konference je bil 12. junija zjutraj v beli vili, v kateri je živel srbski ministrski predsednik Nikola Pašić. Na stopnicah nas je sprejel sam Pašić, v salonu so nas pa že čakali prosvetni minister Ljuba Davidović, pravosodni minister Marko Djuričić, prometni minister Milorad Drašković, minister za gospodarstvo dr. Vojislav Marinković in finančni minister dr. Momčilo Ninčić. Sejam je prisostvoval tudi predsednik narodne skupščine Andra Nikolić. Dr. Franko Potočnjak, ki je slučajno bival na Krfu, prav tako, toda ne kot delegat J. O.

Prva seja je bila posvečena splošni razpravi. Nikola Pašić jo dejal, naj bodo zavezniki prepričani, da je zedinjenje želja vsega naroda. Dotaknil se je tudi vprašanja federalizma. Dejal je, da ve, da so med Hrvati in Srbi federalisti, ni mu pa znano, če so tudi med Slovenci. Povedal je dalje, da daje prednost edinstveni državi pred državo s federalno ureditvijo. Tu se je pokazalo, da obstaja pri Srbih dvojno gledanje na položaj: potreba zedinjenja ali potreba osvoboditve. Drugo stališče bi pomenilo, da bi Srbija delala samo na naši osvoboditvi, nato nas pa prepustila u-sodi.

Sledil je govor dr. Ante Trumbića. Na koncu svojih izvajanj je zahteval sestavo skupnega državnega in narodnega programa. Smatral je, da bo konferenca lahko zgodovinskega pomena. Za Trumbićem je govoril Stojan Protić, najmočnejša intelektualna sila radikalne stranke, mož z veliko državno-pravno izobrazbo. Mnogo je razmišljal o ustavnih problemih bodoče skupne države ter je bil od vsega začetka mnenja, naj bodo Krfski razgovori posvečeni vprašanjem notranje ureditve države Srbov, Hrvatov in Slovencev. V svojem govoru je Stojan Protić želel, naj v skupno izjavo članov J. O. in srbske vlade pridejo glavna ustavna načela bodoče države.

Milorad Drašković je v govoru omenjal

ščit, ki ga je napravil Ivan Meštrović in smo ga prinesli iz Londona kot darilo prestolonasledniku Aleksandru. Naglašal je, da je ta ščit "skupni simbol enakopravnosti, ki je želja vseh". Priznal je tudi, da zaradi ruskih dogodkov "žive sedaj v neki depresiji, toda pod pritiskom centralnih sil se ne sme nič odvzeti in nič dodati našemu programu. Pravica mora končno zmagati."

Značilne so bile zaključne Pašičeve besede na prvi seji: "Duh zaveznikov ne bo klonil. Toda našemu vprašanju ne bi še dajal takega pomena, če ne bi bilo Rusije. Bojim se, da bomo morali v tem slučaju delati kompromise. Želimo, da se vsi Jugoslovani zedinijo. Če pa se ne bi hoteli zediniti, jih bomo osvobodili. Paziti moramo, da ne pokvarimo svojih odnosov z zavezniki. Solidarni moramo biti tako, da bodo naše zahteve vaše in vaše naše."

Vsem članom konference sem na prvi seji izročil svoj spis o notranji ureditvi bodoče države, t. j. zbirko razprav o temeljih bodoče države, o političnem centralizmu in decentralizaciji ter samoupravi. Glede bodočih državnih mej sem se odločno zavzemal za to, naj konferenca sklene, da bo bodoča država obsegala vse slovensko področje. Zahteval sem, naj srbska vlada sporoči ta slovenski teritorialni program zaveznikom. Za slovensko-italijansko mejo sem zahteval samoodločbo na podlagi plebiscita. V debati sem nasprotoval pretiranemu Hinkovičevemu in Potočnjakovemu centralizmu. Mnogo bližji sem bil Ante Trumbiću, samo, da so bili moji pogledi mnogo bolj konkretni...

Ko smo se posvetovali na Krfu, je prispelo tja tudi poročilo o Majniški deklaraciji. Srbijskim članom konference njeno besedilo ni bilo vsem všeč. Pojasnil sem jim, da očetje Majniške deklaracije pač niso mogli drugače postopati doma, kakor so.

Razprave glede državnega programa so bile posvečene vprašanju cerkev v bodoči Jugoslaviji, notranjemu državnemu ustroju, vprašanju samouprav, imenu države, grbu, izenačenju koledarja, takozvanemu provizoriju, to je vprašanju, kakšna naj bodo notranja upravná razmerja po osvoboditvi in do dobe skupnega rednega državnega življenja, kvalificirani večini in agrarni reformi.

Razgovori so trajali pet tednov. To pa zaradi tega, ker se je med tem v Solunu odigral takozvani solunski proces, ki je povzročil veliko razburjenje — obsojence so postrelili —

ter imel za posledico tudi razpad radikalno-demokratske koalicije in nato imenovanje samoradikalne vlade zopet s Pašićevim predstvom. Na usodo Krfske deklaracije pa ta politična sprememba ni imela nobenega vpliva.

Po končani razpravi o verskem vprašanju je bil izvoljen ožji odbor za sestavo odredb o verskem vprašanju. Člani odbora so bili: Ante Trumbić, Stojan Protić, Ljuba Jovanović in Bogumil Vošnjak. Ta tkzv. ožji odbor, katere mu se je pozneje pridružil še Vojislav Marković, je tudi izdelal ostali del deklaracije.

V srbski ustavi je bila določba, da je pravoslavna vera "državna vera". Taka določba je bila za katoliške člane konference nesprejemljiva, če naj bi bili v novi državi Slovenci in Hrvati s Srbi v vsakem pogledu enakopravni. Po zelo primernem Trumbićevem nastopu je Pašić na drugi seji izjavil, "da bo naš narod razumel načelo ravnopravnosti ver in bo priznal, da pravoslavna vera ne more biti sama državna vera. Ta izjava je bila pozneje podlaga čl. 7. Deklaracije, ki pravi: "Vsa priznana veroizpovedanja se bodo vršila svobodno in javno. Pravoslavna, rimsko-kat. in mohamedanska veroizpoved, ki so po številu svojih pripadnikov najmočnejše v državi, bodo napram državi enake in enakopravne." V Deklaraciji je odpadla tudi določba, da morajo biti člani dinastije pravoslavne vere. Izrecno je v Deklaraciji poudarjen verski mir. Zapisano je bilo: "Na podlagi teh načel se bo zakonodajalec potrudil, da se ohrani in vzdrži konfesionalni mir, ki odgovarja duhu preteklosti našega naroda".

V debati o notranji ureditvi države je Pašić trdil, da so razlogi in koristi notranje in zunanje politike zahtevali, da je bila Srbija urejena na demokratski podlagi. Takoj za Pašićem je Stojan Protić naglašal, da mora biti v bodoči državi demokracija zasidrana v parlamentarnem sistemu. Na tej seji — bilo je 24. junija 1917 — sem obširno obdeloval vprašanje notranje državne ureditve. Naglašal sem, da bo vsak od nas moral nekaj žrtvovati, toda povrnjeno mu bo stokrat to, česar se bo odrekel. V federativni državi bi mogel biti nevaren konflikt med Srbijo in Hrvatsko. Omenjal sem način italijanskega zedinjevanja. Cavour, ministrski predsednik Piemonta, je smatral, da je združena Italija potrebna Evropi, ker je mogla razedinjena Italija vsak čas povzročiti mednarodne požare. Ravno tako je evropska potreba, da se osnuje jugoslovanska

država, ker bo ista zagotovilo miru v Evropi. Državnemu in narodnemu edinstvu naj odgovarja unitarna država, toda nikakor ne centralistična in poenotena. Iz prepričanja sem pristaš najširše decentralizacije. Dalje sem poudarjal, da nihče ne namerava ukiniti sedanjno srbsko svobodo, toda potrebna je evolucija srbijske demokracije. Naša demokracija mora biti povsod osnovana na splošni in enaki volilni pravici. Samoupravi po angleškem vzorcu pripisujem največji pomen. V naših deželah so zakonodajne in upravne enote od davnine in bi jih lahko prav dobro izkoristili. Sicer pa mislim, da bi morali take enote ustvariti na podlagi gospodarskih, socialnih in zemljepisnih odnosov. Na ta način sem krepko poudarjal za Jugoslavijo prepotrebni regionalizem. Zahteval sem, naj bo to sprejeto v Deklaracijo. To se je tudi zgodilo. Če se bodo take pokrajinske enote ujemale z dosedanjimi zgodovinskimi upravnimi mejami, bomo srečni. Strogo centralizirane države niso nikdar dežele politične stabilnosti in političnega poštenja. Samoupravne enote pa ne smejo biti okrožja po starem srbskem receptu. Tako sem takorekoč že na Krfu obsodil poznejše ustvarjanje oblasti. Potrebe prave sodobne samouprave morejo zadovoljevati samo velike samoupravne enote. Končno sem naglašal: "Kdor centralizira in nivelizira, uničuje. To je nekulturno dejanje. Državno edinstvo ne sme predstavljati popolne unifikacije. Ne sme se napraviti "tabula rasa", ker ne vemo, ali bomo mogli ustvariti kaj novega."

Važna je bila tudi Trumbićeva izjava, da ni mogoče takoj izvesti izenačenja zakonodaje. Realnost na Hrvatskem ni črna, toda obstajajo razne čustvenosti, s katerimi je treba stopati z vso obzirnostjo.

Na seji dne 30. junija je Pašić predložil ime nove države: Zedinjena kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Stojan Protić je izjavil, da je ime Jugoslavija umetno. Zdi se mu celo, da ni v skladu z duhom jezika. Ustvarili da so ga na zapadu in ima celo občutek, kakor da je naperjeno proti srbskemu imenu.

Podpis Krfske deklaracije

Deklaracija je bila podpisana dne 20. julija 1917. V zadnjem trenutku se je pojavilo vprašanje, kdo naj deklaracijo podpiše. Mnenje je bilo, da bi jo morali podpisati vsi člani kon-

ference. Toda člani J. O. smo se odrekli sopodpisa, ker smo smatrali, da je bolj učinkovito, če Hrvat Ante Trumbić podpiše Deklaracijo v imenu vseh Hrvatov, Srbov in Slovencev iz Avstro-Ogrske.

Krfska deklaracija je po svojem bistvu slovesen proglas J. O. kot opolnomočenca avstro-ogrskih Jugoslovanov in srbske vlade, da se hče'o vsi Srbi, Hrvati in Slovenci bez ozira na dosedanjo državno pripadnost združiti v okvirju enotne, neodvisne, demokratske in parlamentarne monarhije. Na podlagi enakopravnosti Srbov, Hrvatov in Slovencev in enakosti vseh veroizpovedanj in na podlagi načela samoopredelitve, naj obsega jugoslovanska država ob svobodnem Jadranu, ki mora biti pristopen vsakomur, vse pokrajine, kjer prebiva troimeni narod v kompaktnih skupinah.

Albin Ogris v svoji knjigi "Borba za jugoslovansko državo" Krfsko deklaracijo označuje takole: "S tem je propadel sen velike Srbije, ki po vsej človeški verjetnosti ne bi obsegala vsega jugoslovanskega ozemlja, temveč bi iz umevnih političnih razlogov morala žrtvovati predvsem Primorske Slovence. De-

klaracija implicite določa, da se Jugoslavija ne sme ustvariti potem enostavne aneksije naših krajev po kraljevini Srbiji, marveč da se mora poslednja strniti z avstro-ogrskimi pokrajinami v povsem novo državo z novo ustavo in novimi znaki meddržavnega značaja".

Kar se tiče "novih znakov meddržavnega značaja", bi pripomnil, da je ostal zaradi načela mednarodne kontinuitete mednarodni subjekt tudi v izpremenjeni obliki isti.

Vsako človeško dejanje je nepopolno. Še bolj pa na polju državnega ustvarjanja ni mogoče takoj pri prvem naletu ustvariti nekaj povsem popolnega. Zmotnje in napake so nezogibne. Glavno je, da je bila čista dobra volja, da bi napravili nekaj, kar bi bilo boljše od tistega, kar je bilo. Položimo roko na srce: Državni ustroj, kakoršnemu smo položili temelje na Krfu, je prvič slovenski narod postavil v zgodovinsko svetlobo. Slovenski narod je postal to, kar ni bil, odkar je propadla slovenska svoboda na Gosposvetskem polju: svoboden gospodar svoje usode in napredoval je v kratkih dvajsetih letih morebiti bolj ko prej v enem tisočletju. Katastrofa, ki je sledila, vsega tega nikdar ne more izbrisati.

NAŠA BESEDA

VOJKO ARKO, Argentina — VINKO BELIČIČ, Trst — STANKO JANEŽIČ, Italija — IVAN KOROŠEC, Argentina — J. K., Argentina — BOŽO KRAMOLC, Kanada — MARIJAN MAROLT, Argentina — KARL MAUSER, USA — LOJZE NOVAK, Argentina — ZDRAVKO NOVAK, USA

IN PESEM

MARIJAN JAKOPIČ, USA — VLADIMIR KOS, Japonsko — MIRKO KUNČIČ, Argentina — OROSLAV OZARNIK, Argentina — FRANCE PAPEŽ, Argentina — SLAVKO SREBRNIČ, Argentina

SEVERNA STENA

(Zgodba z Nahuel Huapija)

Prav tiste dni, ko se mi je oblikovala snov za pričujočo črtico, je strmoglavil prijatelj Clerch z Dinkovega grebena na Tronadorju v prepade Castaña Overe. Z Davorinom se še zavedla nisva, kdaj nama ga je gora vzela.

Udarec usode me je trdo zadel in priznam, da sem skoraj zdvcmil nad nečem, kar mi je bilo vrsto let najlepše in najdražje v življenju.

A že naslednjo nedeljo sva z Ivanom spet šla plezat. Morda sem pri vzponu malce negotvo tipal za oprijemi in mi je bilo še tesno pri duši. Ko pa sem stal na Lopezovem Stolpu in sem objemal s pogledom bogastvo gorá, ko so me znane špice in vrhovi ljubo pozdravljali, mi je odleglo.

Spet je zaplalo v meni. Zablestele so ure neskaljene sreče, ki nam jih je gora naklonila in močnejše kot kdaj preje sem začutil, da nam doživetih lepot tudi smrt ne more vzeti.

Od omamnih napojev, ki si jih človeštvo nataka v življensko čašo v neutišni želji, da uzre privid paradiža, a ki tako radi puščajo le trpek in bolesten priokus, smo izbrali najlepše in najčistejše: tenko prisluškovanje najglobljim utripom narave, iskanje poti preko vesin, borbo, ki je zahtevna in težka, a ki nikomur ničesar ne jemlje. Nanižali smo čarobno ogrlico veselih dni, ki so se utisnili svetli in jasni v naših dušah. Nikomur zato nismo prizadejali gorja, nobenega zakona, zapisanega v človeških srcih nismo prelomili. Če pa kateremu izmed nas omahne telo ter ga gora za večno sprejme v svoje naročje, se je nad njim izpolnila le neizprosna sodba, pisana vsemu, kar diha in žije pod božjim soncem.

Smrt spremlja vsak gib gornika kot spremlja nehanje vsakega človeka. Ne gremo je iskat v planine, saj se zavedamo, da sama izbira svoj čas in uro. Kar iščemo v višinah, je življenje, ki mu je smrt na vekomaj sestra in spremljevalka in ki mu hočemo oteti nekaj skopih srečnih trenutkov.

O njih naj pripovedujejo vrstice, ki slede, in ob katerih se mi je ustavilo pero, ko je že drugi mojih najožjih planinskih tovarišev iz bariloških gorá prestopil prag večnih in nepoznanih lepot.

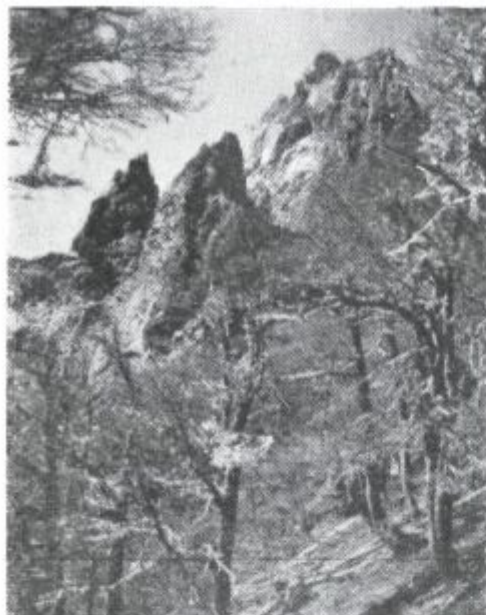
I.

Toplo popoldansko sonce je ogrevalo gozd. Brezveterje je napolnjevalo ozračje, stene so molčale. Le voda je žuborela preko plati in se izgubljala v grušč.

Grega je topo bolščal v jasnino.

Prevezemala ga je zavest, da so poraženi,

brezupno poraženi. Izzivalno in mogočno so se pele nad njimi črne prevese Grbe in mokre skale so zlovešče zijale z vseh strani. Na levi so padala travnata pobočja v prostrani gorski kotel in nedosegljivi stolpi Severnega grebena so kipeli v nebo. Stena med Grbo in Stolpi se je razrastla strašna v svoji strmi razsežnosti in curki, ki so izpirali njene blede in temne

Stolpi Severnega grebena
so kipeli v nebo

plati, so ji dajali še vse mračnejši in hudobnejši videz. Na desno, onstran grap Pahljače, so pretila nepreplezljiva ostenja Kupole. Svet med Grbo in Kupolo je bil raztrgan v trebuha-sta rebra, preprežen z ogabnimi kotanjami, po katerih so žlobudrali potoki studenčnice in človek je obupano strmel v razdrapano gole odlome.

Od Stolpov do Kupole se je vlekel kilometre dolgi vrhnji zid Severne stene. Urezali so se v svojih računih, saj so predvidevali poglavitne težave v spodnjem Templu in se za morebitne ovire zgoraj sploh niso zmenili. Sonce je sicer še visoko stalo in sipalo gorko luč čez robove gore. Ura je kazala šele dve popoldne. Toda naveza je bila izčrpana in njena volja omajana. Malodušno je vsa trojka strmel v zid nad seboj in nihče ni zinil nobene pametne.

Mračno razpoloženje se je tako malo skladalo s svetlim in sinjim dnevom, da je Gregi vendar še nek komaj slišni notranji glas dopovedoval, da se motijo in da je njihova črnogledost pretirana. Zid nad njimi je bil vsaj na na ožjih mestih komaj kakih sto metrov visok in po vsej gorniški logiki mora biti tako široka stena preplezljiva v različnih smereh. Vendar je s'abotno prišepetavanje — poslednji ostanek jutranje čilčnosti — naglo zamrlo v trudni naveličanosti. Zlasti še, ker Zdenko ni kazal nobene volje za nadaljevanje

poti, nemirno begal z očmi po prevesah in žmulah ter govoril samo o povratku.

Da bi se le tista smola s skalnatim blokom ne primerila!

Grega je temno čutil, da je nezgoda dokončno ubila voljo prvega v navezi in tudi zadnja dvojica, ki je videla, kako drevi težka gmota v zlomljenih kosih mimo njunih glav v globino, je po tem dogodku motrila dogajanje okoli sebe s čisto drugimi očmi. Res je skala, za katero je Zdenko trdno verjel, da je samo skalnat nos, pa se je pod prijemom nenadoma zganila, fanta le nalahno oplazila. Saj drugače bi se današnji poskus sprevrgel v neumno gorsko nesrečo. Vendar je ropotanje kamenja še vsem brnelo po ušesih, vozal je natančno kazal, kod je skala presekala vrv, in Zdenka sta ščemela laket in stegno, kjer se je njegovo meso seznanilo s kamenitim nestvorom. Vsa res bliskovita dogodivščina, ki je trajala le nekaj sekund — se je pripetila precej globoko dol, na krušljivem razu, ki se boči nad hudourniškiimi zajedami in kjer se vrhnji oboki Tempła pnejo proti lenginemu gozdu, ki čepi kot spokojna zelenica v samem osrčju stene. Kasneje so naleteli še na nekaj nerodnejših mest, posebno ozka zajeda, kjer so morali sneti nahrbtnike, jih je precej časa zaposlila. Zdenko je stisnil zobe in še naprej vodil, čeprav so ga udarci skeleli. Udi so pokorno ubogali. Brez posebnih neprilik so preplezali raz in sneli vrv na ruševnatem glaviču, odkoder se razgrne pas gozda proti vrhnjemu zidu.

Molče so stopali med visokimi lengami, ki so gole in oskubljene štrlele v nebo, ker je sneg pod njimi pravkar skopnel in jih dih mladji še ni ogrel. Ko so pustili visoko gozd za seboj, so se zarili v pritlikavi in plazeči se "ñire", ter se slednjič izmotali iz goščave prav pod prevesami Grbe, lačni in utrujeni. Komaj so se ozrli po obzorju, iz katerega so jih vprašujoče motrili kamniti silaki. S previsov je padal močan curek in škropil grušč med grmovjem in steno. Blizu tam so zakurili ogenj, nalovili v posodo nekaj vode in jo pogreli. Jesti se jim je bolj malo ljubilo. Pavel je preudarno lupil salamo, Grega je počasiti strl nekaj orehov in Zdenko je grizel sir ter iskal nevede z očmi preko grap proti škrbini v sedlu za Kupolo. Ko je stresal čaj v vrelo snežnico, je mimogrede povedal, da se mu zdi svet pred njimi pretežak in da bo treba pogledati proti levi.

Nič kaj se jim ni mudilo s kosilom. Prekla-

dali so skromne zalogaje po kamenju, pa stopicali okrog majhnega ognja. Šest ur hoje in plezanja jih je tiščalo v kosteh. Grega je iztegoval utrujene ude in se zaman izpraševal, čemu so se zagnali v raz, ko so prešli prvi zid in zagledali pred seboj lahko prehodni svet, ki bi jih prav tako pripeljal do osrednjega gozda.

V opoldanskem malodušju so se jim zdele jutranje ure, ko so razborito naskočili Tempel le še kot neresničen in prijeten sen. Pozabili so na ves nemir, ki jih je spremljal na dolgem melišču pod steno, kjer so se često ustavljali in iskali z očmi po strmali nad seboj ter se izpraševali, če bodo naleteli na neroden ali pripraven vstop. Napeto pričakovanje, ki jih je navdajalo, ko so se bližali skalovju, se je že davno razpršilo. Ostal je le še bežen spomin na prvi, brezuspešni poskus v previsnem kamninu v začetku stene, kamor jih je zvalila siva veverica, ki je presenečena motrila z gornje gredi človeške vsiljivce v odročnem pečevju. Debelo uro so se zamudili v oni temačni zajedi in ko so se slabe volje odločili za umik, so našli malo vstran od kamina čisto lahke raztežaje. Dobro razčlenjene police so jih vodile čez Tempel. Tu in tam je bilo treba prijete za skalo, vendar bi se udobni vzpon po krušljivih, s prodom posutih stopnicah komaj mogli imenovati plezanje. Naglo so napredovali in radovedno oprezali, kaj bodo našli za robom Tempela, kjer se je dolga polica zaključevala. Čim bolj so se bližali suhi cipresi in umerjenemu skalovju, ki je ponujalo ravno primerne stope in oprimke za skromno prečenje nad navpičnimi prepadmi, tem bolj jih je razjedala pričakujoča tesnoba. Ko sta Grega in Pavel vide'la, da je Zdenkov klobuk pokukal okoli vogala, sta oba hkrati radovedno vprašala:

“No kako je?”

“Grmovje in grušč,” se je zasmel prvi in izginil za robom.

Drnast svet, preprežen z grapami, se je odprl pred njimi. Zgoraj v višini so šumele lenge osrednjega gozda. Na desno se je bočil v razu greben Tempela proti visokemu glavšču, ki kot vzvišen balkon kraljuje nad zidovi. V levo so vodili lahki prehodi med kamenjem in grmovjem.

Bilo je takrat, ko je Grega objestno pokazal proti razu:

“Pojdimo gori po robu. Saj ona goščava tamle sploh stena ni.”

In krenili so proti desni.

Da, takrat jih je neznano še vabilo in klicalo. Začetni nemir, ki jih je gnal v nepoznano stran gore, se je razdrobil v številne probleme in problemčke, zanimivo vprašanje je tičalo vedno za prihodnjim voglom, umikalo se je navzgor, čakalo v neslutnih prehodih. Zdaj pa so vse želje skopnele, nemir je utonil v toposti. Kar so čutili, je bila samo težnja, najti najlažjo možnost, da se izvlečejo iz zagate.

V mračnem razpoloženju so se napotili proti zgornjim parobkom gozda, da se ozrejo po močnostih, ki bi se morda ponudile na levo od Grbinih preves. Spotikali so se ob korenine, se motovili skozi pritlikavo bukovino in bredli v drčavem melu. Vedno jasneje se je odgrinjala pred njimi mogočna gorska krnica z navpičnimi, nekaj sto metrov visokimi stenami in upanje na lahek prehod je kopnelo. Dosegli so vrhnje gredi, poskušali čez previse in poslednja utvara se je razblinila v črnih pragovih, čez katere je lila voda v širokih slapovih.

Pot navzgor je bila zaprta, ostal jim je samo umik.

Nobenemu ni dišalo nazaj po razu. Čez težja mesta bi se sicer lahko spustili po dvojni vrvi, a bili so že preveč ubiti in sama misel na zabijanje klinov in polaganje vrvi jim je postala neprijetna. Morda bi še našli moči za tehnično plezanje navzgor, morda bi se jim prižgala iskra dejavnosti, če bi zagledali smer, ki bi vodila k cilju. A za umik so jim sile odpovedovale.

Vrnili so se k ognju, pospravili nahrbtnike in polili žerjavico. Poželjivo so se ozirali proti dolini, kjer so v božjem miru počivale temne jezerske gladine in vsiljevala se jim je misel, da bi bilo prijetno zlekniti se tam spodaj v gorki pesek na jezerskem bregu in zvedavo motriti steno od daleč.

Grega je iskal čez globeli Pahljače in taval z očmi onkraj grap po grmovju pod Kupolo. Na oni strani je ležal poznan svet, vedeli so, da je tam izhod iz stene enostaven.

Oglasil se je, kot bi govoril tja v en dan in omenil, da se lahko spustijo v globel, prečijo hudourniške struge ter se pod Kupolo izmotaajo do steze, ki se vleče po grebenih nad Triestezo.

Tovariša sta se prav malo navduševala za dolgo in naporno pot. A ker niso vedeli kaj pametnejšega ukreniti, so le krenili proti desni. Obšli so poraččen greben, ki jim je zastiral

Doli pod breznom so se svetile jezerske vode

pogled. Pod nogami se jim je odprla obokana krnica in spustili so se vanjo. Grega je gledal počez proti Kupoli, Zdenko je motril skalovje nad seboj. Poslednji žarek upanja je zablestel in zadnja trma se je uporno oglasila.

“Počakaјta tukaj, še tja gor pogledam”.

Položna zajeda je peljala navzgor. Skalnata streha se je sklanjala nad širokimi mokriimi ploščami, kjer so se oblikovali številni priјemi. Nad zajedo je pozdravljalo grmovje.

Zdenko se je lotil plezanja. Napređoval je počasi, sam ni vedel, če je teren lahek ali težak. Prav za prav ga nobeno mesto ni kaj prida zaposlilo. Vendar se mu je pleža upirala, vlažna skala ga je plašila.

Prigovarjal si je, da vidi čisto nesmiselne strahove, a volja mu je upadala. Ko je prešel dolžino prvega raztežaja in zadel na poraščno polico, je opazil visoko zgoraj trebuhaste prevese in izgubil zadnji pogum. Ni se mu ljubilo bresti naprej po grmovju, zaklical je, da je ves trud zastonj in se previdno vrnil v kotanjo. Izjalovljeni poskus ga je navdal z mračnim pesimizmom, momljal je, da bodo prav gotovo zadeli na skalnate skoke in da se bodo morali vrniti na raz v Templu.

Grega in Pavel sta sestopala po grapi in raztreseno poslušala. Na pol sta verjela, da bodo struge vendar bolj usmiljene, kot pa si Zdenko domišlja. Lovili so se med plazečimi niramami, včasih so se v strmini znašli tik nad praznino

in roke so se nehote krčevito oprijemale zgrbljenega vejevja. Potem spet so morali navkreber, ko so jim prepadne pečine zaprle pot, dokler niso slednjič naleteli na pas gozda, ki jih je popeljal do sotočja hudournikov. Ko so se znašli prav na dnu kotanje, so objeli s pogledom globoko tesen, ki se ugreza med “Templi” in v katero se stekajo potoki Pahljače. Doli pod breznom so mežikale jezerske vode. Divja lepota mogočne soteske jih je zagrabila, da so za hip pozabili ra utrujenost in strmeli v vedrino v globinah.

Počivali so, kajti znova jih je čakal vzpon. Zdenko je še vedno strašil, da jim vmesne struge lahko zaprejo pot in da bodo morali nazaj. Odšel je na ogled proti travnatim vesinam in dvojica je molčala. Grega je uporno grebel, da je zdaj treba izsiliti izhod za vsako ceno, kajti na noben način noče nazaj, saj se mu širi poznani svet tako rekoč pred nosom. Dovolj je imel negotovosti, sit je bil ugank in problemov, sit stene same.

Zdenko se je vrnil z novico, da je prehod odprt. Tesnoba in živčna napetost sta v hipu izginili. Fantje so se skoraj z novo energijo spravili na delo. Neznano, ki jih je najprej vabilo, pozneje dražilo, slednjič pa ujedalo in davilo, se je odraknilo v vrhnji zid, ostalo je tam daleč zgoraj, v prevesah Grbe in jim ni več pretilo v tem poznem popoldnevu.

Še so morali plezati na nekaterih mestih. Krušljivo, z rastlinstvom in travo pomešano skalovje. Potem srenasto snežišče, nagomiljeno globoko v zajedeni strugi, pod katerim je izginjal bučeč slap. Slednjič strmo, grudnato melišče, ki se je pelo visoko gori proti Kupoli.

Korak jim je postajal težji in težji. Utrujenost se jim je vedno ostreje zajedala v meso. Često so postajali in duškali.

Zdenko in Grega sta izmenjala nekaj besed o pečinah Zahodnega Tempa. Zdaj, ko se je neposredna skrb odmaknila, se je prikradla preteklost. Znana smer onstran tesni je oživila, spomin je porajal v motnih, bežečih slikah vse njene potankosti. Mešal se je med korake po drobirju, spremljal je vzpenjanje po dolgem melišču, kjer so mehanično predstavljali noge in se jim je dozdevalo, da strmine ne bo nikoli konca. Samo Zdenko se je nekajkrat še ozrl nazaj, posebno se ko so se približali Kupoli in ko so spet stali tako visoko kot v opoldanskem bivaku onstran grape. Grba ni izgledala več tako strašna kot iz bližine in

Zdenko se je na tihem vprašal, če morda le ni prehitro odnehal. Glasno je sicer še zatrjeval — že iz trme — da tam gori ni prehoda in tovariša mu nista oporekala, ker sta se za teren za seboj že bore malo brigala. Molča sta brodila ob podnožju neprehodnih zidov. Grega je pričakovaje stikal za skalnato duplino in ko se je slednjič odprla luknja v skalovju, se je skoraj nervozno stlačil v brlog. Pesek in blato sta na pol pokrivala pločevina-sto škatljo, ki je tičala v umazaniji. Grega jo je izgrebel in izvlekel iz nje poobledele in zamazan papir. Zamišljeno ga je ponudil Zdenku:

“Glej, komaj se še berejo podpisi”.

Za kratek hip se je znašel ob trojki v votlini še četrti tovariš. Nagel, pogumen, iznajdljiv je podjetno krilil z rokami, široko razlagal, kod vodijo pota čez sive zidove, ropotal s plezalnimi orodjem poln volje in domiselnosti. Grega je bil tisti trenotek hvaležen steni, da jih je zavrnila in jih napotila na dolgo pot umika proti Tristezi. Dostikrat je srečal mrtvega prijatelja v pesmi ostenji, v šumenju gozdov, na uhojeni stezi ob potoku Van Titter, pod catedralskimi stolpi. Vendar ga še nikjer ni občutil tako blizu kot v tem skalovju, ki sta ga smatrala za svojega in kjer sta poslednjič plezala skupaj, predno je neugnani fant odšel proti jugu, v čarobni svet ledenih gradov, koder so ga viharne gore uklenile in obdržale ljubosumno in za večno v svojem naročju.

Zdenko je previdno očistil mokri listič, ga spravil s škatljo in skrbno izbral prodnato podlago za zarjavelo pločevino. Zlezli so na plano, spomin je ostal za njimi in spet so sami oteпали grušč in nire.

Bližal se je večer. Pot se je vlekla brez konca čez melišča in grmovje. Mukoma je priganjala volja utrujeno telo, počitki so postajali daljši in daljši. Grega sam ni vedel, kako se je privlekel po zadnji strmini na sončni greben, ki so ga obličali usihajoči žarki z zahoda. Na dnu globokega, ozkega zaliva se je bleščala gladina Tristeze v temnem, resnem azuru, v čudovitem odtenu modrine, ki jo je najti le tam za Lopezovimi slemenji. Rdečkasta luč je preprezala z lahnim nadihom srebrno belino Tronadorjevih vrhov in temne verige gorá so se razprezale vsevprek po obzorju. Onstran Tristeze se je zarezala v sinjino trikotna temna silhueta Capille. Zrak je bil čist in prozoren in večerna luč je mehko božala zasanjano divjino.

Na dnu globokega, ozkega zaliva se je bleščala gladina Tristeze

Zarastla steza jih je vodila v dolino. Opoitekali so se po šiljastih škrbinah in dolgih hrbitih, skozi gozdnate jase in preko škrljavih pragov. Pavel je poskušal zamoriti utrujenost z brezsmiselnim čenčanjem, navadno širokoustni Grega pa je bil preveč ubit, da bi se pogovarjal in je samo sem ter tja besno revsknil v odgovor.

Docela onemogli so se zgrudili za mizo v hotelu Bahía Lopez. Naročili so si “té completo” misleč, da bodo s pravo volčjo lakoto pospravili prinesene dobrrote. A že po prvih grizljajih jih je premagala utrujenost, pogoltnili so le nekaj škodelic čaja in se komaj dotaknili jedaače, ki jim jo je ponujala bogato založena miza.

II.

Zdenko in Grega sta se vzpenjala polna vselega pričakovanja. Od vseh strani so jima pele vesine in silni napev se je prelival v njihovih srcih v praznično razpoloženje.

Brez vsake resne zapreke sta preplezala suhe poševne plošče, kjer je pred letom dni Zdenko odnehal in zastoj sta iskala težav, ki so jih rekoč plašile. Čudila sta se, da so se

umaknili tam, kjer se zdaj sploh nista navezala in kjer je plezal kot prvi nerodni Grega ter naglo pospravljajl metre in metre stene.

Bila sta spočita, pravkar sta zlezla iz spalnih vreč, kajti biwakirala sta v osrednjem gozdu. Ko sta prejšnji dan pustila za seboj zidove Tempła, nista zapravljala sil na krušljivem razu, krenila sta v drnaste pode, ki so jih v prvem poskusu tako prezirljivo pustili ob strani, ter dosegla edino snežno krpo, ki jo je vroča pomlad še pustila v osojnem žlebu.

Stena je bila suha in tudi ko je sonce že zašlo, je popoldanska vročina še žehlala iz nje. Plezalca sta se ozirala v velikanski zaprep, črtala čez navpične zidove številne smeri, ki so se jima zdele možne in nista razumela, kako je nekda j dihala groza iz onih sivo-belih plati. Poznana ostenja so jima prijazno mežikala in ničesar pretečega nista odkrila v njih. Gledala so kot ljubi stari znanci, ki so se morda nekoč nakremžili, a so se zdaj držali le malce negotovo, tako nekako kot se obnaša neugnan deklíč, ki se radi lepšega še izvija iz fantovega objema, a že proči ustnice v plameč poljub.

Ko so se večerne sence plazile v globeli in so goreli vršički Stolpov v poslednjih žarkih, ko je vse bolj padal mrak in črtal temne obrise stebrov v nočno nebo, ko sta se zleknila ob prasketajočem ognju in zrla v zvezdanto preprogo, razpeto čez robove, sta se počutila zadovoljna in mirna kot bi bedela v čuječem varstvu čarobnih obzidij. Zdelo se jima je, da se plete med njima in steno neka posebna vez, in da ju grabi svojska moč, ki vre iz skalovja in se pretaka v njuni duši.

Zjutraj sta se prebila v svežem naletu skozi nire in dosegla Zdenkov vstop. Že sta stala onkraj plošč in se spet pulila z grmovjem, na široki polici. Ozirala sta se gor v trebušaste prevese in trdno verjela, da bosta tokrat uspela.

Polica se je razširila v široko vdolbino in strm žleb je vodil med skalnatimi luskami. Na desni so se pele prevese, na levi so robovi zastirali pogled v globino. Slutila sta sama, da sta se zagrizla že daleč v vrhnji zid in da jih poševni prehod pelje naravnost nad prevese.

Še je vodil Grega. Pod skalnatim bolvanom se je ustavil. Poskušal je na vse strani, a ni našel pravih oprijemov. Sestopil je nekaj metrov, navezal nahrbtnik na pomožno vrv in ga

spustil Zdenku. Potem se je vrnil pod zagvozdeno skalo, poprijel čeznjo in se potegnil kvišku v grmovje, ki ga je ošvrknilo po obrazu. Malce je motovilil z vrvo in nahrbtniki, vendar je brž vsa krama brez nezgode pripotovala čez bolvan. Slednjič se je še Zdenko z običajno eleganco popel čez oviro.

Znašla sta se na širokem glaviču in se zavedla, da se nahajata na ključnem položaju zgornjega zidu. Navkreber se je dvigalo dvajset metrov gladkega navpičnega skalovja. Na levo so izginili robovi in v kamnitih slapovih je hitela stena navzdol v prepad. Pogled se je prosto širil v daljavo, zajel vse bajno bogastvo jezerske dežele, trkal ob Stolpe in Stebre, blodil po osrednjem gozdu globoko doli in zaman iskal gozdnih okrajkov pod steno. Kamniti valovi so drveli navpično v praznino, zaključevali so se v strehah Grbe in zakrivali parobke rastiinstva pod ogromnimi prevesami.

"Zdaj gre zares."

Vsa težavnost tisočmeterske stene se je zožila na borih dvajset metrov, na slabo dolžino vrvi.

Nasmehnla sta se in se navezala. Zdenko je prevzel vodstvo. Grega se je ustoličil na širokem glaviču in se pripravil za varovanje. Z očmi je pazorno sledil vsakemu tovariševemu gibu. Vedno je nemo občudoval tisto izredno lahkotnost in uravnoteženo spretnost, ki je sam ni bil zmožen, in ki jo je narava kot poseben dar naklonila samo nekaterim plezalcem. Tokrat pa se je občudovanje družilo še z neko podzavestno gotovostjo, da bosta uspela. Ta vera ga pa ni zapustila tudi potem, ko se je Zdenko po prvih korakih ustavil in zastoj poskušal na vse strani.

Klin je revsknil, in se pogreznil v skalo. Prvi v navezi se je odločil za najkrajšo, čeprav težavno možnost: naravnost čez preveso do naslednje police, od koder je pozdravljalo nekaj vej. Grega je pritegoval ali spuščal vrv, prav kot je Zdenko odrejal. Med tem je preudarjal, da se doma v Alpah ni nikdar mikstil z gmajno, kadar je plezal. V Patagoniji pa te kleščena pritlikava lenga, ki jo andinisti na jezo vseh pravih botanikov vstrajno kličejo za "nire", zvesto spremlja v grušču ali skalovju, samo če najde prgišče prsti za svoje korenine.

Zdenko je stal na konicah prstov kot baletka. Premikal se je počasi in umerjeno.

"Naj zlcmek vzame Lopezovo skalo", je

godrnjal, "Nikjer ne najdeš nobenega poštenega prijema. Potegni!"

Še zadnji poskus — in odnehal je. Dokaj dolgo je trajalo, da se je povrnil na glavič. Neprijazno je ogledoval visoki in gladki skok. "Čez previs ne gre, tja gor bo treba. Če je kaj razpok, bova prišla skozi. Če ne, sva pa spet nastradala."

Ne, na to Grega ni hotel niti pomisliti. Da bi ju smrkava stenica ustavi'a? Nemogoče! Venčar je prijateljeva opazka omalala njegovo gotovost in spet je začutil nekaj one prežeče radovednosti, ki ga je zasledovala pred letom dni po zidovih spodnjega "Templa".

Zdenko se je oborožil s klini. Gibko se je popel naravnost v izbrušeno ploščo. Pod njim so bežali kamniti skladi navzdol v strehe.

Tink, tink! Pravilno je pel klin in vponka je zarožljala.

"Potegni". Plezalec se je oddahnil na napeti vrvi.

"Popusti".

Meter višine, spet klin.

"Te'e trapaste špan'e so se menda nalašč za naju zajedle v tole steno. Brez njih ne prideš nikamor. Skala je spolzka in vsaka izbok'ina povešena navzdol."

Grega je škilil z enim očesom v dolino, z drugim pa proti Zdenku in prevdarjal, kako bo plezal za prijateljem. Moral bo izbijati klinne in povsod mu bo drčalo. Neprijetni občutki so ga obhajali ob misli, da bo zabingljal na vrvi in ga bo moral prvi vleči kot nepotrebno prtljago čez steno. Zaklinjal se je, da danes ne sme pasti in si dopovedoval, da človeku trdna volja pomaga preplezati še take izdajalske stope in oprijeme.

Enakomerno se je dvigal Zdenko. Vsak meter rov klin.

"Takšno plezanje ni nobena modrost", je kihal. "Še dosti vredna kovačija ne. Utrudi pa pošteno."

Minute so naglo tekle. Ko je bila prva polovica plošče prebita, je Zdenku zman'kalo klinov.

"Ravno prav. Sit sem že garanja. Pridem dol, da si odpočijem."

Vpel je vrv v zadnji klin in se spustil nazaj na glavič.

"Imaš kaj za pod zob? Nekaj bova snedla, potem bom pobral spodnje klinne in jih uporabil zgoraj."

Grega je poiskal pomaranče in rozine. Pogledal je na uro in dognal, da se že dobro uro ubijata s prehodom. Vprašal 'e Zdenka, kako se mu zdi druga po'ovica zidu. Od spodaj so izgledali naslednji metri posebno kočlj'vi.

"Španja gre do luknje, ki jo vidiš tamle zgoraj. Potem se mi zdi, da vodita dva rebva proti zgornji ploščadi. Mislim, da je pri luknji težav konec."

Jedla sta in pogledovala proti dol'ni. Poletno sonce je že rano ogrelo skalovje in obljubljal zelo vroč dan. Nikjer ni bilo sledi o kakem jutranjem čadu, zrak je bil prozoren in čist. S svojega vzvišenega nadzidka sta obvladovala vso razsežnost stene in srkala vase lepoto oblik in svež'no barv. Razčeperieta kot kondor v svojem gnezdu bi si domišljala, da sta vladarja nebetičnih prostorov med Stolpi in Kupo'o, če... če ne bilo še tist'h borih desetih metrov nad njima, ki so opozarjali, da njuna naloga še ni opravljena in da si še ne moreta privoščiti običajne plezalske samoljubne laži, ki govori o "zmagi" nad steno.

Zdenko 'e za'učal pomarančni olupek po strmini. Trkljal se je po žmulah in izginil v globino.

"Lupina bo prijadrala naravnost v najin lanski bivak", je duhovičil Grega in se spomnil na curek vode, ki je takrat padal čez steno. "Vsekakor je spomladi prehod skozi mokre žlebove težji", je glasno mislil.

"Pozimi bi b'la smer zanimiva", je ugibal Zdenko in pogoltnil zadnji grizljaj ter se pripravil, da znova začne z delom.

Čas je tekel. Izbi'anje in pribijanje klinov in potegi vrvi so se vrstili z neko matematično natančnostjo. Grega se je že začel dolgočasiti, ko je Zdenko dosegel luknjo in javil neprijetno novico, da se špranja konča. Še slabše se je slišalo, da predstavlja luknja nagnjeno izdolbino, ki ne nudi nikake opore. In kot zadnje razočaranje 'e udarila mrzla ugotovitev, da so tudi po'ičke, ki naj bi vodile na ploščad, narobe obrnjene in da ne služijo ne za stope in ne za prijeme.

Štiri, pet metrov do gredi! Ali pa še manj. Kdo bi pač na oko presodil. Vsekakor je izgledalo jako, jako blizu.

Zdenko je visel na zadnjem klinu in se opiral na koraj vidne izrastke. "Sam Bog vedi, kako se drži", je razmišl'al Grega. Z bolno trmo je vrtal z očmi tja gor v nerazčlenjeno steno, iskal po luknji in poličkah. Videl je, ka-

ko se je tovariš v gladki ploskvi začel počasi premikati v nasprotno smer, proti robu navpične plošče.

"Rob je previsen", je javljal Grega od spodaj. Vrv, ki je vodila navzgor, je bila prav tako napeta kot njegovi živci.

"Vidim", je odgovarjal Zdenko. "Po robu ne morem. Saj sploh do njega ne pridem. Na desno tudi ne gre."

"In luknja?"

"Luknja je neprehodna."

Grega ni mogel verjeti.

"Torej ne moreš nikamor?"

"Nikamor". Melk je zavladal in Grega pomena besede "nikamor" kar ni mogel doumeti. Dozdevalo se mu je, da čuti v sebi neko čudno praznino, da se bo zdaj, zdaj nekaj v njem zrušilo. Čakal je, da se bo smejoči obraz gore v hipu spremenil in da bo zarežala vanj iz stene grozeča krinka, ki jo je spoznal pred letom dni.

"Toda..." ..

Zdenkov naglas je zvenel nemirno, ko je odsekal stavek. Z zagonetnim izrazom se je ozrl navzdol in nekaj motril.

"Slišiš, je rekel s čisto navadnim glasom. "Ali ne moreš Ti v levo malo čez rob?"

Grega se je neumno ozrl v skalovje. Kamniti skladi so sicer padali navpično, a vanje je vodila prehodna, čeprav komaj vidna prečka.

Ni se še docela zavedel novega položaja, že ga je začela navdajati nebrzdana energija.

"Onstran roba vidim grušč", je javljal Zdenko.

Zdaj Grega ni mogel več strpeti.

"Pripni se zgoraj na klin, odvezal se bom in grem pogledat."

Neučakanost ga je morila, zdelo se mu je, da je trajalo celo večnost, ko je Zdenko vpenjal samovarovanje. Med čakanjem je bulil v kamniti slap. Spoznanje ga je prešinjalo.

"Saj res, na to še pomislila nisva."

Dobil je zagotovilo od zgoraj, da je tovariš zavarovan in nervozno se je razvezal. Kar bušil je po prečki med žmule.

Naletel je na trebušaste kamnite hlebce. Njihova raskava površina je nudila le šibke oprimke. Grega je čisto pozabil na navpičnost pod nogami, škrbljal je v hrapave luske in se naglo zrinil čez žmule. Dosegel je ozko ploščad. Raztrgan svet ga je vabil navzgor, proti Zdenku, a spet je vodila prečka v levo.

Še dva koraka — pod njim je bil nizek zid

in spodaj grušč. Široka kotanja je vodila navkreber, v vrhnje, lahko pobočje gore.

Grega ni vedel, ali bi se smejal ali jezil. Čutil je, da ju je stena pošteno potegnula. Leta dolgo jima je grozila s problemi, strašila z izrednimi težavami. Še danes ju je zadnjikrat dve uri imela za norca. Navidez neizprosno jima je zaloputnila vrata takorekoč pred nosom — samo zato, da jima takoj nato pokaže stranski vhod v svoje kraljestvo po smeri, po kateri celo on, Grega, prepleza celo goro brez varovanja!

"No, kako je?" je zaslišal od zgoraj.

Klic ga je predramil in mu predočil neposredno stvarnost. Zdaj se je šele prav zavedel, da je neke naloge konec, da sta neznanko razrešila in našla novo pot. Obšlo ga je toplo veselje, čeprav so mu sive skale porogljivo mežikale.

"Lahko prehodno", je odgovoril. "Pridi dol."

Vrnil se je čez hlebce. Plezal je mirno in preudarno. Videl je izpostavljenost stene in se je radoval nad njo. Po navadi ga je vsak težavnejši prehod skrbel, ker je bolj malo zaupa! svojim plezalnimi sposobnostim. A zdaj je bil pokojen in gotov, prepričan je bil, da ga ta trenutek stena ne more izdati. Počasi je tipal s prsti v neznatne robke in se bočil nad kamnitim slapom.

Dospel je na glavič in medtem ko se je Zdenko spuščal, je pripravljval nahrbtnike.

Nad njim je pelo kladivo.

"Čemu se trudiš?" je dejal in zavezoval bisago. "Pusti nekaj klinov za spomin".

Pravil je še, da sta bila neumna, in da sta brez vsake potrebe izgubila dve uri. V resnici pa mu ni bilo prav nič žal za izgubljenim časom. Vedel je, da se tudi Zdenko ne kesa, da se je zastoj ubadal s špranjami in klini. Dvajset trudoma pridobljenih metrov je dalo najdeni poti svojski čar in čeprav so bili za končni smoter odveč, so se vendar kot zanimiv in močan intermezzo nerazdružno spojili z njo.

Že tretjič je Grega prečil žmulo, zdaj z nahrbtnikom na plečih. Zdenko je hitel pred njim in s pomožno vrvjo zavaroval prehod na grušč, da sta se varno spustila čez skok.

Pospravila sta plezalno orodje in odrinila naprej. Še sta se kretala v neznanem terenu. Včasih sta izbirala prehode, tudi plezala sta še. A vedela sta, da na posebne zapreke ne bosta več trčila. Navdajalo ju je zadovoljstvo

nad opravljenim delom, mrtve gmote okrog njiju so oživele in so se jima smejale. Včasih posmehljivo in hudomušno, včasih veselo in prešerno. Visoko gori je pozdravljaj Severni vrh.

Sonce je vedno gorkeje pripekalo. Talilo je občutek zmagoslavja in ga pčtapljalo v zapano utrujenost, v kateri so bledeli podjetni spomini. V zgornjem melišču so se jate številnih brencljev pridružile vročini. Omamljena sta tavalala od skale do skale, iskala senco in tešila žejo s svežim sadjem. Samo globoko v notranjosti ju je še spremljala vesela misel, ko sta prekoračila greben in se začela spuščati proti koči. Vrh sam se jima je zdel čisto brezpomemben.

Zadnji sneg je kopnel v razbeljeni poletni vročini in snežnica se je razlivala po izpranih podih. V roju brencljev in v opoldanski soparici se jima je vlekla urica do kočice brez konca in kraja. Ko pa sta se znašla za gostoljubno mizo gorskega zavetišča in ko sta zvrnila nekaj skodečic čaja, jima je znova in s svežo močjo oživila njuna nova pot. Kot po navadi sta se pogovarjala z oskrbnico in turisti, pletla o avtobusih, zvezah in dnevnih dogodkih. A v srcu jima je pela simfonija višin, ki jo gorniku svirajo svetli spomini iz kraljestva skal, snega in ledu in poslednje doživetje je kot nova, krepka melodija jasno zvenelo v pestri muziki nepozabnih akordov.

Dodatek.

Grega je snel nahrbtnik in sezul gojzerice. Zadegal je čevlje in vso kramo v kot svoje sobe, treščil na kup ropotije še vetrovko in odprl mizni predal. Izvlekel je novo belo polo

papirja, našel nekje tudi pero in črnilo ter gclorok in bos pisal:

Dragi Zdenko!

Pravkar se vračam iz Lopezove stene, kjer sem z doktorjem in Bianco ponovil najino smer. Izlet je brezhibno potekel: vožnja s člonom čez jezero (romantično!), pleža v popoldanski senci čez Tempel (prozaično — utrgal se mi je opri'em in zdrsnil sem, a gora ni hotela in odnesel sem zdravo, čeprav ne čisto celo kožo), prijeten bivak (poetično!) in drugo jutro svež in hladen dan, brez brencljev in vročine. Čeden deklíč in izkušen star planinec — prav dobra družba, ali ne?

Ko sem zvečer v gozdu čakal na spanec, dolgo nisem mogel zadremati. Ponoči se je dvignil močan veter in se zaganjal v škrbine in špilje. Vsa gora je bobnela. In veš, na kaj sem mislil takrat? Seveda boš zlobno trdil, da mi je rojila po glavi Bianca, ki je spala ob mojih nogah. Pa se motiš. Res sem sicer prav dobro slišal njeno dihanje, ki se je mešalo med bučanje viharja in pod zvezdnatim pregrinjalem noči, v senci temnih gradov človek v taki bližini nehote začuti nekaj topline okrog srca. A misel mi je vendar blodila drugod, tam po velikem amfiteatru med Grbo in Stolpi. Ali se še spominjaš, kako sva študirala možnosti in fantazirala o prehodih? Resnično me je zagrabilo in komaj čakam, da se za vedno vrneš iz vele mesta v našo gorsko divjino. Prepričan sem namreč, da tudi Tebi tista krnica večkrat pride na misel in da ne bova mirna, dokler se ne prebijeva čeznjo.

Glej torej, da otreseš čim prej mestni prah s svojih čevljev in poskusila bova. Kar Bog dá in sreča junaška! Do takrat na svidenje.

Tvoj Grega

DOKLER JE DAN

Še ves nenaspan je stisnil k sebi najmlajšega, najzaupnejšega. Tudi danes je mali — kot vsako jutro okoli sedmih — odločno preplezal visoko škripajočo ograjico posteljice, skočil na tla in šel nezmotno za glasom koprnenja. Zdaj se je ugneznil v gorkoti ob očku. Ta je zamizal v sladkem upu, da bo še spal, zakaj sinoči je šel pozno počivat — okoli polnoči. Ali že je mali začel vršeti ob njem in siliti vanj, naj mu pove "tisto pravljičico".

Iztrgal se je snu in začel pot v strmino.

"Nekoč je živela mamica, in ta mamica je imela fantka. Ime mu je bilo Cimpek."

"Cimpek Plut," je poudaril mali.

"Da. Ta Cimpek pa je bil zelo poređen fantič. Nič ni ubogal mamice, vedno je bil umazan in v vrtec ni maral hoditi..."

Glas ga je samega uspaval, tako da so veke sladko tonile v navalu spanca.

"In potem? Kaj pa potem?" ga je spodbudil mali.

O, ne smem spati! Moram govoriti in se mučiti!

"Ni maral hoditi v vrtec. Enkrat je rekel, da je premrzlo. Drugič je vzdihoval, da ga boli trebuh. Pa spet, da pojde rajši jutri. Potem se je izmislil, da je gospodična Vilma rekla, naj ostane doma..."

"Kakor Jankec!" je vzkliknil fantič, se veselo čudil in požiral pravljičico, ki se je mukoma porajala iz zehajočih ust. Kot vsega, kar se začne, pa je bilo končno tudi nje konec. Medtem ko se je otrok za majhen čas umiril, so očetu misli poetele na prejšnji večer.

Najprej dve uri dolg sestanek ustanavljalcev nove revije.

Ali smo jo ustanovili ali ne? Menda

smo! Saj so bili vsi tako navdušeni, četudi smo jih že toliko imeli — revij kratkega življenja in dolgega p'lačevanja izgub. Sinočnji prostor je bil tesen in intimen, vedno bolj poln tobakovega dima — predlogov in nasvetov ni bilo ne konca ne kraja.

Z občutkom, da ne bodo prišli do ničesar bistvenega in oprijemljivega, da se ves čas zgublajo v nevažnem — pri naslovu, obliki in obsegu — (nazadnje se zaradi dima skoraj niti videli niso več) je odhitel na radio, kjer ga je čakala registracija dveh predavanj. Ko je sedel v zeleni poltemi; gledal gibčnega, neslišnega tehnika v beli halji za stekleno steno in čakal na znamenje, se je sam sebi zdel ko stara tobačnica: vsa obleka mu je bila prepojena z dimom. Bil je živčen. Ko je govoril, mu je v napetosti izpod desne pazduhe spolzela kapljica potu in mu zoprno drsela nizdol...

Zdaj je jutro, nov dan. Iz kuhinje se sliši ropot posode, vrata se odpirajo in zapirajo, voda iz pip šumi, človeški glasovi se izmenjavajo, vrabci na vrtu preglašajo druge ptice. Pokonci!

Mimogrede je obstal pred visokim ogledalom.

Moj temelj svetega Duha je zmerom bolj suh! Hm, krhka posoda v boju z vsebino...

Končno je bila vsa velika družina nanogah: štirje fantiči so ga oblegali z očmi in vedel je, da jim bo moral uiti. Neopazno pojde ven, se mimo oken globoko sklonjen požene k vrtnim vratom in tam za hip obmiruje. Samo previdno, zakaj če ga Jankec opazi, bodo vrišče zdrveli za njim, ker so naravnost bojevito razpoloženi, da bi kam šli — danes, ko ni šole.

Vi, žena in otroci, morate biti doma,

da varujete ogenj, jaz pa moram ven — po drva, da ognjišče ne ugasne.

Šel je čez napeto gmajno, a srce mu kmalu ni dalo dalje. Ves v milosti topline in dišav aprilskega jutra je obstal in se dal greti soncu. Tesnobno je ugovljal, da nove hiše vedno bolj žro gmajno, preganjajo tišino in svobodo. Mačji revir se širi in ptice izginjajo. Vonj segrete prsti ga je spomnil detinstva v daljnem, nepozabnem kraju.

Prva angleška beseda, ki sem se je naučil, je bila "displaced".

Ob poti pod njim je stala prikupna hišica z ravno streho. Obdajala jo je nizka zidana ograja, v kateri so bila samo vrata spredaj lesena. Postal je pozoren na pce, ki so posamično silili tja — vsi nekam plašni, krotki in tihi, kot da bi imeli slabo vest.

Eden je negibno ležal pred lesenimi vrati ograje in strmel noter. Drugi je ponižno sedel pri grmu na suhi travi in gledal proti hiši, kakor bi modroval: če že ljubezni ne bo, vsaj lepo pogrel se bom na soncu. Dva sta bila že znotraj ograje: majhna in potrpežljiva sta trpela na lavorikah junaštva, pripravljena vsak hip pobegniti. Velik, umazanorumen, na eno oko slep, je celo že praskal ob podbojih vežnih vrat. Nedaleč od ograje je stal drug, ves kostanjevo svetel in zalit, s kratkim repom, ponosen. Gledal je nekam daleč, odšel in se spet vrnil z molečim jezikom, se ustavil ob vratih, poškilil noter in šel vnovič proč, kot bi ga bilo sram, da ga gori z gmajne vidi človek. Nato je od kdo-vekod pridrobil nizkonogi urni jazbečar z ropotuljico pod vratom in silno vohljajal.

Človek na gmajni se je okrenil: oči so mu zahrepenele v borove gozdiče po hribih na severu. Biti tam, pozabiti vse drugo — tudi tisto prvo in edino angleško besedo — predvsem njo! Pozabiti jo, vreči jo iz krvi, kamor se je zažrla in mu ne da sproščeno dihati.

"Displaced".

Tam med hribi bi jo bilo moč pozabiti. Tam bi se bilo moč vrniti v nedolžni čas neznanja. Zdaj, ko pomlad opijanja srce in telo, bi se bilo moč oleviti.

"Ogni anno a te grido con palpito nuovo... Vsako leto po tebi vpijem z novim nemirom," je čutil z mrtvim pesnikom.

Nekaj kot jok se mu je nabralo v grlu: kot jok spričo prevelike lepote sveta.

Stoj, ti čudoviti dan! Obstani, sonce! Ne dirjajte mi, opoldanska leta! Ne raste, mi nedolžni otroci! Ne bližaj se mi, mraz starih let, ledenenje udov, strah pred zimo in mrakom! Ne kličem te še, Skrivnostna, ki te nihče ne pozna iz izkušnje!

V žepu je zatipal zaplenjeni rjavi listič papirja, na katerega je še otroška roka njegovega najstarejšega napisala: Exuit puellam ut pro voluptatibus suis viveret. Sed res haec pernitiosae sunt pro vita puerorum.

Ali že pozna skrivnost življenja ali še ne? Vsekakor bom moral s fantom spregovoriti. Naglo je prišlo! In za njim so še trije...

* * *

—V opoldanski uri se je vračal iz mesta. Sedel je pri oknu, ali časopisa se mu ni ljubilo brati. Lepše je gledati ven in prijetneje počivati z očmi na ljudeh.

Kdo neki je tisti človek? Tako znan se mi zdi!

Gledal je starčev obraz, naočnike, mirne in stroge gibe brez najmanjšega nasmeha. Prisluhnil je redkim besedam, pa mu niso nič povedale. Samo pogledoval ga je nenehno, kot da se bo zdaj zdaj razkrila skrivnost.

Ali ga poznam ali ne? Kje sem že videl ta obraz? Kdaj?

Starec je govoril z žensko, ki je opazujočemu kazala hrbet.

Niti profila ne pokaže — govori malo, predse, kot bi bila sama sebi zadošti.

Medtem je tramvaj lezel navkreber po ovinkih; vedno več morja in obale je bilo videti, vedno globlje se je razkrivala Istra. Pazil je nanju, da mu ne ubežita na kaki postaji. Srce mu je začelo hitreje utripati. Že je mislil vstati in se pomakniti proti sprednjim vratom

ter se od tam ozreti nazaj: samo njen obraz mora videti, pa bo negotovost takoj minila. A ni vstal.

Na koncu jo bom videl mimogrede in naravno.

Izstopil je med prvimi in gledal tiste, ki so prihajali za njim. Iskal je in našel njen obraz — in tedaj je čutil, da je od srčne slabosti prebledel. Čvrsta je šla z drobnimi koraki — ošibelega moža je vodila pod roko.

“Dober dan, gospa... Se me še spomnite?”

Gospa je obstala. Sunkovito je dvignila levico in obraz.

“O Mati božja! Gospod Judnič!”

Mlademu možu so vztrepetale ustnice. Stiskalo ga je nekaj — in ni mogel govoriti.

“Poglej, Vili, gospoda Judniča! Slišali smo, da ste tu... ampak tole srečanje!”

Gospod Vili je mežikal vanj — visok in postaven kot nekdanj, ali vendar ostarel in nepopravljivo načet. Ona je imela bolj sive oči kot некоč, a nekdanj lepe črne lase je čas močno posul s pepelom. “Midva,” je rekla gospa, “prideva vsako leto sem na Dušanov grob.”

“Ali je pokopan tukaj? Nisem vedel...” Bilo mu je neskončno mučno. “Slišal sem že poleti petinštiridesetega, da je padel. Takoj ko sem prišel sem. A kdo bi si mislil...”

“Tu je pokopan, da, naš Dušan. Mitja pa na Štajerskem,” je rekel gospod.

“Tudi Mitjo ste zgubili?” In je sklonil glavo. “Tudi Mitjo — najmlajšega?”

Ni se jima upal ozreti v oči, ki so bile ožgane od zdavnaj usehlih solz. Stopal je ob njima proti pokopališču. On ni imel nikogar tam — razen basista Maksa Čepiča, ki sta ga ugonobili osamelost in pijača.

Obstali so pred grobom, se prekrizali in molčali. Grob je bil majhen, stisnjen med drugimi, a imel je vsaj okvir in ploščo z napisom. Tudi narcise v vazi so bile sveže. Na severu se je vrh prvega hriba razkazovala svetlosiva repentaborska cerkev. Sonce je sijalo in nad rdečimi strehami nizkih vojašnic je

napeta utripala zeleno-belo-rdeča zastava.

“Videli smo ga tri tedne po smrti in smo ga spoznali. Bil je zadet v glavo.”

“Tik pred koncem — prvega maja!” je rekel Judnič in strmel v ploščo.

“Niti tri tedne ni bil vojak. — O, in za kaj je padel! — Tako radi bi ga prekopali, da bi ga imeli blizu, da ne bi bilo tako težko do njega, samo —”.

Skozi okno, ki se je nenadno odprlo, je mladi človek pogledal v čas pred petindvajsetimi leti.

“Kot živ je pred mano: ognjevit, glasen, zagorel, z razmršenimi črnimi lasmi, redkorasli beli zobje se smejejo. Sošolec, sosed v klopi — Dušan! O, kje je zdaj vse to! Kaj je čas naredil z nami in našimi prijateljstvi!”

“Tak fant, veste!” je tiho rekla gospa, da je ne bi premogel jok. “Inženir. Šele devetindvajset let je dopolnil...”

On pa je molčal, kot da se čuti krivega, zato ker še živi in hodi po zemlji. Toda kaj ni že dvanajst let “displaced” — in po njem tudi vse njegovo gnezdo? Res je, da še hodi po soncu, a tudi nje ga čakajo sence, ki mu bodo padle na pot. Mar ni tudi on dal življenja štirim? Kaj čaka nje?

V tem malem grobu domuje tisti, ki sta ga bila samo zdravje in zagon. In blizu Celja nekje Mitja: delaven, odkrit, skromen, malce nizke rasti — zlat fant. Ostal jima je le srednji, Zvonko, a nje ga kliče življenje naprej. Pravzaprav sta zdaj sama. Živita le za dva grobova, mislita le na dva mrtva, ljubita le tista dva, ki ju ni več in ju ne bo in ju spomin vedno bolj ožarja, čim dalje je dan, ki ju je cvetoča videl izdihniti.

Ta grob ne bo zapuščen, dokler bom jaz tu... dokler bom tu.

Poslovil se je od njiju in po sončnem ovinku stopal počasi proti domu... kot da se je prebudil iz cvetja, iz sanj, iz zibke.

Rajši moram imeti svoje fante! Bolj moram potrpeti z njimi! Razumeti jih moram, biti več z njimi, veselejši moram postati, bolj moram uživati njih nebesa... dokler jih imajo. Zakaj kdo ve, kaj jim hrani usoda. Nihče ne ve...

in prav je tako. Zdaj sije sonce in vrtovi so v cvetju, ljudje so veseli, ne mislijo na hude čase... in prav je tako.

* * *

Najmlajši mu je poln veselega pričakovanja pritekel naproti.

“Očka, kaj si mi prinesel?”

“Nič, mucek, zato ker so danes trgovine zaprte.”

“Očka, mi boš kupil pištolino na vodo?”

On pa je pomislil: če jo kupim njemu, jo moram kupiti tudi večjim trem. Zasmejal se je in odgovoril: “Oh, saj se te drži! Zdaj greva jest, Jankec!”

Vzel je iz omare najdebelejšo knjigo, ki jo je premogel, Palazzijev Novissimo dizionario della lingua italiana (prvo izdajo), in jo podložil otroku, da je s stola lahko dosegel na mizo.

Bil je živčav in nemirovanje okoli mize, on pa je obedoval molče. Nasproti mu je sedel prvorojenec. “Exuit puelam...”, se je spomnil. Priden fant, nekoliko počasen, a zanesljiv... zadnje čase nekam zaprt, otožen, tišji. Treba mu bo pogledati naravnost v dušo. Na levi je imel drugega — bledega, s tistim večnim čopom las čez oko, nepri-zadevnega pri jedi, a tehtno, počasi, brezkončno zgovornega, preskušnjo za živce. Tretji, čigar glavna bolezen je bila prenagla rast, je imel dekliško lep obraz in nenavadno mehko srce, ali fantovo krhko zdravje je očeta velikokrat zapeklo. “Njegova duša je preživa, prenemirna, sili mu iz telesa... da bi si izbrala trdnejšo posodo...”

Najmlajši je izsilil pravljično in mamica je pričela s pripravljeno zvrhano žličko:

“V votlini sredi gozda je živel velik zmaj. Usta je imel široka kot vrata in pihal je kakor vlak. Mamica, ki je imela štiri fantičke, je nekoč želela, da bi jih za dva dni požrl ta zmaj!”

Starejši trije so ugovarjajoč zatulili.

“Kakšno je imel pa zmaj čelo?”

“Kakor ta zid!” mu je ustregla.

“Kakšne je imel pa oči?”

“Kakor to okno!”

“Najmanjši si, pa si najglasnejši! In

tudi braš me zmerom pod mizo!” je pokaral malega.

“Saj sem velik! Pogledj!” Sunil je z rokami nadse in se napel do zariplosti.

“Seveda,” je zavpil tretji, ko pa sediš na tako debeli knjigi!”

“Oh, nikar ne silite kvišku!” je vzdihnil. “Dokler boste majhni, vas bodo imeli vsi radi.”

Pozvonilo je: fant je skočil ven in se vrnil s pismom.

“Avstralska znamka. Táko že imam.”

...Bilo je, kot si je želel: slivovo cvetje je dišalo v sobico in na gredi pred oknom so mladi grahovi grmiči mirovali, da ne bi užalili sonca.

Melbourne, Vict. Odprl je pismo in bral.

...Naj bo kakorkoli, *displaced* nisem več. Izračunal sem, kdaj postanem državlján. Ti pa — saj vem! Če želiš kakih pojasnil, če ti s čim lahko pomorem semkaj, mi kar piši. Več ko nas bo, laglje bomo...”

Ko je premišljal o tem, je s prostora pred hišico onstran vrta in globeli, od koder se sliši na vse strani, zadnel visok in zategel ženski klic: Klavdiooo! — Nič. — Klavdiooo! — Nič. — K'lav —!

“Jaaa!” se je odzval nekje mamim edinček in vrnila se je sproščena tišina.

Življenje je tako čudovito... in tako silno kratko! Zakaj si ga otežujemo? Zakaj se nimamo radi? Zakaj si ne pomagamo? Zakaj se grizemo, ko smo pa sopotniki?

Natočil si je kozarček žganja iz Dutovelj in ga izpil. Zbiral je moč za novo delo. Stal je ob oknu in gledal ven. Mehkozeleni grah je že iztezal vitice in iskal opore. Bila je ura velike svetlobe in rasti. Igral se je s praznim kozarčkom. Poduhal ga je.

Tako diši cvet vinske trte! Tako dišijo vinogradi prve dni junija!

Čuj, spet: Klavdiooo! In takoj zatem v istem visokem tonu, enako zateglo znana sirena neznanokje. In vnovič topli svetli molk prebujenih dreves in grmičev.

Delo, ki ga je opravljal, ni bilo osrečujoče. Prizadevalo mu je bolečino, ker je čutil, da njegov dolg pred bodočnostjo narašča. Počasi pa so grizenje v srcu preglasile besede in niso več obmolknile: Dajte račun od svojega hiševanja!

Res: ali živimo le za bodočnost? Ali ne hišujem tudi zdaj?

Tedaj se je spomnil Dušana.

Kakor luč, ki je nenadno ugasnila in se ne bo več prižgala. Jaz pa sem še tu. Dokler mi sije sonce in slišim vesele glasove življenja in je dan, ne smem izpreči!

Po večerji, ko so bili otroci že v postelji, se je končno oddahnil.

Zdaj sem sam, zdaj se lahko sprostim.

Sklenil je odpečatiti steklenico vina. *Lacrima Christi del Vesuvio*. Prišla je v hišo kot novoletno darilo in je čakala svečanega trenutka.

Najbolje, da še noč odpišem v Avstralijo. Ali se bom razjokal kot Kristus nad Jeruzalemom ali bom izbruhnil nejevoljo kot Vezuv?

Pisal je v veliki zbranosti. Žena je medtem pomila, nekaj malega polikala, prišla nekaj gumbov, potem pa je, da ni niti opazil, odšla počivat, ker je vedela, da mu ustreže. Hotel se je dati močnemu južnemu vinu upijaniti, a bil je trezen, svetel in trden kot kristal.

Pomlad odhaja, mladost odhaja, dragi ljudje odhajajo: ne ugašajo, marveč tonejo za obzorje in nebo nad mano je zmerom sirotnejše. Srce v prsih bi rado v vse dežele sveta za njimi, a je obsojeno le na molk čakanja.

...Tu parti: mi trovo due lagrime amare di più... Odhajaš — in dve grenki solzi več sta mi v očeh...

Vse to, kar čutim jaz, so čutili že drugi... in potem so ugasnili.

V popolni tišini ga je stresel kratek nenavaden šum: z rdečega tulipana na mizici v kotu so se usuli štirje venčni listi, na cvetu v vazi je ostal še en sam.

Dolgo je gledal tisto smrt in je pomislil nase.

Kako se bo vse to končalo? Kako bo, ko ugasne vsa ta lepota?

Na steni nad odcvelim tulipanom je v majhnem pozlačenem okvirju visela barvna podoba brezjanske Marije. Na vrhu je bila za okvir zataknjena oljkova vejica.

Končno je začutil vino v rokah. Ni se mu premaknilo v žilah, dajalo mu je moč in gorkoto. Nekako vedro in zaupno je šepnil proti steni kot proti najlepšemu, kar je srce ohranilo iz minulosti:

Marija, kako se bo vse to končalo? Kako dolgo me boš še spremljala? Kje se bova razstala in te zapustim tistim, ki bodo ostali?

SONCE SIJE NAD PARIZOM

Dana se je vzdramila. Mraz jo je stresel. Odprla je oči in se v hipu zavedla, kje je. Že tretjo noč je tako preždelala v čakalnici na postaji.

Skozi okno je zaznala, da se je pravkar spočelo jutro. Ko da ji je šinilo v srce. Le nekaj oseb je čemelo na trdih, izgubljenih klopeh. Nihče je ni opazoval. Snoči je mižala pred tujimi, vprašujočimi pogledi. Skoro bi jo bilo strah, da ni bilo luči nad njo in vrste potnikov okoli. Umaknila se je v kot in se skušala napraviti majhno in brezbrizno, kakor brez življenja. Tedaj se je oglašil glad s trdo neizprosno. Vse tri dni se je hranila z nekaj kosi kruha. Priklicala je sanje in zopet je stvarnost preslepila. Za nekaj kratkih nočnih ur.

Jutro. Samo od sebe je Dani šlo na smeh. Dvignila se je, poravnala nekoliko zmečkano krilo in tiho zapustila zastonsko nočišče. Veselo je hodila čez samotne ulice in našla pot v park. Tam je ostala. Med brezami, mehko vrb, med vitkimi jagnedi. Prvi žarki so se okopali na gladini jezera.

Vedela je: danes ga dobim doma. Povem mu in mi bo pomogel. Vedno je najhujše v prvih dneh. Človek nima žive duše, da bi se ji razodel. Strehe ni, ne sedeža za mizo. Treba je prestat. Potem je vedno bolje. Mlade roke so ustvarjene za delo. Morajo ga najti. Z delom pride odrešenje.

Zaradi tega je prišla v tujino. Osemnajst let je dopolnila in ni ji moč več gledati, kako se ubija mama v tovarni zanjo in za bratca. Resda, v srcu je bilo tudi nekaj hrepenenja po neznanem, lepem, Bog vedi, po vsem čem. Kdo bi ji to zameril. In še, no, da — slab red v matematiki. Bilo bi treba delati izpit. Vse številke pa so ji tako neznansko zoprne. In v Franciji ima vendar sorodnike — teto, naj še tako daljno. K njej jo je pustila mama. Dva tedna je mogla uživati njeno gostoljubje. A hitro je spoznala: tu je kot doma, morda še huje. Pet drobnih otrok in ena sama skromna uradniška plača zaskrbljenega moža. Njegovih boječih, nemirnih pogledov in mogla in ni ma-

rala prenašati. Odpotovali so na počitnice, ona naj bi se vrnila.

Ne. Zato ni prišla v tako daljo. Imela je naslov domačega človeka v Parizu. K njemu pojde. Vrata pa so bila vsakokrat zaklenjena.

Pariz. Še mnogo je pripravljena prestat, samo da sme ostati, vdihavati zrak velemesta, poslušati ta šum, hoditi preko Seine na Place de la Concorde in po čudovitih Champ Élysées. Samo sivina ozkih, temnih ulic sredi mesta, umazanih, kot zapuščenih hiš, ji težko lega na srce. Kaj je skrito za temi črnimi zidovi? Ona bi hotela življenje svetlo, brez temnih tragičnih zapletov. Skrivnosti? Pravzaprav jo nekaj vleče k njim, obenem pa se jih boji.

Med drevjem je zapel neviden ptič, za njim še drugi. Pesem v mladem jutru. Ko da se ne zaveda, je Dana slonela ob drevesu nad jezerom in pela. Tiho in sanjavo.

“Sirota jaz okrog blodim
ubog ciganski otrok,
v samoti tihi se solzim,
kjer čuva me le Bog...”

Potem se je hkrati zasmejala, ploskala z rokami in odbrzela med rožami po ozki poti.

* * *

Potrkala je rahlo, a zaupno. Nekdo je zamrmral za vrati, zaškrtal je ključ in pred njo stal v razprtju duri mož v spalni obleki, z razgaljenimi prsi, z na pol omiljeno, na pol obrito brado.

“Oprostite, gospod, iz Ljubljane sem —”

“Trenutek! Obrijem se in se napravim. Deset minut. Pokličem vas skoz okno.”

Ko se je vrnila z ulice in vstopila v tesno sobo, je takoj spoznala, da je njen rojak umetnik. Vsepovsod so bile razobešene in naložene slike, velike in majhne, v okviru in brez njega: portreti, pokrajine, ulice, poslopja, zreli sadeži. S stojala je vanjo zrlo svetlo jezero med vrbami, jagnedi in se je smejalo.

Ni ji bilo težko govoriti. Izpovedala se je kot s pesmijo. Le ko je omenjala očeta, je nehoti potišal glas.

“Malo je doma, pije, ne meni se za nas in hodi z —” Ni mogla dalje. Onemela je in povsila svoje dolge trepalnice čez velike sinje oči. Komaj slišno je dodala: “Zame nikdar ni maral. Ko da me sovraži in odganja.”

V možu se je nekaj streslo. Ko da se zbuja nekaj daljnega, zasnulega. Gledal je to sanjavo lepo lice, plave lase, pravkar zraslo žensko telo. Pred njim je zaživela mladost.

Skuhal je kavo, ponudil včerajšnji kruh in bil vesel, ko je hlepeče vse zaužila.

“Dekle, zdaj pojdeva k maši. Danes je nedelja.”

Začudila se je in šla.

“Cerkev, ki jo vidiš, ni navadna cerkev, to je cerkev vseh cerkva: Notre Dame. Razumeš?”

Nekaj je zajelo Dano in jo dvigalo ko na perutih: vsi ti loki, žarna okna, stebriči in stebrovje, vsa ta vitkost in navpičnost, celo skrivnostni mrak v katedrali. Dana ni molila. Že davno je nikdo ni vabil k maši. Z mašo je v pozabo šla molitev. Zdaj se ji je zdelo, da dolgo ne bi več ostala nema, saj tukaj kamen moli, mrzel zid.

Vračala sta se.

“Vidiš, to je kraj v Parizu, ki mi je najdražji. Preklinjal sem, sovražil, krivico delal, celo ubijal morda, a ta cerkev mi je most k Bogu. Iz dna prepada more dvigniti v višave.”

Bila je nedelja — vsa gosposka, praznična. Temnomoder obok se je v prijaznem veličastju vzpenjal nad mestom, opoldansko sonce je kakor za počitek in v dokaz ljubezni legalo na strehe in mrgoleče ulice, poblisnilo v velikih oknih nečimernih izložb in poredno zalesketalo v očeh objemajoče se mladine.

Dani je sonce seglo v srce in kri. Ob dolgokrakem umetniku je hodila kakor srna.

“Kako je v Parizu lepo.” Ni znala drugega povedati.

Umetnik Simon Likar se je ustavil, se zazrl dekletu ob sebi v sijoči obraz, v oči. “Otrok”, je pomislil in bridko mu je leglo na srce.

“Lepo in — hudo,” je spregovoril počasi. “Spoznala boš.”

“Ne bojim se hudega. Lepo zaradi njega postane še lepše.”

Likar ni vedel, ali dekle govori iz izkušnje, ali iz romanov, kina, ali kar tako iz nedeljskega razpoloženja.

“Spoprijeti se boš morala s trdo vsakdanjostjo, če kaniš ostati. Nevarnost pa je vedno, da te življenje vrže ob tla in neusmiljeno povlja. Skoro nemogoče je potem vsitati in živeti dalje. Sicer pa — kdo bi sredi sončnih sanj mislil na temo in smrt in vse take stvarnosti.

“Samo, da najdem delo, pa bo šlo.”

Hitela sta mimo avtomobilov, čez pločnike, se rila skozi gnečo.

“No, prispela sva. To je krčma lepe Mare. Kosila bova pri njej.”

Le nekaj miz je bilo prostih v drugi sobi. Tja sta sedla. Srbi, Macedonci, Bosanci, Dalmatinci in Francozi so se naokoli vsak po svoje pripravili, kričali, kleli, cmokali. Čez vse je bilo slišati trdo pojoči glas stasite, visokorasle gospodinje Mare. Kričala je nad natakarnjem in nerodno postrežnico, že je barantala z brkatimi možakarji, pozdravljala je novodošle goste in glasno vodila blagajno. Govorila je po srbsko, v istem hipu že francoski, tok besed je zdaj in zdaj zabelila z italijansko kletvijo, na vse pa tu in tam prislinila slovenskega hudiča.

Dana je z zanimanjem in s strahom opazovala žensko, ves ta krik v krčmi, zatemnelo polt, znoj, črnino las in brk. Oči so ji obvisle na stenah.

“Kdo je to naslikal? Vi?”

“Da. Po srbskih narodnih pesmih.”

“Kraljevič Marko, Kosovo, Hasan Aginica — čudovite pesmi so to. Na pamet sem se jih učila kot našega Prešerna in Župančiča. Oh, kako ste vse zadeli. Umetnik ste.”

“Poskušam biti, a se bojim, da nisem. Vsaj v tisti meri ne, kot bi želel. Umetnost je daleč in blizu kakor Bog. Potrebna je milost, da se ji približaš. In čim bliže si, tem bolj spoznavš nje skrivnostnost, veličastje in globino. Vabi z omamljajočo silo. A če se ji izneveriš, te ne pusti več blizu. Težko pa je ostati vedno zvest. Ko bi človek ne imel želodca, ne krvi. Eh, čudno govorim, kajne?”

“Ne. Razumem. Vsaj nekoliko. Oprostite, ali danes kosiva na račun teh slik?”

“Ne. Tisto je že davno izhlapelo. Prekleta beda.”

Molčala sta dokaj dolgo. Tedaj je umetnik bistro pogledal v Maro pa v dekle.

“Čuj, zdajle mi je nekaj padlo v glavo. Ni najboljše, le izhod za prvo silo. Dokler ne iztakneš kaj primernejšega, ali bi hotela biti tu, pri Mari?”

"Prav," je odgovorila tiho, a odločno.

Likar je poklical Maro in so se domenili. Že nocoj ostane tu. Pri njej bo jedla, spala in še prejela kaj navrh. A dela se ne sme braniti. Če hoče, lahko koj poprime.

"Tako, trda vsakdanjost se začne," je dejal Simon Likar, ko je Dani podal roko.

"Saj še pridete kaj sem?"

"Vsak dan za kosilo."

Šel je. Njej pa je Mara glasno dopovedovala, kako je treba umivati kozarce, kuhinjsko posodo.

* * *

Slovenska pesem. Dana je dvignila glavo, roke so se ustavile. Iskala je z očmi. V kotu so sedeli štirje fantje in peli prešerno, vriska-joče. Kot na vasi ob sijoči luni. Potem je eden — visok črnolasec — vstal, segel po goslih in zaigral drhteče, otožno, iskajoče. Dana se je srečala z njegovimi očmi. Povlekla je roke iz pomivnice, jih brisala v predpasnik, srce je drgetalo.

"Slišiš" se je tedaj za njo oglasila Mara. "Slovinci so. Pozdravi jih vendar."

Šla je zardela, sramujoča se, a vesela.

Ponudili so ji stol. Sedla je in beseda je tekla domače in naravnost. Bili so preprosti delavci begunci razen črnolasca, ki se je "učil za doktorja, popeval in goslaril."

"Gospodična, če ste pevka, vas vzamem s sabo na turnejo. Že tri leta se napravljam." Študent Milan se je zasmeljal in jo toplo pogledal.

"O, da, pevka sem," se je znašla Dana." Samo ne vem, če zadosti imenitna poleg vas."

"Poskusimo. Solo, gospodična! Velja?"

"Velja," je sprejela smeje.

Igral je, ona je pela. Tiho, drhte, potem vse pogumneje. Njen alt je bil prijetno mehak, osvajajoč. Vsa krčma je prisluhnila, na razsvetljeni ulici so se ustavljali ljudje.

"Oj hišica očetova,
Bog živi te,
zdaj se ločiti morava
al' tega nihče ne pove,
al' te kedaj bom videl še..."

"Izvrstno ste opravili izpit. Jutri še nekaj vaj, pojutrišnjem lahko odpotujeteva. Potem, potem ko bova slavna, naju sprejme opera, v Parizu ali kje drugje. Vaše ime?"

"Dana Slapar."

"Jaz sem Milan Krajnik, po božji volji pevec in goslač."

Nagnil se je preko mize, segel ji v roke. Močan fant ob njem je napolnil kupice.

"Na vaše zdravje, Dana, slavna 'pevačica'!"

Pili so in peli. Dana je pozabila na vse.

Potem je zakričala Mara in dekle je moralo nazaj med krožnike, umazane kozarce.

* * *

Simon Likar se je za ves dan odtrgal od svojega platna, čopičev in barv. Obiskal je nekaj znancev in jim priporočil pribeglo dekle. Najti bi bilo treba primerno delo, urediti listine. Sam se na te reči prav nič ne razume.

"Vrne naj se in to brez odlašanja, dokler ni prepozno," je odgovoril prvi. "V Parizu ne bo nič drugega iz nje kakor vlačuga. Poznam ta Babilon in mlado kri. Nobeni ne zaupam."

Drugi se je opravičil s prezaposlenostjo in bolehnostjo.

Ostala dva sta obljubila, si zapisala, a dodala, da bo treba čakati, imeti potrpljenje. Zadnji ni pozabil povedati izrabljenega reka: "Saj veš: pečene piške ne padajo same od se v odprta usta. Danes in v Parizu še posebej ne."

Pri obljubah je ostalo. Dnevi pa so tekli. Dana je živela pri Mari in se skušala privaditi. Še vedno je nosila svoje edino krilo, materi v Ljubljano pa je poslala prvi paket in bila vsa srečna. Umetnik Likar bi jo tisti dan najraje pred vsemi objel in poljubil.

Prve noči je Dana spala kakor ubita. Presneto kratke so bile tiste ure od polnoči do jutra. Legla je in ni več vedela zase, za nikogar ji ni moglo biti mar.

Tisto noč je slišala stopinje, šepetanje, šum v drugem kotu, kjer je spala Mara. Neznani strah ji je šel skozi telo. Povlekla je odejo čez glavo.

Ves drugi dan je bila nemirna. Mari ni mogla pogledati v oči. Ta pa jo je kakor nalašč povlekla za seboj v stransko sobo, kjer ni bilo nikogar.

"Dana", je spregovorila Mara s tišjim, spremenjenim glasom, "mlada si in lepa. Kaj boš trla revščino. Tako ne gre naprej. Ti si otrok in ne veš: ni tako hudo priti do denarja mladi ženski. Če hočeš?"

"Nočem," je odgovorila rezko Dana in odšla v prvo sobo.

Zvedela je že, da je Mara razporočena in da

“O, gospodična Dana, pozdravljena”

k njej zahaja mlad moški, lep, bogat. A da bo na vsem lepem njo začela nagovarjati že prve dni tako naravnost, tega ni pričakovala.

Zvečer je legla s težkim srcem. Razmišljala, je, ali ji bo moč obstati.

Odprla so se vrata, nekdo je vstopil. Stopinje so se bližale, že so pri njej. Prišlec se je sklonil, sedel k vzglavju, približal ustne, zašepetal. Dana je zaznala duh po vinu, moške roke so se je oklenile. Vzkriknila je, v hipu se povzpela, se otresla težkih rok, potisnila s silovitostjo v moža, da je teledni po tleh. Urno je vstala, pograbila obleko in bežala skozi vrata, po hodniku, čez stopnice, vežne duri so bile odprte. Komaj na ulici si je v naglici nadela vrhno obleko in tekla dalje.

Dana sama ni vedela, kako se je znašla pred cerkvijo. Stisnila se je k stranskim vratom in preždela tam do jutra. Čutila se je varno.

Vstopila je in komaj zdaj spoznala, da je v Notre Dame.

Dana je molila. Bilo ji je, ko da je nebogljen ptička: kako naj gre skozi življenje brez nekoga, ki bi jo varoval. Ne, kril si ne pusti odrezati nikdar.

“Pomagaj, Notre Dame, naša Gospa in Mati.”

Solze, ki so tekle, so bile solze stiske in tolažbe obenem.

Ko je stopila iz cerkve, se je Pariz kopal v mladem soncu.

Zavila je po trgu, ob Seini, čez most v jutranji vrvež na Boulevard Saint Michel in na

desno v Jardin de Luxembourg. Nekaj zdravega, osvežujočega je dihala iz parka.

“O, gospodična Dana, pozdravljena!”

Zdrznila se je, a že zazrla nasmejani obraz študenta Milana.

“Dobro jutro, gospod Milan.”

Nekaj je bilo v njegovih očeh, kar vzbuja zaupanje. Dana ni mogla zakriti veselja, da je prav njega srečala to jutro.

“Na jutranjem sprehodu ali po opravkih?” je vprašal.

“Morda eno in drugo, ne vem.”

“Jaz zahajam te poletne dni vsako jutro v park — na delo. Za zidovi ni mč študirati.” In je dvignil torbo knjig in zvezkov.

“Srečni ste. Jaz pa — ne vem, kam naj se denem.”

Stopila sta po ravni poti med rosno travo, rožami in drevjem. Nepregibni kipi so spokojno zrl nanju.

“Niste več pri Mari?”

“Ne.”

“Vem, ni prijetno tam.”

“Oh, ne gre za prijetnost. Prodati se ne dam, pa naj umrem od lakote.”

Pogledal ji je v sijoče oči in najraje bi se ji do tal priklonil.

“Dana, čestitam vam. Vzdržite.”

Čudovite so te poti po luksemburškem vrtu v jasnem jutru, ko še ni postarnih služkinj z otroškimi vozički, ne kričave dece, ne neutrudno kvartajočih penzionistov, niti mladih parov, ki so kakor oslepeli za ves svet okoli in nikakor ne morejo končati z objemi in poljubi.

Sedla sta na klop, svetlozeleno, spočiti sončni žarki so se veselo poigrali na njej.

Dana ni ničesar zamolčala. Ko pesem je bila njena pristna ljubljanska govorica.

Milan ji je pripoved vračal s svojo kratko in preprosto zgodbo: Rodila ga je kmečka mati v tolminskih hribih. Gimnazijo je končal v Ljubljani, tam začel tudi s študijem zdravilstva. Neukrotljiva želja po svobodni misli, besedi in po znanju ga je povlekla v svet. Pobegnil je čez mejo in našel brata delavca v Parizu. Brez njega bi težko vzdržal. Kot oče zanj skrbi s svojimi močnimi rokami. Še eno leto mora vztrajati. Končal bo vse izpite in bo stal na svojih nogah. Prvo službo ima že zagotovljeno.

Ko sta se poslavljal, je Milan iz srca dejal: “Ko ti bo hudo, Dana, takrat se spomni,

da je v Parizu nekdo, ki misli na te in bi hotel vse storiti zate."

"Hvala, Milan. Tako lahko je nositi breme v dveh. Nisem vedela. Na svidenje!"

* * *

Že popoldne je Dana vstopila v novo službo. Po posredovanju Likarjevega znanca.

Gospodar je bil trgovec. Imel je mlado ženo, dva otroka in bogato stanovanje. Dana je pospravljala po sobah, pomagala v kuhinji, skrbela za otroke, celo v trgovini je kdaj pa kdaj že stregla. Zadovoljna je bila. Mami je pisala veselo pismo, odposlala je drugo pošljko.

Naenkrat se je vse izpremenilo. Hladne gospodarjeve oči so se vžgale in venomer sledile Dano. Mož je hotel biti sam z njo. Že nekajkrat to je naskrivaj prižel nase in poljubil. Za trgovino se ni brigal dosti. Na obraz njegove nelepe žene je legla žalost, srd.

Dana je videla vse in razumela. Nekega jutra je pobrala svojo revščino in odšla brez slovesa.

* * *

Vstopili so: Milan, Dana, Milanov brat Jože in njegovo dekle Mimika. Sonce je ravnokar zahajalo. Zadnji žarki so se drhte poslavljali od lepo urejenih gred, temnih grmičev, razprtih rož, nove, svetlozeleno prepleskane ograje in sijoče vile sredi vrta.

"Pa recite, če ni lepo pri nas," je zapela Dana. "Midve z Mimiko pač znava."

Mimika je zaprla vrata ograje, stali so drug ob drugem med cvetjem v prvo poletje dozorevajoče pomladi. V mladih očeh, po obrazih in laseh so se lovili zlato se lesketajoči žarki.

"Še lepše bo," je zaupljivo podal Milan in ljubeče ožaril Dano.

"Brez ograda in rož ni doma," je skromno povedala Mimika. Spomnila se je svojih otroških in prvih dekliških dni doma v Prekmurju. Vsi so bili poviti v kipečo zelenje in pisano cvetje vrta, naokenskih rož.

Jože je bil zmeraj redkih besed. Nič ni spregovoril. Stopil je za korak bliže k Mimiki in opazoval svoj bodoči dom s tihim dopadenjem. Vendar tudi zdaj ni mogel do kraja zatreti svojega skritega otožja. Na Tolminskem stoji široka hiša, zemlja okrok nje, sadovnjak, nji-

ve, travniki, gozdovi. Tam se peha njegov oče — star in zdelan. Čaka na sina in upa. Jože se je bil proti komunistom, potem je pobegnil, ves mlad in silovit ne bi rad legel v grob. S francosko Tujsko legijo je rinil na daljni vzhod Azije, prepotoval je Afriko. Zdaj pijejo silo njegovih mišic pariške železarne. Nekoč je dvignil štiri sto kilogramov na svoja široka pleča. Kar tako, v stavi. Ali jih še? Za koga? Da, z Mimiko, tem tihim, dobrim dekletom, ki se kot nebogljena služkinja peha med pariškimi družinami, sta kupila to pest zemlje na obrobju mesta, postavila nanjo droben dom. Leta sta garala. No, bil je tudi Milan tu, treba je bilo skrbeti zanj. Zdaj že pomaga graditi, z njim Dana.

"Počasi, da, počasi." Na glas so mu ušle misli. Zavel se je in se zmedel.

Vsi trije so se ozrli vanj in mu brali v dušo.

"Vstopimo vendar, saj smo se nahodili, dolg je bil sprehod," je povabila Mimika in odklenila vežne duri. "Lačni smo tudi že zadosti."

Dva šopa belih in rdečih nageljnov sta jih pozdravila v prednji sobi. V hipu je bila miža obložena z jedili.

Tedaj je nekdo potrkal.

"Naprej."

"O, gospod Simon, pozdravljeni. Toliko da niste zamudili." Dana je umetniku prva podala roko.

"Tu bo pa cela gostija, se mi zdi," je veselo hvalil Likar in odložil svoj širokokrajni klobuk.

"Gostija, gostija," se je smejal Milan. "In vi boste za starešino. Dvema paroma obenem."

"Presneto, kaka čast."

Sedli so, jedli, pili.

Milan je segel po gosli. Iz strun je izvabljal same vesele melodije. Vsi so peli.

Milan je odložil godalo, zacingljal po kozarcu.

"Spodobiti se, da tudi kako govoranco slišimo nocoj. Teško je sicer občutje spraviti v besede, laže v melodijo. Vendar me srce sili h govorjenju. Ne vem, če sem bil v življenju kraj srečen kakor ta trenutek. Jože, brat moj, ti veš, trda je bila najina pot. In vendar — vzdržala sva. Če ne bi bilo tvojih težkih in dobrih očetovskih rok, kaj bi bilo z menoj. Hvala ti, Jože, za vse. Da sem že leto dni zdravnik, to je tvoja zasluga. Hudo mi je bilo mnogokdaj, ko sem vaju gledal, tebe in Mi-

miko. Lahko bi vajin dom stal že pred leti, že kdaj bi se lahko poročila. Odmetala sta denar zame in čakala. Tega vama ne bom mogel povrniti, četudi bom poskušal.

Med tem sem tudi jaz našel svojo Mimiko. Sam Bog mi jo je poslal na pot. Dana, deklica moja, luč in radost mojega življenja. Slavnica pevka si sedaj, tako je prav. Kje pa je zapisano, da bi Slovenke samo za deklice morale biti po tujih mestih. A strma in skalovita je bila pot do vrha. Sama veš. Mesece in mesece pa sva oba hrepenече čakala dne, ko bova z dušo in telesom eno. In tudi hrepenenje daje moč. Zdaj je dan pred nama. Čez mesec napravimo vsi štirje svatbo, tiho pa veselo, tako nekako kot nocoj, ko proslavljamo naš novi dom. Bog ga živi in vse nas!"

Med stenami je zadonela napolitnica.

Dana ni vstala. Govorila je sede. Bolj domače in prisrčno je bilo.

"Ali se še spominjaš, Milan, najinega prvega srečanja pri Mari? Moj prvi pevski nastop je bil tam. Ne morem pozabiti najinega razgovora v luksemburškem parku. Kaj bi bilo z mano, če ne bi srečala tebe. Moji prvi pariški tedni so bili grozni. Hodila sem ob robu brezna vsa brezskrbna, otročja pač. Sama bi ne obstala. Pot v opero si mi ti odprl. Če me hvallijo po časopisih, ni to prav. Morali bi slaviti tebe.

Le eno si še želim in upam, da dočakam te dneve pred poroko: da pride mama k meni iz Ljubljane. Odkar ji je povozilo moža in so ga pokopali, se res ne more več ustavljati. Sram me je, da je še do nedavna zahajala v tovarno.

Nekomu bi se morala še zahvaliti, ah, ne samo zahvaliti. Ne vem, kako bi vam povrnila, gospod Simon. Prvi ste me prijazno sprejeli v Parizu, pokazali ste mi pot v Notre Dame, v to moje zatočišče, kjer se poraja upanje, kjer se razblinja navideznost, plehkoba, kamor čez žarna okna v mrak sije resnica in se v solzah razčijšče ljubezen. Iskali ste mi službe, koliko cest ste naredili zame. Ves čas ste mi stali ob strani, gospod Simon, bili ste tako dobri."

Dana je utihnila za trenutek. Nenadoma je Simon Likar, ki je sedel sklonjen, dvignil glavo in spregovoril z mehkim glasom, da so se vso zdrznili.

"Jaz — dober? Ne, ne govori tako. Dana.

Dana, jaz, jaz, ah, ne morem več zakrivati, povem, pred vsemi povem. Dana, moja Dana, jaz nisem dober, jaz sem tvoj, tvoj — oče. Odpusti —"

Zahlipal je, solze so mu vzele glas.

Dana je vstala, se mu vrgla v objem.

"Očka, moj očka... Ko da sem slutila..."

Vsi so ihteli.

"Očka, saj boš prišel k nam stanovat. Ne smeš biti več sam v tisti luknji. In mama bo prišla in vse bo dobro."

"Pusti, Dana. Nisem vreden in navadil sem se že. Ah, tudi umetnik je človek, majhen, neznamen. Ko sem bil mlad, sem bil visok, menil sem, da mi je vse dovoljeno. In življenje je šlo mimo mene. Dana, prosila boš pri svoji mami zame, naj odpusti. Nič drugega si ne želim."

"K nam boš prišel, očka, nič ne govori. Mama ti je že davno odpustila, gotovo."

Simon se je skoro nasmehnil.

"Vesel bom, če vas bom obiskal tu in tam. Tudi otroke bom kdaj pa kdaj znal pestovati."

Zopet so bili vsi nasmejani. Mimika je na novo obložila mizo.

Tedaj se je oglasil Jože. Počasi, premišljeno in na glas. Ko da se je ves večer pripravljaval.

"Bom pa še jaz eno rekel, ko smo že vsi skupaj. Deset let se peham po svetu. Dosti je. Jaz nisem rojen za to. Podnevi in ponoči me kliče — zemlja. Resnica. Mislil sem, da bo prešlo. Ne. Jaz sem kmet. Ti, Milan, si bil študent in si zdravnik, Dana je pevka in igralka v — operi, kaj jaz vem, vi, Simon, ste podobar, jaz pa Mimika tudi, mislim, midva pa sva zemljaka. Tako pravim: ti, Milan, si se došolal. To hišo sva skupaj dozidala. Odkupil boš še mojo polovico čez leto, dve, midva z Mimiko si bova skušala še kaj prihraniti in se vrneva. Naj bo doma, kakor bo. Če ne bodo pustili žeti, bom samo oral, branal in sejal. Če še tega ne puste, bom pač v svoji zemlji legel v grob. Kaj praviš, Mimika, na to?"

"Saj veš, Jože: kamor pojdeš, pojdem s teboj. Nikjer pa ni dom topel in lep kakor na Slovenskem."

V tišini so zaslišali, kako je za vratom nekje v grmovjih zapel ptič. Skozi okno so sijale zvezde tiho, spokojno in zaupljivo.

NEZNANI JUNAK

Ujel sem besedi ideja, žrtev — v baru, na oglu Rivadavije. V motnih očeh je gorelo. Dvignili smo čaše in napili — ideji in žrtvam; vino, clarete, je drselo po naših grlih.

Oblaki dima so zavijali okoli glav kakor aureole; nekje iz mračnega kota je žagal tango.

Vstopil se je med vrata; velike, vprašujoče črne oči sredi temnega voščenega obraza, z vijoličnimi sragami prekrižanega, so zrlle v nas.

Pogleda sta se zadela in čaša je omahnila od ust. Ko sem se spet ozrl, ga ni bilo več, le nek hripav glas se je režal in pozibaval po taktih jazza.

Pustil sem jih in šel ven. Pa ga nisem šel iskat — nesmisel. Ne, le kadar ga vidim, se zresnim ob napenjanju v prazno.

Večkrat prihaja tak, pa se mi je zdelo, da je bil to pot resnejši; menda bi me rad nekaj vprašal.

Pastir je bil, droben in majhen z velikimi črnimi očmi, z zamazano srajco in bosimi nogami.

Menda sva se srečala v tistih hladnih jesenskih jutrih, ko sem hitel v mesto. Čez cesto so visele sveže pajčevine in na polju je ležala rosa. Po njej so se pasle krave in pastir je stopical med njimi; Pogačarjev pastir, Tone, z bosimi nogami in umazano srajco.

Še bolj me je zazeblo, ko sem videl njegove rdeče noge, on pa je požvižgaval. Ne vem, morda zato, da mu je bilo topleje, ali pa se je zamislil v čas, kadar bo velik in si bo kupil čevlje in belo zlikano srajco.

Že od daleč mi je kričal, kakor vsakomur, ki je hitel tam mimo, pa sem se komaj ozrl. Le kaj bi mi pastir mogel povedati.

Ne vem, kako dolgo je Tone pasel z bosimi rdečimi nogami po tistih rosnih travah.

Čas se je zapletal v vrtince in ljudje so bili kakor nastlano listje, ki ga je veter mešal in znova razsipal.

Nekateri listi so ležali na sredi ceste in se zganili v vsakem vetrcu. Ko je zavelo močneje, jih ni bilo več. Listje ob robih se je drža-

lo zavetja. Moral je priti vrtinec, da jih je odtrgal; mnogi so se tudi temu uprli. In ko je čas sam truden omahnil, da je šlo skozi njegovo pozornico pijano neurje strasti, se je dogodilo tudi tole:

Na vročem gramozu, razgretem od poletnega sonca so ležala na pol gola, v raztrgane cunje zavita telesa, sojena v smrt.

Obtožnica je bila kratka: X Y, rojen... v... na... Domobranec. Zagovor ni bil dovoljen.

Še krajša je bila sodba: Skupina C — Priziv ni dovoljen. Okoli te obsodbe v času neurja strasti so ovili visoko bodočo žico, da bi kdo obsojencev ne podvomil v razsodbo.

Priziv ni bil dovoljen!

In kar je bilo od tu pa do konca, je bilo le še čakanje na izvršitev obsodbe, da bi bilo zadoščeno pravici — v posmeh podarjeni zmagi. Vendar se je v tem času zgodilo tisoč drobnih dogodkov, od katerih bi bil vsak zase samostojna drama, ako bi bil igran v času. Drobni, pravim, kajti tedaj so bili brezpomembni, ker se pač nihče ni zgražal nad njimi in nihče nikoli govoril o njih.

Na vročem gramozu, na pol goli, v raztrgane cunje zaviti, so ob teh drobnih dogodkih čakali izvršitev obsodbe.

Pred njimi se je ustavil sodnik, širok, čokat fant in se z rokami uprl v bok, kakor da bi hotel podpreti pravičnost tisočim izrečene obsodbe.

“Pozivam vse bivše častnike in podčastnike, da se javijo!”

Na robatem gramozu so ležala na pol gola telesa, obsojena v smrt. Iz njihovih vdratih oči je sijalo mehko pomladno nebo, ki ga je bilo za rjuho razpetega nad njimi.

Morda se je katero teh vdratih oči ozrlo v oblastnika, ki je čakal odziva — na vročem kamenju se ni nič zganilo.

“Zadnjikrat pozivam, da se mi javijo vsi bivši častniki in podčastniki, sicer jih bom našel sam.”

Sodni oblastnik je zardel kot osramočen.

Trudil se je, da bi zagrozil sojenim, pa je pozabil, da se niso zganili niti ob obsodbi.

"Dobro, tudi prav!"

Zagrabil je pest kamenja in meril zviška. Metal je vse vkrižem. In ker je bila ograda na gosto tlakovana z domobranci, na smrt obsojenimi, ni nobeno kamenje zgrešilo; le, da je eno padlo na koleno, drugo na prsi, trebuh, pa spet na obraz, usta.

"Ti, da, prav ti, marš sem!"

Tako je klical oblastnik zaznamovane. Kogar je kamenje zadelo, je bil bivši častnik.

Tudi deklé, ki je spremljalo sodnika, se je hotelo preizkusiti, če s kamenjem najde in zadene domobranskega častnika. Pa jih je našla in vsakega zadela. Za celo pest kamenja jih je dvignila, enega celo s prebitimi čeljustmi.

Na razgretem gramozu poletnega sonca so ležala na pol gola, v raztrgane cunje zavita telesa, sojena v smrt — — —

Priziv jim ni bil dovoljen — pač! Tistim, ki jih je zaznamovalo kamenje, so spremenili obsodbo. Gori pod skladišči so bile kleti in v kletih železne kljuke, kamor so natikali meso. Skozi kleti in preko teh kljuk so častnike gnali v smrt.

To je bil eden izmed tistih drobnih dogodkov, o katerem ni nihče govoril in tudi nihče vprašal zakaj.

Priziv sodišča je bil dovoljen.

Ko so jih odvedli, se je pričelo drugo drobeno dejanje, ki je prav za prav nadaljevanje prvega, le da tu nastopata samo dve osebi.

Sodnik je še vedno stal pred žično pregrado. Iskal je nekaj, s čemer bi zakril svoj poraz pri obsojencih. Navajen je bil namreč, da so se žrtve vedno same obtoževale. Kakorkoli že, toda dosegel je, da so si sodbo brali obsojenci sami.

"Ti, da, ti črni, pridi sem!" Z roko je kazal v levi kot ograde.

Stisnil je ustnice in priprl oči. Bežno je preletel ležeče — in obstal.

"Ti, ti, ki zijaš okoli sebe, pridi bliže!"

Napol gola umazana telesa so se zganila. Početje jih je zbadalo ostreje kakor gramoz.

Nekdo izmed ležečih se je vsedel. Potem se je uprl na roke in pokleknil, se spet uprl in vstal. Zazibal se je kakor pijanec, zamižal in postal za trenutek, da se je ustavila bodeča pregrada in obsojena telesa, ki so se vrtila okoli njega, potem pa se je opotekel do žice k sodniku; se ujel na pregrado, da se je zašibila in zasadil oči v komisarja.

"Ti je vroče na tem kamenju?"

Obsojenec na smrt je prikimal.

"In lačen in žejen si, kajne—!?"

Fant je strmel, še nihče jih ni tu notri tako spraševal.

"Da, la - čen," je dahnil skozi žico. Lačen besede zagovora v krivično obsodbo.

"Z menoj greš v jedilnico, samo preje mi še pokazi častnike, ki so tu med vami."

Fant se je poprijel za bodečo pregrado, velike oči so mu izstopile iz koščeni v dolbin, potem se je počasi obrnil in ustavil na umazanih napol golih telesih.

Voščeni, podolgovati obrazi, velike vdrte oči so čakale nečesa, kar je moralo priti.

S koščeni prsti je šel preko oči in se ustavil na udratih licih, kakor da bi se hotel prepričati, če je tudi sam iz vrst teh obsojencev. — Za kozarec vode — izdajalec — pred grobom — —

"Ne, nobenega," je skoraj zatulil in se obrnil k sodniku. "Nikogar ne vidim!"

"Fant, dobro preglej, da ti ne bo žal!" Sodnika je minevala potrpežljivost.

"Saj so se že javili sami in ste jih — —"

"Molči! Ostale nam boš pokazal ti!" Sodnik je zrastel. Obraz je približal prav do pregrade.

"Boš govoril?"

"Nikogar ne vidim."

"Pridi bliže, tu k izhodu." Sodnikov obraz je zalila rdečica.

Fant se je opotekal ob žici do izhoda v desnem cglu, kjer je sedel stražar.

"Pripravi mu stol, potem jih bo lažje našel!"

Stražar je položil stol tako, da so naslonjala in zadnji nogi ležali na tleh.

"Stopi na rob!"

"Odroči!"

"Počep!"

"Vstani!" Sodnik je ukazoval in obsojenec je utripal kakor ustreljen ptič, v zabavo komisarjevim spremljevalcem. Z vročega gramoz pa so zrle vanj žive lobanje s stisnjenimi zobmi.

"Počasi!"

"Počasneje!"

"Stoj!"

Fant se je zrušil, kakor razklan. Udarci z bičem so ga spet dvignili, pa se ni obdržal več na stolovem robu. — In sodnik je imel spet vzrok, da je sodil upor.

Ker pa je imel fant samo eno življenje ob-

sojeno v smrt, ga je dal pretepsti — za upor po smrti.

Fant se ni več obdržal na nogah. Le z roko je šel preko ust, da si je obrisal kri, ki mu je silila iz obraza.

“Marš!” S tem je hotel sodnik povedati, da naj odide — če more.

Obsojenec se je pognal, da bi se uprl na noge, pa se mu je zameglilo, da je omahnil in se zadril med kamenje. Samo zagolčal je, kakor nekdo, ki ga davi v grlu, da bi zarjul, pa ne sme govoriti. Potem se je uprl na roke in na kolena in grebel v ostri gramoz drsajoče stopinje.

“Prepričan sem, da boš jutri zgovornejši,” je premagani sodnik siknil skozi pregrado. Če bi mu obljubil, da bo ustreljen naslednji dan, bi mu bilo lažje.

* * *

Mrak je že čakal zunaj pod smrekami, ko sem ga zagledal.

Prigrabil se je do zgornjega kota ograde. Počasi je dvignil glavo ter mi približal obraz, kakor da mi hoče zaupati skrivnost. Čutil sem duh sveže krvi.

“Si videl, kaj so počeli?”

Velike oči v lobanji so bile steklene in čez voščen obraz, z vijoličnimi sragami prekrižan, so se lepili mokri lasje.

V njegovem glasu je bilo nekaj iz tistih mrzlih juter, ne vem, bolečina ali hrepenenje — spoznal sem ga.

“Ti si, Tone Pogačarjev?” — Pastir sem hotel reči, pa se mi je zadavila beseda. Iskal sem njegovo podobo iz onih brezskrbnih dni, ko je stopical med kravami z bosimi nogami in umazano srajco. Iskal sem podobo pastirja s pesmijo in bolečino, ko je kričal za mimočimi, da bi vsaj njegovo hrepenenje ponesli v mesto, kjer so izložbe s čevlji, dvakrat v belo prešivanimi, z modro obleko in zlikano srajco, kjer so mize z rahlim kruhom obložene.

Pa je namesto pastirja zrl vame izdani vojak — v smrt obsojeni domobranec, z razbitim obrazom in raztepenimi udi. Samo nekaj imen bi naštel, morda nekaj tistih, ki so malomarno hiteli mimo, ko jim je kričal pozdrav, pa bi spremenil obsodbo. Dobil bi kozarec vode in kruha. Morda bi odtegnil smrt za izdajo izdanih.

“Si videl — jutri se bo ponovilo.”

In ko se je dopolnilo njih število, so jih odgnali v gozd, zvezane na dolgo vrv...

Glava mu je omahnila na kamen in globoko je vzdihnil. Bal se je novega jutra.

Pa je spet dvignil obraz in velike oči so žarele v mraku:

“Naj se zgodi, kar hoče, izdajalec ne bom nikoli — nikogar! Marija, ti mi pomagaj!” Našel je roko in se je oklenil kakor za pri-sego.

Tone — najraje bi ga objel tega dobrega fanta, pa se nisem zganil; še besedo zahvale in poguma mu nisem rekel.

Tako tesno je bilo v tisti ogradi, kakor da je vsak posebej opletan z bodočo žico in zadelan v kamenje.

Noč se je razlezla čez vse taborišče in velika luna se je vzpenjala na vrh smreke.

Nagnil sem se k njemu in mu zaupal:

“Tone, nocoj, ko se bo skrila luna, udari-mo.”

“Razumeš, to noč tam zunaj nas čaka živ-ljenje — —”

Nič ni odgovoril, le obraz mi je naslonil na roko in začutil sem, da je imel oči vlažne.

“Čuj, Tone — —”

“Ne morem, če bi me povabil včeraj, bi šel z vami, danes ne morem. Če mi sami odpro vrata med tiste smreke, jih ne dosežem; pa je visoka in bodeča dvojna pregrada in stražarji pred njo — — še jutri, ko me bo spet poklical k izdaji — potem bom končal; ne vem kako, vendar vem, da bo prišlo ono zadnje —”

Dvignil je glavo in z roko potegnil čez usta.

“In če boš ti še dohitel življenje, poišči mojo mater — povej ji — da so me dvakrat sodili — da so me morili dvakrat, strli nikoli.”

Z obrazom se je naslonil na kamen in utihnil.

Po mladem resju in praprotju je zadišala pomladna noč.

Poleg mene je ležal pastir — — Ne, saj ni res! Ležal sem poleg neznanega junaka, ki je zamenjal vodo in kruh za udarce, izdajo in življenje za strašno obsodbo; zgodilo se je, kar je slutil.

* * *

“Če ni nikogar, potem bomo povišali tebe,” je zaključil komisar sodbo naslednje jutro.

Odvedli so ga v klet k častnikom in ko se je dopolnilo njih število, so jih odgnali v gozd, zvezane na dolgo vrv. Pred njimi pa je stopal neznan junak — pastir Tone — z vžganimi zvezdami na golih ramenih.

J. K.

Ilustriral Stane Snoj

FORTUNAT MOHORČIČ

Saj mu ni bilo tako ime in tudi pisal se ni Mohorčič. Naj ostane njegovo pravo ime za vedno pozabljeno, kakor je sam želel.

Fortunat je bil eden tistih ljudi, ki imajo v življenju malo sončnih dni. Imel je smolo. Cel kup načrtov je imel, kako bi si uredil življenje, a ni imel močne volje, ki človeku pomaga prek težav, pa tudi zdrav ni bil.

Spoznal sem ga čisto po naključju. Med prvo svetovno vojno sva oba služila pri istem polku, pri krompirjevcih. Našel sem ga v kuhinji, kjer je lupil krompir. Bil je že za borbo nesposoben invalid. Kot mladega fantiča so ga mobilizirali in po nekaj tednih vežbanja poslali na soško fronto, kjer je Lah nastavil tišoče topovskih žrel, ki so bruhalo ogenj in smrt na slabo zasedene, a junaško branjene avstrijske postojanke. Fortunat jo je kmalu dobil. Nad njim se je razpočil šrapnel in sesul nanj svoje železno breme, ki mu je hrbet razmesarilo, da je bilo joj. Dolgo so ga prekladali po bolnišnicah in ckrevališčih, mu zakrpali razmesarjena pleča in rebra ter ga odпусти iz bolniške oskrbe kot invalida, ki se

mu smejo dati samo lahka opravila. Tako je prišel v kuhinjo, h krompirju. Postal je nekaj polkovni inventar, ki je bil za vse neobhodno potreben. Vsi so ga poznali in želeli njegovega prijateljstva. Je le lahko prijatelju posegel z zajemalko malo bolj globoko v čorbo in mu odrinil bolj slasten košček skopo odmerjenega mesa, kadar je delil zemske dobrrote lačnim tovarišem. Svojim rojakom je bil živa pošta. Poznal je vse, od ravnokar prišlega rekruta, do starih bojevnikov, ki so se od časa do časa vračali k polku, pa zopet nazaj na bojišča. Vedel je povedati, kdo je bil ubit, kdo ranjen in kdo je na dopustu. Na njegov naslov so hodila pisma in paketi za tovariše, ker je bilo tako najbolj varno.

Fortunat ni bil zadovoljen. Bil je sit vojaščine, kakor zelenih tepk. Vse je poskusil, da bi ga kot invalida poslali v civil, pa brez uspeha. Pred koncem vojne je naredil napako. Priglasil se je kot izvežban kuhar k Mednarodnemu rdečemu križu. Dobil je mesto pri okrepečevalnici te dobrodelne ustanove na neki železniški postaji južno od Tridenta na Tirolskem.

Dovolj je bil podkovan v kuharski umetnosti, da je lahko prekuhaval lipovo in robidovo listje in to tekočnico, skromno oslajeno, delil med sestradane in izmučene vojsake, ki so se vračali iz bojih vrst pri Asiagu, ali pa so se tja vračali. Košček prepečenca, za oreh marmelade in ob slovenskih prilikah par cigaret, to je bilo vse, kar so te skromne okrepčevalnice koncem vihre še premogle.

In prav na tem človekoljubnem položaju ga je zadela smola. Nekega krmežljavega jesenskega dne so se pojavili pred vrati njegove kuhinje zmagovalci. Fortunatu še na misel ni prišlo, da se bo vsa stvar tako enostavno končala. Vojaki so pometali stran orožje in jo mahnili vsak proti svojemu domu, ki je bil tako daleč in kamor je vsakdo hotel priti čim hitreje. Lah pa za njimi. Zlasti za Slovenci in Bosanci, ki jih je predobro poznal in se jih bal kot samega vraga. Sedaj mu je bilo lahko.

Doma in svetu bo treba dokazati, kako velika je bila zmaga, zatorej je treba nabrati čim več vojnih ujetnikov. Komaj se je Fortunat zavedel, za kaj gre, je že stal v vrsti bednih tovarišev, obdan od zmagovalcev, z na strel pripravljenimi puškami v rokah. Pričela se je dolga pot v vojno ujetništvo. Celo leto se je potikala ta bedna množica ostankov avstrijske veličine po Italiji, najprej pod šotori, nato po plesnivih kasematah starih italijanskih trdnjav. Življenje vojnega ujetnika še nikdar ni bilo lepo, še manj je pa lepo po končani vojni, ko se ujetnik čuti nasilno odtrganega od svojega doma, od dela in od vsega, kar mu domovina pomeni. Fortunat je s tovariši veliko premleval ta problem. Dnevi so lezli po polževo. Zaželenosti ni in ni bilo. "So pozabili na nas tam doma. Ko se vrnemo, bo treba narediti red. Poslej bomo mi govorili, ne pa zaplotniki, ki so celo vojno tičali na varnem."

Končno so jih le naložili na vlak in odpeljali proti meji. Bili so doma. "Nekaj vojnih ujetnikov se je vrnilo iz Italije", so pisali časopisi. Nihče se ni dosti zmenil za nje. Potiho, kakor bi šli po prepovedani poti, so se razšli na svoje domove.

Fortunat se bori za pravico

Ko je odložil ostanke vojaške uniforme, v kateri se je vrnil, je postal po dolgih letih spet civilist. Čeprav je komaj čakal tega dne, mu je bilo skrajna nerodno. Kakor tisoči nje-

govih socrstnikov, ki so, komaj šoli odrasli, oblekli vojaško suknjo, je stal zdaj, zrel mož, sredi življenja, pa ni bil še nič in ni vedel kaj početi. Za teško delo ni bil. Razdejane hrbtne mišice so hromile njegove mlade moči.

Iz te negotovosti ga je zdramil poziv k vojakom. Bil je v letih, ko je po zakonih nove države moral odslužiti predpisani vojaški rok. Vojaška služba v razpadli državi novih oblastnikov ni dosti zanimala. Treba bo začeti znova, da se uho privadi na nova povelja in na nove psovke in da se volja ukloni novim kaplarjem in narednikom. Fortunat je vedel, da s svojim hrbtom ne bo več nosil vojaške suknje, sitnosti pa je le imel veliko. Moral je k vojakom in tam se je začela dolga pot od komisije, kjer so ugotavljali njegovo nesposobnost in ga končno poslali pred glavno komisijo, ki ga je proglasila za invalida in mu zaradi delne delanezmožnosti celo priznala invalidsko pokojnino, nekaj nad šestdeset dinarjev na mesec. Bilo je ravno za četrto čevčka na dan.

Ko je prišel domov, se je z vso vnemo vrgel na delo v invalidski organizaciji. Veliko je bilo teh žrtev štiriletne vojne, ki jih je nova domovina prav po mačehovsko oskrbovala. Kmalu je postal vodilna oseba v okrajni invalidski organizaciji. Treba je bilo pogosto na seje, zdaj tu, zdaj tam, pisariti prošnje in pritožbe, hoditi v Ljubljano na centralo, organizirati vdove in sirote padlih in pohabljenih vojakov, skratka, bilo je dela, ki ga je komaj zmogel. Sam zase je gojil tiho željo, da bi mu prisodili kako boljše trafiko, kjer bi si na lahek način služil vsakdanji kruh. Pa je ni dobil. Premalo je bilo takih mest za tisoče potrebnih. Fortunat se je pri vsem tem navadil pijače. Prav neprijetna mu vinska kapljica ni bila nikoli, sedaj pa kar ni mogel več prestat brez nje. Javno delovanje ga je kar sililo v pijačo. Kje pa naj bodo številne seje in sestanki, če ne v gostilni? Vedno bolj pogosto je prihajal domov malo okajen in neznansko zgovoren.

Oče Fortunatov, trda kmečka grča, je vse to počenjanje zaskrbljen gledal, premišljal in molčal. Končno je pa le bilo treba spregovoriti jasno besedo:

"Fortunat, ti nisi za grunt".

"Sam vem, da ne, oče."

"Tvojemu mlajšemu bratu sem ga namenil, tebi pa nekaj dote in kot pri hiši, da boš imel na svoje priti, če boš omagal. Svetujem ti, da

pustiš tisto reč z invalidi; saj vidiš, da ne boš te ničesar dosegli. Začni kaj bolj pametnega.”

“Sem že sam mislil na vse mogoče, pa vidim, da doma ne morem nikamor naprej. Bcm šel pogledat po svetu. Pravijo, da se tam lepše živi in lažje kaj prisluži.”

“Kakor veš, star si zadosti. Kakor si boš postlal, tako boš ležal.”

Fortunat gre po svetu

Namenil se je v Francijo. Ne sam, veliko jih je bilo, ki so tiste dni odhajali tja. Da se dobro zasluži, so rekli tisti, ki so se od tam že oglasili, in da dela ne manjka. Ni sicer tako, kakor v Ameriki, živi pa se kar dobro.

In je odšel z gručo svojih rojakov v nezna-no deželo. Delo so res dobili takoj in primerno plačo tudi. V rudniku. Kakor so šli drugi, je šel tudi Fortunat, čeprav ga je zaskrbelo, kako bo zmogel delo, ki mu je komaj zdrav in močan mož kos. Res ni mogel vzdržati v rudniku. Ko se je prvi dan vrnil izpod zemlje, ga je v hrbtu skelelo, kakor bi se mu bile stare rane na novo odprle. Invalid.

Tovariši so mu pomagali, da je dobil mesto pometača okrog rudniških poslopij. Delo ni bilo težko, a zaslužek je bil tako skromen, da ga je bilo sram povedati, koliko so mu na plačilni dan potisnili v kuverto. Radi so ga imeli vsi, saj ga je kolonija poznala že od vojakov, ali pa po pripovedovanju drugih, tako da ni bil nikoli sam. Rojaki so se sestajali zdaj pri enem zdaj pri drugem in presedeli sobotne in nedeljske popoldneve pri kozarcu močnega francoskega vina, ki ni tako pohlevno, kakor dolenski cviček. Fortunatu je vinska kapljica postala že živa potreba. Neke usodne nedelje si ga je privoščil daleč preko mere in to mu je bilo usodno. Domov grede je hotel celemu svetu pokazati, da je dobro natovorjen. Tako je imel navado delati že doma: govoril je, da ga je bilo slišati dve ulici daleč, poskušal je zabrundati kako domačo, klical na korajžo ves svet in zavriskal je, kar mu je sapa dala. Francoskim policajem take vrste junačenja niso bila nič všeč. Ko ga policaj pozove k redu, ga Fortunat nahruli s smrkavcem, po slovensko sicer, a mož postave je vedel, da mu ni ravno prijazne besede privoščil. Policajev odgovor je bila — gumijevka. Fortunata je udarec užalil v dno duše. N'ega, starega

vojaka in invalida, bo pretepal takle nič, ki še po naše govoriti ne zna. In se je zaprašil vanj. Kako je stvar končala, lahko uganemo. Na policiji so mu jih naložili na grbo, da so mu rebra škripala. Ko se je na komisariji ohladil, so ga poslali na sodišče, zaradi napada na varnostno oblast. Odsedel je tri mesece v zaporu, nato pa so ga pognali čez mejo.

Tedaj je Fortunat sklenil dati slovo nehvaležni Evropi. Namenil se je na drugo plat velike luže. A kam? Najbolj mu je dišala Severna Amerika, a tja ni bilo mogoče. Združene države so skoro popolnoma zaprle vrata stotisočem, ki so hoteli uživati blagodat vse-mogočnega dolarja. V Kanadi, je slišal, je treba delati po gozdovih, v divjini in mrazu, za kar on ni bil.

Argentine še po imenu ni poznal, se je pa to ime tiste čase vedno pogosteje slišalo tudi med Slovenci. Govorili so, da je to velika dežela, da ima mesa in kruha na preostajanje, da te ljubeznivo sprejmejo in da se potem nihče ne briga, kdo si in kaj delaš in da je tam že marsikdo v kratkem postal bogat.

Fortunat gre čez veliko lužo

Odločil se je za Argentino. Sitnosti s potnimi listinami niso bile prevelike, tako da se je lahko kmalu podal na dolgo pot. V Hamburgu se je vkrcal na ladjo, ki je bila namenjena na drugi konec sveta. Ni bil sam. Poleg nekaj ponosnih Švedov in Nizozemcev, ki so šli v Argentino in Brazilijo kot vdinjani strokovnjaki, je bil na ladji trop Nemcev, večja skupina Poljakov in zadnji trenutek je vlak pripeljal še skupinico skromnih Dolenjcev, ki jih je želja po boljšem koščku kruha napotila v daljnji svet. Za nekaj let samo, da si prislužijo nekaj krvavo potrebnih tisočakov, da bodo poplačali dolgove, prikupili njivico in zakrpali raztrgane strehe. Bili so po večini poročeni možje, izgarani od dela, in se jim je na očeh bralo, da jih le skrajna potreba žene v tuji svet za kruhom, ki jim ga domovina ni mogla dati.

“Nikoli nisem mislil, da je toliko vode na svetu,” je ponavljal Fortunat svojim rojakom, ko so se štiri dolge tedne vozili preko oceana. Končno so le zavozili v umazano Srebrno reko in dan pozneje pristali v buensaaireskem pristanišču. Fortunat je začel novo dobo svojega življenja.

Fortunat ob dvajsetletnici prihoda v novi svet

Ko sem pred nekako osmimi leti hodil med bolniki, srečam bolničarko, ki se je pisala Maria del Carmen Consuelo Belaustegui y Goyena de Fernandez Perreyra, pa smo ji vsi zaradi krajšega rekli: la gorda. Bila je ena najboljših in najbolj poznanih bolničark v naši hiši. Robata, kot strgulja, pa dobra kot kruh.

"Padre, tamle imamo resen slučaj. Je malo upanja, nič se ne zave. Vaš rojak. Pobre Polaco. La gorda je priznala le štiri narodnosti: Kdor je govoril po njevo je bil Gallego, kdor je jokal po operaciji je bil laški gringo, kdor je imel s. e. le lase, je bil Aleman, vse druge pa je proglasila za Poljake.

Približam se postelji, kjer je ležal moj Poljak. Glavo je imel oteklo, da je bila kot merik, vijoličasto zaripla in vsa gno na. Vročina: 40 stopinj. Pogledam na l' stino ob vznožju postelje. Yugoslavov; torej je le imela prav la gorda, ko je rekla, da je moj rojak. Fortunat Mochich. Najbrže bo eden južnih bratov. Naredim, kar v takih okoliščinah duhovnik stori more.

Bolnik je imel v svoji nesreči srečo. Če bi se mu bilo to pripetilo neka let preje, bi ne bilo rešitve. Sedaj pa so mu vsake štiri ure brizgnili streptomicina in ne vem kaj še vsega in po nekaj dneh je mrzlica popustila. Otekina je začela plahneti, gnojenje je poenajlo in cela glava se je spremenila v eno samo veliko krasto, ki je pokala, kot skorja starega drevesa. Še nekaj dni, pa se je začel luščiti, kakor pečen kostanj. Mož je prišel polagoma k moči. Mežikati je prišel s trepalnicami in ustnice so se pričele premkati.

Dan za dnem sem opazoval njegovo prebujanje v življenje. Korčno sva lahko spregovorila domačo besedo. Nemalo se je začudil, da je dobil na takem mestu rojaka. Beseda je dala besedo in kmalu sem izluščil njegovo pravi, slovenski priimek.

Bil je Fortunat Mohorčič.

Videti je bil najmanj dvajset let starejši, kakor je bil v resnici. Starček.

"Fortunat, kaj ste res vi?"

"Res, a lepo vas prosim, da nikomur ne poveste, da sem tukaj."

"Prav, kakor hočete. Kako pa vam je šlo, v tej dolgi dobi, stara sablja? Trideset let se nisva videla. Povej mi no, kako ste rinili skozi to dolgo dobo."

"Milijon hudičev naj vzame Argentino in vso Ameriko."

Tole zadevo s Fortunatovimi hudiči je treba nekoliko pojasniti. Peklenskega bognavaruja ime Fortunat ni uporabljal toliko kot kletvino, kot bi bil kdo na prvi mah mislil. Zdelo se mu je najpriročajši pripomoček, ki je dajal povdarka njegovemu zadovoljstvu in nezadovoljstvu, njegovemu veselju in žalosti, njegovi jezi in moči, njegovemu obupu in celo njegovi ljubezni. Manj kot tristo, jih skoraj ni imel v zalogi. S tem številom je izražal svoje zadovoljstvo in nežna čustva. Pa mu je prav ta navada nemara prekrizala načrte za celo življenje. Kmalu po vojni se je namreč zagledal v brhko vdovo iz sosédnje vasi, čije mož je ostal za vedno na galiških bojnih poljanah. Imela je lep gruntec in marsikdo je gledal za njo, Fortunat tudi. Nekega nedeljskega popoldneva je kakor po naključju prišel mimo vdovine domačije in se za trenutek naslonil na tepko pred hišo. Bil je izredno zgovoren. Dopoldne so imeli sejo in potem so obseleli pri kozarcu cvička. Vdova Rezika je hitro vedela, koliko je ura. Pijancev ni mogla. Kadar je njen rajni prišel malo okajen domov, je bila vedno huda ura v hiši.

"Fortunat, ti preveč piješ."

Res je Rezika, da sem ga danes zvrnil kako čašico preveč, pa samo zaradi tebe. Hotel sem se napiti korajže, ker ti hočem povedati, kar mi že dolgo leži na srcu. Rezika, bodi moja žena. Rad te imam kot tristo hudičev..."

Rezika pa, kot bi jo bil zbedel s šilom: "Tako, ne samo pi'anec si, ampak tudi preklinjaš, da se človek boji, da bo treščilo z jasnega. Izgini, mrha nemarna!" Bliskoma se je obrnila v hišo in zaloputnila večna vrata za seboj. Fortunat je vedel, da je končal.

Kadar je povišal število peklenščkov na tisoč, je bilo to znak korajže, moči, grožnje. Ko je šel z odposlanstvom invalidov v Beograd, jih je napel ministru, kakor tisoč hudičev, drugih tisoč je uporabil, da je mogel konjederki dopovedati, kako neznansko ga boli škrbina, ki jo je prišel dret. In ko sta si prišla nekaj najskriž z žvercavim sosedom Japčetom, mu je zagrozil, da ga bo tako zadegal po tleh, da ga tisoč hudičev ne bo izpraskalo iz blata...

Kadar je povišal število hudobcev na milijon, je to pomenilo katastrofo: vse zanič, tako, da slabše biti ne more.

Po tem potrebnem modrovanju že vemo, kako se je Fortunatu v Argentini godilo.

Ko je stopil na suho v buenosaireskem pristanišču, je videl, kako neznaten in nebogljen je tujeec v tem človeškem mravljišču. Če bi ne bil imel par znancev, ki so že pred njim prišli sem, bi mu bilo težko začeti novo življenje. Tako je imel takoj prvo noč vsaj kam leči. Rojaki so imeli najeto zaduhlo sobo v eni tistih žalostnih hiš, ki jim pravijo convento. So te hiše pravecata skladšča človeške revščine, telesne in duševne. Zapet pesov na mesec je imel pravico do par metrov prostora v sobi, kjer je že stanovalo pet njegovih rojakov. Prali in kuhali so si možaki sami. Saj vemo, koliko veljajo možki za takšna opravila. Doma so jedli samo enkrat. Čez dan so bili na delu. Zavitek mesnega narezka, kos kruha in steklenica vina je bila njihova južina, za zajutrek pa šilce žganja, ali dva. Samo večerja je bila topla, vedno enaka. Mesa, ki je bil doma na mizi samo za velike praznike, ter za žegnanje, Martina in na pustni torek, je bilo tu dovolj in poceni. Kdo bi jedel krompir in ščavje, ko ima mesa na preostanjanje. Kos kruha in steklenica vina h kili pečenke, pa so bili možaki podprti, da je bilo kaj.

Fortunatu so rojaki pomagali do dela pri graditvi podzemske železnice v Palermo, razmeroma dobro plačano, pa zelo težko in nevarno delo. Fortunat je globoko pod zemljo garal kot črna živina, pa ni mogel zdržati. Invalid. K sreči se ga je usmilil delovodja, Nemeec, ki ga je poslal na lažje delo: poravnava izkopenine, s katerimi so zasipa obširna močvirja ob reki, kjer se danes razprostirajo palermški parki. Delo je bilo sicer lažje, a tudi zaslužek se je temu primerno zmanjšal. Ko so na plačilni dan dobili kuverte, so možaki navadno delali svoje obračune in proračune: pet pesov za stanovanje, trideset za hrano, desetak ali dva za obleko in druge potrebščine, kakih sto pesov je pa pri skrbnem gospodarjenju koncem meseca le ostalo za dom. Denar, spremenjen v domačo valuto, je dal kmalu tiščak. Koncem leta se je nabrala svota, ki je romala domov za plačila dolga v posojilnici, za nakup njivice ali senožeti, ki je bila krvavo potrebna za vzdrževanje družine in doma, za doto, ki jo je bilo treba izplačati bratom in sestram. Vsaka taka pošiljka je pomenila, da se je za velik korak približal dan, ko se bo mogoče vrniti v domovino, k družini,

ki je hrepeneče pričakovala svojega poglavarja.

Fortunatov zaslužek je bil tako pičel, da mu koncem meseca in ostalo skoro nič. Ko so tovariši delali načrte za prihodnost, je on molčal; niti povedati ni hotel, koliko pravzaprav zasluži. Postajal je čemer in malobeseden. Občutek manjvrednosti ga je kot skrita rana razjedal. Rojaki so videli, da je najbolje, da ga puste na miru. Smilil se jim je, pa mu niso mogli pomagati.

Delo, ki ga je opravljal sicer z lahkoto, mu je priložilo dve novi nadlogi: revmatizem in naduho, posledici vlage, ki jo je on občutil bolj, kot drugi in se je je težko branil.

Treba bo spremeniti podnebje, je rekel obratni zdravnik, ki je videl v kako slabi koži je Fortunat. Lahko je dati dober nasvet, a kako ga izpolniti, je druga. Kam naj gre? Res ima Argentina pokrajine s tako suhim podnebjem, da včasih leta dolgo ne pade kaplja dežja, a kako naj človek živi v krajih od koder vse beži za zaslužkom v vlažno glavno mesto.

Menil se je s tem in onim o tej stvari in marsikdo mu je omenil Chaco, sto tisoč kvadratnih kilometrov veliko pokrajino na argentinskem severu. Je to ena bogatih, pa neznansko zapuščenih pokrajin. Ljudi živi v notranjosti malo, kajti življenjske okoliščine so celo za domačine vse prej kot ugodne. Vročina poleti doseže 45 stopinj, dežja in vode ne vidijo cele mesece. V tropski vročini se koti vsakovrstna golazen, ki je največja muka in nevarnost za prebivalstvo te malo gostoljubne pokrajine: m'rijade Komarjev, bichos, škorpioni, strupeni pajki, klopotče, pume in ameriški tigri so napovedali borbe brez premirja vsakomur, ki jih skuša motiti v njihovem kraljestvu. Država je hotela ta del svoje posesti civilizirati. Proda'ala je svet po petdeset pasov hektar in še to na dolge obrčke. Prišli so ljudje vseh koncev in začeli obdelovati deviško zemljo. Pokazalo se je da je izredno ugodna za bombaževčeve nasade. Nekateri so si v malo letih naredili gori veliko premoženje...

Fortunat sadi bombaž

Fortunat se je odločil za Chaco.

V družbi nekega Ukra'inca in Čeha Frante se je podal na postajo, odkoder so od časa do časa odhajali tovorni vlaki proti severu. Za vožnjo v osebnem vlaku proti poldrug tisoč ki-

lometrov oddaljenemu cilju je imel komaj dovolj denarja v žepu. Ker ni hotel ostati brez beliča v daljnji deželi, si je izbral cenejšo pot: skrivaj na tovornem vlaku. Saj ni bil on edini, ki je v tistih časih tako potoval. Šo je počasi in treslo je, da je drobcv e škripalo, a bilo je poceni. Če so jih pognali z vlaka, je bilo treba čakati v bližini kolodvora na ugodno priliko na istem, ali pa na naslednjem vlaku.

Po nekaj tednih take vožnje so prišli vsi prestradani, povaljani in umazani do cilja.

Fortunat e začel kos nenavadnega življenja. Prevzel je kos zemlje, ki mu jo je prednik odstopil in se umaknil med ljudi. Pri trgovcu je na menico in bodčji pridelek nakupil najpotrebnejše: motiko, lopato in kramp, nekaj kosov pločevine za "hišo", soli, olja, makaronov in prepečenca, lonc ter nekaj konserv za prehrano in pa primerno število steklenic vina in žgane pijače za žejo in zdravilo. V vrečici bombaževoga semena je bila skrita njegova bodočnost.

Vrgel se je na delo z ihto človeka, ki hoče nekaj narediti. Krčil je suho poljano, pobijal kače in mrčes, požigal trnje in osat, prekopal suho grudo in polagal bombaževa zrnca v suho zemljo. Hišo si je postavil kar gredoč. Tako, kakor njegovi sosedje. Par kosov pločevine je nagnil enega k drugemu, pločevino obložil z rušami, pokril s palminimi vejami, izkopal jarek okrog in "hiša" je bila gotova. Edino pohištvo je bil lesen pograd, nastlan s pustinjsko travo in pokrit s pokrivačo. Pograd mu je bil postelja, stol in miza obenem. Na vsakih nekaj sto metrov je imel po enega sosedu, ki je prišel prav tako, kot on, in ki je dal Fortunatu marsikak dober nasvet in od časa do časa urico tovarišije po končanem delu.

Vročina in delo sta Fortunata žejala. Vedno bolj pogosto je segal po steklenki. Sosedje so delali prav tako. Za vsako kolibo je bil kup steklenic, ki so že opravile svojo nalogo.

Dolgi so bili meseci, predno je prišel dan, ko je začel Fortunat obirati prvi pridelek. Ni bilo kaj prida, vendar je z izkupičkom pokril svoje dolgove pri trgovcu. Prihodnje leto je nameraval nasad povečati in če Bog da srečo, bo dohodek obilen. Pa ni bil. Ko je bilo treba dežja za rast, ga ni bilo, ko je prišel čas obiranja, e pa lilo, kot še nikdar in se je začelo kvariti snežno belo kosmičje. Poleg vsega tega se je zaredil v nasadu nevaren črvic

ček, čigar buba se razvija v kosmiču belega bombaža in ga razdene. Z izkupičkom za letino je komaj pokril stroške, ki jih je imel tekom leta, prihranka spet ni bilo. Tretje leto je bila letina obilna, a kaj, ko je ni mogel pravočasno pospraviti. Iskal je l'udi, ki bi mu pomagali pri obiranju, plačeval drage dnine, bodril lenuhe k delu, pa vse zamanj. Znaten del letine se mu je na sadikah skvaril. Zasluzka tudi to leto ni bilo. Sklenil je, da bo prodal vse skupaj in odšel kam drugam, češ, čemu bi tako garal zato, da n'imam ničesar. Ugodna letina je privabila v Chaco veliko novih naseljencev, ki so hoteli z bombažem poskusiti svojo srečo. Nekemu Nemcu, ki je zase in svojo družino iskal primerne parcele, je Fortunat za par tisočakov odstopil zemljo in orodje s kolibo in pogradom vred. Oddahnil se je, ko je spravil bankovce v žep. Še nikdar v svojem življenju ni imel toliko denarja.

Fortunat obira pomaranče

Dal je Chaku slovo in se podal proti jugu. Spetoma je premišljal, kaj naj bi začel. Prišel je v pokra'ino Corrientes, ki ima kljub silni vročini, komarjem in drugim nadlogam že bolj prijazno lice, kakor divji Chaco. Corrientes je raj za pomarančne nasade... Fortunat je imel v čisljih pomaranče že od tedaj, ko je doma kot mlad fante dobil prvo v dar za velikonočne praznike. Redek in drag je bil pri nas doma ta sad, tu ga je pa toliko, da ne vedo kam z njim. Slišal je, da iščejo lastniki plantaž delavcev. In je sklenil poskusiti srečo na pomarančni plantaži.

Pogodba, ki jo je z lastnikom sklenil, je bila taka, kakor je bila stara navada za tovrstno delo: prosto stanovanje v kolibi za delavce, hrana, nekaj desetakov denarja na mesec in delež na izkupičku za sadje, prodano z njegovega oddelka. In Fortunat je prišel sadjariti. Okopaval je, zalival, cepil, presajal in škropil, zdaj omamljen vsled opojnega duha, ki ga razširja pomarančevčev cvet, zdaj ponosen na lepo letino, ki se je obljubljala. In je res bila letina, da jih pomnijo malo takih. Drevje se je kar lomilo pod zlatim sadom. Ko je bilo vso to bohotno lepoto treba spremeniti v denar, je prišlo razočaranje. Kupcev ni bilo. So bili, a ne toliko, da bi mogli pokupiti vse. Dan za dnem so odhajali vlaki, ladje in kamijoni proti Buenos Airesu in drugim mestom širom Argentine, naloženi z gorami pomarančnih zabo-

jev, a pridelka je bilo videti vedno po no na drevju. In sadje je začelo prezorevati, očpadati in gniti na tleh. Ta za naše pojme nemogoč prizor, v tej prečudni deželi ni nič nenavadnega. Drugo leto bo pa namara treba kupiti za drag denar pomarančo, uvoženo iz tujine, če se bo hotel lastnik planteže okrepčati z njo...

Fortunat je spet slabo odrezal. Najedel se je sicer pomaranč tako, da jih poslej ni mogel več videti, a prihranek celega leta ni dosegal nič stotaka. Dal je slovo Corrientesu in se obesil na tovorni vlak, ki je vozil proti jugu. Spotoma je slišal, da na estancijah, preko katerih je vlak vozil, iščejo delavcev za žetev in mlažev. Je to sezonsko, a dobro plačano delo. Veliko ljudi je, ki čaka o le na to priliko in v nekaj mesecih toliko zaslužijo, da potem lahko ostali del leta prežve v brezdelju, na ravnost idealna prilika za domačine, ki prihajajo ra žetev z onih koncev dežele, kjer ni ne žita ne zaslužka.

Fortunat žanje in mlati

Fortunata je zamikalo, da bi še na estanciji poskusil. Saj lahko vsak dan neha in slabše, kot doslej mu tudi ne more iti. In se je vdirnal na veleposestvu, ki je imelo nasejane nekaj tisoč hektarjev zoreče pšenice in prav toliko koruze, ki bo dozorela kmalu po končani pšenični žetvi. Delo je bilo akordno, ed ni način, ki priganja lenega domačina, da sredi dela ne leže za grm in zaspi. Fortunat je pridno delal. Nakladal snopje, ki je padalo izpod žetvenega stroja, stregel mlatilnici, ki je brnela noč in dan in sipala zlato zrnje v vreče, odmikal težke vreče in jih nakladal na vozila, da mu je škripalo v sklepih. Po delu se je pol mrtev zvrnil na slamjačo. Po nekaj tednih počitka se je pričelo obiranjje koruze. Fortunat si je obesil nekaj metrov dolgo vrečo za vrat, tako, da se je med nogami vlekla za njim in se pomikal od stebela do stebela, luščec zrele koruzne storže iz ličkanja in polneč nenasitno vrečo, ki je bila vedno težja in ki kar ni hotela biti polna. Čm več vreč je imel "capataz" zvečer zaznamovanih na tvoj rovaš, tem večji je bil zaslužek. Kdor je prišel do dvajset vreč, je zaslužil en dan toliko, kot povprečen delavec drugje v enem tednu. Fortunat je garal, da so mu krvavele roke in polnil vrečo za vrečo. Bil je eden najboljših pčbiračev. Kot vedno, ga je tudi tu spremljala smola. Capa-

taz je bil eden tistih neredkih, ki se okoriščajo z bedo svojega tovariša. Govorili so, da mu ni nič ubiti človeka. Pri konkretnem obračunu je Fortunat prišel z njim navskriž. Ko mu je odrinil šop bankovcev, je Fortunat preštel in odmajal z glavo, češ, premalo. Capataz niti ne mežikne z očesom, potegne revolver iz žepa, pomoli Fortunatu pobotnico v podpis, da je vse v redu prejel in mu namigne, da gre ob sedmih zvečer s postaje zadnji vlak, s katerim se še lahko pelje, jutri, da zanj ne bo nobenega vlaka več. Fortunat je to govorico dobro razumel. Podpisal je pobotnico in izginil s posestva pred nočjo.

Fortunat "sereno"

Sedaj je plačal vozovnico za vlak, ki ga je odpeljal bliže glavnemu mestu. Vožnje na to vrnem vlaku bi ne bil prenesel. Bil je bolan. Revmatizem in naduha sta ga vedno bolj pritiskala v dve gubi. Bil je potreben ne le počitka, ampak zdravniške nege.

Izstopil je nekaj postaj pred glavnim mestom in se zatekel v bolniško ambulanto. Mlad zdravnik, "hijo de Ingleses", ga je preiskal in mu dal posteljo v skromni bolnišnici, da bi si nekoliko odpomogel. Mladi doktor se je zavzel za Fortunata in ko je videl, da je mož tujec in brezposeln, mu je ponudil mesto paznika na kinti, ki jo je imel ne daleč od glavnega mesta. Za teško delo da ne bo nikdar več, mu je rekel, na kinti pa je dober zrak, malo dela, veliko miru in zdrava hrana, tako, da bo kljub skromni plači lahko tam mirno živel, če bo pošten in pameten. Gospodarji da prdejo tja le za konec tedna in na poletne počitnice, sicer bo pa sam svoj gospodar.

Fortunat je rekel, da gre. In je začel svoje oskrbništvu. Ni mu bilo sile. Po parku je malo počedil, kokoši in zajce je očedil in nakrmil, hrano si je pripravil in časa je imel več kot dovolj. Kam bi z njim? Nekaj kvader od kinte je iznajdljivi Gallego odprl pred nedavnim "boliche", kjer je poleg vsega za gospodarstvo in gospodinjstvo potrebnega blaga prodajal tudi vino in žgane pijače vseh barv in okusov. Ta boliche je bil za Fortunata skušnjava, ki se ji ni mogel ustavljati. Vedno pogosteje je zahajal tja na požirek in vedno več je bilo gostov, ki so ga poznali in mu veselo pomigali, ko je prisedel. Ko je zadivjala nova svetovna vojna po Evropi, se je Fortunat, kot star vojak in strokovnjak v vojaških zadevah

dvignil nad miroljubne domačine za seženj visoko. Razlagal je bojne taktike, opisoval trpljenje in rane vojakov, in v podkrepiło, da je res tako, je rad razgalil svoj hrbet in pokazal strmečim črnog'avčkom, kaj je vojna naredila iz njegovega hrbta. Vsak dober vojak navadno pove nekaj več kot je res doživel, saj se dajo lastni doživljaji in pripovedovanja tovarišev tako lepo združiti v eno samo zgodbo nepretrganih unaštev in trpljenja. In Fortunat je ta posel znal, da so se poslušalci, ki niso vedeli o vojski nič več, kot to, kar so brali v časopisih, ali pa videli v kinu, ježili lasje. Fortunat je med pripovedovanjem pridno prilival, kar ga je naredilo še bolj zgovornega. Redek je bil dan, da bi ne bil prišel pozno zvečer okajen domov.

Skromni prihranki od prodaje zemlje v Chacu so polagoma plahneli, do dobrega pa ga je osušila živahna "vdova", ki se je naselila v bližini, v napol podrtem poslopju. Iskal je žensko, ki ga bi oprala in pošila, pa se mu je ona ponudila. Bila je ena tistih žensk, ki ji ni dišalo redno delo. Zaslužila je tu desetak, tam petak, kakor je pač nanese in imela vedno v gosteh enega ali drugega svojih "sorodnikov", ki jih je bilo, kot bi tepko otreseš. Takrat je bilo vedno veselo v njeni bajti. Fortunata si je kmalu znala oviti okrog prsta. Kupil ji je čevljičke, drugič obleko, ki ji je ugajala, tretjič zimski p'ašč, povabil jo je v kino in na večerjo v restavracijo. Fortunatu je prišlo na misel, da bi jo vzel za ženo. Bo imel vsaj red pri hiši na stara leta. Pa ni bilo nič. Neke noči je prišla policija in odpeljala s seboj vdovo in trop njenih "sorodnikov". Nikdar več ni slišal o njej. Odtedaj je postal popoln samotarec. Edino uteho je imel v pi ači, ki ga je zastruplja. a in slabila.

Neke sobote se je napil, da se je komaj dvignil od mize. Kolovratil je proti domu, pa je zgrešil pot. Padel je v občestno mlakužo in v blatu zaspal. Bila je topla noč, ko so mirijade komarjev napovedale človeštvu boj na življenje in smrt... Fortunat je ta boj izgubil; zmagali so komarji. Ko se je zjutraj prebudil, je imel glavo, kot bi mu bili natresli žerjave v lobanjo. Z velikim trudom se je privlekel do sosedov, ki so ga spravili do najbližje postaje za prvo pomoč, od tam pa so ga postali v našo bolnišnico, kjer sem ga našel.

Dolge tedne so prekladali Fortunata sem in tja, preiskavali mu nadušljiva pljuča, osla-

Zmagali so komarji

belo srce in zatečene sklepe, pa niso mogli razrahljarega ogrodja kaj prida zakrpati. Da spada v hiralnico, so končno dejali strokovnjaki.

Posrečilo se mi je spraviti ga v predmestno hiralnico, kjer bi imel svojo kot in hrano, pa malo pomagalo po vrtu in hiši, kadar bi bil pri moči. Pa ni dolgo zdržal. Hišnega reda ni zmožel.

Fortunat samo še številka

Spoznal se je tam s Honzijem Marauljem, ki je pred petdesetimi leti zapustil prelepo Salzsko dolino na štajerskem in po daljšem kolovratenju po svetu kot črni potnik prišel v Argentino s trdnim namenom, da se pri delu ne bo nikdar pretegnil. Svojemu sklepu je ostal zvest do svojega osemdesetega leta. Mlada leta je preživel lahkomišno, kot človek, ki misli, da ne bo nikdar star. Na stara leta je bil sebi in drugim v nadlego. Nekajkrat so ga spravili v hiralnico, pa ni nikdar dolgo zdržal. Raje je prenočeval pod železniškimi mostovi, lažil okrog tržnice in gostišč, kjer je dobil hrane dovolj, zadnja leta pa je imel stalno postojanko dopoldne pred vrati frančiškanske cerkve v glavnem mestu, popoldne pa na stopnicah podzemne železnice. Poleg tega je dobival vsak mesec nekaj desetakov pri avstrijskem dobrodelnem društvu in imel je v svojem načrtu kakih petdeset ljudi, ki jih je po strogo določenem urniku vsak teden obiskal in pobral pripadajočo m'loščino. Bil je gluha kot kanon. Vsako z'no je prišel v našo bolnišnico. Vedno ga je kaj oplazilo na cesti, pa nikoli preveč zares. Tu sem ga spoznal. Gleženj je imel v mavcu in mrzlo pipi-

co je žulit med brezzobimi čeljustmi in ves žalosten je gledal okrog sebe. Bil je brez tobaka. Stopim v opalto, kupim zavojček tobačnega ščavja in mu ga dam. Prijazno mi je pokimal, natlačil pipico, obrisal kapljico z nosa, prižgal in zakadil, da je bilo kaj. Od tega trenutka sva bila prijatelja. Sprejel me je med svoje dobavitelje. Prihajal je skraja vsak teden, nato vedno bolj pogosto. Čim bolj so ginevale njegove moči, tem manjši je bil njegov delokrog. Spal je v zavetišču za brezdomce na Paseo Colon, za pristaniščem, kjer ima mesto prostor, kamor odklada človeško revščino, ki omaga na cesti.

S tem možakom je Fortunat preživel zadnja leta svojega življenja. Berač. Brezimna številna na seznamu človeške revščine.

Nekega dne mi pove Honzi, da ima v zavetišču znanca, ki je moj rojak in ki je zelo bolan. Iz Honzijevega pripovedovanja sem kmalu razbral, da je skoro gotovo Fortunat, tisti nesrečni rojak. In je bil res.

Honzi se je verjetno zadnjič v svojem življenju peljal v avtomobilu, ko me je spremljal k Fortunatovi postelji. Ubogi Fortunat, kakšnega sen našel na skromnem, zamazanem ležišču! Smrti zapisan starček, ki bi mu dal človek najmanj dvajset let več, kakor jih je imel.

“Zakaj pa ne greš v bolnišnico?”

“Čemu bi prostor jemal drugim, ki imajo še upanje, da ozdravijo?”

“Fortunat, slab si. Poskrbel bom, da prideš v bolnišnico”.

“Nikar, gospod, čutim, da bi ne prenesel niti prevoza. Bo kmalu konec z menoj.”

“Kaj pa tvoji računi z Bogom, prijatelj?”

“Mislil sem že na to.”

“Kar sedajle narediva. Mir imava in čas.”

In sem mu pomagal poravnati račune čez njegovo bedno življenje. Stopil sem v bližino cerkev in mu prinesel sveto popotnico.

“Imaš kakšno željo? S čim ti morem ustreči?”

“Nikomur ne povejte, gospod. Oh, kapljico vinčka si že dolgo želim...”

Stopil sem v bar in mu prinesel stekleničko boljšega. S tresočo roko je nesel stekleničico k ustom in nagnil za požirek, dva.

“Kako dobro mi de...”

★

Iskal sem v bolnišnici posteljo za Fortunata, pa je tisti dan ni bilo. Za drugi dan popoldne so mi jo obljubili. Pa pride nasledaje popoldne Honzi z žalostno novico, da je Fortunat dočrpel.

Tudi Honzija ni več po miloščino. Nekega večera ga je, nebogljenega glušča, povozil avto. To pot zares.

S M E T I

"Smeti odnesi, prosim", mi pravi žena; čez čas zopet: Smeti!"

"Kaj praviš?" vprašam, čeprav vem.

V kuhinji je cilindrična posoda iz aluminija. Pritisnem na pedal in pokrov se odpre. Notri je papirnata vrečica z ostanki jedil, tam so še prazne konzervne škatle, cigaretni ogorki. Po dolgem, z linolejem obloženem hodniku grem do predala v steni, ki je blizu železnega požarnega stopnišča. Dva sežnja vstran je omarica, v kateri je hidrant in velika rdeče pobarvana sekira.

Odprem predal in natresem smeti. Ko je predal poln, ga pritisnem v zid in slišim, kako ropotajo konzervne škatle v kaminu, ki pada v veliko peč za centralno ogrevanje. Zopet napolnim predal. Preluknjane škatilce za mleko, v kepe zmečkan papir, cunje, "Time" z naslovno sliko Franka Lousheta, nekaj kuvert (na eni znamki se smeje plavalasa Evita Peron), karta prijatelja. Na pečat pogledam: tam, kjer naj bi bil datum, je kepica riževih zrn, od večerje.

Znova polnim predal. Tu je, ko da ne bi spadalo med smeti, umazan, v kepe zmečkan papir, krompirjevi olupki, kavna usedlina in korenje od včeraj, marjetica. Marjetica je iz blaga, večje narejena, prašniki so iz baržuna, stebelce in listi iz žice, oviti s povoščenim papirjem. Žica je zvita, listi natrgani in omaščeni. Imel sem svoj čas cel šop umetnih marjetic. Slikal sem jih bil, (pravo cvetje hitro ovane) v zeleni vazi, z jabolki in predmeti pred svetlo modrim ozadjem.

Zdaj je tista slika Bog ve kje, in med smeti mi so tudi ostanki prijateljevega pisma: — na vsak korak srečavam skupino ljudi, ki izdihujejo svoje ovčje življenje tu v civiliziranem mestu. Na aveni i St. Clair pa ni prostora za balkone in podobno in ljudje pač stojijo ob vhodih nepreštetihih pivnic ali pa podpirajo železne telegrafnice iz zra v blazni, nerazumljivi tok prometa. Vmes igrajo polke. Te polke so tako vztrajne, da si upam trditi, da bodo večne luči po cerkvah prej pogasni-

le tu po Clevelandu, preden bo odigrala zadnja polka. Polka.

Odpihnem cigaretni pepel s popisanih zamaščenih koscev papirja: ...z zapada piha močan veter in zjutraj, ko sem vstal, se mi je videlo, ko da pade tu pa tam kaka snežinka. Ta mraz, ta rani mraz, tako se mi je zdelo, ko sem hitel na jutranjo kavo v drogerijo, nekako družijo vse ljudi v hrepenenju in toploti. Ne vem čemu...

Na koncu papirja, ki je podoben nepravilnemu četverokotniku, ki je popacan z zdaj že suho usedlino kave, piše: ...zdaj ne sanjari mo več o peceh, ki smo jih imeli za ognjišča, na katerih se je ogrel led okrog naših duš, ki so vzplamtevale v tistem brezkljnem in nekoristnem ognju mladostnih žarov, zdaj ni več tistih peči...

Spustim liste, natresem ostanke iz papirne vrečice in zaprem predal.

* * *

Za menoj so koraki.

Počasni, težki, koraki človeka, ki premišljuje. Sosed je iz stanovanja št. 303. Tako se mi zdi. Poznam ga ne; tu ni, kot je bilo doma. Nihče ne hodi k sosedu na posodo po mast, po olje, po sladkor. Nihče ne stresa posteljnino skozi okno; za prah so stroji. Pozdravljamo se ne, zato morda, tudi prepiramo ne. Nihče ne razpravlja o politiki po hodniku, ženske ne stoje na vratih stanovanj. Hodnik je dolg, temen, Zeleni linolej vsak teden na novo položijo. Človek sliši stopinje in škrt ključa, morda votel glas televizije; čez linolej švigne svetloba, potem se vrata zapro in vse je tiho.

* * *

Tu je dolga temna soba.

Na umazanih tleh leže v vrstah ljudje. Nekateri sedijo. Nekdo, star, upognjen, neverjetno umazan in razmršen možak, hodi po sredi sobe. Počasti, bolj drsa po tleh, kot hodi; do stene in potem nazaj do vrat.

“Kremžar! Spat lezi, za sto hudičev! Ubil bi hudiča starega, norega. Gor-dol, gor-dol, kot medved. Prah dvigaš stari, prah in bacile. Sedi! Leži! Stoj! Le mencaj ne. Kremžar, ej, Kremžar, kršerduš!”

“Pusti ga, star je! Skrbi ima stari.”

“Kdo jih nima?”

“Musclinija je klel stari, pa so ga sneli.”

“Zakaj ga je klel, osel?”

“Ga ti ne?” —

V sobi je več ko sto ljudi. Zrak je gost, vroč. Skozi špranjo v šipi l'je luč ko v zatemneno kino dvorano. V pramenu se lovijo cigaretni dim in smeti in muhe. Stene so sive, tu črne, tam rjave, spodaj je omet obtelčen. Tri okna so v sobi. Šipe so pobarvane z zeleno oljnato barvo, okna so zabita, le zgornji del okna, pod stropom, je odprt. Železne palice na oknih spominjajo na križ protituberkulozne lige. V stene so zabiti žebliji, na teh vise plašči kot strašila. V kotih so nagrmađeni nahrbtniki in škatle. Ob stenah žde ljudje, nekateri so oprti na zid, roke imajo v naročju, zopet drugi leže po sredi sobe, nekateri stoje in po sredi menca Kremžar; gor dol, od stene do vrat. Nekdo hrešče kašl a in pljuva na pod.

“Nehaj, prasica, vse boš okužil!” Pa oni kašlja, kašlja, piskaje, hrešče. kratko, lovi sapo in solze mu tečejo po licih. Zopet pljuva na tla, na pljunke sedajo muke.

“Kje so pa tebe sneli?”

Ozrem se. Na podu sedi na koci fant. Z roko me vabi: “Sem — le sedi!” Sedem po turško, zaradi prostora. Suknjič si položim na kolena.

“V parku, danes dopoldne. Talijani so blokirali Tivoli.”

“Kaj pa si počel tam?”

Fant mi ni všeč, njegova radovednost še manj. Necbrit obraz ima, udrte oči, ko človek, ki je bil dolgo bolan, pogled vročičen. Šele čez čas odgovorim.

“Risal.”

“Kaj pa?”

Ker se ne zmenim, utihne. Čez čas povzame z narejeno malomarnostjo, ko da ga ne bi brigalo dosti.

“Ne skrbi, ko se navadiš bo bolje — če te prej ne zaslišijo.”

“In če me?”

“Kadar tu zaslišujejo, tepejo!”

“Tepejo?”

“Vidiš tistega tamle?”

Oči so se mi privadile mraka. V kotu sobe čepi fantič, več jih ne izgleda kot šestnajst. Glavo drži v d.aneh, kot otrok, ki premišlja.

“Vidim.”

“Razbičan hrbet ima.”

“Razbičan?”

“Njega so zasliševali!”

“Kdo?” Zda sem jaz radoveden.

“Črnosrajčniki, zdolaj v kleti; tudi njega so sneli Lahi po blokadi.”

“Pa zakaj?”

“Ko se privadiš, boš spoznal, da tu med nami ni nikogar, ki bi vedel, čemu je tu”, pravi moj znanec porogljivo. Zdaj vidim, da uživa v moji neprijetnosti.

“Oni tam je bil pol mrtev, ko so ga prinesli.”

Čutim kako mi bije žila v sencih. Ne da bi se ozrl, vprašam:

“Iz k'eti?”

“Ne, izkupil jo je nek'e v mestu, nihče tu dobro ne ve; govori nič, z nikomer nič. Toda — jaz vem, kdo ga je.”

“A, hudič te vzemi!” pravim in pobiram suknjič. Z očmi iščem nov prostor. Pa oni stopi za mano, z roko se dotakne moje rame. Ko se ozrem je njegov obraz za pedenj pred mojim. Umaknil bi se, pa ni kam stopiti.

“Niso bili Talijani!” reče skozi zobe.

“Kdo pa?” In že mi je žal, da sem vprašal.

“Jaz vem!”

“Kako veš, če oni z nikomer ne govori?”

“Vem!” Zdi se mi ko hudoben otrok pri igri. “Mene so tudi!”

“Kdo?” vprašam s posiljenim smehom in pog'edam po ljudeh. Nihče se ne zmeni. “Za nič te niso, sam si pre' tako pridigal!” Ozrem se, pa zazdi se mi, da me oni ne sliši. Gleda vame, pa podoba je, ko da me ne vid', ko da bi zrl skozi mene v zid, skozi zid v prostor, ki je meglen, brezkončen. Čelo ima potno, žile na sencih nabrek'e. Usta ima zvita v navzdol zaobrnjeno krivuljo. Prste je zaril v moje rame, da boli, zaman se ga poizkušam otresti. Potem spregovori. Za hip najde z očmi moj obraz, ko da bi se hotel prepričati, če sem še tu. Za trenutek popusti, samo potem zagrabí močnejše. “Tisti, ki je bil pr'šel pome, je imel dolg kozav obraz — vsi so imeli kozave gnusne obraze, loban'e in v njih — konjske zobe...” Pritisk na mojo ramo narašča. “O polnoči so pr'šli... hudiči... zbijali na vrata... dolge puške... celo krdelo jih je bilo... re-

žali so se... rumeni zobje... razumeš, razumeš?" Hrope, potem sika in zdaj giblje le še z ustnicami. Pritisk nohtov na ramo je neznosen. "A, beži no!" Odbijem mu roke in skočim čez ljudi vstran.

Oni stoji ko kip, roke pred sabo, okamenel pridigar. Kot zgubljen, se oziram.

"Dolinar je eden starih", reče nekdo od stene, "pusti ga, težko je z njim." Sedem, na hrbtu se mi lepi srajca.

"Jutri bo bolje, makaroni bodo, morda paketi. Navadiš se! Tu-le, na jabolko!"

A meni ni do jedi.

* * *

"Zaprte okna!"

Na vratih sta dva karabinerja. Eden je kaplar, drugi ima našive na rokavu, nekakšen narednik, tipičnega žandarskega obraza; v napoleonski kapi izgleda kot uslužbenec pogrebnega zavoda. V rčki ima kratek kol, v drugi zmečkan list papirja.

"Tale papir je nekdo vrgel skozi okno," reče z nizkim glasom. "Sporočilo je vojaškega značaja, izdaja je in žalitev za kral'evino. Dam vam tri sekunde časa, da se krivec javi. Ena, — dva, — tri." Šteje naglo kot podkupljen sodnik pri boksarski tekmi.

"Prav!" Obrne se in odide. Čez minuto se vrne s štirimi metlami.

"Tukaj, barabel!" in zabriše metle v sobo.

— Ti in ti in — ti! Metle v roko in pometajte!" Nihče se ne dvigne. Narednik plane k najbližjemu, ga brene v bok, ga dvigne za las in noge: "Tu'e, prasica! Metla je zate!" Oni stoji ko lesen, pa narednik potegne revolver. Dvignemo se, meni pripade četrta metla.

"Zaplešite Slovenci!" udriha s kratkim kolom, kamor pade: po ramah, po glavah. Pometamo, prah se dviga v ob'akih. Potem pravi narednik: "Hitreje, hitreje; tako je bolje!" Stopi iz sobe, odpadne lino na vratih (od zunaj) in kriči v sobo: "Tako, tako, le živo prijatelji! Dva meseca že cvilite za metlami, tu jih imate, pometajte zdaj!" Vročina v sobi postaja neznosna. Kašljamo, kolnemo, roke komaj sukajo metlo; zrak je gost, modrikast, skozi meglo komaj vidim pometaje.

"Kaj ste znoreli," se nekdo upira. "Crkne-mo vsi v tem svinjaku, nehajte za hudiča!" Nekdo kozla, en pometaj se zvrne po tleh; bel je v obraz, žila mu komaj bije.

"Odprite okna!" kriči nekdo.

V tem hipu je narednik v sobi. Ko pošast je, razkoračen in v rckah drži lahek mitraljez. "Odprite okna, le oprite jih! Dam vam znova tri sekunde, da se javi oni junak, ki je vrgel listek, tri sekunde!"

Nihče se ne javi. Že je narednik za vrati, skozi lino moli cev mitraljeza in kriči: "Pometajte, pometaji, pometajte!"

Pometamo. Pred očmi se mi temni, usta imam suha, v glavi mi buči, po čelu mi curlja pot. K oknu tipam, čez ležeče ljudi, ki so ko trupla, čez posodo, na nahrbtnike stopim in na zid. Potegnem se na križe in odpahnem prečno lino na vrhu. Zrak! Zrak! Vidim hiše in drevje in razobešeno perilo po dvcriščih in sonce. Spodaj na cesti, pri vhodu stoji stražar. Zdaj se plazijo še ostali pometaji na okna.

"Zaprte okna! Postrelim vas ko pse!" kriči narednik izza line. Nihče se ne zmeni. Nekdo vrže lonc v vrata, potem dežujejo tja čevlji; eden zadene lino. Mitraljez izgine, lino nekdo zapre. Tisti dan ni bilo makaronov, ne kruha. Tudi paketov ne.

Gledamo v tla in kolnemo, le Kremžar stopica gor in dol in jetičnik kašlja.

* * *

Zdaj je noč.

Pod stropom gorita dve goli dvestosvečni žarnici. Ležmo ko deske, postrani na bokih (zaradi prostora); v hrbet mi sope sojetnik in nehte se spomnim na vola iz svetonočne zgodbe. Oni pred mano hrope, pod pazduhami ima premočeno srajco, iz žepa zadaj na hlačah gleda zmečkana kovrta. Zrak je težak in kisel ko v hlevu. Nekje, menda pri sv. Jožefu, bije ura. V podu škrtajo miši, na hodniku govore stražarji. Ko bi le oni nehal kašljati!

Še bdim med zavestjo in spancem. Zdi se mi, da ležim na tenki stekleni plošči. Spodaj, nekje daleč pod mano, so glasovi; trgajo se, se gube v prostoru, votlo odmevajo in zdaj se mi zdi, da slišim neopredeljiv šum, ki naglo pojema in izgine. Na tanki jekleni žici visim. brez teže, potem se žica pretrga in razkoračen, iztegnjenih rok padem v prostor, daleč, lahak ko praprotovo seme.

Pod Rožnikom ležim v travi in pogledujem na uro. Temni se kot pred neurjem in sedaj pada o prve kaplje. Potem stopi izza drev-

ja Sonja. V vihravo rdeče krilo je oblečena, roke ima na prsih prekrizane, ko da bi skrivala grudi. Počasi stopa proti meni, smehlja se in ji stopil naproti, toda telo je iz svinca, ne z rokami, ne z nogami ne morem nikamor, glava je kot prilepljen na tla, le z očmi ji morem slediti. Zdaj je pri meni, nad mano stojijo in me gleda. Potem se spusti na kolena, prav pred moj obraz in spusti roke ob životu; zdaj vidim, da je brez vrhnje obleke. Prav nadme se skloni, lasje se mi vsipljejo na obraz. Ko svinčen ležim, srce mi burno utripa. Dekle vstane, stopi čez me, gleda me zdaj brez nasmeha in potem vidim kako teče čez travnik proti gozdu. Zdaj šele planem na noge. "Sonja, Sonja!" Dotečem jo, položim ji roke na rame, pa ona se izvije... zdaj se pogrezam v pesek, zopet so noge ko iz svinca, koma jih pulim iz tal. Dekleta ni več, le veter diši po — po čem? — Potem padejo iz gozda vojaki, na konjih so, na sedlih pestujejo brzostrelke. Tečem, tečem s svinčenimi nogami, hropem; oni streljajo, telo mi predirajo svinčenke. Bolečine ni, pa zavedam se, da dolgo ne bom. Bežim z zadnjimi silami; oni ustavijo konje, ko da bi šlo za nedeljski šport. Ko si domišljam, da sem na varnem, poženo oni konje in nameri'o brzostrelke. Ta-ta-ta. — skozi glavo in pljuča (vem, da so pljuča, ker kašljam) in trebuh in noge, v meča. Strelji bole.

"Vstani vendar, hropeš ko prešič!" Nad mano stoji možakar in me dreza v meča.

"Oh", pravim, "Sanjal sem, se mi zdi."

Počasi se spravim na noge. Tako moj sosed, vsa naša vrsta ob steni. Oni, ki so stali ali čepeli, ali sedeli v sredi sobe, so zdaj tu in legajo.

"Izmena, fantje, izmena!"

Zavlečem se v sredo sobe, sedem; nekdo se s hrbtom nasloni na moj hrbet, kolena potegnem k prsim, objamem si noge z rokami in gledam v strop. Pa tam ni ničesar: dolge špranje, pajčevina in dve goli dvestosvečni žarnici. Pleča me bole in v kolenih mi zastaja kri. Sosed na levi naslan'a glavo na mojo ramo, nekaj tednov staro brado ima in udrté oči. Ko mrtvec je in zaman ugibam njegovo starost. Brez ure sem, brez misli, zgubljen v času, ko meteor v prostoru. Zunaj s ceste slišim počasne korake stražarja, in potem iz dalje (menda od bloka) strel —. Zaprem oči, pa veke so prosojne, ko da bi gledal v rdečo meglo, se mi zdi, in žarnici sta tik pred mano.

"Kadar si tu, pri meni, kot zdaj, ko te čutim, te ljubim; a ko greš, se ubijam z mislimi, tam, kjer si bil ti, so dvomi in strah in sram."

"Sonja, Sonja" šepečem, z glavo na njenih grudih ko otrok, stiskam jo k sebi, na zofi, v malem salonu z rdečimi tapetami in s starinskim pohištvom. Zunaj je mrak in megli se, draveljski hrib je ko hrbet speče govodi.

"Ko si daleč, so moje misli Bog ve kje, pri tebi niso, in komaj se spominjam, kakšen obraz imaš."

Govori tihoma ko v spovednici

Govori tihoma ko v spovednici, oči ima zaprte, lica razbeljena in z roko si pritiska mojo dlan na usta.

"Bila sem otrok, potem si prišel ti in sedaj ne vem, kaj sem; sestra se mi smeje in mati me gleda z vprašujočimi očmi. Reče nič in jaz nič, klavir igram tu v salonu in moje misli so Bog ve kje. Pri tebi niso, le včasih morda za hip, v istem času kot zdaj, pod mrak; srce mi utriplje in želim si, da bi bila kot poprej. — Tvoj prstan vrtim, čudno mi je in hotela bi proč, proč, kjer ni spominov, ne poljubov, ne strasti, ne solz, ne smeha, nič —. In če ne bi prišel, bi te čakala, sama v tej sobi kot jetnica; od klavirja k oknu, od okna na zofo in nazaj."

Prižemam jo nase, na rdeči žamet zofe, njene roke oklepajo moj vrat, poljubljam njene oči polne solz. Draveljski hrib je potopljen v gosto meglo. Soba je temna, klavirja ni, ne foteljev, ne slik. Rdeča zofa je sedaj temno vijolične barve, žametaste blazine so črne.

Zunaj na hodniku govorijo straže.
Nekdo polglasno poje "Giovinezze".
Moje ime kličejo.

Slišim, pa se potuhnem. Potem me dregne
sosed. "Ej, slišiš, kličejo te!"

"Tukaj!" dvignem roko.

"Sem, sem, hitro!"

V tla gledam, vendar vem kdo kliče, kako
izgleda in čemu je tu. Vsako jutro ob istem
času pride, z listo v roki, v črni uniformi, na-
mazan z briljantino, skrbno počesan, ozek oli-
ven obraz ima, za pasom pištolo in nož. Fa-
šist se smehlja, vsako jutro enako, vleknjen
je v bokih ko ženska, eno nogo naprej, roko v
bok. V sobi je tišina, vsak dan je tako, vsi
gledamo v tla, v strop, kamorkoli.

"Le urno, le urno!" pravi in kolne nekaj po
italijansko. Čez ljudi stopim in pred vrati
se ozrem; strah me je, smehlja'a iščem, oči
za pogum. Vsi gledajo proč, le oni z razseka-
nim hrbtom zgane z roko, kot v slovo. Fašist
gre naprej, potem jaz, zadaj dva karabinerja.
Straža pri vratih odrine kozla in bodeče žice,
salutira in nas spusti na hodnik. Na koncu hod-
nika je mitraljez, na ležišču strelec. Straža
pri vratih pozdravi in odrine kozla. Zdaj smo
na dvorišču prostrane belgijske kasarne. Son-
ce me slepi in potem opazim, da so kostanji
v cvetju. Pred železnimi vrati kasarne ru-
mene forsitiije, zadaj se drenjajo ženske s pa-
keti. Spotikam se čez kamenje, noge trde, u-
sta brez sline.

"Naprej, bandit!" zakriči fašist, "stopaj,
čvrsto stopaj, morda je zadnjič!" Vsi trije se
smejejo. Zdaj smo pod obokom, po hodniku
gremo in navzdol po stopnicah do vrat.

"Si čul o naši kleti, o naši čudoviti kleti?"
se reži fašist. Domisl'im se fanta z razsekanim
hrbtom in drugih, celo vrsto drugih.

"Ne", pravim tiho.

"Oho, ta je pa lepa!" pravi briljantinec.

"Naša klet je slavna, misli sem, da je vsak-
do čul o njej. Pokažem ti jo, kaj pravita vi-
dva?" Karabinerja se smejeta. Potem me po-
rinejo, čez prag. Klet je nizka, obokana, na
linah križi, železne mreže in žaklješina. Na
žici se ziblje obločnica. S stropa vise verige z
železnimi obroči. Tudi po stenah so obroči, ve-
rige in žice in — biči.

"Kako ti je všeč?" vpraša fašist.

Biči, biči — debeli ko prst, tanki, iz drobnih
jermenov pleteni, na kratkem lesenem roča-
ju, dolgi biči, kratki, komaj laket dolgi biči,

na stenah, na mizah, na stojalu, v kotih. Bi-
či —

Na dnu kleti, v kotu, se odpro vrata

Na dnu kleti, v kotu, se odpro vrata. Na
stežaj, za hip — na oni strani v drugi kleti vi-
si človek na verigi s stropa. S prsti nog se
komaj dotika tal, glavo na prsih, ko Gospod
na svetih podobah; potem se pokaže čokat
majhen človek, proti nam gre in zdaj je nje-
gov obraz pred mojim. Surove oči ima in me-
snata usta.

"Tale", pravi eden od trojke, "še ni vi-
del naše kleti."

"Kar meni ga pustite!" Obrne se k meni.
"Lase imaš dolge, lica upala, in nohte predol-
ge, ha, ha. Lepotilnih sredstev imam dovolj.
Kaj pa, imaš sestro, a? Mlado sestro, a?
Tudi zanjo imam lepotila. Rdeča bo v lice in
zdebeli se v telo — ha! Nisi videl naše kle-
ti? O, srečne oči, naglej se! Tiste priprave
tamle (pokaže na biče), niso, kar ti misliš, da
so. Makaroni so! Špageti! Ha-ha-ha-ha! Bled
si, noge se ti tresejo. Z makaroni se podpreš,
vsak dan tri sklede: zjutraj, opoldne, zvečer
in še pred spancem, če boš želel. Lase imaš
dolge, kaj si poet? D'Annunzio? S'ovenski
D'Annunzio?" Fašist se smeje, karabinerja
prav tako in potem seže fašist, ki me je bil
pripeljal, kletarju v roke, trepljata se in si
mežikata.

"D'Annunzio! Slovenski D'Annunzio!"

Butnejo me čez prag in navzgor po stopni-
cah, kjer se ustavim in lovim sapo.

"Oddahneš si, do dobra se oddahneš, ko boš
pod rušo! Naprej D'Annunzio! Marš!"

Zopet smo pred vrati, odpro se in zapro. Nekdo po vojaško pozdravi. "Saluta romano, bandito!"

Stegnem roko.

"Sedi", pravi nekdo in mi porine stol. Sedem. Pred mano je pisalna miza, na njej mape, papirji, slika ženske v okvirju, vaza napol uvelih rož, pisalni stroj in revolver. Za pisalno mizo sedi oficir. Pomoli mi kup fotografij.

"Poznaš tele?"

"Ne poznam," zavpijem, predno sem pogledal in že prileti odzadaj na teme, oster kratek udarec. Ko se mi zjasnijo oči gledam po slikah.

"Poznaš tegale?" vpraša oficir v slabi hrvaščini.

"Ne poznam", in zaprem oči pred udarcem.

"Ne poznaš?"

Zopet zaprem oči.

"Ne poznaš? In vendar vemo dobro, da ga poznaš že leta. Veš od kod ga poznaš? Iz šole, vsaj deset let že. On sam je povedal, da te pozna, ti pa lažeš ko pes."

"Žal mi je, toda tega človeka nisem — —" pa tu je udarec, šum v ušesih, megla pred očmi.

"Poslušaj, prijatelj," se nagne nadme oficir, revolver dvigne iz mize in ga trdo položi nazaj.

"Tvoj slučaj je odprta knjiga, vse vemo, vse! Kar si počel pred vojno in po vojni do sedaj. Sedi, in nam lepo povej, vse kar veš!"

Kaj naj ti pravim, če vse veš, si mislim, rečem pa: "Ne vem mnogo, to se pravi, skoro ničesar ne vem," čakam; pa udarca ni in potem, "tisto jutro, ko ste me prišli, sem šel na izprehod v park, risal sem drevje, ko me je naenkrat nekdo dregnil v hrbet. Obrnem se in tam sta vojaka s puškami in kaj da delam. Peljala sta me na zbirališče, odkoder so nas vozili v vojašnico in pred tisti karion z zastrtimi okni. Tam so skočili name vojaki."

"In ne veš, čemu so te zgrabili," vpraša oficir.

"Ne," pravim tihoma.

"Si opazil, da smo večino izpustili?"

"Sem."

"Si, a?"

"Sem. Dvanajst nas je ostalo."

"Da. Dvanajst apostolov, da. Pa zdaj vas je le še enajst!"

"Enajst?"

"Dvanajstega apostola smo že drugi dan postavili pred puške, pred polne puške. Povej, kar veš, bo je bo zate; tudi oni je bil trmast, nimam rad trmastih ljudi."

"Žal mi je, toda ničesar ne vem; zakaj sem tu, ne vem, niti ne vem česa me dolžite?"

"Ne veš, a? V vsej tej smrdljivi vojašnici ni nikogar, ki bi vedel zakaj je tu. Tutti innocenti! Tutti!"

"Žal mi je..."

Žal?" me prekine, "Vsem je žal, ko so enkrat za mrežo. Zakaj ti ni bilo žal prej; po stenah pišete, lepake raztresate. Zakaj si risal po stenah, kdo je bil s tabo? Poznaš tegale, tega, tega tu? Ne, ne, seveda ne! Pa vendar je tale tu tvoj sošolec K. Tvoj sopisar po stenah, reci, če ni?"

"Ni," šepnem in zaprem oči. Zdaj je revolver le za palec pred mojim čelom.

"Poznaš tega?" Na sliki je fant, oni z razsekanim hrbtom.

"Poznam."

"Aha!" se zravna oficir, "Odkod? Koliko časa? Govori, če ne, te ne bo treba vleči pred puške!" in napne petelina.

"V naši sobi je, prej ga nisem nikoli videl."

"Kaj pa tale?" Vrže mi fotografijo. Na sliki je isti obraz. Nič ne rečem. Oficir mi iz-

Kaj pa tale? Vrže mi fotografijo

trga sliko in mi pomoli drugo: zopet isti obraz, to pot v profilu. Molčim. Potem letijo slike v moje naročje.

"Poznaš? Poznaš? Poznaš?" Oficir besni, na čelu ima znoj, potem prične drugače, ko da bi se nenadoma spomnil na pravilni pravni postopek.

“Kako ti je ime?”

Povem.

“Rejen? Kdaj? Kje?”

Tiho odgovarjam.

“Kam si hodil v šolo? Kaj študiraš? Zakaj? Čemu sovražiš Italijo?”

Vprašanja letijo ko puščice, zdaj me izprašujejo trije. Vse skupaj me spominja na slab nemški film, s slabimi igralci, nemogočim režiserjem, diletantskim snemalcem, začetniško osvetljava. Le prizorišče je izvirno. Scba je resnična, ni iz lepenke in iz platna na tenkih okvirjih, kot na odru; ozka je, tesna, s prebarvanim, razpokanim ometom, vegastimi okenskimi okvirji, v kotu je staromodna peč, štirje ceneni stoli in pisalna miza ob steni. Na steni sta ducejeva in kraljeva slika v temnorjavih ozkih okvirjih. Na mizi piše pisalni stroj znamke Olivetti. S stropa visi gčla žarnica, vsaj dvesto sveč, ko šrapnel, ki se je ravnokar razpočil, svetla, slepeč; ko da prši tisoč drobnih kosov zmlatega stekla med lase, v kožo, na lobanjo, do možgan, skozi veke v oči. Zadaj klepeče Olivetti vztrajno, monotono in potem tenek zvok zvonca. Pisar vdeva med valje nov list papirja.

“Poznaš tega? In tega?” Zopet letijo fotografije v moje roke. Pred očmi je revolver, cev je kot črno oko, moje čelo motri, ko da se je zagledalo v točko, kjer se stikajo obrvi in nos. Veke imam težke, roke sklenjene ko stavec, potne, mrzle. Oči zaprem, vendar je tu jeklena cev, ko da bi segala skozi veke, skozi oči, zabita v možgane ko misel norca, ki je tam noč in dan, v zavesti in v sanjah ko nož, ko dolg oster žebelj. Pisalni stroj klepeče in domislil se članka v dnevnem časopisju o Talijanju, ki je na mejni kamen v Postojni zapisal z oljno barvo: “Terra nostra” in s tem, tako je trdil člankar, rešil stoletni problem italijansko-slovenske meje. Izprašujejo me, govore med sabo v nerazumljivem jeziku, pisalni stroj klepeče, zdi se mi ko da bi se nekje na dvorišču ali za vrati spakovali otroci:

“Terra nostra, terra nostra, Olivetti, Mussolini, Olivetti, duce — duce — duce — Olivetti-ti, iti, iti — ini, — ona, cultura italiana.”

Ko le ne bi bili igralci tako prokleta začetniški, ko bi bila scenerija manj resnična in ta cev, to prokletu oko, kje drugje.

“In ta? In ta? In ta? Poznaš? Ne? A, “In pisalni stroj, prokleti Olivetti: ti-ki, ti-ki, ti-ki. Dadaizem je vendar za nami. Umetni-

ška smer je vendar zastarela, smešna je vedno bila, vendar je tu vse ko na skupščini dadaističnih pesnikov, pol norih bohemov skromnega talenta.

Olivetti-iti, ati, tutti, tutti innocenti, duce, duce, duce — terra nostra, nostra, nostra, tiki — tiki — tiki, cink.

Dada. Dadaizem v kasarni! Pol ure za tem me fašist pelje iz sobe, po hodnikih na dvorišče, kjer je sonce in modro nebo in zidovi, ob katerih cveto forsitije, ki so ko dolgi upognjeni prameni luči, ko biči (še vedno so pred mano biči), do obokov, do stebrov, pod katerimi čepe modre sence kot putke, po hodnikih čez stopnice, mimo straž in žičnatih kozljev in mitraljezev, do sobe, do one umazane sobe, ki se mi zdi zdaj kot dom.

“Kako?” vpraša nekdo.

Skomiznem z rameni.

“Si bil v kleti?”

“Nekaj minut.”

“In potem?”

“Ne vem, nekje — nekje na oni strani dvorišča.”

“Dolgo te ni bilo nazaj.”

“Da —”

Nekdo mi položi roko na ramo.

* * *

Vsako jutro je fašist na vratih. Listo ima v rokah in kliče imena. Tretji dan po zasliševanju pokliče moje ime.

“Con tutta la roba!”

“Con tutta —?”

“Si!”

Pred očmi se mi zmegli. Pobiram ostanke paketa v škatljo: dve pomaranči, kosec slanice in nekaj prepečenca.

“Domov greš”, pravi nekdo in mi stiska roko. Kremžar stoji v kotu, začudeno gleda, ko da bi ga zbudili iz sanj. Poberem suknjič in škatlo in grem. V sobi je tiho ko v cerkvi, še jetičnik je tih. Ni mi treba stopati čez ljudi; razmaknejo se kot da bi bil gobav in gledajo v tla. Za fašistom grem po znanem hodniku. Pri stopnišču stoje trije karabinerji. Fašist jim da listo. Zdaj capljam med karabinerji čez dvorišče in potem na levo do nizke, enonadstropne stavbe v ozadju.

Garnizijon!

Vse, kar je zloglasnega, zlovesčega v belgijski kasarni, je zgoščeno v tej besedi. Garni-

zizon. Beseda zveni med jetniki groznejše ko klet. V kleti so verige in biči in igle in uteži... toda garnizijon... Vodnik udari s pestjo na železna vrata. Z one strani glas ko iz groba. Vrata se odpro. Porine me čez prag in vodnik preda listo vratarju. Ta pozdravi in težka vrata se z jekom zapro. Potem zaklepa ključavnice. Sune me s puško v hrbet in pokaže na stopnice. Po hodniku v prvem nadstropju hodita dva z brzostrelkami oborožena vojaka. Zavijemo v daljši hodnik. Na obeh straneh so vrata, šest, osem, kaj vem. Pred nami je podoficir s šopom ključev.

"Nova riba?"

Capljam za ključarjem, ki odpre vrata na dnu hodnika. Vstopim, za mano škrtanje zapaha, zvenk ključev in koraki straž. Razgledam se: celica je dolga šest korakov in osem široka. Na pogradu pod napol zazidanim oknom ležijo štirje jetniki. Eden spi, ostali slone na komolcih in mečejo karte.

"Pozdravljen," zamomlja eden od trojice.

"Novinec?"

"Ne, v transportni sobi sem bil."

"Dolgo?"

"Predolgo. Kako je tu?"

"Slabo."

"Kako zunaj?"

"Pomlad".

Mečejo karte, jaz gledam okoli in ne vem kam bi s sabo. Novinec! Prav ima oni. Zopet sem, kot sem bil pred dvema mesecema v transportni sobi. Ne vem kam z rokami, slednjič le položim škatlo na tla in sedem na pograd. Novi znanci se mi zde, ko da so si bratje. Podobni so si. Zdím se sam sebi kot človek, ki stoji prvič pred gručo zamorcev ali Kitajcev. Vsi se mu zde enaki. Potem rečem na glas. Tutti brutti! Kvartači se zasmejejo, karte pospravijo in eden reče: "Semle lezi, prostor ob stenah je za stare. Imaš rad steni-ce?"

"Kaj?"

"Ne joči. Če jih nimaš rad, bodo morda one tebe vzljubile. Tole je Simon, tale je France, oni je Jaka, tovariš ob steni je plemiške krvi, Milan mu je ime in meni pravijo Pepe. Tutti innocenti! Kako je pa tebi ime?" Povem.

"Kaj pa si ga ušpičil?"

"Ne vem," pravim trdo.

"Ne veš! A-ha-ha, Simon, France, Jaka, Milan — ne ve, čemu je tu. Krasno, ali ga

slišite? Pomlad je zunaj, praviš, da nisi rožice nabiral pri bloku? Zvončke, marjetice in teloh ob borovniškem mostu? Morda ti je aprilsko sonce zmešalo pamet in si nesel košarico pirhov Gambari? Najbrže so bila jajca stara in se je gospodu generalu pokvaril želodec. Kaj? Ne? Že vem: mlad si in vate se je zatreskala Talijanka. Črne oči, črne lase, tenka v bokih, dolgih nog, močnih prsi v črni srajci in te je poljubila. Naš junak pa ponosen, pravi Slovenec! Talijanko pa ne in ne — in si jo urezal čez lice z roko, čez cvetoče lice, namesto da bi jo po zadnjici — in zdaj si tu? Ko bi jo bil po zadnjici, ej, fant, bilo bi drugače! Pamet, fant, pamet, kam bi s ponosom. V smeti spada, stara šara je ta tvoj ponos, ostanek stare miselnosti!"

"Tako je!" pravi Jaka.

"Torej ni bila Talijanka vzrok?" vpraša Milan.

"Ne!"

"Tudi pirhi ne? In marjetice?"

"A, hudič naj vas vzame!"

"Tako, tako! Tutti innocenti, tutti brutti!"

"Žejen sem," pravim čez čas. Simon seže za pograd, steklenica je prazna. Udari s pestjo po vratih.

"Giovanni, ej, Giovanni!"

Čez čas zopet.

"Kaj pa je?"

"Ni vode!"

"Vode, vode! Daj!"

Stražar kolne pred vrati. Čez čas se skozi okroglo, za pest veliko lino prikaže vrat steklenice. Voda curlja v celico.

"Hitro, hitro! Pij!"

Primaknem usta, voda je postana, topla. Vseeno goltam. Simon stoji za mano. Ko se napijem, priskoči in podstavi svojo prazno steklenico.

"Kaj ste krokodili, za sto hudičev?"

"Giovanni ni slab," pravi Simon, "nikoli ne skopari z vodo, toda nočne izmene, ti so ko hudiči. Tole (pokaže na steklenico) je naša nočna zaloga."

Ležem na leseno ležišče. V kotu je nekaj umazanih tenkih koc. Zložim eno in si jo podložim pod glavo.

"Boš kvartal?" vpraša France.

"Ne igram kart."

"Fant, eno ti rečem, počni kar hočeš, le pre-mišljaj ne! Poj, igraj z nami; misli niso za človeka v tem hlevu in hvali Boga, da nas je več skupaj."

“Boga?” zategne Simon. “Kaj ima Bog pri vsem tem; kot tercijalka klatiš!”

“E, hudič!” Mar naj bi bil rekel: zahvali hudiča?”

“Bolje bi bilo! Boga, Boga, kdo ga je kdaj videl. Buržuji si, buržujsko misliš, po starem misliš. Hudič s tako miselnostjo, pospravimo z njo!”

“Kaj ti praviš” se obrne k meni.

“A, hudič naj vas vse skupaj vzame!”

“Boš kvartal?” Ko da bi mu bilo žal, da se je zagnal vame.

Karte padajo na pograd, ko udarci vesla na vodo. Ne premišljaj! Pa misli so tu, neurejene, cel klopčič jih je. Zakaj sem tu? Zakaj ne več v transportni sobi? Kaj je K. govoril, če ga res imajo. Kaj je bilo v onem aktu v zaslisevalni sobi, v aktu z mojim imenom na platnicah. Prokleti Lahi. Kaj vedo? Kdo me je ovadil? Čemu? Čemu? Kdo so bili oni za oknom kamiona, ko so me prijeli? So bili Talijani? Slovenci? Seveda so morali biti Slovenci! In K., ta ničla, kaj je čvekal, kako, da Talijani vedo zanj? Obračam se po pogradu.

“Boš igral? vpraša Jaka.

“Bom!”

* * *

Obločnica pod stropom je kot šrapnel. Oči me bole. Čevlje imam pod glavo, tenko koco na sebi. Deske so trde, obrnem se na stran, prav k steni se potegnem. Ne premišljaj! Oči dvignem, lice prav pri steni. Omet je okrušen, brezbarven, razen rjavih madežev, sredi katerih lepe sploščene stenice. Zgoraj je lina z železnimi križi in železno mrežo. Pod lino so narisani kvadrati. Vzpnem se na komolce. Kvadrat je narisana s svinčnikom, predstavlja črn okvir, sredi okvirja je z velikimi črkami zapisano: Janez Komar, ustreljen — datuma ne morem razločiti. Za ped vstran je podoben okvir in v njem ime: Ivan Smekekar, ustreljen februarja 1942.

“Jaka, Jaka!”

“Kaj za hudiča pa je?”

Kažem na mrtvaške oglase. Roka mi trepeta.

“Kaj je to Jaka?”

“Saj vidiš!”

“Talcí?”

“Talcí!”

Na steni, ob kateri spi Jaka, je še več kvadratov, in na nasprotni strani tudi. Megli se mi pred očmi, pa vseeno štejem. Osem, devet! Soba talcev.

“To ni edina soba,” pravi Jaka, ko da bi bral moje misli.

“Zaspi, za hudiča in ne premišljaj!”

* * *

“Con tutta la roba!”

S to frazo so jih jemali. To je konec, konec!

“Con tutta la roba!”

Karabiner pokaže name. Sojetniki mi stiskajo roko.

“Zbogom, zbogom!”

Celo Simon reče zbogom. Na hodniku me karabiner uklene, jeklene lisice so ko led. Po stopnicah gremo navzdol do vrat in vratar kolne, ko da bi to spadalo k poklicu. Zunaj je sonce, pesek je rumen, nebo ima barvo spominčič. Stopam počasi, škatlo tiščim v pesteh, suknjič pometa po tleh. Zberem pogum in se razgledam. Toda straž z bajoneti na puškah ni, tudi kamiona ni — morda za vogalom, hodimo, tudi tam ga ni. Srce mi razbija, — in upam. Pesek škriplje, v ozadju se premikajo lahki tanki. Zdaj smo mimo glavnega vhoda, hvala Bogu, torej me niso imeli za talca, tu so arkade in znani hodnik. Straže in kozli iz žic in strojnice pred vrati. Po hodniku gremo do transportne sobe. Tam stoji narednik. Vpiše moje ime na pol popisano polo papirja. Na hodniku zadaj stoji dolga vrsta ljudi. Med njimi je mnogo neznanih obrazov. Pristopajo k mizi, za katero sedi podoficir. Vsakdo pove svoje ime. Gledam po znancih.

“Kaj vse to pomeni?”

“V Italijo gremo, menda v Gonars.”

“Kje je Kremžar?”

“Con tutta la roba!” pravi znanec pomenljivo.

“V garnizijonu ga nisem videl.”

“Ni čudno.”

“Kako?”

“Stari je opravil s tem svetom. Tri dni po tvojem odhodu so ga odpeljali.”

“Pa stari jih je imel vendar čez šestdeset.”

“Petinšestdeset.”

“Kje so ga?”

“V gramozni jami, tako pravijo. Škoda Kremžarja! Ko ga ni bilo nazaj, mi je bilo žal za medveda starega; gor, dol, se spominjaš? Gor, dol, ves dan in v noč. Potem nismo imeli

koga kleti. Saj se spominjaš. Spat leži, stari k —, ne menčaj! Pa stari k — nikomur ni rekel žale. Zdi se mi, da je bil doma kaj več počel, kot le duceja klel. Žilav je bil stari in ko so ga prijeli, je bil menda obut v težke gozjarice. Nekdo je trdil, da so se mu hčere, tri je imel, spajdašile z Lahi in da je stari, ko je zvedel —”

“Gobec drži!”

Narednik me porine na konec vrste.

“Gobec drži, kanalja!” štejejo nas, kličejo po imenih. Potem nas znova štejejo. Uvrste nas v vrsto po dva in dva ko šolarje za velikonočno procesijo. Kruh dele in dva kosa sira, za pot.

“Gonars!” pravi sosed.

Gonars, Gonars, mi gre po glavi. Zakaj Gonars, čemu ne domov? Domov! Kako abstraktno, kako tuje zveni ta beseda. A casa! To zveni bolj domače, drži se teh sten, teh križev, in žičnatih kozlov in bičev v kleti. Kako je neki doma? Dolga veranda je najbrže umita. Velika noč bo in okna, visoka svetla okna, odkoder se vidi na Kersnikov vrt, kjer cveto breskve, so očiščena, zavese oprane. Bršljan v loncih in asparagusi na visokih, nerodnih bidermajerskih stojalih in prtiči so razpostavljeni po pletenih foteljih. Po stenah so fotografije in veliko ogledalo je na hodniku, ki vodi v kuhinjo, v jedilnico in v druge sobe. Domov! Ko da bi nekdo klical v gluho noč. In tu je odmev teh sten: jutri, kot nekaj, s katerim tolažiš otroke. Jutri, hudič naj vzame jutri! Jutri bo fašist na vratih, ne za nas, za nove (novincev nikoli ne zmanjka); isti postani, olivni obraz — in kje bomo mi? Proč! Proč! Hotel bi proč iz te sobe, zidov in križev na oknih. Nekoč bomo šli domov, odvrgli bomo cunje, in se oprali. Kdaj?

Domani! Dopodomani sicuro.

Tak je odgovor straž, tak je odmev teh zidov, zdi se mi da tudi straže same sebe tako tolažijo.

Pojedli smo kruh (za perišče ga je bilo) in sedaj varamo sebe in druge: domov bomo šli! V Ljubljani sem, do doma bi imel od tu deset minut hoje, pet, če bi tekel (seveda bi tekel) in govorim, ko da bi bil dom nekje za gorami, ontran morja. V Sloveniji sem in pravim: domov bom šel, ko da bi bil rudar v Pensilvaniji. Spominjam se človeka, ki je klical: domovina, domovina in je segal predse, kot da bi bila

domovina babnica, nekaj, kar bi bilo mogoče objeti. Tudi jaz ponavljam: domovina, domovina, na tisto verando mislim, na bršljan in na breskve na Kersnikovem vrtu. In potem se mi kolene, in se tolažim in se opravičujem, ko da bi bil kdo slišal moje misli: makaroni so bili slabi, sir plesnjav! Jutri bomo za žico, nekje sredi usrane Furlanije bomo, če bomo (boljše se sliši, če tako rečem) in se režim bedasto. “Domani andiamo a casa.” Tudi drugi se bedasto režijo, ko prestrašene ženske smo. Lahi se smejejo, tudi njih je strah.

“Si, si, domani!”

* * *

Zdaj nas uklepajo. Za mizo na tleh je kup verig. Jaz stopim naprej, ker sem že vklenjen. Ko smo vsi vklenjeni, rožljamo po hodniku do vrat, ki vodijo na dvorišče. Tam stoji ob mizi oficir. Po eden stopamo k njemu, da bi pregledal verige. S prstom sili za verigo, potem s svinčnikom. Pristopim in kar se da napnem mišice na rokah.

“Kdo je uklepal tegale.” kriči oficir. Karabinerji gledajo vstran. Odpne verigo in jo zategne za dva člena. In zapre žabico. Zastokam pa ne pomaga. Oficir me porine naprej. Stopam po hodniku, obleko in škatle v uklenjenih rokah in sedaj smo na dvorišču ob steni, kjer nas znova preštevajo. Iz teme (ura je četrta zjutraj) pade četa karabinerjev. Urede nas v četrstope, ko da bi šlo za sokolsko povorko, ob vsak četrstope se postavi vojak z brzostrelko. Potem odpro vrata kasarne. Rožljamo po produ, okoli sto nas je, mimo straž in žičnatih ovir in tankov, skozi vrata, štirje in štirje in po dva Laha ob strani. Po sredi ceste gremo, pred nami in za nami vojak na motornem kolesu.

Dani se. Nebo je kot temna natrgana rjuha. Nekje cvete lipa, vonjamo v zrak in se spotikamo. Izza ometanega zida ob cesti se vidi vrh razevele magnolije. Nekje poje kos. Štorkljamo, srkamo zrak in se oziramo. V oknih se prižigajo luči.

“To bi bilo nekaj za Kremžarja.”

“Da.”

“Kremžarju ni preslabo.”

“Kako veš?”

“Ne vem, upam.”

“Vidiš tisto okno?”

“Kje?”

"Tam!"

"Da."

"Tisto je moja soba. Ti, kaj praviš, če bi se pognal čez tisti zid, morda bi —"

Potem utihne in caplja ob moji strani.

Nekje iz teme, na postaji, piska vlak.

* * *

"Kot pa hodiš?" me vpraša žena, "si zmetal smeti?"

"Sem."

Umijem si roke in sedem k mizi. Lomim kruh, ropočem s priborom.

"Beafsteak je sijajen!"

"Kaj pa gobice?" vpraša žena. Poljubim jo. Naložim si krompirja in posebej na manjši krožnik šparglje in pečeno korenje.

"Boš solato?"

Prikimam in točim pivo v kozarec.

"O," pravim s polnimi usti, "tale naš sosed iz številke 303 mora biti čuden patron."

"Čemu? Dvomim, če ga sploh poznam."

"O, kar tako, nič, nič!"

"Boš še mesa?"

Potem je na vrsti kompot.

In kava. In pipa.

MARIJAN MAROLT

Ilustriral Milan Volovšek

ŽENA, DAR BOŽJI

1.

Nekaj časa sploh ni bilo nobenega reda. Ubogali so vsi vsakega, ki je kaj zapovedal. Velik tovorni avtomobil je že prevozil Ljubelj in se bližal spet bolj položnim klancem. Štiriletni Boštjanček je ukazal: "Ustavite!" Včasih je prvi komandiral polkovnik: "Puk, mirno!" Nato so povzeli isto komando majorji, eden v basu, drugi v baritonu, sin posebno nežne beograjske porodice v tenorju, kot tri aleluje za Veliko noč: "Bataljon, mirno, ... taljon mirno, ljon mirno!" Nato šele so se izprsil četni komandirji: "Mirno!", nakar se je vojska umirila. Zdaj pa je bilo narobe, nobenega reda. Zavriskale so sestrice: "Boštjančku je slabo!" Poprijele so v altu mamice in tete: "Ustavite, Francetov Boštjan...". "Očka, strici in sosedje so baritonirali: "Ooo-ga!", dokler tega ni sta zaslišala gospod dekan in gospod duhovni svetnik, ki sta sedela v kabini, in dala zadnje povelje šoferju, Smoličkovemu Tonetu, za volanom. Razen nekaj žensk so vsi izstopili, da si po Boštjančkovu zaslugi raztegneje ude, vse otrple od dolgega sedenja in čepenja, pa da se nekoliko prezračijo od dolgega tiščenja drug k drugi in druga k drugemu; kajti v notranjo-

sti tovornega avtomobila je bila huda gnječa. Najbolj vesela sta bila občinska tajnika dveh nesorodnih občin, ki sta se vozila na blatnikih in jima je karavanški veter prepihal kosti in mozeg. Napravila sta nekaj odročenj in priročenj, ker sta bila svoje dni pri Orlih. Lojzu Kozini so šle proste vaje bolj slabo od rok, Žanu bolje. Zato je doktor juris Andrej Liković predlagal, naj bi zamenjal Lojza na blatniku kdo mlajših in se je kmalu javil španov študent. Javil se je prostovoljno. Lojze se je s staro orlovsko gibčnostjo neverjetno hitro vsedel k doktorju in mu hvaležno stisnil levo, ker desnice baš ni imel pri roki.

Še preden se je ostala srenja spet skobacalala na kamijon, se je Lojze še enkrat zahvalil doktorju s sledečimi besedami: "Bog bodi zahvaljen, da žene nisem vzel s seboj! Kako bi revica prestajala to vožnjo!"

Doktor Liković je pripomnil, da tudi on hvale Boga, kajti njegova žena je po vrhu vsega drugega še gluha. Ko bi bila zdaj tu, ko se je ustavil avto sredi najbolj strmega klanca, bi mislila, da so nas napadli partizani in bi skopnela.

Lojze je še pripomnil: "Imam tudi hčerko, v nekako srednjem semestru filozofije. Če bi

sedela notri poleg Španovega, bi se mi zdaj študent gotovo ne bil umaknil. Soproga pa, Bog jo obvaruj pred partizanskimi pogledi, bi v tej natrpanosti človeškega življa, ki je bolj podoben sardinam ali vžigalicam kot pa romarjem, tudi ne mogla videti, kako se stiskata mlada dva, da bi prej prispela pod varstvo zaveznikov. Saj bi moralo, revše ubogo, ki je moja zakonska žena, še vso pot poslušati, kaj se sorodnice in prijateljice in še tuje gospe pogovarjajo in bi ji tako rodna hčerka lahko izpadla iz materinske pozornosti. Med takšno mučedumbro, kot vlada na tem vozilu, res ni mogoče napraviti smrtnega greha, toda dovolj slabo bi bilo, če bi napravila mali greh. Sedeminsedemdeset malih grehov pa že znese za en naglavni greh, kot so me rajna mati učili. In pri mladini jih je kar brž sedeminsedemdeset." — "Že prav, dragi gospod Lojze, ampak tega ne vem, kaj je mučedumbra." — "Se Vam vidi, da ste Ljubljčan. V naši občini sta bila pa dva, ki sta šla na Špansko borit se za komunizem. Naznanili ju nismo, ker smo bili prepošteni, dražili smo ju pa, kako da sta tako hitro pribežala pod rodni krov. Izgovarjala sta se, da je bilo Francove mučedumbre toliko, da se sploh skozi njo videlo ni. Iz tega sklepam, da je mučedumbra zelo velika in natrpana vojska, kot na našem avtomobilu." — "Že prav, dragi Lojk, se bova o ženah, velikih in malih grehih, pa o španskih mučedumbrah še jutri kaj pogovorila. Naši sopotniki se spet zbirajo, kajti Francetov Bošt'anček se je po vsem videzu med tem že izčedil".

* * *

Družba se je ustavila pred boroveljskim župniščem. Gospod župnik, Nemeč sicer, je znal tudi slovenski. Povedal je, da ima v župnišču nekaj podobnih družb, manjših sicer, vendar sprejme rad tudi ta avtobus, saj so ljudje preganjanci kot je tudi njega vsa ta leta preganjal brezbožni Adolf Hitler. Čez noč jih bo namestil v kapeli, sestra bo skuhala čaja. Če je med begunci kakšna bolna starica ali žena pred porodom, rad odstopi svojo posteljo. Čaj je bil iz gorskih zeljšč, zraslih na karavanških pobočjih; begunci so imeli pri sebi še toliko žganjice, da so je lahko tudi župniku in njegovi sestri nekaj v čaj nalili.

Dr. Likovič je vzdal Lojzetu ime Lojk. Oba sta že večkrat v svojem življenju v cerkvi zaspala, vsak v cerkvi svoje rojstne ali pozne-

je pristojne fare. Vso noč pa še nihče njiu ni v cerkvi prespal, tudi na Brezjah ali na Zaplazu ne, ker sta prihajala na božjo pot šele v dopoldanskih urah. Vlegla sta se drug poleg drugega in klepetala. Župnikova sestra je vrgla nanju otep slame, ker odej ni bilo. Oba sta mislila, vsak na svojo ženo in Lojk še na hčerko. Pa nista o tem govorila, ker ju je bilo sram. Doktor je pravil, kako se je v prvi svetovni vojski kar se da skrival, da ni prišel v najhujše skušnjave junastva; Lojk je govoril o svojem ujetništvu na Ruskem. Ker sta jima bili misli drugod — kje drugod kot pri ženah — drug drugega nista dosti poslušala in sta precej nerazložno govorila.

* * *

Poznala sta se že od prej, samo bolj površno. Vsak je poznal svojo ženo, ne pa žene svojega bližnjega. Oba sta bila dobra zakonska moža. Ne želi svojega bližnjega žene in ne dregaj v zakonske težave svojega bližnjega! Zato tudi v Celovcu o teh stvareh nista govorila in sta rajši iskala, kje bi dobila kaj mokrote, da ne bi nadlegovala sopotnikov, ki so je še nekaj imeli. Da je ta prekleti Hitler tudi tužni Korotan izsušil do zadnje kaplje mošta, so jima povsod pripovedovali, in da po radijskih poročilih ima priti jutri tu — sem angleška vojska, ki so si jo nemški Avstrijci že od pamtiveka želeli, pa jo je kleti sovrag Hitler prehitel. Neka obupana pomožna sestra s kljukastim križem se ju je le usmilila in jima pokazala urad, kjer bi utegnila dobiti še eno kapljico alkoholčka, preden vzame vrag zadnji ostanček kerntenskega gava. Nista šla rada tja, nazadnje ju je omeščala omeščana volja, za katero sta molila pred rožnim vencem, ki ga nista dokončala. Tam so zatrjevali že vsi, da so socialisti, da so bili, da so in da bodo socialisti, čeprav jih je sila razmer dotlej gonila drugam. Izpraznila sta naša prijatelja zadnja šilca in odšla na ležišča svojih dragih rojakov.

V Beljaku je družba tistega furgona narastla z novimi vozili že na tristo oseb. Največja reveža med njimi sta bila Lojk in dr. Likovič. Saj še nekateri drugi niso imeli žena s seboj, pa se niso sami sebi smilili. Vsi so srečno prijadrli v Videm, kjer jim je nadškof Nogarara lastnoročno prinesel makaronov na dvorišče, na katerem so sedeli, ležali, molili, dremali in tudi prenočevali. Duhovni svetnik je izstaknil nekje steklenico laškega vina,

ker so vse ostale steklenice videmski oštirji in meščani poskrili s sodi vred, da bo stvar pozneje dražja. Osem ljudi, med njimi dr. Likovič in Lojk, je pilo iz tiste steklenice, pa so vsi postali žejni, najsi so se že prej vode napili. Pridigar pri jutranji sv. maši je napovedoval, da se bodo vremena Kranjcem zjasnila. Kdo bi v teh časih še mislil na žene v zaslužjeni domovini!

Že v Beljaku sta slamnata vdovca ležala kjerkoli. Tu v Vidmu ni bilo več razlike med grofom in deklo, med hlapcem in gospodinjo, med sivolaso gospo in mladim študentom; vsi so ležali na dvorišču na golih tleh.

Sredi noči so začele Kozino boleti kosti. Obrnil se je na drugo stran, pa so ga takoj zabolele še na drugi strani, in je vzdiknil molče:

“Oh, Mica, Mica, Micika, Mimica! Vsak večer si mi postlala posteljo. Če sem se vrnil od župana — po uradnih razgovorih seveda — si se res včasih demonstrativno obrnila na levo stran, toda posteljica je bila mehka in jaz sem vseeno čutil mehko tvojega telesa, ki ni zaostajala za mehko Tvojega srca in za mehko Tvoje čiste duše. Kako ti je zdaj, ko mene vse kosti bolijo? Zdaj ti bi lahko zapel tisto večno lepo pesem: “Kaj ti veš, kako je meni, ko ležim na tujih tleh!” Ne zameri, Mica, Mimica: morda mi prihajajo solze v oči zaradi spremembe zraka.”

Sredi noči so začele boleti kosti tudi doktorja Likoviča. Ko se je obrnil, so ga zabolele še na drugi strani in je meditiral:

“Angela! Že precej let je tega, kar sem te klical: “Angelica” in si bila vsa nežna. Potem sem te klical Angelo. Gluha si postajala in sem te klical tako zato, da je bilo krajše, da si laže slišala; ne ker bi te imel manj rad kot takrat, ko sva sedela pod hruško in sem ti trakove predpasnika za hruškino deblo za vezal. Rekla si, da sem hudomušen, jaz pa sem te poljubljal, ko si pentlje odvezovala. Bog te je udaril z naglušnostjo. Angelica, saj nisi več Angela, ali veš, zakaj si oglušela? Bog ti je hotel prihraniti poslušanje mojega smrčanja! Zato si dobro spala, najsi sem smrčal vso noč, ko sem prihajal iz unionske kleti. Zjutraj si me tako nedolžno vprašala: “Kdaj si pa prišel?” Za dve uri sem te vedno nalagal. Ti si vse verjela. Ali verjameš tudi, da me kosti bolijo? Angelica, Angelica, kam smo prišli? Seveda bi verjela, če bi vedela da je tujina mačeha.”

Starejši bralci starejše slovenske književnosti se bodo spomnili, kako je Cankarjev Polikarp iz groba vstal in okrog sebe šaril. Prav tako je vstal na dvorišču tiste videmske kasarne ali gimnazije tisto noč Alojzij Kozina. Podoba z vrhniškim britofom je še bolj natančna: vsi drugi, možje, žene, dekleta, otroci in starčki obeh nekdanjih spolov — so obležali. Kozina je torej mahal z rokami okrog sebe, da bi pregnal misli na svojo blago ženo. Tedaj pa se je dvignila iznad groblja beguncev druga postava: manjša in bolj rejena, doktor Likovič. Tudi on bi rad pregnal misli na svojo blago ženo.

Obe postavi sta se približevali. Približali se čez trupla živih izgnancev in luna jima je branila, da se nista preveč spodtikala ob speče sorojake.

“Kaj pa vas nosi tod okrog, Lojk?” je vprašal dr. Likovič.

“To, kar vas, dohtar: trde kosti, ki mi spati ne pustje.”

“Pa pojdiva spet spat, če je tako” je odločil doktor. Ne doktor, ampak dohtar. Tudi tajniku ni nihče več rekel Kozina. Samo dohtar in Lojk sta bila še, dokler nista izginila s pozornice slovenskih beguncev v Italiji. Vedno sta tiščala skupaj in kot sta se nazivala, tako so ju klicali še drugi.

2.

O vsem sta se dohtar in Lojk pogovarjala, samo o svojih ženah ne. Politizirala nista, vsaj preveč ne. Se pravi, politizirala sta že, pa samo o starih časih, ko je dohtar hodil po shodih, Lojk pa postavljaj Kreku in Korošču govorniški oder; ko je dohtar kandidiral, Lojk pa je volilce na volišče zganjal. O tej novi politiki, ki jo vodita Churchill in Stalin, rajši nista govorila, če niso drugi pričeli o tem govoriti. Lojk Stalina ni cenil, ker je imel že iz ruskega ujetništva Rusov čez glavo. Dohtarju se je Churchill zameril, še preden je zadnjikat Angelici v roko segel.

O vsem drugem sta se pa precej pogovarjala. Iz Vidma sta prišla v Monigo in spet je srenja narastla. Le kod so se jemali vedno novi ljudje. Baš je napočilo vroče poletje, naprave v taborišču pa so bile borne. Sonce je pripekalo, drevja ni bilo; žeja je pritiskala, vodovod ni deloval. Dohtarjev brat, tisti dekan, ki je še ob pravšnem času ustavil onstran Ljubelja kamijon, da se je šel Francetov Bošt-

janček izčedit, je to stvar prav enostavno razložil: "Senza acqua". Brat dohtar in faran mu Lojk sta bila huda in sta mu ušla v sosednjo vas, kjer sta prebila popoldan brez sence v kleti ob vinu. Imela sta še nekaj cvenka.

Tudi na naslednji postaji, v Forliju, Lahi niso več skrivali vina. Samo valuta se je poslabšala. V Serviglianu, enem najlepšem kotičku begunske Italije, sta že dobila trgovske zveze s sorodniki v Severni Ameriki. Ti blagi sorodniki res niso vsega razumeli, toda kaj en dolar proti sto liram!

Nekega lepega dne je izšel ferman angleškega komandanta: "Družine z mnogoštevilno otročadjo se preselijo v Senigallijo ob morju. Posamezna prazna mesta zasedejo lahko starčki, če se izkažejo s potrdilom, da jim bodo druge žene perilo prale. Komandant novega obmorskega kampa namreč ne bo trpel umazanih srajc, kaj šele umazanih spodnjih hlač." Prav tiste dni sta bila dohtar in Lojk precej žalostna. Grozdje je bilo v najbolj bujnem zorenju. Kmetje, ki so tam posebno usmiljenega srca, so beguncem radi dovolili, da ga zobljejo po mili volji. Tudi dohtar in Lojk sta šla v trgatve.

Grozdje jima ni šlo v slast. Ko je dohtar pozobal jagodo, se je z bridkostjo vprašal: "Ali ima Angela, se reče Angelica, sploh turščini močnik doma, ko jaz tu trtne jagode zobljem?" In se je vprašal Lojk: "Iz vinorodnih krajev je doma Mica, Micika. Ali sploh ve dandanašnji, da se po svetu vršijo trgatve?" Nič si nista rekla in nič si nista povedala. Ko sta obrala vsak svoj tretji, četrti grozd, so se jima zalesketale oči in sta prosila vinogradnika za vrč lanskega pridelka. V tistih krajih so bili vinogradniki res usmiljenih src, čeprav so nekateri iz same objestnosti pri volitvah glasovali za komuniste.

Ob tisti kapljici lanskega pridelka je vprašal dohtar Lojka, če naj bi se oba ne preselila na morje. Lojk na to vprašanje ni bil pripravljen in si je najprej še enkrat poplahlil grlo. Nato si je izmislil veliko modrost: "Županova mati, ki so z županom vred tukaj in bodo šli radi na morje, da laže svojih sedem otrok operejo, bodo gotovo oprali tudi moje srajce in gate. To seveda samo napram angleškemu poveljniku. Dejansko bom pral sam, ker sem se tega dela izučil v Sibiriji, v ujetništvu. Oh, ko bi vedeli vi, dohtar, koliko smo imeli tam uši. Dokler nas niso dali k kmetom. Tam je bila vdova, ki ji je mož trohnel na

bojnih poljanah. Tudi hči Aljoška bi bila še smrtnega greha vredna. Kam sem zašel? Dohtar, usekajte me po butici, hudič me skuša!"

Dohtar je odločil drugače. "Greva, Lojk!" Babe gori doli, midva greva, dajte mi roko!"

"Si, si" je odgovoril Lojk, da se ne bi pogovor o ženskah razvlekel.

Dohtar je nadaljeval: "Menim, da me bo Johanca vzela na pranje, ker sem pomagal ustaviti kamijon onstran Ljubelja, ko ji je začelo pamža zavijati. Vi, Lojk, mi boste pomagali pri pranju, da vrle Francetove žene ne bom preveč zaposlil. V vsej tej kolobociji vidim božji prst. Doslej so nas gonili vedno proti jugu. Zdaj gremo za precejšnjo kilometražo nazaj proti severu. Vračamo se domov!"

Senigallija, naj jo pišemo z enim ali dvema loma, je slavno mesto. Še bolj slavno je postalo, ko so prišli tja begunci z dohtarjem in Lojkom. Rojstno mesto slovitih pevk in kardinalov, rojstno mesto grofa, ki je bil božjasten, pa je postal papež in bo postal kmalu svetnik kot njegov sodobnik, naš dolenski Baraga. Mesto s komunističnim županom in ljudmi, ki tega župana niso volili. Morje je mirno in če se razburka, je to morska izjema. Obala je položna. Kmalu tam za mestnim ravninstvom se pričenjajo dvigati holmci. Na levi je bilo nekaj gajev, kamor so hodili v skrivne sence razglabljat zakonski pari o bodočnosti svojega zaroda. Na desni je rastla iz morskih globin višinska naselbina, ki se je imenovala Scapezzano. Peznik bi rekel in napisal: vse blagoslove tebi, Scapezzano!

Prav v ta Scapezzano sta zahajala dohtar in Lojk. Uro hoda je bilo, poldrugo, če sta v tulipanih ali resju počivala. Ko so se drugi begunci borili z morskimi valovi, sta onadva kašljala in zdehala. Nazadnje sta prišla na vrh in naročila pol litra.

Lepega pomladanskega, poletnega ali celo jesenskega popoldneva, ko je naložil dr. Stopar študentom begunske gimnazije vse polno kazenskih nalog — stokrat in petstokrat napisati Horacov verz —, sta šla po stari navadi dohtar in Lojk spet na Scapezzano. Gor grede med potjo sta se pogovarjala o kampovski hrani. Dohtar in Lojk nista vedela, po kaj sta prišla. Prišla sta na izlet.

V gostilniški sobi je sedelo nekaj financarjev in karabinerjev, ki z našima niso imeli hudobnih namenov. Naša dva sta si vendar rajši izvolila borjaček z vodnjakom, na katerega sta si postavila skromno merico črnine.

Tedaj sta zapazila, da je odondod zelo lep razgled na sinji Jadran. Jadran je sinji, pa ga glej s katerekoli strani. Če ga gledaš s kvarnerske obale, je po barvi podoben predpasnikom, ki so jih nosile naše kmečke ženske: dokler je bil predpasnik nov, je po barvi podoben kvarnerskemu morju v jasnem vremenu; ko se je predpasnik postaral, umazal in ogulil, bi ga lahko potopil v Kvarner pri oblačnem vremenu in najboljši ribič ne bi zapazil, da to ni del sinjega Jadrana. Doli pri Dubrovniku je sinjina drugačna, taka kot modra barva na vseh južnoslovanskih trobojnicah, celo na trobojki gotskih Hrvatov. S Scapezzana je pa sinjina takšna, da še drugačna več ni. Lojk in dohtar si nista mogla domisliti primerjave. Mi pa, ki smo prišli pozneje v Argentino, smo se je domislili ob Belgranovi dvobojnici: to je tista sinjina, ki je polna nedolžnosti in je morala prevzeti i Lojka i dohtarja.

"Lepo je na svetu, Lojk, in tudi s te strani je buči, buči, morje adrijsko lepo. Saj gledate tudi vi tja dol, če prav vem."

"Verjemite mi, dohtar, da sem že večkrat gledal tja čez. Danes vidim nekaj novega."

"Vi tudi? Ne more biti drugega, kot naša južnoslovanska obala. Od tam" ... in je dvignil palec, kot je bila svoje dni v avstrijskih šolah navada.

"Precej doli smo in do Sušaka bo že en dan, hočem reči: en palec." Lojk je pritisnil k enemu palcu še drugega pol.

"Baje plovejo tukajšnji ribiči prav blizu tja do nasprotnih bregov."

Zvečer je razglasilo angleško poveljstvo, da bo vse žive prebivalce taborišča št. 7 z dohtarjevim kanarčkom vred natrpalo v vagone in preselilo v južno Italijo, v mesto Barletto, ki je tudi ob morju in bodo imeli razseljenci tam več prostora kot so ga imeli tu. Zato smejo vzeti s seboj vso prtljago.

Dohtar je preudaril: "Spet gremo proti jugu."

Lojk je rekel sam pri sebi: "Adijo, Micka!"

3.

V Barletti je bilo lepo. Mesto je bilo sicer zelo umazano, toda ljudje so bili dobri. Župan ni bil komunist. Nova angleška miss je bila skoraj dražestna in polna ljubeznivosti. Zato jo je kmalu izpodrinila ona senigalska, ki je prišla za njo, ker je preveč ljubila Sloven-

ce. Jadransko morje je imelo tam sinjino preperolega plavega lonca.

Toda takega vina kot tam doli naši ljudje še niso pili. Šestnajst gradov je imelo, če si še malo vode prilil. Brez vode je bilo resničnih šestnajst stopinj.

V tem mestu je bila poleg drugih gostišč stara gotska klet, kjer so točili vino. Šel si po stopnicah globoko navzdol in si mislil, da si prišel v podzemске prostore kralja Matjaža. Še bolj si mislil to, ko si zagledal za točilno mizo gostilničarja, ki je venomer spal. V vrče je natakala vino stara ženska, menda gostilničarjeva teta. Kadar je prinesla nečaku denar, da ga je zbasal v predalnik, se pri tem opraviilu nikoli ni zbudil.

Celo ljudje, ki za zajterk nikoli niso prenesli lažje pijače od belokranjske slivovke, so pričeli v gotski kleti zajtrkovati barleško črnino. In so se potem prav dobro počutili.

Barletta ni imela prijaznih scapezzanskih hribov za svojim hrbtom. Za hrbtom je imela mesto Andrijo, zvezano s samo seboj z ravno cesto, ravno kot ravnilo. Tisto mesto Andrijo so pokrivali vinogradi in oljčni gaji. Mesta ni bilo videti, videti je bilo na obeh straneh grmovje, v sredi pa cesto. Ker se vsaka obala vsaj nekoliko dviga, je bila Andrija vzv'šena nad Barletto. Ko si gledal ravno, dvigajočo se cesto, si računal, da se boš moral vzpenjati navzgor. Ko si šel na izlet v to sosednje mesto, nisi nikjer občutil strmine.

Je bilo še nekaj drugega, kar je izletnike mikalo in privlačevalo. Gledavši iz Barlette proti nevidni Andriji, si na desno roko zapazil nekakšen grad, cerkev ali razvalino, ki stoji na vzpetini. Ko si prišel v Andrijo, tistega čuda nikjer več ni bilo na spregled. Tudi andrijski gostilničarji niso o tem nič vedeli. Tako sta se večna turista dohtar in Lojk vračala z izletov v Andrijo včasih kar malodušna.

H kralju Matjažu je zahajal poleg drugih gostov tudi profesor Ludvik Kavšek, eden izmed stebrov slovenske begunske gimnazije. Bil je dolgin s kratko, že nekoliko sivečo brado, po poklicu naravoslovec, po stanu pa oženjen, in to srečno oženjen mož. Njegovi ženi je bilo ime Erika, ker ni bila iz kmečke družine, ampak je bila svoje dni učiteljica. Že na prejšnjih postojankah je Kavšek rad drugaril z dohtarjem in Lojkom, ki njegove družbe nista zametavala. Ko sta ga vlekla, sta rada pozabila na Angelico in Miciko.

Hodili so v parih po dva in dva

Tistega dne je pripeljal v gotsko klet profesor Kavšek tudi predsednika taboriščnega odbora, ki sploh ni imel svojega imena, da ga ne bi tajni agenti prepoznali. Recimo mu torej Edmund. Ta Edmund je bil popoln abstinent in so mu že rajni jugoslovanski zdravniki predpisali takšno dieto, da razen nič sploh ni smel ničesar več jesti. Ker možak ni nič jedel, je tem laže opravljajal predsedniške posle. S profesorjem Kavškom sta bila iskrena prijatelja, posebno pa ju je družila ljubezen do matere narave. Ko je stopal tega dne profesor Kavšek po stopnicah navzdol v gotsko klet, mu predsednik Edmund ni sledil z vinskimi poželenji, ampak zgolj iz akademske uslužnosti in starega prijateljstva.

Ko sta prišleca zagledala dohtarja in Lojka, se je tudi njima zahotelo gotške arhitekture in sta obsedela.

“Samo tega ne razumem,” je pričel razgovor Kavšek, “da vidva, dohtar in Lojk, tukaj posedata. Prej sta hodila na holme in griče in gledala čez sinji Jadran; zdaj študirata gotško arhitekturo, Bog vama bodi milosten na drugem svetu!”

“Tukaj je vse sama goljufija. Misliš, da je klanec, pa je ravna cesta. Misliš, da je razvalina, pa še razvalina ni” je otožno pripomnil dohtar. Lojk je samo prikimal.

Edmund je prišilil ušesa in vprašal, če bi res ne napravili izleta, skupaj, štirje inteligenti in se med izletom zmenili kaj pametnega v blagor beguncev, nekaj, česar se na občnih zborih pri najboljši volji ne morejo zmeniti, ker precej ljudi ne pojmuje pravilno pravičnega parlamentarnega razpravljanja.

“Čez tri dni bo spet nedelja. Pojdimo torej. Saj sta tudi vidva, gospoda, velika ljubitelja izletov v naravo. Profesor Kavšek kot narav-

slavec se mora itak zanimati za staro umetnost. Pojdimi torej; nazaj k naravi!”

Zbudili so gostilničarja, naj jim pove, kako bodo prišli k tisti stavbi, ki so jo že nekajkrat z daljave ogledovali, pa nikoli dosegli. Gostilničar se je za kratek hip zbudil in izjavil, da še nikoli kaj takšnega na firmamentu ni opazil. Njegova teta je dodala, da živi v tem kraju že dobrih šestdeset let; še nikoli se ni ozrla proti zahodu in zato ne ve, če je tam kakšna cerkev v razvalinah.

Toda, tam nekaj je, naj se skrije in naj o tem nihče nič ne ve. Videli so tisto stvar od daleč na lastne oči kot sveti trije štirje kralji zvezdo v božični noči. Če nas je že zanesla ušoda tu dol, okoristimo se vsaj z znamenitostmi. Profesor si je v naslednjih dneh pridobil nekaj podatkov. Zatrdil je prijateljem, da ne gredo kupit mačka v žaklju, ampak gledat grad cesarja Friderika II., ki baje ni bil najboljši kristjan. Kako bodo prišli tja, živa duša ne ve. Po karti ne bo razdalja večja kot iz Ljubljane na Svetega Jošta ali kam drugam približno iste daljave.

4.

Napotili so se, Bog daj srečo! Slovenec je rojen popotnik, vandrovec in gornik. Samo, da gre zdoma. V nahrbtnik si zbaše nekaj brašna, pa ajdi čez most! Ker takrat tudi slovenskih duhovnikov še ni primanjkovalo, so bili vsi štirje ob štirih zjutraj pri maši. Korakali so torej veselih misli in srečnih občutkov. Veter je bil l'ubezniv, temperatura je bila zmerna. Z Bogom so imeli račune poravnane. Predsednik in profesor sta se s poljubi poslovila od svojih žena, ki bi tako do'ge ture, revici, ne prenesli.

Hodili so v parih, po dva in dva. Pare so večkrat menjali, kadar so se ustavili. Če sta šla prej vštric predsednik in Lojk, sta se zdaj sparila profesor in Lojk, pa spet narobe. Slovenec ne more nikoli v neredu korakati. Kadar se je oprl dohtar na palico in se ozrl proti morju, so se vsi spomnili pesmi “Popotnik pridem čez goro”.

V Andriji so obiskali starega znanca, prijaznega gostilničarja. “Ne hodite peš”, jim je svetoval “vzemite taksi! Daleč je tja in nihče izmed nas si še ni ogledal tistih čarovnij”.

“Samo pot nam pokažite, drevi se vrnemo” je prosil dohtar.

“Menda bo tako, pol na desno, prava smer” je menil stari znanec in želel vesele svidenje čez nekaj dni.

Pot se je vlekla kot se vlečejo kurje čevice, Sonce je nekaj časa sijalo, pa se spet skrijlo za svetle oblake. Na dež ali nevihto ni kazalo. Para sta se menjavala kot v dobrih starih časih, ko so v Kersnikovih romanih še četvorko plesali. Para sta si imela vedno manj povedati, naj sta se še tako hitro menjavala. Po značaju so si bili koraki še vedno sorodni. Edmundovi so bili umerjeni in dolgi in samo glavno je imel sklonjeno k tlom. Bil je namreč kratkoviden in se je bal, da bi se z nogo ob kamen spodtaknil. Kavšek je svoje korake bolj drobnil; ves zgornji život je imel nagnjen naprej kot hlapec Jernej, z rokama pa si je podpiral nahrbtnik, ki ni bil težak. Dohtar je stopal dostojanstveno in si je pri tem pomagal s palico; še vedno čeden trebušček mu ni dal videti, kako se nogi premikata. Lojk je že od rojstva sem po naravnih darovih nekoliko poskakoval. Edmund in dohtar sta se v paru še ujela, Ludvik in Lojk tudi. Drugače pa je eden koračil, drugi korake drobil. Čim daljša je postajala tura, tem krajši je postajal razgovor. Lojk je začel prepevati poskočen marš o študentu, ki na rajžo gre, jupaj dija-da. Nekaj časa je z njim vzpodbujal ostale tri, nazadnje jupajdi-la-da ni več vžigala. Začel je drugega, nemškega o Judu in Judinji pod mostom. Druga kit'ca je bila posebno vzpodbudna:

Der Jud' hat g'lacht, die Jud'n g'lacht,
un' ha'mn an neuen Jud'n g'macht.

Dohtar se je ustavil, se oprl na palico in rekel: “Zdaj je razvalina že večja. Bližamo se cilju.”

Lojk je bil vesel in je dal Judoma v svoji pesmi skotiti še nekaj mladičev. Kmalu je tudi Kavšek opazil, da se gradu približujejo.

Ko je še kratkovidni Edmund potrdil, da cerkev že dobro razloči, je vsem odleglo. Vso pct od Andrije namreč niso srečali ne studenca, ne gostilne.

Lojk jih je budril naprej, da sta Juda

“zahn neue Jud'n g'macht” in kmalu so se znašli pod nizkim holmom. Višinomer je kazal že čez štiristo metrov, holm jih ne bo imel petdeset, saj je nižji kot ljubljanski grad. Zgoraj je stal z vso gotovostjo grad cesarja Friderika.

Pod holmon je stala pristava nekega vino-

gradnika. Tam so se mastili in nalivali viničarji. Slovenski štirici so se odprla pljuča in so pristopili. Brkat črnolasec jim je pojasnil, da je onstran gradu nekakšna oštarija, kjer jih bodo že pogostili. Predsednik je ponudil denar. Brkač je dejal, da sta polenta in črnina del njihove biraške in stiskaške plače in ju ne prodajo.

“Piši ti Kranjca v uho” je pljunil dohtar, se obrnil in šel naprej.

“Vas bo že Bog kaznoval” je dodal Lojk.

“Tudi vam žeja ne bo prizanesla” se je odrežal Kavšek, Edmund pa je zamrmral:

“Hvala Bogu, da mi od same gostoljubnosti ni bilo treba piti alkoholnih pijač!”

Viničarji so se jim za hrbtom režali.

Štiristo metrov višine v položnem vzponu niso toliko čutili kot zadnji klanec do gradu. Tu so morali noge dvigati, ne samo premikati. Predsednik si je zaželel na vrhu vodnjak z bistro studenčnico.

* * *

Grad je bil vse prej kot majhen in nezaten. Samo velika, pa edina vrata so bila zaklenjena. Nad osmimi, morda dvanajestimi stolpi so krcžile postovke ali druge ptice istega rodu. Ludvik Kavšek je pripomnil: “Če niso te ujede v teku sedmih stoletij pohrustale že vseh netopirjev, potem res ne vem, kaj še iščejo v gradu, ki je prehod iz romanskega v gotski slog.”

Oglasil se je Lojk: “Ali ne vidite, gospod profesor, da stoji koma pol streljaja od nas navzdol mežnarja, kjer utegnemo zvedeti vse, kar vašo znanost vznemirja?”

“Poglejmo, kaj je tam” je dodal predsednik Edmund.

Dohtar je tedaj že stal pred vrati paznika, ki je moral čuvati staro razvalino.

Paznik ni bil več mlad, pa vendar mlajši od Friderikovega gradu. Obžaloval je, da so prišli gospodje tako pozno popoldne, ko jima je z ženo že ogenj v ognjišču ugasnil. Ko namreč pospravita obed, se vležeta vsak v svojo posteljo in čakata prihodnjega dne, če bi kazalo vstati. Slavni gostje, ki so gotovo iz Rima, ker od odru god po vojski več ne prihajajo arheologi v te kraje, naj se zarinejo nazaj v svoj avto, dokler ne zakuri svoje čuvajnice toliko, da jih v njej ne bo zeblo.

Najbolj bister je bil predsednik Edmund, dasi tudi utrujen. Dejal je torej: “Nam ne bi

“Nismo Poljaki. Slovenci smo.”

pokazali starega gradu? Med tem časom nam bi Vaša gospa, ali če imate hčerko, Vaša gospodična skuhala makaronov in nam pripravila čiste studenčnice, da si potolažimo žejo?”

V hiši spomeniškega varovalca je takoj izbruhnil majhen odpor. “Morda imate kozarec vina?” je vprašal Ludvik. “Bi dobili lahko pol litra?” je dodal Lojk. “Pa res nimate chiantarice?” se je ojunal dohtar in oskrbnik stare razvaline je z vso odkritosrčnostjo priznal, da ima v kleti še lepo zalogo chiantaric. Vino je lahko takoj tu, špagete mora žena šele skuhati. Še prej mora žena vstati in se zbrhiti. Sklenili so, da bodo med ženinimi gospodinjskimi opravili na’prej izpili pletenko, nato si bodo ogledali grad, potem bodo pa pri kosilu naprej govorili. Danes je nedelja, Gospodov dan.

“Un’ ham’n an neuen Jud’n g’macht” je zaključil Lojk Kozina.

* * *

Vino jih je poživilo, razen Edmunda, ki si še dobro ustnic z njim pomočil ni. Vendar ga je stara grajska arhitektura zelo zanimalo. Ko je prišel v četrti stolp na levi, je malo manjkalo, da ni padel zaradi svoje kratkovidnosti v nekako luknjo. Tam je bilo namreč srednjeveško stranišče cesarja Friderika II. iz rodu Hohenstaufovcev. Upravnik starih umetnij ga je še pravočasno potegnjl za suknjič, ki ga je prej nosil angleški vojak.

Prišedši v stanovanje gospoda upravnika se je pred gosti razprostiral ogromen pladenj špagetov. Špageti so bili tako bujni, da se je omaka kar cedila čez mizo na tla. Gospa

upravnikova je bila sijajna kuharica, čeprav ni imela mesa pri roki. Ali so bile konzerve? Ali je bil maček? Ali je bila sestradana postovka? Nekaj je bilo, da pašta ni bila brez mesne začimbe.

Po drugi pletenki so postali Slovenci utrujeni. Eden za drugim so pričeli dremati. Hoja jih je prevzela, zrak jih je prevzel, žeja jih je prevzela, znamenitosti starega gradu so jih prevzele, še celo vino jih je prevzelo. Ubogi Kranjci, od katerih je bil samo eden po-stari materi Štajerc, pa še ta po pomoti!

Postovke nad zidinami starega gradu so umirile plahutanje svojih peruti. Kavšek in Edmund sta bila obljubila, tu je polpretekli čas res na mestu, da se vrneti z ostalima kompanijonoma enkrat do polnoči v kampo. Toda katera poštena slovenska žena — pa še mati po vrhu — ne bi zaupala svojemu zakonskemu možu, da se bo vrnil trezen domov, najsi ne pred ranim jutrom? Edmundova in Ludvikova žena sta šli pod odejo, preden so se pričeli dogodki pod utrdbo carja Miroslava sploh šele prav razvijati. “Saj ju varujeta dohtar in Lojk” sta se tolažili. “Vseh skupaj vendar ne bodo zaprli.”

Ko so torej trije zadremali; ko sta zadremala tudi gostitelj in Lojk, pa sta se vendar prva zbudila: gostitelj od strahu, da mu ne bi gostje ceho odnesli; Lojk od strahu, da ne bi gostitelj odnesel kaj pijače, ki res še ni plačana, pa jo bodo pošteno plačali; ko sta se torej prva prebudila varuh starega gradu z gostilno vred in Lojk iz barleškega taborišča, vpraša Italijan Slovenca:

“Kdo pa ste pravzaprav vi štirje, ki ste prišli semkaj?”

“Begunci, gospod; begunci iz Barlette.”

“Iz Barlette? To je daleč sem. Samo enkrat je prišel odtod poljski oficir in se je zelo utrudil. Ste tudi vi Poljaki?”

“Nismo Poljaki. Slovenci smo.”

“Izpod Svete gore pri Gorici?”

“Ne prav izpod Svete gore, a tam nekod v bližini smo tudi mi doma.”

“Da ste res od tam doma?”

“Res, gospod kastelan. Toda zaradi mej se danes ne bomo kregali. Smo takorekoč diplomati na dopustu. Tudi se nagiba popoldan k večeru in še dolgo pot imamo do Barlette. Petelini bodo že peli, ko se bomo vračali v svoje kvartirje.”

“Tisti Poljak je prencil tukaj. Dve postelji

sta v posebni izbi za ravnatelja spomeniškega urada in njegovo hčerko. Vendar to menda ne bo njegova hči, ampak najbrž tajnica. Pripravim ostalima dvema lahko še dve ležišči; znam to še iz vojskinih časov. Tudi svoji postelji vam odstopiva z ženo, samo če ostanete. Veseli ljudje ste videti in izpod Svete gore ste doma.”

“Jojmene, gospod, če morete na moje kame-
rade pritisniti, da nočoj ne bi silili domov! Saj bomo vse plačali, kar bomo zajedli in zapili. Cigaret si kar naših privoščite in tudi vaša go-
spa, če kadi! Včeraj smo potegnili vsak svojo plačico in za eno noč bo zadostovalo, ko ste tako uslužen gostitelj. Če bi bilo le premalo, pošljemo za nami.”

“Vendar jaz Vaših prijateljev zdaj ne bi bu-
dil. Tako sladko dremlejo za mizo, da bi bil greh, če jih budiva. Ko se bodo zbrhtali, bo že mrak na zemljo legal, nakar bomo večerjali. V temi ne bodo silili domov. Ne govorim tega zato, da bi zaslužil sto lir za makarone. Kot sem rekel: veseli ljudje ste videti in izpod Sve-
te gore ste doma. Midva z ženo samevava tu dan za dnem, noč za nočjo. Saj je dobra že-
na. Če pa človek nima poleg žene nikogar dru-
gega nikoli v hiši, mu postane žena že pre-
dobra. Ravnatelj in njegova tajnica prideta šele čez šest tednov.”

Lojk je izpraznil kozarec na dušek in pri-
znan čuvaju, da ga je zvrnil na zdravje svoje žene, ki sameva onstran Svete gore. Blagrovaj je Laha, da ima ženo vedno pri sebi. “Ne ve-
ste, gospod graščak, kakšen božji dar je že-
na! Šele ko je ni več, se človek tega zave!”

Če je s Slovenci tako, kot mu je pravil polj-
ski oficir, potem razume mož usodo beguncev. Nikoli ni bil rdečkar, vedno dober kristjan.

Tedaj je potegnil iz suknjiča v celofan
spravljeno podobico in jo pckazal Lojku. “Le
— tej se priporočite, pa Vam ne bo hudega ne
na tem, ne na onem svetu!”

Lojk je pogledal podobico. Nad cerkvijo je
visela v oblakih podoba Matere Božje z Je-
zuščkom in dvema svetnikoma, spodaj pa je
bil napis v slovenščini “Marija na Sveti gori,
varuj nas!” Lojk je poljubil celofan in oči so
se mu zarosile. Obrnil je celofan in bral na
drugi strani s črnilom napisano “Naj Vas
varje svetogorska Devica! — Marija Sfiligoj.”
Lojk je prebledel kot mrtvaški prt in ni mo-
gel nobene več reči. Čuvaj mu je natočil in
prišel pripovedovati:

“Petnajstega leta, o Binkoštih je bilo, smo
Italijani napadli Avstrijo. Bil sem desetnik.
Kar hitro smo napredovali čez mejo. Zvečer
smo se ustavili v vasi, ki sem ji pozabil ime,
pa podobno Módeni. Sovražnika ni bilo še ni-
kjer in kapetan je dovolil moštvu, da si ogle-
da vas. Iz neke hiše sem zaslišal vrišč in sem
stopil pogledat. Šest, sedem vojakov je tišča-
lo v dve ženski, menda mater in hčer. “Tako
pa ne”, sem zaklical in jih napodil ven. Vojaki
so me ubogali, toda ženski tudi meni nista
zaupali. Za silo smo se sporazumeli. Stopil
sem na hišni prag, ustavil prvega vojaka in
mu ukazal stražiti Sfiligojevo hišo. Šel sem
k naredniku in mu povedal, kaj sem ukrenil.
Narednik me je pohvalil in povedal, da se
sovražnik zbira nedaleč pred nami. Takoj bo
šel kapetanu predlagat, naj zbere vso kompa-
nijo, sicer zna biti prepozno. Še preden sem
se vrnil k Sfiligojevim, je klicala tromba na
zbor. Ženski sta se mi zahvaljevali in me vpra-
šali, kako naj me plačata. Prosil sem samo
kozarec vode. Mati mi je prinesla vrč vina,
hčerka pa mi je izročila podobico, ki ste jo
pravkar videli.

Sovražnik, o katerem je govrcil narednik,
se je res še z nočjo približal toliko, da smo
se umaknili za vas. Drugi dan smo pritisnili
z večjo silo. V vasi ni bilo nobenega civilista
več. Sfiligojeva hiša je bila prazna kot vse o-
stale. Avstrijci so vse odgnali. Nikoli več ni-
sem slišal o dobri ženi, ki mi je natočila vrč
vina. Podobico njene hčere sem nosil vedno
pri sebi in jo nosim še danes po dvaintride-
setih letih. Vso vojsko sem prebil na soški
fronti. Dostikrat smo napadali, pa tudi bežali.
Padali so tovariši okoli mene, jaz sem ostal
živ do današnjega dne. Če je bila nevarnost
večja, sem ovojček s podobico še bolj tesno k
sebi stisnil. Samo majhne praske sem dobival.
Zanje sem bil svetogorski kraljici še posebno
hvaležen, ker so mi dale več dopustov.

Zvedel sem, da so tisti kraji pozneje pripad-
li Italiji. Šel sem dvakrat v tisto vas povpra-
ševat po Sfiligojevih. Vaščani so vedeli po-
vedati, da je mati umrla. O Mariji, ki mi je
dala podobico, niso vedeli nič. Tudi župnik
nima v svojih knjigah nič napisanega, ker
so knjige zgorele. Verjemite mi gospod, da
zmolim vsak dan očenaš za njen dušni bla-
gor.”

Lojk se ni premaknil, še tresti se je nehal.
Čuvaj je bil vesel, da je lahko nekemu zaupal

veliko skrivnost svojega življenja in niti prav pogledal ni v gostov obraz. Skoraj v dre mavici je premislil še enkrat dogodke iz prve svetovne vojske. Lojk mu je čez čas pomolil pred obraz sliko mladega dekleta in ga prijel obenem tako tesno za zapestje, da bi se ustrašil tudi v manj tuji družbi. Komaj slišno je vprašal Lojk čuvaja: "Ali je to Marija Sfiligoj?"

Zdaj je prebledel čuvaj. "Samo pol ure sem jo poznal; pa bi stavil, da je! Nekoliko prišljen nos, lasje ne popolnoma črni, pa zelo, zelo kodrasti. Beseda za besedo je postajala glasnejša, dokler ni Lojk čuvaju čez mizo z roko ust zaprl. Z drugo roko je pokazal na tri rojake in še na čuvajevo ženo v kotu: Nihče ne sme slišati, kar bom povedal!

"Ko je Vas varovala Svetogorska, so me vozili v Sibirijo z zdrobljeno roko. Oglejte si takoj brazgotine! (Lojk je slekel suknjič in si privihal srajčni rokav.) Takrat je bilo v Zapolju, kjer sem doma, več goriških beguncev. Mati Marije Sfiligoj, Lucija ji je bilo ime, je že med potjo v begunstvo umrla na griži. Marijo je vzel dober kmet za dekle, skoraj za svojo. Družila se je z vaškimi dekleti in z njimi pela na koro.

V Sibiriji se mi ni slabo godilo in tudi ženske so me rade videle. Še leta pozneje sem s tem rad podražil Marijo, ne več Sfiligojevo, ampak Kozinovo. Ko so zamenjavali ranjence, že zaceljene, pa vendar ne za težko delo posebno pripravne, sem se prijavil. Sibirka me je zadrževala in mi ponujala hčer, vendar sem se odločil. Doma sem se zaljubil v goriško begunko, v Sfiligojevo Marijo, Micko, Miciko, Mimiko."

Oba je dušilo. Italijana bolj kot Lojka, ki je bil vaje slovesa, Sibirije, ruske fronte in zapoljskih pijancev. Venomer je dajal čuvaju znake, naj se premaga, da ne zbudi Kranjcev, ki so še vedno kinkali za mizo.

"Poročila sva se torej. Brez njenih krstnih dokumentov, kar na prisego. Tam v njeni domači fari je bilo vse požgano. Dobila sva hčerko, skoraj lepšo od matere. Zdaj je v zadnjem semestru filozofije."

Zadnji semestri filozofije so zrušili oskrbnika sedemstoletnega gradu, da mu je od samega ganotja padla glava z vso močjo na mizo in prebudila dva navzoča dremavca: predsednika in gospo kastelanko. Za njima sta pričela dvigati veke tudi dohtar in nepoboljšljivi Ludvik Kavšek.

Mračnost v gostoljubni čuvajevi hiši je postala tako domača, da se nikomur ni dalo iti domov v Barletto. Lojk je držal čvrsto gostitelja za roko, da ne bi kaj zinil. Preveč sta oba doživela, da bi smel kdo kaj zvedeti že nocoj. Lojk si je izgovoril samo to, da bosta spala v isti sobi z dohtarjem, s katerim sta že mnogo skupnega gorja potočila. Edmund in Kavšek sta vedela, da onadva zelo smrčita in jima je bil namig dobrih prijateljev znak vpludne obzirnosti.

Za večerjo so bili spet makaroni s chiantijem. Potem so šli spat. Zrak jih je prevzel, kogar ni prevzelo še kaj drugega.

* * *

Dohtarja so dali na ravnateljevo posteljo, Lojka na posteljo ravnateljeve hčere oziroma tajnice. Ker je dal čuvaj Lojku častno besedo, da vsaj še 24 ur po odhodu Slovencev o tej stvari z ženo ne bo spregovoril, se je Lojk umiril. Čuvaj pa je razglabljal: "Žena hče proč odtod, iz te puščave. Prav ima. Toda manjkata mi dve leti. Čez mesec dni ji bom pričel praviti storijsko o Mariji Sfiligoj, ki jo pozna že s podobice Svetogorske Device, katero vsak večer poljubi, da ji je močja rešila. Potem bo prišla na vrsto sibirski zima, za njo zapoljski občinski tajnik, nazadnje študentka filozofije. Samo o tem, kaj je filozofija, lahko govorim pol leta. Pri vsem tem se bo žena, dobra duša kot je, spominjala, kako jo je danes neki slovenski doktor v stegno vščipal, kako je neki slovenski profesor venomer z brado kimal in kako je neki jugoslovanski onorevole samo vođo in mleko pil — ni hudič, da bosta minili dve leti kot nič in dobim polno pokojnino. Zapustila bova gnezda postovk in se preselila v sam sveti Rim pod stopnice Njegove Svetosti, zraven gostilne Est-Est-Est, kjer je gostilničar moj boter in materin bratranec.

* * *

Ker so bili večerni makaroni še boljše od popoldanskih špagetov, dohtar zlepa ni zaspal. Lojk sploh ne bi zaspal, najsi bi bili makaroni slabši. Tudi je prinesel kastelan za večerjo pletenke, ki jih je hranil za slovo od sivega grada. Dohtarju so tisti plini, ki napihujejo želodec, da pritisne na srce, nagajali, da ni mogel zaspati. Lojk je bil tega vesel, da se bo lahko izpovedal.

Dohtar je hropel, Lojk se je dvignil na postelji rekoč: "Gospod dohtar, jaz grem domov."

Ni me sram povedati, zakaj grem domov: k Micki, moji stari grem, pa naj me takoj nato komunisti obesijo."

"Ne tako glasno, gospod Lojk! Morda Edmund in Ludvik še ne spita. Če greste zares, me vzamete s seboj? Nikoli nisem bil najboljši zakonski mož."

Lojk je vpadel: "Tudi meni so to oponašali", dohtar pa je nadaljeval:

"ampak moja žena je velika reva. Gluha je in nikogar več ne razume. Jaz ji bom vsaj molče trobental."

Lojk je dohtarja potroštal. Skupaj sta trpela, skupaj gresta domov. Vsak v naročje svoje žene. Vse drugo se bosta zmenila jutri v Barlette dolgrede.

Res sta korakala vso dolgo pot skupaj.

V paru za njima sta se vračala k svojima ženama Edmund in Ludvik. En par ni slišal drugega, razgovori so bili pomembni. Ko so prišli v kampo, sta Edmundova in Ludvikova polovica povabili tudi dohtarja in Lojka na krožnik tople karfijole s korenjčkom in se obema vdovcema iskreno zahvalili, da sta jima vsaj en dan prepozno pripeljala moža brez težkih telesnih poškodb v zavetišče dobrotelosti.

5.

Odločila sta se za trdno. Tako za trdno, da sta še oskrbniku na Friderikov grad poslala nekaj poslovilnih razglednic. Bolj težko je bilo s kampovci: "Skupaj smo bežali, skupaj trpeli, skupaj pili. Vi ostanete v Barletti z otročadjo, midva se vračava sama s polnima malhami; naju ne boste kleli?"

Odločil je Ludvik Kavšek: "Vsak je svoje sreče kovač. To je nov pregovor. Starejši je izrek samega Boga Očeta v paradižu: človeku je slabo samemu biti."

"Norčuješ se torej, Kavšek? Sram te bodi, mlajši si od mene!" je bil dohtar hud.

Kavšek ni bil hud in jima je voščil tako srečno pot, da se je komaj priklovrtil v svojo kampovsko posteljo poleg že sladko speče žene Erike. Predsednik je prišel s slovesa na kolodvoru trezen domov in je spil potem še kozarec kondenziranega in čašico mleka v prahu. "Lušno je pa bilo zadnjč na tistih razvalinah in oba popotnika sta našla pot nazaj v planinski raj" je dodal predsednik, ko je pogoltnil še dve suhi slivi v kompotu.

Čim lepši so postajali kraji iz ene Benečije v drugo in tretjo, tem težji, so postajali vzdi-

hi Lojka Kozine in dohtarja Likoviča. Kar na lepem nekje ob Tagliamentu, sta se spomnila Francetovega Boštjančka.

"Kaj pravite, dohtar, ali smo dovolj dolgo čakali, da se je fantek res pokakal?"

"Saj je samo bruhal. Ne delajte si očitkov Lojk; deček bo šel v jeseni že v šolo."

"Ko bi vzel svojo hčer s seboj, bi bila že lahko njegova profesorica."

"Da ne bi imel gluhe Angele in bi jo vzel s seboj, učila bi zgodovino in jaz se nikoli ne bi vrnil iz Barlette, odkoder je bil tako lep izlet na Andrijo."

"Zavaroval sem se, gospod doktor, pred vsemi očitki, da sem vas jaz zapeljal"

"Častna beseda, gospod Lojk. Beseda dana, mož velja!"

* * *

Med Postojno in Ljubljano nekje je Zapolje, ki ga pozna že rajni Martin Kačur. Tja se je nekoč vrnil Lojze iz ruskega ujetništva in se poročil z ne premlado goriško begunko, ki ni bila niti dekla, niti posvojenka, pač pa kolosalna sopranistka. Ruskega ujetnika so vzeli za občinskega tajnika, njegovi ženi je ponudil kaplan v najem gostilno v ljudskem domu. Ni je bilo namreč ženske tako poštene kot je bila Marija Sfiligoj z goriških Brd, najsi ni imela očeta in matere s teh zapoljskih krajev.

Ko je capljal Lojk za županom v begunstvo, so začeli kapetani in celo heroji zalezovati tovarišico Marijo, češ sedaj se je osvobodila. Marija jih je nagnala. "Če hočete imeti menzo, vam bom kuhala. Drugega pa ne. Sem in ostanem zakonska žena Alojzija Kozine. O vsem drugem se lahko razgovarjamo v smislu novih idej. Samo o tem ne, da bi Lojk ne bil moj mož."

"Kdo vam to oporeka", je dejal nekdo. Samo kuhajte nam tako dobro, kot ste kuhali rajnemu možu, ki res ni bil slab človek. Župan ga je zapeljal."

"Nič ga ni zapeljal župan. In samo tisto vam bom kuhala, kar je moj mož rad jedel. Če vam ne ugaja, pojdite drugam in mi vzemite kuho! Dajte jo drugi!"

"Ne, tovarišica, kuhajte nam polento in žgance!"

6.

Vozila sta se v istem vagonu. Eden je izstopil v Logatcu, drugi se je potegnil do Ljubljane.

Pred seboj na tribuni je zagledal dohtar kar dvanajst stalinov in staliničev.

“Ti, tovariš, si pristojen v Zapolje, ki niso železniška postaja ne na tej, ne na kakšni drugi progi jugoslovanskih državnih železnic. Pojdi torej z nami tja, kjer te čakata OZNA in tvoja žena.”

Lojk je zapel: “un’ ha’mn an neuen Jud’n g’macht”. Z Marijo roj. Sfiligoj sta se objela. Priskočila je filozofka, ki je povedala, da je prav te dni napravila zadnje rigoroze in je zdaj že profesorica v domači vasi. Očetu Lojku je predstavila tudi že svojega bodočega moža.

Lojk vsega tega ni dosti razumel. Občudoval je samo ženine, že malo osivele koderčke, in ji zatrjeval, da ji bo še marsikaj povedal.

Železniška postaja Ljubljana je še naprej od Zapolja. Tam ni bilo krajevnega ljudskega odbora in nobene hčerke ali snahe. Tudi žene ni bilo na kolodvoru. Bilo je precej uniform in sredi njih neka s Stalinovimi brki. Ta uniforma se je razpršila, postavila obe roki v bok in vprašala dohtarja, če ga še pozna. Dohtar je prikimal z globokim poklonom, ker je hodil nekoč ta Staliniček v njegov socialni tečaj. Staliniček je pomežiknil in dodal: “Jutri je velik praznik. Pridi zraven, da vidiš!”

Prišedši domov, v spremstvu nekaterih uniform, je dohtar objel svojo gluho ženo z neverjetno iskrenostjo. Gospa Angelika se ga je otepala, najsi ga že nekaj let ni videla in ga zaradi svoje naglušnosti najbrž nikoli več v življenju slišala ne bo. “Varčuj, varčuj, dragi

mož, ki si pravkar prispel, z izrazi svojega kolektivističnega patriotizma, kajti jutri je državni praznik!”

“Petintrideset let sva že poročena, ljuba moja gluha Angela! Pa ne, da bi ti šlo že na otroje?” Angela seveda ni slišala, ker je za mozeve odsotnosti še bolj oglušela. Nadaljevala je poduk: “Glej, da boš jutri na državni praznik tako razigran kot danes. Ulična zaščita te bo opazovala. Če se boš dobro obnašal, dobim že prihodnji teden dvojni obrok prekajene slanine, da ti zabelim tvojo najljubšo jed: lečo, katere hranim že poldrugo leto eno četrtno kilograma zate.”

Dohtar je bil ginjen; čim bolj je gluha Angelica, bolj je brihtna!

Poseben odposlanec neke oblasti je odpeljal drugo jutro dohtarja prav nasproti ministrske tribune. Žena mu je še enkrat naročila, naj kriči kar more.

Pred seboj na tribuni je zagledal dohtar kar dvanajst stalinov in staliničev. Če so se drugače kaj razlikovali — brki so bili vsem enaki. Za enega ministra je bil prepričan, da mu je napravil brke gledališki lasuljar in mu jih z mastiksom nalepil pod nos. Bil je ta minister eden tistih, ki ni bil ne brkat in ne kosmat po naravi.

S kričanjem se je dohtar utrudil bolj kot svoj čas s turo na stari grad. Dobila sta z ženo res dvojno porcijo slanine. Z velikim tekom je pospravil lečo in niti ni izbiral drobnih črvčkov, ki so se v teku let zaredili vanjo. Gospa Angela je bila presrečna, da je možu z jedjo ustregla. Čez nekaj dni so ga pozvali k nastopu vratarske službe v zavodu, kjer je bil svoje dni ravnatelj. S tem sta bila zakon in rodbina znova sklenjena in zapečateni.

Ob tretjem letu je doživel dohtar novo manifestacijo. Vseh dvanajst ministrov je bilo spet na tribuni, pa so si vsi obrili stalinovske brke.

Dohtar je občutil, da se kolo zgodovine vrti.

Lojka niso postavili nazaj v občinsko tajništvo, ker so tisto občino ukini. Dobil je drugačno službo. Nekaj časa je bil vesel, potem je postal otožen. Najrajši se je tiščal žene, kadar ni bila Mimica zaposlena v službi socialistične progresivnosti.

Svoje dni je bil Lojk velik ljubitelj cvička. Samó ženo je imel še rajši, potem je prišel takoj cviček na vrsto. Zdaj mu ni več teknil.

Pripovedoval je Mariji, da se je v Barletti s šestnajstodstotno črnino prevzel. Čez čas mu je pričela cvičkova kislina želodec razjedati. Obležal je in izdihnil v ženinem naročju. Od tod se mu je duša preselila v naročje očaka Abrahama. Zemske ostanke so spremili vsi stari Zapoljci k zadnjemu počitku.

* * *

Kaj je vrglo dohtarja na smrtno posteljo, še danes nihče ne ve. Tudi on je končal v na-

ročju svoje gluhe Angele, ki niti slišala ni, kdaj je prenehalo biti moževo srce. Ker je blagopokojni tako ljubil s slanino zabeljeno lečo, se je njegova dobra zakonska duša preselila z vdovinega v naročje očaka Ezava. To se je zgodilo pičel mesec po Lojkovem odhodu v večnost.

Edmund, zdaj že s pravim imenom, in Ludvik sta izrazila vdovama iz Argentine ven svoji iskreni sožalji.

KAREL MAUSER

MAČICE V VAZI

Nič lepšega ni kakor sredi zimske pristujenosti videti droben cvet, upanje na pomlad, ki je še nekje daleč za meglenim nebom.

V vazi imam mačice. Dobil sem jih v dar. Vejice so imele tedaj šele popke, komaj si mogel slutiti, da se bo razpočila smolnata koža in da bo iz nje pogledala mehka glavica, ki se tako prileže prstom.

Včeraj so se popki razprli in zrasle so mehke glavice po grbavi vejici. Gledam jih in že sem tam na zvirških travnikih, po katerih se vijuga Bistrica. Tam so stare vrbe, stare in čokate, z rakastimi bulami in z votlinami, v katerih je prst in slamnate bilke, ki so jih nanosili ptiči za svoja gnezda. To je bilo nekoč. Zdaj v tistih votlinah ni več gnezd, samo prst je še ostala, dobra črnica in slamnate bilke, v katerih so se nekoč grel drobnji ptički, dokler niso našli sami poti od vrbe do rake in od rake v široki svet.

Vem, da tiste vrbe še stojе. Razklane, grulaste, rakaste in bulaste so pod noč videti od daleč kakor starke z jerbasom na glavi. Toda v temle času, ko iz starih korenin pritipa sok skoz premražene veje, v temle času so tiste moje vrbe neznanško lepe. Nežne, dolge veje in vejice se hačipkajo z mačicami. Voda se še leno pretaka po raki, trava je še rjava, v kotanjah še sneg in droben led v jutrih. Nebo še nič pomladno, Črepinjek še pust in prazen, vse v pozni zimi. Toda te moje vrbe z mačicami, te že naznanjajo pomlad. Natančno vem, da ne bo štirinajst dni, ko bodo kurjice v Črepinjeku, da ne bo dolgo, ko bodo pod Pavlinovo živo

mejo vijolice. Tiste prave, ki so temno modre in diše in tiste, ki so medlo modre in jim pravimo konjske. Če si kdaj živel z naravo, če veš, da je to vrt božji v moje in tvoje veselje, tedaj nemara poznaš vijolice. In veš, da se z vijolicami tudi podlesek prikaže, ki je bel ali moder in včasih tudi na rumeno potegne. Po tistem, ko sonce kurjice posuši in podleskovo luč ugasne, tedaj resje zažari. In ga je v Črepinjeku in po zvirških gmajnah, da ga lahko s košem nosiš domov, če bi ne bilo greh tistega medeno rdečega zlata iz zemlje trgati.

Tele mačice v vazi so tako zgovorne in tako mehko govore, da mi bo težko za njimi, ko bodo zrele in se bodo z rumenim prahom poslovile od moje sobe. In jih ne bo več celo leto.

Kurjic pa menda todle ni, da bi jih po mačicah v vodo poteknil in da bi mi mladost v sobo vrnilo.

Pomlad je udarila ob moja leta. Leta ne zapoje več, preveč jih je že, toda daleč nekje drobno cinglja mladost. Moja je, čeprav cinglja v mojih otrokih. Tistih mojih vrb ne bodo nemara nikoli videli, ne bom jim kazal, kje so ptiči gnezdili. Toda mladost se iz stare duše v otroško zliva. Mladost namreč nikoli ne umrje.

Če boš tudi ti mačice nabral, deni jih v vazo in pusti, da ti govore o pomladi, ki prihaja in o mladosti, ki odhaja.

Življenje je namreč tako lepo preprosto, če ga gledaš skoz drobno čudo vrbove mačice.

V vazi ga nosimo.

MEDITACIJA

Različne stvari ljubimo ljudje. Vsak je na dnu srca pripet na nekaj, kar mu blaži misli, kar ga vedno znova in znova vabi v svoj krog.

Jaz sem ljubil večere. Ne tistega mraku, ki se spočne iz tenčice prvih megla in je še pol dan in pol tema. Tudi tisti je lep, toda najraje sem imel večere, ko so se robovi gora že prelili iz sinjine v temo in je samo še za ped visoko bil svetel trak, ki je ločil nebesni pokrov od zrezljanih robov pečin.

Nekaj kratki sem pozno popoldne vzel nahrbtnik, vrgel vanj steklenico vode, špiritni gorilnik, nekaj ščepcev čaja in bruhtil proti Zasipu, čez Piškovco v Žirovnico in naprej na Stol. Zavoljo večera. Sam. Z mrakom sem že lezel v tiste jase, trava je bila že rosna in velika očesa marjetic so mi silila v dlani.

Še večkrat pa sem šel proti Begunjam, do mraku prirnil do samotne cerkvice sv. Petra in skoz lesu stopil v bogastvo smrekovega gozda.

Pod jaso sem vedno počakal na srne, ki so hodile pit vodo in ko sem se nagledal čudovite mirnosti senc, srninah korakov, sem se potegnil pod smreko, razgrnil odejo in prižgal gorilnik. Gorel je s čudnim belomodrim plamenom in bil podoben večji, ki opleta s krili. Sklonjen nad njim sem užival preprostost starih rodov. Daleč od ljudi, sredi lesa in živadi, sem dihal tisto svobodo, ki jo svet včasih tako ograja. In potlej sem legel. Pomaknil sem se toliko na stran, da mi smolnate veje niso zastirale zvezda. Gledal sem jih, razpete od robov gora do zadnje veje. In sem spal mirno. Mravlje so hodile mimo mene, včasih je škrebnil ptič, toda vedel sem, da je vse, kar je blizu, lepo in čisto.

Tudi zdaj imam še rad večere. Ne zavoljo lepote, zakaj pravega večera v mestu ni. Luči gore in robovi nad mestom so tudi čez noč krvavordeči kakor da je v pcsu nad mestom fosfor, ki gori vso noč kot trhel les.

Ljubim večere v mestu zavoljo misli.

Misel čez dan ne more prav vzklti. Zaklenjena je za čelno kostjo, trka in čaka večera. Tedaj se vse zunanje umiri, oljnato obleko iz fabrike obesim na klin v kleti in sedem.

Mislím na ljudi. Večer je kakor raztopina, ki čisti madeže, ki briše parfume in puder in postavlja ljudi predme kakor so v resnici. Sladki obrazi dobe čudne gube, grobi se omehčajo. Kolikokrat se človek ob dnevu moti, po krivem sodi. Večer, dober in miren večer pa vse uredi, nanosi oprana srca prede in natančno moreš presoditi komu si storil krivico in kdo jo je tebi.

In jih vidiš: maske leže na tleh in obrazi strme vate. Težko in lepo ti je. Skrite prijatelje spoznavaš in bojiš se tistih, na katere si prisegal. Brez bolečine, zakaj v večeru si in veš, da bo nekoč prišel večer, ko boš vsem povoščil lahko noč, sklenil roke in odšel.

Na rahlo se smejem samemu sebi. Tisti, ki sem mu dal kveder, mi strže korenček. Ravno prav sem mu dal za žganje. In tisti z resasto brado strmi v tla. Dolar sem mu dal, ker mi je pravil, da ima troje otrok in je bolan že pet let. Pa zdaj vidim, da je zdrav in da nikoli še oženjen ni bil. Pa je bil pri dnevu tako svetel, da sem še na cesti gledal za njim.

Kakor pravljíčna krogla je večer. Ne morem brati skoz njo usod, srca pa vidim in drobne misli. Bogatija je večer. Zdaj je poln kresnic, ki svetijo v trave.

Nekoč, to vem, bo prišel večer, ko bomo vsi sneli maske z obrazov in pogledali drug drugemu v oči. Tedaj bo marsikdo z dlanmi pokrtil oči, zakaj čelna kost bo cdprta na široko kakor duri in misli bodo v branje vsem.

Tisti večer bo čudno lep in se mi zdi, da bo podoben tistemu pod Begunjščico, kjer je s celo tišino govoril samo špiritni gorilnik.

Večer je moj prijatelj, moja knjiga z nevidnimi listi.

Veliko drevo mi je za znamenje.

TOMAŽ ŠPOLAR

Stari Tomaž Špolar je razmišljen.

Sploh zadnje čase, odkar je padlo v njegovo tiho življenje starega duhovnika nekaj vznemirljivega. Nekaj tednov nazaj je maševal na robu predmestja, ki se je že zajedalo v pampo, in ko se je okrenil pred oltarjem in dvignil roke, so mu oči obstale kakor zapičene na obrazu neznanca, ki je stal nedaleč od oltarja. Bil je star, ves siv in upognjen, skoraj nebo-gljen, samo v očeh mu je gorelo nekaj uporniškega, trdega.

“Dominus vobiseum...” je s tresočim glasom pel stari Tomaž.

“Diminus tecum... S teboj neznanec... Si ali nisi? Mrha.” je mislil v duši.

Ko se je obrnil k oltarju, so mu zaplesali preko oči nešteti plamenčki sveč, ki so nihaje gorele v polmrak svetišča. Potem se ni mogel več zbrati. Lovil je besedo za besedo in porival minute, ki so se vleklye kakor predolga nit. Ko je nazadnje s hitrim zamahom začrtal poslednji križ, neznanca ni bilo več. Iskal ga je potem pred cerkvijo. Pa je bilo zaman. Vrnil se je v župnišče in se zaprl v sobo. In od takrat naprej je samo še razmišljal. Dan za dnem. Gubančil je čelo in napenjal možgane. Roka mu je podzavestno nemirno tolkla ob mizo, oči pa so mu zgubljene strmele skozi ozko okno.

“On je!” je ugotovil nazadnje.

Premaknil se je in vstal. V mraku, ki je počasi padal v prostor, je bil videti v oguljeni črni suknji kakor berač, ki ga je ogledal glad in mraz zimskih noči. Trdo je koračil po sobi, roke je prekrizal na prsih in se ustavil pred podobo svetega Tomaža, ki je ždela v mraku pojemajoče luči ugašajočega dne.

“Bil si velik...” je rekel počasi s poudarkom, kakor da si je hotel pridobiti časa in moči za nekaj, kar bi rad povedal, pa ni imel moči.

“Velik si bil...” je dodal počasi in sklonil glavo.

Pod brado je začutil trdi duhovniški ovrtnik, ki se mu je ostro zajedel v meso in ga trdo stisnil za grlo. Zaprl je oči in v mislih

govoril z nemo podobo svetnika, ki se je vedno bolj pogrezala v vijoličast mrak. In nenadoma se mu je zazdelo, kot da se je od nekod, iz sivine spominov, izluščila podoba neznanca. Prihajala je vedno bliže, se večala, naraščala. Dvoje trdih upornih oči je žarelo vanj kakor pravkar razpaljeno oglje. To je bil davni spomin. Spomin, ki nikoli ni ugasnil. Samo umaknil se je v podzavest, globoko kakor pogreznjen v težak sen. Takrat v predmestju pa se je nenadoma povrnil na površje njegovega duševnega torišča. Raz sive dni, ki so zdrseli v preteklost, je padla koprena, nekaj se je pretrgalo, tako, kot da se je preklala težka zavesa in v mrak starosti je zažvenketal nemir. Nemir daljnjih dni, v katerih je valovilo mlado življenje, se bohotno pretakalo nad poli, se prelivalo iz duše v dušo. Od takrat naprej se je Tomažu zdelo, da je postalo ozračje čudno težko, svinčeno sivo in v prenasitenem vzdušju spominov se je razlil vonj po trohnohi, po razpadanju, kakor onemeli krik maščevarnega. Celo v ustih, se mu je zdelo, je čutil tisti vonj razpadanja in slani okus po sveži krvi. Kakor da se je pogrezal v čadu in sivini v breztalno brezno nizkotnih nagonov, kjer je bilo vse odrevenelo, zakrnjeno. Tja, kjer bi bila vsaka beseda odveč, kjer bi zamrla poslednja želja, zadnji čut za dobro misel.

Zakaj je moral biti prav on priča dogodka, ki se je odigral pred tolikimi leti? Je bila to posebna milost? Milost duhovnika, ki bi moral prav zaradi tega mnogo pozneje lahko rešil dušo nekoga?... Pokrižal se je, naglo je potegnil preko čela in prsi in se oprijel zidu.

“Ne prosim za čudež... Samo za moč.” je govoril sam vase.

Ozrl se je skozi okno, ki ga je mrak že vijoličasto pobarval, tako da ni bilo več sledu o svetlobi; zadnji pramenček je usahnul v naraščajoči temi. Leglo je aanj težko, pritisnilo ga je z neznano težo čez prsi, kakor da se je prevlilo nanj svetovje z vso težo greha, ki so ga ljudje tekom časov grmadili. Kakor v mračni

agoniji je čutil v srcu grenkobo trde pritiska-joče bolečine. Obenem pa se ga je lotevalo malodušje. Kot plazeče sence so se mu valile misli, se grmadile v nevidnem polkrogu pred njim in ga zapirale kakor v neprodušen molk, kjer je vse negibno, breztelesno v brezračju časa, ki se je ustavil, obležal pred njegovimi nogami kakor zrelo jabolko, ki je padlo z drevesa...

"Žejen sem luči!" je trdo vrgel krik v zve-nečo praznoto molka, kot da se je v poslednjem hipu hotel ujeti za nekaj trdnega, utapljajoč se v dvomih.

"Moči Te prosim!" je molil z glasno bese-do, pa se tega niti ni zavedal.

Odmev besed se je ujel med zidovi in obvi-sel v mraku neme misli, ki se ni mogla spro-stiti. Nekdo je lahko potrkal na vrata in jih nato z naglim sunkom odprl.

"Si me klical?"

Tomaž se je okrenil in se z votlim pogledom zastrmel v vrata, kjer je v šopu svetlobe, ki jo je metala svetiljka s hodnika, stal župnik. Najprej ni našel besede. Potem je stopil ko-rak naprej in sklonil glavo.

"Molil sem. Molil." je rekel skoraj tiho.

Nato je prižgal luč in sedel za mizo.

Z roko si je podprl glavo in se spet zamislil.

Nekje je stalo zapisano. Spominjal se je. Pred davnimi leti je pisal v dnevnik. Odprl je veliko miznico in jel brskati med porumeneli-mi listi papirja in zvezki. Prav na dnu predala je ležal debel dnevnik vezan v močno rjavo usnje. Na prvi platnici so stale kakor pribite velike črke začetnice njegovega imana. T. Š. Tomaž špolar. Ko je odprl prvo stran se mu je zazdelo, da je zadišalo po preteklosti. Po davnih pomladih in zimah, po dneh, ki so šli kakor bežni oblaki in nesli s seboj dvome in nade, lepoto in razočaranje. Izmed starih listov je zavelo prijetno vznemirjenje. Pred očmi mu je ležala mladost, zajeta z mrtvimi črkami na papirju. In kakor da je iz mrtvih znakov dihala tiho, daljnje življenje kot v po-jemajočem vzponu umirajoča sanja, ki je pa-dla s strtimi perutmi v stvarnost.

In je bral:

"Danes se je prelomilo v meni kakor trhla glina. Kakor zrel sadež je padlo spoznanje. Odločil sem se. Et introibo ad altare Dei... In stopil bom h Gospodovemu oltarju... Pa moram priznati: Še drhti v meni poslednja umirajoča strast mesa. Umirajoča, pravim. Nič več nisem žejen ljubezni dekleta, ki me je

ljubilo, ki me ljubi... Sedaj sem žejen Lju-bezni, ki ne izgori. Tiste, ki bo povžila mene. Večne..."

Tako je bilo zapisano s trdo odločno pisa-vo čez vso stran. In obrobljeno z debelo rdečo črto. Kakor mejnik v prostoru in času, ki ga je bil postavil med sebe in njo, med čas in brezčasje tistega, katerega klic ga je bil našel, ko se je vrtel v zmedi čustev in vabečih pris-podob mladostnih sanj. Gledal je v datum in mislil nazaj. Daleč je moral poseči, da se je prikopal do spominov, ki so kakor lahno plu-skajoči plivkali v obledelih črkah dnevnika.

"Et introibo ad altare Dei..." je ponavljal potihom sam zase in gledal v popisani list.

"To je mejnik. Nihče ga več ne bo premak-nil. Ostal je v času, tam, kamor sem ga bil postavil."

Listal je naprej počasi, list za listom. Vselej ko je padel list, je začutil, kot da je lahno zavela sapa, ki je dišala po davnini. Zdelo se mu je, da je v daljno pomladno noč prav bo-žajoče vel mirni dih zelenja in kipel globoko v nebo ovijajoče zvezde, ki so kakor sredi pa-danja obstale v prostoru. Med njegovimi prsti so pošumevali listi. V soju luči so bili vošče-no rumene barve. Kot da je čeznje padlo zna-menje smrti in pozabe.

So res spomini nesmrtni?

Ali pa umrejo kakor vse, kar je v času ro-jeno?

Za hip mu je obstala roka. Za trenutek se je zamislil. Potem je spet listal po dnevniku.

Ne! Spomnini ne umro. So kakor ljudje. Samo beseda umre, zaspri telo. Duh pa živi na-prej. Tudi pri spominih. Čas pobarva pisano besedo, zastre jo z znamenjem odhajanja, jo potisne v ozadje, s pozornice dogodkov, toda iz mrtvih znakov diha toplota žive besede, ki jo je spočel duh.

Spet je padel obrobljen list. Občrtan z oble-delo črto.

"Mejnik!" je v mislih vzkliknil Tomaž.

Sklonil se je naprej, tik nad popisano stran, prekrizal roke na prsih in bral:

"Mojo dušo prevzema nemir večnega miru. Stojim ob vznožju Tvojega križa. Tvoj služab-nik, maziljen za Tvoje kraljestvo. Slutim silno moč, ki prevzema mojo dušo..."

In malo bolj spodaj:

"Njena ljubezen je našla dopolnilo v mojem bratu, po materi in očetu. Zahvaljen Gospod. Zdaj mirno stopam na pot, ki si mi jo poka-zal."

Za spoznanje so mu zadržtele ustnice, ko je bral besedo o svojem bratu. Trdo je stisnil usta in s tresočo roko listal po zaprašениh straneh.

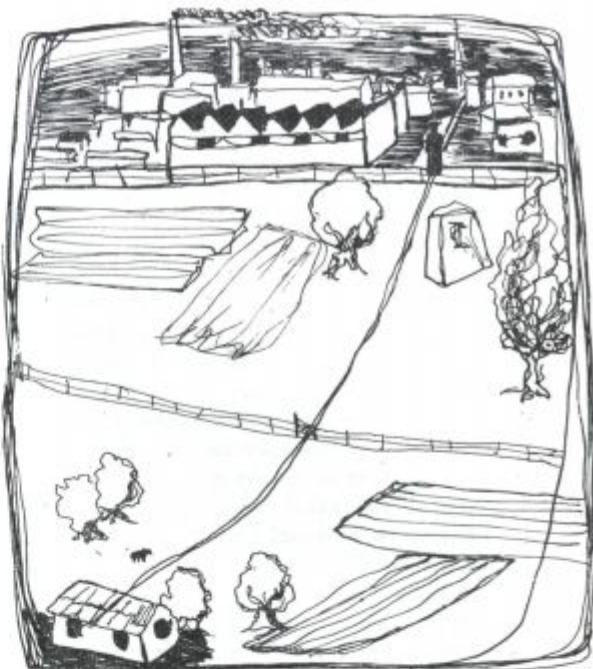
“Tretji mejnik!” je pomislil, ko je odprl tretjo zaznamovano stran.

Pogledal je stran in stegnil roko, da bi obrnil list. Pa ga ni. Kakor da ga je priklenilo nase tisto nekoliko skrivenčeno pisanje, ki je glasno govorilo v molk kakor iz onstranstva prihajajoče šumenje nedolžno prelite krvi...

In je bral proti svoji volji, kakor priklenjen z očmi na sleherno besedo:

“Videl sem! Videl, ko je dvignil roko! Videl kako je omahnil moj brat in počasi padel v Muro. In ga poznam... Valovi so objeli bratovo telo in nad šumo je drhtelo šumenje voda kakor nemi krik maščevanega... Ves prevzet od silne bolečine sem prosil Gospoda, da bi se lahko vzdržal in mu ne bi bil sodnik. Da bi mu bil to, kar sem: Duhovnik...”

Moral je prenehati. Zadržnilo mu je grlo in se je naslonil na mizo. Po telesu mu je šel drget in čutil je, kakor da se je v njem pretrgal molk, ki je že toliko časa počival negiben na dnu njegovih misli. Zazdelo se mu je, da je tišina postala globlja in prav na dnu molka je trepetaje vzvalovil nemir. Zazvenčalo je, kot da je nekdo trdo udaril ob nakovalo, plujsknilo je na vse strani in se v širokih valovih razlezlo v noč. Kot da je trdo zveneč zapela tema, ki se je plazila nad predmestjem in za nekaj časa zgnetla zadnje obrobke naselja s pampo. Tomaž je čutil, kako se je povračalo vanj, kako ga je objemalo vedno trše in mu zavilo misli v nerazumljivo zmedo. Da bi se zamotil, je listal naprej. Nič več se ni ustavljal ob zapiskih, samo mimogrede je še videl zaznamovane strani, mejnike, ki so naglo padali preko njegovih oči, se vrstili, kakor jih je zapisal čas z njegovo besedo. Vzdušje v sobi je postajalo vedno težje, skoraj gosto od spominov in preobilice vlage. Ko je naposled zaprl poslednjo stran, se je dvignil, poiskal klobuk in stopil na hodnik. Tam je obstal za nekaj trenutkov, nato pa, kot da se je odločil za nekaj, z naglo krettno zaprl vrata in jih zaklenil. Zunaj župnišča, že na cesti, se je počutil nekoliko lažjega. Bolj sproščenega. Hodil je enakomerno z gotovim korakom. Kakor da mu je nočna vlaga vrnila zavest, kot da bi se ves pijan težke sanje streznil ob prvem požirku zraka. Redki potniki, ki jih je srečeval na

Zunaj župnišča, že na cesti, se je počutil nekoliko lažjega.

križiščih predmestja, so ga začudeno motrili, ko je zaprt sam vase tako pozno zvečer stopal v tisti najbolj razvpiti del naselja. Bila je tam tovarniška četrt, kjer je bilo še ob dnevu vse čudno žalno sivo in pogreznjeno v mrak začrnelih dimnikov in zidov. Ceste in poslopja in ljudje so bili enaki. Sivi v mraku, polni mrkih potez in sledov trdih udarcev, ki jih je tolklo življenje. Ob sončni luči pa voščeno rumeni kakor zamrlo življenje onkraj smeha, daleč pogreznjeno v skrajnost lepih sanj o soncu in smehu in tihi veliki sreči... Da, tam je bila sreča samo sanja in smeh — beg pred solzo in solza — ranjena sanja o sreči... Tam je bilo nehanje in začetek skrajnosti, kakor konci dolgih bičev, ki so tolkli preko obrazov.

Tomaž se je za hip ustavil sredi majhnega trga in se nehote zastrmel v doprsni kip, ki se je ves črn od časa in okolice pogrezal v senco medle luči.

“Zakaj neki so ga postavili semle v to dolgočasno žalost teh ljudi?” mu je nenadoma prišlo na misel.

“Gotovo je bil eden izmed njih. Morda je imel lepe sanje o življenju, ki so živele dalj časa kakor sanje drugih. Verjetno je umrl sam s sanjo, samo s sanjo, ki ga je pa preživela... Zato so mu postavili spomenik...”

Tako je razglabljal. Pa mu ni prišlo na misel, da bi se približal kipu. Tudi ni pomislil,

zakaj se je pravzaprav napotil v ta del predmestja. Kot da je pozabil namen poti, ki jo je odhodil. Bilo mu je, kot da je za trenutek nasedel v brezčasju časa kakor ladja na peščeni vzpetini. To se zgodi takrat, ko človek za hip obvisi v brezmielnem svetu, tedaj, ko ugasne ena misel, druga pa se še ni spočela. Trenutek skrajnosti, ko zamro misli pred novim navalom spominov. Je to žalost, ki omami misli, ki se razlije po duši kakor dih smrti tihe sreče, ki je zaprla oči.

In kaj je gnalo Tomaža Špolarja pravzaprav v tisti del predmestja? Se je napotil, da bi utopil misli, ki so se mu razpasle po duši?

Če bi ga takrat nekdo presenetil s vprašanjem, ne bi našel odgovora. Slutil je neko nujno, silno željo, da bi šel.

Kam?

Iskat rešitve iz zagate, ki ga je vrgla v precep?

Ne!

Šel ga je iskat! Njega, ki ga je bil videl, ko je maševal v predmestju. Bil je on, ki mu je porinil pero v roko, da je takrat pred davnimi leti postavil tisti neveseli mejnik.

Šel je naprej, mimo temnih tovarn, pa se je šele takrat zavedel, da sploh ni vedel, kam naj bi se obrnil. Naj bi ga iskal na slepo srečo? Naj bi spraševal po hišah, v molk spanja pogreznjenega predmestja? Zakaj ni pomislil prej, da sploh ni vedel, kje je živel?... Bila je v njem nepremišljena strastna želja, da bi ga čimprej našel. In zato se je napotil.

Spet je obstal za hip sredi temne, razbite ulice, stisnjene med dvoje tovarniških poslopij. Slišal je temno bobnenje strojev onkraj debelih zidov kakor oddaljeno bučanje nespečega dela predmestja, kjer se vrtenje koles in pretakanje življenja nikoli ne ustavi. Samo v oknih raztrganih hiš pogasnejo luči, tovarne pa pojo naprej svojo trdo pesem borbe za obstanek ljudi, katerih družine spe za temnimi okni hiš. Prav od nekod daleč je slišal lajež psa in od druge strani je prihajalo komaj slišno jokanje otroka. Gotovo se je zbudil iz prvega sna, pa se je splašen obrnil v zibeli, ker je bil ropot tovarn tako trd in srdit.

Tomaž Špolar se je naslonil na zid in se pokrival. Rad bi molil, da bi odgnal iz duše tisti tihi dvom, ki se je razpredal po njem, in topo malodušje, ki se ga je lotevalo. Pa se ni mogel zbrati. Kakor da je sleherna lepa misel v njem zamrla, splahnela, iz dna duše pa so

se mu jele luščiti temne prispedobe življenja, ki ga je greh pahnil v senco luči.

Ko ne bi bilo krivic! In greha! Kako lepo bi lahko bilo življenje!

Pa je človek zlorabil svobodno voljo. Predal se je strastem, prelomil postave, ubil vest!

Take misli so mu rojile po glavi. Molitev se je razgubila, kakor se razgubi piš vetra in je vzkliknil skoraj srdito:

"Jaz pa naj hodim in ga iščem! Mrha! Ako si že grešil, bodi toliko prijazen, pa se spovej! Pridi po odpuščanje. Mar ne veš, da bi se lahko maščeval, te izdal, ti sodil? Pa te nisem. Bog te bo sodil. Odpuščanje ti prinašam. Njegov brat sem in duhovnik..."

Pa se je nenadoma spet spomnil, da ga je videl v cerkvi. Se je mar spovedal? Ali je samo stikal takole od daleč, po ovinkih, ker mu je vest razjedala dušo? Ker mu je starost potrkala na vrata?

"Mogoče pa je vedel, da bom maševal?" se je dotaknil misli.

Potem ga je zmotil nenaden molk. Kot da se je nekaj prelomilo v jeklenem bobnenju strojev, je trda pesem dela obmolnila. Ugasnile so luči. Molk in tema sta se spojili v nenadnem miru, ki je objel okolico.

"Ukinili so električno strujo." je pomislil Tomaž.

"Tako Bog pretrga nit življenja. Nenadoma, nepričakovano. Takrat šele, potem, človek začne živeti. Ali pa umre. To je tisti prehod v začetek, kjer je odločeno, boš živel ali boš umrl. Živel večno, ali živel mrtev za večnost, za življenje, v senci angela smrti. Imel si svobodno voljo. Odločal si in odločil. Sam! Si izbral zlo? Dobil ga boš. Si izbral dobro? Bogato bo tvoje plačilo! Zato je telesno življenje samo preizkušnja tvoje volje. Je tehtnica. Takrat, ko kazalec na tehtnici obmiruje, ko onemel obležiš, takrat šele zveš za svojo ceno. Amen!"

Skoraj glasno je pribil zadnjo besedo. In to je bil edini glas, ki je v tistem hipu zmotil tišino. Premaknil se je.

"Star postajam. In neumen. S tiho mislijo govorim v molk noči kakor s prižnice. Vem: Ko ga bom našel, ne bom imel besede, da bi ga prepričal..."

Nekaj grenkega se mu je razlilo po duši. Trda bolečina mu je zadrgnila srce. Napotil se je počasi, podzavestno kakor premagan, proti župnišču. In vzdalo se mu je, da je bila tema, ki je objemala naselje, gosta globoka

žalost in beda in bolečina. Na tihem si je želel smrti. Življenja, začetka... Mnogo let je že poteklo, odkar se je bilo zgodilo, odkar je pisal v dnevniku, pa mu še ni uspelo, da bi ga srečal in odložil breme. Nosil je s seboj odpuščanje in usmiljenje. Mar ni revež tisti, ki zabrede? Večji kot tisti, ki čuti posledice njegove zmote! Njegov brat je padel pod roko človeka, ki ga je Tomaž iskal. In on? Živel je. V dušo in v srce pa mu je vest zapisala besedo smrt. Gotovo!

"Martin Brglez se je pisal." mu je nenadoma prišlo na misel.

Ustavil se je sredi razmišljanja. Martin Brglez, morilec njegovega brata.

"Bog ve, če se je spovedal?" je pomislil Tomaž.

"Od takrat, ko je moj brat omahnil na meji med Slovensko Krajino in Štajersko v Muro pod njegovo roko, je poteklo že več kot trideset let. In če se še ni? Kako je mogel živeti? Živeti z razbito dušo?"

Tomaža se je jela pollaščati vedno hujša žalost. Nekoliko zaradi spomina bratove smrti, še bolj pa zaradi človeka, zločinca, ki je gotovo trpel, ki je bil potreben odpuščanja, milosti spokoritve, preden bi padel na tehtnico med življenjem in smrtjo. Spet je poskušal moliti. Pa se je sredi molitve zgubil.

"Zahvaljen Bog. Pokazal si mi sled", je vzkliknil.

Nato ga je vedno huje mučila skrb.

"Ga bom našel?" se je spraševal.

Nazadnje se je skoraj zježil. Zazdel se je samemu sebi kakor pustolovec, ki trmasto išče sled za zakladom tam, kjer ga ni. Ki od časa do časa zagori kakor privid, pa spet izgine. Tako je bilo z Martinom Brglezom. Nešteto-krat ga je že videl. Pa se mu je vedno umaknil. Je mar vedel, da je videl njegov zločin? Težko. Nihče ga ni zatožil. Ni bil niti osumljen, nihče ni slutil, da je brat bil ubit. Utopil se je, so rekli. Potem je padel na njegov spomin molk. Samo trije so vedeli za zločin. Bog, Tomaž in Brglez.

Po tolikem času brezplodnega prizadevanja Tomaža Špolarja, ki je stal med obema kakor posredovalec, pa sta se njuni poti spet križali tamkaj na robu predmestja, ki se je zaježalo v pampo.

"Odpusti Gospod! Ti veš za mojo bolečino! Zaupam", je hotel zaključiti razmišljanje.

Ko je prišel v župnišče, se je po tiho splazil

v svojo sobo, trdo zaprl vrata in pokleknil pred Kristusovo podobo. In je molil:

"Pomagaj! Pokaži mi pot, kakor si jo pokazal neštetim. Pošlji mi svojega Duha..."

Še je premikal ustnice, k molitvi sklenjene roke pa so mu omahnile in čez oči so mu padle veke, težke kakor dva železna zapaha. Zaspal je kleče in ko se je zbudil, je bil že skoraj dan. Zavlakel se je na posteljo in čez dobro uro spet vstal in stopil k oltarju.

"Et introibo ad altare Dei..." je molil.

S težko, trudno roko je črtal po zraku križe, stopal je trdo, kakor da so bile noge polne svinca. V mraku, prepojenem z dimom sveč in kadila, pa je viselo razpeto nevidno in boleče, kakor da se je zgrnila nad oltarjem vsa žalost velikega petka. Tiho veličastje se je prelivalo v turbno razpoloženje njegove duše, ki se mu je zazdela v tistem hipu prazna kakor razsežna planota. Zakaj se je počutil nenadoma tako praznega? Mar mu je pošla zadnja sila, usahnil poslednji nemir? Nemir iskanja, ki je kakor moč, sila, ki povede človeka do najbolj oddaljenih ciljev. Ga res ne bo dosegla njegova beseda? In je zapel sunkovito, skoraj trmasto, kakor da bi si ukazal:

"Sursum corda..."

"Habemus ad Dominum..." je odpel organist.

Po tem se mu je zazdela, da se je vse skupaj nekam pogreznilo. Samo suličaste plamene sveč in odbijajočo se svetlobo keliha je videl kakor v oddaljeni omotici. Ko se je nazadnje obrnil in podelil blagoslov, je za hip obstal kakor zamaknjen in se zagledal po cerkvi. Obrazi so tonili v sivino mračnega dne, skozi odprta glavna vrata je videl kako je deževalo enakomerno, v drobnih, gostih curkih. Vrgel je pogled po obrazih, nato se je obrnil k oltarju kakor razočaran.

"Bom zvedel za njegovo bivališče!" se je skoraj pridušil, ko je odhajal od oltarja.

Takoj po maši se je napotil in celo dopoldne kolovratil po predmestju. Ko se je vrnil nekoliko čez poldan v župnišče, mu je na obrazu ležala sled tihe zmage...

.....

Na večer, ko je dan postal še bolj siv in mrk in ko je nad predmestjem viselo kakor razpeto sivo dolgočasje, je Tomaž Špolar spet korakal mimo temnih, mrkih tovarn. Ni se ustavljal na razbitih križiščih, ni ga motila razkopana ulica. Rinil je naprej ves upehan,

prepoten od vlage, ki se mu je vpijala v obleko. Njegove oči so iskale pampe. Kdaj se bo razgrnila pred njim vsa siva in dolgočasna praznina ravni? Kdaj bo izginila za njim poslednja razbita hiša, pogreznjena v molk vlažnega slaka, ki se je spenjal po zarjavelih pločevinah in črvmih deskah sten?

“Tukaj gotovo, da ne bi našel besede”, se je za hip ustavil in si obrisal potno čelo.

“Človeka stisne, ga zgnete v nemo gmoto, tako, da postane kakor eno s to beračijo bednih domov. Tam zunaj v pampi postane človeku laže, postane bolj prost. Kakor da dobi novega razmaha, razsežnosti”, se je tolažil v mislih.

Pred njim je ležala dolga in blatna ulica in tam daleč na koncu, kjer se je čudno zožila kakor v drobno sivo konico, se mu je zazdelo, da se je zajedala nekam v praznoto. Je bila tam pampa? Potegnil je iz žepa počekčan list in nاپenjal oči. Črta povzdolž. Dolga, tenka črta. To je bila ulica. Potem velik krog. Tisto je bila pampa. Pampa pa je imela spet svoje steze in pota. Tako. Drevo na levi. Ombu. Na desni evkalipt. Nato spet samo tenka črta. Steza. Nato nekaj ombujev kar na kupu. Sredi njih hiša. Rancho. Tam, da je baje živel Martin Brglez. Zakaj se je tako daleč zakopal v pampo? Da bi bil sam? Da ga ne bi motil nemir predmestja?

Tomaž si je zavihal hlačnice, da bi obvaroval hlače pred blatom, ki je v debelih curkih škropilo pod njegovimi koraki, si potisnil kloбок globoko na tilnik in se kakor z novo močjo napotil naprej. Ulica se je vlekla kakor zgubljena nit. Mrak je postajal gostejši, že so se prižigale prve luči in daleč v ozadju so tulile tovarniške sirene. Konec delovnika. Za nekatere. Za druge začetek. Ob medli svetlobi potekajo noči. Borba za kruh. In blede obrazi. In nevesele misli in grenke žgoče besede. Zakaj je na svetu toliko bede?

Tomažu se je zazdelo, da se je nekaj prelilo vanj. Del tistega, kar je težko boleče trepetalo v zvoku siren, ki so pele v večeru. Sklonil se je in imel občutek, kot da je postal nekam težji, bolj neroden in robot. V srcu pa mu je kljub neveseli misli svetilo tiho, kakor oddaljeno zadovoljstvo. Kot da ga je beda, ki jo je kar tako mimogrede doživel, nekam obogatela. Nenadoma se mu je odprlo čisto novo obzorje, kjer je bilo vse nekam bolj razumljivo. Da. Tudi Martin Brglez je zrastel v senci tovarne. Kako bi mogel biti drugačen? To-

varna mu je zastrepila misli, ga pahnila kakor v senco življenja. Pa je potem nekje zagledal trohico luči, pa se mu je je zahotelo...

Pred njim je zazijala pampa in kot da je vrgel s sebe pritiskajočo težo zgubljenih glasov, ki so se stokaje lovili nad naseljem, je postal lažji. Steza, ki se je zgubljala med osatom in visokorastlo travo, je bila kakor korito pravkar zamešnega testa. S težavo je premikal noge, čevljev se mu je oprijemalo blato. Pa je rinil naprej. Rekli so mu, narisali so mu stezo, ki je vodila k Martinu Brglezu. Zakaj bi omahoval? Ni tudi Kristus nosil križa, ves razbičan in krvav? Nosil ga je. Za duše. In zakaj je on krevsal po pampi? Ni šel mar za dušo, ki je bila potrebna odpuščanja, odrešenja?

Pokrižal se je in se z mislijo potopil v molitev. Pozabil je na težko pot, ki ga je z vsakim korakom bolj pritiskala k tlom. In ko je nenadoma vzniknila iz temne kopice košatih ombujev hiša, se je zavedel. Dospel je. Vse, hiša in ombuji, vse je tonilo v težak mrak noči. Domačija je temna v noči buljila v samoto. Daleč naokrog je ležala spokojnost noči, ki se je med ombuji nekam zgostila, se prevaila okrog hiše kakor poosebljena praznota življenja. Tomaževe misli so jele dobivati neko nerazumljivo polnost. Življenje. Skrb, ki ga je glodala med potjo, prispodobe, ki so mu zavirale korake, so nekam splahnele. Znašel se je nenadoma kakor daleč pogreznjen v pampo iz oči v oči z življenjem, ki mu je bilo do tedaj tuje. Kot da so se stvari postavile na glavo. Imel je pripravljenih kopico besed. V mislih se je pogovarjal z Martinom. Tam pa se mu je vsa zadeva pokazala v čisto drugačni luči. Nenadoma se mu je zdelo, da je dihalo iz vsega, iz pampe, iz ombujev in hiše neko preprosto skrito življenje, obenem pa polno skritih globin in zagonetk.

Kakor zmeden se je vsedel na prag in čakal. Rekli so mu, da često Martin prihaja zelo pozno domov.

“Počakal bom.” se je odločil.

Jel je razmišljati kako bi uporabil čas. Bi molil brevir? Ni mogel, ker je bila noč temna. Bi molil kar v mislih. Tudi ni mogel, ker mu je bila glava polna čudnih, nerazumljivih, zmedenih misli. Spustil je glavo v dlani, ko je nenadoma nekaj zašumelo. Ko je dvignil oči, je stal pred njim pes volčjak. Gledal ga je nepremično, v temi so žarele kakor dvoje žarečih ogljev njegove oči. Žival ni pokazala naj-

manjšega znaka krvoločnosti. Nepremično kakor izklesana je buljila vanj, kakor v vedni pripravljenosti na skok. Tomaž je stegnil roko. Takrat je pes zarenčal. Hotel je vstati. Pes se je za spoznanje stegnil, kot da bi se hotel pognati v skok. Ko ga je Tomaž ogovoril, je povetil ušesa in sklonil glavo. Žareče oči so se mu še bolj razširile in se zastrmele v Tomaža.

"Volk," je rekel Tomaž glasno.

"Volk sivec, kakor ga je Bog poslal svetniku, ko je bil v nevarnosti?" se je na tihem vprašal Tomaž.

Ker se na pragu ni počutil preveč udobno, je hotel vstati. Pes je zarenčal pritajeno, grozeče. Ko je Tomaž spet obmiroval, je tudi pes prenehal kazati zobe. Kakor nema straža, kot nevidna vez, ki ga je priklepala na prag. Vdal se je in se naslonil na vrata. Ker je bil utrujen, je zaprl oči in na pol bedé na pol v snu razpredal misli.

"Tudi to je za nekaj dobro. Mogoče bi se drugače naveličal čakanja in odšel. Tako pa hočeš nočeš, moram počakati, da pride in me reši tega čuvaja..." se je prepuščal mislim in spancu, ki mu je vedno težji padal preko oči.

Potem je polagoma izginjala utrujenost, z njo nemir in po udih se mu je razlila prijetna udobnost. Resničnost je vedno bolj bledela in tonila v nejasno, komaj zaznatno trepetajočo kopreno, ki ga je ovijala, vpijala vase. Čutil je samo oddaljeno razsežnost, praznoto, kakor votlo razpeto prostornino noči brez vsebine. Kot da je v hipu postalo vse breztelesno v brezčasju časa, pogreznjeno v molk oddaljenih namišljenih svetov. Samo tam nekje daleč, izven meja tistega praznega brezčasa prepojenega z molkom, se je sekalo v pravilnem pravem kotu dvoje svetlih pramenov. Je bila tam meja brezčasa luči z molkom praznote? Kako? Je tudi brezčasje razdeljeno kakor zemlja na kopnino in vodovja? Na praznino onstranstva in polnost večnega trajanja neizmerjenega Bitja, ki je samo brezčasje v brezčasju? In tistih dvoje pramenov, luči podobnih sečnic, ni tisto križ? Je tam kraljestvo križa? In ostalo kraljestvo molka, ki brezodmevno ždi v praznini nenehanega nespočetja in smrti kakor progreznjen med proštor in čas in brezčasje luči križa? Nenadoma je tisti križ v dalji zažarel močneje. Morje luči je planilo v molk teme, se vpilo v globoki kotanji podobno črnino praznega molka. Je bila tisto

luč, ki zasveti v temo greha? Ki pride kakor milostno odrešenje in sprava in odpuščanje?

Tomažu se je zazdelo, da mu bodo izžarele oči. Z roko si jih je zastrl, pa še ga je žgala tista daljna prekipavajuča luč.

"Vstani!" je rekel nenadoma glas kakor iz globine breztelesnega svetovja, ki je žarelo v luči sijočega križa.

"Že vstajam..." je mrmral Tomaž.

"Vstajam za Tvoj prihod. In vstali bodo nešteti, ki so padli. Šel bom in govoril: Videl sem Resnico. Videl smrt in življenje. In greh in zločin, in kazen in odpuščanje, ki je prihajalo počasi kakor žarek luči v mrak zakrknjenih src... In še sem videl: Križ, ki se je razpel med življenjem in smrtjo, preko svetovja, zemlje in neba in zažarel v brezčasju. V brezčasju sem rekel. Tudi zapisal bom: V brezčasju... To bo nov mejnik, ki ga bom postavil v dnevnik. Mejniki na meji časa in brezčasa. Kajti stojim kakor med Resnico in grehom, med življenjem in smrtjo. Gledam na obe strani, vidim razdaljo razlike, skrajnosti tečajev tonejo v nasprotja, v oddaljenost in prišel bo hip, ko se bodo razmaknile in nikoli strnile. Pravim nikoli. Dokler obstaja čas, je to mogoče. Ko pa shlapi čas, kakor dim nad pogoriščem, ni več povračanja, ne srečavanja in sprave. Sprava je ujeta v čas, kakor je vse, kar je človeškega, ujeto v čas. Samo eno je neodvisno od časa: Ljubezen. In kje je ljubezen? Kaj je?... Počakaj. Tudi to bom povedal: Je utrinek, ki ga je Bog položil v dušo človeku. Utrinek nespočetega Središča brezčasovnega težišča svetovnega vrtenja od največjih pa do najbolj neznatnih dogodkov. Ljubezen je večna. Gre skozi čas mnogokrat neopazna, ker jo često zatemne človeške strasti. Je pa ne povzijejo, ker je njihovo trajanje odmerjeno. Med trajanjem časa in brezčasa pa je razdalja. Splahni čas trenja in med obema tečajema ostane prekaljena ljubezen. Je majhna večnost v času..."

In tudi to bom povedal: Med časom in večnostjo je razpeto, kakor na križ pribito, odpuščanje. Za slehernega, za vse. Lahko ga vzameš ali daš. Tam je. Tudi zate, zame... Je spočeto v ljubezni."

Nova misel mu je prešinila razmišljanje, pa jo je še v istem hipu zgubil. Zazdelo se mu je, kot da ga je nenadoma neka nevidna sila dvignila. Kakor da so se zamajala tla.

"Odpuščanje je spočeto v ljubezni..." je

rekel, kot da je pozabil, da se je nekaj zgodilo, ga premaknilo.

Dvignil je roko, kot da je hotel dati poudarka zadnji besedi, pa je zadel ob nekaj trdega. Za hip se je znašel, kakor na ločnici svetovja in časa in sanje. Na pol je še ždel ujet v svoje misli, od nekod daleč pa je prihajala kakor kopica nerazumljivih glasov, ki so se vpinjali v njegove misli kakor oddaljeno šumenje. Pa se je še oklepal na razbito niz misli, ki mu je uhajala v šumu, z naraščajočem nerazumljivem zibanju tal. Potem je trdo zabobnelo. Votlo, oddaljeno je izzvenelo v turoben odmev. Kakor nagonsko se je premaknil in ko je začutil, da je stal na nogah, ga je nekdo držal za roke.

Prvi hip se ni zavedel kaj se je dogajalo. Vse je bilo zavito kakor v težko nepredirno temo in je samo slutil bližino nekoga, ki ga je trdo stiskal zaapestja. Šele ko je zarenčal pes, se je počasi prikopal do spomina.

"Zaspal sem," je pomislil, "zdaj je prišel."

Da. Prišel je Martin Brglez. Ne preveč dobre volje, ker mu je nekdo zastavil pot na pragu hiše. Je bil tat? Čuden tat. Pride in ti zaspis na pragu. Tako je mimogrede pomislil Martin. Potem je sunil Tomaža od vrat.

"Si mutast? Vsaj odmakni se?"

Z ropotom je odprl vrata in vstopil.

"Zaupen človek", je pomislil Tomaž.

"Sploh se ne zmeni zame. In če bi bil tat, recimo razbojnik?" se je prestopil, ker so mu postale noge čudno težke.

Pa komaj se je dobro zganil, je zažarelo iz mraka dvojnih pasjih oči in pritajeno golčanje ga je opozorilo, da ga je pes držal kakor v šahu.

"Lepa reč. Zdaj se niti premakniti ne bom smel." je pomislil.

"Mar me bo pustil vso noč pred vrati?"

Pa ni bilo kazno, da bi se Martinu zljubilo pogledati, kaj je počel njegov gost. Ni prižgal luči, nič se ni zganilo v notranjosti hiše. Pes pa je nepremično zasledoval sleherni Tomažev gib. Počakal je še nekaj trenutkov, potem je poklical: "Martin, reci tej mrcini, naj mi dovoli, da vstopim."

Pes je zarenčal, v hiši je zaropotalo in čez čas je Martin prižgal luč in stopil na prag. Visoko nad glavo je dvignil svetilko in nekaj časa samo opazoval Tomaža.

"Me poznaš? Kdo si, ki me kličeš po imenu v jeziku moje matere?" Odmaknil se je in pokazal Tomažu naj vstopi. Brez besede je po-

kazal na stol, poiskal velik lonec, ga podveznil na mizo in nanj postavil luč. Potem je sedel Tomažu naproti.

"Sleci tisto suknjo, kažeš, da si duhovnik. Kdo si?" je bolj ukazal, kakor vprašal.

"Duhovnik," je rekel Tomaž, vstal in slekel suknjo.

"Pa ne!" je vzkliknil presenečen Martin.

"Da." je potrdil Tomaž.

"Si me spoznal?"

"Ti... Ti..." je zaječal Martin.

Potem se je nenadoma zresnil. Iz njegovih oči je izginila sleherni sled začudenja. Postaje so trde, nepredirne, trmasto zagrizene so strmele v Tomaža.

"Po kaj si prišel?"

Tomaž se je za hip zmedel. Lovil se je kakor na previsnici pod trdim pogledom Martina Brgleza, ker ni našel primerne besede, je samo nasršil obrvi in njegov pogled je govoril.

"Odloži masko. Bcdi človek."

Glasno pa je dejal čez čas: "Duhovnik sem. Kaj meniš, da me je privedlo?"

V Martinu, kot da se je nekaj prelomilo. Povesil je oči.

"Sedi!" je rekel tiho.

Potem je molčal. Dolgo in nepremično je sedel kakor nem in gluhi. Globoko pogreznjen v zagonetno nepremičnost. Pod oknom se je plazila noč, skozi odprta vrata je glasno zvenčal molk pampe in trgal tišino, ki je ležala med njima.

"Ti me zasleduješ?" je čez čas naglo bruhnilo iz Martina.

"Pa kar daj! Ko bi videl moje misli, ne bi storil tega."

Tomaž se je najprej zdrznil. Potem je opazil, da je Martin lahko vzdrhtel. Je bila groznja? Strah?

"Ne," je odvrnil Tomaž.

Hotel je nadaljevati, pa ga je Martin prekinil.

"Ne govori! Mar ne vem, kaj te je privedlo? Moj odgovor bo molk. Razumeš? Rekel sem!"

In je spustil roko na mizo. Lahno se je sklonil naprej, tako, da mu je bil obraz ves v luči. Tomaž je videl kakor zapisano z globokim gubami na njegovem starem obrazu, izpitem in razoznanem, sledove muke.

Je Martin tčpel? So bile tiste gube sledovi duševnih pretresov? Tisti izraz sleherne mišice na njegovem obrazu, kaj je bila tista trdota? Maska? Nasprotje njegovi notranjosti,

načrten, zavesten protiupor, protiutež?

"Tudi moja beseda bo molk." je dejal Tomaž.

"Molk bo zapečatil tvojo besedo, Martin. Ti, jaz in Tisti, ki te bo sodil. Prinašam ti odpustčanja. Naj bo tvoja beseda molk. Ti veš in jaz vem. Samo reci, da ti je žal. Da hočeš odveze..." Martin je vstal. Star, kot je bil, se je poskušal vzravnati. Sredi sobe je stal visok kakor z neznano silo pripet skraj v višino stropa, ponosen, trd, kakor iz kamna, obenem pa ubog in nebogljjen sredi revnega prostora s svojo bedno zunanostjo, ki je izžarevala njegovo duševno zlomljenost. Tomažu se je zasmilil. Kako bi ga mogel obsoditi? Ne. Revež tisti, ki pade. Usmili se ga Bog!

Za hip sta se ujela s pogledi.

"Si se odločil?" je tipal Tomaž kakor v glasni molk s tiho besedo.

Martin se je premaknil.

"Da," je rekel trdo.

"Odločil sem se."

Stopil je k vratom in dvignil roko.

"Pojdi!" je ukazal.

In ker se Tomaž ni takoj premaknil, je trdo ponovil:

"Pojdi!"

V Tomažu, kot da se je podrlo svetovje. Kakor da sta na ločnici časa in brezčasa trčila tema in luč. Nasmehnil se je kakor v zadregi, ko pa je opazil Martinov jekleni pogled in roko, ki je kazala v pampo, se je zganil. Počasi je oblekel suknjo in se napotil. Med vrati se je ustavil.

"Pomisli, da bo nekoč lahko prepozno. Zdaj imaš še čas."

Martin ni povetil roke in pogled mu je postal še bolj trd.

Skoraj oster. Tomaž je stopil v noč. Za petami je začutil psa, ki mu je sledil.

"Psa ti posodim, da te pospremi." je rekel Martin kakor za slovo.

Tomaž se je ozrl in je videl, kako je zaloputnil vrata in ugasnil luč. In se mu je zazdelo, kot da se je svetovje s časom in prostorom jelo pogrezati. Počasi, počasi, vedno globlje... V gost neprodušen molk... Pampa okrog nje ga je čudno drhtela, se jela kakor razmikati pod težo naraščajoče teme, ki je gosta valovila od vseh strani. Edino, kar je čutil, je bila bližina psa, ki mu je zvesto hodil za petami. Ustavil se je in pobozal žival po glavi. Pes ni dal najmanjšega znaka odpora.

"Hvala, Oče," je rekel Tomaž.

"Prišel sem", je rekel. In je pokleknil.

"Dal si mi volčjaka sivca!"

In je korakal naprej kakor preko ruševin časa, ki je tonil pod težo noči...

* * *

Ko je jesen tonila v pampo in je zima z neprenehnim deževjem javljala svoj приход, je Tomaž Špolar sedel ob oknu, kamor ga je bil postavil župnik. Noge ga niso več nosile. Že lep šas je, kar so mu ohromele, odpovedale. Samo roke je za silo premikal in glavo. In je razmišljal. Pa je nekega večera, ko je vijoličasti mrak torubno risal preko okna temne sence, trdo potrkalo na vrata. Potem so vrata zaječala in se s treskom odprla. Volčjak sivec je planil v sobo in se zleknil Tomažu pred roge. Za njim je prikrevsal ob palici Martin Brglez. Sključen se je ustavil pred Tomažem.

"Prišel sem." je rekel.

In je pokleknil.

"Ti si videl? Kaj bi ti govoril!"

In je segel po Tomaževi desnici. V mraku je Tomaž čutil, da je nanjo padla solza.

"Ego te absolvo..." je molil.

Nato se je Martin dvignil.

"Psa ti podarim." je dejal in se napotil.

Ko je zaprl za seboj vrata, je pes lahko zavilil. Stekel je do vrat, obstal za hip, povohal po zraku. Nekaj hipov je buljil v strop in nato kot za slovo boleče zalajal. In se je vrnil k Tomažu, mu legel k nogam in začel lizati roko.

"Hvala Oče!" je hlupal Tomaž.

Zastrmel se je skozi okno v noč.

"Med časom in večnostjo je razpeto, kakor na križ pribito, odpustčanje..." je šepetal.

Volčjak sivec se je vzpel na zadnji nogi in ga z jezikom oplazil po licu...

FALOT

Filip je pogledal na uro. Nekaj minut je manjkalo do enajstih. Vlak pride malo pred poldne. Še ima toliko časa, da vso hišo ponovne pregleda, če je vse v redu. Stopil je po stopnjicah v prvo nadstropje: v vsako sobo je pogledal, če ni morda pozabil urediti to in ono. Bilo je vse v redu. Bil je zadovoljen.

V dnevni sobi mu je oko obstalo ob novem televizijskem aparatu. Pomel si je v zadovoljstvu roke: "Tega bodo otroci najbolj veseli!"

Stopil je na prosto. Samo nekaj dni je manjkalo do božiča, pa je bilo vreme, kot včasih doma v oktobru. Ves čas, kar je zvedel, da pridejo, ga je skrbelo, da bi za praznike ne namedlo snega. Nerodno bi mu bilo, če bi mu obtičal avto sredi ceste v snegu. Imeli bi slab vtis na Ameriko že takoj prvi dan.

Ko je odprl garažo je z očmi objel lepega Forda, ki ga je kupil pred dnevi. Obrnil je ključ in avto se je nalahko zazibal na cesto. Zapeljal je na St. Clair in na petinpetdeseti cesti zavil na desno proti Lake Shore Boulevardu. Lahko bi sicer vozil kar naravnost po St. Clairju, a tu je preveč prometnih luči, da mora človek neprestano ustavljati vozilo. To bi ga pa motilo v njegovem premišljevanju. Po Lake Shore Boulevardu pa prav gori do devete ceste ni nobene prometne luči. Časa ima dovolj. Vozil je počasi sam s svojimi mislimi, po lepi gladki cesti ob jezeru. Sprehajal se je v mislih daleč tam nekje za morjem, kjer je bil njegov dom, njegova žena in njegovi otroci. Spomnil se je na tisti dan, ko se je kot domobranec poslavljaj od doma. Ko je prišlo povelje za umik, je ponoči prehodil peš dolge kilometre, da se je mogel posloviti od žene in otrok. Družina je bila že pri počitku. Priklical je ženo in ji kratko povedal, da se bodo domobranci za nekaj tednov umaknili in da mora seveda tudi on z njimi. Nekateri bodo vzeli s seboj tudi žene in otroka. On na to ne more misliti, ker pričakuje žena četrtek otroka. Naročil ji je še to in ono glede otrok in gospodarstva. Otrok ni hotel buditi. Sladko so spali, ko je odprl vrata v sobo, da jih je še enkrat videl. Čas jih je tako gledal, nato je vtisnil v noč.

Nato se je znašel na tisti težki poti v Vetrinje. Zgrozil se je, ko se je spomnil, kako so vračali domobrance, kamion za kamionom. Samo srečen slučaj je hotel, da tudi on ni bil med njimi. Samo za nekaj tednov so se umaknili, a so minevala leta v taboriščih, ne da bi vedel, kje in kdaj bo konec. Hrepenel je po domu, po ženi in otrocih, po domačih navadah in domačih tleh. Mnogi niso vzdržali, vračali so se, njega je pa žena opozorila, naj se ne vrača. Ubogal je in ostal. Upal je, da bo končno le napočil dan, ko se bo lahko vrnil.

Mesto doma, pa je prišla Amerika. Nove vezi so se zopet pretrgale z domom in družino. Zopet nova velika bolečina. A čas, ki zaceli vse rane, jih je počasi tudi njemu celil. Počasi so minevala leta ameriškega pehanja po šapah. Poteklo je pet let. Angleščina je bila trd oreh, a se je boril z njo in jo končno premagal. Napravil je izpit za državljanstvo in ko je držal v rokah tisti papir, je zagorelo novo upanje v njegovem srcu. Ker sam ni mogel domov, sedaj družina lahko pride k njemu.

Pričelo se je novo življenje. Kupil je hišo, jo preurejal in barval znotraj in zunaj. Hitel je, da bo vse pripravljeno, ko pridejo. Delal je kot nikoli poprej: čez dan doma, ponoči pa v tovarni. Hotel je vse tisto nadomestiti, kar je zamudil v teku let, ki so ga ločila od doma in družine. Nihče, niti žena, niti otroci, niti kdorkoli mu ne bo mogel očitati, da je kot mož in oče zanemarjal svoje otroke in svojo družino. Zadnji teden je končal s svojim delom.

In danes je končno napočil tisti veliki, dan ki je o njem sanjal že dolge mesece, ko bo zopet videl svojo ženo in svoje otroke.

V tem razmišljanju je privozil na deveto cesto in se v svojih sanjah še ni znašel v velikem prometu.

Naenkrat je na desni in levi divje zacvillilo. Predramil se je in videl, da je s precejšnjo naglico vozil skozi rdečo prometno luč. Pritisnil je tudi sam na zavoro in sredi križišča obstal. Nekdo je skočil iz sosednjega avtomobila in vpil:

"What is the matter with you, are you sleeping? "Kaj je s teboj, ali spiš"?"

Filip je stopil iz avtomobila in opazil, da odpirajo okna tudi drugi avtomobilisti in vpijejo. Hitro se je znašel in dejal:

"I do not feel well." "Se ne počutim dobro."

"Do you need a help?" "Ali rabiš pomoč?"

"I think, I will be alright." "Mislim, da bo vse v redu."

"Next time, better stay home!" "Drugič je bolje, da ostaneš doma."

Med razgovorom se je luč spremenila in Filip je lepo odpeljal dalje. Z robcem si je otrl pot s čela. Lahko bi postal žrtev prometne nesreče, katero bi sam povročil. Globoko je segel po sapo in se oddahnil. Zapeljal je avto na prostor za parkiranje. Počasi je stopal proti središču mesta na Public Square.

Ko je prišel do terminala je pogledal na uro: samo četrt ure je manjkalo do prihoda vlaka. Na peron drže dolgi hodniki, ob katerih so velike razsvetljene izložbe vsakovrstnega potrebnega in razkošnega. Po strmih stopnjicah je prišel na peron.

Bil je nestrpen in razburjen. Sedal je na klop, a ni mogel sedeti. Vstal je in nervozno hodil sem in tja. Ko se je okrenil, je zagledal pred seboj policajca. Spomnil se je, če mu ni sledil morda zaradi dogodka na deveti cesti. Gledala sta drug drugega.

"Something wrong?" "Je morda kaj narobe?" je končno vprašal Filip policajca.

"Why are you so nervous?" "Zakaj si pa tako razburjen?"

"Oh, nothing. Do you know, my wife and kids will come with next train from old country." "O, nič, moja žena in otroci pridejo, s tem vlakom iz stare domovine."

"Excuse me, please and my congratulation." "Oprostite, prosim in moje čestitke."

Filip se pri najboljši volji ni mogel krotiti. Videl je, da vzbuja pozornost. Odšel je v bar in naročil kavo.

S precejšnjo hitrostjo in velikim hrupom je privozil vlak. Zavore so zacvilile in vlak je obstal. Potniki so se vsuli na peron. Filip je planil iz bara, stopal na prste in stegoval vrat. Nikjer ni videl znanega obraza. Potniki so se razšli. Filip se je spomnil, kako ni vedel, kje naj izstopi, ko se je vozil v Ameriko. Ko so se vozili proti Clevelandu je na kakih treh krajih videl napise, a na nobenem niso istopili. Počasi je šel ob vlaku in gledal, če bo opazil kak znan obraz. Daleč je opazil neko žensko, ki je gledala skozi okno in ni bila nič po ameriško oblečena. Ko se ji je približal, je v njej

spoznal svojo ženo:

"Kaman, Francka", je dejal, "ali se mislite odpeljati naprej? Saj ste že v Clevelandu."

"Filip!" je zaklicala žena, nato se pa oddaljila in klicala otroke: "Marjanca, Tinče, Mojca, Jožek! Pojdimo, smo že v Clevelandu! Ata je spodaj! Poberite vsak svoje stvari!"

Filip je stal pri vratih, lovil otroke in jih postavil na tla. Zadnja je prišla Marijanca, že prava gospodična, za njo pa njegova žena Francka. Vsi so nosili obleke, ki jim jih je on poslal, pa jih je žena sama popravila in prekrojila. Drug poleg drugega so se postavili otroci, Filip pa jim segal v roke in vsakemu rekel kako prijazno besedo. Jože, najmlajši, ki je imel enajst let in ga je Filip danes prvič videl, je pa prehitel očeta, mu podal roko in dejal:

"Dober dan, ata! Zdaj bi skoraj verjel mami, da niste falot."

Filip se je zdrnil in vprašujoče pogledal po ostalih. Vsem je bilo nerodno.

Žena Francka je prišla Filipa za roko in mu rekla: "Ne jezi se na otroka. Pri nas doma je pač tako. Turkov Jaka mu je vedno pravil, da je naš ata velik falot, ki se potika po svetu, a vse, kar dobimo, nam pošilja nek stric iz Amerike. Še med vožnjo je Jožek omahoval, če naj bi le še ne verjel Turkovemu Jaki. Za dobro vzemi, Filip! Ne veš, kakšni so ljudje doma in kakšni so otroci brez očeta."

Filip se je brž znašel, pograbil sinčka in ga dvignil v naročje:

"Da nisem falot, praviš? Ti pa si falot, Jožek; moj mali falotek."

NAŠA PESEM

MIRKO KUNČIČ

Samorastnik

Ti živi vrelec — slovenska kri!
Si neusahljiv? Te naša majhnost duši?
Utiraš si struge preko mejá,
tajno pronicaš v rast tujih zemljá,
toneš kot reka v Oceanu brez dna.

Ti sivi orel — slovenski duh!
Kam v daljo strmiš? Si rojen stremuh?
Tesnijo te gôre domačih tal,
bi rad vse celine preplul, preoral,
tujini do zadnjih se vlakenc razdal?

Ti pesem slovenska, najgloblji izraz
prabitnosti naše! V ta grenki čas
boš rodu na tujem (malodušje in gnev
zastrla sta zvezd mu in zarij odsev),
boš rodu na tujem — labodji spev,
boš budnica, svatovske pesmi odmev?

Ti pesem, ti duh, kri naše zemljé —
samorast trdcživa naj bo tvoje ime.

Na tujem

V milijonskem mestu
luči zagorijo,
kot studenci živi
misli pohitijo:
tja med bele breze,
med vasi domače,
tja za živo mejo,
kjer mladina skače,
kjer cvetijo zvončki,
rože... in spomini
v milijonskem mestu,
daleč tu v tujini.

Kam naj srečo nesem,
kam naj žalost zlijem,
kje naj se ljubezni
mladih dni napijem.

Nagelj se ne vzpenja,
okna so brez sonca,
kdaj na roko sede
mi pikapolonca...?

Junijska

Žita kot zlati, drobni cekini,
vanje sonce curlja;
rosa, slavci in murni goslači,
pesem, ki vre do neba.

Češnje zardele, griči in holmi,
cerkvice bele žive,
hiše objete, praprot nad vrati,
pod noč pa kresovi gore.

Fantje pod okni, rože med križi,
noč, ki s krvjo se igra;
potlej poljubi, zvezda do jutra,
sreča le v sanjah doma.

Velemesto

(Ameriška črna četrt)

Vročé ceste, umazan tretoar,
hiše naslonjene kot pijani ljudje,
nezagrnjena okna v praznino strme
kot na verandi ležeč samotar.

Starec razkuštranih las, udrtih oči,
—izsušen papir mu je dlan—,
išočó za visokimi dimniki sonce, nov dan,
dokler se struden pod noč ne umiri.

Jutri pride zopet nov dan:
vroče sonce, ropot mašin in koles,
bolest, ki vpije, kriči do nebes
in reže globoko v srce in dlan.

Iz cikla OZKI SONETI

Pomlad v naš kraj

Spet
v naš kraj
sled
bilk, — saj
led, —
beli zmaj —
zmlet
je zdaj.
Čez
Mokra
jug
za plug,
cvet, vez
src.

Kriv
grmič,
v njem ptič:
"Čiv!"
Živ
brstič
v dan, nič
siv.
V njem zlat
slap
sap
čez Krim, —
z njim
pomlad.

Pomladni sprehod

Hi,
s cveti
rdeti,
z žiti
kliti,
s kmeti
zreti,
piti
žive
soke;
jare
čare
njive,
loke.

Pot se zvija
v dalj ko rjava
kača. Trava
jo ubija.
V morju sija
par nog tava.
Log, dobrava
sta gostija
za zenice
in srce.
Kot ovčice
so želje
na tej naši
sladki paši.

Ob nevihti

Tam nad Kolpo
grožnja nizka.
v svet se bliska
s sivo tolpo.
In nad Muro,
Dravo, Krko
svod zre mrko
s hudo uro.
Pa nad Sočo,
Savo, Kokro:
trenje mokro, —
najbrž s točo.
Kaj res Stvarnik
bo udarnik?

Težke sklade
pa viharje
čez Višarje
in grmade
Krima, Krna,
Stola, Pece
pahnil: žreče
zla in črna
njih snovanja.
Že oznanja
svod brez toče
nam, da Stvarnik
ni udarnik,
temveč Oče!

Zima v naši vasi

Zima.
Mir, daljava.
Bela glava
Krima.
Paša
želj v belini.
Vas v dolini.
Naša.
V mraku
glas kraguljčkov.
V zraku
v rojih celih
ples metuljčkov
belih.

K šipi
sklanjam lice
in v zenice
s hipi
slikam
vas, daljino,
se z belino
stikam
v srcu,
ki razgrinja
se k Mokrcu
koder
v moder
svet izginja.

Ljubljana

Sonce objema vrtinec ljudi, sonce obliva
življenje, potopljeno v bel čas.

Zidovi in obrazi,

grad in ljudje

so eno

v boju, ki nazadnje vse iznenadi.

Kadar se sneg topi

in ko vdira iz okoliških polj duh po
pomladi,

je mogoče videti sto stvari:

končno rešitev preko ognja in rož,

bolečine in krvi. Tišina oživlja,

zemlja sprejema, uničuje in daje.

V smrti svet ne premine.

Med listjem in cvetjem, v zakritosti
raste resničnost in upanje.

Ko se po dolgi odsotnosti spet približamo,
spoznamo, da ni bilo nikake ločitve.

Mesto in reka sredi njega sta v nas,

daljno gorovje na severni strani

je vsepovsod vidno. Nov čas

je svoboda, zbujenje upanja in veselja.

Stvarno gledanje na vse je najvažnejše.

Nato pridemo tja, odkjer smo odšli;

mostovi in dolge poti nas družijo.

Mesto je most,

ko si duša želi pravo sedanost.

Naš čas

Sredi poti smo.

Odhod je pozabljen, zastrt s čudnim
življenjem

po mestih, taboriščih, kantinah in plažah,

prekrit z mnogimi in težkimi prevrati,

z lastnim nemirom, z uspehi in umiki.

Prihod je še daleč.

Resničnost je kot stopnišče:

iti moremo naprej ali nazaj, navzgor in
navzdol,

a ustavimo se lahko le za trenutek;

podobna je dolgi obali:

morje in sol ncs prekrijeta, očistita

in spet odkrijeta. Stare, navadne besede

rastejo v nov pomen, v nove podobe.

Luč in tema ohranjata,

ko je na ulicah težko, prodorno valovanje.

Ali naj povem, da hiše po nekaj letih

razpadejo? Kcmenje se zdrobi v pesek,

pesek prehaja v kosti in oči

in pripravlja moč, da še vzdržimo —

sredi poti med eno in drugo celino.

Leta minevajo;

nagla sta vera in razmišljanje.

Čas je v nas — kot pesek, rože in kri —

in nas ohrcnja — zdaj, ko smo sredi

spreminjanja,

ko vse izgubimo in vse dobimo.

Božično drevo

Globina neba in sneg sta prekrija kraj.

Kakšno iskrenje ob desetih zvečer,

ob enajstih,

ob dvanajstih...!

Zvezde trepečejo s starim življenjem,

padajo v mir vesolja in na nas.

Polagoma je vse resnično:

besede in dejanja, ki smo na njih gradili

v letu z neko negotovostjo in tveganjem.

Srcé in razum dobivata zagotovila.

Življenje zastrmi v življenje.

Končno smo zbrani, združeni

in prekriti z vejevjem

kipeče milosti, ki razsvetljuje naše stanje:

strah in temo, kljub žarečim soncem,

krhkost ob stalnem napredku.

Drug svet se odkriva

in ponuja rojstvo in radost življenja.

Veselje je osebno, novo in staro.

Pod zasneženim drevesom

se prebujajo

ljubezen in kar tej sledi.

Stvari se bližajo in žaré.

Kraljestvo je otrokovo.

Drugje mirujejo stroji in roké,

ceste so zapuščene,

vlak je skoraj prazen.

Ljudje poslušajo novo kantato.

V globini neba in snega je tisoč luči.

Meditacija

Človek — nemirna snov?
Eno izmed tisočernih klitij?
Eno izmed tisočernih bitij?
Človek — dedič bogov?

Poklican v luč, v zavest,
v poraz in v hrepenenje,
si utira gaz v življenje,
žge ga opoj, bolešt.

Človek — hipa sin?
Blisk v temó, v mrakove?
Krik v osámljene bregove?
Utrinek večnostnih globin?

Vržen v ta planet,
razgrebaš svojo dušo,
kot plug, ki reže rušo...
Če nisi večen — si preklet.

Pozabil sem, o duša...

Pozabil nate sem, o duša moja,
in se potopil v trušč in blesk sveta —
strmel sem v valoviti šum morja
in pil gozdov, gora sem svežost soja.

Umiral sem pred soho Afrodite,
omamljal me je ritem melodij,
bohotnih cvetov vonj, prelest in sij
škrlatne zarje čez nebo razlite.

Ti šla si za menoj ko senca tiho,
nikoli me ni ranil tvoj korak —
le bilka drobna morda tiše diha.

Ko list, ki pade na jesenski tlak,
si se brez tožbe, solze in brez vzdih
utopila v mrtvi, motni in brezglasni mrak.

Tvoja pesem

Tvoja pesem je škrlat,
ogenj žgoč, uničujoč —
ko zapadam v njeno moč,
čutim, da sem tat.

Ko vsrkavam sladki sad
in je vse življenje hip —
vem: prekmalu mrtev kip
in mrzkoten, trd boš gad.

Tvoja pesem naj bo sij,
ne sirenski strup,
ki naliva ga obup
v trhlo čašo mojih dni.

Iz cikla OTOK SMEHLJAJEV

Pogumna pesem

Ta pesem sedi pri dolgem kanalu,
kadar se veter utruji
in smrad vzdrhti.
Da, Smrad.
S povešenim čelom stopa med polja,
v motnem kimono,
kot bambus tenak in dober —
Smrad,
med riževa polja. Mlaj visi.

Sneži, ko srebamo čaj

Sneži, ko srebamo čaj.
S skodelic nas gledajo
zmaji, plesalke in raj
Četrte Dinastije,
z nesmrtnim lotosom.
Sneži, in vse, kar je črno,
pade na zemljo pozabe.
Zapojemo v molk,
iz oken stkan:
"Kdaj vrneš se k bambusom,
pomlad?"
Kdaj?

Nikar ne odidi!

Na riževem polju obstala je voda.
Mesec se sveti v blatu ves dolg večer.
In veter veje.

Nikar ne odidi, srebrni ljubimec!
Mi smo ubogi. Nimamo gostov.
Veter veje ves dan.

In mesec obstane z nerodnim poklonom.
Bambus se vanj zagleda.
A mi, ki mislimo, zaspimo.

Včasih zaprem oči

Včasih zaprem oči,
da občutim pomlad na obrazu
in čisti vonj cvetic.

Tudi doma je tako,
se nasmehnem,
nikoli tega ne izrečem
do dna.

Sonce kaplja od vej
na srce in od tam na roke,
ki hočejo zidati.

Sankočo, ponočna četrt

Nebo se v vrt razprostira,
v skrivnostni vrt,
kjer trnjeve rože brstijo
na stebelu mesa.
Sankočo, napijva s skodelico čaja!

Velike in majhne lučke visijo v dolini,
na čem, Sankočo?
Na prstih bledeh ljudi.
Kako so hripave lokomotive v noč.

Debeli mesec se gleda
v obstali reki.
Podoba je. Studi se mi.

Ciprese prisluškujejo

Prav dolgo pred žoltim Ekspresom
prišle so ciprese v Funakoše —
na tisto ubogo čer.

Z lučjo in s solzami
so našle glčbino,
in zdaj prisluškujejo
kletvi in smehu valov.

In včasih se vrne leteči galeb
na prosojno navadnost vej.
In trudni galeb sem jaz.

Ali je vse zgubljeno?

Nebo je brez stez in zemlja je pusta,
do konca gcre krizanteme,
konec je tu.

Ozrem se in šepnem:
ali je zdaj vse zgubljeno?
Vse?
Veter raztrga besede v zrak.

Obrnem se.
Hodim.
Hodim. In
hodim.
Večerne luči zadonijo.
V strojev krohot.

Ne bom se uklonil!

Bog se nasmehne skoz blok.

Nekomu, ki bere moje pesmi

Hvala! Ne zaradi mene. Svet je lep!
Tudi smrt je komaj živ šepet. Tudi pesem —
slutnja. Načeta. Pretrgana.

IZSELJENSKI LETOPIS

ROMAN PO ZEMLJI SEM... TUJI

Knjižne založbe slovenske politične emigracije

Ob desetletnici slovenske politične emigracije smo v Zborniku-Koledarju za leto 1956 objavili pregled knjig in brošur, ki so bile izdane v teku desetih let naše emigracije. Dopolnilo k pregledu je prinesel Zbornik lansko leto.

Iz tega pregleda bi se sicer dalo razbrati, katere založbe so vse izdane knjige izdale, ker je bilo pri vsaki publikaciji navedeno tudi, kdo je nje založnik, a menda tega ni nihče storil, ali vsaj tak pregled dōslej še ni bil objavljen.

Ker pa nudi tak pregled zanimivo sliko našega kulturnega prizadevanja na tem področju, za letos, ob deseti knjigi Zbornika-Koledarja Svobodna Slovenija prinašamo tudi pregled založb in samozaložnikov, ki so knjige izdajali.

Izrečno pa poudarjamo, da so to samo založbe politične emigracije, ker imamo interes, da to še posebej poudarimo. Tu niso navedene založbe slovenskih narodnih manjšin na Koroškem, v Trstu in Gorici.

Razumljivo je, da bi bil tudi tak pregled zelo zanimiv in, ako bo mogoče, bo Zbornik istega prinesel v letu 1959.

Pregled je sicer sad vestnega zbiranja podatkov, a je kljub temu verjetno več ali manj pomanjkljiv, ker nimamo središča za obvezno prijavljanje izdanih knjig, niti osnovanja posameznih založb.

Zaradi tega je verjetno, da smo izpustili kako založbo, ali pa je izpadla kaka publikacija, ki jo je izdala katera od navedenih založb.

Vse prizadete prosimo, da nam pomanjkljivosti oprostite, na drugi strani pa prosimo vse, ki bodo zasledili kako napako ali pomanjkljivost, da isto sporoče uredništvu Zbornika-Koledarja Svobodne Slovenije, ki bo poskrbelo za primerno popravo in dopolnilo. Hvala!

Od meseca maja 1945 do zadnjega junija 1957 so bile zaznamovane sledeče založbe, katere navajamo po abecednem redu:

1. "AKADEMIK" — St. Louis, Montana, USA, sedaj Columbia, Ohio

Periodika:

"AKADEMIK", list slovenskih akademikov. Izdajal Edi Gobec.

Knjige:

1. SMRT ALI ŽIVLJENJE. Nekaj misli in smernic za ustanovitev Slovenske narodno-obrambne zveze. Napisal Edi Gobec. 1954. Strani 15; vel. 13 x 17 cm. Tiskarna ni označena.
2. SMRT ALI ŽIVLJENJE. II. del. Napisal Edi Gobec. Razmoženo. Avgust 1954; vel. 21 x 28 cm. Strani 20.
3. SLOVENSKI VISOKOŠOLSKI ZBORNIK. 1956. Razmnoženo. Uredili akademiki: Bregant Mitja, Gorica; Pistivšek Branimir, Monakovo; Gobec Edi, Columbus, Ohio, USA. Strani 160; vel. 22 x 28 cm. Naslovno stran narisal Petrič Marijan. Razmnožil Edi Gobec.

2. DELOVNO OBČESTVO ZA SLOVENSKI KATOLIŠKI INŠTITUT — Buenos Aires, Argentina

VREDNOTE — zbornik znanstvenih razprav in esejev. Prvi letnik izšel v Buenos Airesu 1951. Uredili: Vinko Brumen, Tine Debeljak, Franc Dolinar, Božidar Fink, Alojzij Geržinič, Ruda Jurčec, Albin Mozetič in Karel Rakovec. Izšle 4 številke na 381 straneh. Vel.: 18 x 26 cm.; Tisk: "Dorrego", B. A., Argentina.

3. DRAMATIČNO DRUŠTVO "LILJA" V CLEVELANDU

Knjiga:

VRBOVA PIŠČAL. Pesniška zbirka Marjana Jakopiča. Cleveland 1955. Tisk Družbe sv. Mohorja v Celovcu. Ilustriral Božo Kramolc. Uredil dr. Milan Pavlovčič. Pesnikovo mater narisal Stanko Snoj. Arg. Strani 78. Vel. 12 x 20 cm.

4. DRUŠTVO SLOVENCEV — Buenos Aires, Argentina

Knjige:

1. **SAM TEMELJITO KASTELJANSKO.** Učbenik kasteljanskega jezika za samouka. Začetniški tečaj. I. del. Spisal Radivoj Rigler. Ilustriral Ciril Skebe. Izdalo Društvo Slovencev, Buenos Aires 1953. Strani 242. Vel. 17 x 21½ cm. Tisk: Tiskarna Observatorio de Física Cós mica — San Miguel, Pcia. de Bs. Aires, Argentina.
2. **1945-1955 — OB DESETLETNICI — DECIMO ANIVERSARIO.** Posvečeno spominu vseh Slovencev, ki so padli v borbi za demokracijo in svobodo svojega naroda. Strani 32. Tiskala: Escuela de artes y oficio Federico Grote. Montes de Oca 320, Buenos Aires, Argentina.

5. DRUŽABNA PRAVDA — Buenos Aires, Argentina

Periodika:

"DRUŽABNA PRAVDA" — dvomesečnik. Izhajala že v beg. taboriščih v Italiji. Izhaja 11. leto. Doslej izšli 102 številki.

Knjige in brošure:

1. **STANOVSKA UREDITEV SLOVENIJE.** 3. izdaja 1946 v Lienzu. Strani 75; vel. 20 x 28 cm. Razmnoženo.
2. **STANOVSKA UREDITEV SLOVENIJE.** 4. izdaja 1947 v Rimu. Vsebuje praktičen načrt, kako Slovenijo gospodarsko urediti po krščanskih načelih. Razmnoženo.
3. **QUADRAGESIMO ANNO,** papeška okrožnica z razlago dr. Aleša Ušeničnika. Razmnoženo. Natančnejši podatki niso na razpolago.
4. **OB JUBILEJU.** Dr. Ivan Ahčin. B. A., Arg. 1951. Strani 141; vel. 11 x 19 cm.
5. **RESOLUCIJE SLOV. KATOLIŠKEGA SHODA V IZSELJENSTVU.** B. A., Arg. 1952. Strani 16; vel. 13 x 17 cm.
6. **SOCIALNI DAN SLOVENSКИH IZSELJENCEV** v okviru slov. kat. shoda v B. A., Arg. 1952. Strani 48; vel. 14 x 19 cm.
7. **NAŠA GOSPODARSKA OSAMOSVOJITEV.** (Drugi socialni dan slov. izseljencev v B. A., Arg.). Strani 48; vel. 14 x 19 cm.

8. **SOCIOLOGIJA**. Dr. Ivan Ahčin. I. del. B. A., Arg. 1953. Strani 292; vel. 11 x 16 cm.
9. **SOCIOLOGIJA**. Dr. Ivan Ahčin. II. del, 1 knjiga. B. A. Arg. 1955. Strani 387; vel. 11 x 16 cm.
10. **SOCIOLOGIJA**. Dr. Ivan Ahčin. II. del 2. knjiga. B. A. Arg. 1955. Strani 465; vel. 11 x 16 cm.

6. JUŽNOAMERIŠKA BARAGOVA ZVEZA — Buenos Aires, Argentina

Periodika:

"BARAGOV VESTNIK" 1. številka izšla oktobra 1953.

Knjiga:

"BARAGO NA OLTAR". Izdano ob 100 letnici Baragovega škofovskega posvečenja. B. A. Arg. 1953. Strani 159; vel. 11 x 17 cm.

7. KATOLIŠKI MISIJONI" — Buenos Aires, Argentina

Periodika:

"KATOLIŠKI MISIJONI", mesečnik. Prva številka izšla v domovini meseca oktobra 1923 v Grobljah pri Domžalah. V razdobju treh begunskih let je list izhajal od časa do časa v Rimu razmnožen. Leta 1948. je list zopet začel izhajati tiskan v B. A. v Argentini. Izšla sta dva letnika. Naslednja dva letnika sta izšla kot priloga "Duhovnega življenja". Od leta 1952 pa "Katoliški misijoni" izhajajo kot samostojna revija.

2. "MLADI MISIJONAR" je priloga "Katoliškim misijonom" od meseca januarja 1954.

Knjige:

1. **FRIDERIK BARAGA**. II. izdaja. Napisal dr. Franc Jaklič. B. A. Argentina 1951. Uvodno besedo napisal škof dr. Gregorij Rožman. Strani 292; vel. 16 x 23 cm. Tisk "Federico Grote" B. A. Arg.
2. **PUŠČAVA BO CVETELA**. Roman. Napisal A. Bessieres. Prevedel Dr. Jakob Žagar. Drugi natis. Tiskarna "Federico Grote" B. A. Arg.
3. **PRED BOGOM POKLEKNIMO**. Ure molitve. Napisal dr. Fran Jaklič. B. A. Arg. 1952. Vinjete narisal arh. Vl. Mazi. Tisk: Federico Grote. Vezava; Zupan Herman. Str. 415; vel. 9 x 13 cm. (Knjiga izšla v kasteljanskem prevodu pod nasl. "Venid, adoremus").
4. **MISIJONSKA NEDELJA 1952**. Zbornik. Strani 176. Uredil Ladislav Lenček. Tisk: Federico Grote. B. A. Arg. Vel. 12 x 20 cm.
5. **KRST PRI SAVICI**. Napisal Bine Šulinov. Igra v petih slikah. Ilustriral Hotimir Gorazd. B. A. Arg. 1953. Tisk Federico Grote. Oprema: Simon Preprost. Naklada 600-izvodov.
6. **MISIJONSKI ZBORNIK 1953**. Uvod napisal škof dr. Gregorij Rožman. Tisk: Federico Grote. Strani 256; vel. 14 x 20 cm.
7. **MISIJONSKI ZBORNIK 1954**. Uredil Ladislav Lenček. Tisk: Federico Grote. B. A. Arg. Strani 216; vel. 14 x 20 cm.
8. **IGNACIJ KNOBLEHAR IN NJEGOVI SODELAVCI**. Napisal dr. Fran Jaklič. Druga predelana izdaja. B. A. Arg. 1955. Tisk: Federico Grote. Ovitek: Slikar Milan Volovšek. Strani 444; vel. 15 x 20 cm.

8. KLIC TRIGLAVA — Anglija

Periodika:

"KLIC TRIGLAVA", neodvisen list. 1. številka izšla leta 1947. Razmnoženo.

Knjiga:

NASTANEK SLOVENSКИH POLITIČNIH STRANK. Napisal Fran Erjavec. Razmnoženo 1954. Strani 32; vel. 20 x 31 cm.

9. KLUB "KROG" — Cleveland, USA

ZAPISKI, zbornik. Uredil Ludve Potokar. Jesen 1951. Tiskala "Ameriška Domovina" v Clevelandu. Strani 56; vel. 15 x 23 cm. Ilustriral Božo Kramole.

10. "MLADA SETEV" — Trst

Periodika:

"MLADA SETEV", kulturna revija. 1. številka izšla leta 1946. Urednik Peter Maljuc.

Knjige:

1. JURIJ KOZJAK, SLOVENSКИ JANIČAR. Napisal Josip Jurčič. Ponatis. Uvod in opombe napisal P. dr. Metod Turnšek. Slovenska knjižnica št. 1. Tisk: Tenente v Trstu. 1949. Strani 115; vel. 12 x 16 cm.
2. Z RODNE ZEMLJE. Idile in zgodbe. Napisal dr. Metod Turnšek. Slovenska knjižnica št. 2. Naslovna stran: ak. slikar France Gorše. Strani 230; vel. 12 x 17 cm.

11. "NAŠA POT" — Založniški odsek Katoliške Akcije

V domovini je pod založbo "Naša pot" kot "Knjižnica Katoliške Akcije za mladino" izšlo okoli 25 zvezkov. V begunstvu in izseljenstvu je založba z izdajanjem knjig nadaljevala. In sicer se izšle:

V taboriščih v Špitalu in Lienzu:

1. DIVINI REDEMPTORIS. Okrožnica Pija XI. o brezbožnem komunizmu. Razmnoženo. Izšlo 25.4.1946.
2. DVE RAZPRAVI KAN. JOŽEFA CARDIJANA. Izšlo 16. junija 1946.
3. CASTI CONUBIL. Okrožnica Pija XI. o krščanskem zakonu. Izšlo v juliju 1946.
4. IMMORTALE DEI. Okrožnica Pija XI. o krščanski ureditvi države. Izšlo 31.10.1946.
5. BRAZILSKO PISMO, papeža Pija XI. Izšlo 12.3.1947.
6. DRUŽBOSLOVJE. Izšlo 14.3.1947.
7. TEBI, BEGUNEC! Premišljevanja za fante po P. Piusu. Izšlo 4.4.1947.
8. DEKLETU NA POT! Spisal dr. Jože Žagar. Izšlo 6.4.1947.
9. KRIZEV POT. Molitev za uspeh pri apostolskem delu. Napisal Srečko Selivec. Izšlo 26.6.1947.
10. VOJ IN PODVOJ. Izšlo 30.6.1947.
11. NOVEGA ČLOVEKA V VSAKDANJE ŽIVLJENJE. Napisal prof. Pavel Slapar. Izšlo 21. julija 1947.

12. **ZA BOŽJIM SONCEM.** Pismo dekleta. Izšlo 31.7.1947.
 13. **MLADINSKI VODITELJ.** Napisal dr. France Mihelčič. Izšlo 8.1.1948.
 14. **OBRIS SOCIALNEGA VPRAŠANJA.** Napisal dr. Aleš Ušeničnik. Ponatis. Izšlo 8.1.1948.
 15. **"SLOVENSKO DEKLE".** List za dekleta, 1. številka izšla 1.2.1948.
 16. **ŽIVLJENJSKI POGUM.** Napisal dr. Joža Basaj. Izšlo 8. marca 1948.
 17. **NA POT SLOVENCEM V SVET.** Izšlo 15. maja 1948.
 18. **SLOVESNE IZJAVE BREZMADEŽNEMU SRCU MARIJINEMU OB POSVETITVI.** Izšlo 15.5.1948.
 19. **DUHOVNA OBNOVA OB APOSTOLU PETRU.** Napisal Pavel Slapar. Premišljevanja. Izšlo 15.7.1948.
 20. **VZGOJA VOLJE.** Napisal dr. France Mihelčič. Izšlo 2.9.1948.
 21. **NAVODILA ZA K. A. OB IZSELITVI.** Sestavil J. M. Izšlo 22.9.1948.
 22. **ALI VESTE KAJ SEM?** Napisal Gregor Mali. Izšlo 5. decembra 1948.
 23. **O ZAVESTNI POGLOBITVI VERSKEGA ŽIVLJENJA.** Napisal Pavel Slapar. Izšlo 21.12.1948.
 24. **O VLOGI CERKVE IN DUHOVNIKA V TUJINI.** Napisal prof. Pavel Slapar. Izšlo 21.12.1948.
- Vse opisane izdaje so bile razmnožene. Velikost je bila pol DIN formata. A 5.12 x 21 cm.

V izseljenstvu je izšlo:

25. **KATOLIŠKA AKCIJA IN DELO V NJENIH ORGANIZACIJAH.** Napisal dr. Alojzij Odar. Strani 208; vel. 11 x 16 cm. Tisk: Córdoba. 1949.
 26. **RIBIČI.** Roman. Napisal M. V. Mersch. Poslovenil France Kremžar. Strani 288; vel. 13 x 18 cm. Tisk: "Poliglota", B. A., Arg. 1951.
 27. **MOJE ŽIVLJENJE IN DELO.** Izdali duhovniki-asistenti Katoliške akcije. Izšlo 1955. Strani 329; vel. 12 x 18 cm. Tisk. Federico Grote.
 28. **GROZDE.** Življenjepiš Mladca Kristusa Kralja. Napisal dr. A. Sterle. Ponatis. Strani 150; vel. 12 x 16 cm. Izšlo 1955. Uvodno besedo je k prvi in drugi izdaji napisal škof dr. Gregorij Rožman.
- Vse knjige v izseljenstvu so izšle tiskane v Buenos Aires v Argentini.

12. "SLOVENSKA BESEDA" — Buenos Aires, Argentina

Periodika:

- "SLOVENSKA BESEDA" — kulturna revija. Prva števila izšla leta 1949.
 "DOMOBRANSKI VESTNIK". Glasilo domobrancev in drugih protikomunističnih borcev. Izhaja od leta 1949.

Knjige:

- * 1. **ZGODBE MUČENIŠTVA SLOVENCEV.** I. del. Izšlo 1949. Strani 80; vel. 13 x 17 cm.
2. **KOLENDARČEK** za leto 1950. Žepna oblika. Str. 126; vel. 8 x 11 cm.

13. SLOVENSKO DUŠNO PASTIRSTVO — Buenos Aires, Argentina

Periodika:

1. "OZNANILO". Izhaja tedensko od leta 1949.
2. "DUHOVNO ŽIVLJENJE", mesečnik.
3. "BOŽJE STEZICE", mladinski list. Priloga "Duhovnemu življenju".

**Knjige in
koledarji:**

1. **URA MOLITVE ZA IZSELJENCE.** Izšla v juniju 1950. Strani 30; vel. 10 x 15 cm.
2. **VIR NAJVEČJE SILE.** Napisal Heredia, prevedel France Kremžar; ovitek Marijan Koritnik; strani 250; vel. 15 x 20 cm.
3. **"MOJ PRIJATELJ".** Žepni koledarček za leto 1952. Strani 160; vel. 9 x 13 cm.
4. **"MOJ PRIJATELJ".** Žepni koledarček za leto 1953. Strani 128; vel. 7 x 13 cm.
5. **MATI NAŠEGA ODREŠENIKA.** Napisal dr. Franc Gnidovec. B. A., Argentina 1954. Strani 286; vel. 15 x 12 cm.
6. **"MOJ PRIJATELJ".** Žepni koledarček za leto 1954. Strani 145; vel. 7 x 13 cm.
7. **"MOJ PRIJATELJ".** Koledarček za leto 1955. Strani 146; vel. 8 x 12 cm.
8. **STENSKI KOLEDAR** za leto 1955 (na eni strani). Vel. 32 x 42 cm.
9. **"MOJ PRIJATELJ".** Žepni koledarček za leto 1956. Strani 206; vel. 8 x 11 cm.
10. **STENSKI MESEČNI KOLEDAR** za leto 1956. Vsak mesec ima sliko iz Slovenije.
11. **PO SVETLI POTI.** Napisal dr. Franc Jaklič, Argentina 1956. Str. 344. Vel. 19 x 13 cm.
12. **STENSKI MESEČNI KOLEDAR** za leto 1957.
13. **"MOJ PRIJATELJ".** Žepni koledarček za leto 1957. Strani 216; vel. 7 x 10 cm.

14. "SLOVENSKA KNJIGA" — Cleveland, USA

Periodika:

"SLOVENSKA KNJIGA V DOMOVINI IN TUJINI". Začela izhajati jeseni 1951. Razmnoženo.

V tabcrišču Špital izdano:

1. **URA MOLITVE ZA BLAGOR NARODU IN DOMOVINI.** Napisal dr. Franc Jaklič, Ponatis. Izšlo 5.11.1945.
2. **MARTIN KR PAN.** Napisal Fran Levstik, Ponatis. Izvirne ilustracije Rudija Hirscheggerja. Razmnoženo. Izšlo 1. decembra 1945.
3. **MARIJINO POTOVANJE PRED BOŽIČEM.** Napisala Angela Gospodarič. Naslovno stran narisal Rudi Hirschegger. Izšlo 10.12.1945.
4. **NAPOVEDI IN PRIKAZOVANJA.** Zbral Srečko Selivec. Ilustriral Rudi Hirschegger. Izšlo 20.8.1947.
5. **POTA BOŽJA,** izvirna povest, napisal Srečko Selivec. Strani 163. Razmnoženo. Vel. A 5 14 x 21 cm.

V izseljenstvu izdano:

6. **OHRANIMO NAŠO DEDIŠČINO!** Napisal Zdravko Novak. Strani 30; vel. 12 x 17 cm. Tisk Družbe sv. Mohorja v Celovcu, Cleveland 1954.
7. **USTOLIČENJE KARANTANSKEGA KNEZA.** Odlomek slovenske zgodovine v 10 slikah. Napisal Zdravko Novak. Cleveland 1954. Strani 23 pis. formata. Razmnoženo.

15. SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA — Buenos Aires, Argentina

Periodika:

1. **GLAS.** Mesečno poročilo. Prva številka izšla aprila 1954. V prvem letniku (1954) izšlo 9 številk.
V drugem letniku (1955) 12 številk.
V tretjem letniku (1956) 22 številk, Od maja 1956 štirinajstdnevnik.
Vse številke so večinoma izšle na 4 straneh.
2. **MEDDOBJE** — kulturna revija. V prvem letniku (1954) so izšle 4 številke na 252 straneh; vel. 16 x 23 cm. Ovitek: Bara Remec. Uredila Zorko Simčič in Ruda Jurčec. Tisk Federico Grote.
V drugem letniku (1955) izšlo 6 številk. Naslovna stran Božo Kra-molc. Uredila Zorko Simčič in Ruda Jurčec. Strani 354; vel. 16 x 23 cm. Tisk "Federico Grote".
V tretjem letniku (1956) izšle 4 številke.
3. **VREDNOTE.** Zbornik znanstvenih razprav in esejev. Prvi letnik iz-šel v Buenos Airesu 1951. Ostalo: Glej str. 200.
Druga knjiga — 1954. Uredil Ruda Jurčec. Glasilo delov. občestva za Slov. katoliški institut. Izdaja Slov. kulturna akcija. Tisk: "Federico Grote". Strani 195; vel. 15 x 23 cm.
Tretja knjiga — 1955. Uredil Ruda Jurčec. Tisk: "Federico Grote", B. A., Argentina. Strani 191; vel. 16 x 23 cm.

Knjige:

1. **MERTIK.** Črtice iz Slovenskih gor. Napisal Stanko Kociper. Uvod dr. Tine Debeljak. B. A., Arg. 1954. Strani 129; vel. 14 x 20 cm.
2. **KRIŽEV POT PROSEČIH.** Spesnil Vladimir Kos, risal ak. sl. Fran-ce Gorše. Opremil Milan Volovšek. Tisk "Federico Grote", B. A., Arg. 1955. Strani 33; vel. 14 x 17 cm.
3. **MOJ SVET IN MOJ ČAS.** Napisal Ivan Pregelj. 11 zvezek zbranih spisov. Uvod in opombe napisal dr. Tine Debeljak. Strani 339; vel. 16 x 23 cm. Tisk "Federico Grote", B. A., Arg. 1954. (Do-tiskano 1955).
4. **KYRIE ELEYSON.** Slovenski Veliki teden. Verze napisal Tine De-beljak. Risbe in oprema: Bara Remec. Izdano v 300 numeriranih izvodih. Tisk "Federico Grote", B. A., Arg. 1955.
5. **LJUDJE.** Napisal Narte Velikonja. Zbral pisatelj sam. Uvod napisal Jože Velikonja. Uvod in opombe napisal dr. Tine Debeljak. Izda-no ob 10. letnici pisateljeve smrti. Tisk "Federico Grote", B. A., Arg. Strani 345; vel. 15 x 22 cm.
6. **ZORI, NOČ VESELA!** Napisal Marijan Marolt. Strani 315; vel. 14 x 19 cm. Ovitek: Andrej Makek. Tisk: "Federico Grote", B. A., Argentina. 1956.
7. **ČLOVEK NA OBEH STRANEH STENE.** Napisal Zorko Simčič. Str. 170. Tisk: "Federico Grote", B. A., Argentina 1957.
8. **OSNOVNO GOVORJENJE.** Napisal France Papež. Str. 78. Tisk: "Fe-derico Grote", B. A., Argentina 1957.

7. **DHAULAGIRI.** Slovenec v argentinski odpravi na Himalajo. Napisala Bertoncelej-Arko. Oprema: ak. slikar Milan Volovšek. Besedo na pot napisal Robert Petriček. Tisk: "Federico Grote", B. A., Argentina. 1956. Strani 161; vel. 16 x 23 cm. Knjiga je opremljena z mnogimi fotografijami, posnetimi na odpravi na Himalajo.
8. **BARILOCHE.** Album s 15 risbami slik. Bare Remec. Samozaložba. V prodaji Slov. kulturne akcije. Izšlo 1956. Tisk: "Federico Grote", B. A., Argentina.
9. **FRANCE BALANTIČ.** Zbral in uredil dr. Tine Debeljak. Oprema in risbe Bara Remec. Tisk: "Federico Grote", B. A., Argentina. 1956. Strani 189 in življenjepís ter opombe. Vel. 12 x 18 cm.
10. **ČLOVEK NA OBEH STRANEH STENE.** Novela. Napisal Zorko Simič. Strani 170. Oprema Milan Volovšek. Izšlo 1957.

16. "SLOVENSKA PISARNA" — Cleveland, Ohio, USA

Periodika:

1. **INFORMACIJE "SLOVENSKE PISARNE".** 1. številka izšla 12.2. 1950. Ne izhajajo več. Razmnoženo.
2. **"SLOVENSKI ODER".** Izšlo 16 številk ob vsaki dram, predstavi "Slovenskega odra".
3. **"SLOVENSKA PISARNA",** informacije. 1. številka septembra 1956. Izšle doslej 4 številke.
4. **"OZARE"**. Dvomesecnik. Družinski kulturni list. 1. številka meseca januarja 1957.

Knjige:

1. **"PRI BELEM KONJIČKU",** veseloigra v treh dejanjih. Ponatis. Strani 58; vel. 12 x 18 cm.
2. **"KAPLAN KLEMEN",** Napisal Karel Mauser. Cleveland 1953. Igra v štirih dejanjih. Strani 51; vel. 12 x 18 cm.
3. **"PŠENIČNI KLAS",** Napisal Karel Mauser. Zbirka črtic. Opremil ak. slikar France Gorše. Strani 50; vel. 12 x 18 cm.
4. **"VEČNA VEZ",** Roman. Napisal Karel Mauser. Strani 89; vel. 12 x 18 cm.

Razen "Informacij" vse natisnjeno v tiskarni "Slovenske pisarne".

17. "SLOVENSKA POT" — Buenos Aires, Argentina

Periodika:

SLOVENSKA POT, revija. Izhaja trimesečno od leta 1953. Izdaja jo konzorcij, urejuje pa uredniški odbor.

18. "SLOVENSKA ZALOŽBA" — Avstrija

1. **VEČNO ŽIVLJENJE.** Molitvenik. Napisal dr. Gregorij Pečjak. Štirinajsti natis. Tisk: Misijonska tiskarna St. Gabriel, Moedling, Avstrija. Strani 656; vel. 8 x 12 cm.

19. "SVOBODNA SLOVENIJA" — Buenos Aires, Argentina

Periodika:

"SVOBODNA SLOVENIJA". Tednik. Izhaja 14. leto. Izhajati začela v domovini leta 1941 v podzemlju in izhajala do leta 1944. Ponovno je začela izhajati leta 1948 v Argentini kot štirinajstdnevnik. Tednik je postala leta 1949.

Knjige:

1. **VELIKA ČRNA MAŠA ZA POBITE SLOVENCE.** Spesnil Jeremija Kalin. S 25. lesorezi in linorezi opremil K. Mirtič. Tiskala "Cordoba", B. A., Argentina. 1949. Strani 220; vel. 17 x 20 cm.
2. **KOLENDAR SVOBODNE SLOVENIJE** za leto 1949. Uredili: Miloš Stare, Ruda Jurčec, Jeremija Kalin, Joško Krošelj. Strani 192; vel. 18 x 27 cm.
3. **KOLENDAR SVOBODNE SLOVENIJE 1950.** Uredili uredniki "Svobodne Slovenije". Strani 250; vel. 17 x 27 cm. Naslovno stran narisal ing. Marko Bajuk.
4. **NAŠA BESEDA.** Slovensko berilo. Priredila Aleksander Majhen in Martin Mizerit. Podobe narisal Stane Snoj. Strani 126; vel. 16 x 27 cm.
5. **POLJUB.** Spesnil Tine Debeljak. Bibliofilska pesniška zbirka v 260 numeriranih izvodih s pesnikovim lastnoročnim podpisom. Oprema in lesorezi: Bara Remec, B. A., Argentina. 1951. Strani niso označene. Vel. 12 x 21 cm.
6. **KOLENDAR SVOBODNE SLOVENIJE 1951.** Uredili uredniki "Svobodne Slovenije". Priloga: 4 strani reprodukcij umetniških slik slikarjev Franceta Goršeta, Božidarja Kramolca, Bare Remčeve, Franceta Laha, Marijana Koritnika in kiparja Franceta Ahčina. Tisk: "Dorrego", Bs. As., Argentina. Strani 285; vel. 18 x 27 cm.
7. **KOLENDAR-ZBORNİK SVOBODNE SLOVENIJE 1952.** Uredili uredniki "Svobodne Slovenije". Naslovno stran narisal Božidar Kramolc. Tisk: "Dorrego", B. A., Argentina. 1951. Strani 253; vel. 18 x 27 cm.
8. **KOLENDAR-ZBORNİK SVOBODNE SLOVENIJE 1953.** Uredili uredniki "Svobodne Slovenije". Naslovno stran narisal ing. Marko Bajuk. Tisk: "Dorrego", B. A., Argentina. 1952. Strani 254; vel. 18 x 27 cm.
9. **MARIJL Rapsodije za prvo Marijino sveto leto 1954.** Spesnil Jeremija Kalin. Uvodno besedo napisal škof dr. Gregorij Rožman. Oprema in linorezi: Bara Remec. Izšlo 13.VII. 1954. Strani 74; vel. 11 x 20 cm. Tisk: "Federico Grote", B. A., Arg.
10. **KOLENDAR-ZBORNİK SVOBODNE SLOVENIJE 1954.** Uredili uredniki "Svobodne Slovenije". Naslovno stran narisal ing. Marko Bajuk. Tisk: "Dorrego", B. A., 1953. Strani 287; vel. 18 x 27 cm.
11. **ČAS POD STRELL.** Napisal Ivan Korošec. Ovitek in risbe: Ciril Skebe. Tisk: "Dorrego", B. A., Argentina. 1955. Strani 200; vel. 14 x 20 cm.
12. **ZBORNİK-KOLENDAR SVOBODNE SLOVENIJE 1955.** Uredili Miloš Stare, Joško Krošelj, Tine Debeljak, Pavle Rant in Pavle Fajdiga. Strani 264. Naslovna stran: Bara Remec; vel. 18 x 27 cm.

13. ZBORNİK-KOLENDAR SVOBODNE SLOVENIJE 1956. Uredil Miloš Stare, Joško Krošelj, Jakob Mlinar, Pavle Rant, Pavle Fajdiga. Naslovna stran: Božidar Kramolc. Tisk: "Dorrego", B. A. Arg. 1955. Strani 304. Vel. 18 x 27 cm.
14. ZBORNİK-KOLENDAR SVOBODNE SLOVENIJE 1957. Uredil Miloš Stare, Joško Krcšelj, Janko Hafner, Pavle Rant in Pavle Fajdiga. Naslovna stran: ak. slikar France Gorše. Tisk: "Dorrego", B. A., Argentina. Strani 255; vel. 18 x 27 cm.

20. "STVARNOST" — Trst

Periodika:

"STVARNOST", revija. Začela izhajati leta 1951. Celotni letnik 172 strani, velikost 17 x 25 cm. Uredniki: Vili Hajdnik, Janko Jež in Borut Žerjav. Tisk "Adria" v Trstu.

Knjige:

1. STVARNOST IN SVOBODA. Zbornik. Trst 1952. Uredili: Vinko Beličič, Franc Jeza in Borut Žerjav. Strani 80; vel. 17 x 24 cm.
 2. STVARNOST IN SVOBODA. Zbornik. Trst 1953. Uredila: Vinko Beličič in Franc Jeza. Strani 72; vel. 17 x 25 cm. Naslovno stran obeh zbornikov narisal ak. slikar Lojze Spacal.
- Ako so še nadaljni zborniki izhajali, ni znano.

21. ZALOŽBA "TABOR" — Trst

Knjige:

1. TABOR. Zbornik umetnosti in razprav. Trst — Celovec 1951. Tisk: "Carinthia", Celovec. Strani 128; vel. 17 x 24 cm. Naslovna stran kaže del množice ob prazniku slovenske besede in pesmi na Repe tabru pri Trstu 2. julija 1950.
2. ROMAR S KITARO. Pesniška zbirka. Stanjko Janežič. Trst 1951. Naslovno stran risal ak. slikar France Gorše. Strani 70; vel. 15 x 20 cm. Tisk: Smolars, Trst.
3. DUHOVIN. Kraška zgodba. Napisal Volčič Jern (dr. Joža Lovrenčič). Oprema ak. slikar France Gorše. Tisk "Budim" v Gorici.
4. POT IZ DOLINE. Pesniška zbirka Vinka Beličiča, Lesorezi Alekse Ivančeve. Tisk. "Graphis" Trst. Knjiga izdana v 200 numeriranih izvodih. Strani 42; vel. 14 x 20 cm.

SAMOZALOŽBE

1. Prof. MARTIN JEVNIKAR, Trst

Knjige:

1. VSEBINA SLOVENSКИH LEPOSLOVNIH DEL. I. del od Linharta do moderne. Trst 1953. Tiskala "Graphis" v Trstu. Naslovna stran lesorez slikarja Avgusta Černigoja. Strani 215; vel. 12 x 17 cm.
2. VSEBINA SLOVENSКИH LEPOSLOVNIH DEL. I. del. Druga izpopolnjena izdaja: Od razsvetljenstva do naturalizma. Naslovna stran: lesorez Avgusta Černigoja. Strani 245; vel. 12 x 17 cm. Tisk: "Graphis" v Trstu.
3. VSEBINA SLOVENSКИH LEPOSLOVNIH DEL. II. del: moderna. Trst 1954. Tisk: "Graphis" v Trstu. Strani 228; vel. 13 x 17 cm.

4. **VSEBINA SLOVENSКИH LEPOSLOVNIH DEL.** III. del: od moderne do leta 1930. Trst 1955. Tisk: "Graphis" v Trstu. Naslovna stran: lesorez Avgusta Černigoja. Strani 260; vel. 12 x 17 cm. Napovedana je bila naslednja knjiga: **VSEBINA SLOVENSКИH LEPOSLOVNIH DEL.** IV. del: od leta 1930 do sodobnosti. Ni znano, če je knjiga že izšla.

2. **JERUC OTON — DIMITRIJE,** Belgija

VEČERNE PESMI. Izšle maja 1952 v Belgiji. Tisk "Arta" v Louvainu, Belgija. Strani 61; vel. 14 x 20 cm. Knjiga je opremljena z avtorjevim portretom in 5 motivi Slovenije. Avtor ni naveden, na risbah je označba P. M.

3. **KESSLER JOŽE,** Argentina

POGLAVITNA DOLOČILA IZ ZAKONOV O DELU. Izšlo februarja 1951. Tisk: Talleres Gráficos "Poliglota", Bs. As., Argentina. Strani 104. Vel. 10½ x 14½ cm.

4. **LAVRIH IVAN,** Kansas, USA

Z BOGOM V TUJINO. Nedeljska premišljanja, ki jih je objavljaval svoječasno vsak petek v "Ameriški Domovini" v Clevelandu. Uvodno besedo napisal škof dr. Gregorij Rožman. Tisk: "Federico Grote", B. A., Argentina. Strani 158; vel. 13 x 18 cm.

5. **MERKUN ANTON,** Cleveland, Ohio, USA

Periodika:

CIRILMETODIJSKO GIBANJE. Izšlo v obliki pisma. Prvo pismo novembra 1953.

Knjige:

1. **VELIKA BORBA MALEGA NARODA.** Napisal Marijan Jankovič. Naslovna stran relief ak. slikarja Franceta Goršeta; Knez Valuk. Strani 34; vel. 14 x 21 cm.
2. **TRST — ŽARIŠČE EVROPE.** Napisal Ivan Berger. Opremljeno z 12 slikami. Strani 40; vel. 14 x 21 cm.
3. **CIRILMETODIJSKA IDEJA.** Napisal duh. svetnih Anton Merkun. Izdala in natisnila Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1952. Strani 138; vel. 12 x 16 cm.
4. **MOŽ BOŽJE VOLJE.** (Dr. Lambert Erlich). Avtor ni označen. Natisnila Družba sv. Mohorja v Celovcu 1952. Strani 12; vel. 12 x 17 cm.
5. **KRATKI IN ZAUPLJIVI ODGOVORI NA UGOVORE PROTI SVETI VERI.** Napisal Abbe de Segur, prevedel A. M. Strani 17; vel. 12 x 17 cm. Tisk Družbe sv. Mohorja v Celovcu 1952.
6. **ZLATOMAŠNIŠKI MIROVNI SKLAD.** (Zlatom. duh. svet. Anton Merkun). Strani 15; vel. 12 x 17 cm. Tiskala Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1952.

6. Dr. ANTON NOVAČAN, Trst

PETI EVANGELIJ. Dvanajst spevov o Jezusovem življenju iz sv. pisma. Trst 1948. Opremil ing. Simon Kregar. Strani 63; vel. 16 x 23 cm.

7. STANISLAV PLEŠKO, Toronto, Kanada

MIMO SMRTI V SVOBODO. Toronto 1951. Ponatis iz lista "Ameriška Domovina" v Clevelandu. Tiskala "Ameriška Domovina". Strani 201; vel. 15 x 22 cm.

8. DRAGO PETKOVŠEK, Trst

RADIJSKE PRAVLJICE. Vsebina: Sv. Miklavž na radiu; Lepa Vida; Sirota Jerica in Krojaček junaček. Izšlo v Trstu 1952. Knjigo opremil prof. Bogdan Grom. Strani 70. Vel. 17 x 24 cm. Uvodno besedo o Radijski pravljici napisal prof. Rado Lenček.

9. BRANKO ROZMAN, Argentina

NA STENI SPI ČAS. Pesniška zbirka. Rim 1954. Lesorezi: Aleksa Ivanc. Oprema: Rafko Vodeb. Tisk: "Aldo Chicca" v Rimu. Strani 34; vel. 13 x 18 cm.

10. Monsignor MATIJA ŠKERBEC, Cleveland, USA

1. **SPOMINI IN REMINISCENCE NA KATOLIŠKO GIBANJE MED SLOVENCIM ZADNJIH 35 LET.** Izdano 1. marca 1948 v taborišču Spital, Avstrija. Razmnoženo. Strani 65. Velikost DIN format A 4, 20 x 30 cm.
2. **RDEČA ZVER — PIJANA KRVI I.** del. Ponatis iz "Ameriške Domovine". Cleveland 1950. Strani 47. Vel. 15 x 22 cm.
3. **RDEČA ZVER — PIJANA KRVI II.** del: Velike Lašče v znamenju srpa in kladiva, Sveti Gregor v krvavi zarji. Razdejanje Sodražice. Cleveland 1951. Strani 66; vel. 15 x 22 cm.
4. **RDEČA ZVER — PIJANA KRVI III.** del: Priča iz groba. Smrtni pohod slovenskih domobrancev na štajersko. Peter Arnež, vzor krščanskega delavca umorjen od komunistov. Ponatis iz "Ameriške Domovine", Cleveland 1951. Strani 63; vel. 15 x 22 cm.
5. **RDEČA ZVER — PIJANA KRVI IV.** del: Ing. Fanuš Emer ob 10 letnici umora. Feliks Pogačnik, Mihajlovič — Churchill — Tito. Cerklje pri Kranju med okupacijo in revolucijo. Strani 89; vel. 15 x 21 cm. Ponatis iz "Ameriške Domovine", Cleveland 1952.
6. **KRIVDA RDEČE FRONTE. I.** del Cleveland 1954. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu. Strani 133; vel. 15 x 22 cm.
7. **PREGLED NOVODOBNEGA SLOVENSKEGA KATOLIŠKEGA GIBANJA. I.** del. Strani 168. Vel. 15 x 21 cm. Tisk: Družba sv. Mohorja v Celovcu.
8. **PREGLED NOVODOBNEGA SLOVENSKEGA KATOLIŠKEGA GIBANJA. II.** del. Strani 144. Vel. 15 x 21 cm. Tisk: Družba sv. Mohorja v Celovcu.

11. Pater dr. METOD TURNŠEK, Trst

1. **SLOVENIJA.** Zgodovinski oris v obliki albuma. Vel. 24 x 35 cm. Strani 64 z mnogimi slikami. Trst 1947. Tisk: Tenente v Trstu.
2. **DRŽAVA MED GORAMI.** Drama v petih dejanjih. Trst 1948. S sedmimi zgodovinskimi reliefi opremil ak. slikar France Gorše. Spremne besede napisal prof. Rado Lenček. Strani 121; vel. 16 x 24 cm.
3. **OD MORJA DO TRIGLAVA.** Prva knjiga: Od Istre preko Tržaškega in Goriškega do Benečije. Trst 1952. Strani 111 s 24 slikami. Vel. 17 x 23 cm.
4. **OD MORJA DO TRIGLAVA.** Druga knjiga: Od idrijskih, nadiških in tarčinskih Slovencev do Rezijanov. Strani 176. Vel. 17 x 23 cm. Tisk "Graphis" v Trstu. Izdal Zgodovinsko narodni inštitut v Trstu 1954.
5. **IN HRUMELA JE DRAVA.** Roman. Trst 1955. Naslovno stran narisal ak. slikar Tone Mihelič. Strani 212; vel. 12 x 17 cm. Tisk: Budin v Gorici.

12. Prof. dr. IVAN VREČAR, Trst

1. **KRISTUS KRALJUI!** Molitevník. Mala izdaja. Prvi natis. Trst 1947. Podobe narisal ak. slikar France Gorše. Tisk: Tenente v Trstu. Strani 444; vel. 8 x 12 cm.
2. **VEČNA MOLITEV.** II. natis. Priredil in izpopolnil dr. I. Vrečar. Tisk: Smolars in Nepot v Trstu 1947. Strani 999; vel. 8 x 12 cm.
3. **KRISTUS KRALJUI!** Molitevník. Mala izdaja. Drugi natis. Trst 1956. Strani 567. Vel. 8 x 12 cm. Tisk "Graphis" v Trstu.

13. Pater KAZIMIR ZAKRAJŠEK, O.F.M., Lemont, USA

Imenovani je bil prvi slovenski politični emigrant in bi moral zaradi tega priti na prvo mesto kot samozaložnik. A da bi ne bilo kakega ugovora, da smo založbe in samozaložnike nepravilno porazdelili, smo jih razdelili in uvrstili po abecednem redu. P. Kazimir Zakrajšek je bežal iz domovine kot politični emigrant že leta 1941 in takoj po prihodu v Združene države začel opozarjati ameriško javnost na razmere v Sloveniji ob napadu Nemčije na Jugoslavijo.

1. **KO SMO ŠLI V MORJE BRIDKOSTI.** Knjiga izšla leta 1942 v Washingtonu D. C., USA. Notranja stran ovitka predstavlja zemljevid Slovenije z opisom, kako so si isto leta 1941 razdelili okupatorji Nemci in Italijani. Strani 207; vel. 14 x 21 cm.
2. **MATI S PREBODENIM SRCEM.** Ura molitve pred Najsvetejšim. Izdal Karmel na Selu pri Ljubljani 1933. Ponatis izdal in založil P. K. Zakrajšek, Washington D. C. 1942. Strani 33; vel. 9 x 16 cm.
3. **ZBIRKA ODPUSTKOV.** Prvi zvezek. Zbral P. Kazimir Zakrajšek. Tiskala Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1954. Založili Frančiškani v Lemontu, USA. Strani 25; vel. 8 x 15 cm.

Knjižna žetev slovenske politične emigracije

Prav je, da "Zbornik-Koledar Svobodna Slovenija" vsako leto prinaša, če ne že izčrpnega pregleda o kulturnem, političnem, socialnem in drugem našem delovanju, prizadevanju in stanju, vsaj važnejše dogodke, da se tako otmejo pozabi.

Tako pregled nam nudi več ali manj točno sliko o našem delu in nas navdušuje, da vstrajamo vsak na svojem področju. Gotovo je pa tudi, da bo prej ali slej prišel čas, da bomo tudi narodu v domovini lahko dali obračun "o svojem hiševanju" v tujini.

Takrat nam bodo naši zapiski objavljeni v "Zborniku-Koledarju Svobodna Slovenija" dobro koristili, ker nam ne bo treba drugega kot predložiti Zbornike in bo iz njih vsakdo lahko dobil precej točno sliko o našem delu.

Domovini bomo lahko pokazali, da nismo držali rok križem, da je bil naš beg pred novo stvarnostjo upravičen in za naš narod koristen. Lahko bomo pokazali, da smo se trudili "v potu svojega obraza" in da smo storili, kar smo v danih razmerah narediti mogli.

Kot prizadevanje v tej smeri zopet objavljamo "Knjižno žetev" v letih 1956/57. Slovenskih knjig je v razdobju od 1. julija 1956 do 30. junija 1957 izšlo sicer v zamejstvu več, a tu objavljamo samo tista dela, ki so jih izdale emigrantske založbe ali pa napisali emigrantje.

Morda ta pregled zopet ni popoln. Še nimamo središča, kjer bi bile vsaj prijavljene vse slovenske izdaje knjig, če že ne dane vsaj v 1 izvodu na razpolago za registracijo.

Pred kratkim sem bral, da so pri Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani ustanovili poseben oddelek, v katerem zbirajo in urejajo ves partizanski tisk od aprila 1941 do maja 1945.

Kako je pa z nami v tem pogledu? Od leta 1945. dalje smo izdali tako po taboriščih, kakor tudi pozneje v emigraciji precej tiskanih in razmnoženih izdaj. Ni mi znano, če je kdo vse te tiske in izdaje hranil za Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani. Lepo bi bilo, če bi imeli pripravljene, zbrane in urejene vse naše izdaje od leta 1945. ko smo bežali in bi jih poklanili kot naš dar Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.

Prvi korak k temu je vsekakor vsaj registracija vsega, kar smo izdali, da bodo potem morda nekoč poskusili zbrati, kar je bilo izdanega. Vsako knjigo, ki izide, vsakdo lahko kupi brez velikih težav. Kljub temu, da je izdanih knjig sedaj dovolj na razpolago ob izidu, bo nekoč le težko vse spraviti skupaj. Tako bi bilo morda že danes težko zbrati vse, kar smo izdali v taboriščih.

Pri objavljanju izdanih del je posebno poglavje zase strokovna oznaka velikosti izdane knjige. Knjige izhajajo v različnih državah, ki imajo različno velikost stalnih standartnih formatov papirja. Pravilna oznaka za velikost je še najsigurnejša v cm, kljub temu, da ni strokovna. O strokovnih oznakah velikosti knjig bom natančneje pisal v naslednji številki "Slovenske knjige".

V LETU 1956/57 SMO IZDALI NASLEDNJE KNJIGE:

- VREDNOTE.** 3. knjiga. Izdala in založila Slovenska kulturna akcija, B. A., Arg. Uredil Ruda Jurčec. Knjiga je izšla jeseni 1956. Strani 191; vel. 16x23 cm. Tisk: Talleres Gráficos Federico Grote, B. A., Arg.
- KRISTUS KRALJ.** Molit enik. Mala izdaja, drugi natis. 1956. Izdal Ivan Vrečar. Podobe narisal ak. slikar France Gorše. Natisnila tiskarna "Graphis" v Trstu. Velikost 8x12 cm; strani 567.
- FRANCE BALANTIČ.** Zbral in uredil dr. Tere Debeljak. Oprema in risbe Bara Remec. Izdala in založila Slovenska kulturna akcija, B. A. Arg. Dotiskano: 25. oktobra 1956. Tisk: Talleres Gráficos Federico Grote B. A. Arg. Vel. 12x18 cm. Strani 190 z življenjepisom in opombami.
- MEDDOBJE.** III. letnik, številka 1/2. Izdala Slovenska kulturna akcija, B. A. Arg. Izšlo 19. oktobra 1956. Strani 96. Vel. 16x23 cm. Uredila Zorko Simčič in Ruda Jurčec.
- POTA BOŽJA.** Izvirna povest. Napisal Zdravko Novak. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Gorici kot redno knjigo za ude za leto 1957. Tiskala tiskarna Budin v Gorici. Strani 110, vel. 16x21 cm.
- KOROŠKI SLOVENC.** 2. zvezek, Napisal Franc Erjavec. Izdala, založila in tiskala Družba sv. Mohorja v Celovcu. Strani 216. Vel. 12x16 cm. Izšlo 1.11.1956.
- VELIKI TEDEN — SVETI TEDEN.** Pripravil dr. Metod Turnšek. Izšlo v Trstu. Tiskala Mohorjeva Družba v Celovcu. Izdala Duhovska zveza v Trstu jeseni 1956. Strani 100. Vel. 10x15 cm. Naslovna stran: Kristus na križu — delo ak. slikarja Toneta Miheleča. (Slika se nahaja v prezbiteriju cerkve v Mavhinah na Krasu).
- ŽIVI KRISTUSOV EVANGELIJ.** 2 zvezek. Spisal dr. Filip Žakelj. Izdala, založila in tiskala Družba sv. Mohorja v Celovcu. Izšlo 1.11.1956. Vel. 17x24 cm.
- NAŠE ZDRAVILNE RASTLINE.** Spisal dr. Franc Mihelčič. Izdala, založila in tiskala Družba sv. Mohorja v Celovcu. Strani 88, vel. 16x23 cm. Ima več barvnih prilog in abecedno kazalo rastlin. Izšlo 1.11.1956.
- JURIJ KOZJAK.** Prevod v grščini pripravil dr. Ferdinand Kolednik. Knjiga je izšla v začetku decembra 1956. v Atenah.
- ZBORNİK-KOLEDAR SVOBODNE SLOVENIJE 1957.** Uredil Miloš Stare, Joško Krošelj, Janko Hafner, Pavle Rant in Pavle Fajdiga. Naslovno stran narisal akad. slikar France Gorše. Strani 255, vel. 18x26 cm. Tiskala "Dorrego" B. A., Arg. Izdala in založila "Svobodna Slovenija", B. A., Argentina.
- SLOVENSKI VISOKOŠOLSKI ZBORNİK.** Zbrali in uredili akademiki: Bergant Mitja, Gorica; Pistivšek Branimir, Monakovo; Gobec Edi, Columbus, Ohio, USA. Naslovno stran narisal Petrič Marijan, razmožil Edi Gobec; strani 160, vel. 22x28 cm. — Zbornik načrtovala prejšnji akademski list "Akademik". Izšel za božič 1956 v Columbusu, Ohio, USA.
- KOLEDARČEK "MOJ PRIJATELJ" 1957.** Izdalo in založilo Slovensko Dušno pastirstvo v B. A., Argentina. Strani 216. Vel. 7x19 cm. Tisk Saiguero, B. A., Argentina.
- PREGLED NOVODOBNEGA SLOVENSKEGA KATOLIŠKEGA GIBANJA. I. del.** Spisal Matija Škerbec. Samozaložba. Cleveland 1956. Tiskala tiskarna Družba sv. Mohorja v Celovcu. Strani 168, vel. 15x21 cm. Izšlo 9.2.1957.
- PO SVETLI POTI.** Napisal dr. Franc Jaklič. Izdala Dušnopastirska pisarna, Argentina 1956. Strani 344, vel. 19x13 cm. Tisk Salguero, Bs. As., Argentina.
- ČLOVEK NA OBEH STRANEH STENE.** Novela. Napisal Zorko Simčič. Izdala in založila Slovenska kulturna akcija v B. A., Argentina. Strani 170 Oprema: Miha Vološek.
- MEDDOBJE.** III. letnik, številka 3/4. Izdala Slovenska kulturna akcija, B. A., Arg. Izšlo 20. maja 1957. Strani 219. Vel.: 16x23. Uredila Zorko Simčič in Ruda Jurčec.
- PREGLED NOVODOBNEGA SLOVENSKEGA KATOLIŠKEGA GIBANJA II. del.** Spisal Matija Škerbec. Samozaložba. Cleveland 1956. Tiskala tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu. Strani 144. Vel.: 15x21 cm.
- OSNOVNO GOVORJENJE.** Pesmi. Napisal France Papež. Izdala Slov. kult. akcija. B. A., Arg. 1957. Str. 78.

“Jurij Kozjak” - najbolj prevajana slovenska povest

Gotovo je zanimivo, da je danes najbolj razširjena slovenska knjiga mladostna povest Josipa Jurčiča **Jurij Kozjak**. Nanj je padlo častno poslanstvo, nositi poznanje o Slovencih po vsem svetu in med vse narode, tudi med kolonialna plemena. In zanimivo je tudi to, da ne morda po zaslugi kakšne bogate založbe, še celo ne državne propagande, temveč po naporu enega samega človeka: **dr. Ferdinanda Kolednika**. Ta je s svojim izrednim jezikovnim poznanjem glavnih evropskih jezikov sam postavil s prevodi v te jezike iz hodišče za vse druge prevode, obenem pa se ni bal propagandnih in predvsem gmotnih stroškov, ki jih tako razširjanje slovenske knjige zahteva. Zaradi vsega tega se nam zdi, da **uspeh** in žrtev takega dela zasluži širšo omembo tudi v Zborniku-Koledarju Svobodne Slovenije.

Mladi Jurčič je pisal to povest pred 95 leti. Morda ne bo nezanimivo, da osvežimo ob tej priložnosti njegov **p r v i** uspeh med **S l o v e n c i**.

Mohorjeva Družba v Celovcu bi rada dobila dobro povest za svoje ljudsko branje ter je razpisala nagrade za najboljša poslana dela. V tretji številki celovškega literarnega glasila Slov. književni glasnik leta 1863 je Jurčič bral razpis dveh nagrad:

a) 100 goldinarjev za najboljšo izvirno pripovedko, kateri boji predmet vzeti, če le mogoče, iz domačega življenja slovenskega naroda... b) 30 goldinarjev pa za najboljšo zgodovinsko, krajepisno ali narodopisno črtico, na pr. kako črtico iz turških ali francoskih vojsk na Slovenskem... Pisatelj naj pošlje povest do 1. nov. 1863 Mohorjevi družbi. Do tega časa pa M. D. ni dobila še nobene povesti, zato je decembra podaljšala rok do konca februarja 1864. 1. aprila pa je Slovenski Glasnik že javil: “V seji 23. min. meseca se je odločilo po čezpolovičnici glasov razpisano darilo 100 gld. zgodovinski povesti Jurij Kozjak, slovenski janičar, 50 gld. se je podarilo povesti Hudo brezno ali gozdarjev rejenc... Prvo je spisal g. J. Jurčič v Ljubljani, drugo pa g. prof. Fr. Erjavec v Zagrebu...”

Tako je Josip Jurčič, ki je spisal to povest kot **sedmošolec**, dobil v **osmi šoli**

nagrado v vrednosti predvojnih jugoslovanskih 3000 dinarjev. Julija meseca je Družba že razposlala povest in Jurčič **abiturient** je odnesel zmago nad prizanim pisateljem profesorjem Erjavcem... Slovenski Glasnik je avgusta napovedal nove knjige, “katerih bodo ljudje gotovo veseli...” in o Juriju Kozjaku pisal, da je “povest iz 15. stoletja domače zgodovine, ki nam podaja prav zanimiv obraz iz tistih žalostnih časov, ko so divji Turki razgrajali po naši domačiji in žugali vse slovensko ugonobiti. Spisal je to povest nadepolni mladi pisatelj. Prodaja se po 36 krajcarjev po vseh bukvarnicah.” — Levec poroča, kakšen uspeh je **dosegla** povest med narodom: “Izvrstna povest je narodu slovenskemu tako prijala, da se je morala natisniti dvakrat, vselej po 2500 izvodov. Živahno dejanje, postavljeno nazaj v strašne čase turških vojsk, krepko in genialno risani značaji in znameniti, zlasti Dolenjcem obče znani kraji, kakor staroslavni grad Kózzjak, velevažni samostan stiški, sloveča božja pot na Krki in cerkev Matera božje na Muljavi — vse to je vzbujalo zanimanje za izborno, s krepkim realističnim peresom pisano povest. Stari stiški župnik Hinek je tri nedelje zaporedoma pri krščanskem nauku pridigoval samo o Juriju Kozjaku in iz vse okolice so ljudje kar vrelj v cerkev.” Pisec zgodovine Mohorjeve družbe

prof. Moder je napisal: "Na mah je bil Jurčič postavljen med najboljše slovenske pisatelje. Jurij Kozjak je budil veselje do branja in smisel za lepo knjigo, pisateljem pa dvigal umetniško raven tedanje književnosti nad značilne slovenske preproste zgodbe, zapisane v šmidovskem duhu"

Prav gotovo Mohorjeva družba tedaj ni mogla dobiti boljše povesti za svoj knjižni začetek kot zgodbo, ki je pred 95 leti tako zajela občinstvo. L. 1864 je imela družba 2173 udov, pa je tiskala povest v 5000 izvodih: In je imela prihodnje leto 650 naročnikov več! In če je izkazovala za l. 1863 162,72 gl. izgube, je l. 1864 imela 268,56 prebitka! In če je celotna naklada knjig za l. 1863 bila 9000 knjig, je l. 1864 poskočila na 12.500! To so gospodarske številke (vzete iz Modrove zgodovine), ki pomenijo uspeh Jurčičeve povesti. Nekaj je moralo biti v njej, ki je budilo mik k branju in naročbi.

* * *

Vzel sem v roke ponovno Jurija Kózjaka, da ga preberem z današnjimi očmi. Ne z literarno zgodovinskimi. Z očmi, kakor bere kdorkoli v svetu, ki nima pojma o tem, kdaj in kako je Jurčič pisal povest, temveč jo bo vzel v roke samo kot novo ponujeno mu branje. In reči moram, da zajame še danes. Zajame s svojim realističnim o b j e k t i v n i m opisovanjem, z romantičnimi konflikti, ki bi bili vse bolj sentimentalni, da je Jurčič pisatelj šmidovega kova, tako pa jih pred osladnostjo rešuje ravno opisni realizem takih karakternih postav, kakor so dolenski kmetje in cigani. Celo zlobni brat Peter je nazorno opisan, dasi je po svoji enostranski zlobnosti manj prepričljiv kot človek, ter je pač — poosebljen pojem nasprotja popolni dobroti brata, poznejšega stiškega meniha. Naravnost dramatično pa so opisani boji med Turki in kristjani, procesija iz Stične na Muljavo, pokolj v cerkvi, zborovanja kmetov s cigani v kraški votlini ter ciganovo maščevanje in njegovo spletkarjenje, ki je bolj človeško kot Petrova zloba. Kar ne prepričuje, je zame samo psihologija glavnega junaka Jurija Kozjaka. Med nazornimi osebami — medla senca, v katero je hotel Jurčič dati dve duši: kristjana in Turka, srednjeveškega viteza, ki se bori samo z oboroženim sovražnikom, pa fanatičnega mohamedanca, ki da moriti kristjane, neoborožene ženske, otroke in meni-

Naslovna stran francoske izdaje
Jurija Kozjaka

he v cerkvi. Njegova hipna spremenitev iz janičarskega polkovnika v "izdajalca", to je v slovenskega krščanskega viteza, je pa neverjetna. Ko bi Jurčič ne bil sin pozitivistične (čeprav situacijsko romantične) dobe, bi temu junaku morda in z uspehom, dal demonsko potezo v značaj, pa ga magari spreobrnil po čudežu v božjepotni cerkvi, Mariji posvečeni, ali na Muljavi ali v Stični; tako pa je ostal na pozitivistično psihološki ravni in — spodrsnil prav ob glavnem junaku. V tem koncu je Jurij Kozjak še vedno — šmidovska vzgojna povest, čeprav je v vsem drugem daleč preko nje, sicer res še v scotovski viteški avanturistični romantiki, pa tudi že v realizmu nove **vaške povesti**. Zato sem prepričan, da túji bralec, ko bere to povest, še danes uživa v njej, čeprav bo s koncem — ne kot začljučkom zgodbe, temveč kot z obdelavo psihološkega prevrata — razočaran. Pač pa mu bo to pomanjkljivost nadomestil s o d o b n i problem **krivoverskega janičarstva**, ki je danes po vsem tistem svetu in pri tistih plasteh naroda, v katere prihaja prevod te povesti, **aktualen**, kot je bil za Stično in Slovence krvavi vpad poturčenih lastnih sinov z ognjem in mečem. — Kolektivni junak te povestice je **k r š č a n s k o l j u d s t v o** in njega junaška obramba na mrtvi straži **zahodne**

Jurij Kozjak v italijanščini

kulture v mali slovenski vasi. Ta je v Jurčiču opisana živahno, dramatično in realistično. Povest je tako literarna podoba, ki more zajeti še danes s tem svojim problemom in nazornimi orisi ljudi, ki ji scotovska romantika z vitezi in cigani daje samo mikaven starinski priokus, šmidovska vzgojnost pa jo usmerja tja, kamor najbolj spada: v področje **mladinske književnosti**, kjer lahko zavzame k l a s i č n o mesto. In sloves takega dela ima v s l o v e n s k i književnosti. Nič zato, če je bila povest pisana za odraslo ljudstvo, toda to naše ljudstvo je bilo tedaj še — s posebnim ozirom na literaturo na današnjem m l a d i n s k e m nivoju.

* * *

S v e t o v n a slava Jurija Kozjaka se je začela s proslavo stiškega samostanskega jubileja — 800 letnice ustanovitve leta 1936. Tedaj so priredili Jurija Kozjaka za s'avnostno predstavo na samostanskem dvorišču v smislu katoliške kolektivne odrske prireditve, ki je uspela. Tako je bila povest vnovič povezana s Stično. V tem času pa je živel v Parizu kot rektor jugoslovanske misije bivši profesor francoščine slovenskih novincev v rajhenburškem samostanu trapistov dr. Ferdinand Kolednik. Ta je na polččaju duhovnega zastopnika Jugoslovancev v Parizu imel dobre stike

s pariškimi katoliškimi krogi in prišel je v stik z velikim katoličanom Georgeom Goyau-em, dosmrtnim tajnikom Francoske akademije znanosti in umetnosti, te najvišje in najbolj slavne francoske kulturne ustanove. Goyau je imel dobro vednost o Slovencih, saj je kot mlad pesatelj obiskal Maribor in že pred 60 leti pisal o našem škofu Slomšku. Kot zgodovinar pa je tudi dobro poznal pomen stiškega samostana za srednji vek. — Zanimal se je, če imajo Slovenci kakšno literarno delo o tem samostanu. Kolednik je nato prevel Jurčičevega Jurija Kozjaka v francoščino in mu ga prinesel. Na obletnico Jurčičeve smrti (3.5.1937.) je akademik Goyau napisal prevodu **predgovor ter tako botroval prve mu prevodu Jurija Kozjaka v tuj jezik**. Med drugim je zapisal: "Ljubitelji zgodovine bodo po tem dramatičnem romanu, ki ga tu podajamo, prevzeti. Oni bodo živo prikazanega janičarja, po katerega čelu je tekla kri svetega krsta, vzljubili. Radi se bodo mudili v premišljevanju podobe, v kateri pride do izraza vzhodna meja Evrope v času, ko sta bila krščanstvo in muslimanstvo zapletena v krvav spopad za nadvlado, in v katerem je cistercijski red nudil ljudem nujno potrebno pomoč z molitvijo, kolonizacijsko delavnostjo in oboženo obrambo." In ko je nato dobil Kolednik za ta francoski prevod z ozirom na lep jezik, v katerega je prevel slovensko delo, še nagrado Francoske akademije — zlato kolajno —, je bil s tem dan poudarek na delo, ki je v Franciji takoj dobilo popularnost, kar pričajo štiri knjižne izdaje povesti (leta 1938, 1949, 1952) ter trije ponatisi v periodičnih listih.

Postavljen je bil temelj Kozjaku za vstop v svet in zasluga gre stiškemu jubileju, dr. Koledniku, akademiku Goyau-ju in Francoski akademiji.

Kakor vidimo iz te Goyaeve izjave, je on gledal v povesti bolj Stično in cistercijski red kot povest samo, ki mu je "roman"; pravilno pa je poudaril podobo boja med islamom in krščanstvom, ki dobi pri Jurčiču resnično epično podobo. Pravičneje je povest ocenil veliki pesnik Paul C l a u d e l, ki je prevajatelj o njej dal to izjavo: "Z velikim zadovoljstvom in globokim zanimanjem sem prebral Josipa Jurčiča roman Jurij Kozjak, ki ste ga vi prevedli. Je izviren in bogat na spremembah, poln dejanja in za-

nimivosti. Gotovo bo deležen odobravanja mladine." Tu je Claudel postavil roman pravilno v mladinski krog. Pariški pomožni škof Roger Beaussart, predsednik Domov. krščanske vzgoje, pa je povest priporočil gotovo s svojega v z g o j n e g a stališča z navedbo celotne vsebine in s stavkom: "Čudovite usode, ki se opisujejo v tej povesti, so vzrok, da je iz nje nastal nenavaden avanturističen roman. Zato upamo iskreno, da bo ta knjiga deležna širokega beročega občinstva".

To so trije glasovi francoskih eminentnih kulturnih osebnosti, najvišjih med francoskimi katoličani, ki so v povesti poudarili to, kar vpliva še danes živo na nas: **boj dveh kultur** — Vzhoda in Zahoda v XV veku, **mladinska raven** in **vzgojna avantura**.

Nisem primerja, v kakšnem razmerju je francoski prevod do slovenskega originala, toda gotovo se kot **f r a n c o s k a** povest bere brez spotikljajev. Da, naravnost **z g l e d n o**. Sicer ne bi dobila nagrade francoske akademije, ki pred vsem skrbi za čistost jezika. In to je prvi pogoj uspeha. Še to: s slovenskega stališča je važno, da prevod ohranja **s l o v e n s k a** imena in slovensko obliko krajev ter tako vnaša v svetovno književnost izrazi slovenski milje. Ne gre za prireditev, temveč za **p r e v o d**, za slovensko delo v odlični tuji obliki.

* * *

Led je bil prebit. Ker dr. Kolednik sam obvlada perfektno celo kopico jezikov, se je sam lotil prevajanja Jurija Kozjaka še na druge jezike. Ko je bil med drugo svetovno vojno župnik v Dalmaciji, je takoj priredil **hrvatski** prevod Jurija Kozjaka, ki je kmalu nato (1944) izšel v Zagrebu z uvodom Dr. Lj. Marakoviča kot edina knjiga slovenskega pisatelja za časa Neodvisne Hrvatske. Pa še ta prevod so mu ustaši po svoje popravili. Stare klasične hrvatske vojaške izraze so mu zamenjali za nove skovanke, izpustili so izraz Turek, da ne bi žali besanskih muslimanov, ter ga nadomestili z "neprijatelj", ali "Osmanlije", ali pa so ves odstavek enostavno črtali. Tisti čas, ko je župnikoval v Dalmaciji (otok Žirje), kjer je imel v fari tudi italijanske vernike, je priredil tudi sam italijanski prevod, (1942), katerega pa je mogel izdati šele l. 1947 v Milanu s predgovorom dr.

Angleška izdaja Jurija Kozjaka

Marie Capozzi. Angleškega je začel l. 1949 v Montrealu v Kanadi, kjer je bil tedaj profesor na univerzi, toda tiskal ga je šele l. 1953. Nemškega je priredil skupno s svojo sestro in je izšel v Regensburgu 1957. Vsi ti njegovi prevodi so izšli v knjigi. Ne pa še srbski, ki ga ima tudi pripravljenega, in ne latinski, katerega je pred kratkim končal in poslal v Ljubljano akademiku dr. Sovretu.

Tako je torej v t i s k u izšlo pet Kolednikovih osebnih prevodov: v francoščino, angleščino, nemščino, hrvaščino in italijanščino; dva sta že pripravljena: v srbsčini in latinščini.

Ti njegovi prevodi ter njegove osebne zveze z bivšimi redovnimi sobraty in drugimi kleriki po vsem svetu ter priporočila najuglednejših katoliških pisateljev in cerkvenih dostojanstvenikov so vzpodbudili vrste prevajalcev, ki so tako iz druge rčke prevajali Jurja Kozjaka v svoje narodne jezike. Tako je izšel v 100 izvodih — k i t a j s k i prevod 1953, o katerem smo ob izidu poročali v Sv. Sl.; tam smo kliširali tudi vrstice iz nje kot izgled Jurčiča v eksotični kit. obleki. Priredil ga je prior trapistov v Hong-Kongu, razmnožil trapist p. Stanislav Jen v Kanadi. Enega teh izvodov je avtor poslal ljubljanski univerzitetni knjižnici. Neki književniki iz

Naslovna stran Jurija Kozjaka
v nemškem prevodu

Pekinga so se zdaj obrnili v Ljubljano, naj mikrofilmajo ta izvod, kar so jasno storili in poslali v Peking. Ob tem prevodu je kitajski kardinal Tien, poznan Ljubljančanom po udeležbi na Kongresu Kristusa Kralja, napisal še pred komunistično "zasedbo" Kitajske naslednje mnenje: "Ker so kitajski katoličani dandanes od istega sovražnika krščanstva preganjani, ki stiska sedaj majhni slovenski narod v sredi Evrope, zato sem vesel, da morem kitajskim katoličanom priporočiti branje tega odličnega majhnega zvezka z naslovom "Jurij Kozjak, slovenski janičar". Napisal ga je veliki klasični slovenski pisatelj Josip Jurčič, pred kratkim pa ga prevedel v dobro kitajščino prior trapistovskega reda, č. g. Paulinus Lo. Upam, da bo primer junaške hrabrosti slovenskega ljudstva, ki se je stoletja upiralo težnjam preganjalcev, vzeti narodu krščansko vero, veljal kot vzbujajoč primer tudi našim kitajskim katoličanom, ki zdaj morajo prenašati prav take nasilnosti. Naj bi ta lepa zgodba junaške vere našla velik in navdušen krog bralcev med kitajskimi gojitelji katoliške književnosti." Tako je kitajski kardinal poudaril pri povesti to, kar je danes najbolj živo: **obramba**

vere pred krivoverstvom, žrtve pred nasiljem ter katoliško vrednost knjige. In to je bilo še vzrok mnogokaterim prevodom te povesti.

Med prvimi je bil zamišljen š p a n s k i (kasteljanski) prevod, ki ga je po posredništvu dr. Kolednika pripravil med nami v Buenos Airesu živeči dekan Vinko L o v š i n že v l. 1949. Dobil sem ga tedaj po posredovanju stiškega patra Cirila Petelina jaz v roke in ga skušal spraviti na argentinski knjižni trg in po njem v kasteljansko govoreče narode. Stopil sem k pisatelju Hugu Wastu, (katerega dva romana Ivana Tabor in 666 sta tedaj izhajala v mojem prevodu v Svobodni Sloveniji), in ga prosil za uvod nalik Goyaevevemu v francoski prevod, ter za posredovanje pri založbah. Poslal me je s priporočilnim pismom k glavnemu uredniku knjižnih izdaj največje katoliške založbe Difusión, z obljubo, da je pripravljen napisati uvod, če založba sprejme rokopis v objavo. Toda odgovor knjižnega urednika je bil obzirno negativen: "Za sedaj ne, ko smo že za par let naprej izdelali definitivni načrt". Pozneje je Peron založbo likvidiral. Verjetno je bil Lovšinov prevod pomanjkljiv. Ob takem španskem prevodu, kot je bil Kolednikov francoski, bi verjetno imeli že leta 1950 natisnjen kasteljanski prevod z uvodom Huga Wasta! Tako pa je dr. Kolednik po smrti Lovšina preskrbel nov prevod, ki je zdaj v tisku v Madridu. V tisku je tudi japonski prevod p. Ksaverija Yamashita.

Eden zadnjih knjižnih prevodov pa je izšel v Atenah v grščini (1956), katerega je prevedel duhovnik Hiacint Gad. Že prej pa je bil grški prevod napravljen v Italiji (cistercijanec Franc Diratsis), ki pa je ostal v rokopisu.

Tako je dozdej izšlo knjižno 5 Kolednikovih prevodov in 1 tuji, 1 šapirografirani v 100 izvodih; 2 sta pa v tisku (Madrid, Tokio).

Toda več prevodov je izšlo v tisku kot podlistek v raznih časopisih. Omenil sem že, da je v francoščini izšel kot tak že trikrat. L. 1954 je izhajal v severni Ameriki litvanski prevod v litvanskem časopisu Amerikos lietuvis. Isti prevod je izhajal tudi v litvanskem Worcester Mass (14.9.1954 — 7.1.1955). Sedaj izhaja hrvatski prevod v gradiščanskem narečju v škofijskem listu "Crikveni glasnik Gradišča" v Istri. Začel je izhajati v velikonočni številki 1957 (21.4). V Vietnamu — Saj-

gonu je v letu 1955 izhajal prevod v podlistkih časopisa *Duon Song*. Torej v treh novih jezikih, če štejemo sem prevod v gradiščansko hrvaško narečje, pa še ponovno v dveh že omenjenih.

Kakor poroča dr. Kolednik sam ima poleg že omenjenih, a še ne izišlih v tisku, še naslednje rokopisne prevode v roki: poljskega, ki ga je svoj čas pripravil Lovšin, sedaj v prevodu ge Lubenicke-Pistivškove v Münchenu; češkega, holandskega, madžarskega, portugalskega, abesinskega, slovaškega in armenskega. Torej že 8 novih, toda še v rokopisu. Obljubljene pa ima še naslednje: turškega, bolgarskega, romunskega, arabskega in sirijskega ter je s prevajalci že v osebni zvezi. "Pa tudi na Madagaskarju se ga že veselijo" sporoča v pismu. Res da ti prevodi še niso realizirani, so pa "na vidiku", in pri Dr. Kolednikovi gorečnosti za to povest ter njegovi požrtvovalnosti smemo upati, da bodo tudi kakorkoli že zagledali beli dan v tisku.

Končna bilanca prevodov Jurija Kozjaka v tuje jezike bi bila torej po podatkih, s katerimi razpolagam naslednja: 6 v knjigi izišlih prevodov; francoski, angleški, italijanski, nemški, grški in hrvaški; 2 sta v tisku: španski, japonski; 3 v podlistkih: gradiščanski, litvanski, vietnamski; ponovljena pa 2: v francoščini in litvanščini; 10 pripravljenih v rokopisu: srbski, latinski, poljski, slovaški, češki, holandski, madžarski, portugalski, abesinski in armenski; poleg teh pa sta še dva, ki sta že zastarela: kasteljanski in grški. V delu pa je še 5 prevodov: turški, bolgarski, romunski, arabski in sirijski. Tako je Jurčičeva povest *Jurij Kozjak* izšla v tisku že v osmih jezikih, pripravlja pa se izid v tolikih, da lahko rečemo: na njegovem prevajanju je že zainteresiranih najmanj štiriindvajset različnih narodnosti!

Skromna povest slovenskega srednješolca izpred 95 let postaja svetovna. Ne v tem smislu svetovna, kot izraz enega viškov literarne umetnosti, temveč svetovno-popularna v tem, kar povest v resnici je: literarno živahno opisan spopad dveh kultur — Vzhoda in Zahoda (kar ji danes daje izredno časovno aktualnost), potem mladinsko branje in še posebej vzgojnost k plemenitosti. Zato je našla tako razširjenost predvsem po posredo-

Grška izdaja Jurija Kozjaka

vanju redovniških založb. Toda tudi popularnost te vrste se lahko doseže samo, če je dan notranji pogoj povesti: da je **d o b r a** in **ž i v a** ! Svetovni sprejem samo potrjuje Jurčičevo pisateljsko moč in njen vpliv na ljudstva. In morda je bil tudi kje v Vietnamu kak župnik Hinek, ki je nedeljo za nedeljo z Jurijem Kozjakom klical na obrambo svojega misijonišča pred domačimi janičarji? Kdo ve?

Čeprav bi sicer želeli, kakor smo že večkrat omenili, da bi kakšna slovenska literarna **veleumetnina** ponesla glas o naši umetnosti tako na široko, smo kljub temu hvaležni dr. Koledniku, da tiste množične plasti, kamor ne bi prodrli ne Prešeren, ne Cankar, ne Tavčar in ne Pregelj, osvaja z Jurčičem in seznanja z njim tako vse kontinentne **s s l o v e n - s k i m i m e n o m**.

In zato zasluži najmanj vsaj to, da se tudi mi seznanimo s tem njegovim velepomembnim delom, ki je važen izraz slovenske emigracijske literarne delavnosti. Hvaležni smo mu za napor in mu želimo, da bi moglo vsaj to, kar je v delu, iziti za Kozjakovo stoletnico 1964, ki bo tudi časten dan za Kolednika samega zaradi njegovega deleža pri Kozjakovi svetovni poznanosti.

Slovenski visokošolci v Španiji

Med mnogimi tisoči Slovencev, ki so v maju 1945. odhajali iz domov ne, je bilo tudi par sto visokošolcev. Precej jih je bilo med domobranci; ti so bili z njimi vrnjeni in poslani v smrt. Drugi so živeli po begunskih taboriščih. Večje število se jih je zbralo v dveh taboriščih ob univerzah, v Bologni in Gradcu. Nekateri so pričeli študirati. Toda taboriščno življenje je malo primerno za študij; taborišča so se začela likvidirati in treba je bilo gledati, kam bi se dalo priti, da bi končali študije. Tedaj se je za tiste, ki so živeli v Italiji, nenadno odprla pot v Španijo. (V Avstriji ni bilo mogoče dobiti španskega vizuma!)

Iz Italije v Španijo

Španski katoličani, ki so sami doživeli komunistični teror, so razumeli položaj begunskih visokošolcev in so jim nudili pomoč. V Madridu so zanje ustanovili akademski kolegij sv. Jakoba (Colegio Mayor Santiago Apostol), ki je imel postora za kakih 150 kolegijalcev in je bil napojen že v prvih mesecih leta 1948. Že med prvimi kolegijalci je bilo nekaj Slovencev. Vendar so slovenski visokošolci imeli nekaj več sreče kot drugi. Dobil so možnosti študija ne le v tem kolegiju, temveč tudi v Barceloni in nekaj visokošolk v Zaragozi. Ob koncu akademskega leta 1947-48 je bilo v Madridu 22 slov. visokošolcev (19 v kolegiju), v Barceloni 9 visokošolcev in dve visokošolki, v Zaragozi pa šest visokošolk.

Špansko okolje naredi na človeka poseben vtis. Toliko bolj ga je naredilo na Slovence, ki so prišli tja iz Italije, še razdejane in neurejene od vojne. Prvo, kar je bilo opazno, je bil zunanji red, mirnejše in manj glasno kretanje ljudi na ulicah ter neverjetna razlika od Italijanov v značaju, kljub sličnemu seveda južnjaškem temperamentu obeh narodov: Španci so zelo samozavestni in ponosni ljudje. Drugo, kar je bilo vidno takoj ob vstopu v to deželo, je njen katoliški značaj.

Seveda ima španski katoličnem stvari, v katerih se dokaj razlikuje od drugih — dobre in slabe. Pri prvih vtisih prevladajo dobre daleč nad slabimi. Po dolgoletnem in natančnejšem opazovanju se sicer lahko razblinijo nekateri prvi sijajni vtisi, toda pokažejo se druge odlične lastnosti španskih katoličanov, ki na prvi pogled niso vidne.

Ti splošni vtisi o deželi in ljudeh se kajpak dopolnjujejo s posebnostmi raznih španskih pokrajin in mest. Španija namreč kaže veliko regionalno različnost, večjo kot katerikoli drug evropski narod.

Po španskih mestih in univerzah.

1. Šest visokošolk se je naselilo v Zaragozi. To je nekdanja rimska Caesar-Augusta, srednjeveška prestolnica aragonskih kraljev, predvsem pa slavno romarsko mesto, kjer ima svojo staročavno baziliko Devica Marija na stebru — La Virgen del Pilar — ki je z apostolom Jakobom zavetnica Španije. Mesto šteje danes okoli 300.000 prebivalcev. Univerza je ena srednje velikih španskih univerz. Podrobje je suho, vroče in vetrovno, pa z zelo ostrimi zimami: težko znosno.

Slovenske visokošolke so pršle tja po posredovanju španske deklške KA v marcu leta 1948. V Zaragozi so bile poznane kot izvrstne študentke. Živele so po samostanih, ki so imeli rezidence za dijakinje. Pokroviteljstvo nad njimi je prevzel zaragoški odsek organizacije Obra Católica de Asistencia Universitaria, katerega predsednik je bil dekan veterinarske fakultete g. Juan Bastero. G. Bastero se je izredno zavzemal za slovenske visokošolke in je postal tudi sicer prijatelj Slovencev.

Ena od Slovenk je v Zaragozi končala filozofijo in je nekaj časa poučevala na srednji šoli pri sestrah, pri katerih je živela. Nato se je izselila v Kanado, kjer se je poročila. Druga je končala pravo v Zaragozi, študirala

še eno leto v Strasbourgu, nato pa se je poročila v Španiji in se kasneje preselila v Kanado. Od štirih medicink se je ena poročila pred koncem študija in se izselila v Brazilijo, kjer je končala študij. Dve sta po diplomi v Zaragozi doktorirali v Madridu, nato pa sta odšli v Anglijo, k' er sta stopili v red misijon-sk' h sester-zdravnic. Ena se je po diplomi še specializirala v Madridu, nato se je izselila v USA, kjer se je poročila in izvršuje zdravniški poklic.

Treba je povedati še to, da so bile Slovenke edine visokošolke izza železne zavese, ki so študirale v Zaragozi.

2. Barcelona napravj izmed vseh španskih mest najbolj velemesten vtis. Je prestolnica bogate Katalonije in šteje nad milijon prebivalcev, med tem ko je vseh Kataloncev nad tri milijone. Mesto ima eno največjih in najlepših pristanišč v Sredozemlju. Vladata v njem sorazmerno velika čistoča in red. Mesto obdaja v polkrogu — od obale do obale — veriga gričev. Po višini in lepoti presega vse znani T'bidabo s krasno cerkvijo Srca Jezusovega. Znane so še: katedrala v čistem got-skem slogu, palača Deputaci6n, znamenita po svoji arhitekturi in slikarstvu (predstavljeni so boji špancev proti Napoleonu in sprejem Krištofa Kolumba pri špansk' h kat. kralj' h Ferdinandu in Isabeli po njegovi vrnitvi iz Amerike) ter znamenita, čeprav nedograjena cerkev sv. Družine.

Katalonci so visoko kulturni narod. Imajo svoj poseben jezik, ki je soroden s provansalsčino, čeprav se v šo' ah in v cerkvi uporablja le kasteljanščina. Katalonska literatura je bogata. To je ena najbogatejših pokrajin v Španiji, dasi zemlja ni najbolj rodovitna. V Barceloni in okolici je razvita cvetoča industrija, zlasti tekstilna. Katalonci so iznajdljivi, marljivi in štedljivi ljudje, najboljši trgovci v Španiji. (V njih je nekaj feničanske krvi). Zelo ljubosumno varujejo svoje posebnosti, zlasti narodne plese (sardanas), ki jih še danes zelo radi plešejo ob nedeljah in praznikih po mestih in na deželi.

V šolskem letu 1947-48 je prišlo v Barcelono 9 slov. visokošolcev in dve visokošolki, ki sta stancvali v samostanih, kakor kolegice v Zaragozi. Skupina visokošolcev v Barceloni je bila prva leta materialno v najbolj negotovem položaju. Niso namreč imeli zagotovljenih štipendij, temveč so uživali le začasne

Svetišče Marije na Stebru v Zaragozi

“podaljšljive” podpore. Pomagali so jim: OCARE (Obra Católica de Asistencia a los Refugiados Extranjeros) pod pokroviteljstvom barcelonskega škofa, č. g. p. Stanko, cistercijanec iz Pobleta, g. M. Frank, barcelonski industrialec, slov. frančiškan č. g. p. Odilo iz USA, Liga K.S.A. iz New Yorka, g. E. Zupan, slov. industrijalec iz Barcelone. Zadnja leta pa so nekateri dobili španske državne štipendije in nekateri tudi štipendije od “Kolegija svobodne Evrope” iz Strasbourga.

Med visokošolci v Barceloni so delovali sledeči slovenski duhovniki: č. gg. Alojzij Breznik, Stanko Jazbec in Jože Flis. Prva dva sta se izselila v USA, zadnji pa med slovenske izseljence v Francijo.

Med prvimi, ki so prišli tja, se jih je pet vpisalo na medicino. Leta 1952. je prišel tja še en medicinec iz Primorskega. Štirje od njih so že končali in izvršujejo zdravniški poklic v Barceloni. Dva sta promovirala za doktorja zdravilstva. Eden še študira. En pravnik se je po končanem študiju izselil v Kanado. Ena visokošolka je končala kemijo. Štirje so pustili študij; dva sta se izselila v Ameriko, eden

Bazilika sv. Družine v Barceloni

pa je zbolel. Druga visokošolka je zaradi izselitve v USA opustila študij.

3. Največja skupina slovenskih visokošolcev je bila v španski prestolnici. Madrid je od vseh večjih mest Španije najmanj "zgodovinski". Ustanovil ga je Filip VII. v geometrijskem središču Španije, sredi puste okolice. Madrid šteje kak pol drug milijon prebivalcev, ma nekatere veličastne predele, pa zelo prijeten človeški ambient. Ima najmodernejšo univerzitetno mesto v Evropi, univerza ima izredno veliko število visokošolcev. Precej je v Madridu akademskih kolegijev, ki pa v Španiji ne nudijo le stanovanja in hrane, marveč tudi izobrazbo s predavanji vidnih španskih kulturnih delavcev in pospešujejo kulturno delo visokošolcev s publikacijami ter akademskimi prireditvami. Kolegiji imajo tudi lastne kapele in kaplane.

Od leta 1947. do konca akademskega leta 1956-57. je bilo v Madridu vsega 27 slov. visokošolcev.

V tem času so diplomirali: 1. iz političnih ved; 2. ekonomista (eden je odšel v USA in tam končal študije); 1. pravnik, 2. strojna in 2. agronomski inženirja; 3. študentje tehnike so morali pustiti študij zaradi formalnih nepriključnosti, ki jim jih je delala njihova specialna šola (v Španiji se tehnika študira na "specialnih šolah", ki niso del univerze); eden od teh je odšel v USA in tam končal študij, drugi je končal tehniko v Lisboni na Portugalskem in nato še ekonomijo v Madridu; 2. sta končala medicino (en medicinec pa se je med študijem poročil in odšel v Brazilijo, kjer je diplomiral); 1. filozofijo (en filozof pa je pred koncem študija odšel v Louvain in je tam diplomiral); 4. veterinarino.

Visokošolci, ki so prihajali v Madrid kasneje, so skoro vsi v Madridu šele začeli študij. Danes tam študirajo še: en veterinar, en filozof, eden študira eksaktne vede, dva pa medicino. Doktoriralo je v Madridu sedem Slovencev: en ekonom, eden iz političnih ved, en

pravnik, dve zdravnici in dva zdravnika. V Madridu jih je torej diplomiralo 15, če pa prištejemo še tiste, ki so študirali tam, pa diplomirali izven Španije, se število diplomirancev poveča na 20.

Od vseh slovenskih visokošolcev in visokošolk, ki so študirali v Španiji, jih je doslej diplomiralo 32, doktoriralo pa 9.

Eden je prišel v Španijo iz Argentine (že z italijansko diplomo političnih ved), kjer je dobil državljanstvo in nato štipendijo za študij v Španiji.

Kolegij sv. Jakoba v Madridu.

Kolegij, kjer so živeli begunski visokošolci, je ustanovila in vzdrževala "Obra Católica de Asistencia Universitaria". Ustanovljena je bila na pobudo g. Ruiza Jimeneza (ki je postal kasneje poslanik pri sv. Stolicy in je bil nato nekaj časa prosvetni minister) in g. Sanchez-a Bella, ki je bil tudi prvi direktor kolegija, a je pozneje postal ravnatelj "Hispano-ameriškega instituta". Predsedstvo Obre je prevzel g. José María Otero Navascués, eden najvidnejših mož v španskem katoliškem življenju, poznan po svoji dejavnosti tudi v mednarodnem katoliškem svetu, pa tudi odličen znanstvenik na področju optične fizike. Tajnik je ves čas g. José María Mohedano, viden delavec v španski Katoliški Akciji in profesor španske literature, blagajnik pa g. Rafael Pajarón, prav tako odličen član KA. Ravnatelj je postal po odhodu Sanchez-a Bella g. dr. J. Cieker, nekdanji diplomatski predstavnik Slovaške v Beogradu, Zagrebu in Madridu. Kot politični emigrant in poznavalec problemov danes zasužnjenih narodov je še posebno usposobljen za to funkcijo, ki jo opravlja z vso vnemo.

Kolegij je bil ustanovljen v naglici, glede na potrebe, in španski katoličani, ki so zanj skrbeli, so imeli za to vedno več dobre volje kot denarnih sredstev. Preračunavanje in popolno skladje med sredstvi in načrti nista najbolj značilna za karitativno dejavnost in posebej še ne za španski temperament. Ko bi Španci takoj od začetka hoteli vse do podrobnosti urediti in si zagotoviti vsa sredstva, bi najbrž kolegija sploh ne mogli ustanoviti. Zato je bilo materialno življenje kolegijalcev v prvih letih dokaj skromno. Treba je reči, da mnogi kolegijalci tega niso razumeli. Toda

katoliška solidarnost Špancev in njih "furi-ja" premoreta več kot obilica materialnih sredstev in organizacijska spretnost. Tudi Amerikanci so n. pr. ustanovili leta 1951. (še-le!) Collège de L'Europe Libre v Strasbourgu za begunske visokošolce. Imeli so obilo denarja za vzdrževanje in so kolegij zelo dobro organizirali. Toda po štirih letih so ga razpustili in dajejo le še individualne štipendije. Colegio Santiago Apostol v Madridu pa je letos obhajal svojo desetletnico.

Življenje v kolegiju je pestro. Za versko življenje skrbi stalno nastavljen duhovnik in kolegijalci imajo priliko vsak dan prisostvovati sv. maši v kolegijski kapeli. Za kulturne stike s španskim svetom je dobro poskrbljeno. V kolegij prihajajo odlični španski kulturni delavci. V predavanjih seznanjajo kolegijalce s problemi sodobne španske kulture, z njeno zgodovino, pa tudi s splošno problematiko časa s katoliškega vidika. Kolegijalci so različnih narodnosti, največ jih pripada slovanskim narodom. To jim omogoča medsebojno spoznavanje in prijateljstvo, včasih v prvih letih pa je povzročilo tudi kakšno napetost. Saj so se zbrali tam Poljaki in Ukrajinci, Slovaki in Čehi, Hrvatje in nekaj Srbov, pa Slovenci, ki so prisegli na suvereno slovensko državo, in Slovenci, ki niso prisegli. ... Med kolegijalci so tudi Madžari, Romuni, Kitajci — ki so začeli prihajati zadnja leta, in je zanje v načrtu že poseben kolegij —, pa Letonci in Estonci ter Belorusi.

Trije slovenski visokošolci, ki so študirali v Madridu, niso živeli v kolegiju, ker tudi v Španijo niso prišli preko Obre. Nekaj časa so živeli pri patrih marianistih, nato pa so imeli tam samo še hrano, za stanovanje pa so morali skrbeti, kakor so pač mogli.

Društveno delo in študijski tečaji

Slovenski visokošolci, ki so prišli študirat v Španijo, so izhajali iz stanovskih visokošolskih društev in AK "Straža". Ti dve smeri sta se ohranili in delali tudi v Španiji.

Madridski odsek "Straže" je imel v kolegiju tedenske sestanke, na katerih se je obdelovala stražarska ideologija.

Stanovci, ki so igubili večino članov svojih društev z vrnitvijo domobrancev, so se že v Italiji znova organizirali v Zvezi Slov. Kat. Visokošolcev (ustanovni občni zbor je bil 10.

Vseučiliško mesto v Madridu

nov. 1946. v Rimu). V njej so se povezala stanovska društva "Slovenija" (ustanovljena v taborišču Monigo, kasneje se je preselila v taborišče pri Serviglianu), "Branik" (iz taborišča v Bologni), "Rimsko društvo stanovcev" in društvo visokošolk "Čebelica", ki se je organiziralo tudi že v Rimu. Po prihodu v Španijo, se je v Barceloni ustanovilo stanovsko društvo "Plamen", v katerem so bili včlanjeni vsi slov. visokošolci v Barceloni. Člani "Rimskega društva", "Slovenije" in "Branika", ki so prišli v Madrid, so tam ustanovili stanovsko društvo "Danica". Šest visokošolk v Zaragozi pa je nadaljevalo z delom "Čebelice". — Maja 1948. se je vključilo v Zvezo tudi "Cirilsko društvo" slovenskih bogoslovcev v Argentini. V Zvezo so bile tudi včlanjene stanovske skupine v Belgiji, Kanadi in Buenos Airesu.

ZSKV je od leta 1946. pa do jeseni 1951. izdajala razmnoženo revijo "Nova Doba", ki je izhajala v začetku v Rimu, po preselitvi sedeža Zveze v Madrid leta 1948. pa se je tam objavljala tudi "Nova Doba". Leta 1951. je revija postala last konzorcija. Prej se je bavila s problemi, ki zanimajo katoliškega visokošolca na sploh in stanovce posebej, nato se je omejila na družbena vprašanja in je izhajala še dve leti. Zveza pa je od leta 1951. naprej imela svoje notranje glasilo "Stanovec", ki je od leta 1952. objavljala tudi medicinsko prilogo.

Pri stanovskih društvih so z verskega stališča mnogo pomagali duhovni vodje. Pri "Danici" č. g. dr. Jakob Kolarič C. M., po njegovem odhodu pa č. g. J. Petek C. M. in v zadnjih letih č. g. dr. Franc Mihelčič. G. dr. Kolarič je bil tudi duh. vodja Zveze. Po njegovem odhodu pa ga je nadomeščal g. J. Petek. Pri "Plamenu" je delal č. g. A. Breznik, po njegovem odhodu je delo prevzel č. g. Stanko Jazbec, za njim pa č. g. Jože Flis. Stanovski sestanki so se vedno začeli z duhovno mislijo, nato pa so jim sledila predavanja in debate.

Najvidnejše delo ZSKV v Španiji pa so bili njeni enotedenski študijski tečaji, ki jih je organizirala v počitnicah v Madridu.

Na tečajih so se zbirali stanovci iz vse Španije. Tečaji so se organizirali z gmotno pomočjo prijateljev Zveze po svetu, nekaj pa je pripomogla tudi Obra s svojo naklonjenostjo.

Tečaji so se vedno začeli s skupno sv. mašo v kolegijski kapeji in z molitvijo "Pridi sv. Duh". Predavanja in debate, pa navadno tudi "slovenski večeri", so se vršili v šolski dvorani, ki so jo ljubeznivo dali na razpolago šolski bratje, sosledje kolegija sv. Jakoba.

Na prvem tečaju — avgusta 1948. je bilo nad 30 udeležencev, nanj je prišlo tudi precej slovenskih duhovnikov. Duhovni vodja Zveze č. g. dr. J. Kolarič je začel tečaj z lepim, globokim predavanjem o nadnaravnem življenju kat. visokošolca. Č. g. A. Breznik je predaval o kat. izobražencu v svetu, č. g. Franco C. M., Španec, pa o španskem kat. gibanju po državljanski vojni. Vsak dan je na začetku kateri od duhovnikov podal kratko misel za meditacijo. Ostala predavanja so imeli člani sami, le še o socialnem vprašanju v Sloveniji je govoril g. Breznik. Nekatera predavanja so obravnavala slovenska kulturna in gospodarska vprašanja, poseben povdarek pa je bil na vprašanih katoliškega pojmovanja posameznih izobraženskih poklicev.

Tečaj se je končal z izletom v Escorial, k samostanu in veličastni rezidenci španskih kraljev, ki ju je zgradil Filip II. Pred razhodom tečajnikov pa je Zveza priredila v Madridu še "Slovenski večer", posvečen spominu stanoincev, ki so padli v boju proti komunizmu.

Drugi tečaj je bil naslednje leto avgusta. Po začetni skupni maši je predaval č. g. Valter Dermota o evharističnem življenju kat. visokošolca. Č. g. Breznik je govoril o načrtni poglobitvi in okrepitvi katolicizma med Slovenci. O inteligentu med narodom pa je razpravljal č. g. Vinko Žakelj, ki je prišel na tečaj iz Belgije. Člani so govorili o organizaciji s'ovenske emigracije, o problemu žene v sodobnem svetu, o temeljih stanovskih organizacij, o delu v stanovskih krožkih ter o odnosu članov do organizacije. K "Slovenskemu večeru" ob koncu tečaja so prišli tudi zastopniki drugih narodov iz kolegija. Na njem so peli moški zbor, ženski zbor, pa kvintet in solisti. Na poslovilnem večeru je govoril o slo-

venstvu g. Janez Arnež, član, ki je prihajal na tečaje iz Belgije.

Tretji tečaj se je vršil v avgustu 1950. Po skupni maši je č. g. Breznik imel za uvod duhovno misel o svetem letu kot letu notranje posvetitve. Sledili sta predavanja č. g. Valterja Dermote o intelektualnem poglobljanju v verske resnice in č. g. Breznika o poklicu ter odgovornosti kat. izobraženca pri izvrševanju poklica. Nato so sledili stanovski dnevi. Pravniki so obravnavali krizo demokracije ter osnovne krščanske ideje o novih državnih oblikah, pa kompetence federativnih državnih enot ter možnosti narodnega razvoja v okviru federacije. Medicinci so podali predavanja o človeku kot psihosomatičnem bitju in o zdravstvenih problemih Slovenije. Ekonomisti so razpravljali o gospodarskem položaju Slovenije, tehniki pa o človeku in tehniki. Sledilo je še predavanje o osnovah kat. kulture. Tečaj se je zaključil spet z lepim "Slovenskim večerom", posvečenim slovenski pesmi in lepoti slovenske zemlje, ki so nam jo postavile pred oči skioptične slike.

Četrty tečaj je bil v juliju 1951. Po maši je podal č. g. Stanko Jazbec duhovno misel, nato pa je bilo predavanje č. g. V Dermote o Cerkvi kot življenskem počelu družbe. Člani so govorili o krščanskem pojmovanju države, o krščanskem korporativizmu, o svobodnem in načrtnem gospodarstvu ter o socializaciji, pa še o demografskih problemih Slovenije. O krščanskem univerzalizmu in mednarodnem sodelovanju je predaval č. g. dr. Jacint Eterović, hrvatski dominikanec in profesor teologije. Od zunaj pa so poslali člani in prijatelji predavanja o stanovcu po končanem studiju in o njegovem delu za slovensko skupnost, pa o narodnih problemih Koroške in Primorske.

Po dveletnem presledku je Zveza pripravila peti in zadnji tečaj v juliju 1953.

Za uvod je poslal predavanje č. g. dr. Kolarič. Sledil je medicinski dan, posvečen delu medicinskih krožkov v Barceloni in Madridu. Naslednje dni pa so se obravnavala sledeča vprašanja: socialna politika, edinost in razlike v javnem življenju slov. katolčanov in problem stanovalskih starešin.

Zveza ni mogla nadaljevati s tečajji, njeni člani so po večini doštudirali in se izselili.

Tečaji v Španiji bodo ostali v spominu vsem, ki so se jih udeleževali, kot posebno doživetje. Verska predavanja so jim bila v duhovno

pečivitev. Stanovskih predavanj in predavanj o slovenskih narodnih problemih in o splošni kulturni problematiki ter debat o teh vprašanjih — in resolucij, ki so povzemale osnovne ideje tečajev — se bodo spominjali kot rodovitnega dela in razglabljanja, v katerem so iskali in našli orientacije za življenje. "Slovenski večeri" pa so topel spomin na doživetje Slovenije v tujini, ko so tečajniki zbrano prisluhnili domačim melodijam in zaživel s slovensko zemljo.

Tečaji so bili najvidnejše delo "Zveze Slovenskih katoliških visokošolcev". Bili pa so mogoči le, ker so društva redno opravljala svoje delo na tedenskih sestankih. Tako pa tečajih kakor pri društvenem delu pa so veliko pomagali požrtvovalni slovenski duhovniki s predavanji in govori verske vsebine ter z osebnimi stiki in spodbudami. Še posebej je treba omeniti versko delo gg. duhovnikov v Barceloni, Breznika, Jazbeca in Flisa, ki so ves čas svojega bivanja v Španiji zbirali visokošolce v Barceloni k tedenskim verskim govorom.

Pota po Španiji in čez Pireneje

Z naših španskih poti sta se vsem gotovo najbolj vtisnili v spomin dve romanji.

Jeseni 1948. je Obra Católica de Asistencia Universitaria (OCAU) šla s celotnim kolegijem sv. Jakoba v Madridu na romanje v Kompostelo, na znamenito božjo pot kolegijskega zavetnika. Prav to leto je bilo "kompostelsko sv. leto", ki se obhaja vsakih sedem let. K baziliki sv. Jakoba je romala pred stoletji vsa krščanska Evropa. V novejših časih so romanja iz Evrope ponehala, zadnja leta pa spet začeli prihajati romarji, zlasti iz Francije. Španci apostola Jakoba časte že od davnine kot svojega apostola in zavetnika. Od časa njihovih bojev z muslimani pa ga častijo kot pomočnika in vojvodo v teh bojih: Señor Santiago, Capitán de España. Slovenski visokošolci so poromali skupno z drugimi v baziliko apostola in so tam položili kot spomin svojega obiska in v svetnikovo počastitev slovensko zastavo in pergament s posvetilom.

Aprila naslednjega leta so kolegijalci skupno poromali k "Mariji na Stebru" v Zaragozo. Zaragoška univerza je romarjem priredila lep sprejem, kjer so akademske oblasti in študentje pokazali svojo solidarnost s preganjanimi katoličani. Po sprejemu pri županu me-

Svetišče sv. Jakoba v Komposteli

sta je bila zvečer še skupna prireditev šole za aragonske narodne plesе (jota) in kolegijalcev, ki so nastopili po narodnih skupinah. Španci so zapeli za to priliko složeno joto "Seis muchachos eslovenas", šestim Slovenkam, ki so študirale v Zaragozi.

Za sv. leto 1950. je peljala OCAU v mesecu decembru kolegijalce v Rim. Romanja so se udeležile tudi Slovenke iz Zaragoze. Romarji so obiskali rimske bazilike, so bili sprejeti obenem z drugimi skupinami pri sv. očetu ter so opravili križev pot za svoje trpeče domovine v rimskem Koloseju. G. Ruiz Jimenez, eden ustanoviteljev Obre, ki je bil takrat španski poslanik pri sv. Sedežu, je romarjem priredil prisrčen sprejem na poslaništvu.

Za Marijino sv. leto 1954. so poromali v Zaragozo zastopniki vsah narodnosti iz kolegija, da počaste Mater Božjo.

Kolegij je večkrat poskrbel, da so kolegijalci šli na skupne poletne počitnice, tako leta 1948. na pristavo pri Salamanki, nato dvakrat zaporedoma v Siguenzo; par let zaporedoma so šli nekateri na katalonsko obalo, nekateri pa so se udeleževali raznih študentskih taborenj po posredovanju Obre.

Za širjenje obzorja in spoznavanje španije so mnogo pripomogle t. zv. poletne univerze. Vsako leto je šlo tja nekaj kolegijalcev po posredovanju kolegija; med njimi so bili večkrat tudi Slovenci. Tako so se udeležili tečajev "Mednarodne poletne univerze" v Santanderju in so obiskali poletno univerzo v Komposteli in Rabidi.

Včasih pa šli tudi preko Pirenejev v razne evropske države, na študijska popotovanja, ki so jih organizirale španske fakultete in specialne šole ali kot delegati slovenskih organizacij na razne mednarodne kongrese. Nekaj visokošolcev je obiskalo poletne tečaje "Katoliškega instituta" v Parizu. Nekateri so se udeležili poletnih tečajev, ki jih je priredil Kolegij svobodne Evrope v Strasbourgu.

Slovenski visokošolci na svetoletnem romanju v Rimu pred vhom v Kalikstove katakombe.

Marsikdo je potoval tudi čisto zasebno. Rekord je pač postavil naš Argentinec, ki je na "avto-stop" prepotoval vso Evropo tja do Švedske, poiskal vse slovenske gostoljubne naselbine in pridno popisoval svoje vtise, da vedo še drugi, kako je kaj po svetu.

Slovenski visokošolci v Španiji so torej imeli dokaj priložnosti, da spoznajo deželo. Dobili ali poiskali pa so tudi prilike, da si ogledajo še ostalo Evropo.

ŠPANIJA, BOG TE BLAGOSLOVI

Slovenski emigrantje bodo po potih v tujini spoznali mnogo dežela, ki so od Slovenije zemljepisno bolj oddaljene kot je Španija. Toda težko bodo našli kakšno, ki bi bila poprej Slovincem manj poznana (ni zaman nastalo reklo: "to je zame španska vas"), pa bolj zanimiva in privlačna. Zanimiva zaradi svojih raznolikosti. Tam najdete baskovsko deželo s hribovito zeleno pokrajino ter vernim delovnim ljudstvom — in se spomnite na Slovenijo. Vidite pravljlično Andaluzijo s čari tisoč in ene noči. Spoznate Kastiljo s slepeče sinjim nebom, ki se boči nad pokrajino, ožgano in silno kot puščava. Pa še bujni sredozemski vzhod, kameniti Aragon in zeleno Galicijo. Tam živite med ljubeznivimi in plemenitimi ljudmi in spoznate narod slavne preteklosti, ki pa tudi v najtežjih časih in v revščini ohrani svoj ponos. To je narod, ki je dal svetu velike teologe in največje mistike, pa moderne svetnike in dominikance in jezuite, narod kolonizatorjev, pa tudi anarhistov in revolucionarjev, velikih slikarjev od Murilla, Greca, Velazqueza pa do Picassa, narod Lope de Vega, Calderona in nesmrtnega Cervantesa.

Sredi Madrida na Trgu Španije stoji spo-

Z univerz v življenje

Po končanem študiju je bilo treba iskati zaposlitve. Večina se je pri tem morala ozirati za novimi deželami, kjer bi dobili delo in možnost stalne naselitve. Kajti Španija ima že svoje brezposelne inteligence dovolj. Nekateri pa so vendar našli tudi tam dobra mesta. Stalne zaposlitve imajo štirje inženirji in en ekonom. Tudi med našimi barcelonskimi zdravniki bodo nekateri najbrž ostali kar stalno tam.

Leta 1947. so bili vsi slovenski visokošolci in visokošolke, ki so prišli v Španijo, še samskega stanu. Danes pa je položaj že zelo spremenjen. Štirinajst porok je dalo štirinajst novih družin. Štiri Slovenke iz Zaragoze so se poročile s štirimi Slovenci, ki so študirali v Španiji. Štirje Slovenci so poročili Španke, eden pa je vzel Francozinjo in eden Švedinjo. Ostali so poiskali Slovenke izven Španije.

Izseljevali so se v USA, v Kanado, v Brazilijo, eden pa živi v Franciji. Od onih, ki so letos še v Španiji, se bo pač še marsikdo izselil.

menik Cervantesu in njegovemu Don Quijotr s Sancho Panzo. Sredi Španije Madrid in v sru Madrida ganljivi vitez iz La Manche, ki namerja svoj korak po siromašni in ponosni Španiji...

Kadar slišim znanca, da tožijo zaradi majhnih nevsčnosti, ki so jih doživeli v Španiji, se spomnim na teologa in pesnika, profesorja v Salamanki, fray Luis-a iz Leona. Štiri leta je prebil v preiskovalnih zaporih inkvizicije, nato pa je bil spoznan za nedolžnega in izpuščen. Vsa salamanška univerza ga je ob povratku slavnostno sprejela, on pa se je spet vrnil na svojo katedro in je svoje prvo predavanje začel z besedami: "Deciamos ayer... Včera smo rekli", kakor da bi onih štirih let sploh ne bilo. Kako bi mogle nam ostati v spominu nevsčne drobnarije iz dežele, kjer smo bili sprejeti z odprtimi rokami kot bratje; ko smo morali na pot iz domovine, pa so nas drugi odklanjali in sumničili.

Prav zadržno bo vsak, ki je imel priložnost študirati v Španiji, odnesel s seboj najlepše spomine na to čudovito deželo in ljubezen do španskega naroda, združeno s hvaležno željo: ŠPANIJA, BOG TE BLAGOSLOVI!

Dr. Miha Krek med svobodnimi Slovenci

EVROPA *

Sklicanje svetovnega kongresa krščansko-demokratskih strank v decembru 1956 je dr. Miha Kreku omogočilo, da je po devetih letih življenja izven Evrope mogel obiskati skoraj vse važnejše evropske kraje, še posebej pa vse tiste, kjer žive Slovenci v strnjeni obliki. V svojstvu načelnika SLS je skupaj z bivšim narodnim poslancem Markom Kranjcem in urednikom kršč. dem. glasila mladih Nacetom Čretnikom na kongresu zastopal SLS, obenem pa tudi Kršč. dem. zvezo Srednje Evrope.

O kongresu samem in njega pomenu je dr. Krek zapisal v Svobodni Sloveniji takole:

“Mi, krščanski demokrati v begunstvu, najbolj čutimo potrebo po borbeni in živahni mednarodni krščanski zvezi. Mi seveda najbolj želimo, naj bi zveza bila močna, prodorna vojska proti komunizmu. Zato je razumljivo, da je Krščansko demokratska zveza za Srednjo Evropo tekom let 1955 in 1956 pridno delala na povezavi med krščanskimi demokrati zapadne Evrope in Južne Amerike. Doslej so nova krščansko demokratska gibanja v južni Ameriki imela nekaj zvez z italijanskimi, z drugimi v Evropi pa ne. Evropske krščansko demokratske stranke niso samo zanemarjale svojih najsorodnejših zaveznic v južni Ameriki, celo izogibale so se sodelovanja z njimi. Naša srednjeevropska zveza pa je tekom 1955 in 1956 mogla z veseljem ugotoviti, da mlada, nova, še neizkušena demokratska gibanja v južni Ameriki z veseljem sprejemajo misel tesnejšega sodelovanja in smatrajo, da bi jim skupni nastopi z evropskimi krščanskimi demokrati mogli koristiti pri njihovem težavnem naporu proti raznim primitivnostim javnega življenja v južni Ameriki, zlasti vojaškim in drugim interesnim skupinam, ki se

upirajo resnični demokratizaciji. Uspeh vseh teh naporov je končno bil v tem, da so tri mednarodne krščansko demokratske zveze sklenile imeti skupen sestanek zastopnikov vseh političnih strank in gibanj v Parizu v dneh 8. in 9. novembra 1956.

Prvič v zgodovini so se sestali zastopniki krščansko demokratskih strank dveh kontinentov. Prvič so zborovali in prvič proglasili skupne resolucije.

Mi, zastopniki iz srednje Evrope, smo bili deležni posebne pozornosti kot vir informacij o dobljenih in izgubljenih bitkah s komunizmom v posameznih deželah in državah. Vsak je v neposrednih razgovorih zvedel veliko novega, popravil in dopolnil znanje, ki ga je imel iz knjig in revij, vsi smo neprestano ugotavljali, da so nam osebni stiki neobhodno potrebni, če naj krščansko demokratska gibanja skušajo ustvariti enotno fronto in pomembno silo v novih razmerah sedanjega in bodočega mednarodnega življenja: Vsi smo ugotovili, da komunistično prodiranje nujno vsiljuje ideološko, načelno utemeljitev političnih programov tudi med narodi, ki so se doslej vsake načelnosti v političnih opredelitvah izogibali in da ima krščanska demokracija v svoji duhovni zakladnici najbolj pripravna sredstva, da v sedanjosti in bodočnosti nastopa kot svetovna sila za obrambo mednarodnega miru, pravega socialnega reda in koristnega mednarodnega sodelovanja.”

Približno dva tedna sta minila med pripravi za kongres, prireditvami in sejami in sestanki po kongresu. Ostali čas je hotel dr.

* Poročilo o bivanju v Evropi je prirejeno po opisih in poročilih dr. Kreka.

Krek porabiti za obisk Slovencev v Evropi. Omejiti se je moral na obiske v Parizu, Liège-u, Rimu, Turinu, Milanu, Trstu, Gorici, Celovcu in Špitalu, mimogrede v Münchenu, zatem pa v Merlebachu in Lievinu ter končno v Londonu.

Francija

V Franciji je sedaj nekako 24.000 slovenskih naseljencev; starejši naseljenci so večinoma rudarji, nekateri okrog Pariza tudi obrtniki, po vsej Franciji pa so raztreseni posamezni kmetovalci. Večina starejših naseljenecv so še jugoslovanski državljani in tako nemoteno lahko izrabijo počitnice za obisk domovine. Prošnje za vizume pa izkoriščajo nekateri komunistični diplomatski predstavniki in konzularni uradniki FLRJ: kar naravnost izjavljajo, da taki, ki so se javno izražali proti komunizmu, so člani cerkvenih zborov ali verskih organizacij, ne bodo dobili vizumov. Posebno hud je tak pritisk v okolici Strassbourga. Od novih naseljenecv je večina mladih ljudi, ki se s starejšo izseljensko generacijo kar dobro razumejo.

V Parizu je obiskal tamkajšnje slovenske izobražence. Razen pisatelja Franca Erjavca so tam sami mlajši gospodje. Skrb za vse slovenske kakor tudi za vse katoliške begunce iz Jugoslavije je poverjena č. g. Ignaciju Čretniku in kjer koli se on pojavi, že vedo, da prihaja s prošnjami za slovenske, hrvatske ali druge begunce. Obiskal je nadalje msgr. Valentina Zupančiča, ki misijonari med slovenskimi rudarji v severni Franciji, in msgr. Stanka Grimsa, ki skrbi za dušni blagor Slovencev v vzhodni Franciji, tam vzdolž nemške meje. Kljub temu, da je msgr. Zupančič že pel zlato mašo, vendarle še vsa duhovniška dela opravlja sam. Rad pa bi videl, da bi prišel kak mlad, idealen gospod, ki bi mu bil v pomoč, ker le s težavo izvršuje vse naložene mu in prostovoljno si zadane naloge. Msgr. Grims ima še večje misijonsko področje in več sitnosti mu delajo komunistični agitatorji iz FLRJ. Pa kljub temu vztraja in gara, dasi je njegov "dom" prava misijonska postaja: kakih 12 metrov dolga in okrog 2 metra široka, hodniku podobna soba, je razdeljena med kuhinjo, spalnico in delovno sobo, vsepovsod pa visijo slike iz življenja naše krvi v Franciji. Okrog 4000 ljudi spada v njegovo farco, s ka-

tero vedno gostuje po tujih cerkvah. Pa ima več ljudi med tednom pri maši kakor njegovi francoski tovariši.

V Tucquegnieux-u je obiskal slovenskega izseljenskega učitelja Janka Jankoviča, ki sedaj, žal, ne more več izvrševati svojega poklica, kajti jug. oblasti ga nočejo nastaviti, francoske pa ne dovolijo nastavitve kom. učitelja. Pa kljub temu se naši ljudje še nadalje zatekajo k njemu, ker vedo, da je prava sreča, da je učitelj Jankovič med njimi. V kraju samem, kjer živi, je 50 slovenskih družin, v bližnji okolici pa okrog 1500 rudarjev. Potreben pa bi bil tudi za ta del Francije poseben misijonar.

Belgija

V Belgiji je šel dr. Krek najprej pogledat č. g. Vinka Žaklja, ki živi v Liège-u, kjer opravlja dušnopastirsko službo za Slovence in Hrvate. Pri prireditvi Društva sv. Barbare v Eisdeni je pa srečal še ostale belgijske Slovence. Bil je tam č. g. Zdravko Reven, ki misijonari v okolici Charleroi med rudarji iz Beneške Slovenije predvsem. Za te izdaja tudi poseben listič v njihovem narečju. Bil je tam tudi č. g. Vinko Flek, ki je prišel iz Limburga v Holandiji, bili pa so tudi zastopniki naših naselbin od povsod iz Belgije in Severne Francije ter Nizozemske. Iz te prireditve dr. Krek ne more pozabiti pevovodje društva sv. Barbare! Rudar je, sedaj že v pokoju, torej priletel mož, samouk v petju in glasbi, a vse življenje, odkar je v Belgiji, poleg svojega dela vodi ter uči slovensko petje. Pri tej prireditvi je nastopil njegov novi zbor mladine, v Belgiji rojene, ki jo je samo še slovenska pesem privabila v društvo. In ta mladina prav dobro ve, da ima njen pevovodja vsa pljuča okamenela od jamskega prahu, a kljub temu poje in poje.

Rim

Dasí se je Rim zelo spremenil, je vendarle slovensko središče na via dei Colli poleg hiše slovenskih šolskih sester ostalo še vedno tako, kakor je bilo pred enajstimi leti. Brž je bil dr. Krek sredi starih znancev in prijateljev. Kakih štirideset duhovnikov je potaknjenih poraznih zavodih, učilnicah in samostanih in prenekateri se odlično udejstvujejo. Kaka stoti-

ra slovenskih deklet iz primorskih krajev in Goriške služi v Rimu, medtem ko je družin le nekaj parov.

V izseljeniški pisarni sta govorila z dr. Pavletom Robičem o težavah naših beguncev, ki jih je v Italiji sedaj več kot pred dvema, tremi leti in vztrajno prihajajo novi. Italijanske oblasti ne vračajo več, če ni res očito, da begunec ni šel v svet iz čisto osebnih razlogov, ki nimajo nobene zveze s komunističnim pritiskom in pregnanjem v Jugoslaviji. Msgr. Landi, zastopnik National Catholic Welfare Conference — NCWC je skupaj z dr. Robičem obiskal taborišča, iz katerih so prihajale pritožbe zaradi razmer v njih in dosegel izboljšave. Stanje v teh taboriščih ni dobro, pa vendar boljše, kakor je bilo svoje čase in je postalo znosno. Škoda je le, da v severni Italiji ni nikogar, ki bi imel nekako neposredno in tudi stalno skrb nad našimi begunci. Tja pridejo ljudje naravnost od doma in ne znajo jezika in nimajo znancev. Tako v Rimu kakor v Trstu so iskali rešitev temu problemu.

V času bivanja v Rimu ga je spremljal č. g. Marko Kranjc, in če se oba nista prehladila zaradi stalnih nalivov, ko ju je od obiska do obiska napralo na novo, je samo zasluga č. m. Terezije Hanželič.

Gorica — Trst

V Turinu se je srečal dr. Krek z nekaterimi odličnimi salezijanci, ki so učitelji v centralnem salezijanskem semenišču, v Milanu pa s prijateljem dr. Milošem Vauhnikom. Še isti večer je odhitel proti Trstu, kjer je videl spet prvi jugoslovanski vlak. Samo nekaj vagonov je bilo in v njih tu in tam kak človek, Revno je bilo vse videti, a vendar so črke JDŽ nedvomno potrjevale, da je blizu doma. Trst je lep, čist in živ. Zdela pa se je dr. Kroku, da ima sedaj bolj italijansko zunanost kot pred drugo svetovno vojno. Informacije, ki jih je dobil, deloma to potrjujejo. Precej starih tržaških Slovencev se je izselilo iz mesta, deloma v Italijo, deloma po svetu. V Trst so prišli ljudje iz juga Italije, pa tudi Italijani iz jugoslovanskih delov Istre, otokov, Primorja in Dalmacije, ki so pribežali čez mejo. Iz političnih namenov jih italijanska uprava zadržuje v mestu samem in okolici, da vzdržuje skrajno nacionalistično razpoloženje. Dr. Krek sam pravi v poročilu: "Zdi se, da so šibe, ki

zo teple Slovence po drugi svetovni vojni, najhuje preteple in razteple Slovence v Trstu in na Tržaškem. Mislim na zlom narodne in politične zavednosti. Ni dvoma, da velika večina Slovencev v Trstu in okolici glasuje s komunisti in sopotniškimi strankami: pa to ne s titovskimi komunisti toliko, kakor prav z italijanskimi vidalijevci in drugimi laškimi rdečkarji. Množice, ki so še pred prvo svetovno vojno bile narodno zavedne, sedaj kopne. Manjša se število vernikov pri slovenskih službah božjih, pada število otrok v šolah. Občudovanja vredna je zato mala skupina slovenskih narodnjakov in demokratov, ki v teh razmerah drži kot dren in požrtvovalno goji novo rast. Narodna napetost se je tiste dni še posebno čutila. Rekli so mi prijatelji, da ni dvoma o tem, da bi Italija pograbila prvi trenutek, ako bi se v Jugoslaviji zgodilo kaj podobnega kot na Madžarskem in "šla iskat svoj Istro in mejo iz leta 1918", če ne še kaj več. Ko sem dvomil nad takimi trditvami, so mi zagotavljali, da bi se to v vsakem primeru zgodilo in da bi se gotovo našel spet kak D'Anunzio di Fiume s svojimi prostovoljci. Naj bo kakorkoli že, gotovo je italijanski šovinizem izredno goreč in zadirčen, da ima tam komunizem eno svojih najbolj razpihanih ognjišč podtalnega rovarjenja."

Živahneje in veseleje je v Gorici in na Goriškem, je ugotovil dr. Krek. Na naši strani je vse bolj enotno, prosvetne organizacije in šole napredujejo. Dasi se Gorici pozna, da je odrezana od zaledja, vendarle v njej slišiš slovensko kakor nekda, posebno še, odkar so dali olajšave za obmejni promet.

Koroško

Trije so možje, ki danes nosijo bremena slovenstva na Koroškem: prof. dr. Joško Tischler vodi politične boje, brani pravice jezika v šoli in upravi ter enakopravnost Slovencev pred zakoni Avstrije, kanecnik dr. Blüml skrbi za dušno pastirstvo slovenskega dela škofije, župnik in tajnik družbe sv. Mohorja dr. Hornböck pa je po dr. Krekovem vtisu glavni gospodarski svetovalec za skupne ustanove.

Dr. Krek se prej ni tako jasno zavedal, kakor se je mogel prepričati na kraju samem, kaj se pravi, da so Slovenci od Hitlerjevega nasilja izgubili prav vse svoje ustanove. Danes so ali v nemških ali partizanskih komunističnih rokah. Po vojni je bilo treba gradi-

ti znova. Danes je zaplulo novo življenje, tako v prosveti kakor v šolstvu, dušnem pastirstvu in Mohorjevi: gredice novega življenja med Slovenci na Koroškem so skrbno pripravljene in že dajejo prve cvetove in sadove.

Po Koroški ga je vozil č. g. Vinko Zaletel, ki je tudi sicer vedno po misijonskih potih od župnije do župnije. Obiskala sta špital, v katerem je še okrog 400 naših beguncev, večinoma starejših, ki se ne bodo selili preko morja. Zanje skrbi župnik Klemenčič; skupaj s prof. Pavletom Slaparjem pa oskrbujeta še taborišče v Astenu in Salzburgu.

Monakovo - Pariz

Č. g. Franc Šeškar, ki vodi naše delo v Monakovem, je sam 80% invalid. Gestapovci in ječe so mu pustili trpljenje in poškodbe, zaradi katerih je pogosto priklenjen na posteljo. Pa kljub vsemu dela in gara za vse tiste, ki

si preko Monakova iščejo pot v svet. On sam obiskuje tudi taborišča v srednji in vzhodni Nemčiji, medtem ko č. g. Peter Roblek vodi skrb za taborišča v zahodnem predelu Zahodne Nemčije, dasi je vezan na nemško župnijo. V Monakovem se je dr. Krek sešel z bivšim podbanom dr. Pirkmayerjem Otmarjem, ki sedaj vodi v Nemčiji posle begunske banke.

Moral pa je oditi še enkrat v Pariz, kjer je bilo napovedanih več sestankov, zlasti pa poseben pozdravni večer, ki ga je dr. Kreku priredilo Društvo prijateljev Jugoslavije. Ta večer je bil deležen dr. Krek izredne pozornosti, srečal pa je tudi mnoge ugledne osebnosti francoske družbe in nekdanje francoske ambasadorje in druge diplomate v Beogradu. Ta večer je tudi imel pred zbranimi odličniki predavanje o Jugoslaviji in še posebej o naši Sloveniji v njej in tako znova prikazal naš problem pred svetom. Zdi se umestno zapisati vsaj zaključne misli iz tega nagovora:

“Naj tu povdarim, da je bila borba proti komunizmu na Slovenskem ena najbolj krvavih v srednji Evropi. Komunističnim partizanom se je uprla velika večina ljudstva in samo nesrečno mednarodno stanje ob koncu vojne je povzročilo, da je vsej Jugoslaviji bila vsiljena komunistična vlada in oblast.

Hvaležni smo vsem, ki so v zadnjih letih kljub napačnim uradnim izjavam in varljivim diplomatskim trditvam odločno branili resnico, da je titoistični nacionalni komunizem bistveno isto zlo kot moskovska diktatura. Hvaležni smo vsakomur, ki pomaga razkrinkavati laži in širiti resnico o razmerah v Jugoslaviji. Resnica pa je, da tam vlada režim edino dovoljene Titove politične manjšine, da vsak poskus političnega združevanja konča v ječah, da ni sledu o svobodnem časopisju, niti sledu o svobodni gospodarski iniciativi, da sodstvo mora služiti diktaturi, da sta vera in Cerkev pretrpeli v Jugoslaviji dobe neronskega zatiranja in da je vsaka osebna pravica državljanov odvisna od dobre in slabe volje titoističnega policista.

To suženjstvo traja že deset let. Dovedlo je v gospodarsko bedo in kruto znižalo duhovno raven življenja. Toda narodni demokratični duh ni zlomljen. Kadar bi dozorele zunanje, mednarodne razmere, bi komunistični režim v Jugoslaviji bil odpravljen preko noči.

Žal ne smemo zapirati oči pred dejstvom, da komunizem ni edino zlo in bolezen današnjega hiranja Evrope. Edino odrešilno spoznanje nujnosti dobrega sosedstva, mednarodne pravičnosti, vzajemnega spoštovanja in sodelovanja je še ves nebogljen otrok tudi v svobodnem demokratičnem delu našega kontinenta. Kadar se bo ustvarjal novi red svobodne srednje in vzhodne Evrope, se bodo verjetno zopet pojavile grabežljive roke in zahteve po slovenski zemlji ter predlogi na škodo Slovincem.

Slovenija je dežela “Ljubljanskih vrat”, prehodno ozemlje iz donavske v padsko dolino, dežela cest in prog iz obdonavja k Jadranski morju. Mi živimo na stikališču treh narodnostnih evropskih skupin.

Še vselej, kadar so menjavali meje v srednji Evropi, so vladjali za slovensko zemljo.

Vedno se pojavljajo glasovi "malih imperialistov", ki bi želeli razbiti Jugoslavijo kot skupnost ne zaradi boljšega in popolnejšega uveljavljanja samoodločbe narodov, ki tam žive, ampak zaradi svojih sebičnih in krivičnih ciljev. Take, nam sovražne namere, če bi se uresničile, bi bile nov udarec proti redu in miru in proti dobremu sosedstvu v srednji in vzhodni Evropi.

Vse prijatelje zato prosimo, naj nam ostanejo prijatelji sedaj in v bodočih kritičnih dogodkih. Zavedamo se, da nam je za rešitev pomoč svobodnih narodov Evrope nujna. Mislimo pa, da je železna zavesa, ki reže Evropo, naša skupna rana. Osvobojeni naši narodi bodo pa gotovo vaši najpožrtvovalnejši zavezniki pri gradbi nove mednarodne in naddržavne skupnosti vseh narodov evropskega kontinenta, ki jo smatrajo za edino pravo osnovo naši skupni, trajni svobodi, miru v Evropi in življenju v blagostanju."

Anglija

Predno je odšel dr. Krek iz Evrope, je moral obiskati tudi Anglijo, kjer so si novi Slovenci že postavili osrednji dom v Londonu. Prišel je ravno na Miklavžovo nedeljo in v dvorani ujel še nekaj naših družin, ki so ostale po miklavževanju. Slovenske stvari v Londonu neumorno zastopata prof. Lučko Sekolec in Drago Lavrenčič. Duhovnik slovenske naselbine in misijonar med Slovenci je č. g. Ignacij Kunstelj, posamezniki kot Peter Selak, dr. Jože Jančar in še lepo število drugih, pa pridno pomagajo.

Iz obiska po Evropi je dr. Krek podal naslednje zaključne vtise:

"1. Z velikimi osebnimi žrtvami nekaterih posameznikov je uspelo, da so Slovenci, ki so razseljeni po zapadni Evropi, dobro in lepo povezani med seboj. Krajevne organizacije živahno delajo in store vse, kar je v danih razmerah mogoče. So pa naši ljudje na splošno sami člani revnih stanov in povsod primanjkuje sredstev, da bi mogli napraviti kaj večjega in obrniti nujno potrebno večjo pozornost na slovensko ime.

2. Naši mejni sosedje ob Sloveniji niso prav nič spremenili svoje miselnosti in stališča napram nam. Še vedno so živo prepričani o upravičenosti svojega starega stališča, da slovensko ozemlje spada bodisi v nemško-avstrijsko bodisi v italijansko področje. Nепristopni in nestrpni so. Za naše razloge, ki so abeceda mednarodne pravičnosti, so gluhi. Naše narodne manjšine vodijo neenak boj z mogočnimi, trdo nasprotnimi tokovi tujih vlad in

državnih uprav kakor tudi z vplivi in močmi zasebne družbe večinskih narodov zelo požrtvovalno, vztrajno in tudi uspešno. Zelo bridko se pozna, da so v boju za ohranitev naših narodnih postojank osamljeni, ker je Slovenija v Jugoslaviji odrezana od njih in je komunistični režim vsakemu slovenskemu demokratičnemu delu med manjšinami skrajno nasproten. Da bodo naše male narodne manjšinske skupine mogle preživeti ta čas med dvema ognjema, bi bilo treba, da pomagamo vsi. Nobena beseda priporočila za to ni dovolj močna. Nobenega dvoma ni, da gredo naše narodne manjšinske skupine vse težjim razmeram nasproti.

3. Iz Slovenije v Jugoslaviji je neprestan priliv novih beguncev. Ne moremo reči, da so to politični begunci v tistem neposrednem pomenu besede, kot so bili n. pr. begunci 1945 l. ko je vsakomur bila smrt za petami, pa so vendar velike žrtve tamkajšnje komunistične tiranije in z njo zvezanega zla. Na splošno so to mladi ljudje, ki prebeže, da so šli, "ker niso doma videli nikake bodočnosti". "Če nisi komunist, ne moreš nikamor". To bežanje je ponekod že kar narodna nesreča. Po Notranjskem in Krasu so vasi, odkoder beži vsa moška mladina. Strokovno izvežbani delavci beže v trumah v svobodni svet, kjer upajo, da bodo mogli bolje uveljaviti svoje znanje in bodo svobodni ljudje. Nekatera podjetja morajo začasno ustavljati obrate, ker jim izginejo potrebni strokovni, specialni mojstri in delavci. To so posledice nesrečne zmede, ki vlada doma. Preprečiti jih mi ne moremo. Skrbeti pa je treba, da nam vseh teh ljudi za ved-

no ne pogoltne tujina. Če bi doslej ne imeli zastopnikov Lige v Avstriji, Italiji in Nemčiji, bi jih bilo treba ustvariti. V Parizu bi naš zastopnik moral imeti vsaj nekaj za nujne podpore. Tam bi morali počasi dobiti slovensko pisarno.

4. Presenetljivi dogodki na Madžarskem in Poljskem opominjajo, da moramo biti pripravljeni na presenečanje povsod za železno zave-

so. Komunistični imperij je pokazal prve močne znake slabosti. V Sloveniji sedi režim na bajonetih in samo na bajonetih. Strahovita prepirljivost med narodi Jugoslavije in med vsemi srednjeevropskimi in vzhodnoevropskimi narodi mu sicer podaljšuje življenje, a vendar je diktatura surove sile nad visoko kulturnimi narodi tam le "monster na lončenih nogah", kot je napisal Djilas."

JUŽNA AMERIKA

Brazilijska in Argentina

Kakor je I. plenarno zborovanje svetovne kršč. dem. pripeljal dr. Krek med Slovence v Evropo, tako mu je II. zborovanje v Sao Paulu omogočilo vsaj bežno snidenje s slovenskimi emigranti v Sao Paulu samem in Buenos Airesu.

Na otvoritvenem zborovanju II. kongresa so v Sao Paulu v Brazilijski živeči Slovenci ing. Bavdaž, Radko Malgaj in Vinko Mirt prišli najprej v stik z delegatom SLS na kongresu Milošem Staretem in Rudolfom Smersujem, zatem pa tudi organizirali skupen sestanek z ostalimi Slovenci, ki so bili dosegljivi. Tako so se 22. septembra zbrali pri družini ing. Herberta Slivnika v lepem številu Slovencev, živeči v Sao Paulu, in tako priredili prvo tako snidenje prav ob dr. Krekovem obisku. Dr. Krek je v Buenos Airesu omenjal kot eno največjih osebnih zadoščenj, da je lahko v prostem in nevezanem razgovoru stopil v stik z Slovenci v Brazilijski, ki jih je do tedaj poznal samo poimensko ali pa samo po pripovedovanju.

Po sestanku pri ing. Slivniku se je ožja družba zbrala še v hiši Vinka Mirta in njegovega brata Staneta ter svakinje Silvije. Naslednji dan, 23. septembra, se je dr. Krek odpravil na pot v Buenos Aires, kamor je prišel v večernih urah. Prišel pa je ravno v času, ko je vladala telegrafsko-telefonska stavka, in z zavestjo, da se mora že v nekaj dneh vrniti v Washington, kajti ob svojem odhodu od tamkaj še ni mogel dokončno ugotoviti, ali se bo na potovanje v Sao Paulo dalo priključiti še podaljšek do Buenos Airesa. Tako je na večer svojega prihoda, ko sta ga na letališču sprejela Pavle Rant in Pavle Fajdiga, vedel samo to, da bo moral naslednji dan odpotovati, ako se ne uredi stvar pri argentinskih oblasteh. Šef delegacije argentinske kršč.

dem. stranke dr. Manuel V. Ordoñez pa mu je že v Sao Paulu obljubil, da bo podvzel vse potrebne korake, da se bo lahko zadržal vsaj nekaj dni med svojimi Slovenci. Razumljivo je torej, da so vsa pota naslednjega dne bila omejena na obisk pisarne dr. Ordoñeza in na pristojne urade, pri katerih je ta odlični predstavnik arg. kršč. dem. stranke interveniral. Vse do tistega trenutka, ko je postalo dokončno jasno, da ni nikake ovire za dr. Krekovo bivanje v Buenos Airesu, je bilo snidenje dr. Kreka omejeno samo na srečanja z nekdanjimi sodelavci. Tako so ga obiskali gg. Jože Košiček, Pavle Masič, Joško Krošelj, Janko Hafner, katerim sta se po svojem povratku iz Brazilijske pridružila Miloš Stare in Rudolf Smersu. Obiskala sta ga tudi direktor slov. dušnih pastirjev Anton Orehar in predsednik Slovenske kulturne akcije Ruda Jurčec. Preostali prosti čas je dr. Krek posvetil obisku svoje sestre č. s. Libije Ines in pa razgovoru s sorodniki.

Zgolj kot reminiscenco se zdi primerno zapisati, da je dr. Krek takoj potem, ko so bile zadeve z bivanjem urejene, postavil vprašanje "Kaj pa lahko sedajle naredim, da ne bom počival?" In je šel na obisk v uredništvo liste Svobodne Slovenije, o kateri je sam zapisal v pismu iz Sao Paula, ko še ni vedel, ali bo lahko prišel v Buenos Aires: "Edini tedenki list naše emigracije je. Če bi ugasnil, bi nastala velika praznота. Pa kljub temu, da vsi treditniki in sodelavci delajo za list popolnoma zastoj in z velikimi osebnimi žrtvami, je list v neprestanih in vedno večjih težavah z računi v tiskarni. Saj je čudež, v kakih okoliščinah je tako dolgo izhaja. Pa vendar ni treba, da bi ga izgubili, če bomo poprijeli in pomagali nositi finančno breme ter pridobiti še novih plačujočih naročnikov."

V sredo 25. sept. zjutraj je obiskal Sloven-

DR. KREK NA ZBOROVANJU V SLOVENSKI HIŠI V BUENOS AIRESU

Gdč. Katica Kovačeva in Tone Bidovec pozdravljata dr. Kreka v imenu slovenske mladine ob vstopu v dvorano in mu izročata slovenski šopek. V ozadju je videti člana predsedstva zborovanja biv. starotrškega župana Ludvika Kržiča

Foto Erjavec

Pogled na del zborovalcev med dr. Krekovim govorom v Slovenski hiši. V prvi vrsti v sredini sedi direktor slovenskih dušnih pastirjev v Argentini Anton Orehar

Foto J. Hafner

Dr. Krek med govorom

Foto J. Hafner

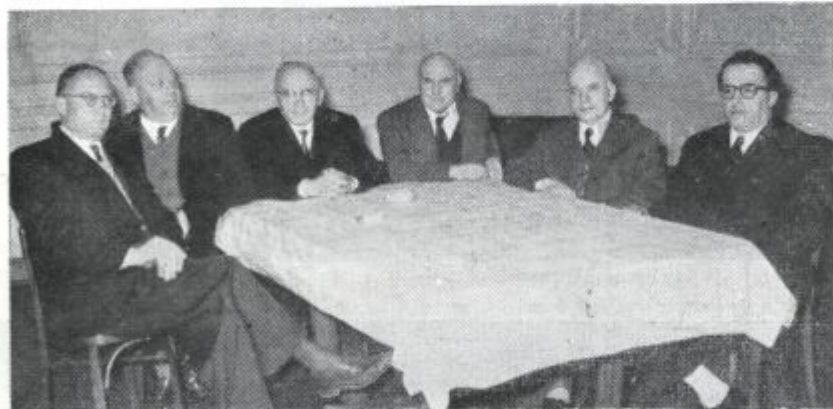
IZ BIVANJA DR. MIHE KREKA V BUENOS AIRESU

Dr. Krek prvi večer v Buenos Airesu po prihodu s kongresa južnoameriških krščansko-demokratskih strank v Sao Paulu v Braziliji. Od leve proti desni: Rudolf Smersu, Joško Krošelj, Dr. Miha Krek, Pavle Rant, Pavle Masič, Miloš Stare, Jože Košiček

Foto J. Hafner

Dr. Krek daje na trak izjavo za Radio El Mundo. Za njim stojijo Pavle Rant in predstavniki Obrambnega gibanja za demokracijo

Foto J. Hafner

V Argentini živeči člani Narodnega odbora za Slovenijo med razgovorom s predsednikom dr. Krenom v Buenos Airesu. Od leve proti desni: Rudolf Smersu, Rudolf Zitnik, dr. Miha Krek, dr. Celestin Jelenc, dr. Franc Bajlec in Miloš Stare.

Foto J. Hafner

Dr. Krek v uredniških prostorih Svobodne Slovenije v Slovenski hiši. Od leve proti desni: Slavko Batagelj, Pavle Fajdiga, dr. Miha Krek, Miloš Stare, Joško Krošelj, Pavle Rant in Janko Hafner

Foto J. Hafner

Juzga al Gobierno de su País Un ex Ministro de Yugoslavia

Michael Krek durante la entrevista de ayer.

El doctor Michael Krek, ex "Premier" del gobierno yugoslavo en el exilio y uno de los "líderes" de la democracia cristiana en ese país, ha llegado a esta ciudad invitado por el Colegio Agrícola de San Pablo, donde dictará el II Congreso Internacional de la Democracia Cristiana.

Wanda en Katowice en 1931, el doctor Krek realizó sus estudios en la Universidad de Zagreb, donde se doctoró. Al año siguiente viajó en barco a Londres en 1933, para afiliarse al Partido Demócrata Cristiano. Cuatro años más tarde empezó la emigración del país natal, y en 1935 fue nombrado ministro de Estado. En 1941 fue a ser ministro de obras públicas y de transporte, cargo que debió abandonar el poco tiempo, por motivo de ser invitado a ir con los representantes del III Reich a la ciudad de Viena, en Austria, en 1941. Después al exiliarse a Yugoslavia, en 1944, continuó su cargo para ser primer ministro de obras de guerra y "construcción y viviendas" que tenía, en Belgrado, hasta el 1945 cuando se dio fin a la guerra. Después de haber estado en Buenos Aires y luego en Montevideo, volvió a Buenos Aires en 1946, cuando se le permitió regresar en un barco. El tiempo que vivió en el Exilio yugoslavo, "fue un tiempo de dolor y de esperanza y de fe", dice en su libro "El camino de la democracia y el bello país".

El régimen yugoslavo
Al referirse a su patria y al régimen que la gobierna, Krek expresó la opinión de que "el régimen yugoslavo es un régimen de tipo socialista, pero que no es un régimen socialista en el sentido que nosotros entendemos".

El doctor Krek se refiere a la "libertad" que se le da a la "burguesía" yugoslava, pero que no es la "libertad" que nosotros entendemos. "El régimen yugoslavo", dice, "es un régimen de tipo socialista, pero que no es un régimen socialista en el sentido que nosotros entendemos".

Como un ejemplo del "regimen de tipo socialista", dice, "se puede citar el caso de la agricultura". "En el país yugoslavo", dice, "se ha dado un paso importante en el sentido de la liberación de la agricultura". "El régimen yugoslavo", dice, "es un régimen de tipo socialista, pero que no es un régimen socialista en el sentido que nosotros entendemos".

El problema, y finalmente se dio con la paz y la libertad del comunismo".

El doctor Krek parca muy satisfecho de haberse encontrado en esta ciudad, y de haber encontrado a los amigos que los invita el Colegio Agrícola de San Pablo.

La violencia y la muerte que se vive en Yugoslavia, dice, "es un problema que se debe resolver". "El régimen yugoslavo", dice, "es un régimen de tipo socialista, pero que no es un régimen socialista en el sentido que nosotros entendemos".

Profesionalmente Krek es un abogado que puede tener el título de "abogado" en el país yugoslavo y en el extranjero. "El régimen yugoslavo", dice, "es un régimen de tipo socialista, pero que no es un régimen socialista en el sentido que nosotros entendemos".

El doctor Krek se refiere a la "libertad" que se le da a la "burguesía" yugoslava, pero que no es la "libertad" que nosotros entendemos. "El régimen yugoslavo", dice, "es un régimen de tipo socialista, pero que no es un régimen socialista en el sentido que nosotros entendemos".

Como un ejemplo del "regimen de tipo socialista", dice, "se puede citar el caso de la agricultura". "En el país yugoslavo", dice, "se ha dado un paso importante en el sentido de la liberación de la agricultura". "El régimen yugoslavo", dice, "es un régimen de tipo socialista, pero que no es un régimen socialista en el sentido que nosotros entendemos".

sko hišo na Ramon Falcon 4158 in si ogledal vse prostore. Popoldne se je moral podati v strogi center Buenos Airesa, kjer je imel razgovor z urednikom največjega dnevnika La Prensa, čigar pomen sodi prav lahko samo tisti, kdor dnevno opazuje Buenosaireščane pri branju jutranjega tiska. La Prensa pa je tudi tisti najbolj resni list, ki hodi po strogo nadstrankarski liniji in zna sleherni snovi odnosno osebnosti dati mesto, ki mu pripada. In če je interview z dr. Krekom bil objavljen na 5. strani v dveh kolonah, s sliko, ki presega običajne mere, je bil s tem dan zadosten dokaz, da osebnosti okrog La Prensa poznajo in cenijo delo ter sposobnosti dr. Kreka.

Objava razgovora z dr. Krekom pod naslovom "Juzga al gobierno de su país un ex ministro de Yugoslavia" — "Bivši jugoslovanski minister obtožuje vlado svoje dežele" v številki z dne 26. septembra je tako v argentinskih kakor tujih krogih vzbudila precej pozornosti, tako zaradi aktualnosti načetih problemov v razgovoru (Djilas) kakor zaradi jasnega stališča dr. Kreka napram jugoslovanskemu tipu komunizma.

Razgovor z urednikom se je zavlekel preko predvidenega in tako je dr. Krek prišel z zamudno na redni mesečni sestanek slov. duhovnikov v Buenos Airesu. Isti večer so bili zbrani na Ramon Falconu tudi slovenski učitelji in učiteljice s področja Veliške Buenos Airesa, s katerimi se je dr. Krek zdržal v razgovoru kakor že prej z duhovniki. In za isti večer je tudi poverjeništvu SLS v Argentini sklicalo širši sestanek zaupnikov. Če se je spričo telefonske stavke, spričo pomanjkanje fantov, ki bi lahko raznesli vabla, in spričo dejstva ogromnih razdalj vendarle zbralo na tem sestanku nad 200 oseb, in to na delovni dan, je takšno snidenje bilo prav gotovo najlepše darilo dr. Kreku za njegov god v tistih dneh. K temu sta mu še posebej čestitala v imenu mladine gđc. Katica Kovač in Tone Bidovec. Mladina, posebej še študentje in akademiki, se je tudi v lepem številu udeležila zborovanja zaupnikov, na katerem so bili zastopani vsi sloji in skorajda vsi okraj iz nekdanje Slovenije. Sestanek je vodil predstavnik poverjeništvu SLS v Argentini Miloš Stare, referat o Slovcnih v svetu, našem političnem položaju in izgledih ter opravljenem delu in borbi pa je imel dr. Krek. On je tudi po končanem referatu radevolje dajal pojasnila in odgovarjal na vprašanja.

"La Prensa", najuglednejši argentinski dnevnik v Buenos Airesu in v vsej Južni Ameriki, je 26. sept. 1957 objavil na 5 strani izjavo dr. Miha Kreka in njegovo sliko

CAMI GMC
PARA SEMI-ENTREGA
IMPORMI
MAFU 354, 21R

No debe fallar en su día

PIND
POMELOS S

Naslednji dan je dr. Krek obiskal v spremstvu Pavleta Masiča slovensko semenišče v Adroque, kjer ga je pozdravil celotni profesorski zbor: rektor dr. France Gnidovec, dekan dr. Ignacij Lenček, spiritual dr. Filip Žakelj, prof. dr. Ivan Ahčin in prefekt dr. Branko Rozman. Vsi so se zbrali v dr. Ahčinovi sobi. Po tem sestanku je dr. Krek obiskal še vse bogoslovce.

Po vrnitvi na svoje stanovanje ga je najprej prišel pozdravit član NO Rudolf Žitnik, potem pa se je moral ponovno podati v pisarno dr. Ordoñeza na snidenje z nekaterimi prijatelji kršč. demokracije. Proti večeru je bila na Granaderos 61, kjer je dr. Krek stanoval, slavnostna seja Narodnega odbora za Slovenijo, kateri so prisostvovali vsi v Argentini živeči člani: Miloš Stare, Rudolf Smersu, Franc Bajlec, Rudolf Žitnik in dr. Celestin Jelenec. Takoj po končani seji so predstavniki argentinske Cruzada Defensores de la Democracia — Obrambnega gibanja za demokraci-

jo, katerega naloga je predvsem neizprosni boj proti komunizmu, posneli razgovor z dr. Krekom na trak, da so ga potem naslednji dan 27. septembra ob 21.05 oddajali v okviru svojega programa na Radio El Mundo, vodilni radijski postaji v Buenos Airesu. Po končanem snemanju se je dr. Krek podal na redno četrtkovo sejo uredništva Svobodne Slovenije, kjer ga je v imenu navzočih — Joška Krošlja, Janka Hafnerja, Pavleta Ranta, Pavleta Fajdige in Slavka Batagelja pozdravil izdajatelj lista Miloš Stare, kateremu se je za izrečene besede zahvalil dr. Krek s prošnjo, naj bi ekipa Svobodne Slovenije vztrajala še naprej v svoji borbi.

Naslednji dan, 27. septembra — na svoj 60. rojstni dan — je dr. Krek nastopil pot povratka v Washington, kjer bo, kakor je dejal uredniku La Prensa, "naprej spremljal sicer počasen, toda odločen korak svobodi in demokraciji nasproti vseh narodov, ki žive danes pod komunizmom, zaščitenem po Moskvi."

Škof dr. Rožman mašuje za Slovence v Belgiji v Eisdenu. Asistirata mu: Na levi slovenski izseljenski duhovnik Vinko Žakelj, na desni pa kanonik Nullens.

Škof dr. Rožman med Slovenci v svetu ob svoji zlati maši

Leta 1956 in 1957 je ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman obiskal veliko Slovencev. Bil je pri njih v Argentini in Čilu v Južni Ameriki. V gosteh so ga pa imeli tudi rojaki v Angliji, Franciji, Belgiji, Holandskem, Nemčiji in Italiji. Povsod so ga sprejemali z veliko ljubeznijo. Hodili so k njegovim mašam, poslušali njegovo nadpastirsko besedo, njegove nauke, njegovo prošnjo in željo, naj bi o-

stali zvesti veri svojih staršev in svojemu narodu. Da bi pa to lažje dosegli, jih je povsod rotil, naj drže skupaj, naj se od neprijateljev ne dajo razdvojiti, naj se imajo med seboj radi, si v potrebi in stiski pomagajo, svoje otroke pa naj lepo versko in narodno vzgajajo.

Škofovi obiski Slovincem v posameznih državah so pa bili v naslednjem redu.

MED SLOVENCMI V ARGENTINI

Pri argentinskih Slovencih je škof Rožman že star znanec. Doslej je bil trikrat pri njih. Vsak njegov prihod v to deželo je bil vezan na kak važen dogodek. Leta 1949 se je hotel sam prepričati, kako se je večina slovenskih protikomunističnih emigrantov eno leto poprej naselila v tej deželi, kako se je vanjo vživela in kako si ustvarila pogoje za obnovo rednega življenja. Leta 1952 je škof dr. Rožman prišel v Buenos Aires, da je sam posvetil v duhovnike 11 slovenskih bogoslovcev, ki so dokončali študije v slovenskem bogoslovnem semenišču v Adroque-ju. Tretjič je prišel 9. novembra 1956. Ta njegov obisk je bil najdaljši. V Argentini je ostal do 22. aprila 1957. Tudi ta je bil združen z vrsto lepih dogodkov. Omenjamo samo blagoslovitev in posvetitev Slovenske hiše v Buenos Airesu in kapele v njej, Slovenskega doma v Lanusu in položitev temeljnega kamna za prvo slov. cerkev v Argentini.

Ves čas lanskega obiska je škof stanoval v svojem bogoslovnem semenišču v Adroque-ju, ki je, kot znano, njegova največja ljubezen, pa tudi njegova največja skrb in breme. S tega zavoda je obiskoval slovenska naselja, hodil na predavanja fantom, dekletom, starešim, akademikom, dijakom, članom KA. Tja so ga ves čas hodili obiskovat predstavniki

raznih organizacij, društev in ustanov. Vse je ljubeznivo sprejemal, se z njimi neprisiljeno pogovarjal, se zanimal za vsa vprašanja, ki so v zvezi z delom in rastjo slovenske protikomunistične skupnosti v Argentini.

Med mladino

Najraje je bil škof vedno med mladino. Če je le utegnil, je stopil med njo. To smo videli že dva dni po njegovem prihodu v Argentino. Slovenska mladina je imela svoj običajni vsakoletni tabor na pristavi (11. XI. 56). Sredi popoldneva je po Pristavi kar završalo. "Škof je prišel", je šlo od ust do ust. In res se je pojavil med ljudmi škof ves vesel in nasmejan. "Tu sem zopet med vami", je vse pozdravil in veselega vzklikanja in ploskanja ni bilo konca. Mladino je na njeni prireditvi pozdravil z lepim govorom. Prosil jo je, naj rada zahaja v mladinske organizacije, ki samo nadaljujejo vzgojno delo staršev. Za življenje naj pa mladina goji zlasti tele čednosti: poštenje, vernost in delavnost.

Blagoslovitev kapele in Slovenske hiše

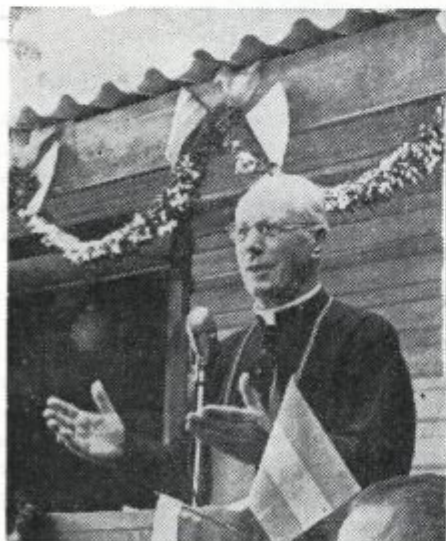
Dne 25. XI. 56 so imeli Slovenci v Argentini velik dan. V Buenos Airesu so v ul. Ra-

Škof dr. Rožman na mladinskem taboru 11.XI. 1956 na slovenski Pristavi

Foto Erjavec
 mon Falcon 4158 odprli svoj dom. Slovensko hišo in kapelo v njej je blagoslovil škof dr. Rožman. Po škofovi maši je bil na vrtu slovenski tabor. Vodil ga je član NO za Slovenijo Rudolf Smersu. Prvi govornik je bil direktor Anton Orehar, ki je tudi vodil vso akcijo za nakup hiše. V imenu NO za Slovenijo je govoril tajnik tega odbora Miloš Stare, v imenu Društva Slovencev pa ing. Albin Mozetič.

Na popoldanskem slavnostnem zborovanju je škof Slovincem v Argentini čestital, da so si postavili tako lep dom. Potrebo po edinosti in slogi jim je naglašal z besedami: "Ta hiša je dokaz in simbol slovenske skupnosti. Eno željo Vam pri tem izrekam: Nadaljujte v tem duhu skupnosti. Tako boste hišo dokončali in si boste gospodarsko še bolj opomogli ter si boste s tem postavili temelje za kulturno in

"Vse boste dosegli, če boste ostali trdno povezani v skupnosti." Škofove besede ob blagoslovtvi Slovenske hiše v Buenos Airesu

Foto Erjavec

politično aktivnost. Tu bo slovensko življenje imelo svoje središče. Ohraniti si morate tisto kulturno in duhovno bogastvo, ki ga Slovenci imamo in ki ga boste mogli primešati in prinesiti drugim narodnostim, ki tudi živijo v Argentini. Tu v tej hiši imate stvaren dokaz, kaj zmore skupnost, čeprav majhna po številu in še ne gospodarsko močna." Svoja tehtna izvajanja je zaključil z ugotovitvijo: "Samo v trdni skupnosti pomenimo nekaj tako tu v Argentini, kakor v Severni Ameriki, Kanadi, Avstraliji in drugod. Če pa ne bomo složni, bomo kakor kapljice, ki nič ne pomenijo. Vse boste dosegli, če boste ostali trdno povezani v skupnosti".

Sestanek z duhovniki, novi maši, emigrantska verska manifestacija

Dne 28. XI. 56 je bil škof s 35 slovenskimi duhovniki na rednem mesečnem sestanku. Na prvo adventno nedeljo dne 2. XII. 56 je v semeniški kapeli v Adroogue-ju posvetil bogoslovca Marka Mavriča in Jožeta Ranta v duhovnika. Bil je tudi na njunih novih mašah dne 8. odn. 9. XII. 56. Jožetu Rantu je bil tudi novomašni pridigar.

Škof dr. Rožman prihaja na mednarodno emigrantsko versko manifestacijo v Buenos Airesu 2.XII.1956

Foto Erjavec

Na izseljensko nedeljo je škof Rožman prišel tudi na mogočno emigrantsko versko manifestacijo ob prihodu podobe emigrantske Matere božje v Buenos Aires. Na častni tribuni na Trgu Republike so bile zbrane najuglednejše argentinske cerkvene, politične in vojaške osebnosti. Ko je prišel na častno tribuno naš škof, ga je govornik predstavil zbranim množicam po zvočniku z besedami, da je to škof, ki se je odločno postavil v boj z brezbožnim komunizmom. Komunisti so ga

tudi kot prvega škofa obsodili. Množica je ob tem sporočilu priredila škofu dr. Rožmanu navdušene ovacije. Morje belih robcev mu je vzvalovilo v pozdrav.

Škof deli slov. otrokom prvo sv. obhajilo

V nedeljo 9. XII. 56 je bila poleg nove maše druga lepa slovesnost. V kapeli sester dominikank v Ramos Mejía je škof dr. Rožman podelil prvo sv. obhajilo 133 slovenskim otrokom. Med prvoobhajanci je bilo 70 dečkov in

Prezvišeni deli prvo sv. obhajilo slovenskim otrokom dne 9. XII. 1956 v Ramos Mejía

Foto Erjavec

63 deklic. Škof je tej slovenski mladini, ki je bila že rojena v Argentini, tudi maševal. Prvo-obhajilno slovesnost je zelo povzdignil s svojim lepim petjem mladinski pevski zbor iz Lanusa pod vodstvom učiteljice Zdenke Virantove.

Med slov. sal. gojenci v Bernalu

Na povabilo ravnatelja sal. zavoda v Bernalu je škof Rožman dne 17. XII. 56, obiskal skupino slov. gojencev v tem zavodu. Kot kleriki so bili tedaj v zavodu Slovenci Marijan in Martin Avanzo, Franc Barle, Anton Rant in Stanislav Škraba. Aspiranta sta bila Lipovec in Mizerit. Navzoč je bil tedaj tudi sal. bogoslovec Tine Selan. V imenu vseh je škofa pozdravil Anton Rant. Prezvišeni je bil mladih in agilnih fantov vesel, zlasti še, ko so mu z argentinskimi tovariši tako lepo zapeli več slovenskih pesmi. Vsem je podelil blagoslov.

Pri Slovencih v San Justu

Po božičnih praznikih je škof Rožman v nedeljo 30. XII. 56 obiskal Slovence v San Justu. V tem mestu je močna slovenska naselbi-

na. Rojaki imajo vsako nedeljo svojo mašo. Za dušno pastirstvo med njimi skrbi slov. salezijanec Janko Mernik. Rojaki so delavni in požrtvovalni. Postavili so si tudi lastni društveni dom.

Škof je imel mašo in pridigo. V društvenem domu so ga Slovenci lepo sprejeli. V imenu doma sta ga pozdravila Ludvik Hren ter dušni pastir Janko Mernik. Pevci so lepo zapeli več pesmi pod vodstvom Janka Zakrajška. Tudi otroci so nastopili s svojim zborom, prav tako dekleta iz Mladinskega doma. V imenu slovenskih žena in mater je Cilka Cestnikova izročila škofu-zlatomašniku za njegov zlatomašni jubilej lepo darilo.

Iz San Justa so možje in fantje spremili škofa v Don Boskov zavod v Ramos Mejía, kjer so člani Mladinskega doma za vse goste pripravili okusno kriolsko kosilo, t. j. na ražnju pečeno meso. Z rojaki se je škof zadržal v prijetnem domačem razgovoru. Za vse podrobnosti njihovega življenja in dela se je zanimal.

Na duhovnih vajah in Gallusovem božičnem koncertu

V mesecu dec. je škof govoril na treh tečajih duhovnih vaj. 15. in 16. XII. so bile za žene, 22. in 23. XI. za izobražence in 29. ter 30. XII. 56 za može in fante. Pri duhovnih vajah za izobražence je škof govore delil z dr. Mirkom Gegalom, duhovne vaje za žene in može ter fante je pa zaključil.

Dne 30. XII. 56 je kljub temu, da je bil ves dan precej zaposlen ter je imel še popoldne precej daleč vstran zaključni govor pri duhovnih vajah za izobražence, rad prišel na božični Gallusov koncert v Marijino baziliko v Don Boskovem zavodu v Ramos Mejía.

Na Misijonski tomboli — Maša v Moronu

Na praznik sv. Treh Kraljev je imela Slov. misijonska podzveza v Argentini 6. veletombolo na vrtu gostilne Ilirija v Ramos Mejía. Udeležil se je tudi škof dr. Rožman. Od tu se je odpeljal v mesto Moron, kjer je imel na prošnjo tam. župnika večerno mašo. Prostrana cerkev je bila polna argentinskih vernikov. Na koro je pel domači mešani cerkveni pevski zbor. Morončanom je škofa predstavil krajevni župnik. Toplo ga je pozdravil, po njem pa tudi vse emigrantske narodnosti, ki žive na pod-

Škof dr. Rožman deli zakrament sv. birme slovenskim otrokom 13.I.1957 v Marijini baziliki v Don Boscovem Zavodu v Ramos Mejia. Pogled na polno baziliko birmancev in birmank z botri in botricami

Foto Erjavec

ročju te župnije, ter jo duhovno močno dvigajo. Po maši je bil v župnišču prigrizek. Navzoče so bile ugledne moronske kat. osebnosti.

Slovenska birma

13. I. 57 so imeli Slovenci na področju Vel. Bs. Airesa zopet svoj dan. Bila je slovenska birma. Birmancev je bilo 378. Škof jim je najprej maševal. Pridigo je navezal na praznik sv. družine. Slovenskim rojakom je polagal na srce, naj bo praznik sv. družine ogledalo vsem krščanskim družinam, da bodo vedno bolj podobne družini, kakor si jo je zamislil Bog. Birma otrok je eden največjih praznikov krščanske družine. Družina je osnovna celica človeške družbe. Zato je Bogu zelo draga ter ji izkazuje veliko skrb in ljubezen. Je žarek iz izgubljenega raja, ki naj še sveti v mrak solzne doline. Prevevati jo morajo ljubezen, spoštovanje in milost božja. Ograja, ki naj varuje in brani ta košček raja, je IV. božja zapoved. Spoštovanje do staršev bo ustvarilo ljubezen in pokorščino družini. S svojim vzgledom v družini je Jezus dal vzgled vsem, kakšno mora biti življenje po družinah.

Slovensko slavlje v Lanusu

Rojaki v Slovenski vasi v Lanusu so 20.I.57 povabili škofa, da bi prišel med nje in jim blagoslovil novopostavljeni društveni dom. Škof se je njihovi prošnji rad odzval. Pri blagoslovitvi doma sta botrovala Marija Gorše in Ignacij Glinšek. V zasilni kapeli je imel nato škof mašo in pridigo, nato pa je bila tudi tu birma slovenskih otrok. Ta zakrament je Prezvzišeni podelil 45 otrokom iz Slovenske vasi.

Po cerkveni slovesnosti je bila v dvorani pozdravna akademija. Pozdravni govor je imel predsednik društva Slovenska vas Janez Lužovec, otroci so pa v svoji točki "Naša mladina pozdravlja svojega nadpastirja" Prezvzišenu izrazili svojo vdanost na izredno ljubeč in prisrčen način. Na akademiji sta še govorila Janez Petek, vikar slovenske vikarije v Slovenski vasi in direktor Anton Orehar. Ko je stopil na oder škof, so vsi navdušeno zaploskali. Lanuškim Slovincem se je zahvalil za prisrčno prireditev, zlasti jim je čestital k postavitvi društvenega doma. Omenjal je važnost in pomen narodnih domov za narodno ohranjanje slovenskega življa. Tudi tu je Prezvzišeni rojake prosil, naj se imajo med seboj radi. Medsebojni prepiri in zdražbe ne smejo iti nikdar tako daleč, da bi bile v škodo skupnosti. Vsem priporoča naj se dajo voditi božji Previdnosti, pa bo za vse prav. Slavnost je zelo povzdignil lanuški slovenski cerkveni pevski zbor pod vodstvom Mirka Špacapana ter mladinski pevski zbor, ki ga vodi učiteljica Zdenka Virantova.

Prezvzišeni blagoslavlja Slovenski dom v Lanusu 20.I.1957. Pri slavnosti sta bila botra Marija Gorše in Ignacij Glinšek

Foto Erjavec

Popoldne tega dne je škof dr. Rožman stopil še v bližnjo faro župnika Janeza Hladnika, kjer je v cerkvi sv. Jožefa Pompejskega podelil birmo 200 argentinskim otrokom.

Duhovna obnova KA in fantov — Pogreb duh. svetnika Klemenčiča

Dne 27.I.57 so se zbrali pri škofu v Adroguju možje in fantje, člani slov. KA na mesečno duhovno obnovo. Vodil jo je škof sam, ki je imel tudi mašo. Istega dne pop. je Prezvzišeni zaključil duhovne vaje fantov, ki

so bile 26. in 27.I.57. Isti dan je imel pogrebno mašo za dne 26.I.57 umrlega duh. svetnika Janeza Klemenčiča. Škof je vodil tudi pogrebni spreved na buenosaireško pokopališče Čakarita.

Pri rojakih v Rosario

Dne 31.I.57 je Prezvzišeni v družbi direktorja Antona Oreharja odpotoval v Rosario. Prisostvoval je obredom preobleke v zavodu slovenskih šolskih sester v noviciatni hiši v San Lorenzo pri Rosario. V nedeljo 3.II.57 je imel mašo in pridigo za Slovence v mestu Rosario v kapeli pri slovenskih šolskih sestrah. Škof dr. Rožman se je z rojaki dalj časa pogovarjal. Več jih je obiskal tudi na njihovih domovih.

Oddih v Kordobskih planinah

V zavodu San Sebastian v kraju San Esteban v Kordobskih planinah že več let deluje kot hišni kaplan prof. dr. Rudolf Hanželič. Prezvzišenega je povabil, naj bi prišel k njemu v planinski svet na oddih. Škof se je njegovemu vabilu odzval ter se je iz Rosaria odpeljal ponoči 3.II.57. V mesto Cordoba je prišel 4.II.57. Zjutraj je maševal pri jezuitih, nato pa imel sestanek s slovenskimi duhovniki. Za njegov prihod so kmalu zvedeli tudi rojaki v mestu. Prihiteli so k škofu ter ga iskreno pozdravljali. Zvečer se je škof odpeljal proti San Estebanu. Pri dr. Hanželiču je bil Prezvzišeni na počitnicah do 9.II.57.

Na prireditvi Duhovnega življenja

S kordobskih planin se je Prezvzišeni vrnil v Buenos Aires 10.II.57. Po krajšem počitku je že odšel na običajno vsakoletno družabno prireditev DŽ. Na njej je tudi govoril. Dejal je, da je največja slava med Slovenci ta, da med njimi ni nepismenih. Da pa smo dosegli tako visoko kulturno stopnjo, se moramo zahvaliti škofu Antonu Martinu Slomšku, ki je duhovni ustanovitelj Mohorjeve družbe. Ta družba je potem leto za letom pošiljala med slovensko ljudstvo dobre knjige. Ljudje so jih brali in se z njimi izobraževali. Brati so se pa naučili tedaj, ko še ni bilo šol, pri tistih, ki so to že znali. Tako je Mohorjeva družba postala zibelka slovenske knjige. Slovenci radi berejo. To njihovo lepo lastnost so slovenski izseljenci ponesli v svet in pridno segajo po slo-

Škof dr. Rožman med otroci na družabni prireditvi Duhovnega življenja 10.II.1957 na slovenski Pristavi v Moronu

Foto Erjavec

venskem branju. Svoja lepa izvajanja je škof zaključil s pozivom slovenskim staršem: "Glejte, da bodo tu rojeni otroci znali gladko slovensko brati!"

Na obisku pri Slovencih v Mendози

Za Buenos Airesom je v Argentini najbolje organizirana slovenska skupnost v Mendози. Imajo svoje Društvo Slovencev in med njimi delujejo slovenske mladinske ter verske organizacije. Imajo tudi svojega stalnega slovenskega dušnega pastirja, Jožeta Horna.

Na obisk k mendoškimi Slovencem se je škof odpeljal v družbi direktorja Antona Oreharja z letalom dne 13.II.57. Na letališču El Plumerillo so ga v imenu Slovencev pod Andi pozdravili kaplan Jože Horn, ravnatelj Marko Bajuk in ted. predsednik DS Jože Bajda. Še isti dan je bila pozdravna akademija. Govorila sta dušni pastir Jože Horn in predsednik DS Jože Bajda. Pevski zbor pod vodstvom ravnatelja Marka Bajuka je občuteno zapel več pesmi. Med njimi zlasti "Zadoni nam, zadoni", "Oj hišica očetova" in druge.

V zahvali je Prezvzišeni poudarjal kot glavno misel: "Slovenski narod mora obstati. Vse žrtve je treba posvetiti temu, da bo narod ostal slovenski, svoboden in na svoji zemlji. Bog je skozi stoletja že vodil naš narod in ga ohranjal. Tudi zdaj ga ne bo zapustil. Naložil mu je žrtve, ki pa bodo minile in bodo v korist našim dušam. Naš narod v tujini umira. To boli. A še bolj boli, da umira tudi v domovini. V tujini moramo gledati na to, da ohranimo čim dalje svoj jezik in pa tisto zavest, da bodo naši otroci vedeli, odkod so, kdo so bili njihovi predniki in kakšne dobrine so prinesli s seboj. Ta zavest se mora ohraniti vsaj še v petem rodu. In sramovati se nam ni treba ničesar. Slovenski narod ne zaostaja za nobenim

drugim narodom. To je važna in nujna zavest, ki jo moramo imeti. Skrb staršev mora biti, da tukajšnji otroci čim dalje gladko slovenski jezik obvladajo. In temu namenu mora predvsem služiti gojitev branja. Materin jezik je naš narodni jezik. Ljubiti ga morajo otroci kot lastno mater. Prav tako slovenske tečaje in šole. Otroci, radi se učite slovenskih pesmi, branja, pisanja in petja. Od tega je odvisna rešitev slovenskega narodnega čuta in narodne zavesti."

El Challao so mendoške Brezje. Med svojim bivanjem v Mendози je škof poromal tja skupno s slovenskimi rojaki dne 14.II.57. Romanja so se udeležili tudi slovenski duhovniki iz sanluiske škofije. Prav tako je prišel župnik Tomažič iz mesta Santa Rosa. Tega dne dne je Prevzvišeni bil tudi na obisku pri mendoškem škofu Msgru Butelerju.

V soboto, 16.II.57 je imel škof Rožman mašo in pridigo za slovenske otroke. Višek visokega obiska v Mendози pa je bila nedelja 17.II.57. Škof Rožman je tega dne najprej podelil slovenskim otrokom prvo sv. obhajilo, nato pa zakrament sv. birme. Škofa je ob vstopu v kapelo pozdravil pevski zbor pod vodstvom ravnatelja Marka Bajuka z mogočno Foersterjevo "Ecce sacerdos magnus". Istega dne popoldne je bila škofu na čast slavnostna akademija pri br. maristih. Poleg Slovencev so se je udeležili domačini, predstavniki Hrvatov in ostalih emigrantskih narodnosti. Mendoškega škofa je zastopal Msgr. Fiorini. Lepo sestavljen spored je v okviru razlage v slovenščini in španščini in prepleten z recitacijami, deklamacijami in petjem, predstavil lik Prevzvišenega in njegovo poslanstvo. V drugem delu je na isti način predstavljal poklonitev slovenske doraščajoče mladine in sploh vse slovenske skupnosti v Mendози škofu Rožmanu. Višek je poklonitev dosegla z duhovnim šopkom, ki sta ga fant in dekle v narodnih nošah izročila škofu v imenu mendoških Slovencev. Glavno breme pri izvedbi vsega tega sporeda je nosil pevski zbor pod vodstvom ravnatelja Marka Bajuka. Škofa je pozdravil tudi zastopnik mendoškega škofa ter je zelo pohvalil vzgledno versko življenje slovenskih rojakov.

Prevzvišeni se je mendoškim Slovincem toplo zahvalil za tako iskreno prireditev. Dejal je: "Nocojšnji spored so Vam narekovala vaša srca. Svoja srca je slovenska skupina odprla in odkrila. Ostanite še vnaprej taki. Kar

imate, ohranite, da se ne porazgubi."

Svojo naklonjenost do slovenskega dijaštva je Prevzvišeni pokazal tudi s tem, da je v ponedeljek 18.II.57 imel zanj mašo in pridigo. Vseh je bilo 15, kar je za Mendozo lepo število. Naslednjega dne, 16.II.57, je odpotoval v družbi Antona Oreharja in Jožeta Horna v Čile, odkoder se je vrnil v soboto 2.III.57 v Buenos Aires.

Pozdrav slov. mladine škofu v Buenos Airesu

Slovenska šolska mladina, ki obiskuje slovenske tečaje na področju Vel. Buenos Airesa, je škofu dne 10.III.57 za njegov 74. rojstni dan (9.III.) in god (12.III.) priredila lepo akademijo, na kateri je imela vsaka šolska skupina vsaj po eno točko. Pred nastopom mladine je imel škof mašo, med katero je bilo pri obhajilu nad 200 otrok. Slavnostna akademija je bila v dvorani kolegija La Salle v Bs. Airesu. Škof se je otrokom, učiteljem in staršem zahvalil za tako lep pozdrav. Starše je tudi tokrat prosil, naj svoje otroke vzgajajo v pravem krščanskem in narodnem duhu.

Družabni sestanek SKAS-A

Člani Slovenskega kat. akad. starešinstva so škofa naprosili, naj bi en večer prebili skupaj in se porazgovorili o raznih vprašanjih. V ta namen so kat. starešine priredili v soboto dne 16.III.57 družabni večer v semenišču v Adrogué-ju. Udeležba je bila lepa. Škof se je živo animal za delo društva slov. kat. starešin.

Škof na socialnem dnevu

Peti socialni dan v Argentini je bil 17.III.57. Poseben poudarek mu je dal s svojo udeležbo škof Rožman. Za udeležence je imel mašo, nato pa globok govor, v katerem je omenjal besede kardinala Stepinca, da so odpovedali vsi sistemi: liberalizem, nacizem, fašizem in komunizem. Ostal je samo Kristus s svojim naukom, v katerem je obsežna rešitev vseh socialnih vprašanj. Rojakom je svetoval, naj resno študirajo socialna vprašanja, kajti tudi Slovenci, čeprav majhni po številu, morajo doprinesti svoj delež za ustvaritev boljše družbe.

Pred odhodom na socialni dan je škof v semeniški kapeli blagoslovil nov križev pot, ki je umetniško delo akad. slikarja in kiparja Franceta Goršeta.

Na obisku v Hladnikovi fari

Na praznik sv. Jožefa je Prezvzišeni imel v Hladnikovi župni cerkvi sv. Jožefa Pompejskega pontifikalno mašo ob asistenci slov. duhovnikov in bogoslovcev. Pri maši je pel la- nuški slovenski cerkveni pevski zbor pod vod- stvom Mirka Špacapana. Škof je v tej fari bla- goslovil tudi farno učilnico ter postavil križe v njej.

Na slavnostni seji Društva Slovencev in SKA

Dne 27. III. 57 je imel škof poslovlilni sesta- nek s slovenskimi duhovniki, v soboto, 30. III. 57, je pa govoril na letnem zborovanju slo- venske KA. Od tu se je pripeljal na Ramon Falcón na slavnostno sejo Društva Slovencev. Škofa je pozdravil predsednik DS ing. Albin Mozetič. V zahvali je Prezvzišeni želel dru- štvu še večji razmah. Vse je znova prosil, naj

Predsednik DS ing. A. Mozetič pozdravlja ško- fa. Na sliki od leve proti desni: Direktor An- ton Orehar, Rudolf Žitnik, dr. Celestin Jelenc, škof dr. Rožman. Foto Erjavec

skrbe za slovensko mladino, da bo versko in narodno vzgojena. Z društvenimi odborniki je Prezvzišeni ostal na prigrizku ter se živo za- nimal za vsa društvena vprašanja. Od tu se je odpeljal na sestanek Slovenske kulturne akcije v Ramos Mejia, kjer ga je pozdravil predsednik SKA Ruda Jurčec.

V Mladinskem domu v Ramos Mejia in Moronu

V nedeljo 31. III. 57 je Prezvzišeni prebil ves dan med slovensko mladino. Dopoldne je pri- šel v Mladinski dom v Don Boscov zavod v Ramos Mejia. Po maši je bila akademija. Na njej je škofu v pozdrav zapel najprej nekaj koroških pesmi Slovenski kvartet. Predse- dnik Mladinskega doma Maks Jesih je Prezvzi- šenemu izrekel tople besede v pozdrav. Čestil- tal mu je k zlatomašniškemu jubileju in ga

Na obisku v dekliškem Mlad. domu v Moronu. Na sliki: Dr. Fr. Gnidovec, ravnatelj slov. bogoslovja, škof dr. Rožman, Janko Mernik.

naprosil, naj se slovenske mladine spominja v molitvi. Škof dr. Rožman se je zahvalil g. Merniku za delo, ki ga vrši za slovensko mla- dino v salezijanskem zavodu, salezijancem pa je izrekel zahvalo za vse, kar so dobrega storili za slovenske begunce po prihodu v Argen- tino. Mladini je škof priporočal, naj rada zaha- ja v mladinske organizacije. Povedal je, da vsak terek vse svoje molitve posveča slovenski mladini v izseljenstvu in v domovini. Če bo kak fant kdaj v duhovni stiski, naj se spom- ni, da se ga njegov škof vsak terek spominja v molitvi. Slovenski kvartet je zapel še več pesmi, nato je pa bilo za Prezvzišenega in fante iz Mladinskega doma pripravljeno skup- no kriolsko kosilo.

Popoldne istega dne se je Prezvzišeni odpe- ljal še v dekliški Mladinski dom v Moron. Po prihodu je škofa najprej pozdravila s. predni- ca zavoda s slovenskima sestrima, ki vodita Mladinski dom, nakar je škofu izrekla dobro- došlico predsednica dekl. Mladinskega doma Tinca Glavanova. Izročila mu je duhovni šo- pek članic. Anica Zupančeva je podala dekla- macijo, ki je bila nalašč za to slovesnost na- pisana. Turkova je škofu izročila slovenski šo- pek, tercet Mladinskega doma je pa zapel ven- ček koroških pesmi. Prezvzišeni je tudi dekle- tom priporočal mladinske organizacije in tudi njim je povedal, da vse svoje molitve vsak terek posveča slovenski mladini. Po pobožno- sti v zavodski kapeli in malici v obednici, se je Prezvzišeni poslovil od gostoljubnega za- voda.

Na kulturnih prireditvah

V soboto, 6. IV. 57 je bil Prezvzišeni na krstni predstavi misterija "Roka za steno", ki jo je napisal dr. Branko Rozman. Naslednji dan, 7. IV. popoldne se je udeležil materinske proslave, ki sta jo pripravili mladinski orga- nizaciji SFZ in SDO.

Pri Slovencih v Bariločah

Dne 9.IV. je škof z letalom odpotoval na obisk k Slovencem daleč na jug v Bariloche. Tamošnji Slovenci so ga po osmih letih zopet videli. Še istega dne so se zbrali v Planinskem stanu, kjer je SPD pripravilo čajanko. Škofa je pozdravil predsednik SPD dr. Grzetič, dr. Vojko Arko je pa govoril o osemletnem delu slov. planincev. V odgovoru je Prezvzišeni razvil nekaj lepih misli o nalogah Slovencev v izseljenstvu, ohranitvi slovenskega jezika med našo mladino in o pomenu slovenskih društev ter vzajemnosti. Škof je imel za bariloške Slovence tudi duhovno obnovo. Prvi govor je imel 11.IV. zvečer, drugega pa pri maši naslednjega dne. V soboto, 13.IV.57 se je z letalom vrnil v Buenos Aires.

Slovo argentinskih Slovencev od škofa

Za slovo so argentinski Slovenci priredili škofu lepo akademijo. Pred njo je imel škof najprej mašo. Kljub izredno slabemu vremenu je prišlo na poslovilno akademijo toliko rojakov, da so veliko dvorano kolegija El Salvador popolnoma napolnili. V imenu slovenskih društev in organizacij se je škofu zahvalil za obisk ter ga naprosil naj čimprej zopet pride predsednik DS ing. Albin Mozetič, nato pa je pevski zbor Gallus izvajal obširen koncertni program.

Pred izvedbo Renerjevega venčka "Naša zemlja" je povzel besedo škof dr. Rožman. Za slovo je Slovencem v Argentini povedal te tehtne besede:

"Že sv. pismo pravi: 'Gorje samemu'. Življenska skušnja to modrost potrjuje. Zato držimo se skupnosti. Vsaj toliko bodimo nanjo navezani, da se bomo udeleževali njenih prireditiv. Držati se moramo svojih društev in organizacij ter brati slovenske knjige in časopise. V vsakdanjem življenju si pa osvojimo geslo nedavno umrlega arhitekta Jožeta Plečnika: Delo, poštenje, posvečenje. Delati moramo, toda tako, da delo mi obvladamo, ne pa, da bi delo postalo naš gospodar in mi njegovi sužnji. Delati moramo pošteno. Do sedaj smo povsod imeli sloves poštenih ljudi. Ta slo-

ves čuvajmo tudi za bodočnost. Poštenost povsodi: Pri sebi, v službi, v javnosti. Če bomo pri delu poštene, bo naše delo ljubo tudi Bogu in nas bo tako posvetilo."

Škof častni član Gallusa

Po blagoslovitvi križevega pota dne 16.IV. 57 v kapeli v Slovenski hiši, se je škof podal k Gallusovim pevcem v njihovo pevsko sobo v Ramos Mejia. Predsednik pevskega zbora Lovre Jan mu je v pozdravnem govoru sporočil, da ga je pevski zbor Gallus imenoval za svojega "prvega častnega člana v priznanje in zahvalo za očetovsko delo med slovenskimi izseljenci v velikem svetu." Izročil mu je umetniško izdelano diplomo, delo prof. Gorazda.

Uredniki Svobodne Slovenije s škofom

Velikonočni teden je škof prebil v Adroguaju. Sprejemal je dnevno obiske predstavnikov organizacij in društev, ki so se prihajali poslavljati od njega. Na veliki petek so bili pri njem tudi uredniki Svobodne Slovenije. Škof se je z njimi dalj časa ljubeznivo pogovarjal in se podrobno zanimal za vsa vprašanja, ki so v zvezi z izdajanjem lista.

Blagoslovitev temeljnega kamna za slov. cerkev in Baragovo misijonišče v Lanusu

Predzadnji dan svojega bivanja v Argentini, t. j. na veliko nedeljo — je bil škof zopet v Slovenski vasi v Lanusu. Blagoslovil je temeljni kamen za slovensko cerkev Marije kraljice sveta in zraven nje stoječega Baragovega misijonišča, ki ju gradijo slovenski lazariisti. Na družabni prireditvi je predsednik društva Slovenska vas izročil škofu diplomo o njegovem imenovanju za častnega člana tega društva.

Odhod

Po skoro šestmesečnem obisku pri Slovencih v Argentini je škof dr. Rožman na velikonočni ponedeljek dne 22.IV.57 odpotoval v Severno Ameriko. Željo za srečno potovanje so argentinski Slovenci združili s prošnjo, naj bi Prezvzišeni znova čimprej prišel med nje.

VESELJE OB ŠKOFOVEM OBISKU V ČILU

Slovence v Čilu je dr. Rožman obiskal med svojim bivanjem v Argentini. Pri njih je bil od 19.II. do 2.III.57. Spremljala sta ga di-

rektor Anton Orehar in mendoški slov. dušni pastir Jože Horn. V čilski prestolnici so ga ob prihodu sprejeli vsi tam živeči slovenski du-

hovniki, s. Vincencija Kaplja ter ostali rojaki. Škofa je še istega dne sprejel apostolski nuncij. V sredo 20. II. je Janez Mohor odpeljal škofa na svojo župnijo Cura Cautin. Tam je bil na počitnicah duhovnik France Kupljenik, prav tako pa tam delujeta Andrej Pogačar in France Okorn. Po tridnevnem bivanju v tem prijaznem kraju se je Prezvzišeni vrnil v Santiago v soboto 23.II.57 ter se udeležil pozdravnega večera v salezijanskem zavodu. Na odru je visela velika slika Ljubljane. Slovenska dekleta in fantje v narodnih nošah so prepevali slovenske pesmi, vrstile so se deklamacije in topli pozdravi.

V nedeljo 24.II.57 so se Slovenci iz čilske prestolnice zbrali na stadionu, čigar upravitelj je slovenski rojak Jože Črtanec. Toliko Slovencev kot ta dan, doslej še nikdar ni bilo skupaj v Čilu. Na nogometnem igrišču je bil

SLOVENCİ V ANGLIJI OB SVOJEM ŠKOFU

Po vrnitvi iz Argentine je škof dr. Rožman ostal doma v Clevelandu komaj dober mesec. Samo toliko, da si je oskrbel potne dokumente. Med tem časom je še, kot prejšnja leta, vodil spominsko slovensko romanje k lurški Materi božji v Euclid. Spominska pobožnost je bila na praznik Kristusovega vnebohoda, dne 30.V.57. Prezvzišeni je imel za žrtve komunistične revolucije tudi mašo. Naslednjega dne, 31.V.57 se je pa že podal preko New Yorka in Kanade z letalom na pot v Anglijo. Nad Atlantikom so imeli nezgodo. Na letalu se je pokvaril en motor. Zato se je moralo vrniti na letališče Gander v Fundlandiji. Po izvršenem popravilu motorja je letalo nemočno nadaljevalo polet ter je z več kot osemurno zamudo pristalo 1. VI. 57 na londonskem letališču. Zastopniki londonskih Slovencev so dragega gosta pristrčno sprejeli in pozdravili.

V nedeljo 2.VI.57 je Prezvzišeni prišel v jutranjih urah v Slovensko hišo. V njej se je zbralo lepo število izven Londona živčih Slovencev. V bližnji kapeli žosistov je imel nato Prezvzišeni za Slovence mašo s pridigo. V Slovenski hiši je škof ostal vse do popoldanske cerkvene pobožnosti v župnijski cerkvi sv. Ane. K tej slovesnosti je prišla skoro ena petina vseh v Angliji živčih Slovencev. Na britanskem otočju na enem mestu že dolgo ni bilo zbranih toliko Slovencev kot ravno ob škofovem prihodu v London. Slovenci so

pred tribuno postavljen oltar. S. Vincenija Kaplja ga je lepo okrasila. Pri tem oltarju je imel škof dr. Rožman mašo, nato pa je blagoslovil štadion in kip sv. Jurija.

Opoldne so bili Slovenci skupaj s škofom na kosilu. Dekleta in fantje so lepo peli slovenske pesmi, ostali čas so pa rojaki porabili za razgovore z visokim gostom. Po slovenskih litanijah so se čilski Slovenci začeli poslavljati od škofa in vračati na svoje domove.

V ponedeljek 25.II. je škof obiskal najprej dr. Trdana v Aculeo, zatem Franceta Fekonjo v San Fernandu ter končno Ludvika Tomazina v Auquincu. V soboto 2.III.57 se je s svojim spremstvom vrnil v Argentino.

Škofov obisk Slovencev v Čilu je bil zanje doslej največji in najlepši dogodek, kar so jih doživeli v tej deželi. Bil je tako lep in vesel, da ga ne bodo nikdar pozabili.

se radi odzvali vabilu svojega dušnega pastirja Ignacija Kunstlja, naj v čim večjem številu pridejo v London, da bodo po mnogih letih begunstva zopet lahko videli in slišali svojega škofa.

V župni cerkvi sv. Ane je Prezvzišeni šestim slovenskim otrokom podelil zakrament sv. birmе. Po birmi je bila v cerkveni dvorani čajanka. Ko je prišel Prezvzišeni med zbrane rojake, so ga navdušeno in iskreno pozdravljali. Birmanka Nadica Rožmanova mu je izrekla pristrčen pozdrav. Izročila mu je tudi šopek nagejnov. Prezvzišeni se je nato z vsakim prijazno pogovarjal, se zanimal za njihove razmere, za delo, ki ga imajo in okolnosti, v katerih živijo.

V ponedeljek 3. junija je bil visoki gost na obisku pri slovenskih družinah v Bedfordu in okolici. V Bedfordu samem je obiskal družini Jožeta in Mihaela Rehbergerja, Klemenčičeve in Gregorčičeve, v Wootonu blizu Bedfordu pa Rožmanove in Frasove. Med svojim bivanjem v Londonu je bil pri vseh stanovalcih v Slovenski hiši in pri Sekolčevih, v Chigwellu pa pri Lavrenčičevih in Žebotovih.

V torek, 4.VI.57, je bil na obisku pri papeškem nunciju nadškofu O'Hari, ki ga je pridržal tudi na kosilu.

V sredo, 5.VI., je imel Prezvzišeni razgovor z urednikom katoliškega lista "Universe", ki je v svoji predbinkoštni številki objavil o škofu članek pod naslovom "Na 18 let obsojeni

Škof dr. Rožman med Slovenci v Londonu

škof na obisku v Vel. Britaniji". V članku je urednik tega lista zapisal, da je škof dr. Rožman prišel v Anglijo z željo, da bi vsaj nekatere od 600 Slovencev, ki žive v tej deželi, mogel obiskati. Pove zanje, da so po prihodu komunistov na oblast morali zapustiti svojo domovino. List je tudi naglasil, da je bil škof Rožman prvi škof, ki ga je obsodilo takojenovano ljudsko sodišče.

V četrtek, 6.VI.57, je bil škof dr. Rožman zadnji dan v Angliji. Prebil ga je v Slovenski hiši. Po kosilu se je v spremstvu londonskih Slovencev odpeljal na letališče.

PRISRČEN SPREJEM ŠKOFA ROŽMANA V FRANCIJI

Po dolgih letih se je tudi Slovencem v Franciji izpolnila želja, da so za nekaj časa imeli med sabo škofa Rožmana. Kot drugod je bil namen njegovega obiska ta, da bi slovenskim vernikom prinesel duhovno tolažbo in vzpodbudo, na drugi strani pa, da bi sam spoznal probleme, ki so združeni s slovenskim življenjem v tej svobodoljubni deželi ter da bi stopil osebno v stik s francoskimi in mednarodnimi činitelji, ki imajo opravka z našimi ljudmi. Ti cilji so bili v polni meri doseženi. Presegli so celo najbolj optimistična pričakovanja. Kamorkoli je škof prišel, ni s svojo tehtno in premišljeno besedo samo pritegnil poslušalcev, temveč je z njimi vzpostavil tudi stik, ki jim je dal čutiti, da imajo pred seboj najvišjega slovenskega cerkvenega dostojanstvenika, ki ni samo škof, ampak tudi ljubeč oče in prijatelj vseh.

Na letališču je škofa dr. Rožmana 6.VI.57 sprejel in pozdravil direktor Nace Čretnik.

Uradna Francija je škofu Rožmanu izkazala vse časti kot visokemu cerkvenemu dostojanstveniku, prijatelju francoskega naroda ter nosilcu najvišjega francoskega odlikovanja. Pariška občina mu je priredila 8.VI.57 slovesen sprejem. V odsotnosti pariškega župana je škofa pozdravil v sprejemni dvorani na občini podžupan Roger Rigaud. V pozdravnem govoru je naglašal veličino škofovega dela in njegovih borb, zatem pa nanizal celo vrsto zgodovinskih trenutkov, ko je francoski narod aktivno posegal v slovensko narodno usodo.

V odgovoru se je škof dr. Rožman najprej zahvalil za lep sprejem, ki po njegovih besedah ni bil namenjen samo njemu, temveč vse-

mu slovenskemu narodu. Med drugim je povedal, da je tudi Napoleon enkrat spal v ljubljanskem škofijskem dvorcu. Poudarjal je dalje tesne stike, ki jih je slovenski narod vedno gojil s Francijo, prav posebej pa se je zahvalil za pomoč in gostoljubnost, s katerima je Francija po vojni blažila usodo vedno številnejših beguncev. Po nagovorih, so se zastopniki pariške občine dalj časa pomudili v prijateljskem razgovoru s Prezvzišenim.

Na binkoštno nedeljo dopoldne je imel škof mašo za Francoze v baziliki Lurške Matere božje. Pridigal je v francoščini Nace Čretnik. Vsi navzoči verniki so dobili tudi lepo sestavljen škofov življenjepis. Popoldne je bila v kapeli Montcheuil maša za Slovence. Škof je rojakom, med njimi imajo večino Primorski Slovenci, tudi pridigal. Z vsemi se je tudi pogovarjal. Bink. ponedeljek je bil posvečen obisku Slovencev v Loiretu. Dopoldne je bila maša v Tivernonu, kjer žive v glavnem prekmurski rojaki. Tudi tem je škof pridigal, jih spovedoval in obhajal. Ostali so z njim na skupnem kosilu. V njegovi prijateljski družbi so prebili več ur. Popoldne je Prezvzišeni v družbi Čretnika in Flisa obiskal Zverovo družino v Baccon-u, ki je prav tisti dan imela na mrtvaškem odru svojega sina.

Na bink. torek, 11.VI.57, je bila v Parizu v materni hiši sester Pomočnic vernih duš maša in pridiga za vse slovenske sestre iz Pariza in okolice. Bilo je zbranih nad 40 slovenskih redovnic iz najrazličnejših redov. Popoldne je Prezvzišeni v spremstvu pariškega pom. škofa Ruppja, ki je vrhovni ravnatelj dušnega pastirstva za vse narodnosti v Franciji, in slov. ravnatelja Čretnika obiskal

pariškega kardinala Feltina, s katerim se je dolgo razgovarjal o problemih slovenskih izseljencev v Franciji in o položaju cerkve ter naroda v domovini. Na bink. sredo, 12.VI.57, je škof maševal v kapeli Čudodelne svetinje v materni hiši usmiljenk sv. Vincencija Pavelskega, zatem obiskal urade National Catholic Welfare Conference, opoldne bil gost na kosilu pri pom. škofu Ruppju, ob petih popoldne pa so mu Prijatelji Jugoslavije — Les Amis de la Yougoslavie — priredili slovesen sprejem. Udeležilo se ga je veliko vodilnih osebnosti francoskega političnega cerkvenega in kulturnega življenja. Navzočih je bilo več biv. veleposlanikov, ministrov, narodnih poslancev. Poslanec za mesto Pariz Friderik Dupont je kljub temu, da je bilo v parlamentu glasovanje o zaupnici vlade, prišel za nekaj časa na sprejem. Škofa dr. Rožmana je pozdravil s pristrčnim nagovorom. Dejal je, da si šteje v veliko čast, da ga lahko pozdravi v imenu Društva prijateljev Jugoslavije. Povedal je dalje, da Francozi dobro poznajo pastirsko delo škofa dr. Rožmana med slovenskim narodom, vedo pa tudi za njegovo junaško borbo v letih okupacije. Omenjal je tudi škofovo izjavo, da bo kljub vsem komunističnim grožnjam "vedno trdil in učil, da je brezbožni komunizem največje zlo in največja nesreča za slovenski narod". Prav tako je navajal, da so komunisti našega škofa obsodili, češ, da je "fanatični pripadnik svojega poklica in vere". Poslanec Dupont je naglasil, da je to "najlepše spričevalo, ki Vam bi ga kdo mogel dati". Svoja lepa izvajanja je zaključil z zagotovitvijo: "Bodite prepričani, Prezvizišeni, da čutimo z Vami v zavesti, da Vaša žrtev odkupuje naše grehe preteklosti in pripravlja žetev bodočnosti".

Škof dr. Rožman se je za pozdravni govor zahvalil z naslednjimi besedami:

"Gospodje ministri in veleposlaniki, dragi gospodje in gospe!

Ganjen sem od sprejema, ki ste mi ga pripravili. Vem, da niste mislili samo name, ampak na ves naš narod, ki je imel vedno tesne stike z Vašo domovino. Mnogi študentje so namreč prihajali na študij v Francijo, še številnejši Slovenci so prihajali iskat kruha in dela na francosko zemljo. Po zadnji vojni vsak dan raste dotok beguncev iz Jugoslavije in v Franciji jih sprejemate najlepše, brez kakih formalnosti, ki v drugih zemljah tako ponižujejo begunce. S tem Francija dokazuje,

V Bruay-u je tudi močna slovenska rudarska naselbina. Lepo so sprejeli škofa in v velikem številu prišli poslušat njegovo besedo. Po njegovi maši so se z njim tudi slikali. Na desni od škofa je zlatomašnik Valentin Zupančič, ki že 20 let vodi dušno skrbstvo med slov. rudarji v Pas-de-Calais-u

Foto N. Čretnik

da je ostala zvesta svoji krščanski, svobodoljubni ter evropski tradiciji. Poznate notranje težave med narodi v Jugoslaviji. Ko nas je božja Previdnost postavila skupaj, je gotovo imela svoj določeni namen: ne samo, da bi se posamezni narodi Jugoslavije med seboj spoznali in spoštovali, marveč tudi, da bi se dve krščanski cerkvi, katoliška in pravoslavna, med seboj spoznali in spoštovali ter tako pripravljali dan, ko bo po božjem načrtu zopet edinstvo in združenje kristjanov. Med vojno ste Francozi veliko trpeli. Trpeli pa smo ogromno tudi mi. Skupaj smo se borili za svobodo, skupaj se borimo danes za svobodo. Osebnost in narodna svoboda sta božji dar in je zato božja volja, da stavimo svoje sile na razpolago, da vzpostavimo svobodo in rešimo krščansko civilizacijo. Zahvaljujem se vsem francoskim prijateljem za njihovo požrtvovalno delo in želim, naj božji blagoslov spremlja Vašo domovino pri njenem evropskem in krščanskem delu, nam vsem pa naj Bog nakloni čimprej, da bomo eni in drugi mogli živeti v pravi svobodi".

Oba govora so zbrane odlične osebnosti sprejele z navdušenim odobravanjem. Po sprejemu je admiral Millet priredil škofu večerjo, na katero so bile povabljene številne ugledne francoske osebnosti.

Po obisku pri apostolskem nunciju v četrtek 13.VI.57 in hiše slovenjebistriških sester v Versaillesu ter Meudonu, je škof v petek 14.VI.57 začel z obiskom slovenskih kolonij Pas-de-Calais, kjer deluje Msgr. Valentin Zupančič, starosta slov. izseljenskih duhovnikov.

V Franciji so imeli škofa v gosteh tudi slovenski izseljenci v Tucquegnieux-u. Zadnji na desni slov. učitelj Jankovič.

Foto N. Čretnik

Škof med slovenskimi rudarji

V ned. 16.VI.57 je imel škof dr. Rožman mašo in pridigo v Liévinu. Slovenski rudarji so s svojim zveznim predsednikom Blažem Zupančičem prišli v velikem številu s svojimi zastavami ter so navdušeno pozdravljali med sabo škofa Rožmana. Opoldne je bila maša v

Slovenski rudarji v Liévinu so dne 16.VI.1957 navdušeno sprejeli škofa dr. Rožmana v svoji sredini. Prvi na desno od škofa je Blaž Zupančič, predsednik Zveze društev sv. Barbare

Foto-N. Čretnik

Bruay-u. Imel jo je Msgr. Zupančič, rudarjem je pa pridigal Prezvzišeni. Popoldne so se slovenski rudarji zbrali s svojimi družinami v dvorani. Na sporedu so bile gledališke in pevске točke. Slov. rudarji so preprosto, toda iskreno, kot samo oni znajo, počastili škofa Rožmana, ki je prišel med nje in bil gost po njihovih hišah. Škof se je z vsemi tudi slikal. V poned. 17.VI.57 je bila zjutraj maša v Sallaumines. Čeprav je bil delavnik ter so titovi komunisti delali propagando med slov. izseljenci naj bi bojkotirali prireditve v čast škofu dr. Rožmanu, je prišlo k škofovi maši in pridigi veliko rudarjev in njihovih družin.

Vsi so se po maši zbrali tudi v dvorani, kjer so Prezvzišenega pozdravljali zastopniki društva sv. Barbare. Popoldne je škof obiskal še druga slovenska naselja, zlasti Meuchlin, kjer se je veliko rojakov zbralo na domu Blaža Zupančiča.

Sestanek slov. izseljenskih duhovnikov s škofom

Dne 18., 19. in 20.VI.57 so se zbrali slovenski izseljenski duhovniki iz Francije, Anglije, Belgije, Holandske ter Nemčije na francosko-belgijski meji. S škofom so pretresali vsa vprašanja, ki so v zvezi z dušnim pastirstvom med slov. izseljenci v posameznih državah. Sestanka so se udeležili: Iz Francije Nace Čretnik, Stanko Grims, Jože Flis, Msgr. Valentin Zupančič; iz Anglije Nace Kunstelj; iz Belgije Anton Ilc, Zdravko Reven in Vinko Žakelj; iz Holandske Vinko Flek; iz Nemčije Franc Šeškar zaradi bolezni ni mogel priti, pač pa je prihitel na sestanek velik prijatelj in dobrotnik Slovencev duh. svetnik Božidar Tensundern iz Recklinghausna.

Po končanem duhovniškem sestanku se je škof dr. Rožman podal za en teden na obisk v Belgijo, odkoder se je 29.V.57 vrnil v vzhodno Francijo, kjer deluje Msgr. Stanko Grims. Ob prihodu škofa v Merlebach je bil slovesen sprejem. Pozdravili so ga rojaki in krajevni predstavniki, v pozdrav so mu pa zvonili tudi zvonovi. Še isti dan po prihodu v ta kraj je škof začel obiskovati bolnike v krajevni bolnišnici.

Med svojim obiskom slovenskih izseljencev v Evropi je škof dr. Rožman povsod obiskoval zlasti bolnike. Tako je dne 29.VI.1957 obiskal bolnico v Merlebachu v Vzhodni Franciji ter prinesel duhovno tolažbo slovenskemu bolniku

Foto N. Čretnik

Romanje Slovencev v Habsterdick

V nedeljo 30.VI.57 je bilo veliko romanje Slovencev k Mariji brezjanski v Habsterdick. Slovenski rudarji so prišli s svojimi družinami iz Moselle, Meurth-et-Moselle in iz drugih krajev z avtobusi, avtomobili in drugimi vozili. Pred cerkvijo je bil postavljen škofu v pozdrav slavolok. Prezvzišenega je v imenu slovenskih žena in mater pozdravila slovenska mati iz Merlebacha. Za spomin mu je izročila lep album s slikami vseh kolonij, kjer v vzhodni Franciji žive slovenski izseljenci. Za njo je imel pozdravni govor Msgr. Grims.

V Marijini cerkvi, ki je bila polna rojakov, je imel škof pontifikalno mašo s pridigo. Med mašo je pevski zbor Slo-mšek lepo pel latinsko mašo. Škofova maša in njegova pridiga je na slovenske rudarje napravila silen vtis. Eden od rudarjev je po njej zatrjeval: "Lepe maše smo že imeli tu, toda tako imenitne kot danes, pa še nikdar ni bilo!"

V poned., 1.VII.57, je Prezvzišeni obiskal škofa v Metz, pod katerega spada veliko slov. rojakov. Ta škof ima za naše ljudi veliko razumevanje. Za našega škofa je pa dejal, da si šteje v veliko čast, da lahko sprejme in pozdravi "velikega škofa, ki je moral in še mora toliko trpeti za svojo sveto službo". Istega dne zvečer je škof Rožman maševal Slovence v Aumetzu pod Luksemburgom. Prav tako naslednji dan. Tudi tu je veliko spovedoval in obiskoval bolnike na njihovih domovih. V sredo 3.VII.57 je bil škof pri rojakih v Tucquegnieux-u. Maševal jim je, nato pa bil z njimi v dvorani, kjer so ga slovenski otročiči prisrčno pozdravljali. V imenu odraslih je spregovoril pozdravno besedo učitelj Jankovič. V četrtek 4.VII.57 je bil škof na obisku pri Slovencih v Creutzwaldu blizu Posarja. Maševal in pridigal jim je ter jih spovedoval, naslednjega dne je pa bil v kraju Jeanne d'Arc. Odpeljal se je tudi na obisk v Luksemburg, kjer ga je pozdravil prijatelj in dobrotnik Slovencev Molitor. Z njim je tudi obiskal krajevnega škofa, ki je za našim škofom prevzel predsedstvo mednarodnih kongresov Kristusa kralja.

S tem je bil obisk škofa dr. Rožmana v Franciji zaključen. Dosegel je izreden uspeh. Kjerkoli se je pojavil, povsod so se okoli nje ga zbirali slovenski izseljenci. Prihajali so k

Habsterdick je v vzhodni Franciji med slovenskimi izseljenci znana Marijina božja pot. Dne 30.VI.1957 se je romanja udeležilo veliko rojakov. Ob prihodu škofa mu izreka prisrčen pozdrav tamošnji slov. izseljenski duhovnik msgr. Stanko Grims

Foto N. Čretnik

njegovim mašam, se z njim pogovarjali, prihajali k njemu k spovedi. Poslušali njegove nasvete. S svojim ljubeznivim, neprisiljenim nastopom si je osvojil njihova srca in njihovo zaupanje. Zlasti še potem, ko so ti naši trpečji ljudje, ki še nikdar med sabo niso imeli škofa, kaj šele, da bi jih obiskoval na njihovih domovih, videli, kako lepo po domače se lahko z njim pogovarjajo in kako mu lahko vse odkrito povedo. Za vsakega je imel nato besedo tolažbe, za vsakega nasvet in navodilo. Ti škofovi obiski po rudarskih naseljih v Franciji so bili v verskem in narodnem pogledu tako koristni, da bo preteklo mnogo let pa bodo ljudje še vedno govorili: Po teh krajih je hodil slovenski škof Rožman. Za nas je imel ljubečo in toplo besedo ter polno razumevanje za naš položaj.

Spričo veličine versko-narodnega dela, ki ga je škof Rožman opravil med izseljenim slovenskim življenjem po Franciji, so naravnost bedni poizkusi Titovih komunističnih diplomatskih predstavnikov v Parizu, ki so od francoskih oblasti zahtevali, naj bi škofu dr. Rožmanu odvzele francosko vizo, da bi mu preprečili bivanje v Franciji in njegove stike s slovenskimi izseljenci. Vsi ti protesti seveda niso nič zalegli. Prezvzišeni je ostal v Franciji toliko dni, kolikor je bilo predvidenih za obisk v tej deželi. Povsod je bil tudi z uradne francoske strani deležen pozornosti in spoštovanja, kakršnega predstavniki resnično kulturnega in svobodoljubnega naroda izkazujejo visokemu cerkvenemu dostojanstveniku, ki poleg tega nosi še najvišje francosko odlikovanje Legije časti.

Slovenski rudarji v Belgiji so škofa dr. Rožmana povsod pristrčno sprejemali. Ob pridu v belgijski Limburg mu izreka šnurerjeva Olgica dobrodošlico. Na desni strani od škofa je zastopnik krajevnega ordinarija kanonik Nullens.

NAVDUŠENJE MED ROJAKI V BELGIJI

Škof dr. Rožman je prišel na obisk k Slovincem v Belgiji po sestanku, ki ga je imel s slovenskimi izseljenskimi duhovniki na francosko-belgijski meji. Najprej se je podal v Tounai ter obiskal škofa, pod katerega spadajo Slovenci iz okolice Monsa in Charleroi, kjer ima svoj sedež slov. izseljenski duhovnik Zdravko Reven. V njegovi družbi je začel takoj obiskovati slovenska rudarska naselja v Quaregnonu, Estinnesu in Gilly-ju. Zlasti slovenskim rudarjem, ki bolehalo za neozdravljivo rudarsko boleznijo, je izkazoval vso pozornost ter jim dajal besede tolažbe.

V nedeljo 23.VII.57, so se rojaki, katerim so se pridružili tudi Hrvatje zbrali v zavodu sv. Jožefa v Charleroi. Škofu so v pozdrav postavili lep slavolok. Pri škofovi maši je ubrano prepeval pevski zbor Jadran. Izvajal je del Tomčeve Tretje slovenske maše. Pevci tega zbora so v pozdrav škofu zapeli več pesmi tudi po maši. Prezvzišeni jih je pohvalil, nato jim pa govoril o pomenu slovenske pesmi in slovenskih narodnih noš za izseljence.

Po slavnostnem kosilu, pri katerem je bil navzoč tudi kanonik R. Goor, je slov. rojak ing. Lušičkega odpeljal škofa v Quaregnon-Lourdes. Tu so ga že pričakovali rojaki iz okolice Monsa in Bopinage. Navzoč je bil tudi domači župnik Borlee. Vsi so se nato podali v sprevodu k lurški votlini, kjer je imel škof pridigo in pete litanije. V bližnji katoliški šoli so mu fantje zapeli več pesmi pod vodstvom Strečanskega, toplo so ga pa pozdravljali tudi rojaki iz Beneške Slovenije ter okolice Idri-

je in Ilirske Bistrice. V njihovem imenu je imel pozdravni govor Stanko Zinger, Stanko Skok pa je škofu podaril lepo izdelano rudarsko svetilko. Prezvzišeni je bil darila zelo vesel. Dejal je, da bo svetilko poslal v svoje semenišče v Argentino, kjer bo služila v kapeli za večno luč. Na svetilki je spominski napis "Slovenski rudarji iz Monsa-Belgija".

Naslednjega dne, 24.VI.57, je bil škof dr. Rožman v Braiule Comte v zavodu za onemogle begunce, v katerem sta tudi dva Slovence. Nadpastirjevega obiska sta bila zelo vesela. V družbi Vinka Žaklja in Zdravka Revna je obiskal papeškega nuncija v Bruslju, si ogledal Krščansko vzhodno ognjišče, ki je središče belgijske dejavnosti za zedinjenje s krščanskim vzhodom. V tem zavodu deluje Slovenec Anton Ilc. V Bruslju si je oskrbel tudi potno dovoljenje za Holandsko, nato se je pa po ogledu belg. narodnega svetišča Srca Jezusovega in razgovoru z Msgr. Dejardinom, predstojnikom vseh izseljenskih duhovnikov v Belgiji, odpeljal na dom ing. Lušičkega in na obisk v zavod hrvatskih sester. Dne 26.VI.57 se je odpravil na pot skozi Namur proti Ardenom. Ogledal si je cerkev in okolico benediktinske opatiije Maredsons, obiskal mesti Dinant in Bearaing ter benediktinski samostan Chevetogne. Redovniki tega samostana so škofa že v Ameriki vabili na obisk v svojo samostansko hišo. Med potjo je škof obiskal več slovenskih družin v Dampremy. V vzhodno Francijo jo se je Prezvzišeni podal v petek 28.VI.57.

Na obisk drugi skupini Slovencev v belgijskem Limburgu se je Prezvzišeni vrnil iz vzhodne Francije dne 5.VII.57. Prišel je iz Merlebacha v Liège, kjer je največje belgijsko industrijsko središče. V tem mestu je sedež slov. izseljenskega duhovnika Vinka Žaklja. V soboto 6.VII.57 je bil škof na slavnostnem kosilu v domu za tuje duhovnike.

V nedeljo 7.VII.57 je škof maševal Slovincem in Hrvatom v mestu Seraing. Po kosilu pri hrvatskih sestrah se je odpeljal v Eidsen, središče Slovencev belgijskega Limburga. V tem mestu imajo Slovenci svoja društva in pevske zборе, ki jih vodi upokojeni rudar Štefan Rogelj. Pred cerkvijo sta škofa sprejela in pozdravila škofov zastopnik kanonik Nullens ter krajevni župnik Peeters. Ob škofovem vstopu v cerkev mu je pa prvič zadonela v pozdrav za njegov zlatomašniški jubilej pesem "Zlatomašnik, bod'pozdravljen". V mogočni

cerkvi je imel škof mašo s pridigo, nato pa je bila v dvorani pozdravna prireditev. Prevzvišenega je na njej najprej pozdravil škofov zastopnik kanonik Nullens. V izbranih besedah je pohvalil tudi kulturno delo slovenskih izseljencev, za njim so se pa vrstili pozdravni govori rojakov.

V Eisdenu je naš škof ostal tri dni. V družbi Vinka Žaklja je obiskoval v mestu in okolici slovenske družine, zlasti bolnike, vsak večer pa imel pri kapelici sredi slovenske kolonije rožni venec in litanije. V tej pobožnosti je bilo toliko domačnosti, da bodo ti večeri ostali rojakom v neizbrisnem spominu.

Med svojim bivanjem v tem kraju je Prevzvišeni še obiskal romarski kraj Banneux. Dne 12.VII je bil v Eisdenu znova med rudarji. Zbrani so bili predstavniki Društva sv. Barbare, pevci in slovenska mladina. Ob čaši

Slovenci belgijskega Limburga so priredili škofu slavnostno akademijo. Na njej je nastopil mešani pevski zbor iz Eisdena in Waterscheja pod vodstvom pevovodje Štefana Roglja.

vina in piva je škof ostal z vsemi dalje časa v razgovoru. Istega dne zvečer je bila pri kapelici poslovilna pobožnost.

PRI SLOVENCIH NA HOLANDSKEM

K Slovincem na Holandskem, med katerimi že nekaj let opravlja dušnopastirsko službo biv. kaplan v San Fernandu pri Buenos Airesu v Argentini, Vinko Flek, je prišel škof na obisk 13. julija 1957. V spremstvu izseljenskih

duhovnikov Vinka Žaklja in Vinka Fleka je prispel v Heerlen. Po maši se je podal na grob dolgoletnega dušnega pastirja slovenskih rudarjev p. Teotima. Po spovedovanju v Herlerheide je še isti večer obiskal pevce pevskega

Časna četa slovenskih rudarjev v uniformah z društvenimi zastavami med škofovo mašo v Heerlenu na Holandskem.

društva "Zvon". Škofovega obiska so bili zelo veseli ter so mu v pozdrav zapeli več pesmi.

V nedeljo 14. julija 1957 so imeli Slovenci v Heerlenu lepo slovesnost. K škofovi maši je prišlo veliko rojakov. Pri maši so stregli škofu slovenski izseljenski duhovniki Ignacij Kunstelj in Anglije, Zdravko Reven iz Belgije, Ciril Turk iz Solnograškega in lanski slovenski novomašnik na Holandskem Milan Papež. Škof je birmal tudi 14 slovenskih otrok.

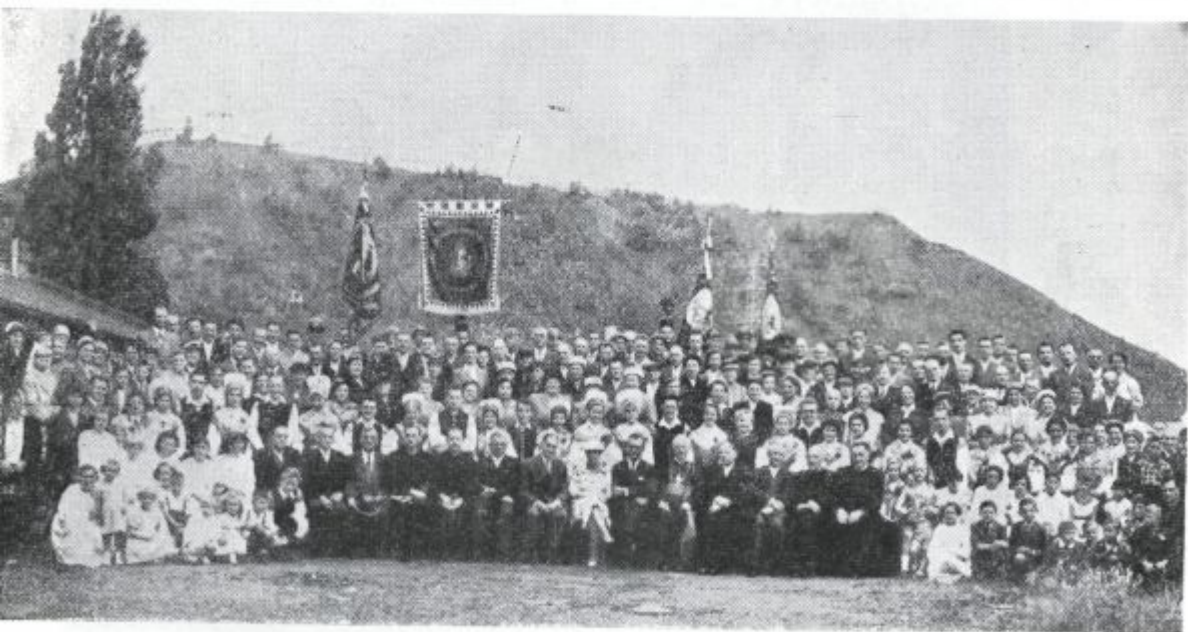
Akademija je bila kratka, a nad vse prišrna. Na sporedu so bile narodne pesmi in slovenski narodni plesi. Holandski Slovenci so se spomnili tudi 28. letnice škofovanja škofa Rožmana. Zato so mu recitirali pesem, ki mu jo je na dan posvetitve 14. julija 1929 posvetil pisatelj dr. Ivan Pregelj.

Na akademiji je škof tudi govoril. Rojake je prosil, naj ostanejo zvesti domovini in Bogu do konca. Rotil jih je dalje, naj držijo skupaj in naj se imajo radi. Svoje prošnje je pa zaključil z ugotovitvijo: "Mnogo sveta sem videl, lepote tu in tam raztresene po ogromnih deželah bodočnosti, a povem vam nekaj: takšne lepote, kakor jo ima naša domovina, pa nisem videl nikjer. Je to lepota, ki je povezana kakor šopek iz najrazličnejših cvetic."

Na slavnostno akademijo je prišel tudi župan mesta Heerlen, senator krščanske ljudske stranke Maenen. Navzoči so bili tudi trije inženirji, ravnatelj rudnika, ter predsednik kat. rudarskega sindikata, ki šteje 25.000 članov. Isti večer je imel škof še pete litanije v Herlerheide, nato pa razgovor s krajevnim ordinarijem.

Naslednje dni je škof Rožman porabil za obiske rojakov, predvsem bolnikov. Tako je 15. jul. obiskal dve redovnici v sanatoriju za jetične, zvečer je pa imel Hoensbroeku pete litanije. V torek, 16. jul. se je odpeljal v Aachen, ki je že v Nemčiji. Obiskal je dr. Firmenicha, direktorja Caritasa, sožoleca dr. Ignacija Lenčka, ter si ogledal znamenito stolnico. Z dr. Firmenichom se je Prezvizišeni odpeljal v dolino Eifel, kjer je v kraju Schleiden sprejel škofa Rožmana ahenški škof, ki je tam birmoval.

Po vrnitvi na Holandsko je imel Prezvizišeni pete litanije v Eygelshovenu, naslednji dan pa je bil na obisku v slovenski koloniji Geleen. Po večernicah se je poslovil od tamošnjega škofa. V kraju Merkstejn blizu Aachena se je ustavljal pri skupini 25 Slovencev, ki so šele pred kratkim prispeli iz domovine.

Škofovega obiska so bili zelo veseli tudi slovenski rudarji na Holandskem. Kamorkoli je prišel, povsod so ga pozdravljali ter se v velikem številu udeleževali njegovih maši in pridig. Na sliki so Slovenci po birmi in škofovi maši v Heerlenu.

PRISRČEN SPREJEM ŠKOFA DR. ROŽMANA V ZAHODNI NEMČIJI

Zlatomašno slavje škofa dr. Gregorija Rožmana je organiziral gostoljubni prijatelj Slovencev duhovni svetnik Božidar Tensundern v Recklinghausenu. Za to slovesnost je izbral slovito nemško Marijino svetišče v Kevelaerju, kamor je na isti dan pripravil tudi romanje belgijskih, holandskih in vestfalskih Slovencev.

Prihov v Recklinghausen

V Recklinghausen je škof Rožman prišel 19. julija zvečer. Pripeljal ga je z avtom izseljenški duhovnik v Belgiji Vinko Žakelj. Pred župniščem ga je pričakoval s svojima kaplanoma in množico ljudi duh. svetnik Božidar Tensundern. Po stari slovanski navadi mu je ponudil kruh in sol. Nato ga je povedel v njegovo sobo v župnišču. Za čas škofovega bivanja mu jo je duh. svetnik Tensundern opremil čisto po slovensko. Na steni je visela škofova slika, zraven nje slika škofa dr. Jegliča, slika Triglava, slika, ki je prikazovala Slovence v narodnih nošah in še drugi slovenski spomini. Na večerjo v župnišče je bil povabljen kot zastopnik duhovščine dekan in prošt grof Droste Vischering, nečak pok. kardinala von Gallena. V družbi Tensunderna je škof naslednjega dne obiskal Muenster. Škof dr. Michael Keller je bil na dopustu. V njegovem imenu je Prezvzišenega pozdravil pomožni škof Baaken, ki ima zelo rad Slovence, ker je bil prezes slovenskega društva sv. Barbare v Hambornu,

Prezvzišeni med novimi slovenskimi begunci v Essenu

V soboto 20. julija je bil na vrsti obisk Essena. V taborišču Essen-Bergeborbeck živi okoli 700 novih beguncev iz Jugoslavije. Med njimi je nad 400 slovenskih fantov. Škof jih je obiskal in se z njimi prijazno pogovarjal. Fantje so bili njegovega obiska zelo veseli in niso mogli prehvaliti njegove skromnosti in prisrčnosti, s katero se je z njimi pogovarjal in se zanimal za razmere, v katerih delajo in živijo. V Essenu je škof obiskal še hrvatskega duhovnika Lodeta, nemškega župnika v cerkvi sv. Tomaža Morusa Schmidta, ki je velik prijatelj Slovencev, ter ravnatelja rudnika. V Hambornu je bil pri proštu Huelsmanu, ki zna slovensko in je prej pastiroval med slovenskimi rojaki. Prav tako je obiskal župnika Hegenkoetterja v Twistedenu blizu Kevelaer-

ju. Župnik Hegenkoetter je prav tako veliko delal med Slovenci in tudi obvlada slovenščino.

V Kevelaerju

Zvečer istega dne (20. jul.) je škof prispel v spremstvu duhovnega svetnika Božidarja Tensuderna v Kevelaer. Prezvzišenega je pričakoval dekan s krajevno duhovščino in množico vernikov. V imenu vseh mu je izrekel prisrčno dobrodošlico.

V spremstvu duhovščine je Prezvzišeni odšel v sobo, ki je bila zanj pripravljena. Na mizi ga je čakal velik kup pisem, ki so prišla od Slovencev iz vseh delov sveta. Med čestitkami k škofovemu zlatomašniškemu jubileju je bilo pač najlepše naslednje

osebno pismo papeža Pija XII.

“Častitemu bratu Gregoriju Rožmanu, škofu ljubljanskemu.

Častiti brat, pozdrav in apostolski blagoslov. Primerilo se je, kakor smo izvedeli, da obhajaš petdesetletnico svojega mašništva med grenkostjo pregnanstva in da ni mogoče ne Tvojim duhovnikom ne Tvojim vernikom spominjati se tega dogodka in Ti izraziti čustva svojih src. Zato hočemo pa Mi z besedami in voščili ublažiti Tvojo žalost in Ti ob tej priliki dokazati Našo naklonjenost in ljubezen.

Foučeni smo o nemalih zaslugah, ki si jih nabral za Cerkev v Tvojih duhovskih letih. V Tvoji cvetoči dobi si svoje cerkvene službe z vso vestnostjo izvrševal, zlasti ko si poučeval cerkveno pravo na bogoslovni fakulteti v Ljubljani. Pred 28 leti si bil povzdignjen v škofovsko čast in si posvetil vse sile izvrševanju pastirske službe v ljubljanski škofiji, dokler nisi kot pregnanec iz domovine prenesel vse svoje skrbi in prizadevanja v korist tako velikega števila beguncev.

Zato Ti, častiti brat, k Tvojemu svetemu in Pastirskemu delu čestitamo in istočasno Boga prosimo, da bi Ti naklonil obilo nadnaravnih darov in Te s svojimi tolažbami okreplil.

Kot poročstvo teh božjih darov in poseben dokaz Naše ljubezni naj Ti služi apostolski blagoslov, ki ga Tebi, častiti brat, in vsem onim, ki so Ti pri srcu, podeljujemo z vso naklonjenostjo v Gospodu.

PIJ XII.

Dano v Rimu pri sv. Petru, dne 12. julija 1957 v devetnajstem letu Našega vladanja.

Škofova zlata maša

Nedeljsko jutro 21. julija 1957 je bilo prelepo. Po vseh ulicah je bilo slovesno razpoloženje. Iz Belgije, Holandske in Nemčije so prihajale skupine slovenskih izseljencev-rudarjev s svojimi zastavami. Avtobus za avtobusom. Domovina je morala molčati, zato pa je spregovorila izseljena Slovenija.

Že pred deveto uro se je po kevelaerskih ulicah vil sprevod slovenskih romarjev z zastavami in narodnimi nošami. Ko se je bližal cerkvi, se je začel pomikati iz Duhovskega doma, v katerem je stanoval Prevzvišeni, drug sprevod, v katerem je stopal škof zlatomašnik dr. Rožman v slavnostnem ornatu. V tem trenutku so v stolpu zadoneli vsi zvonovi, v Marijinem svetišču so zabučale mogočne orglje. Pontifikalna maša je bila zelo slovesna. Zlatomašniku so asistirali Msgr. dr. Jože Jagodic kot celebrans asistens, Julij Slapšak iz USA kot diakon in Ignacij Kunstelj iz Anglije kot subdiakon. Pri tronu sta bila asistenta dva nemška kanonika. Na koru je kevelaerski cerkveni zbor izvajal prelepo Mozartovo Kroenungmesse ob spremljavi orgelj in orkestra. Slavnostni govornik je bil škofu za njegovo zlato mašo duhovni svetnik Božidar Tensundern. Govoril je nemško in slovensko. V pridigi je omenjal pomembnost slovesnosti tega dne. V kevelaerski baziliki Božje Matere slavi zlato mašo Nj. Ekse. Ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman, ki ga je prav na ta dan pred 50 leti v celovski stolnici posvetil v duhovnika tamošnji škof.

Po omembi škofovih osebnih življenjskih podatkov in pregledu njegovega dela ter njegove borbe proti komunizmu med drugo vojno, naglaša, da je leta 1945 moral zapustiti svojo domovino. Področje njegovega sedanjega dela je ves svet. Sedaj vodi dušno pastirstvo nad številnimi slovenskimi izseljenci v Severni Ameriki, Kanadi in Južni Ameriki. Namen njegovega prihoda v Evropo je pa prav tako želja, da uredi dušnopastirsko službo tudi za slovenske izseljence v evropskih državah.

Dalje omenja škofovo geslo: Križa teža in plačilo. V zvezi s tem je povedal zanimiv dogodek iz življenja škofa Rožmana. Pred približno 30 leti je bil z manjšo skupino — med katero je bil tudi Tensundern — na Triglavu, na najvišji gori svoje domovine. Pod njim je bila položena domača dežela. Škof Rožman je zrl v visoke planine, zasnežene Kamniške planine in v Karavanke, občudoval lepe doline in po gričih raztresene cerkvice in kapele. Pod

sabo je imel Brezje, slovenski Kevelaer. Na svoje ljudstvo je tedaj mislil škof, ki tako rado poje in je veselo; da ima tako močno vero in da tako ljubi Mater Boga. Nad vso to lepoto je bilo razlito južno sonce. Kar sama od sebe je zadonela večglasno in slovesno domovinska pesem "Oj Triglav moj dom, kako si krasan."

In škof dr. Rožman stoji prav tako danes sredi množice prijateljev in vernih kristjanov na višini duhovnega hriba svojega mašništva.

Ko zre danes nazaj na svojo življensko pot, lahko ugotovi, da se je njegovo škofovsko geslo povsem uresničilo. "Križa teža": Okupacija, razkosanje njegove škofije, utesnitev njegovih pravic, izgon večine duhovnikov. Njegova domovina je doživljala Madžarsko. Pa ne samo za nekaj tednov, ampak več let. Njegova domovina krvavi. Njeni sinovi iščejo pomoči po vsem svetu. Meč bolečine je prebodel njegovo srce.

Ko se ozira nazaj pa ugotavlja tudi plačilo Križa: Z malimi izjemami je narod ostal zvest. Doprinesel je veličastne dokaze junaštva in zvestobe veri: Tisočeri in tisočeri so šli v smrt za Kristusa in njegovo Cerkev. Narod mučencev in junakov!

Ob tem dejstvu je škofovo srce polno veselja. V polni meri se je izpolnil tudi drugi del njegovega škofovskega gesla.

Svojo lepo pridigo je pa duhovni svetnik Tensundern zaključil v slovenščini s temi besedami:

Prevzvišeni! Predragi Slovenci! Iz Holandije, Francije, Belgije in Nemčije smo tukaj zbrani; Bogu in Devici Mariji smo hvaležni, da smemo danes s svojim škofom tukaj v Kevelaerju obhajati zlato mašo svojega vladike. Ljubi Bog varuj in blagoslavljalj prevzvišenega zlatomašnika na priprošnje Matere Božje. Mi pa obljubimo in obetamo zvestobo do Boga, do Kristusa, do Marije, do cerkve, do svojega škofa, do slovenskega naroda. Bog živi slovenski narod!

Duh, svetnik Tensundern je končno prebral še osebno čestitko papeža Pija XII. škofu Rožmanu za njegovo zlato mašo.

Pri škofovi zlati maši je bila prostorna cerkev nabito polna. Navzoči so bili tudi še naslednji slovenski izseljenski duhovniki: jezuitski pater dr. Janez Zdešar s Koroškega, Franc Sežkar iz Muenchena, Emil Papež in Vinko Flek iz Holandske, Vinko Žakelj iz Belgije ter hrvaški duhovnik Franjo Lodeta iz Essena.

Slavnostna akademija

Po slovesni maši so se vsi gostje zbrali v dvorani Duhovniškega doma. Duhovni svetnik Božidar Tensundern je zbrane goste pozdravil v nemščini, nakar je vodstvo slavja predal Vinku Zaklju. Moški zbor iz Eisdena je občuteno zapel "Zadoni nam, zadoni!". Vinko Žakelj je v lepem govoru v imenu izseljene Slovenije, pa tudi v imenu trpeče domovine, prikazal pomembnost zlatomašniškega jubileja škofa dr. Rožmana. Navzoče goste je pozival naj se v strahotni borbi, ki se odigrava v sodobnem svetu, odločno postavijo na stran Boga. Mešani zbor iz Eisdena je zatem zapel več slovenskih pesmi. V imenu kevelaerske fare je škofu zlatomašniku izrekel prisrčne čestitke kevelaerski dekan, v imenu meščanov pa kevelaerski župan. Oba sta mu izročila tudi darili. Župan mesta Kevelaer je zlatomašniku podaril v imenu mesta lepo keramično umetnino — velik krožnik s sliko kevelaerske Matere božje, dekan pa sliko Matere božje. V imenu westfalskih Slovencev je škofu izrekel tople čestitke slovenski rudar Dobravec. Fantje in dekleta v narodnih nošah iz Holandske so Prevzvišenemu v imenu slovenskih izseljencev iz te dežele izročili lep album, kamor bodo prišle slike s škofovega obiska med izseljenci po zapadni Evropi. Škofu v pozdrav so zapeli več pesmi tudi slovenski pevci iz Holandske, pod vodstvom prof. Willemsa. Prav tako so rojaki iz Holandske izročili škofu na trak posneto pozdravno akademijo v Heerlenu. Msgr. Jože Jagodic pa je zbranim gostom prebral papeževo pozdravno čestitko zlatomašniku.

Za vsa voščila se je škof-zlatomašnik ginjen zahvalil. Popoldne je imel Prevzvišeni lepo in globoko pridigo o Materi božji; litanijske je pela vsa cerkev. Še isti večer se je zlatomašnik vr-

Zlato mašo je škof dr. Rožman praznoval 21. VII. 1957 v slovitem Marijinem svetišču v Kevelaerju v Zahodni Nemčiji. Slika prikazuje zlatomašno slovesnost v dvorani. Rojaki iz Holandske v narodnih nošah izročajo škofu za zlato mašo spominski album.

nil s svetnikom Tensundernom v Recklinghausen. Pred cerkvijo je Prevzvišenega pozdravila velika množica vernikov. Ko je škof vstopil v cerkev, mu je s kora zadonela v pozdrav mogočna pesem "Tu es, Petrus". Škof je imel nato pridigo v nemščini. Zelo lepo je govoril o sveti veri. Pobožnost, pri kateri je bilo nad 30 duhovnikov, ljudi pa toliko, da so cerkev napolnili do zadnjega prostora, je zaključila zahvalna pesem.

V ponedeljek 22. julija popoldne je škof znova odšel v Essen-Bergebordeck, kjer je bila pred mašo poroka slovenskega para. Med mašo je imel tudi pridigo. V torek 22. julija je obiskal kardinala Fringsa v Koelnu. Pri njem je bil tudi na kosilu, popoldne istega dne pa je bil v tajništvu za pastirovanje med inozemci v Bonnu. Tu je vse uredil, da bo zopet prišel med westfalske Slovence slovenski duhovnik. V sredo dne 24. julija se je škof dr. Rožman poslovil od svojih prijateljev in rojakov v Zahodni Nemčiji ter se odpeljal naprej v švico, nato pa dalje proti Rimu.

PONOVITEV ZLATE MAŠE V RIMU

Veliko je bilo veselje slovenskih rojakov, ko se je po rimskem mestu razvedelo, da je prišel tja dne 2. avgusta zlatomašnik dr. Rožman. Nastanil se je v bivši generalni hiši slovenskih šolskih sester. Tu ga je pozdravila prejšnja generalna predstojnica mati Terezija Hanželič.

V nedeljo, 4. avgusta, je imel zlatomašnik tiho mašo na grobu sv. Petra v vatikanski baziliki. Vsa slovenska skupnost v Rimu se je zbrala okoli častitljivega zlatomašnika. Pri maši sta zlatomašniku stregla Rev. Julij Slapšak

ter dr. Pavel Robič. Po evangeliju je škof dr. Rožman navzočim slovenskim vernikom posvetil več globokih misli kako ohraniti vero sredi tujega sveta.

Po maši so vsi rojaki spremili zlatomašnika v zakristijo. Tu je generalni asistent za slovenske province pri jezuitskem generalu, p. dr. Anton Prešeren S.J., prebral osebno pismo papeža Pija XII. škofu-zlatomašniku. Prevzvišeni se je ginjen zahvalil za to veliko pozornost. Naglašal je, kako so mu pri srcu vsi Slovenci,

Med svojim bivanjem v Rimu je škof dr. Rožman ponovil svojo zlato mašo na grobu sv. Petra. Po cerkveni slavnosti se je pred vatikansko baziliko slikal s skupino Slovencev v Rimu. Na sliki je drugi od desne dr. Pavel Robič, poleg njega je p. dr. Anton Prešeren, S.J., asistent za slovanske province pri jezuitskem generalu, drugi od škofa na desni strani je biv. poslanec Marko Kranjc. V drugi vrsti prvi od leve je Anton Iskra.

ŠKOF DR. ROŽMAN V FATIMI NA PORTUGALSKEM

Osmi mednarodni kongres Kristusa Kralja je bil v Fatimi od 9. do 13. avgusta. Na njem se je zbralo izredno veliko romarjev, zlasti Nemcev je bilo veliko. Ti so prinesli v Fatimo v spokornem romanju velik križ, imenovan "Križ narodov". Navzočih je pa bilo tudi več Slovencev. Prvi dan kongresa je bil posvečen študiju dialektičnega materializma, drugi dan je pa bil socialni dan. Na sporedu je bilo tudi predavanje newyorškega pomož. škofa Fultona Sheena, škofa ameriške televizije, "Spreobrnitev Rusije in sporočilo iz Fatime". Tega dne je prišel na kongres tudi škof dr. Rožman v spremstvu Rev. Slapšaka. Naj je bil povabljen zlasti kot bivši predsednik teh kongresov. Kongresniki so ga navdušeno pozdravili, zlasti še potem, ko ga je predsednik kongresa predstavil kot škofa, ki se nahaja v begunstvu, pregnan od brezbožnega komu-

v tujini in v domovini, še posebno pa tisti, ki ga sovražijo, lažnivo proti njemu govorijo in mu skušajo onemogočiti njegovo delo. Za vse ima ljubezni polno srce. Za vse moli, za vse se žrtvuje. Rojaki so nato zlatomašniku zapeli v pozdrav znano slovensko pesem "Zlatomašnik, bod' pozdravljen".

Pred vatikansko baziliko so se nato s škofom vsi slikali, opoldne so pa bili z njim na kosilu slovenski duhovniki v Rimu. Izrečeno je bilo več pozdravnih govorov. Popoldne so bile večernice, nato pa so škofa pozdravile slovenska dekleta, ki žive v Rimu in so organizirane v Slovenskem dekliskem krožku.

Čas med svojim bivanjem v Rimu je škof porabil za razgovore s slovenskimi duhovniki in laiki, ki so to želeli. V Rimu je ostal do 10. avgusta, nato se je pa odpeljal v Fatimo na Portugalsko, kjer je bil tedaj ravno kongres Kristusa Kralja.

nizma in v katerega škofiji se je vršil zelo uspeli VI. mednarodni kongres Kristusa Kralja leta 1939 v Ljubljani.

Slovenci so se s svojim škofom na čelu udeležili tudi nočne procesije s kipom Fatimske Marije.

Med kongresom se je v fatimski baziliki vršila maša tudi po vzhodnem obredu. Imel jo je Van der Maele, glavni vikar apostolskega vizitatorja za Ukrajince, pri maši je pa pel ukrajinski pevski zbor iz Madrida. Slovesno pridigo med mašo je imel škof dr. Rožman. Prvič v zgodovini fatimskih romanj je tedaj slovenski škof govoril svojim vernikom v domačem jeziku, nato pa je nadaljeval govor v nemščini.

Po končanem kongresu Kristusa Kralja v Fatimi se je škof odpeljal v Lizbono, odkoder se je z letalom vrnil domov v Cleveland.

PROSLAVA ZLATOMAŠNIŠKEGA JUBILEJA V LEMONTU V U.S.A.

Komaj se je škof dr. Rožman vrnil domov v Cleveland, se je že podal na romanje k brezjanski Materi božji v Lemont, ki so ga imele dne 17. in 18. avgusta žene in matere, članice Zveze oltarnih društev iz Clevelanda. Članice tega društva so Prezvzišenega doslej vsako leto povabile na to romanje kot pridigarja. Tudi letos se je njihovi prošnji odzval. Ob prihodu

romaric dne 17. avgusta v Lemont jim je maševal, zvečer pa tudi pridigal.

Dne 18. avgusta so se romarice in ostali slovenski verniki poklonili škofu za njegov zlatomašniški jubilej. Dopoldne so se zbrali v Baragovem parku pri velikem prekmurskem križu. Ko je prišel zlatomašnik, ga je najprej pozdravil p. Odilo Hajnšek, voditelj lemontskih

romanj, nato so se pa škofu poklonili in izrekli čestitke ter voščila v imenu slovenskih duhovnikov v Ameriki Rev. Msgr. Matija Butala iz Jolieta, v imenu duhovnikov ljubljanske škofije Rev. Roman Malavašič, iz Jolieta, v imenu slov. frančiškanov p. Kazimir Zakrajšek, v imenu slov. šolskih sester prednica s. Febronija, v imenu koroških Slovencev Frank Gabriel, v imenu Slov. kat. podporne Jednote K.S.K.J. predsednik John Germ, v imenu kat slov. mater predsednica Oltarnih in Materinih društev Katarina Roberts, v imenu slov. ženske zveze Josephine Livek, v imenu slov. mož in Slov. kat. akad. starešinstva Stanko Masič iz Chicaga in prof. Janez Grum iz Milwaukee-ja, v imenu slov. deklet Pavla Mušič iz Chicaga, v imenu slov. fantov Janez Gerželj iz Chicaga, v imenu vseh Slovencev in slov. šolskih otrok pa otroci slovenske šole od Sv. Štefana v Chicagu.

Pred lursko votlino je skupina pevcev zapela

Torontski nadškof Nj. Eminenca kardinal McGuigan s škofom-zlatomašnikom dr. Rožmanom in kaplanom župnije Marije Pomagaj, Kopačem, C.M., v Torontu dne 1. sept. 1957

škofu v pozdrav pesem "Zlatomašnik, bod' pozdravljen". Jubilant je imel nato mašo, med katero je pel zbor 80 pevcev.

Poleg te proslave pa so pripravili rojaki v Clevelandu še drugo, ki je bila na praznik Kristusa Kralja.

ŠKOF DR. ROŽMAN MED KANADSKIMI SLOVENCMI

Med kanadskimi Slovenci je škof dr. Rožman kakor doma. Vsako leto jih večkrat obišče. Vodi jim duhovne vaje, romanja v Midland in je ni večje slovesnosti, na katero rojaki v Kanadi ne bi povabili našega škofa.

Prezvišeni se rad odziva njihovim prošnjam in prihaja k njim, zlasti k Slovincem v Torontu, ki se zbirajo okoli slov. Marijinega svetišča na Manning Ave. To so Kanadske Brezje, ki postajajo iz leta v leto vedno bolj priljubljena božja pot. Dve nedelji v letu pa v to svetišče privabita še posebno veliko rojakov. To sta zadnja nedelja v maju in prva v septembru. Lanska septembrska nedelja je lepo sovpadla s proslavo 50. letnice kronanja milostne podobe Marije Pomagaj na Brezjah.

Na septembrsko romarsko nedeljo so se zbrali pri Marijinem svetišču v Torontu poleg Slovencev iz Toronta še rojaki iz Montreala, Windsorja, Guelpha, Bellvielle-a, Sudbury-a, Oaquille-a in od drugod. Iz Clevelanda je s skupino 50 Slovencev, v kateri je bil tudi akad. slikar in kipar Franc Gorše, prišel tudi škof dr. Rožman. V Torontu je škof Rožman pomagal kaplanu Janezu Kopaču C.M. in prof. Lojzetu Ambrožiču pri vodstvu romarske pobožnosti. V pridigi je govoril o treh božjih poteh, ki jih je obiskal v Evropi. Marijo je prikazal kot Mater z zlatim srcem in Devico ubogih. Na romarsko slavnost je prišel tudi torontski nadškof kardinal McGuigan. Pri popoldanski

pobožnosti dne 1. septembra je imel tudi cerkveni govor. V njem je za slovenski narod dejal, da je to junaški narod. Slovenci so se vedno radi zatekali k Mariji Pomagaj v vseh potrebah in so se pogumno uprli tudi komunizmu, ko je prišla ura odločitve. Marija je Kraljica veseljstva in Slovenci jo častijo kot Marijo Pomagaj. Že iz tega izrednega češčenja Marije je razvidno, da so katoliški in globoko veren narod.

V svojem govoru je pa kardinal McGuigan dvakrat omenjal tudi škofa zlatomašnika dr. Rožmana. Naglašal je, da zanj veljajo v polni meri besede papeža sv. Gregorija VII.: "Ljubil sem pravico in sovražil krivico, zato umiram v izgnanstvu." Našega škofa je imenoval junaka. Pohvalil je njegova prizadevanja, ko za svoje rojake skrbi, da imajo zdravo hrano resnice in ljubezni. Ob koncu svoje pridige mu je zaklical "Ad multos et faustissimos annos" in mu s prižnice gredoč krepko stisnil desnico.

Po cerkveni slavnosti se je kardinal McGuigan skupno s škofom zlatomašnikom dr. Rožmanom in kaplanom župnije Marije Pomagaj Janezom Kopačem C.M. tudi slikal.

Škofu zlatomašniku so kanadski rojaki pridili v Torontu tudi navdušene ovacije na slavnostni akademiji, ki je bila po septembrskem romanju v cerkveni dvorani. Jubilant se je kanadskim Slovincem pristrčno zahvalil za čestitke, pozdrave in darila.

Življenje ni praznik

V zadnjem letniku Zbornika Svobodne Slovenije smo nakazali razvoj političnih razmer na Koroškem po podpisu avstrijske državne pogodbe dne 15. maja 1955. V tistem pregledu je bilo jasno povedano, da avstrijska država svojih obveznosti ni izvršila.

Koroški Slovenci obeh političnih skupin so ponovno terjali svoje v državni pogodbi zajamčene pravice tako pri deželni vladi na Koroškem kakor pri zvezni vladi na Dunaju.

Dunajska vlada je v teku leta 1956 imenovala iz svoje srede poseben odbor petih ministrov, ki naj bi pripravil potrebne zakonske osnutke v zvezi s členom 7. državne pogodbe. Ta člen namreč zadeva tako Slovence kakor Hrvate v Avstriji.

Za 17. oktober 1956 je pozval imenovani ministrski odbor, v katerem so prosvetni minister dr. Drimmel, pravosodni minister doktor Tschadek, notranji minister Helmer Oskar ter vojni minister Ferdinand Graf pod predsedstvom zunanjega ministra ing. Figla, zastopnike vseh prizadetih krogov na skupno posvetovanje na Dunaju. Koroške Slovence sta pri tem posvetovanju zastopala predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev, višji študijski svetnik prof. dr. Joško Tischler, ter predsednik Zveze slovenskih organizacij dr. Franci Zwitter. Koroško deželno vlado so zastopali deželni glavar socialist Wedenig, njegov OVP zastopnik Ferlitsch in deželni svetnik Rader, ki je predstavnik liberalne nemške stranke. Poleg imenovanih so bili zastopniki staršev — seveda le nemških — in predstavniki šolske oblasti na Koroškem. Po večurnem razgovoru je dal predsednik posvetovanja minister ing. Figl izrecno zagotovilo, da bodo vsi zakonski osnutki *expressis verbis* predloženi zastopnikom slovenske narodne manjšine, ker je člen 7. državne pogodbe namenjen njim, da tudi oni zavzamejo stališče do teh osnutkov. Ob zaključku posvetovanja je minister Figl napovedal novo posvetovanje, ki naj bi v kratkem sledilo.

Ker je 21. januarja 1957 potekel osemnajst-mesečni rok, ki je predviden v državni pogodbi sami, in v katerem imajo zastopniki velesil pravico, da po svojih veleposlanikih na Dunaju

kontrolirajo izvajanje državne pogodbe v vseh njenih delih, so zastopniki koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov naslovili na veleposlanike Združenih držav, Velike Britanije, Sovjetske zveze in Francije na Dunaju poročilo, da avstrijska vlada glede izvajanja in realizacije člena 7. ni storila v teh 18 mesecih prav nobenega koraka. Razume se, da je ta pritožba izzvala v avstrijskem tisku silen protest in očitanja veleizdaje in iredente, čeprav so se Slovenci in Hrvati poslužili le ene, v državni pogodbi in s tem v avstrijski državni ustavi, zajamčene pravice.

Kakor smo tekom pomladi razbrali iz glasila katoliških Slovencev na Koroškem (Naš tednik-Kronika), so dejansko intervenirali pri zvezni vladi na Dunaju tako Amerikanci kakor Rusi. Rusom je zunanji minister ing. Figl odgovoril, da bodo šolske zadeve urejene do jeseni 1957, medtem ko je na posvetovanju 17. oktobra 1956 zagotovil, da bodo vsi problemi člena 7. rešeni do konca leta 1956.

Januarja leta 1957 je izšla na 80 straneh knjižica "Die Sprachenfrage in Kaerten vor 100 Jahren und heute". Knjižico je izdal Narodni svet koroških Slovencev, pripravil in uredil pa jo je predsednik dr. Joško Tischler. Brošura je namenjena predvsem nemški javnosti in je bila razposlana vsem zainteresiranim krogom v Avstriji in tudi izven države. Dr. Tischler v tej brošuri v kratkih obrisih nakazuje problematiko okoli leta 1850 in v dokumentacijo položaja ponatiskuje nekaj člankov uglednih nemških avtorjev iz časa po marčni revoluciji. V drugem delu knjižice pa je dokumentarno pokazan razvoj razmer po letu 1945. Za to obdobje so prikazani vsi važnejši dokumenti, ki so bistveno vplivali na narodnopolitični razvoj v deželi. Nakazana so vsa nemška zagotovila, vsi razgovori pri vladi na Koroškem in na Dunaju. Ponatisnjenih je tudi nekaj značilnih člankov nemških politikov in v komentarju povedano slovensko stališče.

Knjižico prav toplo priporočamo, ker bo tudi marsikateremu slovenskemu bralcu pokazala, kako težak boj bijejo koroški Slovenci za svoj narodni obstoj tudi v drugi avstrijski republi-

ki. Knjižica stane 1 USA dolar in se lahko naroči pri Mohorjevi družbi v Celovcu.

Kakor smo iz zanesljivega vira poučeni, je tudi jugoslovanski poslanik dr. Uvalič na Dunaju ponovno interveniral pri avstrijskih vladi v zadevi člena 7. državne pogodbe. Koroško vprašanje je pridobilo na aktualnosti prav posebno z razpravljanjem perečega vprašanja nemške manjšine v severni Italiji (Južni Tiro) v svetovnem tisku.

Zgoraj imenovani ministrski odbor sicer v teku zadnjega leta nikdar ni več sklical večjega posvetovanja, pač pa se je nekajkrat sestel sam in ministra Drimmel in Tschadek sta imela nalogo, da izdelata, oziroma pripravita potrebne zakonske osnutke. To se je dejansko zgodilo in prvi ministrski svet septembra 1957 je te osnutke odobril in po vsej verjetnosti pridejo v teku jesenskega zasedanja parlamenta v pretres. Kakor poročata oba slovenska lista v Celovcu, manjšina teh osnutkov še ni dobila na vpogled in tako tudi ni mogla zavzeti stališča do posameznih točk. Jasno pa je, da država brez sodelovanja manjšine tega vprašanja ne bo mogla reševati, še manj pa rešiti. Kakor povzemamo iz slovenskih listov na Koroškem, gre boj predvsem proti principu osebnega javnega priznanja in zapisovanja, ker so imeli koroški Slovenci s takimi zapiski že najslabše izkušnje, saj so taki zapiski iz časa pred letom 1938 do leta 1942 in pozneje tvorili sezname za policijsko zapiranje in izseljevanje.

V podkrepitev svojih zahtev so koroški Slovenci in gradiščanski Hrvati pripravili tudi večje skupne kulturne prireditve, tako na Gradiščanskem kakor tudi na Koroškem.

Za leto 1957 pa moramo na Koroškem zaznamovati velik dogodek, ki pomeni v življenju koroških Slovencev vsekakor močan korak naprej. V izvrševanju (vsaj delnem) obveznosti iz državne pogodbe, je dne 9. maja 1957 prosvetni minister dr. Drimmel dekretiral otvoritev slovenske državne gimnazije v Celovcu. Že v lanskem poročilu smo nakazali trud za ta zavod in priprave, ki so bile storjene v Mohorjevi hiši v Celovcu z ustanovitvijo dijaških domov.

Dne 7. junija 1957 je koroški uradni list "Kaerntner Landeszeitung" prinesel objavo v obeh deželnih jezikih za sprejemne izpite v prve tri razrede te gimnazije, ki je dobila sedaj naslov "Državna realna gimnazija za Slovence v Celovcu".

Dne 8. in 9. julija so se vršili sprejemni izpiti

Koroški Slovenci na jubilejnim romanju
v Marijinem Celju

Foto V. Zaletel

v vse tri razrede in nad 80 deklet in fantov je uspešno položilo te izpite. Podobni izpiti so se vršili tudi še septembra meseca in tako šteje gimnazija nad 100 učencev v prvih treh razredih, avstrijskih državljanov slovenske narodnosti.

Vodstvo gimnazije je bilo poverjeno višjemu študijskemu svetniku dr. Jošku Tischlerju in zavod je dobil po odloku prosvetnega ministra šolske in uradne prostore v poslopju nove državne realke v Celovcu. Seveda so tudi profesorji vsi avstrijski državljanji in Slovenci. To dejstvo že samo dokazuje, da je bila vsa podlaga za ta zavod dana in da je tudi narod sledil, ko je poslal na prvi mah toliko mladine v novo šolo. Večina dijakov, skoraj sto, je nastanjenih v dekliškem in deškem dijaškem domu v Mohorjevi hiši v Celovcu. Brez dvoma si je naložila Mohorjeva družba ogromno težko breme pod vodstvom svojega neumornega predsednika kanonika Zechnerja. Breme je tem težje, ker je med dekleti in fanti v domovih tudi nekaj otrok, ki niti teh razmerno majhnih prispevkov plačati ne morejo, so pa nadarjeni in

Nastop pevskega zbora iz Sel na "Dnevu spoznavanja narodov" v Marijinem Celju.

Foto V. Zaletel

je tako dolžnost, da se jim študij omogoči. Ko boste, dragi Slovenci, po širnem svetu brali to kratko poročilo, tedaj se spomnite tudi matične Mohorjeve v Celovcu, ki je sedaj k svojemu velikemu kulturnemu poslanstvu na področju tiskane besede prevzela še oblikovanje slovenske mladine, torej živega naroda. Prošnja in želja nas vseh je, da bi Vsemogočni bogato blagoslovil to novo poslanstvo Mohorjeve v drugem stoletju njenega obstoja in dela. To delo pa je tudi vredno pomoči vsakega izmed nas in vas po svetu.

Deški dom so prevzeli salezijanci, dekliški dom pa vodijo šolske sestre. Vso gospodarsko skrb pa nosi Mohorjeva.

Če govorimo o novi gimnaziji, ne smemo prežeti tudi druge važne šolske ustanove in sicer dve gospodinjiski šoli v št. Jakobu v Rožu in št. Rupertu pri Velikovcu. Tudi ti dve šoli

sta imeli v zadnjem zimskem polletnem tečaju sto gojenk, na gospodarski šoli v Tinjah pa se je šolalo 20 mladih bodočih kmetov. Kolikšno obremenitev v gospodarskem in finančnem pogledu šole pomenijo, pa ve vsakdo, ki je imel kdaj s šolo opravka, ker so pač šole ustanove, ki so neposredno pasivne, ki pa bodo v daljši bodočnosti obrodile sadove.

V zvezi z mladino pa ne smemo prezreti dejstva, da se je slovenska koroška mladina tudi letos postavila pred mednarodno publiko in sicer ob proslavi 800 letnice Marijinega sveetišča Marijino Celje (Maria Zell).

Prvi so tja poromali Selani s svojim delavnim katoliškim prosvetnim društvom in tam nastopili tudi na kulturni prireditvi. Nato je sledilo veliko romanje slovenskega dela škofije in končno so 10 in 11. septembra absolutke gospodinjiskih šol v večjem številu nastopile na dan slovanskih narodov.

Tudi manjšinskega kongresa v Westerlandu ob dansko-nemški meji so se koroški Slovenci po dveh zastopnikih udeležili in sicer sta bila na kongresu dipl. trg. Janko Urank in France Mertel.

Ob teh znakih življenja in posebno še ob dejstvu, da se mladina močno udeležuje kulturnega dela in tudi šolanja, smemo koroškim Slovencem čestitati z željo, da bi ta mladina v šolah in društvih z obema rokama zagrabila za delo.

VINKO ZALETEL

Prosvetno življenje na Koroškem

Slovenec biti je težko. To menda vsi po svetu skušamo. Majhni smo in vsak nas skuša pregaziti. Manjšino v Avstriji in Italiji pretirani nacionalizem, ki se je razplodil po nacizmu, razkropljene po Ameriki pa preprijazni amerikanizem, v katerem se nevede in nehote utapljaajo kot v opiju.

Težko je biti Slovenec tukaj, ko si kot Slovenec zaničevan, zapostavljen in navadno zasovražan. Saj živimo v demokraciji in zakon ščiti manjšino, toda, če srca niso prepojena s pravičnostjo, spoštovanjem in razumevanjem, potem je življenje med sosedmi težko.

Z "besedó" se poraja narodno življenje in

smrt besede oznanja smrt naroda. Zato gojimo našo besedo ob zibelkah, kjer mati opravlja prvo prosvetno-kulturno delo s svojo besedo, pesmico in pravljico, jo gojimo v šoli, kolikor je pač v teh razmerah možno okrog ljudi, ki večinoma niso "dobre volje", jo gojimo v novi slovenski gimnaziji, jo gojimo po naših Mohorjevih knjigah, revijah in časopisih in, kjer je pač še mogoče, v kulturno-prosvetnem delu s predavanji, igrami in predvsem pesmijo. Če tudi smo kot narod tako majhni, pa smo razmeroma veliki po kulturnem delu.

Znameniti govornik in upravitelj božje poti

v Marijinem Celju p. Beda je v slovenskem nagovoru povedal 1.300 Koroškim Slovencem: "Svojevrstnost, jezik, kultura vsakega naroda so dar božji. Te darove morajo vsi smatrati kot svete in jih spoštovati".

Te besede so vredne, da bi jih vklesali v kamen in jih imeli vedno pred očmi vsi, prav vsi, vse narodnosti po svetu. Toda najprej moramo sami svoje spoštovati, potem smemo pričakovati spoštovanja tudi od drugih.

V prvih povojnih letih bi bile razmere ugodne za prosvetno delo, če ne bi bilo idejne razcepljenosti. Vse, kar koli ni bilo pod "rdečkasto" firmo OF, je bilo obsojeno kot izdajalsko, reakcionarno, protinarodno. Koliko napadov od "tovarišev" je bilo tedaj na vse, ki so prirejali igre ali sodelovali pri radio. Spominjam se, ko sem leta 1948 pripravil v Šmihelu igro: "Peterčkove poslednje sanje", kakšno grdo nasprostanje je bilo; in ko smo gostovali v Pliberku, so ponoči OFarji raztrgali vsa vabila na igro v Pliberku in okolici. Jasno, da je to delo škodovalo vsem Koroškim Slovencem. Sedaj so razmere sicer drugačne in mnoga spoznanja so prepozna. Sedaj pa mnogi nemčurji ne prenesejo slovenske besede in raztrgajo, kar jih bode v oči.

Narod živi naprej...

Da bi ne živel le od kruha in klobas, žganecv in mleka, ampak tudi duhovno hrano imel, zato skrbi poleg drugih tudi katoliško prosvetno delo v okviru "Katoliške prosvete" in "Krščanske kulturne zveze".

Izredno delo je opravila preteklo leto na vasi katoliška prosveta, ki je vodi prof. Dr. Valentin Inzko. V zgodovini Koroške je vsekakor višek. Sistematično so šli predavatelji v naše vasi z zanimivostmi in aktualnimi problemi. S 55 predavanji so zajeli 27 župnij. Predavatelji so bili: Dr. V. Inzko, ga. Marija Inzko, Dr. Janko Polanc, Franc Poš in Vinko Zaletel; ki je imel 23 predavanj z barvastimi slikami. To je nekaka "ludska visoka šola", šola za izobrazbo in vzgojo značaja.

Seveda je veliko več aktivnega sodelovanja pri igrah naših prosvetnih društev ali farne mladine. Prvo mesto v pretekli igralski sezoni ima "Farna mladina" v št. Jakobu, ki je priredila 24 predstav. Rekord vseh uprizoritev na Koroškem (Miklova Zala je bila večkrat igrana) je dosegla žaloična "Hasan-Aginica" z 12 predstavami. Vse igre je režiral Vinko Zaletel. Tako je "Farna mladina" vršila veliko

Rož, Podjuna, Zilja: Dečve-absolventke Gospodinske šole v št. Rupertu izvajajo simbolično vajo po tej pesmi.

Foto V. Zaletel

kulturno nalogo, da je posredovala kulturni užitek tudi drugim faram, ki same ne morejo prirediti tako zahtevnih in režijsko dragih iger. Meškov božični misterij: "Henrik, goba-vi vitez" in "Hasan-Aginica" sta gotovo tako lepi igri, da bi bila z njimi osrečena vsaka fara. Splošno najbolj počrtvovalno in aktivno pa je katoliško-prosvetno društvo v Selah, ki je imelo 14 predstav. Poleg iger goji tudi petje. Selski pevski zbor, ki ga je izvežbal g. prof. Silvo Mihelič, je trenutno najboljši slovenski zbor na Koroškem (če izvzamem Kein-jakov pevski zbor, ki pa je sestavljen iz več zborov). Tudi prosvetno društvo v Šmihelu je postalo aktivnejše, odkar ga vodi č. g. Joško Picej, ki je predsednik "Krščanske kulturne zveze", Igrsko in pevsko je razgibano tudi prosvetno društvo v Globasnici, ki je letos praznovalo 55-letnico obstoja s "Podjunskim dnevem", prireditivjo na prostem.

Z mladostnim idealizmom deluje tudi "farna mladina" v šent Janžu in je priredila več iger. Pravo tako "Prosvetno društvo "Danica" v št. Vidu v Podjuni. Po mnogih letih je zopet zaigrala "farna mladina" v Svečah. Prvikrat pa sta "Farna mladini" v Slovenjem Plajberku in šent Lipšu uprizorili igro.

Versko kulturna prireditve, ki zajema mnogo sodelavcev in gledalcev, je tudi "Mladinski dan". Zelo uspel je bil na Sedlcih pri Selah pod Košuto, kjer je bilo na programu petje, zborne deklamacije, rajanje in pa odlomki iz "Miklove Zale". Za Gornji Rož in Ziljo pa v šent Lenartu pri Sedmih studencih, k'er je "Farna mladina" iz šent Jakoba prvikrat uprizorila "Luč", dramatsko sliko s petjem iz časa pokristjanjenja Slovencev.

Že tradicija je vsakoletni zaključek gospodinskih tečajev v šent Rupertu in šent Jakobu. Poleg gospodinske razstave nam zelo

obiskana kulturna prireditev pokaže vedno kaj originalnega.

Posebnih gostovanj preteklo sezono ni bilo, dasi bi radi večkrat videli ljubljansko opero ali dramo ali folklorno skupino. Gostoval pa je zbor Slov. kat. prosv. dr. v Gorici "Lojze Bratuž" v Šmihelu, šent Janžu in šent Jakobu. Nastopil je z vokalnim koncertom, posvečenim pesniku Simonu Gregorčiču. Pel je le Gregorčičeve pesmi, ki so jih uglasbili priznani slovenski skladatelji.

Velikega kulturnega pomena za zunanji svet pa je bilo sodelovanje Koroških Slovencev pri "Dnevu sporazumevanja med narodi" in "Dnevu Matere slovanskih narodov" v Marjinem Celju. Predstavili smo se svetu. Tuji svet, ki nas skoraj ni poznal, je naenkrat ostrmel ob naši pesmi in simboličnimi prizori. Na akademiji, kjer so nastopili Čehi, Slovaki, Gradiščanski Hrvatje, Madžari in Koroški Slovenci s svojimi narodnimi pesmimi in plesi, smo Slovenci želi največje priznanje. Občudovali so v naši pesmi globino, doživetje, dušo.

11. septembra smo nastopili samo Koroški Slovenci s svojo akademijo z verskim in narodnim programom in to kar dvakrat. Če tudi poslušalci niso razumeli jezika, jih je akademija prevzela in navdušila. P. Beda je to označil kot "govorico srca".

Omeniti moram še velik kulturni faktor, ki posreduje našo besedo najširšim plastem in sosedom: celovski radio s slovenskimi oddajami. Četudi obsega le eno desetino vsega programa, pa vendar vrši v kratkem času in težavnih razmerah ogromno delo. Poleg običajnega programa nam posreduje književnost, narodne običaje, zvočne igre, kulturne novice in naše pesmi in muziko, ki navdušuje tudi tujce. Vodstvo programa ima g. Helmut Hartman, ki zasluži vse priznanje. Radijski direktor je Slovenski program označil kot tak, da velja zanj načelo gojitve in pospeševanja lastnega ustvarjanja slovenske manjšine in da so oddaje ne le odsev, ampak tudi nosilec pobud, ki naj kulturno življenje pospešujejo in dvigajo.

Slovenci v borbi za svoje osnovne pravice na Tržaškem in goriškem

Položaj Slovencev na Tržaškem in Goriškem se v letu 1957 ni bistveno spremenil. Še naprej so se morali boriti za svoje najosnovnejše narodne pravice, katere jim kratijo italijanske oblasti.

Ideološka razdelitev Slovencev na Tržaškem in Goriškem je ostala ista kot v prejšnjih letih. Na eni strani so demokratični Slovenci, organizirani v Slovenski demokratični zvezi in v Slovenski katoliški skupnosti, na drugi strani pa titovi komunisti in njihovi sopotniki.

Živahnost v slovenske vrste je brez dvoma prinesel volilni boj za pokrajinske in občinske volitve na Goriškem. Lista demokratičnih Slovencev je pri njih dosegla lep uspeh. Volitve so pokazale, da so ljudje začeli spregledovati tudi na Primorskem in Goriškem ter se oddaljevati od komunistov. To najbolj potrjuje dejstvo, da je lista demokratičnih Slovencev, Slovenska lista z lipovo vejico, leta 1948 dobila pri občinskih volitvah v Gorici 1122 gla-

sov, leta 1956 pa že 1801 glasov. Titova Lista naprednih Slovencev je dobila leta 1948 2004 glasove, leta 1956 je pa padla na 989 glasov. Pri pokrajinskih volitvah je Slovenska lista dobila leta 1951 vsega skupaj 2477 glasov, leta 1956 pa 3047 glasov. Titovci so leta 1951 dobili 2755 glasov, leta 1956 pa so na svojo listo mogli zbrati samo 1747 glasov. Demokratični Slovenci so za pokrajinske volitve postavili svoje kandidate v devetih volilnih okrožjih, Titovci so jih pa mogli postaviti samo v štirih.

Vso slovensko javnost na Primorskem in Goriškem je lansko leto močno razburil zakonski osnutek italijanske vlade za ureditev manjšinskega šolstva. Ta osnutek je za Slovence z narodnega stališča nesprejemljiv. Demokratični Slovenci v Trstu so o njem razpravljali in zavzeli napram njemu odklonilno stališče, ki je izraženo v protestni resoluciji Slovenske demokratične zveze in Slovenske katoliške skupnosti z dne 4. januarja 1957.

V obrambi slovenskih narodnih pravic so demokratični Slovenci storili vse, da pride do skupnega nastopa vseh slovenskih političnih struj in tokov, da bi italijanska vlada v Rimu videla strnjeno vrsto vseh Slovencev. Tako je v Trstu dne 21. januarja 1957 prišlo do podpisa protestne resolucije, katero so podpisale vse slovenske politične, kulturne in gospodarske organizacije ter ustanove.

Kakor v Italiji, tako se tudi na Tržaškem in Goriškem že pripravljajo na prihodnje politične volitve v Italiji. Pri teh volitvah bo tudi Trst volil svoje parlamentarno zastopstvo. Kakor vse kaže, bo imel pravico na dva senatorja in štiri poslance. Po sedaj veljavnih volilnih predpisih niti tržaški, niti goriški in niti beneški Slovenci, ki volijo v dveh ločenih volilnih okrožjih, ne morejo postaviti lastnih kandidatov, ker bi take liste ne imele nobenega praktičnega smisla. Zakon namreč določa, da pridejo za delitev mandатов v pošte samo liste, ki so nastopile v več volilnih okrožjih in so v vsej državi dobile vsaj 250.000 glasov. Demokratični Slovenci se za te volitve s komunisti ne spuščajo v volilno mešetarjenje. Zavzeli so naslednje načelno stališče:

“Slovenski narodni manjšini kot taki mora biti zajamčeno minimalno parlamentarno zastopstvo, za katerega izvolitev naj bodo merodajni samo slovenski glasovi. To je prvo in glavno. Dokler pa temu ni tako, smatrajo, da bi bilo politično zgrešeno in za narodno manjšino kot tako škodljivo voliti komunističnega kandidata. V položaju, kakršen je danes, pa mislijo, da bi tudi italijanske demokratične stranke morale razmisliti, ali ni škodljivo, da s prepuščanjem vse iniciative v reševanju osnovnih problemov slovenske narodne manjšine v Italiji komunistom, naravnost krepijo njihov vpliv na naše sorojake. V njihovem postopanju in uvidevnosti je ključ za zadrževanje demokratičnih Slovencev pri prihodnjih parlamentarnih volitvah.”

V letu 1957 je italijanska vlada začela izvajati tudi določila Londonskega sporazuma z dne 5. oktobra 1954, s katerim je Titova vlada pristala na priključitev Trsta Italiji. S to pogodbo se je Italija obvezala, da bo vsaj delno povrnila škodo Slovincem, ki so jo isti utrpeli s fašističnimi požigi in razlastitvami slovenskih narodnih domov, ter bo v Trstu Slovincem zgradila velik kulturni dom. Za ustanovitev tega doma so titovi komunisti ustanovili Odbor za zgraditev kulturnega doma v Trstu.

Slovenski kulturni dom so leta 1957 v Trstu že tudi začeli postavljati.

Svojo neudeležbo so slovenski javnosti pojasnili demokratični Slovenci takole:

“Demokratični Slovenci so že od vsega začetka poudarjali, da je bil stari Narodni dom, ki so ga fašisti požgali, kakor so bili to v ostalem vsi nekdanji Narodni domovi na Tržaškem in sploh na Primorskem, last narodnih in demokratičnih Slovencev, ki niso bili niti najmanj komunistično obarvani. Če bi se komu moralo povrniti škodo za nasilja in razdejanja, ki so jih povzročili fašisti, potem bi na to pač imeli prvenstveno pravico prav demokratični, ne pa komunistično usmerjeni Slovenci. V Londonskem sporazumu se je pa sklenilo drugače. Sredstva za zgraditev reprezentativnega slovenskega Kulturnega doma v Trstu si je zagotovila titovska Tržaška imobiliarna delniška družba “Dom”. Tako se je nekomunistična italijanska vlada obvezala, da bo škodo, povzročeno narodnim Slovincem, povrnila komunističnim organizacijam. Tega demokratični Slovenci ne morejo odobriti.

Prav tako demokratični Slovenci ne morejo odobriti, da se državna sredstva za ustanovo, ki bi morala biti skupna last vse slovenske manjšine na Tržaškem, dajejo družbi, oziroma ustanovi, ki je predstavnik ene same stranke. S tem se pristransko jačajo pozicije ene politične skupine na škodo ostalih. Pri tem nič ne izpremeni dejstvo, da lastništvo Kulturnega doma eventualno ponuja drugim nekakšno milostno “soupleto” prostorov. Ključ je v lastništvu. To odloča o vsem, in to bi moralo biti skupno. Če se je že hotelo povrniti škodo vsej slovenski skupnosti na Tržaškem, kakršna je danes, ne pa tistim, ki so to škodo v obdobju med obema svetovnima vojnama utrpeli, potem bi se moralo to tudi formalno izvesti. Lastništvo, ki je izraz ene same stranke, ali pa pri katerem bi ena sama stranka imela v njem absolutno večino, temu pogoju ne odgovarja. Poleg tega tudi ni v sorazmerju s politično močjo posameznih skupin, kakor so to pokazale vse dosedanje volitve, in je zato za demokratične Slovence nesprejemljivo.”

Demokratični Slovenci, ki so takoj dvignili svoj glas, ko so zvedeli, kaj je bilo v Londonu skrivaj dogovorjeno, torej niso mogli prisostvovati slovesnosti vzdave spominske listine v temelje Kulturnega doma, ker bi s tem na zunaj naknadno odobrili krivico, proti kateri so in bodo nastopali.”

-e-k

Baragov dom v Clevelandu

Slovenski novonaseljenci v Clevelandu, Ohio, USA, so od vsega prihoda v novo deželo čutili potrebo po nekem skupnem domu, ki bi dal zatočišče slovenskim novonaseljenskim društvom in organizacijam. Potreba po takem domu je bila nujna. Zlasti tisti del novih slovenskih naseljencev, ki živi v Clevelandu v župniji sv. Vida, ni imel za svoja društva in svoje organizacije nobenih pravih prostorov, ki bi jih mogli rabiti, kadar in kakor bi hoteli in kakor je bila potreba. Slovenska pisarna je v svojih prejšnjih prostorih na Glass Ave 6116 društvom in organizacijam, ki so si jih ustanovili slovenski protikomunistični emigranti po drugi svetovni vojni, mogla nuditi zaradi tesnega prostora samo zasilno zatočišče, za seje, manjše sestanke, pevske vaje in podobno.

V tej naselbini res stoji mogočna stavba Slovenskega narodnega doma, ki ga pa vodi jo ljudje, ki še vedno odobravajo sedanji komunistični režim doma. Slovenskih novih naseljencev in protikomunističnih borcev ne razumejo. Za mnoge od njih so ti še vedno "izdajalci". V tem domu je lepa in velika gledališka dvorana. Za igre, koncertne nastope, akademije in druge večje prireditve smo to dvorano mogli dobiti na razpolago, če slučajno ni bila zasedena. Toda stalnega prostora, ki bi ga lahko vedno uporabljali, kadar bi hoteli in kadar bi bila potreba, v tem domu slovenski novi naseljenci niso mogli dobiti.

Stalnejši prostor so slovenski novi neseljenci skušali dobiti v Knavsovi dvorani, ki jo imajo v najemu veterani iz zadnje svetovne vojne. Čeprav je med temi veterani precej takih, ki so sinovi slovenskih staršev, protikomunistični Slovenci v svojem prizadevanju po kakem stalnejšem prostoru niso uspeli, kajti veterani, sinovi slovenskih staršev, slovensko v veliki večini več ne čutijo. Zato je zanje vse, kar je slovensko, odveč in nepotrebno. Je pač žalostno dejstvo: Mnogo je takih, katerih starši so še hodili po slovenski zemlji, njihovi sinovi in hčere so pa slovenstvu odmrli in težko

čakajo dne, da bi v Clevelandu sploh utihnila slovenska pesem in iz clevelandskih ulic izginila slovenska beseda.

Župnija sv. Vida, ki smo jo že omenili, šteje okoli 2.500 družin. Pri farni cerkvi ima dve dvorani. Ena je v šoli, druga pa pod cerkvijo. Obe sta nujno potrebni za delo in življenje farnih organizacij in društev. Nikakor ne moremo reči, da bi bilo vodstvo te župnije slovenskim novim naseljencem nenaklonjeno. Nikakor ne. Toda razumeti je treba okolnost: Dvorani sta fari nujno potrebni, če hočejo rešiti mladino ter jo zavarovati pred slabim vplivom ulice. Zato je čisto razumljivo, da slovenski novi naseljenci pri najboljši volji vodstva župnije na omenjeni dvorani niso mogli dosti računati.

V tej župni sedaj gradijo veliko novostavbo, v kateri bo prostorna in moderna gledališka dvorana. Služila bo tudi kot telovadnica. To dvorano bodo v bodoče lahko uporabljali tudi novi slovenski naseljenci za gledališke predstave in vse večje prireditve. Manjših prostorov v tej novi zgradbi pri fari sv. Vida, ki bi jih slovenska društva in organizacije mogle dobiti, ne bo.

Slovenci, ki žive v vzhodnem delu Clevelanda, po večini pripadajo župniji Marije Vnebovzete v Collinwoodu. Blizu cerkve na Holmes Ave imajo tudi svoj Slovenski dom. Tudi tega so pred desetletji postavili naši požrtvovalni in delovni stari naseljenci. Ti pa položaj novih slovenskih emigrantov in njihovo protikomunistično stališče veliko bolj razumejo kot pa v Slovenskem Narodnem domu.

Spričo takega položaja so slovenski novi naseljenci v Clevelandu skušali rešiti vprašanje lastne strehe in prostorov za svoja društva in organizacije že takoj v začetku ob prihodu v Cleveland. Težave in ovire so bile velike. Prevelike, da bi mogli lepo zamisel izvesti. Polnih šest, sedem let so zato hodili od dvorane do dvorane in prosili, da bi jih vzeli pod streho.

V jeseni leta 1956 pa je misel lastnih pro-

storov in skupnega doma dobila konkretno obliko. Na najlepšem prostoru v slovenskem središču na St. Clair Ave je bila naprodaj velika enonadstropna hiša. Nekaj posameznikov, uvidevajoč potrebo nakupa te hiše, se je odločilo doprinesti veliko žrtev in založiti začetni kapital, ki je bil potreben za nakup hiše. V mesecu oktobru 1956 se je ustanovila zadruga-Korporacija z imenom Baragov Dom, ki je prevzela hišo na St. Clair Ave 6304, Cleveland 3 v svojo last in začela s preurejanjem prostorov.

Odbor, ki vodi zadrugo Baragov Dom, je sestavljen takole: Častni predsednik je Anton Grdina, st., predsednik Franc Jakšič, podpredsednik Jakob Žakelj, tajnica Ivanka Pograjec, blagajnik Anton Jeglič, odborniki pa so: Matt Intihar, Vinko Lipovec, Edmund Turk, Marija Ošaben, Anton Nemeč, Alojzij Hribar, Matt Gradolnik in Ferdo Gospodarič.

V Baragovem domu sta v nadstropju dve veliki stanovanji s šestimi prostornimi sobami. V spodnjih prostorih je zelo lepo in okusno urejena dvorana, v kateri je prostora za približno 150 sedežev in nekaj desetini stojišč, zatem kuhinja, 4 sobe, tri stranišča, kletna dvorana in soba za garderobo.

V Baragov dom se je prva vselila Slovenska pisarna. To je storila dne 1. februarja 1957. Za prostore v njem so pa nato zaprosila skoro vsa novonaseljenska društva in organizacije. Tako Mladinsko društvo Kres, pevsko društvo Korotan, novoustanovljeni pevski zbor Slavček, Dramatski odsek Slovenski oder, Slovenska šola, odbor bivših protikomunističnih borcev in odbor bivših jugoslovanskih nameščenecv. Od staronaseljenskih društev pa Društvo Srca Jezusovega (Kranjsko Slovenska Katoliška Jednota).

Baragov dom so slovesno odprli dne 7. septembra 1957. Pregled vseh prizadevanj za pridobitev tega doma sta podala predsednik in podpredsednik direktorija Baragovega doma Frank Jakšič odn. Jakob Žakelj. Po njihnih govorih so bile na sporedu deklamacije, recitacije ter pevske točke, ki sta jih izvajala pevska zbor Korotan in Slavček.

Po kulturnem programu je bila v vseh prostorih Baragovega doma prijetna družabna prireditev.

Prostori v Baragovem domu so primerni tudi za manjše in srednje velike svatbe. Prva

Baragov dom v Clevelandu, USA

svatba v njem je bila odbornika zadruge Alojzija Hribarja in njegove življenske družice Angelce Slemčeve.

Namen Baragovega doma je dati streho in prostor slovenski narodni in katoliški dejavnosti v Clevelandu. Ko so člani zadruge Baragov dom odprli lepo urejeno hišo za slovensko protikomunistično skupnost v Clevelandu, so si postavili Slomškovo geslo: "Vera je luč, beseda materina pa ključ do krščanske narodne omike."

Ivan Zorman, pesnik, skladatelj, pevec in učitelj petja, se je rodil leta 1889 v Šmarju v Sloveniji. Umril je v Clevelandu dne 4. avgusta 1957. — Slika prikazuje Zormanovo glavo na podstavku v dvorani Baragovega doma v Clevelandu. Pod njo so razstavljene pesniške zbirke pokojnega pesnika. — Slovenski pisatelj Karel Mauser je o Zormanu govoril na clevelandski radijski postaji WERE pri slovenski oddaji, ki jo vodita dr. Stane šuštaršič in Radoslav Menart, dne 11. avgusta 1957.

Govor objavljamo na naslednji strani.

Ivanu Zormanu v slovo

GOVOR KARLA MAUSERJA NA CLEVELANDSKI
RADIJSKI POSTAJI

Tu ste. Med nepreglednimi grobovi
ležite v družbi narodov sveta.
Imena vaša. Kdo jih še pozna?
Samotni vaši nizki so domovi.

Tako si nekoč zapel mrtvim Slovincem, ki leže na pokopališču Kalvarija. In zdaj si odšel za njimi. Tvoj grob se je zleknil med druge in v družbi tisočev Te nekoč speti srečamo, mirnega, tihega, takega kakor si vse svoje življenje bil.

Pesnik Ivan Zorman je mrtev. Ne bo več prisluhnil utripom dveh domovin, ki jih je nosil v sebi, zakaj našel je tisto poslednjo, ki združuje domovine vseh ljudi — velike in majhne.

Ivan Zorman je bil pesnik, človek, ki je v tišini svojega srca znal občutiti vsako veselje in vsako bridkost. Marsikdaj sva se srečala, nekajkrat govorila. Vselej sem občutil, da je Zormanova struna pripeta na dom, morda še bolj na visoško mirnost, pripeta na zrezljane pečine slovenskih gora, pripeta na bilje trav in žit. Zormanova pesniška narava je bila izrazito narodna in osebno sem prepričan, da je Zormanov duh hrepenel po slovenski preprostosti, po širokih poljih pod gorami. Iz slovenske preprostosti je pel, ni se stezal po zapletenih umetninah, zato je bil blizu ljudem. Iz vseh njegovih pesniških zbirk raste hrepeneje po domu in nekoč bo slovstveni zgodovinar zapisal, da je bil pesnik Zorman naraven, preprosto topel in globoko iskren, in da bi zrasel še višje, ko bi mu bilo dano peti v okolju, v katerem je naredil prve otroške korake. Obsežnost novega sveta pesnika ni ubila, vlila mu je pa brez dvoma rahli pesimizem, ki se je pesnika držal do zadnjih dni. In prav za voljo tega si je še bolj želel zdrave, domače zemlje, ki se začne in neha na ozarrah.

Še v študentovskih letih sem bral njegove pesmi. Leta so pretekla, čas se je obrnil in srečal sem se z njim. In moram reči, da me srečanje s pokojnikom ni razočaralo. Srečal sem prijaznega, iskrenega moža, ki je za slovensko ime v Ameriki storil več kot marsikdo, človeka, ki sem ga od tistega prvega srečanja imel za najbolj kulturnega Slovence v Ameriški Sloveniji.

In to je Zorman bil. Raven človek, človek, ki ni veliko govoril, veliko pa naredil. Njegove pesmi prihajajo v narodno zakladnico, mnoge so že ponarodele in mnoge še bodo. Njegov spomin bo med Slovenci ostal in v slovensko kulturno zgodovino bo stopil Zorman kot eden velikih ameriških Slovencev, ki je od prvega do zadnjega dne vedel, kje je njegovo mesto.

Slišim ga, kako prosi v svoji pesmi:

Kot nekdam boste se združili,
spomine s pesmijo budili
na nepozabni rodni krov,
na kras slovenskih polj, bregov.
Ko v pesmi zadehtel bo rožmarin,
še mene naj objame vaš spomin.

Ni treba prošnje, pesnik Zorman. Spominjal se Te bo vsak kulturni Slovenec. Vsakemu si dal nekaj od svojega iskrenega srca. In kdor od srca deli, tisti v srcu ostane.

V imenu svobodnih kulturnih delavcev, ki so takisto kakor ti, pili od lepote domače zemlje, se Ti zahvaljujem. Za slovensko besedo, ki si jo na tujem pestoval in za iskrenost, ki je bila v Tebi doma.

In v imenu vseh Slovencev, katerih ime nisi nikoli zatajil.

Umrli si, pa živiš. Počivaš med tisoči in Tvoj grob je tu in doma, zakaj dve domovini si imel in obe si ljubil. Počivaj v naročju obeh. Tvoja duša in Tvoja pesem pa naj najdeta milost v očeh Boga, kateremu si pel in igral.

Slovenski domovi v Kanadi

Ko sem bil pred šestimi leti še v Evropi, sem bral poročila, da so si prvi Slovenci v Torontu kupili svoje hiše. Čudil sem se tedaj podjetnosti in delavnosti rojakov, ki so že po nekaj kratkih letih življenja v Kanadi toliko napredovali, da so prvi med njimi prišli do svojih domov in to v velemestu Torontu. Obenem me je pa privlačila dežela, ki nudi tako lepe možnosti, da more še večerajšnji begunec živeti danes že v lastnem domu.

Tudi meni se je posrečilo priti v to "obljubljeno deželo", ki so jo mnogi v Evropi imenovali "terra infidelium". Ko sem v Torontu srečal znanca, je bilo eno prvih vprašanj: "Ali res toliko zaslužiš, da si si že hišo kupil, ko si komaj tri leta v Kanadi?" In mi je pripovedoval tiste dni pred šestimi leti:

"Res, da sem na svojem, toda hiša ni samo moja in tudi plačana še ne bo kmalu. Trije, prijatelji še od doma, smo jo kupili. Zbrali smo vse prihranke in si izposodili nekaj stotakov. Izbrali smo si primerno hišo — v Torontu jih je vedno veliko naprodaj—, vprašali za ceno in se dogovorili o prodajnih pogojih. Rojaki, zlasti staronaseljenci, so se čudili našemu pogumu in nas svarili. Nam se pa ni zdelo pametno izdajati težko prisluženi denar za stanovanje po tujih hišah. In vedno si vezan samo na svojo sobo.

Tale hiša, ki smo jo kupili, je v zelo dobrem stanju in zidana. Ima pet sob in kuhinjo ter kletne prostore, kjer je shramba za premog, peč za ogrevanje s toplim zrakom, tank za segrevanje vode, prostor za pranje in ostale shrambe. Stala je šest tisoč dolarjev. Cena hiš po Torontu je približno \$ 1.000.00 na sobo. V gotovini smo plačali \$ 1.000.00, ostalo, imenuje se mortgage (izg. morgič), pa odplačujemo v trimesečnih obrokih po \$ 150.00. Obroki niso veliki, le letne obresti po pet in pol procenta znesejo veliko. Odplačevanje tega dolga (mortgage), ki je na hiši, je odprto pet let. To se pravi, v tem času lahko plačamo vso dolgovano vsoto, ali pa samo dogovorjene obroke. Po petih letih pa bo z upnikom sklenjen nov dogovor: Ali bo zahteval takojšnje plačilo celotnega dolga ali pa bo odplačevanje podaljšal za novo dobo let, pod istimi, ali pa pod

spremenjenimi pogoji; v poštev pride višina trimesečnih obrokov in višina obresti.

Če bi bilo pa odplačevanje dolga na hiši (mortgage) zaprto, bi to pomenilo, da ne morem ne skrajšati roka odplačevanja, niti zvišati višine obrokov.

Poleg odplačevanja dolga in letnih obresti pa so s hišo še drugi stroški: ogrevanje, ki v mrzlih letih traja tudi sedem mesecev ali več, voda, elektrika, telefon, kar vse znese pri 6 sobni hiši kakih \$ 400.00 na leto, če vštajemo mestni davek na nepremičnine. Višina tega davka pa je zopet odvisna: od velikosti nepremičnine, od tega kje leži itd. Tudi vsako izboljšanje, povečanje ali moderniziranje dvigne obdavčenje".

Približno takole sliko sem dobil v tistih dneh leta 1951. iz razgovorov s prijateljem, ki je že imel v Kanadi "svojo" hišo. Slika ni bila več tako privlačna, kot jo je človek dobil iz poročil, ko smo v Evropi brali, da naši ljudje po Kanadi kupujejo svoje hiše. Nihče ni namreč popolen lastnik svojega doma, dokler ne plača zadnjega centa dolga. Tako bi še danes prav lahko prešteli vse Slovence v Torontu in okolici, ki imajo svoje hiše že plačane. Teža s hišo prevzetih obveznosti je velika in strogo naložena. To težo nekoliko zmanjša sicer neprijetno, a nujno dejstvo, da

hiša ni nikak mirni dom

tistega, ki jo je kupil, ampak je nekako "donosno podjetje". Lastnik pridrži zase samo najnujnejše prostore, vse ostale sobe pa oddaja v najem. Stanovalec navadno ni težko dobiti, zlasti, če jim je hišna gospodinja pripravljena tudi kuhati in prati perilo. Tako postane hiša ne samo breme, polno obveznosti, ampak tudi vir dohodkov. Seveda je treba pripomniti, da donosnost takega "podjetja" gre navadno na škodo družinskega miru in njene zasebnosti. Še danes dobimo primere, kjer štiri članska družina razpolaga v veliki hiši z eno sobo in kuhinjo in so vsi ostali prostori oddani. Največ svojih moči vložijo v tako "podjetje" navadno hišna gospodinja, ki mora pripravljati hrano, držati v hiši red in snago, prati hišno in družinsko perilo večkrat na teden. Vse to prečesto gre na račun lastne

družine. Nekdo je sam pripovedoval, da je v pičlih štirih letih napravil lep denar \$ 3000.00, ki mu jih je prinesla hiša. Poleg teh treh tisočakov je z dohodki hiše sproti plačeval tudi vsa popravila in poravnava vse obveznosti odplačevanja dolga in obresti. Vsakdo si lahko predstavlja napor teh hišnih gospodinj, katerih delovni dan je dolg najmanj 14 ur in delovni teden 7 dni, brez plačanega in neplačanega dopusta.

Solastništvo

Kakor sem že omenil, so obveznosti pri nakupu hiše tako velike in strogo naložene, da spčetka ni bilo misliti, da bi jih mogel prevzeti en sam. Tudi prihranki za takojšnje plačilo v gotovini (down payment) so bili spčetka še premajhni. Zato so navadno dva ali trije — bratje ali prijatelji — kupili hišo v solastništvo. Za začetek se je to solastništvo obneslo. Za dolgo dobo pa se je zlasti pri Slovencih izkazalo kot neizvedljivo. Bili so tudi tehtni vzroki za to. Za možmi so iz Evrope začele prihajati družine. Fantje in dekleta so se našli in ustanovljale so se nove družine. Potrebe po stanovanjih so se tako večale. In končno, nobene hiše ni mogoče deliti na dva ali več delov, ki bi bili po vrednosti in po prednosti enaki. Zato je doba solastništva med Slovenci po nekaj letih skoraj prenehala. Solastniki so odšli "vsak na svoje".

Nestalnost

Kanada v mnogih pogledih še ni ustaljena dežela. Ker se razvija in hitro raste, zato so spremembe in premikanje na dnevnem redu. Tem spremembam je podvržen tudi in zlasti dom. Po deželi, zlasti v mestih, zelo dobro uspevajo agencije pod imenom "Real Estate", ki posredujejo nakup in prodajo nepremičnin: stavbnih parcel in hiš. V Torontu n. pr. je vsako leto prodanih in kupljenih na tisoče hiš. Tukaj dom ne pomeni tiste stalnosti in trdnosti za mnoge rodove, kot je bil to doma. Vse se neprestano menja in seli. Razlogov za to večno premikanje je mnogo in bi njih navedba zahtevala samostojen članek. Naj tukaj navedem samo nekatere: Cele mestne predele — stare in zanemarjene — podirajo, da se mesto modernizira. Želja po lepšem, boljšem, udobnem ali bolj donosnem domu. Sprememba kraja in načina zaposlitve dostikrat zahteva spremembo stanovanja. Otroci so začeli ho-

diti v šolo, zato bo treba iti bliže šolskim prostorom. Tem in še drugim razlogom pa se čisto pridruži — ali pa obstoja tudi kot edini — trgovski razlog: prodam in kupim, da pri tem nekaj zaslužim. In mnogi so na ta način napravili lepe denarje v dobi, ko so cene hišam neprestano rastle.

Za ilustracijo naj naveden resničen primer dveh družin: Dve družini — ženi sta si sestri, živita v Kanadi že deset let. Pred sedmimi leti sta obe razpolagali s \$ 4000.00 prihrankov. Tedaj sta kupili 6 sobno hišo za \$ 6000.00. Polovico sta plačali z gotovino. Po 4 letih je bila hiša plačana in sta jo lastnika prodala za \$ 10.000.00. Na roke sta dobila \$ 4000.00. Od ostalih \$ 6000.00 so prihajali trimesečni obroki in obresti. Nato sta kupila veliko 10 sobno hišo za \$ 18.000,00 in plačala v gotovini \$ 8000.00. Hiša je bila donosna, ker sta oddajala šest sob. Tri leta sta z dohodki iz prve in te druge hiše in z osebnimi prihranki odplačevala to drugo hišo, obenem pa nalagala denar v skupni hišni fond. Po treh letih takega gospodarjenja, ko je vsaka izmed obeh družin razpolagala samo z eno sobo in malo kuhinjo, sta oba lastnika naredila korak naprej. Spomladi leta 1957. sta prodala to drugo hišo za \$ 23.000,00 (\$5000.00 dobička!) in kupila boljšo trinadstropno za \$24.000.00. V gotovini sta prejela \$8.000,00 in prav toliko položila za kupljeno. Tako sta v dobi pičlih desetih let, let dela in štednje ob umnem gospodarjenju in v složnem sodelovanju prišli dve družini do naravnost razkošnega doma. Vsaka družina razpolaga z enim nadstropjem, ki obsega: kuhinjo, tri spalnice, jedilnico in razsežno dnevno sobo, dve sončni sobi in kopalnico. Manjše tretje nadstropje je oddano in donaša \$100,00 mesečno. S tem dohodkom so kriti vsi stroški vzdrževanja hiše in mestni davek. Odplačevanje preostalega dolga, ki je na stavbi, pa krijejo na tri mesece prihajajoči obroki iz prvih dveh hiš, v kateri sta 7 let vlagala kapital in jih nazadnje z dobičkom prodala. Tako danes nimata niti najmanjših stroškov s stanovanjem.

V navedenem primeru so združeni različni vzroki, zakaj stanovanjske hiše po Torontu tako pogosto menjajo lastnike: želja po izboljšanju stanovanjskih pogojev, težnja po lepšem stanovanjskem okraju, umno gospodarjenje z vlaganjem kapitala v nepremičnine, katerih cena raste in varčevanje. Oba lastnika pa ra-

da priznata: "Nikdar ne bi v tej kratki dobi tega dosegla, če ne bi najini družini ves čas v vseh ekonomskih zadevah s l o ž n o s o - d e l o v a l e."

Gradnja hiš

Slovenci smo bili vajeni delati več kot osem ur na dan. Tej lastnosti se je pridružila tudi nekaka nuja, da bi dohiteli, kar smo s čakanjem v kampih zamudili in da bi nadoknadili, kar smo doma izgubili. Zato se je marsikdo začel ogledovati še za postranskim zaslužkom. Gradbena delavnost je zacvetela takoj po vojni. In v tej je v okolici našlo največ naših ljudi zaposlitev, postranski zaslužek in osamosvojitvev.

Posamezniki ali več skupaj so kupovali stavbe parcele, zlasti v manjših mestih okoli Toronta, ki so danes že sestavni deli Velikega Toronta. Gradili so stanovanjske hiše, večinoma za prodajo. Seveda je tudi iz te delavnosti zrastle precej slovenskih domov. Gradbena stroka ekonomskega udejstvovanja pa je za

Slovence važna zato, ker je iz nje izšlo največ samostojnih poklicev in podjetij. Danes imamo v velikem Torontu nekaj gradbenih družb; med njimi je gotovo najmočnejša in najpomembnejša "Gradbena družba Triglav", ki z uspehom zaključuje tretje leto svojega obstoja. Dalje imamo samostojne gradbenike, zidarske mojstre, mizarje-tesarje, pleskarje in okraševalce vrtov in podobne obrtnike, ki gradijo domove v novi domovini.

O gradbeni delavnosti Slovencev v Torontu bi bilo treba napisati samostojen članek, ker ta snov ne spada pod gornji naslov. Pri tem pa naletimo na težave zaradi pomanjkanja statističnih podatkov. V Kanadi je namreč tako, "da te vsaka stezica povede v Toronto". In po vseh teh stezicah prihajajo rojaki, javljeni in nenajavljeni; kupujejo hiše in jih prodajajo; menjavajo delo in se selijo z juga na sever in z vzhoda na zahod. Bivšim beguncem 20. stoletja je pač že v krvi ta neprestana selitev. In v Kanadi, kjer vlada večni "movement", je to nekaj samo ob sebi razumljivega.

OTMAR MAUSER

Pismo od "Marije Pomagaj" iz Toronta

Ivan Pregelj je dejal,

"da je tudi narod drevo,
za sonce in svobodo vsajeno,
a da mu za rast potrebno je eno:
pogon iz zemlje v — nebo".

Ob teh Pregljevih besedah mislim na naše drevo, ki je pognalo korenine v tuji zemlji, kljubuje viharjem, cvete in rodi. Še ima pogon v nebo. Njegova krona je lepa in mogočna, vsa predana nebesom in svobođi. Bog mu je dal skrbnih vrtnarjev, ki bdijo nad njim in čuvajo njegovo rast. O, Bog, da bi se nikdar ne posušilo; da bi se ne lomile njegove veje ob viharjih in trohnele črvice in odpadle. Naj raste naše drevo; naj se razvija in dviga v — nebo.

To je iskrena želja nas vseh, ki nam je tujina postala nova domovina. Žilavost in volja sta nam v tujini naklonili lepe sadove. Za nas v Torontu je najlepši sad naše novo

svetišče Marije Pomagaj, kjer vsak Slovenec najde kos doma, kos slovenske domovine. Tu se nadaljuje življenje, kakršnega smo poznali doma. Ko mislim na vse to, vidim božjo roko, ki nas je vsa ta leta čuvala, vodila in blagoslavljalala. Tujina ni več tako kruta in mrzla. Sredi med nami je Brezjanska Marija. Versko in kulturno življenje med nami dosega nove uspehe. S stranpotov se vračamo na pravo pot, ki smo jo zgrešili in naše upanje je veliko. Po viharjih smo končno pristali v mirnem zalivu, oddahnili se in pregnali iz spanja grozne sanje, ki so nas mučile dolga leta. Zaživeli smo novo življenje. Za vse to se imamo zahvaliti Bogu in njegovi Materi Mariji, ki nas je sprejela v svoj materinski objem, da jo častimo in da pri njej črpamo moči za naše delo pri organizacijah, ki so pod njenim okriljem. Vse te mlade organizacije so žele lepe uspehe na svojih področjih.

Najstarejša med njimi je Društvo Najsve-

Pevski koncert Slovenskega cerkenega pevskega zbora v Torontu dne 14. julija 1957. V sredini pevovodja Jurij Eržen.

tejšega imena Jezusovega, ki fantom in možem s svojimi mesečnimi sestanki krepi katoliško prepričanje, širi njih versko obzorje in jih vzgaja k globljemu verskemu življenju.

Prav tako se živahno udeležujejo v verskem življenju Slovenska K. A., Dekliška Marijina družba, Katoliška ženska liga, Baragov misijonski krožek in Vincencijeva konferenca. Na prosvetnem področju pa že dve leti deluje Slov. kat. prosv. društvo Baraga, ki je v tem kratkem času doseglo lepe in pozitivne uspehe. Daljše poročilo o delovanju tega društva je že lansko leto napisal za Zbornik č. g. Kopač. Na prvem občnem zboru, ki je bil 16. junija 1957, smo slišali podrobnejša poročila odbornikov za poslovno dobo, ki je trajala dvajset mesecev. Iz teh poročil bom vzel glavne točke, ki naj vsaj deloma prikažejo delo in napore društva na njegovem polju.

Njegov glavni vir dohodkov so dramske prireditve in zabavni večeri. V zadnji sezoni je dramski odsek postavil na oder sledeče igre: Peterčkove poslednje sanje, Mlinar in njegova hči, Trije tički in Usodna zamenjava, Dva para se ženita in Podrti križ. Vse prireditve so bile dobro obiskane. Prav tako dva družabna večera, ki ju je društvo priredilo.

Iz blagajniškega poročila je razvidno, da je društvo imelo v prvi poslovni dobi \$ 3942.47 dohodkov, kar je za mlado društvo gotovo lep uspeh. V istem času pa je bilo izdatkov \$ 3789.41. Nabavili smo reostat za reguliranje luči na odru, 4 reflektorje, magnetofonski apa-

rat, narodne noše za fante in za otroke, platnena, poslikana odrska ozadja in precej kulis. Za vzdrževanje slovenske šole je bilo izdanih \$ 500. Prav tako društvo oskrbuje slovensko knjižnico, ki šteje že 652 knjig. Kupuje nove knjige in tako knjižnico vedno bolj izpopolnjuje. Vse te številke jasno dokazujejo, da društvo vrši svoje poslanstvo in da je pri fari Marije Pomagaj zabrstela nova sila mladih ljudi, ki se zavedajo naloge in dela za versko in kulturno ohranitev Slovencev v tujini. Članstvo je od ustanovitve do danes naraslo na 75 članov in članic.

Članski sestanki, ki so z novo sezono postali redno mesečni, so vzgojne vsebine s primernimi predavanji, deklamacijami in recitacijami. Društvo ima na programu tudi poučna predavanja za širšo javnost, prireja spominske proslave, kakor je bila na primer ob 50. letnici smrti pesnika Gregorčiča. S komemoracijami se vsako leto spomnimo naših pobitih bratov in sester, pomagamo pri izvedbi prireditev drugih farnih organizacij in tako v mladi župniji skrbimo za pestro in razgibano življenje.

Naše delo je v prvi vrsti namenjeno slovenski mladini, ki v tujini dozoreva in raste. Za življenje ji bo potrebna vera v Boga, močna volja in ljubezen. Dediči so, kot smo mi. Dediči bogate verske in kulturne zapuščine. Mladina bo dala drevesu, ki sem ga v začetku omenjal, novih moči. V njih se bo pokazal sad našega dela, zato je naša sveta dolžnost, da ji posvetimo vse svoje moči. V mladini je naš up, up slovenstva. Veliko odgovornost nosimo v svojih rokah, ki lahko postane usodna za nadaljnje slovensko življenje v tujini. Brezskrbnost lahko postane smrtna rana na našem drevesu, za nas same pa sramoten pečat, da nismo storili dovolj. Vsega tega se zavedamo in bomo v bodočnosti posvetili mladini še večjo pozornost in storili vse, kar bo v naših močeh, za njeno versko in narodno ohranitev.

Tudi Slovensko gledališče je v zadnji sezoni imelo dve predstavi: Igradi so "Vodo" in "Praznik cvetočih češenj"; uprizoritev obeh je dosegla uspeh.

Antarktika v geofizikalnem letu

“Naveličani vojn in preprirov, so se moške vseh narodov zatekli k materi zemlji v skupnem podvigu, za katerega so se prav lahko sporazumeli.” Tako načelno stališče je postavil za geofizikalno leto (1. VII. 1957 - 31. XII. 1958) dr. L. V. Berkner, predsednik Mednarodne zveze znanstvenih združenj.

V največjem podjetju, kar jih je učeni svet kdajkoli organiziral, bodo strokovnjaki vsega sveta sodelovali, da čim bolj spoznamo planet, na katerem plove več kot dve milijardi človeških bitij skozi svetovni prostor. Tisoče let so naši predniki bivali po petih celinah in jadrali po obrežnih morjih. A komaj nekaj stoletij je preteklo, odkar smo se zavedli približne oblike zemlje in tudi še danes nam ni poznana njena celotna površina, na kateri se odigrava naše življenje.

Poglavitna prizadevanja osemnajstmesečne delovne dobe, označene z angleškimi začetnicami IGY — International Geophysical Year — veljajo dvema življenjskima elementoma: o zračju in vodi. Vsakovrstni žarki: kozmični, magnetični, nuklearni, bodo predmet natančnih opazovanj. Prav tako temperaturne spremembe, ki jih povzročata predvsem sonce in ki obvladujejo svetovne vremenske razmere. Človek bi pač le rad dosegel, da bi vreme mogel vsaj točno predvidevati, če ga že ne more “delati”.

Z zvezi z vremenom je raziskovanje ledenih polarnih pokrajin, ki se raztezajo na severu in jugu zemeljske krogle, temeljnega pomena. Velikanske gmote ledu ohlajajo zračne prostore, povzročajo valovanje atmosfere in odločilno vplivajo na naseljene prostore. Razmeroma majhne spremembe v povprečni letni temperaturi lahko pripeljejo zemljo v novo ledeno dobo. Dobro vemo, da je naš planet v zadnjem geološkem razdobju doživel več takih ledenih dob in kljub vsem naporom znanstvenikov si še nismo na jasnem, zakaj so se v nekaterih tisočletjih razpredli ledeni oklepi daleč proti ravniku in se pozneje spet umaknili k polom. Na drugi strani pa bi naglo upadanje ledenih plasti, ki zdaj pokrivajo približno desetino suhe zemeljske skorje, privedlo do katastrofalnega naraščanja oceanov in številna svetovna mesta, ki leže ob morskih obalah, bi bila preplavljena.

Iz vseh teh razlogov pridobiva na veljavi mlada znanstvena panoga, ki se ukvarja z ledeniški vprašanji in se ji pravi glaciologija. Mrzla veda se je porodila v naseljenih alpskih pokrajinah, kjer je najprej samo ponižno opazovala dostikrat nerazumljivo obnašanje ledenikov. Ko pa se je kasneje naglo razvila, se je s širokim zamahom lotila vseh problemov, povezanih z belim elementom. Oborožena z izsledki moderne fizike in kemije, je vedno globlje doumevala naravne procese, ki vodijo od majcne šesterokrake zvezdice do ledenih odej, ki pokrivajo milijone kvadratnih kilometrov.

Ko se sedaj v geofizikalnem letu ledoslovna znanost odpravlja v polarne pokrajine, odhaja tja s čisto novimi pogledi in sredstvi. Časi športnega osvajanja polov z najmanjšimi razpoložljivimi sredstvi sodijo brezpogojno v zgodovino. Kjer so se Shackleton, Scott in Amundsen spoprijeli z daljavami in nizkimi temperaturami, zanašajoč se samo na sani, pse, konje in svojo neupogljivo voljo, brnijo danes aparati letal, traktorjev in helikopterjev. Preko Severnega tečaja že vodi redna letalska linija in kdor ima denar in čas na razpolago, si lahko privoščijo polet, ki je še pred tridesetimi leti veljal kot junaško dejanje porajajočega se letalstva (R. E. Byrd in F. Bonett 9. V. 1926). Južni pol so dosegli v poletju 1911-1912 po izrednih naporih in hudem trpljenju. Norvežani so se srečno vrnili, Angleže je ledena pustinja pogubila. Danes stoji na samem tečaju severnoameriško oporišče in 17 mož pod vodstvom geografa Siple-a prezimuje na najjužnejši točki zemlje.

Tudi življenjski pogoji na Antarktiki so se temeljito spremenili. Skromne hišice so krile nekoč v dolgih polarnih zimah peščice odločnih mož, odrezanih od vsega sveta. Zdaj so se umaknile prostranim naseljem, opremljenim z vsemi udobnostmi sodobnega življenja. Sicer poledenela morja še vedno ločijo oddaljena oporišča od civilizacije. Toda radijski valovi nosijo vsako minuto pozdrave in navodila možem, ki opravljajo najrazličnejše naloge v belih samotah. Sredi buenosaireskega velebnega mesta človek lahko sname slušalko telefonskega aparata in govori z Bertonecljem v skrajnem južnem zalivu Wedellovega morja.

Argentinsko oporišče General Belgrano. Iz snega škilijo samo dimniki in radijski stolpi. Antarktični vetrovi ravnajo vse v enolično belo ravnino Foto Hermann Joos

Točno poznanje Antarktike, šestega kontinenta, ki se razprošira okrog Južnega tečaja, je eden pglavitnih ciljev Mednarodnega geofizikalnega leta. Enajst držav sodeluje v tej zemljepisni nalogi. Največja in najbolj opremljena moštva so seveda postavili na noge Amerikanci, Rusi in Angleži. Toda tudi najmanjši narodi, ki imajo že nekaj izkušenj in tradicije v polarnih vprašanjih, bodo prispevali svoj delež. Od latinsko-ameriških držav se Argentina in Čile že nekaj desetletij aktivno udeležujeta v antarktičnih odsekih, ki so najbližji ameriški celini. Od l. 1904 dalje vzdržuje Argentina na Orkadih vremensko postajo, najstarejšo stalno naseljeno postojanko v južnih polarnih morjih. Po drugi svetovni vojni sta obe južnoameriški državi zgradili vrsto oporišč na otokih severno in zahodno od Antarktičnega polotoka. Leta 1955 so Argentinčini prodrli od vzhoda v zaledenelo Wedellovo morje in postavili takrat najbolj južno bazo na šestem kontinentu: General Belgrano. Leto kasneje so se pojavili v teh predelih Angleži in Amerikanci. 30 km vstran od argentinske postojanke je zrastle angleško oporišče "Shackleton". Novembra 1957. se bo odpravila s tega oporišča angleška odprava z namenom, da prekorači kontinent in preko tečaja doseže novozelandske postojanke ob Rossovem morju.

Za šefa novozelandskih polarnih raziskovalcev je novozelandska vlada imenovala Edmunda Hillaryja, znanega alpinista, ki se je proslavil na Everestu. Argentinskemu Himalajcu, našemu rojaku Dinku Bertonclju, je pripadla

skromnejša, a vendar zanimiva naloga. V bazi General Belgrano druguje kot pomočnik glaciologu Lisignoliju in sodeluje pri ledeniških meritvah.

Hillary in Dinko sta si segla v roko na angleškem poslaništvu v Kathmanduju, v prestolnici nepalskega kraljestva v osrčju Azije. Ali ju bo morda usoda spet postavila lice v lice na šestem kontinentu?

Svet je majhen in postaja vedno manjši. Vendar se človeštvo še vedno ni zavedlo, da je njegova prava pot drugje kot v medsebojnem pobijanju. Borba z naravnimi silami je prav tako težka in naporna kot krvave vojne, a je mnogo plemenitejša.

Povečanje dobre volje med ljudmi bo skoraj neizbežni res stranski rezultat svetovnega sodelovanja, ki se ga udeležuje 40 narodov, je optimistično npovedal moderni polarni pionir admiral Richard E. Byrd, ki je, žal, legel v grob, predno je geofizikalno leto prineslo svoje sadove.

Polarni psi so še danes — kljub moderni tehniki — nerazdružljivi tovariši človeku v belih samotah. Dinko Bertoncelj se je takoj ob prihodu spoprijateljil s četveronožnimi sodelavci

Foto Hermann Joos

Utrinki iz pragozda

Omenil sem v Zborniku - Koledarju Svobodne Slovenije 1956, kako je bilo težko glede prehrane v začetku pragozdnega življenja. Kajti od Eldorada, prve večje naselbine v Misionesu, smo bili oddaljeni okoli 600 km, od Puerto Iguazú-ja (največji vodopadi sveta), malega pristanišča ob reki Paraná, pa nekako 500 km. Vezani smo bili le po priložnostnih kamionih, ki so vozili rezan les iz Brazilije.

Nerodno je bilo prvi čas v hiši, ki nam jo je odkazala gozdna uprava ali Reforestacija. Hiša je bila res lepa in prostorna, lesena seveda, in imela je celo dvojne lesene stene, kar je prava redkost. Postavljena je bila 1 meter od tal, kot so vse stavbe v pragozdu. Vse hiše naše kolonije so bile krite s škodlami. Ko sem prvič ugledal te hiše, sem se takoj spomnil na mostiščarje. Ima to seveda svoj pomen: varen si pred kačami.

Hiša je bila prazna, brez oprave, edino postelje, ki smo jih pripeljali s seboj iz Buenos Airesa, smo imeli. Na prvo kosilo smo posedli po stopnicah na verandi in koj nato sem poiskal mizarско orodje in se lotil dela; praktičen sem, rojen na deželi, in še domačo lesno industrijo sem vodil dolgo dobo. Pa ojoj, presneta stvar, kot Robinzon Cruzoe sem se moral vsega naučiti. Kaj bi delal stari mizar Miha iz M., če bi videl mojo prvo mizo, ki sem jo "scimpral". Lesa obilo. In kakega lesa! Ogromna debela žlahtnega lesa so gnila po pragozdu in že kar skoro pred hišo je trohnel "paio rosa", ki je med žlahtnimi eno najžlahtnejših.

Še danes imam v lastnem domu v Posadasu, za spomin, eno svojih prvih miz. Je pa tako ustvarjena, da bi jo lahko iz ljubljanskega nebatičnika vrgel, pa se ne bi razbila. Seveda močna je, a lepa ne.

Ker se v pragozdu navadno kuha kar na tleh, tudi v hišah, sem se kar moral lotiti štedilnika. Iz Brazilije sem s težavami dobil železno ploščo za štedilnik in s pomočjo svojih fantov sem postavil tako umetelni štedilnik,

da smo celo kruh lahko pekli. Vsega se človek nauči, če se le hoče in če ima voljo.

Raztrgali so se nam čevlji, čevljarja pa nikjer, ker vse nosi le "alpargate", kot se taka obutev rabi na splošno na deželi v Argentini. Alpargate so nekoliko podobne plezalnim čevljem, kot smo jih rabili v mladih letih za v planine, popolnoma brez usnja. Vsi domačini nosijo "alpargate", bedra pa si povijajo z debelim nepremočljivim platnom (lona), v varstvo proti trnju in kačjemu pikju. Pa tudi obutev na Old Shatterhand-ov način, kar smo še kot mladci čitali, ne manjka. Po gozdovniški način na hitro ustrojeno kožo divjadi ovijejo na noge. Najboljše usnje daje "ante" t. j. ustrojena koža antina daje neuničljivo usnje. Iz takega usnja sem delal po navadi "templance" za naše čevlje in v kratkem sem se kar dobro izšolal v čevljarstvu. Živelimo popolnoma odrezani od sveta in pragozd sam je bil takrat v našem okolišu še popolnoma nedotaknjen. Komaj štiri leta pred našim prihodom se je ustanovila gozdna uprava in sedanja kolonija. Da so pa našli najprimernejše mesto in najlepši sestoj araucarije, so krožili s helikopterjem nad pragozdom, nakar je zapela sekira v "Piñalu" in postavili so sedanje kočje in administrativna poslopja.

Dejal sem, da je antino usnje neuničljivo. Prav zaradi tega zasledujejo to lepo, plaho žival, ki se umika vedno globlje v pragozd, čim čuti človeka. Naseljenci v pragozdu imajo sedla, jermenje pa tudi obutev iz tapirjevega usnja. Najraje živi anta kje ob vodi, kjer se koplje; ima stalne navade, kar je njen pogin, kajti zalaz je lahak. Ločimo dve vrsti ant; njih meso je cenjeno, čeravno ima neprijeten duh, ki se ga navzame telo; tako se koj ve, kdo se je gostil s tapirjevim mesom.

Mongolito je majhna naselbina kakih 4 bor-nih lesenih koč ob vznožju visokega brda, nekako 15 km od naše kolonije. Ob sobotah sem večkrat zahajal tja po ozkih pikadah, predremal noč ob ognju pod napuščem ene teh koč in ob zori me je potem rad spremljal Manuelo

ali pa Antonio s 4 ali 5 psi na lov. Po navadi smo uplenili po 3 do 4 ta-te-te (črni divji prašiči), naleteli včasih na krdelo opasnih ja-balijev (ščetinasti napadalni divji prašiči, po navadi v krdelih do 40) in uplenili vedno kakega; tudi gato onza (do 2 m dolga divja mačka), kot tudi čirike (majhne tigraste divje mačke) smo ustrelili po kak komad. Enkrat smo dobili na strel tudi pumo (nemško-Silberloewe). Vsi ti so iz rodbine mačk, pa so jih psi nagnali na drevesa in z laježem — nemško bi se reklo "verbellen" — so to oznanili. V časih je bila katera teh "muck" tako pritisnjena ob deblo, da smo je sicer zaduhali, opazili pa večkrat le s težavo. Tudi venada (srnad), — teh je tri vrste —, smo ponavadi uplenili po kak komad. Ena vrsta srnjadi je komaj malo večja kot so naši zajci, le da je na visokih nogah. Perne divjadi, kot ya-cutin-ge in ya-cu (mali in veliki pragozdni puran), gallina del monte (pragozdna kokoš) in druge perjali je padlo vedno po kakega pol ducata.

Lovski plen sem razdelil (zaradi vročine ni mogoče hraniti) in vzel precejšen del za našo kolonijo.

Nekoč smo presledili anta, Paragvajec-Juan, Antonio in jaz; obstopili smo globoko kotlino, kamor se je zatekel, medtem ko se je Manuelo podal s psi v dolino. Kmalu so v kotlini zalajali psi, dva strela, ki sta padla, in bližajoče se zvonjenje brakov, so mi pognali kri še hitreje po žilah.

Stal sem na antini stezi, sredi bujne tropske vegetacije, ko se je v galopu bližal tapir. Po postavi in barvi podoben velikemu oslu, je drvel in klopotal kot konj. Moja krogla v sprednji del prsi je predrla srce, vendar je obležal šele po nekako 40 korakih. To je bil moj prvi, in menda tudi zadnji anta. Cenili smo, da tehta nekako 300 kg.

Prisopihal je še Manuelo in nosil na plečih lepega ta-te-ta. Moji mladci so veseli nad uspelim lovom zakurili na "gozdovski" način; in med štirimi navzkriž položenimi polni je hitro zaplapolal ogenj. V "pavi" (posoda, kjer se v Argentini običajno kuha vodo) se je voda ogrela in medtem ko je "mate" krožil, so se nanizavale lovske pripovedi in doživljaji. Sonce se je že močno nagnilo, ko smo začeli visoki iii, iii, iii, (od indijancev prevzeti vik) dečka iz pueblita (mala naselbina) Mongolito, ki nas je vedno, kadar smo se podali na lov, iskal s konji proti večeru. Naprti-

li smo plen na konje in zajahali v dolino. Mraka v tropih ni; počasi smo jezdili po gozdnih "picadah" (nekako 1 m široka preseka skozi tropsko džunglo) in kmalu je vse ovila temna noč. Stožec luči dolge večdelne baterije je rezal temo, in ker se pragozd šele v noči razživi, so se čuli glasovi in kriki divjadi, od daleč pa tudi v bližini. Suštela in gomazela je levo in desno od picade prepodena divjad, se umikala s picade ali jo prečkala. Veter je donasal duh venada, prašičev, ostri močni duh gato onza, zoperni duh lisic (zorro), majhne in velike kot pes ovčar. Indijansko ime te zadnje je a-gua-raz gua-zú. Ima velika pokončno stoječa ušesa in je nevarna. Tudi duh "lobo del monte" (mali pragozdni volk) je veter donasal. Ko se je pa zasukal veter in nam žapihal v hrbet, smo vedeli, da nam sledi tiger.

Paragvajec Juan in jaz sva imela puške pripravljene na strel pred nama počez čez sedlo, vendar to pot nisva imela sreče in nisva prišla do strela.

Lepa je nočna ježa skozi pragozd. Poln je svetlikajočih se žužkov in posebno nekako tri in pol cm dolg pa močan keber je zanimiv. Ima na debeli glavi kar 4 lučke, dve majhni in pod njima 2 veliki močni. Sveti močno, da v temi moreš z njimi brez težav brati. Malih in velikih "kresnic", ki švigajo po zraku ali pa čepe ob potu in po vejah, je pa polno. Zelo zanimiva je gosenica "i-son-du"; je do 10 cm dolga in se sveti kar v štirih spreminjajočih se barvah. Srebrna, rumena, zelena in roznata barva se prelivajo ena v drugo. Indijanci so jo častili in jo najbrže še po božje. Je to eden njih bogov, isto kot tudi tajinstveni ya-si-ya-te-re-, ki se v pragozdu ponoči z melodičnim žvižgom vedno v enakem ritmu oglašča. Vsi "gozdovniki" (prebivalci in kolonisti v pragozdu) smatrajo še danes, da je to pragozdni škrat, in menda ni "rancho" v pragozdu kjer bi ne bilo zvečer pred pragom ali pa pod kakim drevesom posodice s hrano. Če je posodica zjutraj prazna, so mnenja, da je pojedel to "mali bradati mož", ki čuva v zameno njih dom pa otroke, katere baje zelo ljubi.

Bog ve, kolikokrat sem v temni pragozdni noči poslušal ta žvižg; zdaj se zdi, da je poleg tebe, potem zopet kje na drevesu, blizu, pa zopet bolj daleč, od vseh strani obkroža. In to je, kar ga dela tajinstvenega. Najbrže je pa to ptič, ki menja položaj, neslišno prhuta in se bliskoma prestavlja kot kolibri. Teh je pa

polno v pragozdu, malih in majčkenih, sivih in zelenih, pa tudi plavo-škrlatasto spremijnajočih se barv.

Kar precej naprijetni so strupeni pajki "araña pollito" (pajek velikani), čigar trup doraste do 10 cm. Skoči tudi do pol metra in je ugriz strupen, in zelo boleč. Živi v trhlini in ga je cel Misiones poln, vendar tako velikih kakor v pragozdu, drugje nisem našel. Ob deževnem vremenu se zateče v hiše, kar seveda nikakor ni prijetno. Nekoč je moja žena segla z roko v zaboj za krompir, pa je mesto krompirja vsa presenečena prinesla na dan pajka velikana. S studom ga je vsa preplašena treščila po tleh.

Ima pa ta strupena "araña" smrtnega sovražnika. To je nekako 4 cm dolga temna, modra osa. Sta je dve vrsti: ca-ba ta-tu, in ca-ba-ala-san, ta je manjša in zelo strupena. Praviijo, da njen pik ne zaostaja mnogo za kačjim. Ima to dobro lastnost, da nikakor ni napadalna. Bog ve, kolikokrat sem jo opazoval od blizu, ko se je krasno lesketajoča kopala v sončnih žarkih in nemirno tekala po tleh. Ob trup povite prozorne perutnice so nervozno trepetale, ko je pregledovala v trhlini skrivališče za skrivališčem, vse dotlej, da je našla pajka velikana. Majhna kot je, je takoj koražno napadla velikana, ki jo je neokretno okobalil. Vedno se je pa kmalu izmotala iz objema in ga obdelala z želom, da je kosmatin otrpnil. Ca-ba pa je zalegla v pa kov trup jajčece, ga zavlekla v kraj in zakopala. Mladi osi, ki se je zlegla, je služilo telo velikana za prvo hrano. Ali niso to čudesa božje modrosti, te tajinstvenosti narave?

Krasno popeva ob večerih in ob jutranji zori pragozdni slavček — boyero. To je črn ptič, velik kot naš drozg. Umetelno je njegovo gnezdo spleteno iz črnih koreninic. V obliki dolge nogavice visi kje z veje. Vhod je zgoraj, kjer je nogavica obešena, posteljica z mladički (našel sem vedno le po 2) pa je v spodnjem delu.

Z delom smo v Reforestaciji začeli vsako jutro, poleti ob 6, pozimi kasneje. Vojaško razporejeni so peoni (delavci) z glavnim predelavcem (capataz general) strumno v vojaški vrsti pozdravili dvig zastave na drogu, medtem ko sva tehnika (moj tovariš je bil Poljak) izkazala čast pred administracijskim poslopjem. Po tem so se delavci odpeljali s kamioni na razne predele pragozda, kjer je pač bilo delo.

Od starega Indijanca, ki nas je včasih obiskoval, sem kupil nekoč velik lok, in par pušiče z dolgo konico iz lesa, trdega kot železo. Lok je z jedra (srca) guayovire, ki je črn, trd in prožen. V ojačenje in okras je opletan s kožo quaembe v lepe ornamente. Lok meri 1.90 m. in mi je bil takoj všeč. Napel sem ga le do polovice in še to z muko. Stari "Indio" Pedro se je pa kar lepo vsedel na tla, napel lok z nogami in sprožil in pogodil cilj na 100 m. To je spretnost, in kar ne bi verjel, če ne bi bil sam temu priča.

Nekoč sva s Paragvajcem Juanom sledila prašiče. Prispela sva na vlažen svet s starejšim sestojem in si z "macheto" (velik nož) še precej lahko utirala pot. Na nekem kraju pa se je širil čuden zopern smrad. Ni bil smrad po gnilobi, pa tudi ne po mrhovini, vendar zoperno ogaben. Juan je hitroma pospešil korake in pomigal, naj sledim. Z naglico šva si utirala pot in šele, ko sva prešla kakih 80 kcrakov, se je Juan zaustavil, si utrl pot s čela in omenil, da sva imela srečo, ker sva prišla mimo "muy peligrose vibore" (zelo opasne kače). Več z njega nisem spravil, na noben način ni hotel govoriti. Tudi ko sem kasneje drugim "gozdovnikom" to omenil, me je vsak le gledal, pokimal z glavo in dejal: "Si, será verdad (Da, če je res), govoriti pa nihče ni hotel. Stari Indio Pedro je še plašno pogledal, se trikrat prekrižal, besede pa tudi ta ni dal iz sebe; tako še do danes ne vem, kaka kača bi to bila in zakaj je tako nevarna, da se o njej še govoriti ne sme. Tudi to je misterij pragozda.

Ko že od kač govorim, naj povem, da sem nekoč na neki picadi nenadno opazil nekako 1½ m dolgo koralko, ki se mi je počasi bližala. Koralka je smrtna, zdravniška veda ne pozna leka, le Indijanci ga imajo. Teh vrst kač je bilo v San Antoniu dovolj, pa največ do kakih 50 cm dolžine. Ker je "muy lerda" (zelo lena) in ima razen tega tudi zelo majhne zobke, ni resne nevarnosti. Jih je več vrst, ki pa niso vse strupene. Menda so le tri vrste strupene in se strupenko pozna, ker ima barvne kroge "anillos" okoli telesa sklenjene, kar nestrupena nima, čeravno ima iste barve.

Bog ve, kak Metuzalem je bila ta, s katero sva se srečala na picadi. Najprej sem hotel sprožiti, puško sem imel vedno na strel, pa sem to opustil in jo v skoku z macheto preskal na dvojce. Sedaj pa, o čudo, mesto e-

ne sem imel naenkrat dve kači, ki sta se zvijali in skakali. Vsa počasnost je prešla. Ker pa nisem ločil, kje je glava in na kateri polovici je rep, sem se raje podal nazaj. Vraža pragozda pravi, da se na kačo streljati ne sme, pa sem se ravnal po tem.

Administrativni šef, gozdne uprave, S.B. (kot tehnik sem bil podrejen v Buenos Airesu), je imel največje veselje, če je naletel med obiskovalci-turisti na novince, ki pragozda ni poznal. Še najponižnejša norčija je bila, da je kje med sprehom naenkrat z dvema prstoma pobral kačo koralko, (teh je v nekaterih predelih kar dovolj), jo dal na dlan druge roke in gostu, pa naj je bil to možki ali ženska, ponudil. Vsak se je seveda grozno prestrašil; kako neki se tudi ne bi, ko je ta pogovor na to kačo vedno že preje napeljal. Kljub temu, da sem ga že dobro poznal in poznal tudi že vse njegove "špase", mi je s tem močno imponiral; vse dotlej, da mi ni Indio Pedro, ki je nosil lase po indijansko, do ramen, je zaupal, da lahko vsako kačo primeš brez bojazni, če si natreš roke "muy bien" (zelo dobro) z "ajo guarani" (indijanski česen). Indijanski česen ima zelo močan duh, ki je vsem kačam neizmerno zopern in jih omoti, da so popolnoma pasivne. Kljub temu, da sem za to skrivnost sedaj vedel, takih poizkusov le nisem delal.

Ajo guarani je pri "vencimiento", t. j. zagovoru kačjega pika, bistvenega pomena, pa Pedro, ki se je bavil z "vencimiento" je bil tudi še "curandero" (kar bi se po naše najbolje reklo: padar z zelišči). Čudesa narave in zelišča so mu bila odprta knjiga. Nekoč sem bil z svojo "cuadrillo" (oddelkom) peonov nekje daleč od doma pri delu v pragozdu. Zgodi se, da je opasna "yarara" — kača pičila Altamirana. Ubogi mladec je bil kmalu brez razsodnosti, hropel je in že so ga lomili grozni krči in srce mu je že pojemale. Pritekel je Pedro s šopom zelišč, pokleknil h glavi, prekrižal sebe, prekrižal bolnika, nato z globokim zaregom prerezal na nogi, ki je otekla in bila že vsa črna. Nadeval je stlačene indijanskega česna na rano, razklenil z nožem zobe bolnika in mu porinil zalogaj tudi v usta, prevezal pod kolenom nogo s plezalko "Mil hombre" in zopet pokleknil h glavi in začel zagovor. Govoril je glasno, vendar v svojem jeziku in ga nisem razumel. Domnevam pa, da je morala biti svojevrstna molitev, ker se je križal in klical Jezusa. Bolnik se je

umiril, in iz rane je začela počasi kapljati črna, gosta kri, kaplja za kapljo. Ko je nogo še večkrat nalahko pogladil z roko je pa začela curljati sedaj že lepa rdeča kri, ki jo je z zelišči komaj zaustavil. Nekako 5 ur kasneje smo bili šele na Reforestaciji, kjer je dobil injekcijo kačjega seruma, kar bi normalno bilo vsekakor prekasno. Pedro, Altamirano sam in njegovi prijatelji so bili popolnoma prepričani, da ga je rešil le "vencimiento". Meni se upira pamet, pa vendar videl sem krče, videl, kako mu je pešalo srce.

Prav lepo je bilo opazovati razne vrste mravelj. Naj omenim nekatere: Največje škodljivke zelenja in nasadov so cortadoras — ščipalke — bi se to nekako prestavilo. Teh je dvoje vrst: ene delajo mravljišče globoko pod zemljo, druge, manjše, pa bolj na površini. Obe pa ogulijo vse, kar je zelenega, do golega in v dolgih močnih karavanaah' znosijo zelenje v mravljišča.

Druga zopet je nekako 3 cm velika črna mravlja, ki vedno posamično okoli tava. Povsod jo je najti in je zelo koristna, ker uničuje mrčes.

Precej neprijetna, vendar koristna je mravlja "corrección". Imenovali bi jo lahko mravlja vandrovka. Potuje po pragozdu v dolgih in širokih vrstah. Kamor pride, vse počisti: miši, pajke, vse, kar je živega, napade, uniči in poje. Če ji je na poti "rancho", se mu ne ogane in voda je ne zadrži. Hiša jih je naenkrat polna, na stotisoče jih je in takrat je najbolje, da se jim za par ur prepusti vse. Ko kolona, ki je včasih nekaj sto metrov dolga, gre mimo, je vse počiščeno. Enkrat smo to doživeli in žal mi je bilo potem za grilčki, ki so se bili v podstrešju naselili: tako tihe so bile potem noči. V manjših kolonah so večkrat prirele, posebno rade pred dežjem.

Zasilna prenočišča sem imel na raznih krajih. V takem "ranchitu", kjer sem nočeval morda po dvakrat na mesec, so se vedno naselile pragozdne bolhe. Na stotine jih je skakalo in takoj sem jih bil poln. Pa sem na pravil potem kot "gozdovniki". Nasekal sem, že med potjo, veje drevesa "urunday", in jih nametal skozi vrata in čez kratek čas je bila koliba čista, ker listje urundaja pomori vso to nesnago.

V pragozdu je tudi drevo, iz katerega krojne tudi v najhujši suši dežuje. Ponoči, in še tudi zjutraj, padajo z drevesa debele kaplje.

Zal mi je izpadlo njegovo indijansko ime, v kasteljanščini ga pa še niso krstili.

Nastrelil in nahranil sem si več lepih koč divjadi, ker jih pa nisem znal pravilno ustrojiti, se mi je zaredil mrčes, tako da razen nekaj koč cirik in divjih prašičev nisem ničesar rešil.

Nekega dne sem s tovarišem, ki je bil iz Buenos Airesa na inšpekciji, jezdil globoko v Brazilijo pregledat žetev semen "pino paraná". Mi smo rabili letno okoli 10.000 kg tega semenja.

Dan je bil vroč in po osmih urah ježe po pragozdu, — odšla sva zarana od doma —, dospeva do pueblita — (majhna naselbina) kjer sem se hotel pogoditi z nabiralci semen. Razjahava pred kolibo (ranchom), "kjer Bog roko ven molli". Medtem ko sem se jaz pogajal za semenje, je "porteño" (prebivalec iz Buenos Airesa) že iztaknil pivo, dobro brazilsko pivo. Nad dve leti te dobrote nisem poznal, in za odžejo sem si z veliko naslado privoščil kar dve steklenici. Ojoj, že nevajen tega božjega daru, se mi je takoj okadila glava. Ko je "mozo" (natakar) privedel konja, sem ga nerodno in s težavo okobalil in se na drugi strani prevrnil na tla. Drugi naskok se je posrečil, pa vendar se je "porteño" iz srca smejal. Tako se mi je pač zgodilo, kot onega vemu vojaku, ki se je naluckal dolenjskega evička, pa je vse svetnike zaprosil pomoči, da bi mogel v sedlo. Ko se je seveda prevrnil na drugi strani s konja na tla, je takoj komandiral: "Polovica svetnikov naj odstopi", in srečno je zajahal.

Že v prejšnjih dopisih sem omenjal — tigra in slučaj, je hotel, da je ravno ta "porteño", ki se mi je nekaj dni preje v Braziliji tako režal, doživel dogodbo s to ogromno mačko, da sem mu lahko z obrestmi povrnil njegovo škodoželjnost.

Naš kamion je moral v Bernardo Irigoyen, v najvišje ležečo naselbino ob brazilski meji, nekako 250 km od naše Reforestacije. Pot v to naselje je prečkala pragozd in nazaj grēde, med potjo, se je pokvaril avto. Medtem ko se je šofer ukvarja z motorjem, je "porteño" zakuril ogenj in pristavil "pavo", da bi srebal mate, kot je to običaj v Argentini, kjer se sreba mate v vseh mogočih in nemogočih prilikah. Ravno, ko je zopet zabrnal motor in je ob ognju čepeči "porteño" določil suhljad, mu je obvisel pogled na tigru, ki ga je z gla-

vo, stegnjeno preko ognja, povohaval. Sapa mu je zastala in lasje so se mu naježili, — planil je pokonci. Iztrgal je izza pasu revolver (brez orožja se po pragozdu ne hodi) in pif paf, puf je zmetal vseh 6 strelav na ravnotako presenečenega tigra in ga na srečo ni zadel. S skokom je bil v kabini tovornega avta in šofer Chacho (beri čačo) je pognal, kar se je dalo. Kamion je drvel, ob strani je pa skakal razhuden tiger, kazal zobe, ker bi se menda kaj rad poblížje seznanil s "porteňom". Ko mi je ta potem tožil, da je pustil ob ognju svojo lepo "bombillo" (cevka za srebanje mateja, po navadi lepo izdelana iz srebra z zlatim nastavkom), in mate (mala bučica večkrat s srebrom okovana), s "pavo" vred, — sem ga, ko sem se spomnil, kako se mi je režal v Braziliji, škodoželjno tolažil, da bo sedaj tiger z njegovo "bombillo" mač srebal.

V Braziliji, nedaleč od San Antonia, nekako 6 km od naše Reforestacije, je najdišče diamantov. Ob mojem času (pred 4 leti) so že govorili, da je tam najdišče dragih kamencov, sedaj pa so baje že našli lepe velike diamante. Ker je tam seveda še sam pragozd, enako kot na naši strani in isti geološki sestav, ni izključeno, da ne bi najdišče segalo tudi v Argentino.

★

Naj še povem eno zadnjih lovskih dogodb, ki sem jo doživel s Paragvajcem Juanom. Neko nedeljo dopoldne, ravno ko smo z ženko in fantoma končali "Gospodovo uro", je prišel Juan in me spravljaj na lov na ta-te-te.

"Gospodovo" uro, sem dejal. V koloniji nismo imeli cerkvice in v San Antoniju, ki je 6 km oddaljen od Reforestacije, so imeli sicer leseno cerkvico, pa brez župnika. Sami smo torej na preprost način ob nedeljah počastili Gospodov dan. Potujoči "padre" iz Eldorada nas je obiskal le 3 do 4 krat na leto.

Juan se ni dal odgnati in je na zgovoren način slikal, kje da je obsledil ta-té-te. Obenem je še našel zaveznika v mojem starejšem sinku Mihui, in tako smo se vsi trije prevzeti lovskega navdušenja odpravili od doma in kmalu utonili v temnem pragozdu. Nekako dve uri smo hodili, ko je Juan zavil s picade in obdala nas je neprodirna tropska vegetacija, ki je tako lepa, pa težko prehodna. V takem se hodi lahko le v "fila india", v indijanski vrsti, eden za drugim. Juan kot prvi je z

macheto krčil in sekal prehod, sledil sem mu kot drugi, s puško v eni in macheto v drugi roki, in kot tretji je koracal poln lovskega navdušenja Mihec, z macheto za pasom in lokom v roki. Fant je imel takrat 8 let, pa pragozd za njega ni imel več dosti skrivnosti. Hodil je v šolo v San Antonio in je dnevno prešel nad 12 km po pragozdnih picadah in videl in doživel marsikaj.

Svet, kjer smo hodili, je bil viseč in tla so postajala vlažna. Sestoji so bili visoki, tako, da smo še kar dobro napredovali. Oblikovala se je globel in nastajala je močvara, torej ravno kraj, ki godi prašičem. Sledi je bilo dovolj, vendar črnuha nikjer na pogled. Obkrožili smo najprej v večjem, nato pa vedno v manjših krogih globel, da presledimo prašiče, vendar nobena sled ni kazala na ven. Prepričani smo bili torej, da so ščetinci še v kotlini. Samo kje? Sonce je neusmiljeno žgalo, soparica je bila obupna in komarjev polno, odnehati pa le nismo hoteli. Prebredli smo navzkriž in počez močvirno ravnico v globeli, ki je imela nekako 200 m premera. Pregledali smo že vse, pa nikjer ničesar. Semtertja so ležali od starosti in vetra drevni orjaki in trohneli, kar je nekaj tipičnega za pragozd. Na enega teh se je vsedel ves truden moj sinko, ki je korajžno "brakiral" ves čas in je z gorjačo zamahnil po trohnelem deblu. Pa, oj, zabrundalo in zakrutilo je v deblu, nam so se pa napela ušesa in utrujenost je prešla. Pregledali smo orjaka, ki je imel gotovo 2 m premera in opazili na spodnjem delu ob zemlji vhod v duplino. Srce nam je plalo in medtem, ko je Mihec potrkoval na deblo, da bi spravil prašiče na svetlo, sva z Juanom čakala prilike za strel. Razburjenja je bilo dosti, posebno, ker je Juan na vsak način hotel zlesti v duplino, kar sem mu branil. Ta-te-ti, bilo jih je več, kot smo razbrali po kruljenju, so bili kar razhuden, in čeravno ni črni pragozdni divji prašič napadalen, vendar razdraženemu gotovo ne bo po volji, če se mu prileze na obisk. Enostrelna puška v ozkem prostoru ne bi veliko varovala, pa ga nisem pustil zlesti v duplino.

Črnuhov pa le ni bilo na dan, in ko Juan le ni odnehal, sem se vdal. Dajal sem mu svojo petstrelino, Cal. 16, pa se po kratkem oklevanju le ni hotel ločiti od svoje dolge, enostrelne paraguajke. Skobacal se je v duplino in kmalu se je v votlem orjaku, ki je meril kakih 20 m v dolžino, slišal zamolkel

strel. Kruljenje in ropotanje se je pa še povečalo in postal sem hudo nemiren. Močno sem si očital, da sem pustil Juana v duplino. Divji prašič je vsak nevaren, če je ranjen, in predstavljal sem si mladca vsega oklanega. Kar tesno mi je bilo.

Pa so se prikazale iz dupla alpargate, ki jih je imel obute in sem videl, kako se s težavo naritensko premika. Oklan je, sem si dejal, oddal hitro puško sinku, pa ga pograbil za pete in vlekel, kar se je dalo.

V trohnelem deblu je ropotalo in krulilo in slišal sem, da Juan nekaj vpije. Glas je prihajal zamolkel iz debela in ker je v razburjenosti vpil v guarani, (indijanski jezik), ga seveda nisem razumel. Domneval sem, da vpije na pomoč, pa sem vlekel na vse kriplje. Sam sem tudi kričal, a v katerem jeziku, še danes ne vem. Videl sem ga pred očmi, kako je oklan in srce mi je tolklo nekje pod vratom.

Pokazala so se bedra, trup, hrbet, pa še vedno je kričal v guarani, jaz pa Bog ve v katerem jeziku. Krulili in ropotali so prašiči v deblu in zmešnjava je bila popolna. Edino, kar vem, je, da sem vlekel na vse kriplje.

Ko se je pokazala kuštrava glava in pa kopito puške, se mi je izbrcal iz rok, padel na kolena, zbočil hrbet in potegnul na plan velikega uplenjenega črnuha. Opazil sem še, da mladec ni oklan; ščutil ga je ustreljeni ščetinar, ki mu je prišel v ozkem duplu nasproti, kot je pravil kasneje. Videl sem ga, kako je že gačil puško, ko so se krulječ usuli ta-te-ti iz dupla. Podrl sem prvega in drugega, na tretjega sva pa že streljala oba, četrti je pa odnesel zdravo kožo.

Oddahnil sem se in zahvalil Boga, da se je vse tako končalo. Spogledali smo se in se smejali drug drugemu. Sinko je bil korajžen, bliskale so se mu oči, vendar se je od razburjenja tresel po vsem telesu. Z veseljem se fant še danes spominja tega lova.

Lepi pragozdi Misionesa v predelih San Antonia (Zbornik - Koledar Svobodne Slove nije 1956), Tobune (Kol. Svob. Slov. 1954) in San Pedra, tako so polni življenja in vedno jih prevevajo sapice. Daleč pa zaostajajo pragozdi Chaca, kjer sem prebil 2 leti. Tako so mrtvi, brez vetra, kjer neznosna vročina hromi življenja. Morda o teh pokrajinah spregovorim drugič, če bodo "Utrinki" zopet našli oštev.

10 slovenskih gospodarjev je leta 1954.

ustanovilo

"TRIGLAV"

Construction Co. Ltd.

KI GRADI

NAPREDNIM RAZMERAM ODGOVARJAJOČE ENO DRUŽINSKE

— BUNGALOV —

IN VEČ DRUŽINSKE

— APARTMENTS —

HIŠE V TORONTU IN OKOLICI.

DRUŽBA ZAPOSLUJE SLOVENSKE PODJETNIKE

SUBCONTRACTORS IN DELAVNE MOČI

IN TUDI GMOTNO PODPIRA SLOVENSKE

KULTURNE IN VERSKE USTANOVE.

644 Manning Avenue

Toronto, Ont.

Tel.: LE 2-8589

LASTNIK IN GRADITELJ HIŠ!

RUDY KUS

128 Nairn Avenue, Toronto, Ont.

ŽE OD LETA 1950 PREVZEMA IN IZVRŠUJE VSA NOVA
OMETNA DELA IN POPRAVILA.

MODERNE SPREJEMNE, JEDILNE SOBE, OBOČNE VHODE,
NEPREMOČLJIVE KLETI ITD.

NOBENO DELO NI PREVELIKO, NOBENO PREMAJHNO.

Brezplačna ocenitev in zmerne cene. — Kličite po telefonu LE 5-1435.

**SLOVENSKO
GRADBENO
PODJETJE**

“QUALITY HOME”

Toronto

*V LEPEM DOMU —
VELIKO SREČE*

PO NAROČILU IN ŽELJAH IN ZA PRODAJ POSTAVLJAMO LEPE DOMOVE

GRADIMO za boljšo in bolj napredno Kanado!

Od leta 1950, ko smo začeli z gradbeno stroko, smo postavili 302 hiši v mestu Lethbridge, Alberta. Njihova vrednost presega 3 milijone dolarjev. Pri tem smo zaposlili veliko delavne moči, saj naša plačilna lista znaša letno blizu \$150.000.00.

PAHULJE CONSTRUCTION Ltd.

1017 Mayor Macgrath Drive

Phone 7-6747

Vsako leto gradimo po novih načrtih, ki odgovarjajo novim in modernim zamislim.

Leta 1956 smo postavili več zgradb v Lethbridge-u kot katerikoli podjetnik.

Zrastli so novi okrajji kakor Lakeview, East Lakeview, The Gilbert in Mont Royal. V teh predelih mnogi krasni domovi in nove ceste dokazujejo, kako javnost s simpatijo in naklonjenostjo sprejema "PAHULJE HOMES".

SLOVENSKA PISARNA

SLO-CAN CENTRE

Ima naslednja zastopstva:

LIGE K.S.A. - AMERIŠKE DOMOVINE - SVOBODNE SLOVENIJE
SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE - DRUŽABNE PRAVDE

in še nekaterih drugih založb.

R o j a k i : z zaupanjem prihajajte v to Slov. središče!

V slovenski hiši na

618 MANNING AVE. Toronto 4, Ont. — Phone LE 2-6190

Slovenci v Torontu!

Vaš denarni zavod je

HRANILNICA IN POSOJILNICA

OUR LADY HELP OF CHRISTIANS PARISH (TORONTO)

CREDIT UNION Ltd.

Ustanovljena 30. julija 1957.

Glavni urad je v slovenski hiši na 618 MANNING AVE., TORONTO 4, ONT.
Phone LE 2-6190

Z A
V S A
ELEKTRIČNA
D E L A

s e p r i p o r o č a

FRAN ELECTRIC

electrical contractors

FRANC LEVSTEK

117 Nairn Ave. — LE 1-5037 (Res. Phone) Toronto, Ontario

Z E P E T L E T
S A M O S T O J E N
P E Č A R,

CVETO OSELI

se priporoča za vsa dela,
ki so v zvezi z oblaganjem
sten s ploščicami v kuhinjah
in kopalnicah.

6 31st Street, Long Banch, Toronto 14,
Ont.

Phone: CL 1-5715

V N O V I D O M O V I N I
G R A D I
N O V E D O M O V E

stavbenik - contractor

JANI TRPIN

376 Horner Avenue

Toronto 14, Ontario

Phone CL 9-8049

N O V E
I N
S T A R E
H I Š E
K R A S I

soboslikar in pleskar

JOŽE TURK

333 Brunswick Avenue
Toronto 2, Ontario
Phone WA 2-3872

LEPO STANOVANJE

V LASTNI IN UDOBNI HIŠI
JE CILJ VSAKE DRUŽINE

Za prodajo in po naročilu
gradi hiše

stavbeni podjetnik

Anton Ferkul

175 Dunraven Drive Toronto, Ontario
Phone RO 2-0862

ALOJZIJ DOLENC

zidarski mojster
in gradbenik

362 Wellesley East
Toronto, Ontario
WA 1-2053

KADAR KUPUJETE
ALI PRODAJATE
STAVBNE PARCELE
NOVE ALI STARE
HIŠE, ALI IMATE
KAKRŠNE KOLI POSLE
Z REAL ESTATE

Vam je vedno na uslugo

FRANK GLIVAR

real estate agent

11 ORIANNA Dr.
Toronto 14

Office phone Res. Phone
CL 9-9681 CL 9-5786

I V A N K A V Č I Č

Gradbenik

PO NAJMODERNEJŠIH NAČRTIH,
SOLIDNE DOMOVE PO

ZMERNIH CENAH

Toronto 2, Ontario
786 Euclid Ave.
Phone LE 2-8161

JANEZ KASTELIC

mizar stavbenik

228 Soraurn

Toronto, Ont.

Phone LE 3-4760

ŽE OD 1950.
SAMOSTOJEN

mizar stavbenik

FRANC MUŠIČ

GRADI VELIKE APARTAMENTS
6 do 12 družinske hiše

20 Park Blvd, Toronto 14, Ont.
Phone CL 5-1442

PRVOVRSTNE MESNE IZDELKE,
SVEŽE IN PREKAJENE

vam nudi in na dom pripelje

"ANTON'S MEAT MARKET"

633 Vaughan Rd. Toronto
RE O - 423

Vsem Slovencem v Torontu in Okolici
se priporoča

lastnik **ANTON BAVDEK**

PREVODI IN POMOČ
PRI NABAVI DOKUMENTOV

SIMON RAJER

prevajalec
(traductor público)

URUGUAY 654, BUENOS AIRES
Pisarna 709 (Tribunales)
T. E. 40-7327

Vsak dan razen ob sebotah od 9. do 11. ure

MAVRIČ & Cía.

SPLOŠNA ŽELEZNINA — BAZAR

GUMIJASTI IZDELKI

Tel.: 750-1674

H. ALMEYRA 490

Villa Libertad

San Martín FNGBM

Vse potrebščine za dom, obrt in in-
dustrijo. Pri večjem odjemu popust.

Oglejte si naše zaloge in cene.

Človek je na svetu zato, da si zasluži srečno večnost. To pa bo dosegel, če bo ostal trden v svoji veri, ki je prav v tujini izpostavljena tolikim nevarnostim.

Mogočna opora vsem rojakom po svetu, da svojo vero ohranijo močno in neomajno je prav

naša najboljša versko-prosvetna revija v zamejstvu

DUHOVNO ŽIVLJENJE

Letos je izpolnila že 25 let svojega blagoslovljenega poslanstva, polna globokih sestavkov, klene vsebine, zanimivega branja in poučnih člankov.

S svojo otroško prilogo "BOŽJE STEZICE" je bila v oporo tudi staršem in vzgojiteljem pri ohranjanju slovenskega duha v naših otrocih, otrokom pa je nudila vse potrebno, da jih tujina moralno ne pokvari in ne odtuji slovenski krvi in slovenskim običajem.

V reviji najdete polno krasnih slik iz domovine, ki nas neprestano opozarjajo, da je domovina le ena in najlepša od vseh dežel na svetu.

Morda revije še ne poznate in je ne prejimate? Postanite z novim letom njen naročnik in osrečili boste sebe in vse svoje domače! Vsak mesec vas bo obiskala in postala vaš neločljivi prijatelj!

Pišite na naslov:

UPRAVA "DUHOVNEGA ŽIVLJENJA"

Ramón Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina

VSO SREČO IN GLAGOSLOV
V LETIH IZGNANSTVA

želi vsem rojakom

PETER BAJDA in sinovi

sodarsko podjetje

v Mendoza

BLAGOSLOVLJEN BOŽIČ
IN SREČNO NOVO LETO 1958

vsem rojakom po kontinentih

želi

C. A. C. E. S.

Slovensko keramično podjetje

La Puntilla 345

Mendoza

Urarna in zlatarna

SILVESTER LIPUŠČEK

— U R E —

B U D I L K E

Z L A T N I N A

N A K I T

Popravila točno in zanesljivo

Prov. Unidas 3616

San Justo FCNDFS

TISKARNA IN KARTONAŽA

Herman Zupan

Avda. JUAN B. ALBERDI 3055

Buenos Aires

T. E. 69 - 4317

MERCERIA

DROGERIJSKI PREDMETI

ŠOLSKE POTREBŠČINE

IGRAČE

ZIMSKE IN LETNE COPATE

ŠPECERIJSKO BLAGO

MESNI IN MLEČNI IZDELKI

RAZNE PIJAČE

VSAKOVRSNO SADJE in

SVEŽA ZELENJAVA

MERCADO

BIZOVIK

PAVLINA LOVŠE

Calle 1 No. 510

Berazategui FCGR

"EUROPAK"

CANGALLO 439, of. 119, I nadstropje
T. E. 30 - 5224 — Buenos Aires

Vašim v domovini pošiljamo iz našega skladišča v Trstu vsakovrstna živila, šivalne stroje, dvokolesa, radio-aparate, itd.

Pošiljamo pakete, ki so prosti carine. Pošiljamo zdravila vseh vrst z zračno pošto in pakete iz Argentine s hrano, novimi in starimi oblekami, katere nam stranke same prinesejo.

Prejemnik dobi paket približno v 25 dneh. Vsi paketi so v celoti zavarovani.

Prodaja ladijskih in letalskih vozniških kart za vse države vseh ladijskih ter letalskih družb po uradnih cenah.

Uradne ure od 9.30 do 19.00

ob sobotah od 9.00 do 12.30

Naročila in denarna nakazila pošiljajte na:

EUROPAK

CANGALLO 439, of. 119, 1. piso
Buenos Aires

Prekajene mesne izdelke,

Izvrstne kranjske klobase,

Špecerijsko blago,

Vedno svežo in vsakovrstno

zelenjavo

Vam nudi

FIAMBRERIA

VESTER in MAČEK

Mercado San Esteban

Avda. Rivadavia 11530

Liniers

KAZALO

Ob desetem izdanju	3
Koledar	5
Dr. Miha Krek — Prva osnovna, najnujnejša dolžnost	17
Škof dr. Gregorij Rožman — "Za nas ni bodočnosti v domovini"	20

RAZPRAVE IN DOKUMENTI

Viktor Antolin — Progresivni katoličani	25
Milan Komar — Država je v nas samih	33
Pavle Rant — S krščansko demokracijo v bodočnost	37
I. A. — Delavska samouprava v Jugoslaviji	58
J. A. — Kmetijstvo v LR Sloveniji v letih 1945-1955	71
Marijan Marolt — Arhitekt Plečnik	86
Tine Debeljak — Beseda o Cankarjevi smrti in njegovem "marksizmu"	91
Ivan Ahčin — Hudodelstva in sodobna mladina	98
M. K. — Pogodba med Anglijo in Titom o vračanju beguncev	107
Bogumil Vošnjak — Jugoslovanski odbor v Londonu (1915-18) in Krfska deklaracija 20. julija 1917	111

NAŠA BESEDA

Vojko Arko — Severna stena	123
Vinko Beličič — Dokler je dan	132
Stanko Janežič — Sonce sije nad Parizom	137
Ivan Korošec — Neznani junak	143
J. K. — Fortunat Mohorčič	146
Božo Kramole — Smeti	155
Marijan Marolt — Žena, dar božji	165
Karel Mauser — Mačice v vazi	177
Karel Mauser — Meditacija	178
Lojze Novak — Tomaž špolar	179
Zdravko Novak — Falot	188

NAŠA PESEM

Mirko Kunčič — Samorastnik	190
Marijan Jakopič — Na tujem, Junjska, Velemesto	191
Oroslav Ozarnik — Iz cikla Ozki soneti: Pomladni sprehod, Ob nevihti, Zima v naši vasi	192
France Papež — Ljubljana, Naš čas, Božično drevo	193
Slavko Srebrnič — Meditacija, Pozabil sem, o duša, Tvoja pesem	194
Vladimir Kos — Iz cikla Otok smehljajev: Pogumna pesem, Nikar ne odidi!, Sneži,	

ko srebamo čaj, Včasih zaprem oči, Sankočo, ponočna četrt, Ali je vse zgubljeno?, Ciprese prisluškujejo, Nekomu, ki bere moje pesmi	195
---	-----

IZSELJENSKI LETOPIS

Zdravko Novak — Knjižne založbe slovenske politične emigracije	199
Zdravko Novak — Knjižna žetev slovenske politične emigracije	212
Dr. Tine Debeljak — "Jurij Kozjak" — najbolj prevajana slovenska povest	214
A. P. M. — Slovenski visokošolci v Španiji	220
P. R. — Dr. Miha Krek med svobodnimi Slovenci	227
J. Kr. — Škof dr. Rožman med Slovenci v svetu ob svoji zlati maši	237
Tone Jezernik — Življenje ni praznik	258
Vinko Zaletel — Prosvetno življenje na Koroškem	260
e-k — Slovenci v borbi za svoje osnovne pravice na Tržaškem in Goriškem	262
J. Ž. — Baragov dom v Clevelandu	264
Karel Mauser — Ivanu Zormanu v slovo	266
Perez — Slovenski domovi v Kanadi	267
Otmarski Mauser — Pismo od "Marije Pomagaj" iz Toronta	269
V. Arko — Antarktika v geofizikalnem letu	271
Saša Stare — Utrinki iz pragozda	273
Oglasi	279
Kazalo	287
Popravki	287
Knjige založbe Svobodne Slovenije	288

POPRAVKI

Stran	Stolpec	Vrsta	Namesto	Beri
69	2	33	omenijo	omejijo
102	1	34	vzameno	vzamemo
102	2	19	Hrvatske	Hrvatske
105	1	7	vpiva	vpliva
112	1	18	jim	jima
115	1	36	osebni	osebi
115	2	13	1948	1848
115	2	38	zadrževal	zadrževali
150	2	36	Komarjev	komarjev
150	2	41	pasov	pesov
155	1	42	iz	in
156	1	30	muke	muhe
157	2	4	oprte	odprite

Založba Svobodna Slovenija — predstavnik Miloš Stare, Buenos Aires

V ZALOŽBI

“SVOBODNE SLOVENIJE”

SO IZŠLE DOSLEJ NASLEDNJE KNJIGE:

1. Koledar “Svobodne Slovenije” za l. 1949 — 192 strani, 99 ilustracij.
2. Velika črna maša za pobite Slovence. — Pesnitev Jeremije Kalina — 220 strani, 22 celostranskih lesorezov akad. slikarice Bare Remec. (Zaključna beseda tudi v španščini in angleščini).
3. Koledar “Svobodne Slovenije” za l. 1950 — 256 strani, 188 ilustracij. Opremil Vladimir Mazi.
4. Koledar “Svobodne Slovenije” za l. 1951 — 288 strani, 90 ilustracij. 4 celostranske priloge umetniških reprodukcij del Franceta Goršeta, Franceta Ahčina, Božidarja Kramolca, Bare Remčeve, Marijana Koritnika in Franca Laha. Opremil Marijan Koritnik.
5. Poljub — Pesniška zbirka dr. Tineta Debeljaka. Ilustracije akad. slikarice Bare Remec. — Bibliofilska izdaja — 250 izvodov.
6. Koledar in Zbornik “Svobodne Slovenije” za l. 1952 — 256 strani, 166 ilustracij. Opremil Božidar M. Kramolec — Kanada.
7. Naša beseda. Mladinska knjiga — 128 strani, 48 ilustracij Stanka Snoja.
8. Koledar in Zbornik “Svobodne Slovenije” za l. 1953 — 256 strani, 85 ilustracij. Opremil ing. Marko Bajuk.
9. Koledar in Zbornik “Svobodne Slovenije” za l. 1954 — 288 strani, 95 ilustracij. Opremil ing. Marko Bajuk.
10. Mariji. Rapsodije za prvo Marijino sveto leto 1954. Pesniška zbirka Jeremije Kalina. Oprema in linorezi akad. slikarice Bare Remec.
11. Zbornik - Koledar “Svobodne Slovenije” za l. 1955 — 272 strani, 140 ilustracij. Opremila Bāra Remec.
12. Čas pod streli, zbirka črtic, posvečena spominu padlih borcev ob deseti obletnici Vetrinjske žaloigre. Napisal Ivan Korošec. 200 strani. Uvodno besedo napisal Karel Mauser. Opremil in ilustriral Ciril Skebe.
13. Zbornik - Koledar “Svobodne Slovenije” za l. 1956 — 304 strani, 91 ilustracij. Opremil Božidar M. Kramolec, Toronto — Kanada.
14. Zbornik - Koledar “Svobodne Slovenije” za l. 1957 — 256 strani. Opremil akad. slikar in kipar France Gorše, Cleveland — USA.
15. Zbornik - Koledar “Svobodne Slovenije” za l. 1958. Lubilejni ob desetletnici — 288 strani. Opremil akad. slikar in kipar France Gorše, Cleveland — USA.

